

3276

AZ EST HÁRMASKÖNYVE 1925

AZ EST
HÁRMASKÖNYVE
1925

ALAPÍTTATOTT : 1912. ÉVBEN

LÁSZLÓ ÉS FEKETE

NŐI ÉS FÉRFI DIVATKELMÉK ÉS SELYMEK ÁRUHÁZA

BUDAPEST, IV., KORONAHERCEG UCCA 14—16.

(FŐPOSTÁVAL SZEMBEN)

BEVÁSÁRLÁSI TELEPEK: LONDON, PÁRIZS, LYON

Állandó nagy raktár :

**angol, skót, francia, stb. női és
férfikelmek különlegességekben**

A cég elkülönített mosóárú-osztályában pongyola- és blúz cikkek a megszokott nagy és ízléses választékban vannak raktáron.

2276
6098
E 4905

AZ EST

HÁRMASKÖNYVE

A SZÁZÉVES JÓKAI EMLÉKE

AZ EST
PESTI NAPLÓ
MAGYARORSZÁG
ELŐFIZETŐINEK

1925

AZ EST LAPKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KIADÁSA

55941

AZ EST

HÁRMASKÖNYVE

ujra bekopogtat a forduló esztendő küszöbén s immár harmadszor köszönti olvasóinak megszaporodott táborát. Kiállításban és tartalmában megújhedott, de szándékában, céljaiban maradt a régi, aki megindulásakor volt: kultúrát terjesztő, szórakoztató, meghitt jóbarát. Propagálója a magyar művészetnek, irodalomnak és tudománynak; szerénységében is büszke fényoszórója a nyomtatott betűből sugárzó világosságnak. S az idén épúgy az aktualitás jegyében indul útnak, mint az elmúlt években, amikor a világháború után kisarjadt ismeretek kézi lexikonát s a legfrissebb magyar irodalom dekameronját adta a magyar olvasóközönség kezébe.

1925 február 18.-án lesz száz éve, hogy Komáromban megszületett *Jókai Mór*, a magyar regényírás fejedelme, kinek bővös mesemondó szavára, több mint félszázadon keresztül, rajongó lelkesedéssel figyelt az ország s akinek zsenije messzé túlsugárzott a régi Magyarország határain is. A nevezetes centenáriumot nagyszabású ünnep keretében készülnek emlékezetessé tenni tudományos, irodalmi és művészeti intézményeink, köztük a Nemzeti Múzeum, amely a birtokában levő Jókai relikviákból és kéziratokból kiállítást rendez. A Magyar Tudományos Akadémia a százéves évfordulóra kiadta Jókai életrajzát s páratlan irodalmi munkásságának összefoglaló esztétikai méltatását. De szerte az országban, mindenütt, az utolsó falusi népiskoláig, koszorút fonnak Jókai örök emlékezetének s az egész nemzet hódolata, kegyelete és hálája övezi körül a kerepesi temetőben nyugvó nagy halott sírját. Minden fényt és ragyogást kifejező jelző az övé lesz ebben az esztendőben Magyarországon, hogy Jókai nevéhez kapcsolódva hirdesse a magyar kultúra legvirágzóbb értékét, európai színvonalát.

Ennek az országos ünnepnek első hírmondója, díszruhás heroldja *Az Est* idei *Hármaskönyve*. Minden lapját, minden sorát Jókai emlékezetének szenteli, megszólaltatva elsősorban magát a költőt, eddig jórészt ismeretlen, ki nem adott vagy

könyvalakban meg nem jelent írásaiban. A dús és változatos, értékes anyag, amelyet Jókai tollából itt közlünk, azt hisszük, a centenárium legszebb meglepetése. Anyagi áldozatot és fáradságos munkát nem sajnálva kikutattuk és megszereztük a Jókai-hagyaték legjavát, köztük a híres titkos jegyzőkönyveket, amelyeknek gazdag tartalmáról eddig jóformán senki sem tudott. *Az Est Hármaskönyve* révén pillanthat be először a magyar olvasóközönség ezekbe az érdekes feljegyzésekbe, amelyeknek irodalomtörténeti jelentőségét még csak ezután fogják méltányolni. Azonkívül összegyűjtöttük Jókai elbeszéléseiből, esztétikai írásából, apróbb csevegéseiből, adomáiból és leveleiből egész sorát a könyvalakban meg nem jelent daraboknak. Így például *A pruthi csata* című hosszabb elbeszélést, amely hetven esztendővel ezelőtt a *Pesti Naplóban* jelent meg, valamint *A hulla férje* című kéziratban lappangó Jókai-dráma leghatásosabb jeleneteit. Közlünk egy egész kis *Jókai-breviáriumot*, melynek érdekessége, hogy legnagyobb részét maga Jókai állította össze, a regényeiben, tanulmányaiban szétszórt eszmékből, gondolatokból. De talán még ennél is értékesebb az a sereg ismeretlen Jókai-rajz, amelyet szintén *Az Est Hármaskönyve* közöl először, hű reprodukcióban s amely eddig figyelemre nem méltatott kvalitásait árulja el a nagy írónak, úgy mutatva be őt, mint hivatott mesterét a rajzónak. Bőséges illusztrációs anyagunk, főkép a Jókai-arcképek kimerítő sorozatával, szintén meglepetés számba megy.

Általában arra törekedtünk, hogy Jókairól, az emberről, az íróról, a politikusról, a publicistáról, a művésztől s a humoristáról lehetőleg új, teljes és jellemző képet adjunk. Mindazt pedig, ami az ő tolla alól került ki, a legkiválóbb magyar írók és esztétikusok vonták keretbe, rövidebb, hosszabb tanulmányaikkal, méltatásaikkal és megemlékezéseikkel. Az olvasó, ha végiglapozza *Az Est Hármaskönyvét*, minden előjáró beszédnél meggyőzőbb bizonyosságát kapja annak, hogy ez a százesztendő Jókai emlékének szentelt album nem múlik el az ünneppel, hanem olyan maradandó becsű értékekben gazdag, amelyek méltóvá teszik a megőrzésre. Az új *Hármaskönyv* tehát joggal sorakozik elődei mellé s díszére válhat minden könyvtárnak.

Reméljük, hogy azokat a kapcsolatokat, amelyeket *Az Est* eddigi *Hármaskönyvei* teremtettek három testvérnapunk és azok olvasói között, a Jókai emlékének áldozó új *Hármaskönyv* még szorosabbra fogja fűzni.

NAPTÁR AZ **1925.** ESZTENDŐRE

A SZÁZÉVES

JÓKAI

ÉLŐ EMLÉKÉNEK
SZENTELI

AZ EST
HÁRMASKÖNYVE

JANUÁR

A hó és hét napjai	Róm. kath. naptár	Protestáns naptár	Nap		Hold		Izraeliták naptára
			kelte ó. p.	nyug. ó. p.	kelte ó. p.	nyug. ó. p.	
1 Csütörtök	Újév	Újév	7 48	4 20	d. u.	d. e.	5 Teb. 5685
2 Péntek	Makár †	Abel	48	21	12 14	12 2	6
3 Szombat	Genovéva	Benjámín	48	22	12 40	1 8	7 S. Vajlgas
4 Vasárnap	Jézus sz. n.	Leona	48	23	1 5	2 11	8
5 Hétfő	Teleszfor vt.	Simon	48	23	1 33	3 14	9
6 Kedd	Vizkereszt	Vizkereszt	48	24	2 5	4 14	10 Jer. o. b.
7 Szerda	Lucián vt.	Attila	47	25	2 41	5 13	11
8 Csütörtök	Szeverin ap.	Szörény	47	26	3 22	6 8	12
9 Péntek	Julián vt. †	Marcel	46	28	4 8	6 59	13
10 Szombat	Vilmos pk.	Melánia	46	29	5 1	7 45	14 S. Vajekhi
11 Vasárnap	Higin p. vt.	Ágeta	45	30	5 58	8 26	15
12 Hétfő	Árkád	Ernő	45	32	6 58	9 2	16
13 Kedd	Veronika	Vidor	45	33	8 1	9 33	17
14 Szerda	Hilár et.	Bódog	44	34	9 5	10 1	18
15 Csütörtök	Pál rem.	Lóránt	44	35	10 10	10 20	19
16 Péntek	Marcel p. vt. †	Gusztáv	43	36	11 17	10 54	20
17 Szombat	Antal rem.	Antal	42	38	d. e.	11 20	21 S. Semof.
18 Vasárnap	Piroska v.	Piroska	41	39	12 26	11 48	22
19 Hétfő	Kanut király	Sára	40	41	1 38	12 19	23
20 Kedd	Fábián, Seb.	Fáb., Seb.	39	43	2 51	12 55	24
21 Szerda	Ágnes sz. vt.	Ágnes	38	44	4 6	1 40	25
22 Csütörtök	Vince szp. vt.	Artur	37	46	5 17	2 32	26
23 Péntek	Penaf. Raim. †	Zelma	36	47	6 23	3 36	27
24 Szombat	Timót pk.	Tádé	35	48	7 20	4 47	28 S. Vaera
25 Vasárnap	Pál fordulása	Pál ford.	34	50	8 7	6 3	29
26 Hétfő	Polikárp pk. vt.	Vanda	33	51	8 47	7 19	1 Seb. R. Ch.
27 Kedd	Ar. sz. János	Lothár	32	53	9 20	8 33	2
28 Szerda	B. Margit	Károly	31	55	9 49	9 45	3
29 Csütörtök	Szalezi Ferenc	Adél	30	56	10 17	10 53	4
30 Péntek	Mart. sz. vt. †	Mártonka	29	57	10 42	11 59	5
31 Szombat	Nol. Péter	Virgília	28	59	11 9	d. e.	6 S. Bo.

A Jókay-nemzetség.

I. Leopold uralkodása alatt Esztergom várában egy fiatal zászlótartó vitézkedett. Mikor a törökök a várat vívták, a zászlótartó észrevette, hogy a spanyol pattantyúsok meg vannak vesztegetve s minduntalan félresütik a szakállas ágyúkat. Hirtelen oda ugrott az egyik pattantyúhoz, fölkapta a kanócot s olyan jól irányította a lövést, hogy a vár alatt táborozó törökök közül egy basának félkarját elsodorta a golyó. Ezért a hőstettéért a királytól hamarosan nemeslevelet kapott. Címerében pedig beszédes rajz örökitette meg vitézkedését. A címerpajzs alján ugyanis sátorok alatt tanyázó török tábor látszik, közepén a basa sátorával. A tábor fölé kettős várbástya magasodik, amelynek bal tornyán magyar vitéz áll, kezében zászlóval, amint éppen ágyúját süti el. A pajzs sisak-koronája fölött férfikar könyököl, kivont kardot villogtatva, míg kétfelől zászlós kopják lengenek. A pajzsot a szokásos foszladék veszi körül.

Ez a Jókay-címer. Mert a vitéz zászlótartó neve: nemes Ásvay Jókay Sámuel volt. Igaza van hát a késő unokának, aki azt mondotta; a családom címere kész regény. Csak a fiatal hajadon hiányzik a képről, a költő prezumpatív őspanya, aki a koszorút föltegye a hős zászlótartó fejére.

A nemességszerző Sámuelnek felesége Gazdag Sára volt. Egyik fiuk, II. Sámuel, Madari Zsuzsát, majd ennek halála után Sándor Juditot vette feleségül. Ebből a házasságból született III. Sámuel, Jókai Mór nagypapja, aki Veres Katát vette nőül. III. Sá-

muel legidősebb fia József volt, a nagy költő édesapja. Édesanyja pedig nemes Pulay Mária, akivel Jókay József komáromi hites ügyvéd, később »árvák atyja«, 1812-ben lépett házasságra. A vármegyében furcsának találták ezt a házasságot, mert hiszen a szép Mária a vidék legokosabb, legelevenebb, legvirgoncabb »kis sárkánya« volt, míg a fiatal ügyvéd kevészavú, habozó, méla, ábrándos, engedékeny természetű, afféle széplélek, aki cseppet sem termelt prókátornak. Különbén a Jókayak általában kissé excentrikus, szellemi képességekben jelentéktelen, vagy éppen együgyű emberek voltak. Erre vall az a komáromi adomás kiszólás is, amely azt tartja: »mihelyt Jókay, vannak kabókjai«.

Jókay József házassága mégis boldog lett. A családi egyetértést semmi nagyobb torzsalkodás nem zavarta meg. A menyecske kíméletesen vitte a kormányt, a férj pedig elégedetten vette tudomásul, hogy a házi ügyekkel nem kell törődnie. Az okos fiskálisné asszonyt, akit már akkor »Jókayné uram«-nak nevezettek Komáromban, később a Jókai regényekben, mint a magyar nagyasszonyok káros természetű, de gyöngéd, szeretőszívű mintaképét látta viszont az utókor.

Jókay Józsefeknek 1825-ig négy gyermekük született: Károly, Eszter s a két Lajoska. A két utóbbi azonban rövidesen meghalt s ettől kezdve a buzgó és vallásos kálvinista Jókay József 1825 február 18-ig szomorodott szívvel imádkozott reggelenként a Szikszából.

FEBRUÁR

A hó és hét napjal	Róm. kath. naptár	Protestáns naptár	Nap		Hold		Izraeliták naptára
			kelte ó. p.	nyug. ó. p.	kelte ó. p.	nyug. ó. p.	
1 Vasárnap	Ignac vt.	Ignac	7 27	5 0	11 36	1 3	7
2 Hétfő	Gyerty. B. A.	Karolin	26	2	12 6	2 5	8
3 Kedd	Balázs pk. vt.	Balázs	25	4	12 40	3 5	9
4 Szerda	Korz. András	Ráhel	23	6	1 20	4 1	10
5 Csütörtök	Agota sz. vt.	Ágota	22	7	2 5	4 54	11
6 Péntek	Dorottya vt. †	Dorottya	20	9	2 52	5 42	12
7 Szombat	Romuald ap.	Tódor	19	10	3 50	6 25	13 S. Bosal.
8 Vasárnap	Hetvened v.	Aranka	18	11	4 50	7 2	14
9 Hétfő	Alex. Ciril a.	Abigail	16	13	5 53	7 36	15 Fák ünn.
10 Kedd	Skolasztika	Elvira	14	15	6 57	8 5	16
11 Szerda	M. Lurdi megj.	Bertold	13	16	8 2	8 33	17
12 Csütörtök	Szervita r. 7 al.	Lidia	11	18	9 9	8 59	18
13 Péntek	Ricci Katalin †	Ella	10	19	10 17	9 25	19
14 Szombat	Bálint vt.	Bálint	9	21	11 27	9 52	20 S. Jithro
15 Vasárnap	Hatvanad v.	Fausztin	7	23	d. e.	10 21	21
16 Hétfő	Julianna sz.	Julianna	5	24	12 38	10 54	22
17 Kedd	Donát pk. vt.	Donát	4	25	1 50	11 34	23
18 Szerda	Simon pk.	Konrád	2	27	3 0	12 20	24
19 Csütörtök	Konrád	Zsuzsanna	0	28	4 7	1 18	25
20 Péntek	Aladár pk. †	Álmos	6 58	30	5 6	2 23	26
21 Szombat	Eleonóra	Eleonóra	57	32	5 56	3 35	27 S. Mispát.
22 Vasárnap	Farsang v.	Gerzson	55	34	6 39	4 51	28
23 Hétfő	Damiáni Péter	Alfréd	53	35	7 15	6 7	29
24 Kedd	Matyás apa.	Mátyás	51	37	7 46	7 21	30 R. Chod.
25 Szerda	Hamv. szer. ††	Géza	49	38	8 15	8 32	1 Adar R. Ch.
26 Csütörtök	Kord. Margit †	Sándor	48	39	8 42	9 40	2
27 Péntek	B. Báthory †	Ákos	46	41	9 8	10 47	3
28 Szombat	Romás ap. †	Elemér	44	43	9 36	11 52	4 S. Theru.

A harmadik Lajoska.

Száz esztendővel ezelőtt mindenki ismerte Komáromban a Kacz-házat, amely a Vármegye ucca és a Csapó ucca között húzódó, hatalmas telken állott. A szomszédok »néma háznak« nevezték, mert bár két uccára is szolgált ajtaja, ablakai mind befelé, az árnyas kertre nyitak. Hosszú deszkakerítése mellett figyelem nélkül haladt el az idegen járó-kelő, aki azt hihette, hogy ez a kert az alsó vagy felső szomszédsághoz tartozik. Valamikor, a vallásüldözés korában, buzgó protestánsok építették a Kacz-házat s itt tartották titkos istentiszteleteiket, azért rejtették úgy el, lombos ákácok és gyümölcsfák közé. Vármegyházuccai kapuján még ott volt a kocogató is, amelynek zördülése éles hanggal verte fel az udvart. A hosszú épület részsút-kockás, farostélyzatú ablakai boltíves folyosó alól tekintettek elő. A négyszögletű oszlopok, amelyek a boltíveket tartották, félig fallal voltak berakva s csak a folyosó két végén és a nagy konyhaajtónál hagytak szabad kijárást. Mingyárt a folyosó elején egy kicsi, téglatalajú benyíló volt, amely hajdan kandalló lehetett. A következő szoba is kicsiny, az abba nyíló azonban már tágasabb, két ablakkal a folyosóra. Egy ablak pedig magasan, csaknem egészen a gerendázatnál, a szomszédudvarra nézett, szintén sűrű farostélyllyal borítva. Ebben a szobában született Jókai Mór s ennek a rostélyos ablaknak világa vetette rá a nyugat felől bemosolygó első napsugarat.

1825 február 18.-át írtak akkor, mikor Vörösné ifjasszony, — Jó-

kayék hűséges, régi cselédje, — az iskolából uzsonnatájt hazatérő kilenc esztendős Jókay Esztikét azzal a hírrel fogadta, hogy itthon van a kis Lajoska. A két halott Lajoskát ugyanis állandóan emlegették és visszavárták a Jókay-családban.

De az ujszülöttet még sem keresztelték Lajosnak. A harmadnapra összehívott komák és komaasszonyok, számszerint tizenhatan, babonás félelemből lebeszéltek Jókayékat erről a névről.

Igy történt, hogy február hó 20.-án a kisfiút, Jókay József úr kedvenc hősének, gróf Benyovszky Móricnak tiszteletére, Móricnak keresztelte a révkomáromi kálvinista pap, nagytiszteletű Csepy Mihály uram.

Ezen az estén megyebál volt Komáromban. S míg a Kacz-házban Tuba Lidia főzte a keresztelői halpaprikást, künn az uccán szaporán robogtak a fogatok, a kivilágított ablakú vármegyház felé. Kíváncsiak tömege ácsorgott a hóval borított uccán, bámulva a sallangos lovakat, csengős szánokat, prémesbundába öltözött dámákat és urakat, Nádasy főispán előkelő vendégeit. A Kacz-ház ablakai is ki voltak világítva az első lakoma kedvéért, amelyet harmadik Lajoska, a kis Mórió tiszteletére rendeztek. Aranyos fény derengett ki a szobából, a zuzmarás gallyakon át. De erre senki se vetett ügyet. A keresztelői lakomának sok vendége korán eltávozott, mert hivatalos volt a megyebálra. Egyikük se sejtette akkor, hogy a két kivilágított ház körül az utóbbiban gyulladt föl nagyobb ragyogás.

MÁRCIUS

A hó és hét napjai	Róm. kath. naptár	Protestáns naptár	Nap		Hold		Izraeliták naptára
			kele ó. p.	nyug. ó. p.	kele ó. p.	nyug. ó. p.	
1 Vasárnap	Invocabit		6 42	5 44	10 5	d. e.	5
2 Hétfő	Szimplic p. †	Lujza	40	46	10 39	0 54	6
3 Kedd	Kunigunda †	Kornélia	33	48	11 16	1 55	7
4 Szerda	Kázmér Kán. †	Kázmér	36	49	11 58	2 47	8
5 Csütörtök	Őzséb †	Adorján	34	50	12 46	3 37	9
6 Péntek	Perp. és F. ††	Gottlieb	32	51	1 40	4 22	10
7 Szombat	Aqu. Tamás †	Tamás	30	53	2 39	5 1	11 S. Thezav.
8 Vasárnap	Reminiscere	Zoltán	28	54	3 41	5 35	12
9 Hétfő	Franciska †	Franciska	26	55	4 44	6 7	13 Eszter b.
10 Kedd	Negyv. vért †	Olimpia	25	57	5 51	6 35	14 Purim
11 Szerda	Szilárd †	Aladár	23	59	6 59	7 9	15 S.-Purim
12 Csütörtök	I. Gergely p. †	Gergely	21	6 0	8 8	7 29	16
13 Péntek	Szabin. vt. ††	Krisztián	19	2	9 18	7 55	17
14 Szombat	Matild kir. †	Matild	17	3	10 30	8 23	18 S. Ki-Th.
15 Vasárnap	Oculi	Kristóf	15	5	11 42	8 56	19
16 Hétfő	Geréb pk. †	Henriette	13	6	d. e.	9 33	20
17 Kedd	Patrik pk. †	Gertrud	11	7	12 52	10 17	21
18 Szerda	Sándor pk. †	Sánd., Ede	9	9	1 59	11 9	22
19 Csütörtök	József †	József	7	10	2 59	12 10	23
20 Péntek	B. Csáky M. ††	Hubert	4	12	3 51	1 17	24
21 Szombat	Benedek ap. †	Benedek	2	14	4 35	2 30	25 S. Vajakh.
22 Vasárnap	Lactare	Oktávián	0	15	5 12	3 44	26
23 Hétfő	Viktorian †	Frumenc	5 58	16	5 44	4 58	27
24 Kedd	Gábor tóa. †	Gábor	56	17	6 12	6 10	28
25 Szerda	Gyüm.o.B.A.	Gy. o. B. A.	54	19	6 41	7 20	29
26 Csütörtök	Manó †	Manó	52	21	7 8	8 29	1 Nizan
27 Péntek	Dam. János ††	Hajnalka	50	22	7 34	9 35	2
28 Szombat	Kap. János †	Gedeon	48	23	8 3	10 40	3 S. Vajakra
29 Vasárnap	Judica	Cyryll	47	24	8 35	11 41	4
30 Hétfő	Kerény vt. †	Izidor	45	25	9 11	d. e.	5
31 Kedd	Guidó apát †	Árpád	42	27	9 52	12 38	6

„Ó, asszonyok, asszonyok!“

Jókay Józsefék 1826 Szent Mihály napján új házba költöztek, amelyet maguk építettek a Szombati ucca és a Nagy Mihály köz szegletén. Ennek udvarán tanult meg járni a kis Móric, kezében egy nehéz tölgyfa-zsámolyt cipelgetve. Lassan, okosan, — mondogatta menés-közben, mert előbb tudott beszélni, mint járni. Szelid, jó kis gyermek volt, »még az állatnak se vétette. Anyja a kis Eszter gondviselésére bízta. Ő öltöztette, ő fésülte meg lenszőke haját, ügyelt rá napközben s tanította meg imádkozni. A kisfiú hálás szeretettel ragaszkodott is hozzá. Közben telt az idő s Mórica gyorsan, szinte szédítően fejlődött szellemileg. Minden érdekelte: az állatok, a bogarak, a virágok, de néha csak szótlanul megült egy helyben s kék szemel álmodozva kalandoztak a végtelenben. Legkedvesebb napjait Ogyallán töltötte, a nagyszüleinél. Itt, a Konkolyék tót juhászának apró gyerekei voltak a barátai, akikről rövid idő alatt annyi tót szó ragadt rá, hogy abból negyven esztendő múlva is jutott — Talérosy Zebulonnak. Elkényeztetett, becézett kedvence volt szüleinek, amint az már az utolsó gyerekek, a legkisebb, a »vakarcs« szokott lenni. Jókayné mindenüvé magával vitte, így nézett végig négyéves korában egy színfelőadást is. Valami vig darabot játszottak, amától neki-vidult az egyébként bátoraltan és a sokaság közt megszeppent kis gyerek is. Egyszerre széles jókedvében lelkes izgalommal kiáltott fel: »Ó, asszonyok, asszonyok! Amint Mikszáth

írónikusan megjegyzi Jókai-életrajzában: ez volt az első nyilvános kijelentése élete elején s bizvást ez lehetett volna az utolsó is, élete végén. Maga Jókai később így emlékezik meg erről: — Valaki egy pogácsát akart adni, hogy elhallgattasson. De én nem engedtem a vélemény szabad kimondását megvásároltatni, ami elég fontos adat megvesztegethetetlenségem bizonyítására. Hanem többször nem vittek el teátrumba.

Ellenben egyszer fölvitte magával apja a városházára, ahol a hivatala volt s ott, a nagy vasládákban megmutogatta neki a sok mindenféle csillogó és penészes pénzt. Egy gömbölyű fatányérban álltak a legkisebb ezüstpénzek, ötkrajcárosok. »No, végy el belőle magadnak egyet«, — mondta Móricaának a jelenlévő ellenőr. Szép fényes, újveretű pénzek voltak. »Nem szabad, az a másé«, — felelte a kisfiú. »Igen, de én ahelyett egy ócska ötöst teszek vissza a magam zsebébe«, — biztatta a jószívű gyermekbarát. Erre aztán bátorságot vett magának Mórica s egy ötöst kiemelt a sok közül. De nagyon égette a markát. Mégis olyan pénz ez, ami az ő apjának gondviselésére van bízva. Hogy senki se nézést oda, visszatette az ötöst a táliba. Mikor az apám halálával — írja ő maga — a számadásait és a pénztárt átvették, őt krajcárral többet találtak benne a kimutatásnál. Ez az én visszalopott öt krajcárom volt. És én annak az ösömnék a véres kezére, ki egy török basát ölt meg, nem vagyok büszke, de az apámnak a tiszta kezére: az vagyok.

ÁPRILIS

A hó és hét napjai	Róm. kath. naptár	Protestáns naptár	Nap		Hold		Izraeliták naptára
			kelte ó. p.	nyug. ó. p.	kelte ó. p.	nyug. ó. p.	
1 Szerda	Hugo pk. †	Hugó	5 40	6 29	10 37	1 30	7
2 Csütörtök	Paulai Ferenc†	Áron	38	31	11 29	2 17	8
3 Péntek	Fájd. Szűz ††	Keresztély	36	32	12 25	2 58	9
4 Szombat	Izidor pk. †	Izidor	35	33	1 26	3 35	10
5 Vasárnap	Palmarum	Vince	33	34	2 28	4 6	11
6 Hétfő	Cölesztin pk. †	Cölesztin	31	36	3 34	4 36	12
7 Kedd	B. H. József †	Herman	28	37	4 42	5 8	13
8 Szerda	Dénes pk. †	Lidia	26	39	5 51	5 29	14
9 Csütörtök	Nagycsüt. †	Erhardt	24	40	7 3	5 56	15
10 Péntek	Nagypént. ††	Nagypént.	22	42	8 16	6 24	16
11 Szombat	Nagyszom. ††	Leó	20	43	9 21	6 53	17
12 Vasárnap	Husvétvasárnap	Husvét v.	19	44	10 44	7 31	18
13 Hétfő	Husvét hétfő	Husvét h.	17	46	11 54	8 14	19
14 Kedd	Jusztin vt.	Tibor	14	47	d. e.	9 4	20
15 Szerda	Anasztázia	Atala	12	49	12 56	10 8	21
16 Csütörtök	Labrei Ben. J.	Lambert	10	50	1 50	11 8	22
17 Péntek	Anicét p. †	Anicét	8	51	2 35	12 18	23
18 Szombat	Apollonius vt.	Ilma	7	52	3 14	1 30	24
19 Vasárnap	Quasi modo	Kocsárd	5	54	3 46	2 43	25
20 Hétfő	Tivadar hv.	Tivadar	3	56	4 15	3 54	26
21 Kedd	Anzelm pk.	Anzelm	1	57	4 42	5 3	27
22 Szerda	Szoter és Cajus	Szoter	4 59	59	5 9	6 12	28
23 Csütörtök	Béla pk. vt.	Béla	58	7 0	5 35	7 19	29
24 Péntek	György vt. †	György	56	1	6 1	8 25	30
25 Szombat	Márk ev.	Márk	55	2	6 32	9 29	1
26 Vasárnap	Misericord.	Ervin	53	4	7 6	10 28	2
27 Hétfő	Zita sz.	Arisztid	51	6	7 45	11 23	3
28 Kedd	Ker. Pál hv.	Valéria	49	7	8 29	d. e.	4
29 Szerda	József olt.	Albertina	47	9	9 18	12 12	5
30 Csütörtök	Szeuai Katalin	Katalin	45	10	10 13	12 56	6

S. Zav.

Passzah 1.
Passzah 2.
Sabb.Passzah 7.
Passzah 8.

S. Semini

R. Ch.
Ijar S. Th.

Az első vers.

Egy őszi reggelen a kis Móricot kézenfogta az apja és elvitte a református templommal szemben lévő iskolába. Az emeletes épület felső része a nagydiákoké volt, földszintjén az elemi iskolások tanultak. A félénk, szinte gyámoltalan kis gyerek szepegve állt meg a nagybajuszú Székely Sándor előtt, aki első tanítója lett. De csakhamar kiderült, hogy Mórica a valóságos csodagyerek, mert hiszen nemcsak a betűket ismeri, hanem egészen folyékonyan olvas is. Ezt a nehéz tudományt már otthon megtanulta. A rektor úr vezette be a Hármaskis Tükör és a Kis Káté titkaiba, előadás után pedig adomákat mondott neki, Mátyás királyról és a Mária Terézia híres bolondjáról. A kis Jókai Mór első eminens lett az osztályban s ezt a helyét egész iskoláztatása folyamán megtartotta.

Fantáziájának szertelen csapongása már ekkor megnyilatkozott. Különböző veszedelmeket gondolt ki, amelyek az iskolába vezető úton érhetik. Három dologtól félt leginkább: a zsidóktól, a kutyáktól és az élve eltemtetéstől. A nyolcéves gyermek, egy papírlapra fölírva, a derekára kötve hordta végrendeletét, amelyben arra kérte szüleit, hogy halála esetén boncoltassák föl. Fél század múlva, *Önéletrésésében*, azt mondja erre vonatkozóan: — A zsidókkal később megbékültem, eltemetni se lehet már engem, még holtan se, hanem a kutyáktól ma is félek. — Ezért hordott állandóan botot magával. Persze a Vörösné ifjasszony rémmeséinek nagy része volt a kisfű beteges lelkiállapo-

tának kifejlődésében, de anélkül is kiérzett rajta valami szokatlan, valami nem normális, egyedülálló. Hétéves korában írta első versét, édesapja nevenapjára, 1832-ben. A négysoros rígmus így hangzik:

Tartsd meg jó atyámat, Isten,
Hogy az mindenben megintsen,
Ha dolgomban hibát
Hogyha lát.

De még többet ígértek a kis Jókai rajzolásai. Meglepő elevenséggel rajzolgatta le természet után az állatokat, máskor emberarcokat talált el meglepően, úgyhogy apja arról álmodott: festőnek taníttatja a kis Móricot. A gyermek közben szinte falta a könyveket s minden esztendőben kitűnő kalkulust hozott haza. Kilencéves volt, amikor Tóth Lőrinc, az ismert névű poéta, meglátta a csodagyerek egyik versét, amelyet Mórica a város bolondjáról írt. Tóth Lőrinc magával vitte a verset Pestre és kiadatta a *Társalkodó*-ban, a zseniális flúcska teljes nevével. Képzelték, hogy az egész város erről beszélt s a boldog szülők alig győzték fogadni a gratulációkat.

Ilyen nevezetes diákja még nem volt Komáromnak.

Következő évben Mórica Pozsonyba került német szóra, cseregyereknek, Zsigmond Sámuel professzorhoz. Itt, az evangélikus gimnáziumban is első tanuló lett, az idegen nyelvet pedig hamarosan elsajátította. Később németül talán még szebben és tökéletesebben írt, mint magyarul. Fenmaradt német levelei legalább ezt bizonyítják.

MÁJUS

A hó és hét napjai	Róm. kath. naptár	Protestáns naptár	Nap		Hold		Izraeliták naptára
			kele 6. p.	nyug. 6. p.	kele 6. p.	nyug. 6. p.	
1 Péntek	Fülöp és Jak. †	Fülöp	4 44	7 11	11 11	1 34	7
2 Szombat	Atanáz pk.	Zsigmond	43	12	12 13	2 7	8 S. Akh.
3 Vasárnap	Jubilate	Irma	41	14	1 16	2 37	9
4 Hétfő	Monika, Flór.	Flórián	39	15	2 22	3 4	10 Seni böjt
5 Kedd	V. Pius p.	Gotthard	37	16	3 31	3 30	11
6 Szerda	János ap. ev.	Frida	36	17	4 41	3 57	12
7 Csütörtök	B. Gizella, Sz.	Napoleon	35	19	5 55	4 24	13 Cham. b.
8 Péntek	Mihály fő.m. †	Gizella	33	20	7 11	4 52	14
9 Szombat	Naz. Gerg.	Gergely	32	22	8 26	5 27	15 S. Emor
10 Vasárnap	Cantate	Ármin	30	23	9 40	6 7	16
11 Hétfő	Mamert pk.	Mamert	29	25	10 39	6 55	17 Seni b.
12 Kedd	Pongrác vt.	Pongrác	28	26	11 47	7 53	18 Lagbeom.
13 Szerda	Szervác pk.	Szervác	26	27	d. e.	8 58	19
14 Csütörtök	Bonifác vt.	Bonifác	25	28	12 37	10 8	20
15 Péntek	De la S. Ján. †	Zsófia	24	29	1 17	11 20	21
16 Szombat	Nep. sz. János	Mózés	22	31	1 51	12 33	22 S. Behar
17 Vasárnap	Rogate	Paskál	21	32	2 21	1 44	23
18 Hétfő	Venanc vt. } n. } kiszj. n. }	Erik	20	34	2 47	2 53	24
19 Kedd	Cölesztin	Ivo	19	35	3 13	4 1	25
20 Szerda	Bernardin	Bernát	18	36	3 38	5 8	26
21 Csütörtök	Aldozó esik.	Aldozó es.	17	37	4 4	6 14	27
22 Péntek	Julia sz. vt. †	Julia	16	38	4 32	7 18	28
23 Szombat	Dezső pk. vt.	Dezső	15	39	5 5	8 19	29 S. Bam.
24 Vasárnap	Exaudi	Eszter	14	40	5 41	9 16	1 Sziván
25 Hétfő	VII. Gerg p.	Orbán	13	42	6 23	10 10	2
26 Kedd	Nerei sz. Fül.	Fülöp	12	43	7 10	10 56	3
27 Szerda	Béda e. tan.	Béda	11	44	8 2	11 36	4
28 Csütörtök	Ágoston pk.	Emil	10	45	8 59	d. e.	5
29 Péntek	Paz. Magd. †	Maxim	9	46	9 59	12 10	6 Sabuoth 1
30 Szombat	A. sz. János ††	Nándor	9	47	11 0	12 40	7 Sabouth 2
31 Vasárnap	Pünkösd v.	Pünk. v.	8	48	12 5	1 8	8

Kis diák, nagy diák.

1837 november 1-én a feketébe öltözött »halálmadár«, cilindere derékig érő fátyollal járta sorra a komáromi úriházakat, németül és magyarul jelentve, hogy ásvai Jókay József úr megha.t. Egy vadászat után túlságos sokat evett a még féligérett gyümölcsből s a búcsúzó őszi nappal együtt az ötvenhatéves férfi is elment örökre. Móricka ekkor tizenkétéves volt. Pozsonyból visszakerült Komáromba s atyja halála után itt folytatta tovább iskoláit. Esztiike néneje már csinos hajadonná fejlődött s Móric egyik tanára, Vály Ferenc, sürün kezdett járogatni a Jókay-házhoz. Különösen, hogy a kis Móric hosszasan betegeskedett és kissé elmaradt a tanulásban. Vály gondozás alá vette, külön órákat adott neki s a kis diáknak télen-nyáron már reggel öt óraker ott kellett lennie Vály írószobájában. Ekkor szokta meg a korai fölkelést, amihez aztán egész életében hű maradt. S ekkor tanult meg angolul, franciául és olaszul is. Vály professzor pedig, mikor Móric már mindent tudott, elvette feleségül Esztiike kisasszonyt. Ennek a komoly, előrelátó, nagytudású embernek nagyon sokat köszönhetett a későbbi író, aki már ebben az időben kerekre nyitott szemmel, feszült figyelemmel vizsgálta a körülötte zajló életet. A régi Komárom regényes életét, romantikus figuráit, akiket halhatatlanná tett pár évtized múlva írásaiban.

Az alsó bölcséleti osztály elvégzése után Mórict a pápai református főiskolába küldötte sógora. Itt a hosszúuccal Kláraházban kapott szállást, két diák-

társával, Kerkápoly Károllyal és Pap Dénessel együtt. A halvány, nyulánk termetű ifjú rendkívül szerény és félénk volt, valóságos remeteéletet élt s csupán az »ifjúsági képzőtársaság« gyűléseit látogatta szorgalmasan. Ugyanide járt egy esontosarcú, hosszúnyakú fiatal diák is, aki mindig a hátulsó padba húzódott: Petrovics Sándor. Jókai nemsokára összebarátkozott vele, úgyszintén Orlay Petrich Somával is, akinek nevével együtt iktatták a képzőtársaság érdemkönyvébe verseit és elbeszéléseit. A »bakának«, ahogy Petrovicsot a pápai diákok egymás közt emlegették, akkor már Bajza *Athenaeum*-ában is megjelent egy verse, a Borozó. Ez ugyancsak fütötte Jókait, ám neki még várnia kellett a sikerre. Egyelőre csak a képzőtársaságban aratott babért írásaival és szavallataival.

A kemény, harcias, »gorombac Petőfi nagyon megszerette a szelíd, leányos kedélyű Jókait s a két fiatal zseni ettől kezdve elválaszthatatlan jóbarát lett. Mikor Jókai, párnapos vakációra hazament Komáromba, magával vitte Petőfit s anyjának is bemutatatta. A szűk baráti kört Orlay egészítette ki harmónikusán. Ő volt az, akin még Jókai is zsarnokoskodhatott. Közben együtt szőtték az ifjúság színes álmait, hírről, dicsőségről, amely kettejüknek meg is adatott.

De milyen furcsa játékaik vannak olykor a véletlennek. Nem különös-e, hogy akkoriban Orlay regényírónak, Petőfi színésznek s Jókai festőnek készült?! A jövődő titokzatos köde kiismerhetetlenül borongott a három ifjú barát pályája fölött.

JÚNIUS

A hó és hét napjai	Róm. kath. naptár	Protestáns naptár	Nap		Hold		Izraeliták naptára
			kele ó. p.	nyug. ó. p.	kele ó. p.	nyug. ó. p.	
1 Hétfő	Pünkösöd h.	Pünk. h.	4	6 7 50	1 11	1 32	9
2 Kedd	Erazmus vt.	Anna	6	51	2 19	1 57	10
3 Szerda	Klotild Kánt. †	Klotild	5	52	3 30	2 23	11
4 Csütörtök	Kar. sz. Ferenc	Kerény	4	53	4 44	2 50	12
5 Péntek	Bonifác pk. †	Bonifác	4	54	6 1	3 21	13
6 Szombat	Norbert pk. †	Norbert	3	54	7 17	3 58	14
7 Vasárnap	Szenthár. v.	Szenthár.	3	55	8 30	4 43	15
8 Hétfő.	Medárd pk.	Medárd	3	55	9 36	5 37	16
9 Kedd	Prim. és Felic.	Felicián	3	56	10 32	6 42	17
10 Szerda	Margit kir.	Margit	3	56	11 17	7 52	18
11 Csütörtök	Urnapja	Barnabás	3	56	11 54	9 7	19
12 Péntek	Fakun. János †	Klaudius	3	57	d. e.	10 21	20
13 Szombat	Pád. sz. Antal	Tóbiás	2	57	12 26	11 34	21
14 Vasárnap	N. Vazul	Vazul	2	58	12 53	12 45	22
15 Hétfő	Vid, Kreszc.	Vid	2	58	1 19	1 53	23
16 Kedd	Regsz. Ferenc	Jusztin	2	58	1 44	3 0	24
17 Szerda	Rainer hv.	Laura	2	58	2 8	4 6	25
18 Csütörtök	Efrém	Arnold	2	58	2 36	5 10	26
19 Péntek	Jézus Szive †	Gyárfás.	2	58	3 7	6 11	27
20 Szombat	Szilvér p. vt.	Rafael	2	58	3 41	7 10	28
21 Vasárnap	Gonz. Alajos	Alajos	2	58	4 21	8 3	29
22 Hétfő	Paulin pk.	Paulina	2	59	5 5	8 51	30
23 Kedd	Ediltrud sz.	Zoltán	3	59	5 56	9 34	1
24 Szerda	Ker. János sz.	Iván	3	59	6 51	10 10	2
25 Csütörtök	Vilmos	Vilmos	3	8 0	7 50	10 42	3
26 Péntek	János és Pál †	Ján. és Pál	4	0	8 51	11 10	4
27 Szombat	László kir.	László	4	0	9 53	11 36	5
28 Vasárnap	Irenaeus vt.	Arszlán	4	0	10 58	d. e.	6
29 Hétfő	Péter és Pál	Pét. és Pál	6	1	12 2	12 1	7
30 Kedd	Pál apost. eml.	Pál	6	2	1 10	12 26	8

S. Nassza

S. Behal.

S. Selakh.

R. Chod.
Tam. R. Ch.

S. Korakh

Szárnybontás.

1842 őszén a fiatal Jókai Kecskemétre került, az alig két évtizede megnyitott főiskolára. Két esztendő telt itt, elvégezve a jogot, de még mindig őrizve szívében a festői ábrándokat. Közben azonban, különösen, hogy megint összekerült Petőfivel, irni is kezdett. Megírta *Zsidófiú* című verses történelmi drámáját, amelyet az Akadémia 1843 április 30-án dicséretben részesített. Sőt két bíráló, Vörösmarty és Bajza, a *Zsidófiú*-t jutalomra is ajánlotta. Nagy dolog volt ez. Valósággal eldöntötte a festőcseset s az író toll között tétovázó ifjú sorsát.

»Móric kisasszony«, ahogy iskolatársai a fehérbőrű, rózsás arcú, szemérmes, halk beszédű Jókait csúfolták, Kecskeméten ismerte meg a magyar tanyai életet, pusztai népet s hamarosan hozzákezdett első regényének, a *Hétköznapiak*-nak megírásához. Még nem volt tizenkilenc éves. Később, a kecskeméti évek-ről ő maga ezt írja: ez a város tett engem íróvá, testben, lélekben itt frissültem fel, itt erősödtem meg. Általában: életének e verőfényes tavaszára mindig szívesen emlékezett vissza. 1844 július 26-án aztán így ír haza anyjának Komáromba: Végeztem. Elvégeztem a tizenhárom éves iskolai pályát. Mint első eminens jöttem ki az iskolából. Vajjon a világ micsoda kalkulust fog adni!

Hazament Komáromba, ahol szigeti kerti házukban még az év őszén befejezte a *Hétköznapiak*-at. Azután Pestre ment, hogy készüljön az ügyvédi vizsgára. Fel is csapott jurátusnak s Molnár József ügyvéd híres

irodájában dolgozott, havi hat forint fizetésért és szállásért. Ennél fontosabb azonban, hogy tagja lett a »Közvelemény asztalának«, amely körül a Pálvax-kávéházban a »hatal óriások« csoportosultak akkoriban. Petőfi vezette be ebbe az irodalmi társaságba.

1845 nyarán aztán megszületett a *Nepeán sziget*, amelyet szeptemberben között Frankenburg lapja, az *Életképek*. Mindenfelé nagy feltűnést keltett ez az új, frisshangú, merész koncepciójú novella. Frankenburg megolelta Jókait és harminc forint honoráriumot fizetett neki. A siker teljes volt. Petőfi verset írt hozzá »Egy fiatal íróhoz«, majd egy másikat, »Jókay Mórnoz« címmel. Ismert már minden író, de őt is ismerte mindenki. S mikor Nagy Ignác a *Hétköznapiak* kéziratát elvitte Hartlebenhez, a fiatal író háromszázhatvan forint honoráriumot kapott első regényéért. Közben arra is ráért, hogy letegye az ügyvédi vizsgát. Huszonegy éves korában kezében volt a diploma. Am ennek nem sok hasznát vette. Egyetlen pöre után otthagya az ügyvédséget s beállt az *Életképek*-hez színi bírálónak.

Anyja és sógora ennek ugyan nem nagyon örültek, — hiszen az írásnak nem valami erős becsülete volt még akkor, — de látva az anyagiakban is megnyilatkozó sikert, lassanként megnyugodtak abban, hogy Móricból nem lesz prókátor.

Mire pedig elkövetkezett 1848 tavasza, Jókai váratlanul szerkesztő lett. Frankenburg átadta neki lapja vezetését s az ő kezén fel is virágozott az *Életképek*.

JÚLIUS

A hó és hét napjai	Róm. kath. naptár	Protestáns naptár	Nap		Hold		Izraeliták naptára
			kelte ó. p.	nyug. ó. p.	kelte ó. p.	nyug. ó. p.	
1 Szerda	Jézus legsz. v.	Tibold	4 6	8 0	2 21	12 51	9
2 Csütörtök	Sarlós B. Assz.	Ottokár	7	0	3 34	1 18	10
3 Péntek	Mind. sz. p. e. †	Kornél	8	0	4 50	1 51	11
4 Szombat	Ulrik pk.	Ulrik	8	0	6 5	2 31	12
5 Vasárnap	Zak. Antal	Enese	9	0	7 16	3 20	13
6 Hétfő	Izaiás pr.	Esaiás	9	0	8 17	4 19	14
7 Kedd	Ciril és Metód	Ciril, Met.	10	7 59	9 10	5 28	15
8 Szerda	Erzsébet kir.	Teréz	10	59	9 51	6 44	16
9 Csütörtök	Veronika sz.	Lukrécia	11	58	10 27	8 2	17
10 Péntek	Amália sz. †	Amália	12	57	10 57	9 18	18
11 Szombat	Mius p. vt.	Lili	13	57	11 23	10 32	19
12 Vasárnap	Gualb. János	Izabella	14	56	11 50	11 42	20
13 Hétfő	Anaklét p. vt	Jenő	15	55	d. e.	12 50	21
14 Kedd	Bonaventura	Eörs	16	54	12 14	1 57	22
15 Szerda	Henrik cs.	Henrik	17	54	12 40	3 3	23
16 Csütörtök	Karmelh. B. A.	Valter	18	53	1 10	4 4	24
17 Péntek	Elek hv. †	Elek	19	53	1 42	5 4	25
18 Szombat	Kamill hv.	Frigyes	20	52	2 20	5 59	26
19 Vasárnap	Paulai Vince	Emilia	21	50	3 2	6 49	27
20 Hétfő	Jeromos hv.	Illés	22	49	3 51	7 34	28
21 Kedd	Praxedes sz.	Dániel	23	48	4 45	8 12	29
22 Szerda	Mária és Magd.	M. Magd.	25	47	5 43	8 45	1
23 Csütörtök	Apollinár pk. vt	Lenke	26	46	6 43	9 14	2
24 Péntek	Krisztina sz. †	Krisztina	27	45	7 46	9 41	3
25 Szombat	Jakab apostol	Jakab	28	44	8 49	10 5	4
26 Vasárnap	Anna asszony	Anna	29	43	9 53	10 29	5
27 Hétfő	Pantaleon vt.	Olga	30	42	10 57	10 54	6
28 Kedd	Ince p. vt.	Ince	31	40	12 5	11 20	7
29 Szerda	Márta sz.	Márta	33	39	1 15	11 49	8
30 Csütörtök	Judit vt.	Judit	34	37	2 27	d. e.	9
31 Péntek	Loyol. Ignác †	Oszkár	35	36	3 41	12 24	10

S. Chuk.

Templ. bjt.

S. Pinch.

S. Matoth.

Ab. Pr. Ch.

S. Debar.

Férfi sorsa a nő.

A márciusi eseményeket s bennük Jókai és Petőfi szerepét mindenki ismeri. A két elváhatatlan jóbarát volt lelke ennek a vértelen forradalomnak. Jókai, aki ekkor hagyta el nevéből a nemességet jelentő y-t, élére került a mozgalomnak. Március 15.-én ő olvasta fel a tizenkét pontot s ő tette Petőffel együtt az első mozdulatot azon a gépen, amely mindörökké a szabadsajtó szimboluma marad. Jókai páratlan népszerűsége ettől a naptól kezdődik s mint kiapadhatatlan erőforrásból, belőle táplálkozik. Ez a nap jegyezte őt el a szabadság, a romantika örök rajongójának és — Laborfalvi Róza örök szerelmesének.

1848 március 15.-én este Bánk bánt játszották a Nemzeti Színházban. Gertrudis Laborfalvi Róza volt, az ünnepelt nagy művésznő. Jókai is megjelent az előadáson, sőt szerepelt is. Mikor a tomboló közönség a kiszabadított Tánecsicsot követelte s akarta látni, a színpadon, Jókainak az az ötlete támadt, hogy felszalad a színpadra s onnan szól a néphez. Úgy, amint volt, térdig sárosan, karbonári köpenyegben, behorpadt cylinder-kalapja mellett óriási veres tollal felrohant a színpadra, ahol — mint Mikszáth írja — a fiatal forradalmár szemben találta magát egy királynéval, egész Magyarország legszebb Gertrudisával. Egy pillanatra meghökkenett. A szép Rózázt ismerté már régebről, Szigligetiéktől, ahol gyakorta megfordult, de sorsuk csak most, ebben a pillanatban kapcsolódott össze, egy egész életre. Laborfalvi Róza levette kebléről nemzetiszínű kokárdáját és Jó-

kai szíve fölé tűzte. A nap hőse így állott ki a rivalda elé, lecsendesíteni az ingyenes előadás zajongó publikumát. Hogy mondott-e neki valamit Laborfalvi Róza, mikor a kokárdát mellére tűzte, Jókai erre sohase emlékezett többé; arra még kevésbé, hogy ő mit mondott a közönségnek. Boldog álomba folyt össze előtte minden.

Öt hónappal később, augusztus végén, Jókai feleségül vette Laborfalvi Rózát, aki nyolc évvel volt idősebb nála. Drágán fizette meg ezt a házasságot: anyja szeretetével és Petőfi barátságával. Mindkettő elfordult tőle s ő magára maradt feleségével, az egyre vészesebben kavargó szabadságharc viharában. Piliscsabán titokban tartotta meg esküvőjét, násznagyuk a harangozó s az egyházi volt. A nagyszony ugyan később megbékélt fiával, sőt Rózával is, de Petőfi a boldog férj örökre elvesztette. A következő évben, a Buda visszafoglalására rendezett lakomán koccintotta csak össze poharát még egyszer a két elhült jóbarát, amikor Jókai azokat a hősokeket köszöntötte fel, akik ezután fognak elesni. »Köszönöm, hogy rám köszöntötte a poharadat«, — mondotta neki Petőfi. Ez volt közöttük az utolsó szó. Többet az életben nem találkoztak egymással.

Jókai első önálló lépése, a félszekrakás, tehát nagy zűrzavart okozott. Anyja kitagadta a »vén személy« miatt, aki törvénytelen leányát a Csapliczky Lilla budai intézetében neveltette. Pedig Laborfalvi Róza hűséges élettársa, jó szelleme lett a költőnek, aki halóporában is áldotta.

AUGUSZTUS

A hó és hét napjal	Róm. kath. naptár	Protestáns naptár	Nap		Hold		Izraeliták naptára
			keleto ó. p.	nyug. ó. p.	keleto ó. p.	nyug. ó. p.	
1 Szombat	Vasas sz. Pét.	Vas. Péter	4 36	7 35	4 53	1 6	11 S. Voeth.
2 Vasárnap	Liguori Alfonz	Lehel	37	34	5 58	1 59	12
3 Hétfő	István	Hermína	39	32	6 56	3 3	13
4 Kedd	Domonkos hv.	Domonkos	40	31	7 42	4 15	14
5 Szerda	Havi B. A.	Oszvald	42	29	8 21	5 33	15
6 Csütörtök	Úrunk színv.	Berta	43	27	8 54	6 52	16
7 Péntek	Kajetán hv. †	Ibolya	45	26	9 24	8 10	17
8 Szombat	Czirjék vt.	László	46	25	50	9 25	18 S. Ekev.
9 Vasárnap	Román vt.	Emőd	47	23	10 17	10 36	19
10 Hétfő	Lőrinc vt.	Lőrinc	48	22	10 44	11 45	20
11 Kedd	Zsuzsanna vt.	Tibor	49	20	11 11	12 51	21
12 Szerda	Klára sz.	Klára	51	18	11 44	1 57	22
13 Csütörtök	Ipoly és Kassz.	Ipoly	52	16	d. e.	2 57	23
14 Péntek	Őzséb vt. ††	Őzséb	54	15	12 20	3 54	24
15 Szombat	Nagy B. A.	Mária	55	14	1 0	4 45	25 S. Reéh.
16 Vasárnap	Rók. hv.	Ábrahám	56	12	1 47	5 32	26
17 Hétfő	Jácint hv.	Anasztáz	57	10	2 39	6 12	27
18 Kedd	Hona cs.	Hona	59	8	3 36	6 47	28
19 Szerda	Lajos pk.	Huba	5 0	6	4 36	7 17	29
20 Csütörtök	Sz. István k.	István k.	2	5	5 38	7 45	30
21 Péntek	Chantali Fr. †	Sámuel	3	3	6 42	8 10	31 Ros. Chod.
22 Szombat	Timót vt.	Menyhért	4	1	7 46	8 24	2 S. Softin
23 Vasárnap	Beniti Fülöp	Farkas	5	6 59	8 50	8 58	3
24 Hétfő	Bertalan ap.	Bertalan	7	57	9 57	9 23	4
25 Kedd	Lajos kir.	Lajos	8	55	11 5	9 50	5
26 Szerda	Zefirin p. vt.	Izsó	10	54	12 15	10 23	6
27 Csütörtök	Kal. ez. József	Gebhárd	11	52	1 26	11 1	7
28 Péntek	Ágoston pk. †	Ágoston	12	50	2 35	11 47	8
29 Szombat	Ker. Ján. fejev.	Ernesztin	13	48	3 42	d. e.	9 Ki Theze
30 Vasárnap	Limai Róza	Róza	15	46	4 41	12 44	10
31 Hétfő	Rajmund hv.	Erika	16	43	5 32	1 50	11

„Szomorú napok.“

A szabadság vér-aranyos esilaganak ragyogása alig egy esztendeig tartott. A dicsőség rövid napjaira hosszú, borús hónapok, évek következtek. Jókai, aki a kormányt követte Debrecenbe s ott az *Esti Lapok*-at szerkesztette, a világsi fegyverletével után szintén bujdosásra kényszerült, mint annyi más igaz hazafi. Neve ott volt a proskribáltak listáján, azokra pedig börtön, vagy még rosszabb várt. Egykori principáisa, Molnár József, aki a forradalom alatt a pesti véstörvényszék elnöke volt, szemeláttára lőtte magát főbe. Jókait egyik legelkeseredettebb politikai ellenfele, Rákóczy János, Kossuth titkára, szöktette el Aradról Gyulára, ahol felesége, a kis kövér Telepi Györggyel, a Nemzeti Színház kómikusával, már várt reá. Tardonára menekültek, a borsodi hegyek közé, Telepi rokonaihoz, egy fürhéces bricskakocsin, amelynek bakján Rákóczy János ült, parasztruhában. Mellette egy esinos, szőke inas, hátul pedig egy feltűnő szépségű, sugar metű úrihölgy, táskák és dobozok sokasága között. Az inas Jókai volt, az úrnő — Jókainé. Így állítottak be Csányi Benjaminekhoz a legszomorúbb magyar ősz elején, Tardonára, ahol Jókai karácsonyig biztos rejtekhelyet talált.

Az itt töltött négy hónap alatt Jókai egy sort sem írt. Minek írjak, — mondotta, — hiszen azt se tudom, van-e még nemzet, amely olvas és van-e haza odakünn? Közben azonban Róza asszony nem plhent. Karácsony szombatján boldogan toppant be az urához s kezében egy komá-

romi menlevelet lobogtatott. Ugynevezett *Geleitschein*-i, amelyet Klapka a vár földadásakor kötött ki katonáinak. Szigligeti Ede testvére, Szathmáry honvédkapitány, szerezte neki a kitöltetlen úrlapot, amelybe aztán Jókai személyleírása került — Kovács János néven. Jókaiék újév előtt, Miskolcon keresztül, Pestre indultak. Pestre, amely valóságos temető volt akkor, rommá lőtt uccáival.

De a menlevél csak a halál elől mentette meg Jókait; hogy be ne sorozzák az osztrák hadseregbe közkatonának, az ellen éppen nem oltalmazta. Nevét tehát továbbra is titkolnia kellett. *Sajó* álnév alatt kezdte meg újra irodalmi munkálkodását a *Magyar Emléklapok*-ban. Az olvasók azonban így is hamar ráismertek a *Gyémántos miniszter*, az *Ércledny* s a *Fránya hadnagy* szerzőjére.

Az osztrák cenzúra minden szóra vigyázott. Csak Haynau bukása után enyhült kissé a helyzet s 1851-ben, az *Erdély aranykora* címlapján már megint ott van Jókai Mór neve. Ekkor kezdett dolgozni a *Pesti Napló*-ba, ahol egész sor elbeszélése jelent meg, köztük a *Kalózkirály*, a *Varchoniták*, a *Kétszarvú ember* s a *Fortunatus Imre*. Szabadságharc alatti élményeit és impresszióit is ekkor írta meg a *Csataképek*-ben és a *Bujdosó naplójá*-ban. Talentuma és sikerei a Tudományos Akadémia figyelmét is fölkellették, amely 1851-ben Jókait levelező tagjául választotta. De az akadémiai elismerésnél még többet jelentett a közönség érdeklődése és szeretete.

SZEPTEMBER

A hó és hét napjai	Róm. kath. naptár	Protestáns naptár	Nap		Hold		Israeliták naptára
			kelte ó. p.	nyug. ó. p.	kelte ó. p.	nyug. ó. p.	
1 Kedd	Égyed ap.	Egyed	5 18	6 41	6 14	3 5	12
2 Szerda	István király	Rebeka	10	39	6 49	4 23	13
3 Csütörtök	Manszvét pk.	Hilda	21	38	7 20	5 42	14
4 Péntek	Viter. Roza †	Rozália	22	36	7 48	7 0	15
5 Szombat	Just., Lőrinc	Viktor	23	34	8 17	8 14	16
6 Vasárnap	Ida	Zakariás	24	32	8 43	9 26	17
7 Hétfő	Kassai vért.	Regina	26	30	9 11	10 36	18
8 Kedd	Klásszony n.	Mária	27	28	9 42	11 43	19
9 Szerda	Klav. sz. Péter	Ádám	29	26	10 17	12 48	20
10 Csütörtök	Tolent. Miklós	Erik	30	24	10 57	1 47	21
11 Péntek	Protáz és Jác. †	Teodóra	31	22	11 41	2 40	22
12 Szombat	Mária neve	Guidó	32	20	d. e.	3 29	23
13 Vasárnap	Notbur	Ludovika	31	18	12 32	4 11	24
14 Hétfő	Sz. ker. felm.	Szerénke	35	15	1 28	4 48	25
15 Kedd	Hét fájd. Sz. M.	Nikodém	36	14	2 27	5 20	26
16 Szerda	Kornél Kánt. †	Edith	37	12	3 29	5 48	27
17 Csütörtök	Sz. Fer. sebh.	Ludmilla	39	10	4 32	6 14	28
18 Péntek	Kup. József ††	Titusz	40	8	5 35	6 38	29
19 Szombat	Január pk. †	Vilhelm.	42	5	6 42	7 3	1
20 Vasárnap	Euszták	Friderika	43	4	7 48	7 28	2
21 Hétfő	Máté apost.	Máté	45	2	8 57	7 55	3
22 Kedd	Móric vt.	Móric	46	0	10 7	8 24	4
23 Szerda	Tekla sz. vt.	Tekla	47	5 57	11 17	9 0	5
24 Csütörtök	Fogolykiv. M.	Gellért	48	55	12 27	9 43	6
25 Péntek	Gellért pk. †	Kleofás	50	53	1 34	10 34	7
26 Szombat	Czipr. és Juszt	Jusztina	51	51	2 33	11 36	8
27 Vasárnap	Kozma és D.	Adalbert	53	49	3 26	d. e.	9
28 Hétfő	Vencel kir. vt.	Vencel	54	47	4 9	12 45	10
29 Kedd	Mihály főangy.	Mihály	55	45	4 46	2 10	11
30 Szerda	Jeromos	Jeromos	56	43	5 18	3 17	12

S. Ki Tho.

S. Nezv.

1 Tisri 5686

2 Ujév 2. n.

3 Ged. böjt

8. Haasz.

10 Jom Klp.

Termő nyár.

Különös szeszélye a sorsnak, hogy Jókai írói pályájának legtermőbb, legragyogóbb kora éppen az abszolutizmus éveivel esik egybe. Eszomorú másfél évtized alatt írta legszebb regényeit, amelyek mellett ráért a lapszerkesztésre is. Bár 1857-ben a Magyar uccában házat vett, anyagi helyzete egyre nyomasztóbb lett, ezért elhatározta, hogy valami vállalatba kezd. Így született meg egy év múlva Kakas Márton ujságja, az *Üstökös*. Itt szólalt meg először a népszerű Tallérosy Zebulon s itt jelent meg egész csomó karikatúra is, Jókai rajzoló tollából. Nem annyira élclap volt ez, — mondja Mikszáth, — mint inkább a magyar humor lerakódóhelye. Mikor 1861-ben Jókait az Akadémia rendes tagjává választották, székfoglalójában ő maga is büszkén utalt az Üstökös-ben megjelent tizenhétezer adomára.

Közben a *Magyar nábob*, a *Kárpáthy Zoltán* s az *Elátkozott család* után megjelent a *Szegény gazdagok*, majd a *Politikai divatok* s a legszebb Jókai-regény, az *Új földesúr*. Az abszolutizmus megenyhült, s az idő megérett a kiegyezésre.

1867 után Jókai a *Hon-t* szerkeszti, majd újra beleszólik az aktív politikába, képviselő lesz. Ettől kezdve aztán két évtizeden keresztül tagja marad a parlamentnek, ott ül Tisza Kálmán háta mögött s odaadó hűséggel bocsátja tollát a keletkező balközép rendelkezésére. Nem volt szakzszerű, iskolázott politikus, de hatalmas jelszavakkal tudta maga köré gyűjteni a közönséget s humoros ötleteivel gyakran billenté

ide vagy oda a Ház hangulatát. Am azért a regényíró is időt talált a munkára. Jókai szédítő gyorsan és rengeteget dolgozott. Körülbelül egy nyomatott ívre valót írt naponta. Leginkább svábhegyi villájában, amelyet még az ötvenes évek derekán építtetett, majd a balatonfüredi nyaralóban. Házat is vett a Stáció uccában. Módja, egészsége jó, testben-lélekben fiatal, csupán a haja indul pusztulásnak. De a kopaszságot eltakarja a babér. Nevét, műveit már nemcsak itthon bálványozzák, a külföld figyelme is kezd feléje fordulni, sőt a szép, fiatal királyasszonyé is, a bécsi Burgban. S egy udvari estélyen Erzsébet királyné cercle alkalmával megszólította Jókait, kérdezve: Mikor jelenik meg új regénye, *A szerelem bolondjai*, könyvalakban? Pár hónap múlva aztán az író maga vitte el a könyvet a királynénak.

Jókai életében ez a két évtized a termő nyár kora. Egymásután kerülnek ki tolla alól a legdúsabb fantáziára valló regények: *Mire megvénülünk* (1865), *Köszívű ember fia* (1869), *Fekete gyémántok* (1870), *Eppur si muove* (1871), *A aranyember* (1872), *A jövő század regénye* (1873), stb. Van olyan év, hogy egyszerre három regénye hagyja el a sajtót, mint például az 1875. esztendő. Ekkor jelent meg vagy négy kötet novellán kívül az *Enyém, tied, övé* és *Az élet komédiátsai*. Majd később *Rab Ráby*, *A löcsei fehérasszony*. *A lélekidomár*, *A tengersizemű hölgy*, *Fráter György*, *Fekete vér* s annyi más nagyszerű alkotása teszi rajongójává az olvasóközönséget.

OKTÓBER

A hó és hét napjai	Róm. kath. naptár	Protestáns naptár	Nap		Hold		Izraeliták naptára
			kele ó. p.	nyug. ó. p.	kele ó. p.	nyug. ó. p.	
1 Csütörtök	Remig pk.	Malvin	5 58	5 41	5 46	4 34	13
2 Péntek	Órzó any. †	Petra	59	5 39	6 15	5 50	14
3 Szombat	Kandid vt.	Helga	6 1	37	6 41	7 4	15 Szuk. 1. n.
4 Vasárnap	Assisi Ferenc	Ferenc	2	35	7 9	8 16	16 Szuk. 2. n.
5 Hétfő	Placid vt.	Aurél	3	33	7 39	9 26	17
6 Kedd	Brunó hv.	Brunó	5	31	8 12	10 32	18
7 Szerda	Ol. B. Assz.	Amália	6	29	8 51	11 36	19
8 Csütörtök	Magyarok N.A.	Etelka	8	27	9 33	12 33	20
9 Péntek	Dénes pk. †	Dénes	9	25	10 23	1 24	21 Hosana rab.
10 Szombat	Borg. Fer. hv.	Gedeon	11	23	11 16	2 9	22 Sem. sz.
11 Vasárnap	Placidia	Brigitta	12	21	d. e.	2 48	23 Sz. thora
12 Hétfő	Miksa pk. vt.	Miksa	13	19	12 14	3 21	24
13 Kedd	Edc kir. vt.	Kálmán	15	17	1 15	3 50	25
14 Szerda	Kalliszt p. vt.	Helén	16	15	2 18	4 17	26
15 Csütörtök	Teréz sz.	Teréz	18	13	3 22	4 42	27
16 Péntek	Gallusz ap. †	Gál	19	11	4 29	5 5	28
17 Szombat	Hedvig assz.	Hedvig	21	9	5 35	5 30	29 S. Beres.
18 Vasárnap	Lukács	Lukács	23	8	6 45	5 57	30 Ros. Chod.
19 Hétfő	Alk. Péter	Lucius	24	6	7 56	6 25	1 Mark. R. C.
20 Kedd	Vendel	Iréne	25	4	9 8	6 59	2
21 Szerda	Orsolya sz. vt.	Orsolya	26	2	10 20	7 41	3
22 Csütörtök	Kordula sz. vt.	Előd	28	0	11 29	8 29	4
23 Péntek	Ignác patr. †	Gyöngyike	30	4 58	12 31	9 28	5
24 Szombat	Ráfael fős.	Salamon	31	56	1 25	10 33	6 S. Noakh.
25 Vasárnap	Mór p. p.	Blanka	33	55	2 10	11 46	7
26 Hétfő	Dömötör vt.	Dömötör	34	54	2 47	d. e.	8 Seni böjt
27 Kedd	Szabina vt.	Szabina	35	52	3 29	1 0	9
28 Szerda	Sim. és Jud. ap.	Simon, J.	37	50	3 49	2 16	10
29 Csütörtök	Narcissz pk.	Zenó	39	48	4 15	3 30	11 Cham. bjt
30 Péntek	R. sz. Alfonz †	Kolos	40	47	4 42	4 43	12
31 Szombat	Farkas pk. †	Ref. eml.	41	45	5 7	5 55	13 S. Lekh I.

A csúcson.

A csúcsra már egyedül érkezett. Laborfalvi Róza, aki egy-kép volt műzsája és zsarnoka, 1886 november 20.-án meghalt. Az összetört, kesergő költő *Utazás egy sírdomb körül* című könyvében állított emléket a nagyszerű asszonynak. Az elárvult Stáció-uccai házban egy ideig az unoka, III. Róza, teremtett zavartalan nyugalmat, amely visszahozta Jókai már-már hanyatló erejét. Mikor pedig Jókai Rózából Feszty Árpádné lett, a »Pápi« kiköltözött hozzájuk a Bajza ucai házba. Úgy élt itt, mint egy király, az akkori, millennium felé közelgő Magyarország koronázatlan költőfejedelme.

1894 január 6.-án aztán elkövetkezett a koronázás is. A városok, megyék hódoló ünnepekre menesztették küldötteiket, az iskolásfiúk szavalatokra készültek, a kertészek ritka virágokat neveltek, a festők Jókai életéből vett epizódokat festettek, a kompaktorok, ötvösök és kaligrafusok pedig díszesnél díszesebb albumokat készítettek. Jókai ötvenéves írói jubileumát ünnepelte a nemzet. Óriási méretekben, sohase látott fényvel és pompával zajlott le az ünnep egy szép téli napon, a Vigadó nagyertermében. Ott volt az egész kormány, a parlament, a hadtestparancsnokság, zászlósurak, főrendek nagy sora, az Akadémia, a tudományos intézetek, vármegyék és városok küldöttsége. S közöttük ott állott az ünnepektől, aki feketebársony magyar ruhájában inkább daliás öreg vitéznek tetszett, mint poétának. Olyan volt az egész, akár valami tündérmese, egy Jókai-regény tündöklő fejezete. Min-

dent elért, amiről álmodhatott: a százkötetes díszkiadást, a rendjeleket, a tiszteletbeli doktorságot, a díszoklevelet és a százezer forintos nemzeti ajándékot. Mit akarhatott még? Egy év múlva már a főrendiháznak is tagja lett, főrend, méltóságos úr. Soha így írók még nem ünnepeltek Magyarországon.

Az öreg költő pedig, akinek lelke, szíve mindig fiatal maradt, az ünnep elmúltával levette a díszmagyar ruhát, visszaült íróasztalához, hogy hozzákezdjen — a második száz kötet megírásához. Olykor a színpadra is kilépett egy-egy darabjával, a rivalda csábító fénye még az alkony közeledtével is vonzotta.

Az ünnep után még egyszer mutatkozott meg teljes nagyságában, mikor Kossuth koporsója fölött, a Múzeum csarnokában elmondotta fölsóges emlékbeszédét. Azután jöttek a — hétköznapok. A munkában már nem talált olyan gyönyörűséget, mint ezelőtt, de azért nem tette félre a tollat. Egyre gyakrabban lepék meg borongó hangulatok s ezidőtájt egy olasz újságírótól már így búcsúzott:

— Szó ami szó, érzem, vénülök. Úgy vagyok már, hogy ha látogatóm akad, az jut eszembe: látom-e még valaha? Sokszor kétkedem benne...

Föl-följárt a klubba ahol Tisza Kálmán, Barcsay, Beöthy Aldzsi körül már ifjú stréberek nyüzsögtek.

— Milyen világ ez, — mondotta olykor, — az ördög ért meg benneteket! Én vagy három generációt átáludtam.

Pedig, ha aludt is, — álmodott.

NOVEMBER

A hó és hét napjai	Róm. kath. naptár	Protestáns naptár	Nap		Hold		Izraeliták naptára
			kele ó. p.	nyug. ó. p.	kele ó. p.	nyug. ó. p.	
1 Vasárnap	Mindszent	Marianna	6 43	4 44	5 36	7 6	14
2 Hétfő	Halottak napja	Achill	44	42	6 8	8 15	15
3 Kedd	Hubert pk.	Győző	46	41	6 44	9 21	16
4 Szerda	Bor. Károly	Károly	48	39	7 25	10 22	17
5 Csütörtök	Imre herceg	Imre	49	37	8 12	11 17	18
6 Péntek	Lénárd hv. †	Lénárd	51	35	9 5	12 5	19
7 Szombat	Engelbert pk.	Rezső	52	35	10 1	12 17	20
8 Vasárnap	Gottfried pk.	Gottfried	53	34	11 1	1 22	21
9 Hétfő	Tivadar vt.	Tivadar	55	32	d. e.	1 52	22
10 Kedd	Avell. András	Luther M.	57	31	12 3	2 19	23
11 Szerda	Márton pk.	Márton	58	29	1 6	2 44	24
12 Csütörtök	Márton p. vt.	Jónás	7 0	28	2 10	3 8	25
13 Péntek	K. Szaniszló †	Szaniszló	2	27	3 17	3 32	26
14 Szombat	Jozafát vt.	Klement.	3	26	4 26	3 57	27
15 Vasárnap	Gertrud	Lipót	4	25	5 37	4 24	28
16 Hétfő	Ödön pk.	Óthmár	6	24	6 51	4 56	29
17 Kedd	Csod. Gergely	Hortenzie	7	22	8 5	5 36	30
18 Szerda	Pét. és Pál b. f.	Ödön	9	21	9 17	6 22	1
19 Csütörtök	Erzsébet assz.	Erzsébet	10	20	10 25	7 19	2
20 Péntek	Valois Félix †	Jolán	12	19	11 22	8 24	3
21 Szombat	B. Assz. bem.	Olivér	13	19	12 11	9 36	4
22 Vasárnap	Cecilia vt.	Cecilia	14	18	12 51	10 50	5
23 Hétfő	Kelemen p. vt.	Kelemen	16	17	1 24	d. e.	6
24 Kedd	Keresztes Ján.	Emma	17	16	1 54	12 4	7
25 Szerda	Katalin vt.	Katalin	19	15	2 20	1 18	8
26 Csütörtök	Ber. János	Milos	20	14	2 45	2 30	9
27 Péntek	Ér. sz. Mária †	Virgil	21	13	3 10	3 41	10
28 Szombat	István apát vt.	Stefania	23	13	3 36	4 51	11
29 Vasárnap	Szturnin vt.	Noé	24	18	4 6	6 0	12
30 Hétfő	András ap.	András	25	12	4 41	7 6	13

Seni böjt

8. Vajere

8. Kh. Sz.

Ros Chodes
Kiszl. R. C.

8. Toldoth

8. Vajere

„Öreg ember nem vén ember.“

Az est leszállt már, de még korán lenne gyertyát gyújtani, — írja erről az időről regényes biográfusa. Az öreg költő út a homályban, multon mélézva, vagy a titokzatos jövődő álmoképeit festgetve.

1898-ban megírta egyik leg-többet emlegetett regényét, az *Öreg ember nem vén ember-t*, amelyben szinte előre elmondotta mindazt, ami még életéből hátra volt. Egy év mulva lett is ebből nagy szenzáció. 1899 szeptember 16-án kipattant a titok, amiről a kósza hír már jó ideje annyi mindenfélét beszélt. A lapok megírták, hogy a hetvennégy éves Jókai újból megházasodott, elvett egy fiatal, hűszéves színésznőt: Nagy Bellát. A költőnek, akinek örökifjúság adatott, nem havazta be szívé a tél s még egyszer kinyíltak benne a szerelem rózsái.

A közvélemény azonban fel-felgyelt és vitatkozni kezdett. Mindenki a maga ügyének tekintette Jókai ügyét s kérértlen prókátorává szegődött. Mégis: közeseménnyé vált ez a második házasság, amely után Jókai, — épúgy, mint első nősülése kapcsán, — meghasonlott család-jával. Magára maradt megint, ifjú hitvesével. Rákosi Jenő akkor írta hozzá egyik legszebb levelét, amelyben a következőket mondja:

Budapesten 899 XII. 7.

Kedves Barátom,

minden apropos nélkül tala-kodásnak lehetett volna venni, de most, hogy egy régi műved új kiadását kedves voltál nekem egy dedikációval fölékesítve megküldeni s ezt megköszönöm:

felhasználok az alkalmat szí-
vem szerint s köszöntelek új
házas állapotodban. Tudom és
te is tudod, mert füledbe mehe-
tett, hiszen nekem is mondot-
ták, hogy tartoztál volna a nem-
zetnek, hogy így, vagy ne így
stb. — De én mondom neked,
amit megmondtam mindenki-
nek, aki nekem ezzel jött, hogy
ha majd a história megcsinálja
a komputust, ki fog tűnni, ki
tartozik: te-e a nemzetnek, vagy
a nemzet Neked. Te a nemzet-
nek a kincsek sokaságait adad.
Szép volna, ha a nemzet a szí-
vedbe markolna és még attól is,
ami ott van, meg akarna fosz-
tani. Ezeren és ezeren kíván-
nak neked boldogságot és hosz-
szú életet. És a vakok nem lát-
ják, hogy életkedv és életöröm
lakozik és munkál benned, és
mikor boldog vagy, nem ujjong-
nak, hanem saját szegénységük
érzetében, e szegénység mérté-
kével mérnek meg téged. Isten
éltessen, tartson meg és moso-
lyogjál rajta, ha a virágra,
mellyel a gondviselés utadat be-
hinti, bolond emberek rátapos-
nak.

Szeretettel

Rákosi Jenő.

S a legbölcsebb magyar uj-
ságírónak, mint mindig, úgy
most is igaza volt. De azért
mégis csak halványodni kezdett
Jókai öröknek hitt nimbusza s
lassanként valósággal idegenné
lett itthon az ország legnagyobb
írója. Egyedül a bohémek, az
ujságírók tartottak ki mellette
rajongó hűséggel, széttéphetet-
len, örök barátsággal. Ők más-
kép ítélték meg a történeteket,
mint a nyárspolgári gondolko-
dás hangos szóvivői.

DECEMBER

A hó és hét napjai	Róm. kath. naptár	Protestáns naptár	Nap		Hold		Izraeliták naptára
			kelte ó. p.	nyug. ó. p.	kelte ó. p.	nyug. ó. p.	
1 Kedd	Elig pk. hv.	Elza	7 26	4 12	5 19	8 10	14
2 Szerda	Bibiana sz. vt.	Aurélia	27	11	6 3	9 8	15
3 Csütörtök	Xav. Fer. hv.	Olivia	29	11	6 53	9 59	16
4 Péntek	Borbála vt. †	Borbála	30	10	7 49	10 44	17
5 Szombat	Szabbas ap.	Vilma	31	10	8 47	11 22	18
6 Vasárnap	Miklós	Miklós	32	9	9 49	11 54	19
7 Hétfő	Ambrus	Ambrus	34	9	10 51	12 24	20
8 Kedd	Mária sz. fog.	Mária	35	9	11 54	12 47	21
9 Szerda	Four. Péter	Natália	36	9	d. e.	1 10	22
10 Csütörtök	Melkiades vt.	Judit	36	9	12 57	1 33	23
11 Péntek	Damaz p. vt. †	Árpád	37	9	2 4	1 57	24
12 Szombat	Ottília sz.	Gabriella	38	9	3 13	2 23	25
13 Vasárnap	Luca sz. vt.	Luca	39	9	4 25	2 51	26
14 Hétfő	Nikáz pk. vt.	Szilárdka	40	9	5 39	3 27	27
15 Kedd	Valerián	Johanna	41	10	6 55	4 10	28
16 Szerda	Etelka †	Albina	41	10	8 7	5 3	29
17 Csütörtök	Lázár	Lázár	42	10	9 12	6 7	30
18 Péntek	Grácián pk. ††	Augusztá	43	10	10 7	7 19	1
19 Szombat	Pelágia †	Viola	44	11	10 51	8 35	2
20 Vasárnap	Tim., M.	Teofil	44	11	11 28	9 52	3
21 Hétfő	Tamás ap.	Tamás	45	11	11 59	11 7	4
22 Kedd	Zeno vt.	Zeno	45	12	12 16	d. e.	5
23 Szerda	Viktoria	Viktoria	46	12	12 51	12 21	6
24 Csütörtök	Ádám, Éva ††	Ádám, Éva	46	13	1 16	1 31	7
25 Péntek	Nagykarác.	Karácsony	47	14	1 42	2 41	8
26 Szombat	István 1. v.	Istv. 1. v.	47	14	2 8	3 48	9
27 Vasárnap	János aps.	János	47	15	2 40	4 55	10
28 Hétfő	Aprószentek	Kamilla	48	16	3 17	6 0	11
29 Kedd	Tamás pk. vt.	Dávid	48	17	3 59	7 0	12
30 Szerda	Dávid	Zoárd	48	18	4 40	7 53	13
31 Csütörtök	Szilveszter p.	Szilveszter	48	18	5 40	8 40	14

S. Vajisl.

S. Vajes.

Kiszl. 25.
Tebeth 2.
Chanukah

Teb. R. Ch.

S. Mikos

S. Vajlgas

Jer. o. b.

„Aludni akarok . . .“

Az alkonyatra aztán, pár esendes esztendő után, elkövetkezett az éj is. Jókait ebben az időben alig lehetett látni. Erzsébet körül 44. szám alatti lakásáról elmaradtak a régi látogatók. De nem is igen volt Pesten. A nyarat Balatonfüreden, vagy svábhegyi villájában töltötte, a téli hónapokat pedig Abbáziában vagy a Riviérán. Azért a tollhoz nem lett hűtelen, bár írásai már nem a régiek voltak. Csak *A mi lengyelünk*-ben villan fel még egy-egy szikra.

Lesóványodott, hangja tompább lett, termete meghajolt s orra föltűnően megvastagodott. 1903 karácsonyát itthon töltötte s mindenkinek eldicsekedett, hogy új foga nőtt. Az új fog azt jelenti, — mondotta, — hogy még szükségem lesz egy garnitúra fogra. De már ekkor csak hónapjai voltak hátra. 1904 tavaszán tért vissza Pestre Nizzából, rossz időben, késlekedve a vasúti sztrájk miatt. A gyorsvonaton még rendes ülőhelyet se kapott s ez teljesen megviselte a hetvenkilenc esztendő aggastyánt. Beteg lett, influenza támadta meg. Utolsó regénye: *A börtön virága*, amelyet Nizzában írt, készen feküdt íróasztalán, egy csomó vers között. Május 2.-án a láz ágyba döntötte. Korányi professzor, aki megvizsgálta, így szólt: — Tüdőgyulladás és nyolevan év, mit mondjak még?

Ez a kijelentés futótűzként terjedt el a városban s ettől kezdve ujságírók és kérdezősködők tömege ostromolta az Erzsébet körúti ház kapuját. Végre felvirradt az utolsó nap, amely a sorstól neki adatott, május 5.-e. A nagybeteg nehezen vár-

ta a nap feljöttét. Olvasni kívánt. Kikerestette könyvtárából *A löcsei fehér asszony*-t, amelyet színműnek akart átdolgozni. Vidám volt s nagy tervek jártak a fejében. De a könyv nemsokára kiesett lankadó kezéből. Később bekérte a tudakozódók névjegyzékét, az érdeklődők látogatójegyeit s gyermekes örömmel forgatta lesóványodott ujjai között. Rá se gondolt a halálra, pedig a rém már ott ólalkodott ágya körül. A csendes házban az órák kilencet vertek. Ő is elővette a magátét az éjjeliszekrényről s pontosan hozzáigazította a többihez. Pár percig hallgatta, hogy jár-e, aztán befordult a fal felé.

— Aludni akarok, — mondotta halkán és meghalt.

Május 9.-én temették el a Múzeum előcsarnokából, ahonnan tíz év előtt Kossuthot. Nagy temetés volt, amilyet csak magyarok tudnak rendezni legnagyobbjaiknak. A kerepesi temető főútjának közepén egy kis domb támadt, az eltűnt hegyesűcs helyében. Az ember elment, de a költő, az író, a művész itt maradt népe között, örök halhatatlanságában.

És most, születésének századik évfordulóján, hódoló szeretettel ünnepi emlékezetét egész Magyarország. Ilyen ünnep: már a halhatatlanok avatása s csak zseniknek jut ki. Ő azok közül való. S épp ezért holtával sem múlik el. Írásait ma jobban, szívesebben olvassák, mint életében. Már pedig az igazi halhatatlanságot költő számára könyveinek élő élete adja meg. Jókait regényei a könyvespolcokon is az első sorban állanak.

MŰVÉSZI TAPÉTÁK, SZÖVETEK
SIEBURGERNÉL
IV., APPONYI TÉR 1. SZÁM

AZ ÁSVAI JÓKAY-CSALÁD
CIMERE

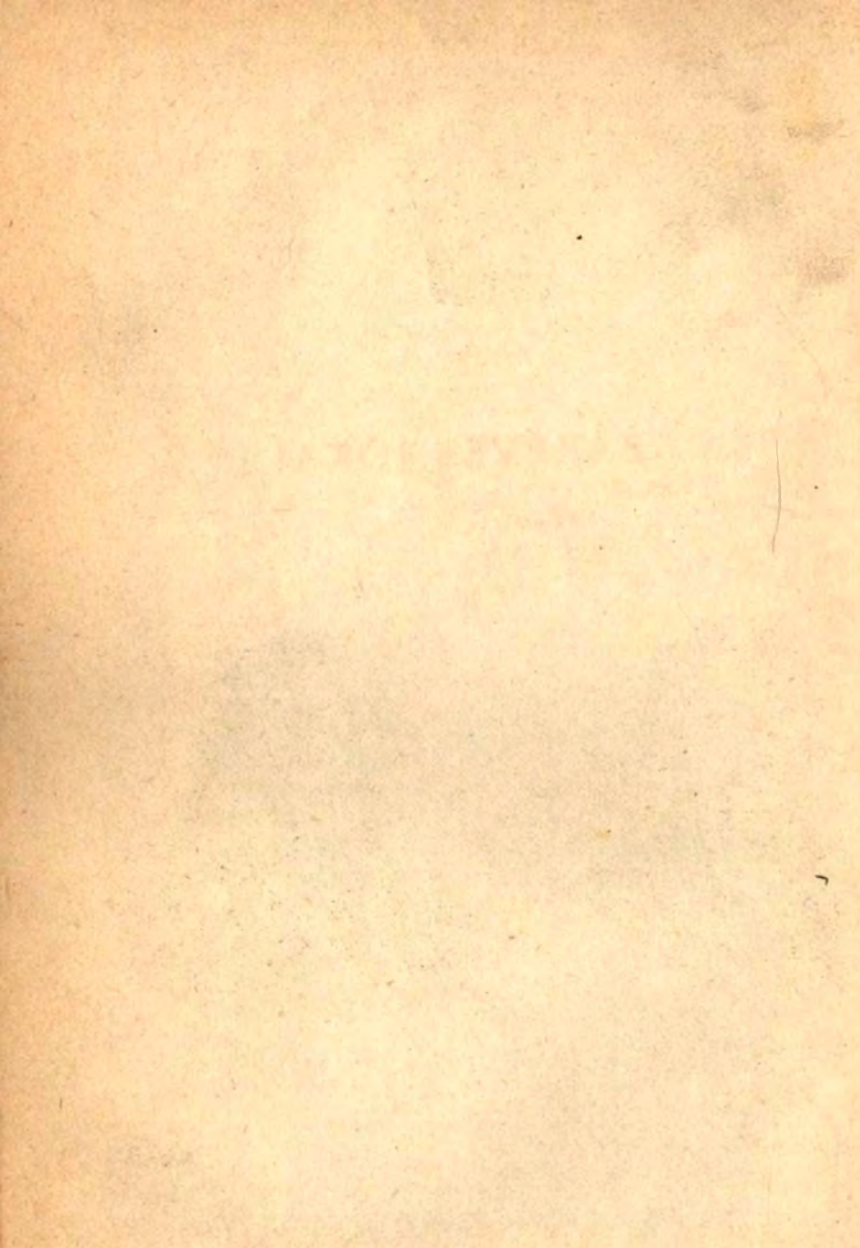
A SZÁZÉVES JÓKAI

JÓKAY JÓZSEF,
JÓKAI MÓR ATYJA

JÓKAYNÉ PULAY MÁRIA,
JÓKAI MÓR ANYJA

Jókai

Irta: Apponyi Albert gróf

Felszólításuk így hangzott: »lehetőleg valami személyes visszaemlékezést Jókaira.« Ha ennek megfelelni akarok, vagy köteteket írok, vagy néhány sor után már meg is akadok. Személyes visszaemlékezésnek lehet ugyanis elnevezni annak a sok élvezetes órának emlékéét is, amelyeket nekünk Jókai műveinek olvasása szerzett; hisz azok mindegyikében megnyilatkozott előttünk és lelkünkre hatott az ő génusza és az ő kedélye. Ilyen értelmezés mellett az egész nemzettel, sőt az egész művelt világgal lehetne emléksorokat iratni, melyekkel egész könyvtárak telnének meg. De há szűkebb értelmezéssel csupán az egyéni érintkezésről akarunk szólni, akkor — sajnos — csak igen kevés vonással járulhatok hozzá a nagy író arcképéhez.

Ritkán volt alkalmam vele találkozni, mert mindig más pártkörbe jártunk. Pártjainak társadalmi elkülönítése talán egyéb bajokkal is járt. Mindenesetre egyik akadály volt annak, hogy a nemzet szellemi előkelőségei közt az a kapcsolat létesüljön, mely a nemzeti kultúra érdekében kívánatos lett volna.

Jókait először 1865-ben láttam, a régi képviselőházi épület alapjainak lerakásánál. Én akkor első éves jogász voltam Bécsben és atyám látogatására jöttem ide, aki az 1865-iki országgyűlésen mint képviselő vett részt. Atyám elvitt az ideiglenes országház emelkedő falaihoz és az építkezést nézők közt megmutatta nekem Jókait. Gondolom, hogy akkor nem is mutattak be neki; pedig azzal a rajongással néztem a költőt, mely a magyar nemzeti élet minden nyilvánulása iránt ifjú lelkemet megtöltötte és amelynek hevéből semmi, de optimizmusából — sajnos — igen sok veszett el azóta. Csak 1872-ben, midőn magam is képviselő lettem, ismerkedtem meg személyesen Jókaiival.

Emlékszem, hogy mikor magamat bemutattam, célzást tettem azokra a politikai elmentétekre, melyek minket elválasztottak. Jókai e megjegyzésemet mosolyogva szakította félbe, körülbelül ezeket mondván: »Én igen békés lelkű követője vagyok saját politikai hitvallásomnak, mások meggyőzését tisztelem és neked tiszta szívből kívánom, hogy azon az úton, mely hitednek

megfelel, a hazának szolgálato-
kat tegyél.« Nem merek most,
52 esztendő mulva, minden
szóért jót állani, de azt tudom,
hogy ez volt szavainak tartal-
ma; és arra is emlékszem,
mily rokonszenvesen érintett
engem a jóságnak és méltá-
nyosságnak az a szelleme,
mely bennük nyilvánult. Min-
gyárt megszerettem Jókait,
csak azt sajnáltam, hogy bal-
oldali; és azután is szerettem,
de azután már viszont azt saj-
náltam, hogy — jobboldali.

Hogy azonban mint jobbol-
dali époly elfogulatlan volt
politikai ellenfelei iránt, mint
amilyen volt baloldali idejé-

ben, azt a nagy költő éppen
velem szemben mutatta meg.
Midőn 1893-ban a Kisfaludy-
Társaság jelöltjei közt szere-
peltem, senki melegebben nem
működött mellettem, mint Jó-
kai Mór. És nekem nagy ki-
tüntetés volt, hogy e társaság
tagjává lettem, de e kitün-
tésnek értékét előttem fokozta
az a körülmény, hogy Jókai
szavazatával lettem azzá.

Azóta nem csupán a bamu-
latnak, a tiszteletnek és rokon-
szenvnek érzelmei kötöttek
össze Jókával, hanem össze-
kötött a legnemesebb emberi
ézés, amelynek kifejezésével
zárom e sorokat: a hála.

Pécsey Anna (Jókai rajza titkos noteszéből)

Halhatatlan Jókai

Írta: Rákosi Jenő

A mi jelen korunknak egyik nagy szerencsétlensége, hogy nincsen Jókaija. A mostani összeomlás alkalmából sokat hivatkozunk a tatárpusztításra, amikor IV. Béla király egész az Adriáig volt kénytelen lefutni; sokat beszélünk a Mohács utáni állapotokról, ami után az országnak egyharmada maradt a kezünkben, és sűrűn emlegetjük a világsi katasztrófát, amelynek a következménye lett, hogy az osztrák kényuralom elkobozta alkotmányunkat és elemeire bontotta az országot. *Ez utóbbi katasztrófából való feltámadásunknak Jókai Mór volt az egyik hőse.* Az ő utolérhetetlenül vonzó, magyaros, csodálni való regényei tartották akkor a lelket a nemzetben, amely a közélettől visszavonulva, passzív rezisztenciában magába mélyedve, szántott és vetett. El-eljárogatott ez a nemzet Deák Ferenchez és falta Jókai Mór regényeit, azokból táplálkozott, azokból merített reményt, azoknak idealizmusa töltötte be gondolkozását.

A mostani Athenaeum akkor idős Emich Gusztávnak volt a vállalata. Az öreg Emich igen jóra való, szolid üzletember volt, aki ügyesen tudott számítani is. Két lapot tartott fenn. Az egyik

volt a Pesti Napló, élén Kemény Zsigmond báróval, a másik volt a Magyar Sajtó, amely Jókai Mór szerkesztésében jelent meg. Az egyik mindig mérsékelt és kormánypárti, a másik mindig ellenzéki és merészebbirányú volt. Így a kettővel Emich mindig kezében tartotta az egész magyar ujságolvasó közönséget.

Az elnyomatás idején a Deák Ferenc által inspirált és Kemény Zsigmond által vezérelt cikkekkkel ellátott Pesti Napló volt felül, ennél volt akkor az olvasóközönség. Jókai lapjánál ezzel szemben egy ellenzéki kisebbség talált menedéket, de Jókai nem a saját lapjába írta a regényeit, hanem a konkurens Pesti Naplóba. Mert, úgy látszik, már akkor is nem a közönség kereste az írókat, hanem az író kereste a közönséget és oda ment, ahol megtalálta.

A Deák-párti küzdelmekben abban a mértékben, ahogy maga a párt a 70-es évek elején bomladozni kezdett, szállt alá a Pesti Napló olvasottsága is, mert a közönség átszállingózott az ugyanazon udvaron megjelenő ellenzéki laphoz, Jókai Mórhoz. Természetesen, ekkor Jókai is, a regényeivel át-pártolt a saját lapjához, viszont, amikor a Tisza Kál-

mán-féle fúzió megtörtént és Jókai lapja lett a kormánypárti lap, akkor az ő ujságja kezdett aláhanyatlani és utánaköltözött egy boldogabb hazába a Pesti Naplónak, amely Kemény Zsigmond kezéből kikerült és más lapokkal való fúziók segítségével tengődött tovább.

Szerencsére, akkor már a vállalat nem Emich Gusztáv volt, hanem átalakult Athenaeummá, amelynek kötelékében Jókai mindaddig megmaradt, amíg ötvenéves jubileuma alkalmával ki nem sajtátították a Révai-Testvérek.

Ez a jubileum, a Vigadó nagytermében, a legimpozánsabb tüntetések közé tartozik, amelyeket magyar közönség magyar írónak valaha rendezett.

Én a sajtó képviselőjében vettem részt ezen a jubileu-

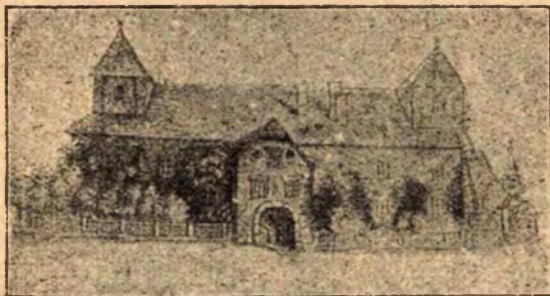
mon és tudom, hogy Jókai nagyon megilletődött, amikor a többi között azt mondtam neki:

— Te vagy a magyar nemzetnek a Mózes, akit íme a te Urad és Istened, a nemzet, felvezetett a hegy tetejére és megmutatta neked az ígéret földjét, azt a halhatatlanságot, amely rád vár!

Azóta én is megértem, hogy felemelkedtem a hegytetőre, egy 50 éves jubileum alkalmából, és mikor onnan végignézttem a közönségen, azt gondoltam magamban:

— Íme, most látom a temetésemet.

Ezt a szót Jókaival szemben nem használtam, mert Jókait el lehetett temetni százszor és ezerszer, fel fog támadni újra, meg újra, mert soha senki szebben a magyar nemzetnek nem mesélt, mint Jókai Mór.

Régi kastély

(Jókai rajza titkos noteszéből)

Az ember, az író, a közönség Irta : Móricz Zsigmond

Kezdetben vala a mese.

Bármilyen csodálatos, az irodalmi alkotás ősi formája az, hogy valaminek a hang elszakad az ajaktól, amely kimondja: úgy a történés sora elszakad a lelkektől, amelyekkel megeseett. A hang szóvá alakul s él tovább önálló életet, a cselekedet mesévé lesz s mint ilyen, valóságos és önálló létezésben fejlődik tova.

Jókai vállalta egy hosszú, eredményes, gazdag élet munkájával azt a feladatot, hogy ezt az őskori fejlődési fokozatot egymaga munkálja ki a magyar irodalom és magyar közönség számára.

Nem öntudatosan vállalta : ez volt az ő sorsszerű rendeltetése.

Nem az, hogy örökéletű meséket teremtsen a magyarságnak s így az emberiségnek, hanem az, hogy kortársainak elmeséljen mindent, ami bő és változékony fantáziáját csak megérinthette valaha.

Mert egészen más a mese s egészen más a mesélés.

A mese valami speciális, önálló irodalmi műfaj, amelynek kialakultak örök törvényei s e törvényeken csak új törvények teremtésével lehet műfaji változtatást tenni. Ehez a problémához Jókainak nem volt semmi köze.

A mesélés azonban egy egyéni munka, lelki hajlam, a mesélő ember közöl s közöl velünk mesét, vagy más egyebet,

s közli jól vagy rosszul, lelkesen vagy hiányosan, de azazal a céllal, hogy valami újat, érdekeset, meglepőt hozzon, amivel figyelmünket leköti, esetleg javító céllal, esetleg minden más tendencia nélkül, de minden körülmények közt szórakoztatásul.

Jókai ennek a mesélő embernek volt az egész magyar irodalomban, mind mai napig, legpompásabb és leggazdagabb típusa.

Ha egy írói életet meg akarunk érteni: meg kell vizsgálni az író, a témakört s a közönséget.

Jókai, az ember ?

Artatlan lélek, aki egyetlen mániába belesodródva, az élet minden más lehetősége s lehetetlensége előtt színvak : ő csak mesélni akar ; neki az élet egyebet nem ad, csak mesetémákat s apró gyöngybetűket, amelyek sűrűn-sűrűn patkának, hogy csobogva, locsogva lehordják a parti fővényt : az örökös mesét.

Egész életében egy álmovilágban él, neki nem számít a barát, a feleség, a pénz s a társadalmi rang és cél és a küzdelem és a szenvedés : ő teljesen immunizálva van, az egyetlen szenvedély boldog mámorában s kinjában, minden egyéb, az egész élet csak keret, csak alkalom s lehetőség, hogy ezt az egy örületet kiélje.

Nem jó ember s nem rossz ember, mert nincs benne semmi akció egyik irányban sem: ha nő, rá ne bizza sorsát, ha barát, ügyét, ha ellenség, haragját: ez csak költő, aki álomvilágában él s az életet, mely körülötte forr, azt nézi álomnak.

S a magyar közönség e félszázad alatt?

Ez a magyar közönség egy nagy, kövér gyermek. Oly kedvesen tudatlan, oly romlatlan, élénk kíváncsiságú, olyan primitív ösztönökkel figyelő, hogy a gyermekszobák hangulata támad az emberben.

A vidéki kúriák lakói az alaptípus. A földből s földművelésből, testi munka s fáradtság nélkül élő réteg, amely tele van ősiségének csalálmával s a kultúrvágynak némi áhítatával. Egy átmeneti közönség, amely a hétfejű sárkányról szóló mesék után az *ichor* hőség nyitja a szemét. Ennek a fantáziáját mindenmel meg lehet indítani, ami nagyszerűvé nőtt ki az ő holdvilágos ábrándjaiból.

Ezekhez igyekeznek hasonlóak lenni mindazok, akik körülöttük élnek s a magyar levegőt szívják. A népszerűsített feudalizmus világa ez, ahol lecsúszott az oligarchák göggye s szétesztódott millió házba s millió szívbe. Az a világ, amely még kétségbeesetten dacol a haladó idővel s nem hallja az új jelen egyetlen jel-szavát sem. A megállított óra idejét élük s nem veszik tudomásul, hogy az idő akkor is halad, ha az óra nem mutat.

S mit akart ez a Jókai ezzel a magyar közönséggel közölni?

Túlsokat, mindent: programja igen nagy: az egész magyar életet, jelent és mulat, az összes típusokat, sőt az összes lehetőségeket, minden társadalmi osztállyal, minden történelmi korszakban s minden valósággal s érdekességgel, ami csak van s volt s lesz. Megírta a maga kortársait, megírta elődeit, megírta a mesés régmultat, megírta a jövőt, megírta Oceániát s megírta a kalózkirályt, megírta amit csak ötlet s ideaképpen valaki fölvetthetett: mindent, mindent megírt.

Ha ez mind igazság és élet volna, akkor ő volna a világ legnagyobb elméje, mert ezt már témakörben szélesíteni nem lehet s nem is próbálta meg senki.

Ő azonban nem akart igazságot s életet adni: ő csak beszélt ezekről a témákról, mesélt, csillogóan s szem- és fülkápráztatóan mesélt.

No, de hát mesélni, csak mesélni valamiről: ebben benne van az, hogy hamar sokat, hamar szépet, hamar szörnyű valamit olyat, amit még szem nem látott, fül nem hallott, szív nem érzett.

Így mesélni csak kiskorúaknak lehet s csak annak szabad, aki olyan varázslatos erővel hat, hogy minden kritikát lefegyverez s a szeretet áhítatával fordítja a beszélő felé a lelkeket.

Üsd fel, kérlek, nyájas olvasó, valamelyik könyvét s nézz bele és olvass el néhány mondatot.

Egyszerre meghallasz egy

különös, édes hangot, gyermekkorod csodálatos alaphangját, mintha fuvola szólna messziről, a pásztortilinkó és a tárogató változatos hangja s az összes fúvóhangszer a kettő között, de csak fafúvók, csak fasípok s fuvolák.

Látsz szavakat, amiket soha másutt, gondolatokat, alakokat, eseményeket, amit soha egyebütt; látsz dialógust s ráismersz, hogy ez is mindig, mindenütt, minden regényben ugyanaz. Bizony az: nem reprodukálás, hanem produkálás!

Még akkor is, mikor úgy látszik, reprodukálás: dialektus: büszke, hogy tud ő, tudja ő ezt is, azt is, amazt is, mindent tud: tudja az összes színeket s szavakat s hangokat, mint ahogy tudja az összes tudományokat, a konyhai műszavakat s a harcászatot és a csillagászatot és a geológiát és a vad népek összes vallását és a jégsarkak soha fel nem kutatott világát s az ősmagyar mitológiát, amiről senki semmit nem tud. S ez a sok tudomány, ez mind csak dísz, virág: nem egyszerű igazság és élet. Ez mind csak arra való, hogy téged, te ártatlan s jó kis lélek, aki boldog vagy, hogy egy Jókai szóba áll veled s mesél neked s megajándékoz egy különös varázssal, ami csak belőle árad, hogy téged teljesen lenyűgözzön, meglepjen, meghódítson, hívévé tegyen.

Mert nem ereszti hozzád az eseményt s regényének alakjait; nem engedi, hogy azok maguk hassanak rád oly közvetlenül, mintha meztelenül

lépnének elébed, meztelen lélekkel s meztelen érzéssel: ő közbe iktatja magát, az esemény s az olvasó közé lép s ő közli az eseményt veled, olvasó.

S te nyájas olvasó, te jó és hű és önfeláldozó s minden erényekkel teljes, nemes, becsületes, magyar olvasó, — mert csak neked beszél, — a rossz fiúknak s rossz lányoknak; azoknak a túlokos, mindent tudó, internacionális kegyeletleneknek, azoknak ő nem beszél, csak neked, kiválasztott, édes, jó, szívemre szorított gyermekem, aki hiszel s bízol: te csak annyit kapsz, de aztán teljesen s mindent, ami az eseményről az írónak tudomására jött és ami az ő legjobb véleménye szerint neked való.

És te el is vagy ragadtatva, nyájas olvasó, átengeded magad annak a buján színes, csodálatosan fantasztikus Jókaihangulatnak, amelyben, mint valami édes révületben, az ember nem vizsgál s nem boncol, csak örvend és gyönyörködik.

Hogy miket nem kapsz itt: nagy varázslat ez s nagy varázsló ez az író.

Kétféle tükör a kezében: az egyik homorú, a másik domború. Egyik kicsinyít, a másik nagyít, de mindenik s mindent megszépít. A torzításban is szépít. S oly remekül bánik e tükrökkel, hogy a te előttd rokonszenves hibák, a te hibáid, egész picinyek lesznek, olyan szép kicsik, olyan jelentéktelen édes kis hibák, amikre büszkének is kell lenni s az erényeid oly szépen megnő-

Jókai és Petőfi

Irta: Krúdy Gyula

Tudtommal nem töltött hosszabb időt a Margitszigeten Jókai Mór, mégis leírta azt néhányszor, felejthetetlenül. A szigeten az ő idejében még az öreg József főherceg nyaralt. Jókai sokkal szerényebb volt ahoz, hogy egy területen lakozzék a királyi fenséggel. (Bezzeg nem törődtek ezzel a pestiek, akik hamarosan megszokták, hogy a pénzükért eleven herceget lássanak mindennap, még pedig szalmakalapban, kertészollóval kezében.) Jókai felhúzódott a Svábhegyre, itt úrnak érezte magát a sváb majorosok között.

Különben is valamely isteni egyszerűség jellemezte a költőt, habár életében sokszor került színpadi helyzetekbe. Bizonyára szeretett volna ő is színészkedni, mint a legtöbb náiv ember. Nem is lehet ez másképpen olyan embernél, akinek Petőfi volt a barátja, haragosa, példányképe és félelme. Ez az erőszakos, sokszor kíméletlen, mindig valamely felhőbe burkolózó költő, — amely felhő olykor a földi istenség palástja, máskor csak a vándorszínész köpenye volt: mindaddig hatalmában tartotta a szöke, kékszemű Jókait, amíg egy nála is hatalmasabb női lélek, a Laborfalvy úrnő, a szerelem segítségével végleg magához láncolta a regényíró. Petőfi lett a félt ellenség, aki elől ki kell kerülni az uccán, elköltözni a városból, remegni Debrecenben és félni még a Bükk rengetegekben is a bujdosás korában, — pedig ezekben az esztendőkhöz volt elég félnivalója a magyar-nak.

Bizonyos, hogy Petőfi ismerte legjobban Jókait minden halandók közül. Ez az edzett, elszánt, szűkös életmódjánál fogva praktikusságra is kényszerült vándorló: úgy látott a módos komáromi flú lelkében, amint a gyermekében a szigorú, de jóakarató tanító. Tisztában lehetett képességeivel, de gyöngeségeivel is, hogy úgy magához láncolta, hogy egy zűrzaváros, fenséges és színpadias napnak, a negyvennyolcadiki március tizenötödikének kellett jönni, hogy egy asszony besurrannahasson a fogva tartott lélekbe. És ez a lélek még a hatalmas testalkatú, még hatalmasabb akaratú Gertrúdisz mellett sem tudta elfelejteni fogsága emlékeit, a Petőfi mellett töltött drága éveket.

A férfi-bűvölet még akkor is tart, amikor a női-bűvölet látszólag a legboldogabb emberré teszi a regényíró. Róza ölelő karjai közül is látni véli Petőfi beesett arcát, szilaj tekintetét, megvető mosolyát. Nem csoda, hogy sétapálcáját és kalapját is hátrahagyja, amikor elmenekül a Svábhegyről a kutatására közelgő Petőfi elől. Jókai is csak ember volt: nem szeretett találkozni változott helyzetében, férfivé, férjjé avatott állapotában azzal az emberrel, aki őt még tegnap gyermeknek, növendékének, pártfogoltjának ismerte. Ez az érthető szégyenkezés volt az oka, hogy Jókai annyira eltávolodott Petőfőtől, hogy csak évtizedek távollából meri ismét leírni a nevét, amikor már körülbelül teljes a bizonyosság arról, hogy a holt

költő-barát, a félt és rettegett protektor nem térhet vissza az erdélyi hadseregtől.

Közben annak is meg kellett történni, hogy Róza iránt érzett harsogó szerelme oszentes tücsök-dallá halkuljon; a nagyszerű asszonyoságnak arca szépségéből, nagyakarató lelkéből kincseket kell elvesztenie; egyetlen, mindenért kárpótoló szerelemmé az fróasztal váljon, hogy Petőfi viszatérhessen a Jókai emlékezetébe, holott bizonyosan egy napig sem felejtette el őt, akármilyen változott volt élete.

Az ifjúkori hős megjelenése azonban még akkor is zavarba ejtegeti Jókait, amikor már régen paróka van fején a szöke fürtök helyett, hatalmas barátai vannak, akik bizonyára megvédelmeznék a vándorló kíméletlensége ellen, azonkívül az asszony sem az már, akiért fájhatnának a jóbarát szemrehányásai. Valamiképpen mindig valamely őszinteség nélküli, görögütözes gyantszag érezhető, amikor a messzi években Jókai tollára veszi Petőfi nevét. Soha sem tudja neki elfelejteni és megbocsátani azt a félelmet, amelyet ifjúkorában okozott. Ez az élet-mumus még nyomtalan halálával is zavarba hozza Jókait, amint hogy annyiszor zavarba hozta egykor szeretetével, haragjával, bátorságával és erejével.

Ma már tudjuk, hogy Petőfi sem volt törhetetlen, erős ember, de Jókai előtt bizonyára ő volt az egyetlen, aki szegényen, kopot-tan, ádámcsutkásan is imponált mindvégig, amikor királyfi, kardinalis és miniszterelnök volt a barátja, az ismerőse, az asztaltársa. A nagyszerű barátok húsból, vérből és aranyból való alak-

ján át is ott mutatkozik állandóan a pápai diák katonaköpenyeges szellemalakja, amely mindvégig szemrehányás marad a Jókai álmaiban. És erről a nem múlt szemrehányásról nem mondhatja el a regényíró, hogy »menj már aludni, te nyugtalan árny«, — mint ahogyan regényekben elbánnik az álomtalan éjszakákkal. Ez az árny évről-évre feljebb nő a magyar égboltozaton, hogy már Jókai is csak levett kalappal nézgethet fel az ifjúkori barátira. Ó, ha még egyszer kezét szoríthatna a megtagadott hatalommal; ha még egyszer keblére vethetné magát, mint egykor Kecskeméten; ha még egyszer feltűnne farkasnyaka, szikár válla, fényes csizmája a svábhegyi úton, mint akkor, midőn asszonnal kellett menekülnie előre!... És ennek a végső kézzorításnak, ennek a barátságos elválás hiányának mindvégig érzője Jókai, akármilyen csodálatos alakokban hívogatja elő Petőfit a múlt időkből. Valamiképpen nem meri az igazat megírni róla, amint hogy Petőfiről olyan kevés igazat írtak kortársai, hogy még ma is inkább rejtelem a költő, mint megtapintható valóság.

Most már, száz esztendő múlva, nyugodtan egymás mellé akaszthatjuk a Petőfi és Jókai arcképeit. A múlt század krátere körül már mély hamuréteg van; nyomuk is alig van az országutaknak, amelyeken Petőfi kutya-golt; elhervadtak a lugasok, amelyekben Jókai merengett. Szerelem, félelem, szemrehányás, elfakultak, mint a betűk az akkori írásokon. Hiába tiltakoznának a másvilágról, nevük egymás mellé került, sokkal elválaszthatatlanabbul, mint társszerkesztő korukban.

Jókai

Irta: Babits Mihály

Úgy emlegetünk, mint a nagyapát:
 fehér szakáll, jóságos szem... s amint
 kivetted a pipát fogad közül
 s ajkcsucsorítva, s arcod trombitások
 tréfás módján dagasztva — óh öreg
 gyermek! — fújtál a könnyű levegőbe
 egy pelyhet... Arkon, bokron, vízen át
 a fák fölött, a ház fölött, magasan,
 simán a kék szép sima levegőben
 szállt a pelyhely... s e pelyhely volt a lelkünk:

Lenn apró hangyák másztak lassan, únt
 rögök fölött; és minden rög nekik
 hegy volt, és minden kavics szikla volt.
 Óh jaj, egy esöcseppbe belefűltak!
 Óh jaj, mennyi vesződés és veszély
 rágta és nyelte egyre terhes útjuk
 kanyargó vonalát, míg megszegett
 egymásután... De könnyű diadallal
 szállt fönn, simán a sima levegőben
 az elröpített pelyhely... a mi lelkünk:

... Nézd, nézd, mivé lett a szegény pelyhely:
 Nézd, földre hulltunk, ajkad messze már!
 S jött a viharok vízőmlése, jött
 a sár, jöttek a típró talpak — óh nézd.
 mászni se tudunk, mint a hangya! Faj
 Magyarország! Hol van II. Arpád,
 »jövő század regénye«, s álmaink?
 — Te oly helyütt élsz, mely örökre védett
 minden vihartól — és kinek az ajka
 röpít el még?... Típrött pelyhely a lelkünk:

Mikszáth Kálmán dedikációja Jókai életrajzához

Mikszáth Kálmán hódolattal
küldi ezt a szerény művét
a nagy költő háztartásába,
akinek bár már nem él, háza
van Pesten, s akinek bár
már meghalt, sírja nincs
sehol.

JÓKAI MÓR ÉLETE ÉS KORA

I. KÖTET

»Mikszáth Kálmán hódolattal küldi ezt a szerény könyvét a nagy költő háztartásába, akinek, bár nem él, háza van Pesten, és akinek, bár már meghalt, sírja nincs sehol.« (A könyvet Mikszáth a Petőfi-Háznak küldötte.)

Jókai titkos noteszei

A nagy író témái, magánfeljegyzései és eredeti rajzai

Életének bizalmas dokumentumai — Hogyan dolgozott? — Feldolgozatlan témái — Rajzok és képek

A Nemzeti Múzeum könyvtárának egyik sárgafájú, üveges szekrényében huszonhat darab, kisebb-nagyobb jegyzőkönyv pihen. Ezek a Jókai titkos noteszei. Afféle zsebbevaló bőr- vagy vászon-táblás könyvecskék, amelyeket a legtöbb író állandóan magánál hord, teleróva apró, gyöngybetűs írással. Jegyzetekkel, vázlatokkal, sebtében odavetett gondolatokkal, slágvortokkal, regénytervekkel, jellemző mondásokkal és pompás rajzokkal, színes képekkel.

Kevesen tudnak erről a kincsről, amely pedig — főképp a nagy író dolgozó műhelyébe való bepillantás szempontjából — rendkívül becses és értékes. Szinte nélkülözhetetlen adalék az esztétikus számára, aki egyszer Jókai igazl írói arculatát akarja megrajzolni. Ezek a noteszek Jókai halála után, a kéziratok hagyaték kiegészítőjeként kerültek a Múzeumba, ahol békés nyugalmaikat eddig senki se zavarta meg. *A bennük rejtőző anyag tehát kiadatlan s most itt első ízben jut hozzá a nagy nyilvánosság, a Hármaskönyv révén.* Rendre átnéztük mind a huszonhat noteszt s amit érdekesnek, közlésre alkalmasnak találtunk benne, híven kijegyeztük. A rajzokról pedig fényképfelvételeket készítettünk s a legszebbeket itt adjuk, gondos reprodukciókban.

Az anyagnak ez a rajzos része különösen megérdemli a figyelmet. Bizonyossága annak, hogy Jókai nemcsak az írótoltnak, hanem a festőecsetnek s a ceruzának is mestere volt. Amerre járt, utazott, megfordult, témagyűjtés közben, a megkapóbb tájakat, épületeket, figurákat is papírra vetette. Regényhőseinek legtöbbjét úgy lerajzolta, ahogy megálmodta. Persze — természeté szerint — a noteszek anyaga legtöbbször hézagos skicc, sokszor homályos töredék. Bizalmas impurumok váltakoznak benne egy-egy levél- vagy beszédvázlattal, egész hónapokra kidolgozott részletes munkaprogramok, kiadási és bevé-

teli lajstromokkal. Javarészüik halvány, ceruzával írott. Betűi elrángattottak, ahogy kocsin vagy vonaton, a költő térdére fektetett notesz lapjai rázkódtak az irón hegye alatt.

Jókai magának készítette ezeket a jegyzeteket s azokba, bizalmas emberein kívül, aligha tekintett be valaki az ő életében. De később se böngésztek keresztül az irodalomtörténeti becsű anyagot, míg mi rá nem akadtunk. Azok a témavázlatok, amelyeket később kidolgozott, át vannak húzva. *Am rengeteg a feldolgozatlan tárgy.* Ezekből kitellett volna még száz kötetre való Jókai-regény és novella. Hanem szólaltassuk meg magukat az érdekes és értékes könyveskéket. Szóljon maga Jókai, rapszodikus megnyilatkozásokban, a teremtés, a témaalkotás első, ihletett lázában.

Eddig sehol nem közzölt Jókai-rajzok

Az *első* számú notesz tulajdonképpen szürkevászonba kötött *rajzfűzet*. Benne halavány, finom vonalú magyar várak és arcképek, mint például: Péchy Mária nagyanyja. Akad néhány elmosódott jegyzet és cím is, de irodalmi vonatkozású téma ebben nincs.

A *második* számú notesz ugyancsak szürkevászon, félakkora. Sok benne a ceruzarajz: templomtorony, régi kápolna, szelídarcú Máriával; középkori büszke úrnő, *ősi rajzirás abécéje*, löporos torony, kolostor szöglete. Mind sosalátott Jókai-rajz. Majd jegyzetek következnek *A lőcsei fehér asszonyhoz*: »Krasznahorka volt a megye székhelye. — Andrassy Keresztes Kata mellé temettette magát. — Kereszt jelen meg s ettől úgy megretten, hogy... Keresztyén foglyok török fogságból kiszabadítását hagyta.« Megint rajzok: Rákóczi Ferenc tábori zenészeinek süvege, a porosz király ajándéka; Lőcse, az előtérben ágyúval, a Thurzó-ház, a régi ablakból egy nő hívogatón int a kezével, kuruc férfi. Rákóczi szekrénye s egy befalazott pár. Jókai sajátkezű aláírása. Most jegyzet Zboróról:

»Gyöngyössi Andrassy István idejében alispán volt. Főispán Charikleát neki ajánlotta Krasznahorka várában.« (Ezt egy portrévázlat alá írta.) Lerajzolta Jókai Krasznahorkát is. Utána egy papot, ezzel az aláírással: »Elfogták zárdában. Fehér barát volt.«

Mária-kép (Jókai rajza)

Bizalmi kassza

1853. évi

Pro gloria et patria

Miklós János szobrászművész
tervezte a poros király ajándéka

Zenész-stlvég (Jókai rajza)

2. Kiadás:

Háztételnél foglaltó	1000	frt
Gyógyszertár	19	>
Újévi ajándékok	40	>
Adósságfizetés Kern-nek.....	250	>
Alkuszdíj	160	>
Csigaháznak	25	>
R.	90	>
Utazás Komáromba	22	>
Szabónak	10	>
Csizmadiának	10	>
Adóra	16	>
Majorosnak	18	>
Két gyűrű	15	>
Zálogházi kiváltás	50	>

Osszesen: 1715 frt

A februári bevétel már csak 905 forint volt. Borra midősze

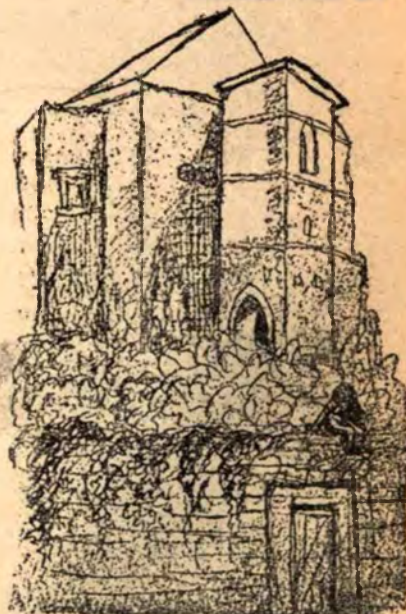
Bizalmas jegyzetek a kiadásokról és bevételekről

A harmadik számú notesz, amely kopott zöldbőr-kötésű, első oldalán piros ceruzával hirdeti: 1857. — Nagyrészt kiadás-bevétel számadásait tartalmazza. Mi tagadás, sok tétel árulja el a zálogházban fizetett ötven-hatvan forintot. A januári könyvelés így szól:

1. Bevétel:

Nagy Tükör osztalék	600	frt
Vasárnapi Ujság tantième ...	100	>
Tarka Élet eladás	500	>
I. Emich apróbb novellák.....	250	>
Vasárnapi Ujság honorárium	100	>
Nagy Tükör honorárium	220	>
Régi tantième V. U.	25	>
II. Könyves Kálmán vidékre	10	>

Osszesen: 1805 frt

Kolostor-szöglet (Jókai rajza)

1 forintot adott ki. Bernáth Gazsinak humoreszkért 5-öt. Takarékpénztárnak törlesztésre 176-ot, de március 1-én újra 90-et.

Képre-szoborra mindig költött. Májusban Széchenyi szobráért 15 forintot, Shakespeare szobráért 6-ot fizetett. A nyugdíjintézetnek ajándékkul adott 40 forintot, *Pákh* Albert váltójára 75-öt.

Titkolgatta azt a pénzt, amit elég sűrűn »Kisróza« kapott. A konyhára titokban külön szokott juttatni a szakácsnének, rendszerint 10 forintot adott egyszerre; de havonta többször is.

A *nyári* bevételek közt júliusban ilyenek akadnak:

Lőre

A Thurzó-ház (Jókai rajza)

Lőce (Jókai rajza)

Emichtől regényért ...	100 és 90	frt.
Heckenasttól a Boli-várért	60	»
Dózsáért a színház-tól	97	»
Kolozsvárról ugyanazért	25	»
Szabadkáról <i>Kálmán királyért</i>	12	»
Novelláért (Vachott-album)	20	»
Adomák teljes honoráriumára	200	»
Dekameronért előre (Heckenast).....	300	»

Magára alig költött. De annál több az ilyen tétel: zálogházba kamat 11.—, *R. virágra* 2.—, Színpadi ékszer 19.—.

Házi költségvetés

Érdekes a következő »budget«, amely legjobban mutatja Jókai munkakészségét.

Januári foglalkozás 208 forint.

1857	dec.	27.	Sylvester éjek	25	frt.
			> > Versek és egyéb Sajtóba ...	8	>
			> > Cikkfélék	4	>
		28.	Társaséleti Szemle.....	4	>
			> > Apróságok.....	3	>
		30.	Vas. Ujság	3	>
		31.	M. Sajtó	3	>
			> > Regény	3	>
1858	jan.	1.	Regény	5	>
			> > Vas. Ujság	7	>
		5.	Hamlet	25	>
		7.	Kakas Márton	5	>
		8.	Regény	9	>
		12.	Dekameron	8	>
		13.	M. Sajtó és Kakas M.	6	>
		15.	Regény	10	>
		18.	Nagy Tükör	6	>
		20.	Dekameron	15	>
		21.	M. Sajtó és Regény.....	20	>
		24.	Dekam. Halál után	18	>
		29.	M. Sajtó és Regény	20	>
		31.	Decam. Három a tánc	10	>

Összesen : 217 frt.

Az egyik noteszbe beragasztott amerikai magyar font, Kossuth aláírásával

Az Est Hármaskönyve.

De ez nem volt egész havi munkája, mert utóbb mindig beillesztett egy-két új regényt, számos cikket, szerkesztő-munkát stb.

A következő oldalon 73 vers címe. Ezeket az *Üstökös*, *Magyar Sajtó*, *Nagy Tükör* és *Kukás-Naptár* számára írta. Újra sok, ezuttal súlyos kiadási tétel. Évekig »nyögte« a nyaralótervet. A kiadások egyes számai: Svábhegyi ház 5000.—, Bútorok, Svábhegy 200.—, Tehenek 360.—, Szobrok 87.—, Íróasztal 40.—, Tyúkól 50.—, Cisternák 200.—, Kocsiklovak 400.—, Házbővítés 1500.— és 1000.—, Szőlőtöke 500.—. Aztán teljes program a »Decameron kötetei«-ről. Első a »Százszorszépek«, utána a

elérte 100000 forintos céljait

Árnyék	22000
Árnyék	16
Árnyék	22
Árnyék	100
Árnyék	20
Árnyék	16
Árnyék	7
Árnyék	6
Árnyék	99
Árnyék	26
Árnyék	17
Árnyék	10
Árnyék	10
Árnyék	10
Árnyék	25
Árnyék	15
Árnyék	24
Árnyék	2
	2648

Mennyibe került a svábhegyi villa?

többi. Jellemző, hogy a végén kiszámítja és aláírja: 170.000 betű. Ennyit írt le egy kötetben azért, hogy a »tyúkól stb.« rendbe legyen.

A négyes számú, fekete-vászon jegyzőkönyv, majdnem csupa kiadásról és bevételről szól. »Volt tartozás: 5476 forint. Van tartozás 1678. A takarékpénztár kapott 320.— törlesztést, a zálogház 160.—, Thern 225.—, Schweizerné 200 forintot.«

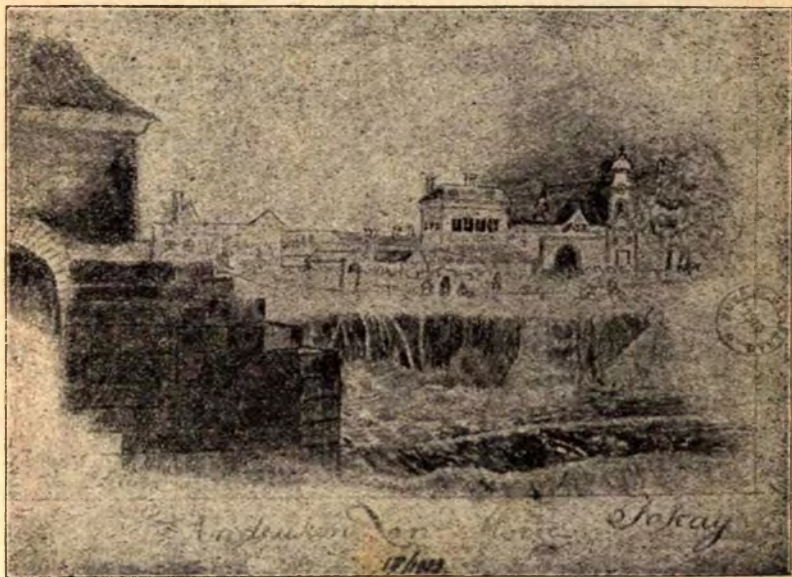
Szines képek, szines témák

Az ötös számú téglalakú notesz, bőrkötésben, angol patentkapoccsal, különösen érdekes. *Egész csomó szines rajz, vár*

A löcsei fehérasszonyhoz (Jókai rajza)

és táj van benne. Odább egy politikai karrikatura s aztán kezdődik a téma-jegyzék. Vékony ceruzabetűvel ilyen jegyzetek: »Álmodott arany futtatva van. Ha nincs rá paragraphus, hát ő is azt mondja a bírónak... A debreceni honvéd és a lengyel... Párbaj a front előtt... Nemzetőr maga elfog 3 ellens. huszárt s a többi társakat megszalasztja. Nagy Sándor a csárdában.« A XXV. oldalon nagyon kicsi, alig olvasható írással: »*Jó katona kezében minden*

Malom

Jókai gyermekkori rajza

eszköz fegyverré válik, megmutattuk ezt 12 év előtt, amikor sok honvéd kezében fegyver volt a kasza.« Utána latin citátum. Szi-nes rajz. Majd beszéd impuruma:

»Szeretett testvéreink! Úgy hiszem, hogy a magyar szót nem tartják Önök idegen nyelvnek s megbocsátanak nekem azért, ha így szólok Önökhöz. Azt, ami a szívből jő, csak az anyanyelv tolmácsolhatja... Azon magas szellemű férfiú, kinek emlékére van e nap szentelve, volt az, aki szerbek és magyarok számára kijelölte a tért, melyen versenyezni lehet veszekedés nélkül. Ez a nemzeti művelődés tere. Itt lehet hódítani, elnyomás nélkül alkotni és nem rombolni mellette, stb.«

Jókai, mint föltaláló

Ugyane notesz XXXVI. oldalán jegyzetek, egyik legfantasztikusabb regényéhez. Hallatlan képzelete megjósolta a gramfont, Steinach felfedezését, a rádiumot és repülőgépet, a tankot, a rádiót, a linotip-szedőgépet. Íme egy csomó jegyzete erre vonatkozóan:

Egy befalazott pár (Jókai rajza)

csillagbefolyások az
egészségre

sötétben látnak, színeket
olvasnak

fejvel északnak feküdni
vízmegeérzők, rézmegeérzők

villanyos birkózók, leányok

halál utáni akarat
kik meg tudnak halni,
mikor akarnak

Alva dolgozók...

Testen keresztül látók,
jövőlátók, múltba látók...

életerők felmagasztosítása

nők férjeiket mindenütt látják

repülő asztal
Magyar csodák és vi-
ziók

Szellemfotografikák

Ádám előtti lelkek

Csimborasszó 18496

láb. Tovább nem lehet
megélni...

A fák fehérek a tenger-
bül rájuk szórt sötul

Tűzveres forgósél,
kéniszagú tűzgolyóval

1793. Éjjel világító
köd...

Repülőgépe magna-
gyítva...

A meteorok a jégszik-

lákra hullanak — A meteorok közé kerül — A szétpattant planéta —
Időjóslás — Vándormadarak, sasok, a hatyuk dala éjjel

Újabb jegyzetek következnek, köztük ilyenek: *Technika*: Fa-
ciment-tető — Fapapír, fapálinka — *Graphotyp* — Mesterséges gyé-

mánt — Asphalt — Petróleum-
gáz — Galvanoplastik — *Betűfa*
drága: betűszedőgép — Káli,
tevegép — *Piktura*: fa és gyöngy-
házmozaik — *Automata beszélő-
gép* — Csirkeköltés, meleg fődél
— *Repülés 10 mf. egyszerre*, hul-
lámzatos, denevérrepülés, hal-
repülés. (Még sok ilyen ötletről
ejt szót a 14. számú noteszben.)
Aztán: *Tolvajnyelv*. Egész csomó
szó magyar fordítá-sa. Majd
pontos rovatok szerint: irodal-
lom, művészet, geográfia, bank-
pénzügy, vallás, flora, fauna,
orvostan.

Aztán: *riportjegyzetek*. bank-
ról: egy láda arany 2 millió,
ezüsttéglák, 60 fontos 3000 drb
stb.

Régi kapubejáró (Jókai rajza)

Katona, Krasznahorka várában (Jókai rajza)

Vers a verekedők ellen

Az ötös számú notesz végén,
cím nélkül, egész vers, amelyet
Verhovay hecceinek idején írt.
Az utolsó szakaszokat akár ma
is írhatta volna:

Hogyha konkolyhintő, olcsó nép-
szerűség

Véres szájjal bíztat, hogy testvéri-
det verd,

Dicstelen csatába ne kövesd a zászlót.
Tanulj engesztelni és lábhoz a
fegyvert!

De hol nemzetednek nagysága forog
fenn,

Ott te légy hazádnak fáradatlan őre
S hogyha akadályon kell keresztül
törni,

Akkor szívós legyél és bátran előre!

nei, narancsfákra felmászni, betakart narancsliget, Torquato Tasso. — Viharos tengeren át esónakon. — Szamáron fel Tiberius palotájáig. — Magyarok jó borralalót adnak.

Villa *Ungero*, harminc év óta ott él a titokzatos magyar úr. — Nem veszik komolyan az execirozást. — Katonákat kínálják narancsral, mikor hadirendben állnak. — Szaladni tanítják a katonákat. Kapkod a kalapjához, hogy a szél el ne vigye. Szélben nem célozhat jól.

— Heti vásár: kefe, gyerekjáték, kalendár, gyufa, papiros, bádóg, régi könyv. Egy ember teleaggatva aranyláncokkal, egy vitt a fején három edényt, aranyhalakkal. Ujság, korall, perec, sütemény, virág, virsli, citromvíz, szentkép, viaszbabák, kések, tamburin, koldusbarát, apáca, stb.

'Karikatura (Jókai rajza)

Templom, temetővel

Jókai rajza

Akvárium: rákok és tengeri pókok küzdelme hulladékok fölött, veres rák, nagy- és kicsi rák, felfordított rák, amint ki akar bujni, pofonütik, pók föl-mászik a fára, repülő csigák, kicsi cápa, emberevő, mit eszik addig, amíg kicsi? Tengeralatti város Bajae-nál, telenőve csigákkal, búvárok nagy cipőkkel ugranak bele.

Regény-témavázlatok

Jegyzetek következnek ezután, egy újabb könyvhöz: *Benyovszky*. — Vízet termő pálmák. — Benyovszky két fája, amit eleste helyén ültettek. — Dajkamese most is emléken van. — Királynét választja miniszterelnök. — Ez örökös hiva-

Báthory Erzsébet (Jókai rajza)

Zay Chrls. ina (Jókai rajza)

tal, bátyja után örökölte, annak az özvegyét vette el, régi feleségétől elvált, aztán fiatal királynét vette. — Királynő tonbolával mulatja magát. — Sárgaarcú néger typosok, keveréknép. — Királyné fürdése nyilvános, vízzel összefecskendezi udvaroncokat, palackban szétküldik kormányzóknak. — Hordszékben utaznak — Negyvenezer fegyveres, harci kiadás.

Majd rövid jegyzet jön a *Lenczi fráterhez*. Azután kuriózumok. — *Bánffy* ösapja megveri nagyapját, mert nincs ezüst sarkantyúja. Nem enged magyarországi birtokot vásárolni, pedig ládájában negyvenötezer aranyat hány. — Pongrác lefekszik, cselédet behívja, megmos-

datja magát, kezét összeszi, most már meghalok . . . és megteszi. — Piktör két kis gyereket magával viszi serezni. Ott-hagyja korcsmában zálogba. — Meghívja kispajtását vacsorára, felső kabátot zálogban hagyja, de nem a magáét.

Diadémos nő (Jókai rajza)

rony. — Két álmom Geszten. — Maszák Hugó — Abbé Richard — féllábú táncos — néma énekes, kéznélküli festő — Petőfi motivumai — magyar high life, véres könyv. — Régi magyar leánynevek: Hajnalka, Esz-tike, Bájara, Dureza, Hanga, Jégvirág, Mézajk, Csodabáj, stb.

Női, színházi, szerelmi témák

A hetes számú noteszt Jókai — úgy látszik — vízbe ejtette s az írás egy részét később tán már maga se tudta elolvasni. Sok ebben az olyan témajegyzet, amelyet nem dolgozott föl, tehát nem húzott át: — 1887, füstölt nyelv pletykatársaságnak. — Életbiztosítás öngyilkossági spekulációval.

Ujabb munkák címei után két bon-mot:

— Tessék a becsületes nőknek is a fügefalevéllel takarva megjelenni a színpadon, mint a táncosnőknek, ha versenyezni akarnak velünk. — Madame! Az anyja azt állítja, hogy Önnek szebb vállai vannak, mint nekem. Mutassa!

Uti feljegyzések: Két nap a miniszterelnöknél. — A főherceg szakálla. — Arany-szoba. — Csonkato-

Gigány

Gigányvajda (Jókai rajza)

— Hölgyek, akik leisszák magukat s a férfiakkal versenyeznek.

— Pajtás rászedi barátját költött levelekkel, mintha imádot leány kérne tőle pénzt.

— A csók: quadrill váltott párokkal.

— Filagória kitapétázva részvényekkel.

— Részeg ember, aki egy pálinkával töltött marhabelet csavart a teste köré.

— Apácaköntösben amolyan leányok.

— Ottó király parasztgyerekekre lövöldöz — vaktöltéssel. Azok kapnak húsz fillért.

Gyöngyös-pártás nő (Jókai rajza)

Hortobágyi juhász (Jókai rajza)

— Cynthia megőrülése ellen tiltakoznak az olvasók.

— Bosszúból kintornáztat művésznő ablaka alatt, három órát elutasított.

— Starness farmer öt leányát elragadja öt Hardy-fiú. Revans: Starness apó elragadja Hardy-fiúk özvegy anyját.

— Az apródonkint elsülyedő város.

— Gyalog ment búcsújáró helyre, de gőzhajón sétálva.

— Férj 300 frt.-ot talál feleségénél, ez azt mondja: találta, színházban. Férjet szomszédjai elárulják talált pénz titkolásáért. Kerítőné bevallja

pénz eredetét, férj kéri felesége szeretőjét, bizonyítson mellette.

— Somnambule álmában kitünő énekesnő, ébren nem tud

semmit. (A Trilby-nek még híre-hamva sem volt, amikor ezt írta.)

— Szerecsenyek, cigányok követelik egyenjogúságot, angyalok legyenek feketék, ördögök fehérek.

— Gazdag lakomájánál jéghegyeket állítanak fel.

— Amerikai rab megszökik, szerecsenynek festi magát. Sheriff felfogadja szökevényt keresni, zápor lemossa arcáról festéket.

— Szocialista korcsmáros Mária szobrát veresre festi, pap fehérre festi, korcsm. feketére festi, pap bearanyoztatja. Népesődület.

— Színész betanít papot hatásos prédikálásra.

— Milliomosnő bundája paradicsom-madárból.

— A disznó megeszi talált dinamitot, inzultálja szamarat, az megrúgja, disznó explodál.

— Két zsebmetező kölcsönösen kilopja egymás zsebéből a tárcát.

— Orosz egerek elszaporodnak, farkat jutalmazák; egeret fark nélkül eleresztik, hadd szaporodjon.

— Mennyire van Makó Jeruzsálemtől; az egyik bankigazgató, a másik bankár.

— Hölg্য ibolyákra öntött friss tejben mosdik.

Fantasztikus esetek és ötletek

Ezután majdnem csupa fantasztikus téma következik. Első része olyan, amit Jókai olvasott valahol; az ilyen után rendszerint a következő jelet tette: *NB.* A második rész olyan, amit valami olvasmány alapján kikerekítve, a maga gusztusa szerint változtatva jegyzett föl. A harmadik pedig csupa eredeti ötlet. Ime, néhány belőlük:

— Orbecchi M. nevű leányt erény útjára akarja terelni. Segélyezi, szállást tart neki, önzetlen; az folytatja rossz életmódját. Orbecchi megérkezik. Aztán magát megöli, hogy nem tud egy leányt erényessé tenni. *NB. NB.*

— A csodaorvos, igazi diplomája van, az nem jövedelmez, kiadja magát kuruzslónak, fényesen megél belőle. *NB.*

Mátyás király titkos kútja (Jókai rajza)

— Angol lord új házasságában elveszti szemvilágát egy vadászat alatt, lövéstől. Húsz év múlva egy orvos visszaadja szemvilágát. Lord valópert indít hűségeseen ápoló felesége ellen, mert nem találja oly szépnek, mint régen.

— Bolivia elnöke leánya búskomor, nevetne, ha angol követ nevetne, apja elnök követet megcsiklandja, lánya meggyógyul, követ megharagszik.

— Iskolás leányok sértő szerkesztőt paprikával, korbáccsal traktálják. (Vidéki eset.)

— Chinaiak Berlinben télen skatulyában hordják a füleiket.

— Jávában a polgári anyakönyvvezetőhöz egy csecsemőt, meg egy krokodilust visznek, írja be, mint ikreket.

— Párbajvivók. Golyóváltás után két fűrj elesik. Ezért elítéltetnek vadászati kihágás miatt. Soha véresebb párbajt!

— Legdrágább földi kincs: asszony? pénz? a káromkodás!

— Iskolásfiúk és leányok házasságtörési válópert játszanak.

— Bébé, öreg diák, örök gyermekarccal, alakkal.

— Grófnét kolostorba dugják, kedvese, mint péklegény hordja a zsemlyét a k.-ba; egyszer két péklegény hagyja el a kolostort, polgári házasság lesz belőle.

— Princess Edith, a

lélekidéző, ki rembrandti képeket festett gazdag amerikai számára, sötétben.

— Művésznő a kritikusának az arcképét viseli medaillonban.

— Árvízkárosultak közt kiosztanak frakkot, cilindert, kamásnit.

— A sánták, bénák szerelme.

— Meglátogatja a nagyapját, aki múzeumbeli csontváz.

»A jövő század regényének első terve

— Apa hazaszaladó leányához: fölvágott példányok nem vétetnek vissza.

— Harc sasok és golyák közt.

— Entreprise hivatalnoka nászutazást tesz ingyen Florenzbe, olasz főúr koporsójával. Pisában beszentelik, De Profundis ének.

— Mogyorószedésnél grófnök leteszik erdőszélen szoknyájukat, ifjú megtalálja, beviszi.

— Julius Caesar, Romeo, Julia, frakkban.

— Londoni Costermongerok közötti házasság. Két tanu fogja a seprűt, azon át ugranak. Meg van. Utcaseprők.

— Papacosta színpadon, ahogy igazi cassát feltör.

— Heine mondta: Franciaországban nincsen nemzet, ott csak pártok vannak.

— Borral fecskendezik a tüzet.

— Miért nem szabad házasságtörőknek összeházasodni?

Ebben a noteszben régi magyar szavakat is gyűjtött össze Jókai, azonkívül ritkán használt magyar szakkifejezéseket és tanyai szólásmondásokat.

Külpolitikai témák

A *nyolcas* számú barnabőr-kötésű notesz elején kusza tervvázlat: »Híres asszonyok a történelemben« című könyvéhez. A második oldalon: *bevételei tervezet*. Legnagyobb tétele: ötezer forint, a »Nő a férfi sorsa« című könyvért.

Aztán három politikai téma: Kis államok constitútióval nem élhetnek. Duodec fejedelem is elég nevetséges figura; de az apró Pittek, Gorcsakovok és Robespierrek még türesőbbek.

— A magyar ellenszenv az utazás iránt, meg a levélírás iránt.

— A magyar is rokonszenves a franciának, a francia is a magyarnak; de azért tökéletesen ignorálják egymást. Minden nemzetnek van typusa Párizsban és francia irodalomban; a magyarnak nincs. (Ezt elmosódott olvashatatlan sorok követik.)

— Lisztnek ezüst-kardot adtak, mert ezüst-zongora sokba került volna.

— Ha szegény ember utazik, megkérdik tőle, hol jár. Úr mehet a maga kedvére.

Kuruc (Jókai rajza)

A notesz egyéb tartalma: futó utijegyzetek Japánról. Elbeszélések címei. A 26-ik oldalon: Csodák: *nem fénylő tűz, érezhető árnyékok*, stb. Aztán riportjegyzetek. A 76–77-ik oldal közt: *préselt virág*, nyilván valami szép asszonytól. *Ötven év óta szárad a noteszben.*

Axiomák a jubileumra

A *kilences* noteszben javarészt áthúzott félsorok és szavak váltakoznak. Csupa halvány ceruza-írás, de kivételesen *lilatintával*

és *nagyobb betűvel* írta Jókai a 26-ik oldalon ezt a három axiomát:

— Tiszteljétek a nőt, hogy sokáig ifjak maradjatok a földön.

— Megöregedtem, de meg nem vénültem.

— A szerelem és a tisztelet a nő iránt mindig együtt jár.

Beszéd impurumául írta föl a maga számára ezt a két mondást:

— *A költő felelős nemzete balsorsáért.*

— *A költőnek elül kell menni a nemzeti érzületben.*

Jubileuma alkalmából készült a többi közt olyan hosszabb beszédre, amelyet rosszullette miatt nem mondhatott el egészen. Ebből való a következő axioma:

— *Nem rakhat egy nemzetre annyi jéghegyet a balsors, hogy a nők szíve fel ne olvassza.*

Ráday László (Jókai rajza)

Képtémák és újabb novellatémák

A *tízes* számú noteszben, amely finom, kék borbó van kötve, csupa téma rejtőzik. Még pedig az elején politikai:

— Madarászt megéljenzi a jobboldal. — Hogy támad a bankkérdésből nemesítés? — Lónyay elektrizálva tanul jonglizni.

Az utóbbi *képtéma* volt. Jókai a *Kakas Márton*-ban és az *Üstökös*-ben megjelent tömérdek karikatura témáit mind maga adta és igen soknak a vázlatát is megrajzolta. A politikai témák után 33 sorban csupa *téma-jelszó*, olyan, amely hosszabb magyarázat nélkül egyáltalán nem érthető. Majd néhány elbeszélésnek az odavetett mese-skizze:

— A világ hitte, hogy a hercegnek szeretője, a herceg hitte, hogy unokája, s az asszony hitte, hogy a hitvesi kötelesség az, amit tesz.

— Lámpaláza van — ezért nem lesz belőle soha színész.

Iván és a jövődő csodái

Most hosszabb vázlat következik, amelynek váteszi erejű, érdekes passzusai is vannak. A közönség bizonyára kitalálja, hogy melyik regényről van szó.

— Kipróbálják Ivánt: milyen úr lenne belőle.

— Angela grófnónél leckét vesz, milyen az a főrangú osztály. Senki se mond őszintét a másinak; senkisé is biztos róla, hogy a barátja nem szeretője-e a nejének.

— Iván ott marad az estélyeken, mikor a többi író már el távozott.

— A pólusi boldog táj. — Delejség. — Meleg gyémánthegy. — Tértfoglalás a jégrégióbul. — Repülni tudnak.

— Egykor övék lesz az egész föld, mikor a belső melege elvész s a villannyal fogják melegíteni.

— Cukor villanyfolyammá.

— Gyógyítás delejjel. — Szívek vonzalma, önkéntelen jószág, érény. — Nincs kereskedő, az állam állít elő mindent.

— A jégöv mindig előbbre halad, utoljára a fehér és fekete faj összeszorul. — Hajuk sötét-kék. — Villámokkal harcolhatnak. — Gyémánttá vált sav. — Nincs tél és nyár. — Az állócsillagokat napokká nagyítják.

Így folytatja több oldalon át és különösen az északi sarkról, amelynek talánya hosszú éveken át izgatja, jegyez föl tarka és fantasztikus adatokat.

Az utolsó: képtárgy arról, *hogy támad a háború és hogy lesz vége?*

Rajzok régi dámákról

A tizenegyes számú notesz finomszálú, feketesárga, kockás, szalmaszerű rajzanyagba van kötve. Hatodik oldalán *rendkívül finom Jókai-rajz*, amely régi, érdekes arcu hölgyet ábrázol, ezzel az aláírással: »Fehér fekete 1776«. A következő oldalon díszruhás nő: »1718. Eleonora Zágráb!« A 8-ik oldalon: »Báthory Erzsébet«. A 9-en »Zay Ludmilla«. A 10-en »K.-né, Zay Christine 1607«.

Kuruc generális (Jókai rajza)

A 11-en aláírás nélkül egy magyar öltözékű diadémes nő. A 33-ik oldalon cigányvajdáról készült rajz s utána még néhány kisebb vázlat.

A *tizenkettes* számú piros bőrkötésű noteszben sok az üres lap; viszont ebben akadnak a legfantasztikusabb témák. Néhány kusza és elmosódott riportjegyzet után külföldiek címe, majd budapesti és vidéki látványosságok listája kerül sorra, aztán jegyzetek a juhászéletből és kitűnő rajz egy számadó juhászról. Sok adat a guljác életéből.

Ivanka Zsiga (Jókai rajza)

Groteszk témák

Végül jönnek az egyre furcsább témák:

— Sándor gróf fogad, hogy Bécsben becsukhatja magát. Vendéglőbe, mint drótostót letelepszik. Pom-pás ebédet rendel, végül ezressel fizet, rendőr beviszi, rendőr: viselete... dolmány, bőrnadrág.

— Mohamed áldása a szegény asszonyon, ki ingeket szab reggelig és a fősvényt gazdagítja.

— *Inség idején elindul a szegény ember Istent keresni.*

— Székely Krónika. Damasék isten Csaba utódainak hagyja a hún birodalmat.

— Fiú az apja vérrel írt levelére lemegy a pokolba. Tömjénfüst, kényszeríti az ördögöt, hogy a levelet kiadja.

— A démon cserél a katonával, a kapitány érzi a botozást a katona helyett.

— A férfiakat agyontáncoló leány.

— *Édes anyám föld, neked mondom: torkom fáj. Arva gyerek.*

Napoleon, magyar vitézek, híres párbajozók

A sötétzöldbőrű *tizenhármas* számú noteszben, az első oldalon, olvasmányjaiból citál. Érdekes, hogy mit talált jónak, kiírni-válónak:

— Napoleon minden írónak, aki megnevettette, 3000 frank évdíjat adott.

— Napoleon gyűlölte az asszonyokat, kik politikába avatkoztak. Királynékkal is szigorúan bánt.

A HÁRMASKÖNYV JÓKAI-GALÉRIÁJA I.

Jókai fiatalkori arcképei. A felső három önarckép, gyermek- és ifjú-éveiből.

A HÁRMASKÖNYV JÓKAI-GALÉRIÁJA II.

Jókai-arcképek az ötvenes évekből, köztük egy babérlevelekkel koszorúzott fotográfia s egy nyomtatott emléklap, amelyen Vidats János és Csernátonyi Lajos között van Jókai.

A HÁRMASKÖNYV JÓKAI-GALÉRIÁJA III.

A hatvanas évek Jókaija. Lenn : Jókai nejével, Laborfalvi Rózával.

A HÁRMASKÖNYV JÓKAI-GALÉRIÁJA IV.

Jókai-arcképek a hetvenes, nyolcvanas és kilencvenes évekből.
Középen: egy bankett-szalvétára nyomtatott Jókai-portré.

Aztán jegyzetek egy regényhez. Másik regény 11 fejezet címe. Pár szó Hany Istókról, a Hanság réméről, aki a *Névtelen várban* szerepel. Megjelent könyveinek jegyzéke. Alakok. Jegyzetek magyar ezredek hősi multjából.

Utánuk: »Duellum a régi időkben.« 27 név. Sorban a második: *Petőfi*, a harmadik: *Vas Gereben*, aztán: *Wesselényi*, *Vachott*, *Irányi*, *Reviczky*, *Bethlen Gergely*, stb.

A tizennégyes számú notesz: »Notiz-Buch für Geschäftsleute,« barna bőrkötésben. Elején *A szerelem bolondjai*-nak első címvázlata. Politikusok névsora: *Lónyay*, *Zichy Nándor*, stb. Regényvázlat: *Az anya és a nő*, Erzsébet a nápolyi udvarban, Durazzói Károly. Azután *kiadás-bevétel* számai, képviselőházi tudósítás, jegyzet Deákról, Andrássyról. Ennek minden sorát földolgozta.

Jókai a látogatóival s néha azokkal is, akikkel utazás közben találkozott, beiratta nevüket a noteszébe. Így a notesz 37/a oldalán egy fiatal pap, aki rendkívül sok »misztikus keleti dolgot« mesélt el, így írta be a címét: »Mr. l'Abbé Lawrynowitz Constantinople, Pera, Eglise de San Marie«.

Alakok „A jövő század regényé”-ből

A 43/a oldalon különösen érdekes vázlatorkozdódik: *A jövő század regényé*-nek első terve. Ez a projektum talán legpregnansabban mutatja azt, hogy Jókai mi módon dolgozott. Többnyire csak egy-egy kuszán odavetett szó húzódik meg egymás

alatt, de ez talán még frappansabb olvasnivaló, mint az egységesen földolgozott fejezet. Így kezdődik: »Az örök harc — az örök béke.«

1. Nihilista	9. Női kereskedő
2. Orosz nő	10. Divathölgy
3. Hirlapíró	11. Spiritizta nőmédium
4. Iskolamester	12. Feltaláló és vezér
5. Diplomata	13. Hadvezér
6. Nihil hölgy	14. Brutális ember
7. Művésznő	15. Lázadó tanító
8. Női hivatalnok	16. Tözsér

Királyi Pál (Jókai rajza)

17. Vig pap
18. Pápa
19. Exkirály
20. Magyar
21. A hajló (-) üveg
22. Habsburgi Árpád
23. Ország részvényekre
24. Osztalék

Szerelmi kaloda [Jókai rajza]

— Ember sok elfér a földön, de egyhelyen csak a kitűnök maradjanak. Csak a tökéletes embert tűrik meg az államban; a tökéletlent, mihelyt hibán kapják, viszik a coloniákba. Napot csinálni éjszaka a harcra, egy központ körül forgó léghajókkal.

— Minden népek kibékülnek, fegyverekből máglyát raknak.

A regényjegyzetek után nagyon is próza következik:

Április. Szénaért.....	26	frt.
› Nőmnek	45	›
› Majoros	10	›
› Korrektorok	40	›
› Adó.....	33	›

25. Minden polgár részvényes
26. Igazgató tanács, elnökgazgató
27. Nincs se koldus, se milliomos
28. A golyómentes sereg
29. Páncélhajó üvegből
30. Golyó gyémántheggyel
31. Éjjeli harcok
32. Harc a ködben
33. A hangtalan, lángtalan puska.
34. Erről ismernek éjjel az ellenségre
35. Mesterséges zápor
36. Elzárt Vaskapu
37. Új sziget Archipelágos
38. Az odujából kiöntött rablóvezér
39. Afrikai kolóniák.
40. Valamennyi oroszlán kiirtása
41. Utazás a légben
42. Tájképek
43. A feltalált repülőgép
44. Villany
45. A repülés miatt örültek a tébolydában
46. Színház, művészet, építészet, tudomány
47. Sziumű, csupa pompa, érzékiség, tömegzene.

A 77-ik oldalig csupa ilyen jegyzet váltakozik, de egy-egy oldalon néha csak nyolc-tíz sor áll. Közben teljes mondatok, axiómák tarkálnak:

— A republikánus magyart kipróbálják, kisül, hogy az arisztokrata.

— Az ellenség léghajóit elfogják a negatív pólussal s a csapóhiddal villanybénító nedv ráfeckendezésével.

Végül: fejezetcím-tervek *A szerelem bolondjaihoz és magakészítette háztelvek rajzai*, meglepő alaprajzok is.

A tizenötös számú piros bőrkötésű noteszban csupa földolgozott téma van.

A tizenhatos számú zöldbőr noteszban ugyancsak minden sort áthúzott, jelezve, hogy földolgozta.

Mennyit fizetett Jókai az írónak?

A tizenhetes számú zöld vászon notesz csakis számadást tartalmaz. Téma egy sincs benne. De néhány oldala ma már szinte

érdekesebb, mint egy-egy regényrészlet. Meg kell jegyezni, hogy a noteszek múzeumi számozása egyáltalán nem az idő sorrendjében készült, hanem még tartalmuknak gondos átvizsgálása előtt s így esett, hogy ez a notesz például éppen Jókai egyik legrégibb kéziratos füzeté. Különösen jellemző, hogy Jókai mennyit fizetett, mint szerkesztő, az egyes írónak. Kiderül, hogy aránylag sokkal többet, mint amennyit ma az egész-szen bőkezű kiadók fizetnek. Így versért Arany János 70 frt.-ot kapott, Bernáth Gazsi humor-szerkért 30 forintot.

A kiadások tételei közt viszont éveken át szerepel a svábhegyi kert és ház vétele, renoválása, mint állandó súlyos teher.

A notesz 13-ik oldalának hátlapján, maga Jókai írta föl címül: »Mibe került eddig a svábhegyi kert?« Ebben a noteszben 4200 forintot mutat ki.

			1577	
18	Orbán		70	
19	Orbán	30	70	10
20	Orbán		70	
21	Orbán		70	
22	Orbán		100	
23	Orbán	35	28	25
24	Orbán		47	
25	Orbán		20	
26	Orbán		20	
27	Orbán		20	
28	Orbán		20	
29	Orbán		20	
30	Orbán		20	
			2189	
	Béni	12	19	11
			327	1577

Mennyit fizetett Jókai az írónak?

László Fülöp, mint regénytéma

A tizennyolcas számú sárgavásznonkötésű noteszben párizsi riportjegyzetek olvashatók, téma csak egy van — az első oldalán — és karakterizálja a megtörtént események beállításí módját. Íme:

— László Fülöp müncheni kis festő. Kitüntetik, skót lord leányával megismerkedik, hús esztendő, megszeretik egymást, lord megtiltja közeledést. Szerelemből igyekszik nagy festővé lenni, angol királynét lefesti, nagy aranyérmeket elnyeri

mindenütt, végre híres lesz, kedvesét hozzáadják, nyolc esztendei hűségük után.

Négyféle mód.

Vidámság, szatira, kuriózum

A huszonegyes számú rézkapcsos kis noteszban, amely fekete bőrbbe van kötve, egész csomó mulatságos téma akad: anekdotákhoz, humoreszkekhez.

— A huszárkapitány a szárdellával és a káprival.

— A jegyet félti az elvesztéstől.

— Rendes párbajban le akarja ellenfele orrát vágni, s az vágja le az övét.

— D. és G. egy tánc-lépés miatt párbajt vívnak.

Különösen furcsa alakok:

— A Rochusból elveszett leány lábát a Dunában mossa.

— Tökési uram harisnyában hord ki trágyát a szőlőbe és homokot vissza, épített.

— Hogyan épített magának Vaj Márton uram házat.

— A huszár azt mondta, hogy nincs keze; megétette magát a kofával.

— Egy indussá lett táblabíró kalandjai.

A többi noteszban kizáróan földolgozott témák jegyzeteit olvashatjuk. Kivétel a huszas számú, amelyben öt igen

László Fülöp münchen
 Ein fessö. kühnen, starker
 lard beizent meizimmerkudt
 20 ansender meizimmerkudt
 lard meizimmerkudt kühnen, starker
 bül igyelenk meizimmerkudt
 unger királynös kühnen meizimmerkudt
 veger kühnen kühnen kühnen kühnen
 adjat 8 ansender meizimmerkudt
 Négyféle fessö mód

D. A. A. A.

Téma László Fülöpötől

finom, egészen kis portrérajtot fedeztünk föl. Valamennyit Jókai rajzolta az országházban és aláírta a neveket is: Ivánka Zsiga, Királyi Pál, Ráday László gróf, Podmaniczky Ármin báró és Zsedényi Ede.

Jókai, a riporter

Jókai meglepően sokféle riportot csinált. Különösen fiatal korában. És a notesz-följegyzések bizonyítják, hogy lelkiösmeretes riporter volt. Egészen apró részletek is érdekelték, amelyek más-

nak eszébe se jutottak volna. Érdekes, hogy bizonyos riport-adatokat félretett és ezeket csak évekkkel, sőt évtizedekkel később dolgozta föl, regényben vagy novellában. A nagy krach után 1873-ban készült *bécsi tőzsde-riportját* viszont hosszabb tudósításban, majd regénykeretben is fölhasználta. Rendszerint néhány slágvortot jegyzett föl és halavány, elmosódott írását böngészve, néhol csak három vagy négy szóban látunk megörökítve izgalmas, régi eseményeket. Nagyjítóüveggel is nehéz kiókumlálni például azt a három sort, amely illavai látogatását örökíti meg: »Illava, Dobos, Róza, pap, felakasztott re-bellis, bezárt rab, festő, hegedűsök, két hete életfogytiglan, maga bizonyítja be a halált, physiognomiák.« Lázadó fegyencekről, az egész fogházéletről írt ennek a kis »promemoriá«-nak alapján hosszú tudósítást és utóbb több regényfejezetet is. A *tizenegyes* számú notesz, amely ezt a riportjegyzetet őrizi, valamivel hosszabb riportanyagot tár elénk a harmadik oldalán Szegedről, a nagy árvízről. Torzó, de azért elég színesen szemléltet: »Szatymaz, tenger, vasút oszlopai, kidült fák, temető sziget. Háztetők ház nélkül; népkonyhák. — Romok, háztetők, kapuk, zongora, úszó ágy, festett falak, fák, sár, ablaküveg, szárazfák, oleánderek, tyúk, liba, kacsa, galamb, kutya, kémény. Háztetőkön ülök, Balog Róza, házak fölött csónakázás, kapu tartja a tetőt, nagy romok, kirabolt fűszeresbolt, gyerekkocsi, ablakfüggönyök, egy fürdőház, romkaleidoszkop.«

Akadtt olyan téma, amelyet csak negyvenöt évvel később dolgozott föl, mert úri tapintat vezette egy grófi-család regénye dolgában. Egy fiatal ujságíró többször járt föl hozzá kéziratért. Jókai ilyenkor szívesen kérdezősködött aktuális riportok meg nem jelent intimitásai után. A szerb királygyilkosságról apróra referálni kellett neki arról, hogy »mi az, amit az ujságok elhallgattak«, különösen Draga Masin szerelméről. Főképp pesti személyek és esetek érdekelték, viszont ő maga javarészt vidéki riportokat csinált. A *tizenkettes* számú noteszében például egy csomó jegyzet a hortobágyi út emlékét őrizi. Jellemző sorok a pusztai kutyákról: »Kutyák konyhája. Katlan, lóhúsfachée-leves, iepények árpadarából. Mikor etetik, leghátulsókat hívják, tízével.

Podmaniczky Ármin (Jókai rajza)

mind hátrafelé törekszik, ugatva. Este lefekvésre kergetik őket, nagy ordítás, rókát, farkast egy perc alatt széttépnek.

Regény színhelyén készült ez a riportjegyzet, amely a *nyolcas* számú notesz 43-ik oldalán olvasható: »Nagybánya ... kohó, olvadt érc, hús év óta ki nem alvó kemence, arsenicumfüst. — Vízajtotta fújtató-gép, gépészt elkapta kerék, fejét erre, lábait amarra kidobta. Szabadban égetett ércek. Alul fa, szén, arsenicumszag az egész völgyben. Próbálok tégelyekben, apró ezüst-, arany-szemecskék. Lúgzó gép. Kis Ferenc találmánya. Lúg. miután ezüstöt precipitáltak belőle, ismét felszivattyúztatik. Ugyanazon lúg egész éven át működik. Legkisebb ezüsttartalmú érceket is ki tudják venni. Kis-találmány, hogy aranyat is kiveszi belőle. 70 kr. napszám. — A földművesnek kész arany, míg a bányásznak annyi munka, míg egy aranyat előteremt. Munka, tűz, füst, életveszély, tudomány, ismeret.«

Állandóan érdekelte és sokszor bevallottan izgatta Jókait a »földalatti élet«, a szerencsétlenek és bűnösök viaskodása egy-

mással és a hatóságokkal. Fölkereste néha a fegyházakat is. Ha érdekes kriminalisztikai esetről olvasott, olykor föl is jegyezte valamelyik noteszébe. Még halála előtt egy évvel is magához hívatta azt a fiatal ujságíró, aki álruhában, csavargók és tolvajok közt járt és be is csukatta magát a rendőrség fogházába. Óraszám faggatta és most a *hetes* számú noteszében ott van a téma. Speciális bűnügyi regényt akart írni és a 18-ik oldalon följegyezte magának: »A riporter tolvajnak öltözve, mint földfedező.«

Ugyanebben a noteszben még a következő tarka bűnügyi témákat jegyezte föl: »Kurentált csaló leírásába beleszeret egy özvegy, utána megy és férjül veszi. — Kolduló hamis apácák, fiatal leányok. — Csalónő, aki a gyónatószékekben szedi rá a papot s pénzt csikar ki tőle.«

Majd tovább: »Smetana mindenütt lovnyak, csalnak. — Szegény-ápoló intézet igazgatója segélyt utalványoztat 70 régen meghalt és senkitől nem ismert ember számára, amit maga rak zsebre. — Clio Lazaretti gyilkosba szerelmes, annak hány csóko-

Kuruc tisz (Jókai rajza)

kat törvényszéki tárgyalásnál. — Pópa két rubelt kér keresztelést. Anyának nincs. Idegen ad neki öt rubelest. Pópa visszaad belőle hármat. Bankó hamis volt. Mind a hárman örülnek, stb.

Sok riportjegyzete készült *Párizsban*, amikor a vilákiállítást végignézte és a francia írok bankettet rendeztek a tiszteletére. Tíznel több cikket írt akkor, a következő pár sor jegyzet alapján: »Színházak. Éjjeli képek. Sokaság több, mint nappal. Minden üzlet nyitva. Ékszerész boltok. Könyvvarusok. Villanyos cég hirdetések. Eiffel torony világítva. Elektrizálás. Minden híd kivilágítva, kék, vörös. Rendőrség mindenütt. Írók nálam. — Közlekedés — Képtárlatok — Hotel — Louvre. — Musée de Cluny — Folies Bergères, Otero énekel — Autón Versaillesba — Horn ebédje. — Théâtre français — Indiai stb. kiállítás.«

Usupán rendkívül kényes természetű, politikai cikknél tette meg Jókai, hogy rövid »tervrajzot« írt. Máskülönb csak regényei előtt vetett papírra futó vázlatot. Halálos párbaj alkalmából csinálta a következő »beosztást«:

»Párbajok. 1. Három miniszter. 2. 50-es években tiltva volt. 3. Ököl, revolver, vasbot helyette. 4. Ha okait meg lehetne szüntetni. 5. Ha más nejét el nem csábitják. 6. Ha egy nőbe két férfi nem lenne szerelmes. 7. Politikai viták. 8. Katona és civil. 9. Atléta és vézna ember. 10. Bíró elé nem vihető családi ügyek. 11. Sebet meg lehet bocsájtani, de ütést nem. 12. Művelt emberek nyilvánosan verekednek; fizet 25 frt.-ot. 13. Hozott törvény nem használ semmit. 14. Semmi klubba föl nem veszik. 15. Angliában nincsenek párbajok, mert a hírlapok nem hirdetik, titokban végzik. 16. Nálunk előre hirdetik a párbajt, mint valami szindarabot, leírják a lefolyását, arcul verik a törvényt. 17. *Kemény Zs. nyilatkozata: ha engem valaki megüt . . .* 18. Négy lat ólom. 19. Amerikai párbajok. 20. Vérébosszú. 21. Örökös fegyverhordozás, handszár, boxer, assomoir, stilet. 22. Amerikában nagy kelete a stilettes esernyőnek. 23. A félkarú, a sánta becsülete nincs védve. 24. Thaisz Elek párbaja. Anglia.«

Mint a *Hon* főszerkesztője, Jókai nagyjelentőségű politikai riportokat is csinált, de ezekről ritkán jegyzett föl valamit. Amit

Zsedényi Ede (Jókai rajza)

nem tett el nagyobb időre, ritkán vetette papírra. Ezt a Bach-korszak alatt szokta meg, amikor »veszedelmessé válhatott minden írott szó«. Éles memóriája azonban félórás beszédek is teljes hűséggel megtartott és reprodukált. *Gróf Andrássy Gyula írta meg róla, hogy báró Dóczy Lajoson kívül Jókai a legtartóssabb memóriájú ember az egész magyar földön.* Amikor például Tisza Kálmánnál járt Geszten és hat cikk anyagát hozta el magával, a jegyzőkönyvébe ezt írta: »Egyenlő jog, de egyenlő kötelezettség is. — Mentől tágabb a tér municipiumokban. Reformkérdésekben teljes erővel. — Liberalizmus.«

✱

Szinte végnélkül folytathatnánk még az idézeteket, a huszonhat jegyzőkönyv anyaga olyan bő, változatos és gazdag. Am a teljes bemutatás nem a mi feladatunk. Ez irodalomtörténetseinkre és filológusainkra vár. Mi csupán arra törekedtünk, hogy a noteszek lapjai közül ránk tekintő új, ismeretlen *Jókai-arc* legjellemzőbb vonásait mutassuk meg a magyar olvasóközönségnek, a halhatatlan regényíró örök rajongóinak.

Magyar dáma (Jókai rajza)

Jókai irodalmi hagyatékából

A pruthi csata*

Elbeszélés
Irtá: Jókai Mór

Két ifjú indult ki Bagdadból. Mind a kettő nagyravágyó volt és ábrándos. Mind a kettő va- gyontalan volt és elhagyatott és mégis mind a kettő nagyra- vágyó. Az egyik neve volt Mo- hammed, a másiké Mirzri.

Útközben elesteledtek, lefeküd- tek egy fügefá alá és aludtak ott.

És álmában mind a kettőt meglátogatta a Mehdi, az álom- látások titkos szelleme és tele sugdosta füleiket távol jövőendő titkokkal, miket a két ifjú, mi- dőn a hajnali szélre fölébredt, elmonda egymásnak.

— Engem hadseregek veze- tőjének tett a Mehdi, — szólt Mohammed, — s azt paran- csolta, hogy amerre te mégy, én az ellenkező úton induljak el és ám lássam, hogy többet ne találkozzam veled, mert az szomorú nap leend.

— Jól mondá Mehdi, amit neked mondott, — felelt Mirzri, — mert amit nekem nyilváníta, ez: rövid ideig fogok élni és mégis halhatat- lan lések; hamar eltemetnek, mégis megmaradok; s mikor elhamvadtam, téged ugyanazon sírba fognak eltemetni, melybe engem. Azért úgy váljunk el, hogy engem többé meg ne láss és meg ne tudd soha, hová te- metnek el és ha megtudod, vi- gyaazz, hogy azon helyet elkerüld.

Ezután összeölelkezék a két ifjú, kezét szorítának, elbú- csúztak szépen, Mirzri délnek

indult, Mohammed északnak és sohasem látták egymást többé.

Mirzri elbujdosott, ki tudja, merre, ki tudja, hová, csak évek múlva, midőn szájról- szájra kelő népdalok terjed- tek szét a mozlím nép között, mondták, hogy ezeket a hal- hatatlan Mirzri szerzé, aki lakik ciprusberkekben, rózsá- ligetekben, források fejenél; ki tudja, hogy merre?

A dal mindenütt volt, csak énekesét nem találták sehol. Aztán egyszer elhalt valahol Mirzri, szép leányok meglelték holttestét és eltemették ciprus- ligetben, rózsaberekben, forrás fejehez; ki tudja, mely ország- ban? Soha nem is mondhatta senki, hol halt meg, eltűnt, el- múlt, és halála után is azt hit- ték róla, hogy él s midőn szép dalait énekelték mindenütt az országban, senki sem hitte, hogy ő már maga mélyen alszik a be- zöldsült moha alatt, hanem fenn lebegett még sokáig az emlé- kezetben, mint a lement nap után az esthajnal.

Mohammed pedig Stambulba ért, meglátta ott azon fényes nagy palotát, melyet szerálynak neveznek és annak kapuja alá menvén, megkérde az ott őgyelgő cifra izoglánoktól, ha nem tud- nának-e valami dolgot adni?

Azok kezébe adtak egy bal- tát és oda állították egy ra- kás fához, hogy vágja fel.

Mohammed jól vágott a baltá-

* A Pestí Napló 1853-iki évfolyamából.

val. később karddal is tanult vágni s addig vágott fát és ellen-séget, míg egyszer nagyvezér lett belőle. És akkor is baltadzsinak nevezte magát, ami törökül annyit tesz, mint favágó.

Baltadzi Mohammed volt az összes hadseregek vezére Törökországban, midőn két harcoló hős, Ak-Bik és Demir-Bash a hideg észak hegyei közt viaskodva, dulakodva jöttek le az ozmán határig s az itt tönkrevert Demir-Bash átmenekült az ozmán nép közé, utána a diadalmas Ak Bik.

Mert »Ak-Bik«-nek nevezte a török nép Nagy Péter cárt s e név jelent »Fehér bajuszt«; — »Demir-Bash« (vasfej) névvel pedig XII. Károly királyt tisztelék meg.

Azon híre, hogy a hatalmas észak úr karddal kezében átlépte az ozmán határt, a török kardok is kirepültek hüvelyekből s gróf Tolsztoj, ki akkor követ volt Sztambulban, azonnal a *hét toronyba* vettetett, mely héttornyú várnak egyik tornya volt arra rendeltetve, hogy a háborút viselő országok követeit belézárdják; ahol gróf Tolsztojnak rövid napok alatt igen érdekes személyvel lön alkalma megismerkedni, egy oly magas személyiséggel, aki két-ezeréves nemességének csalhatatlan bizonyítványát hordja magán, lévén az egy egyiptomi múmia, melyet a francia követ küldött ajándékba a svéd királynak, de az úton elfogták s a bölcshajmakám, nem tudván, mit csináljon vele, azt is az *idegen követek* toronyába csukatta, gróf Tolsztojnak valószínűleg igen nagy meglepetésére.

A svéd király segílyt kért és tudta, hol kereskedjék. Nem fordult a hadvezérekhez, azok nem szerették a háborús világot, hanem elküldé vezérét, Ponyatovszkyt, Sztambulba, hogy az asszonyok mindenhatóságához folyamodjék.

A követ egy ismerősre talált a szeráljban, egy érdemes zsidó orvosra, ennek ismét egy ismerős hölgye volt az anyaszultánnő körében, egy még érdekesebb zsidó nő. Pénz, szép szó és szerelem lön segítségül híva s e három illatos virágnak lett az a keserű gyümölcse, melyet háborúnak neveznek.

— Menj, — mondá a szultána valide fiának, — segíts az én *oroszlánomnak*. — így nevezte a svéd királyt, — segíts az én oroszlánomnak elnyelni az el-lenségét.

És a holdújság kezdetén kitérték a lófarkat a fővezéri sátor elé, háromszáz álgú és hús mozsár, mik márványgolyókat hánytak, indult meg bivalyfogataival a táborba, a flotta kiindult a Fekete-tengerre; huszonhárom gálya, huszonhét gallion, harminc galliot, hatvan firkát és száz-hús dereglye. miken harmincezer fegyveres férfi volt, állt Ibrahim kapudánbasa vezénylete alatt: midőn e vitorlaerdő megindult, még a tenger is meghűnyázkodni látszott s haragos tombolásából elcsendesült rögtön.

A szultán saját kezével tüzte fel a viharbokrétát Mohammed Baltadzi turbánjába s maga elé térdepeltette őt és a janicsár agát, cserkesz Jusszufot, mindkettőnek átadta a csaták kardját, hogy megemlékezzenek rá és becsületére váljanak.

Azzal megindult a sereg, elől a spahik és szilidárok ezredei, négyezer pattantyús, hatezer táborkovács és a tegek szekerei, utánuk a pékek, tömlőhordók, markotányosok, sátorverők tömegei, ezek után a janicsárok és az újone szegbánok, hosszú, öblös puskáikkal, hegyes taréjos kukával fejükön, amazok komoly csatához szokott vagdaltpofájú had. ezek víg, csatáravágyó, ifjúarcú népek; itt következett a nagyvezér testőrsége, fényes kócsagtollas leventék, drágakövekkel kirakott fegyverzettel, nemes, tüzes paripákon, aranytól, ezüsttől ragyogó, gömbölyű pajsokkal; maga Mohammed fekete berber paripán ült, melynek csótárján a szultáni hárem odaliszkjai remekeltek; körülötte a kupolaterem választott vezérei és előtte a próféta zöld zászlója, mely körül csodakürtökkel trombitált négy tábori zenekar, legvégül jöttek a Karamán, Sivász, Adána, Angora és Bozók tartományok helytartói csapatiaik élén s a fősereggel egyenközű vonalban húzódott a tatár fejedelemben, Devlet Giráj, lovashadaival.

Igy haladt előre a Pruth felé Kartál síkiaián keresztül, egész Falcsi közeléig. itt érte őket a hír, hogy Nagy Péter cár átment a Pruthon Cekova mellett s Falcsi közelében áll. S a portvázó tatárok nem sokára rábukkantak Seremetoff közákiaira, ki az utócsapatot vezette s egy lövés a túlparton elreített ágyúkból, melynek golyója az őgyelgő csapatok közé vágott, tudósítá őket, hogy itt az ellen.

A folyamról minden hajó, minden malom, a legutolsó tutaj is el volt takarítva, partmentében az erdők levágva, felégetve s túl minden halom megrakva Seremetoff ágyúival.

A törökök itt megpihentek; leütötték sátraikat, elkezdtek sáncokat háynyi s ágyúikat oda vontatták. Oly közel állt a két tábor egymáshoz, hogy az esthajnal után áthallatszott, mint éneklük itt a der-visek a namazátot s amott a pópák »kyrie eleison« s a szent ének után elcsöndesülő éjben mint hallatszük az elő-örök kiáltozása.

Péter cár kardja még nem csorbult el a győzelmes csatáktól, mikkel a svéd királyt leverte, azt hívé, lágy ellen-ségre fog találni, ki félni fog annak életől s előre sáncolja magát, mint aki helyébe várja a megtámadást.

Amint azonban a hajnalesil-lag leszállt, a tatár khán, Devlet Giráj, megindult csendesen lovascsapatiaival a part alatt s az orosz tábortól távol átúsztatott egész hadával a folyamon. Nem kellett híd, sem hajó a tatárnak, neki a harci mén mindene, rajta harcol, rajta alszik, erdön, pusztán, folyóvízen repül, úszik a lova hátán. Egy óra alatt a túlparton álltak a tatárok, itt az oroszok által összehordott malmokat és de-reglyéket összekötözve, négy hidat vertek a folyamon s még éjjél sem volt, midőn a többi seregek ágyúikkal, lovasaikkal elkezdtek a hídon átvonulni s midőn a nap feljött, Péter cár csatarendben látta maga előtt az egész tö-

rök sereget, túlnan csak a toparahadzsik maradtak a nehéz mozsarakkal és a rendezetlen segédsapatok. A tatár khán azonban sem itt, sem ott nem volt látható hadseregével, ő még az éjjel eltűnt valamerre, minden nesz nélkül.

A Pruth partja mellett terül el egy hosszú mocsár, mely néhány ezer lépésnyire szabad tért enged a két víz között; Péter cár e térre állítá fel hadait, egyfelől a Pruth, másfelől a náddal benőtt ingoványok által fedezve mindkét oldalát: csupán szemközt volt megtámadható.

Az első hajnalsugárral megzendült a dervisek éneke, kik a reggeli namazátot elénekelték a seregek előtt, melyet az egész had háromszoros érendítő »Allah!«-ordítással végzett be s azzal köröskörül megperdültek a dobok, a harsonák megszólaltak s csendes haladással megindult a török tábor. Félóra alatt egészen kifejté hadcsapatait. Középen állt a janicsárok két dandára, tömör négyszögekbe szorítva, mögöttük egy emeltebb helyen látszott a nagyvezér, a válogatott hadakkal, két szárnyon a szpahik és szilihdárok, kiknek fejüket nem látni, de köröskörül meg lehet számlálni a lobogó zászlókat és lófarkakat; ami egyébiránt csel is lehet, sok zászlót tűzni ki, hogy többnek lássék a sereg.

Péter cár ezalatt egy hosszú földhányást foglalt el, melyet valaha a mocsár kiszáritására húztak a folyóig, s annak partjait ágyúkkal és lövészekkel rakatta meg, kétfelől állítva gránátosait s

középre a sisakos dragonyosokat. Hátrább, egy emelt dombra huszonnégy ágyút vontatott fel félkörben s csilagsáncot hányatott előtte, a folyampartot hosszú szekérsánc zárta el, melyet két ezred Porkál és Berabási kózák őrzött.

A cár és hadvezéreinek sátrai távolabb, a fűzek ligeteiben voltak felverve, ott várta a harc kimenetelét a cár neje, a szép és erőslelkű Katalin, Péter jó szelleme, kit ő egyszerű lelkész leányából emelt császárnévá.

Egy kilőtt röppentyű volt a jel a török seregnek a támadásra; melyre négy oldalról a rendezetlen delyrek csoportjai rohantak elő, ékalakú tömegekben, miknek élén a legbátrabb, legmerészebb harcosok álltak.

A szembenálló orosz sorakatonaság irtó fegyvertűzzel fogadta a rohamukat, sok elhullott közülök, az élők nem törődtek velök, rohantak előre, hanyatthomlok, egész az ágyús árokvonalig. Itt egyszerre szétvált az ék elől az orosz gyalogság s engedte a rohanó tömeget keresztültörni a sorokon.

Mint a sziklára csapódott hullám zúgta össze magát a roham a kőfalként álló gránátosok fegyverein, kik apró kézbeli gránátokat hajigáltak közéjük s hosszú kopjáikkal előlték a közeledőket.

A »delyrek« elsői, az »örjögök« nem tágitottak a harcban, ott hullottak el az ellenség közepett s még a földön fekvé is Allaht kiáltoztak és késeikkel vagdaltak a rajtok

keresztülgázoló dragonyosok lovaihoz.

A hátul jövő tömeg azonban hátat adott a kartácstűz előtt s futott vissza a zárt sorban rohanó páncélos lovasság előtt.

Az orosz lovasság láрма nélkül nyomult a futó delyrek után. A győzelem hite nem tette arcaikat melegebbekké. Korán is lett volna. Azok, akik megkezdték a csatát, csak az ellenség söpredéke voltak. Azon ingó esőselék, melyet ágyútölteléknek szokás használni, kiknek ópiumot adnak a harc előtt s rábocsátják az ellenségre s engedik őket leaprítatni, hogy az ellenfél a harcba melegedjék s az üldözésben kifáradva jöjjön ki a csatáérre.

Ekkor emelkedik ki csak egyszerre, mintegy varázsütésre, a földönfekvő hadsereg. A kergetett delyreket el hagyták futni nyitott soraik között s pihent, próbált erővel álltak ki a dragonyosok elé.

A nehéz dzsirid süvöltve repült ki a harcolók kezéből s forgó hegyével átfúrta magát a páncélok. A második dzsirid-hajtásra bomlottan tért vissza az orosz lovasság s rémülten nutogató az iszonyú repedéseket, miket az ismeretlen fegyver okozott vértetén, a legerősebb páncélt úgy fúrva át, mint vékony papírlémezt.

A török tábor pedig lassú, csendes léptekkel közeledett egy félholdalakú körben ellenei felé s újra látszott a delyrek ékalakú csapatjainak összevergődése.

A cár észrevevé a taktikát,

hogy a törökök rendezetlen csapatjaikkal akarják őt kifárasztani s hasonló ellenszert gondolt ki a fogás ellen. Hirtelen kiállítatá a síkra a Parbál és Perebasi kozákokat. Seremetoff odavezeté a kozák hetmant a hátuk mögé felvont ágyúkhöz s megmutogató neki azokat, tudatva vele, hogyha megfutamodnak, e kartácsok torkába rohanak.

A kozák ezredek zúgolódás nélkül fogadták e parancsot, midőn azonban a csatater közepéig jutottak, kiválék a török nagyvezér kísérei közül Mazeppa, aki egykor Péter cár ellen vezette őket, s eléjük nyargalva, rájuk kiált:

— Hová jöttök, kozák hősök? Nem előttetek, hanem hátatok mögött az ellenség!

E szóra megálltak a kozák ezredek. Seremetoff buzdításul néhány ágyút süttetett el a hátuk mögött, melyek golyói fejeik fölött zúgtak el s midőn ez sem indította meg őket, rájuk hajtá a dragonyosokat, hogy hajtsák őket előre.

Most egyszerre felzúgott a török tábor s minden oldalról Allah-ordítással nyomult az orosz ellen.

A kozákság még egy pillanatig tétovázott, akkor egyszerre csatarendben visszafordult s hosszú dárdáit előre szegezve, egyenesen neki rohanat a reá jövő dragonyos csapatokra.

Mindennek vége! — kiáltá ezt látva kétségbeesetten az orosz vezér, azonban a fehérbajuszú hős Ak-Bik feltevé sisakját s kardját kirántva, maga a harcolók közé nyar-

galt; egy golyó elvitte sisakjáról a forgót, nem törődött vele; ahol legnagyobb volt a veszély, odaveté magát s ott kell elvesznie a csata hevében, ha kapitányai erővel meg nem ragadják lovának zabláját s úgy nem hurcolják el a csataterrről, melyen egy óra alatt nem volt más, mint a török had és az oroszok halottjai.

A törökök ádáz rohanása néhány pillanat alatt megtöré az orosz csatarendet, elfoglalták az árkot s azontúl ember-ember ellen harcolva nyomultak előre. A csillagsánc ágyúinak semmi hasznát sem lehetett venni, mert annyira össze voltak keveredve dragonyosok és gránátosok, jancsárokkal, delyekkel, szpahikkal és kozákokkal, hogy csaknem egyszerre ért jóbarát és ellenség az ágyúk torka elé.

Csak egy mód volt még az ellenség dühét feltartani, hirtelen szekérsáncokat vonni a két víz között; az ágyúk magukra hagyattak s néhány pillanat alatt egy láncolat lőn keresztbe vonva szekerekből és spanyol sorompókból, melynek oltalma alatt újra rendezhető magát az üzött hadsereg. A csillagsáncban a félholdas lófarkak lobogtak.

A fehérhajusú bajnok szemében harag villogott könnyeken keresztül.

— E lősörények helyett inkább a mi fejeinket mutogassák e sáncban, kopjára tűzve, — mondá s még egyszer meújítja a harcot vérelkeseredéssel, a sánc ellen bocsáitva egyenként felváltott ezredeit.

Mindkét fél úgy küzdött,

mint egy oroszlan. Hatszor foglalták el az oroszok az ágyús sáncokat, hatszor verettek ki belöle ismét elleneik által.

De különös volt, hogy a török hadak túl a sáncban sohasem üldözték őket s a szekérsorompó ellen egy támadást sem intéztek.

A csata el volt vesztve, de a győztes tán nem látta magát elég erősnek legyőzött ellenfelét üldözhetni. Csak a késő est választá el a harcolókat; a törököknek takarodót fűvattak s Péter cár elhatározá, hogy az éj oltalma alatt vissza fog vonulni, amit a két víz közötti téren, szekérsáncainak hátrahagyásával, háborítatlanul kivihetett s azután a két fejedelemségbe küldött tábornokai, Rhenne és Jonas dandáraival egyesülhet.

A fogyóhold csak éjjelután kelt fel s midőn halavány éjjeli világát széthinté az avar, kietlen pusztaságon, a csillogó mocsáros vizek között, mint egy sötét kígyó, látszott végighúzódni az orosz sereg nesztelenül, dobszó nélkül.

Egyszerre, mintha a pokol hányta volna ki őket torkából, ordító lovasság miriádjaival népesül meg a tér. A tatár khán Devlet Giráj áll a menekülők előtt. Egész nap és a mult egész éjjel utazott a tatár sereg, megkerülte az orosz tábornok fedező mocsarat s most ott áll negyvenezer emberrel a visszavonulók útjában. Ak-Bik kelepcébe jutott, mind a két kezére jutott egy ellenség s míg jobbkézze Mohameddel küzd, balkezének a khán szerez dolgot,

ellenség elől és hátul, menedéke közepébe be van zárva, mindkét oldalán berekesztve; mindaz, ami előbb oltalmára szolgált, most veszedelmére vált, a hidatlan folyó, az út-talan mocsár, a szűk róna... nincs merre meneküljön, semmi, semmi tanács, csak kétségbeesés!

Hirtelen visszafordul, hogy elébbeni táborhelyét elfoglalhassa; a tüzeknél ott hagyta sátorait, hogy a törökök azt higgyék, miszerint még most is ott van. E sátrak sem voltak elfoglalva s a gyöngye tartaléksapat, mit a szekérsáncoknál hátrahagyott, semmi támadásnak sem volt kitéve azalatt. A törökök megvoltak csendesen táborhelyükön; oly bizonyosak voltak már ellenfelök romlása felől.

Péter cár kétségbeesetten zárkózék el táborába. Vezéreinek meghagyá, hogy hajnal előtt mind készen legyenek, mert karddal kezökben fogják kivívni tán a győzedelmet, de bizonyosabban a dicsőséges halált. És ezideig megtiltá a hozzá bemenetelt akárkinek, bárha legkedvesebb bajnoka volna is az.

Elbűsultan veté le magát ágyára. Tehát annyi fáradalmas év kivívott győzelmeinek egy éjszaka vessen véget, midőn nagysága tetőpontjára ért, egy lábai alatt meggyördült kavics ejtse le az örök mélységbe a »nagy« nevet, mit ész és keresztülható lélek s országalapító győzelmek szereztek számára, egy *favágó* durva keze törölje ki neve mellől, mind ez eredmény elmúlion, *semminé leuven*, a birodalom óriási épülete az

alapkő összetörtével ismét szétomoljon s a nagy orosz félvilág helyén újra apró civakodó knézek nyomorék országoi támadjanak, ellenségeik szolgái, szomszédjaik adófizetői!

...Ah, ez kísértő volt! A harcban és kitartásban edzett férfi verítékes arccal gondolt végig az eseményeken, miknek rémletes vége ez volt: elveszni, menthetetlenül elveszni.

E borongásából egy szelíd kéz ébresztette föl; feltekinte s amint a sátornyíláson besüítő hold az előtte álló alakot megvilágítá, őrangyalát vélte előtte állani. Valóban az volt... Katalin volt ő, az egyszerű evangélikus lelkész leánya, a cár hű követője, később koronájának részese.

— Hogy jöhettél ide? — kérdé sötétén a cár. — Én megtiltám a hozzámjövételt mindenkinek.

— Csak bajnokaidnak tiltád meg, — szólt Katalin — *nődek* nem.

— Mit kívánsz tőlem?

— Amit én kívánok, nemcsak magamé, hanem egész országod óhajtása az: tartsd meg életedet.

— Gyalázatodat? akartad mondani. Az élet ára gyalázatos fogság.

— Nem az, nagy cárom, nem ismered elleneidet; vassal, ólommal gyakorta sikertelenül harcoltunk a török ellen, arannyal mindig biztosan.

— Még reménynek is kábáság, amit mondasz. Látod helyzetemet. Ezredenként ölhetnek le bennünket, ha támadunk s hat nap alatt éhen veszhet el a sereg, ha várni akarunk. Hazájának legmaga-

sabb fájára kellene felakasztani azt a vezért, aki most engemet innen elbocsátana.

— Bíz e gondot én reám. Törd meg egyszer nagy lelkedet, hogy annál erősebben emelhesd azt fel egykor s ird alá ez iratot; látod, tábornokaid nevei mind alatta vannak.

— Mi ez?

— Ne olvasd el; ha olvasnád, széttépnéd. Gondold, hogy sok megalázó, megszegyenítő dolog van benne s engedd elpirulni az arcodat a szégyen miatt: ez békeajánlat Baltadzsihoz.

— Soha! — kiálta, indulatosan taszítva el magától az írást a cár.

A nő lábaihoz omolt és térdeit karolta át, indulatosan könyörögve.

— Nem én értem, nem magadért, hanem országodért tedd meg ez áldozatot; viseld érte sebeket testeden, viseld el ez első sebet lelkeden, később majd meggyógyítjuk azt.

A nő heves zokogására a sátor előtt hallgató vezérek is berohantak a cárhoz s lábai elé borulva könyörögtek, hogy mentse meg, ne magát, ne őket, hanem a birodalmát. Kiterítették előtte az iratot; a cár odalépett s baljával eltakarta arcát, hogy könnye, pirulása ne lássék s hogy ne lássa ő sem, mi van oda írva, úgy jegyzé alá nevét.

Ah, valóban volt is oka a könnynek és a pirulásnak! Azon iratban az volt ajánlva a török fővezérnek, hogy ő diktálja a békeföltételeket.

A cár aláírása után hirtelen összeszedé Katalin minden ékszereit, még az ujjain lévő

gyűrűket is lehúzta; az orosz tábornokok összerakták minden pénzüket, ezüst- és aranypénzeket, svéd és szász nyomással s azokat két szekérrerakva, a kancellár, Safirov kezére bízta s útnak indította Baltadzsi táborába.

A békekövet érkezének hírére magához hivatá Baltadzsi a kiaja béget, Ozmán agát s együtt a békeajánlatot, együtt megosztottak a küldött kincseken.

Még alig legeltethették szemeket a küldött ajándékokon, midőn belép a sátorba Ponyatovszky és Devlet Giráj s hevesen megtámadják őket azért, hogy az orosz küldöttel titokban, nálok nélkül tanácskoznak.

Baltadzsi egész nyugalommal felelt nekik:

— A béke már el van határozva.

Ponyatovszky szemét elfutotta a vér, dühösen csapott kardjával a földre s öklével fenyegetődzve szólt a nagyvezérhez:

— Én tiltakozom ez ellen királyom nevében.

— Én pedig tiltakozom a magam nevében, — szólt Devlet Giráj.

— A béke már meg van kötve, — ismétlé megilletődés nélkül Baltadzsi.

— De arra tinektek nincs hatalmatok! — kiáltá Ponyatovszky, — a harc az én királyom harca is és a tatár kháné s nélkülünk ti nem hátrározhattok; elárulhatjátok saját hazátokat, ha tetszik, mit bánom én, vigyen az ördög; de az én hazámat és Devlet Giráj országát nem adhatjátok el.

Starkos
CIPÓ

IV. VÁCI UCCA 11^b
BUDAPEST

VENTILÁTOROK
EXHAUSTOROK
FÚVÓK

MINDEN CÉLRA ÉS MINDEN
TELJESÍTMÉNYRE

**MAGYAR
SZELLOZO MŰVEK ÉS
GÉPGYÁR R.-T.**

BUDAPEST
VII., CZOBOR UCCA 7—11.

TELEFÓN : 192—00,
IJJÓZSEF 28—24.

SÜRGÖNYCÍM :
BLACKMAN BUDAPEST

A hölgyek jelszava!

OLCSÓN ÉS LEGJOBBAN
KLEIN ANTAL
DIVATÁRUHAZÁBAN VÁSÁROLHATUNK
BUDAPEST, KIRÁLY UCCA 53

**Mielőtt bármily
hangszert venne**

látogassa meg

**REMÉNYI
MIHÁLY**

Dr. József Ferenc kir. herceg Öfensége kamarai és a Zeneművészeti
Főiskola szállítójának **hangszer- és zongora-telepét**

BUDAPEST, KIRÁLY U. 58-60.

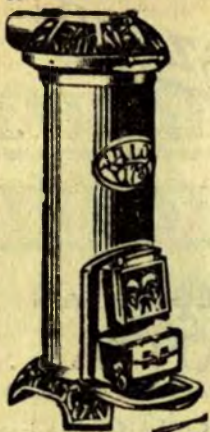
Dús raktár az összes vonós-, fúvó- és ütőhangszerekben.

Zongorák, pianinók, harmóniumok

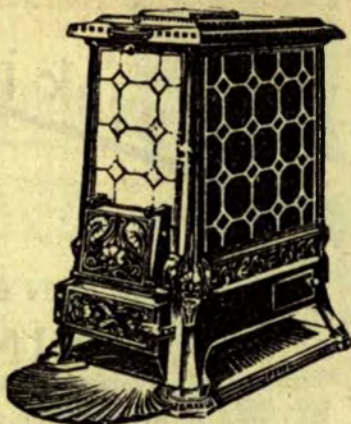
a legolcsóbbtól a legfinomabbig.

Javítás, hangolás, vétel, csere, beraktározás

„KALOR“

„PERPETUUM“

A salgótarjáni

„PERPETUUM“

folytonégő kályha a jelenkor legjobb kályhája, mely bármely hazai barnaszénnel gazdaságosan fűt, **állandó, kellemes, egyenletes meleget szolgáltat.**

VERSENYEN KÍVÜL! ÓVAKODJUNK UTÁNZATOKTÓL!

„KALOR“

lemezköpenyes hengeralakú folytonégő kályha.

„Korona“, „Isis“ ír-rendszerű folytonégők.

„Radius“ szab. lefeléégő folytonégő kályha.

„Oekonom“ főző- és fűtőkályha.

KAPHATÓK JOBB VASKERESKEDÉSEKBEN

Gyártja a

**BUDAPEST-SALGÓTARJÁNI
GÉPGYÁR ÉS VASÖNTŐ R.-T.**

(HIRSCH ÉS FRANK)

BUDAPEST, VI., ARÉNA ÚT 128. TELEFÓN: 171-88

ALLANDÓ BÚTORVÁSÁR

**ELADÁS
VÉTEL
CSERE**

TELEFÓN:
JÓZSEF 126—84

a legegyszerűbbtől a legfinomabbig. *Hálóók, ebédlők, úri-
szobák*, sajátkészítményű *szalóngarnitúrák*, szelönök,
matrácok vas- és rézbútorok legolcsóbban beszerezhetők

**KLEIN, VII., KISDIÓFA UCCA 16. SZ.
KIRÁLY UCCA MELLETT**

BUDAPEST, IV., KIGYÓ UCCA
ÉS APPONYI TÉR SAROK
(KLOTILD-PALOTA)

NYAKKENDŐHÁZ

LÁSZLÓ ANDOR

TELEFÓN: 71—71

SAJÁT GYÁRTÁSÚ NYAKKENDŐK,
FINOM ÚRI DIVATÁRÚK
A »SELYEMSZÖVŐ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG«
GYÁRTMÁNYAIBÓL ÁLLANDÓAN
GAZDAG VÁLASZTÉK NYAKKENDŐKBE
KERESKEDŐK RÉSZÉRE!

PONYVA, KÖTÉL, POKRÓC

OLCSÓN KAPHATÓ

HAUSCHILD ALBERT

CÉGNÉL

BUDAPEST, VII., KÁROLY KÖRÚT 15. SZÁM

ALAPÍTVÁ 1838.

WUFFKA JÁNOS

BANK- ÉS TŐZSDEBIZOMÁNYOS

BUDAPEST, NÁDOR UCCA 24

TELEFÓN: 169-82

ÉS KÁROLY KÖRÚT 3. SZ.

TELEFÓN: JÓZSEF 64-90, JÓZSEF 103-18

BIRO ERNŐ

BUDAPEST, IV., KAMMERMAYER KÁROLY UCCA 10
(volt Károly ucca evang. épület)

Bébé-kelengyékben nagy választék.

Speciális gyermekruha-üzlet.
Nagy választék mindenféle
gyermekötényekben, kötött-
és szövött-árukban.

Osztálysorsjáték

Pénzváltás

Tőzsdei megbízások

Koszt pénz-elhelyezés

Sorsjegyek

SZIKLAY GÉZA ÉS TÁRSA

BANKHÁZ BETÉTI TÁRSASÁG

A M. KIR. OSZTÁLYSORSJÁTÉK FŐELÁRUSÍTÓJA, A MAGYAR
NEMZETI BANK JOGOSÍTOTT DEVIZA-KÖZVETÍTŐHELYE

BUDAPEST, VIII., BAROSS TÉR 2.

ALAPÍTTATOTT 1905. ÉVBEN

**HÁLÓK, EBÉDLŐK
ÚRISZOBÁK, SZALÓN-
ÉS BÖRGARNITÚRÁK**

Teljes lakberende-
zések óriási válasz-
tékban a legfino-
mabb kivitelben is
jutányosan
kaphatók

Budapest, VI.,
Podmaniczky u. 14

GUTMANN J. ÉS TÁRSA RÁKÓCZI ÚT 16
MUNKARUHA-, SZÖVETRUHA-, LIBÉRIA- és FEHÉRNEMŰGYÁR
TELEFÓN: JÓZSEF 90—90, JÓZSEF 90—91, JÓZSEF 90—92

— Tudom. Azt hát nem adjuk el, — viszonzá Baltadzsi szeliden.

Ponyatovszky dühösen fenyegeté öklével a kiája béget:

— Ozmán aga, ez a te munkád volt!

— Úgy van, az enyém.

— No, emlékezzél rám, majd mikor olyan rossz napod lesz, mint nekem van ma, akkor gondoldj rá, hogy ez meg az én munkám.

Azzal indulatosan hagyá el a sátort. Devlet Giráj még ott maradt. Legalább olyan feltételeket akart a békekötésbe diktálni, amiket a cár el ne fogadhasson.

Ő diktálta Omer effendinek a megalázó bevezetést, melynek minden szava tör és méreg. Asszovát vissza kellett adni, Kamienska, Gamora, Tighán várait lerombolni, minden ágyút átadni a győztesnek, Potkal és Barabás kozákjairól lemondani s a svéd királyt országába bizton hazabocsátani.

Egy óra mulva Safirov és Seremetoff aláírottan hozták vissza a békefeltételeket, a cár mindenbe beleegyezett; a két főúr kezesül maradt a török táborban.

Déltájon csengő zenével s lobogó zászlókkal indult meg a cár serege az útat nyitó török sereg előtt; ágyúikat, szekereiket hátrahagyták, hátra a dicsőséget is, de előttük állt a jobb idők reménye, a visszatorlás útja.

Midőn az utócsapatok is kihúzódtak már a mocsár mellől, azon pillanatban érkezik meg XII. Károly Benderből a török táborba és látja, mint menekül meg halálos ellensé-

ge a török sereg szemel látára.

A kétségbeesés haragjával ront a király a nagyvezér sátorába, aki szép nyugodtan sakkot játszik Ozmán agával.

— Mit cselekedtél, örült ember! — kiált Baltadzsira.

— Békét szereztem az országoknak, — felelt az, csendesen rokkirozva. — Mert meg van írva, jobb a sovány béke, a kövér háborúnál.

— Vagy örült vagy, vagy gazember, vagy mind a kettő! — kiált Károly s dühösen veti magát a szofára, melyen a nagyvezér ül s elnyujtva csizmás lábait mellette, készakarva belekeveri egyik hosszú lovagsarkantyúját a vezér se-lyem kaftánjába s akkor egy nagyot hasít rajta; a nagyvezér észre sem látszik azt venni.

— Mit nem tehetted volna! — szól indulatosan járva alá s fel a sátorban a király. — Elfoghattad volna a cárt egész seregével s foglyul vihetted volna Stambulba.

— *Ki kormányozta volna távollétében az országát?* — szól erre Baltadzsi s feleletével olyan dühbe hozza a királyt, hogy az felrúgja a sakkot s mindenféle válogatatlan címekkel megrakva a nagyvezért, lovára veti magát s visszanyargal kíséretével együtt Benderbe.

A mufti a namazátra hívja a sereget, a nagyvezér főurival együtt nyugodtan megy imádkozni, mosakodni.

Másnap mingyárt vissza-fordul seregével Edrene (Dri-nápoly) felé! Midőn odaért, szemben találá a főkamarást, Mohammed agát. A szultán üdvözlét hozta és a tisztelet-

kaftánt. Baltadzsi megnyugodva hajtá fejét álmra. A békekötést íme a szultán is helyeselte. Reggel aztán ismét eljött hozzá a főkamaras s tudtára adá, hogy a kötött béke miatt hivatalából le van téve s száműzetett Lemnosz szigetére. Az üdvözletet és tiszteletkaftánt csak azért kapta, hogy annál keserűbb legyen a büntetés.

Ozmár agát és Omer effendit lefejezték, kincseik közt megtalálták Katalin gyűrűjét és a svéd és szász nyomatú pénzeket. Tehát az előbbire nagyon hamar elkövetkezett a rossz nap, melyben Ponyatovszky mondására visszaemlékezhetett.

Baltadzsi alig érkezett meg Lemnoszba, midőn valami különös betegség érte utol. Végtagjai elkezdtek megmerevülni és semmi orvos nem segíthetett baján.

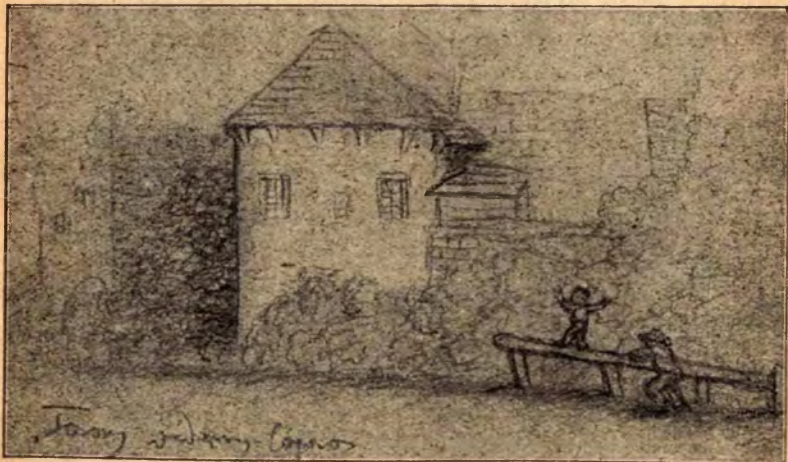
Egy napon, hogy felvidít-sák, szolgálai vidám népdalokat énekeltek előtte s midőn kérdezé, hogy ki szerezte azokat, mondák neki, hogy Mirzri volt az, aki e szigeten halt meg és itten van eltemetve.

— Úgy bizonyára nem soká én is meg fogok halni, — nyögé Baltadzsi s kérte szolgálait, hogy halála napján emeljék fel a követ Mirzri sírjáról s fektessék őt is oda.

Ez nemsokára bekövetkezett. Baltadzsi egy napon végkép megmerevült. Szolgálai, végkívánata szerint, felemelték Mirzri sírkövét s íme annak túlsó lapjára ezen szavak voltak írva:

»E sírban fog egykor nyugodni Baltadzsi Mohammed: ezt jelenté ki nekem a Mehdi! — Mirzri, a költő.«

És abba a sírba tették Baltadzsit, hogy igaza legyen a Mehdi-nek.

Hogyan lettem én filoszemitává?

Emlékezés régi időkre

Irta: Jókai Mór

Mi tőrés-tagadás, én bizony gyermekkoromban antisze-
mita voltam: mint minden fej-
letlen ember. A szolgálóink
tele mesemondázták a fejemet
azzal, hogy a zsidók a pászka-
ünnepükön a keresztyén gyer-
mekek vérét használják s a mi
házunk és a keresztyén iskola
között volt éppen a »Dara-
nyay-kúria«, melyen a zsidók-
nak szabad volt lakni. A sak-
ter is ott lakott. Mindennap
láttam, mikor az elvágott nyakú
ludakat kihozták a kapuján a
zsidóasszonyok; képzeletem ki-
egészítette a többit. Szörnyű
dolgok történnek odabent!
Nem is mertem én magamban
elmenni azok előtt a boltaj-
tók előtt, ahol azok a hosszú-
szakállú, mogorva emberek
ülnek, kaftánujjba dugott kéz-
zel, papucsba dugott lábbal;
egy szolgálónak kellett elkí-
sérni az iskola udvaráig, vagy
legalább az Eszter nénémnek
a mi házunk ajtajába kiállni
s utánam nézni; de ha a sak-
ter ajtaja előtt hátratekintet-
tem s azt láttam, hogy nem
néznek utánam a házunk ka-
pujából, bizony vissza is sza-
ladtam én a fele újtjáról az is-
kolának.

Aztán amit az iskolában ta-
nultam egy nagy, vastag
könyvből, aminek Hübner
volt a neve, az sem igen volt
arravaló, hogy a zsidók iránt
való előszeretetet serkentesse
bennem. Hogy engedik ezeket
az embereket szabadon járni,

akik az én Üdvözítőmet olyan
kegyetlenül megölték?

Aki nézeteimet a legtökéle-
tesebben osztotta, az volt a
Cicke kutyánk. Hej, hogy ira-
modott neki, ha egyszer-egy-
szer olyan szakállas, bugyogó
alak bejött az udvarunkra.
Ott már én is vitéz voltam,
úgy uszítottam utána a Cic-
két: »aló, putz, csípd meg!« s
nagyott nevettem rajta, mikor
csattogott a papucs a kifelé
iramodónak, amíg az ucca-
ajtóig elért. Mikor aztán na-
gyobbra megnöttem, akkor el-
küldtek Pozsonyba német
szóra. Ott azután megtanul-
tam azt, hogy van a város vé-
gén egy elátkozott hely, amit
Schlossbergnek hívnak, azt
csupa zsidók lakják, annál-
fogva az a csoportosított fész-
ke és tanyája minden Isten és
ember ellen való bűnnek, úgy-
hogy ha egy diákról megtud-
ják, hogy a Schlossbergen
volt, azt rögtön kicsapják az
iskolából.

Ebben a hitben megerősöd-
ve, ismét visszakerültem Ko-
máromba, ahol még akkor hí-
res gimnázium volt, három
bölcészeti és három költészeti
osztállyal.

Zsidó diákkal még mindad-
dig nem találkoztam, se lí-
ceumban, se gimnáziumban,
de csak egy szállal sem. Minek
is tanult volna a zsidó diáku-
l? Hivatalt nem vállalhatott,
ügyvédé, mérnökké nem lehe-
tett. Mire való volna neki a

diák nyelv? Csak azért, hogy Horatiust megértse: »nunc est bibendum, nunc pede libero pulsanda tellus«. Hát szabad a zsidónak jókedvének lenni, bort inni és táncolni? Az volna a furcsa!

Csupán egy tudományos pályára volt a zsidók számára nyitva, amint akkor hívták, a doktori pálya. (Még akkor csak az orvosoknak volt szabad hólyaghúzót és köpölyt alkalmazni, a prókátornak nem, azért hívták az előbbieket doktoroknak; — az utóbbiak fiskálisok voltak.)

Egyszer aztán, mikor éppen a poétai klasszist frekventáltuk, megtörtént az a csoda, hogy egy zsidó diák iratkozott be a klasszisunkba.

Koricsánernek hívták.

Nem volt már fiatal legény; a negyvenet meghaladta. Eddig az ideig a kaligrafia mestere volt. Szépirást tanított, gratuláló írásokat másolt, acél-metszéssel vetekedő módon. Biz ez sovány kenyér volt. Hajlott korára támadt az az ambíciója, hogy orvossá legyen, evégett előbb a humaniorákat kellett elvégeznie. A grammatikát, szintaxist megtanulta otthon, iskolábajárás nélkül, ami óriási szorgalmába kerülhetett, mert nem volt valami kitünő gyors eszű.

Nálunk tizennégy-tizenötöstendős sihedereknél nagyon sok tréfát okozott ez a negyvenestendős iskolatárs, az ő furcsa, tagbaszakadt alakjával, borotvált képével, manescholó kiejtésével, akaratlan komikumával.

Egy nap elmaradt a leckéről s midőn másnap emiatt tanárunk megdorgálta, azt

mondá mentségül a jó Koricsáner:

»Bocsánat, professor úr, bizony nem jöhettek, mert a feleségem éppen tegnap ajándékozott meg egy kis fiúcskával.«

Képzeltetni azt a iucundus hangulatot, ami erre a szokatlan mentségre felzsvajlott az egész klasszisban. Csak a tanárunk nem nevetett rajta; ő mindent komolyan vett s szerencsét kívánva tanítványának az újszülötthöz, hazabocsájtá őt erre a napra, hogy ápolja a feleségét.

A jó Koricsáner maga is olyan komolyan vette azt, mint mindent az életben. A kaligráfiával nem fér össze a tréfa.

Egyszer összedisputáltunk iskolaóra előtt, az öreg Koricsáner, meg én.

Az volt a vitás kérdés, hogy a magyar mértékes versben a »h« betű mássalhangzó-e vagy nem?

En azt állítottam, hogy igen, ő azt állította, hogy nem. En utoljára azt vágtam neki oda, hogy »mit tudsz te ehhez, te zsidó vagy! — Erre ő nekem azzal döfött vissza, hogy »te pedig csak gyerek vagy!«

Borzasztó megbántás! Egy tizennégyéves férfinak azt mondani, hogy ő gyerek. Manapság párbajra hívnák a sértőt. Akkoriban rövidebben bántak el vele. Ő negyvenéves volt, én tizennégy. De én magyar voltam, ő pedig csak zsidó. Ok és jogcím arra, hogy megfogjam a gallérját s jó sort verjek a hátára ököllem.

Mikor ekként magyarul néztem a »h« betű mássalhangzóságát a zsidó iskolatárs hátán, éppen

akkor nyit be a tanárunk az iskolaterembe.

Szigorú és igazságszerető, derék ember volt; engem (pedig sógora voltam) a kihágásért megbüntetett; ott marasztott az iskolában; csak este volt szabad hazamennem. Ami nagy szégyen volt.

Oththon pedig az anyám fogott elő. Boldogult jó szülöm áldott jószívű volt; s amellet szigorú, katonás természet. Kérdé, hol maradtam. Megmondám nagy méltatlankodva, hogy milyen igazságtalanság történt velem; én tudom jól, hogy a »h« betű consonáns: idézhetem Vörösmartyt. »Cserhalom« az dactylus, ha a »h« consonáns nem volna, akkor az trifactus volna: valaki ellentmondott, azért megütöttem egyszer-kétszer, ezért ott marasztott a professzor.

— De hát ezért minek kellett valakit megütni? — kérdé az anyám.

— Hiszen csak egy zsidó volt!

— Mit, — kiálta fel anyám — te azt mondod, hogy csak egy zsidó volt? Hát te előtted a zsidó nem olyan ember, mint más? Te lenézesz mást a valása miatt? Te elfelejted, hogy a mi vallásunkat még ötven év előtt éppen úgy üldözték ebben a városban, ahogy te üldözöd a zsidót most? Te ezt nem tanultad sem éntőlem, sem boldogult édesapádtól! Most rögtön eredj és keresd fel azt a zsidó diákot, akit megütlegeltél, kérj tőle bocsánatot és hozd tőle nekem írásban, hogy megbocsátott!

El voltam szörnyedve e drámai keménységű ítélet fölött.

— Én megalázom magamat az előtt a zsidó előtt?

— Megalázod magadat az Isten előtt, aki a zsidót veled egyenlőnek teremtette.

— Hol keressem én azt most a városban?

— Az a te dolgod. Tudod jól, melyik uccában laknak a zsidók. Járj végig házról-házra, míg rátalálsz, nyisd fel a szádat, kérdezősködjél: Komárom nem nagy erdő. — De nekem anélkül az írás nélkül szemem elejbe ne kerülj!

Ez volt az ultimátum.

Fatális állapot.

Az ebédet már elmulasztottam, most még vacsorát sem kapok.

De nem lehetett apellálni; se az országgyűlésen interpellálni ez ügyben; meg kellett törnöm magamat. Nekifanyalodtam tehát, hogy hát megyek Koricsánert keresni a falu végére: ott lakott.

Hát amint az uccaajtót nyitottam, valaki ugyanazt kívülről tolja befelé s amint az ajtó kitárul, ott áll előttem az én kis Koricsánerem.

A két vállát lehúzza, a fejét szomorúan félrehajtva, azt kérdi tőlem, a küszöbön megállva, szelíd, reszketeg szóval:

— Irasceris mihi? Haragszol rám?)

Hogy én haragszom-e őrá?

S azzal alázatosan levéve klapját, azt mondja:

— Azért jöttem hozzád, hogy bocsánatot kérjek tőled.

Ő, a megvert ember, jön bocsánatot kérni az inzultálójához. Pedig őt nem kényszeríti erre odahaza senki. Neki nincs erős ítéletet osztó édesanyja, aki hozzája küldje hatalmas

parancssal! S ő keres fel engem.

Nekem a könny kigördült szememből. Nyakába borultam; megöleltem.

— Nem te kérsz éntőlem bocsánatot, hanem én tetőled s már most jőjj be az anyámhoz, mondjuk el neki, hogy kibékültünk s megbecsüljük egymást.

— Hiszen azért jöttem éppen hozzátok.

Azzal bejött velem az anyámhoz s így szólt:

— Eljöttem bocsánatot kérni a nagyszonytól, hogy így megbántottam. Én vagyok a hibás, elismerem. Mert amiről disputáltunk, neki van abban igaza, Móricnak. A »h« betű csakugyan consonáns; csak poétika licentiából néha lesz hehmentés. Ezt megmagyarázta a professzor úr nekem. Azért bocsánatot kérek, hogy okot szolgáltatam Móricnak, hogy engem megüssön. De ez nekem nem fájt, mert neki van igazsága és van jó ökle. Majd azzal az öklével meg fogja ő védelmezni a zsidót, mikor a zsidónak lesz igazsága.

— — — — —
Ettől a perctől fogva lettem én filozemítává s nemcsak ideális frázis volt ez nálam: átment az életbe is.

Ahol csak iskolába jártam, mindenütt azon törekedtem, hogy iskolatársaim a zsidó commilitokat becsülettel traktálják.

A kecskeméti kollégiumban, ahol már nagy rangra emelkedtem: én voltam t. i. a jó-gászbálla alkotmányosan megválasztott előtáncos, a klassziszomban első eminens és mű-

kedvelőknél első szerelmes. Ezt a nagy tekintélyemet mindenütt érvényesíteni tudtam abban az irányban, hogy a kecskeméti zsidóság kereskedelmi osztályának mívelt fiatalait a társasköreinkben ott-honossakká tegyük. Azok voltak legjobb barátaink, azokkal beszélhettünk legtöbbet irodalmi dolgokról, azoktól kértük kölcsön az olvasnivaló könyveket, még Petőfit is azok portálták legjobban.

Egyszer műkedvelői előadást rendeztünk az ifjúsági könyvtár megalapítására. Zenészek, szavalók kiteltek magából az iskolai fiatalságból, de iskolázott énekes, ki operai áriákat elő tudjon adni, nem volt közöttünk.

Egy fiatal zsidó, Gallia Fülöp, (később könyvárus lett) igen sokoldalú műveltséggel bíró diplomás férfi, kinek amellet gyönyörű tenorhangja volt és jó iskolája, az én kértemre felajánlotta közreműködését: hogy el fogja énekelni a Belizár operából a »Trema Bizanto, sterminatrice!« magándalát. A szövegét én fordítottam le neki magyarrá.

Az előadás előtti napokon híre szárnyalt, hogy valami demonstráció készül a publikum részéről a zsidó vendégszereplő ellen.

Nem riasztott bennünket vissza.

A színház megtelt közönséggel; a bevétel megalapítá az iskolai könyvtárt.

Mikor a Gallia énekére került a sor, mindenki feszült figyelemmel várta, hogy mi fog hát történni.

Az én zsidó énekesem kilé-

pett bátran a színpadra, a zenekar elé s alig hogy elkezdte: — Reszkess Bizantium! — amidőn felkiált a nézősereg közül egy ökörhajcsári hang: — Nincs itt lú-bőr! Mit keres itt a zsidó?

Hanem azt az egy szál felkiáltót amilyen hirtelen kiröptette a nézőtérről a tisztelt publikum maga, az egy olyan rövid pillanat műve volt, hogy még csak félbe sem szakította az áriát. Mikor az az utolsó

vers elhagzott: »És minden könnyei a nemes hősnek Vértengerrel lesznek megbosszulva!« oly általános taps és éljen riadal támadt az egész közönségből, hogy alig akart vége szakadni.

Ez történt urunk születése 1842-ik esztendejében, negyven évvel ezelőtt, Kecskemét városában.

...Milyen nagyot haladt azóta a világ!

Uj eredeti népszimnű.

NEMZETI SZÍNHÁZ.

Pest, azonnali, ápril 13-án, 1846.
K. D. S. Z. S.

KÉT GYÁM.

Eredeti népszimnű nyolcadikkal 5 felvonásban írta Jókait Mór. szerzőt szerkeszté Salfy Gyula.

Budapest Debrecen Győr Pécs Szeged Veszprém Sopron Kaposvár Tatabánya Miskolc Ózod Eger Székesfehérvár Pétervárad Komárom Sárospatak Munkács	Győr Pécs Szeged Veszprém Sopron Kaposvár Tatabánya Miskolc Ózod Eger Székesfehérvár Pétervárad Komárom Sárospatak Munkács	Győr Pécs Szeged Veszprém Sopron Kaposvár Tatabánya Miskolc Ózod Eger Székesfehérvár Pétervárad Komárom Sárospatak Munkács
--	--	--

Minden felreértés elkerülése végett nyilatkoztatik, hogy ezen népszimnű, pályázása után, a szerző által ujonnan dolgoztatott ki.

Kiadás helye: Pest, azonnali, ápril 13-án, 1846.

Kiadás helye: Pest, azonnali, ápril 13-án, 1846.

Kiadás helye: Pest, azonnali, ápril 13-án, 1846.

Az én botgyűjteményem

Jókai Mór
emlékezése

Korán reggel, hajnali kilenc órakor, belebber hozzám egy fiatal úriember.

Azon kezdi, hogy ő ujságíró; a szerkesztője azért küldte hozzám, hogy engem meginterjuoljon az »Osztrák-magyar monarchia írásban és képb« címtábláján olvasható dolgok felől.

Jól van, fiacskám.

Szépen leültetem egy károsszékre, aztán teszek eléje az asztalra egy kupicát, azt tele töltöm konyakkal.

Hörpintsd fel, fiacskám, jól esik ez ilyen locspocs időben.

Köszöni, fekapja.

Szabad kérdezni?

Mingyárt fiacskám. Csak elébb tekintsd meg ezt az én nevezetes pálcagyűjteményemet.

Ott áll a komáromi tulipános ládám mellett a bronz tartály, mely tele van minden alakú és kaliberű botokkal.

Sorba ismertetem őket.

Ezt az egyszerű bunkóst a feledhetetlen László főherceg faragta számomra, mikor Alcsuthon voltam, felséges szüleinél szüreten. — Ezt a márdárformára faragott fogantyúst öreg barátom, Teleki Sándor gróf esztergályozta emlékül nekem, mikor Koltón jártam. — Ezt az elefántesontnyelűt az én nagyon tisztelt német barátom, Wallner hozta nekem egyiptomi útjából, ez valóságos tea-fa. Nézd, milyen furcsa pikkely, bibircsók fedí végtől-végig. — Ezt a

két összetekert ágból csavarintott botot az én kedves barátom, Vámbéry Ármin hozta nekem Mezopotámiából. Ez ugyanannak a fának a sarjújajtásából van levágva, amelynek husáng-ösével Mózes, a nagy próféta, szétverte a midianita betyárokat, akik nem akarták engedni a szép zsidólányoknak, hogy a pusztai kútból vizet merítsenek. — Ezt a lapis-lazuli-gombos nádpálcát kaptam az én derék kiadómtól, Heckenast Gusztávtól. — Ez a húrral bevont gombfejű ellenben boldogemlékű idősb Emich Gusztáv kiadómnak az ajándéka. — Ezt a furesa pálcát hozta nekem Budapestre derék igazlelkű berlini kiadóm, Janke Ottó. Ezt háromfelé lehet szétcsavarni s egyes darabjai plajbászt, kalamárist, író tollat képviselnek. — Ezt a hatalmas, görbekampós somfát adták nekem emlékül illyefalvi derék székelly választóim. — Ezt az ásós végű csáti tölgyet küldte nekem Tompa Mihály barátom, élete utolsó esztendejében. — Ezt a zergeaganccsal felmaszkozott botot adta nekem kedves emlékü barátom és utitársam, Somorjay Károly, mint saját vadásztrofeumát. — Ez a szőlővenyige volt kísérom egész olaszországi utamban. — Ezt az olajfapálcát hagyta nekem cserében egy osztrák delegátus és kollégám, egy drága argali szarvból készült botom helyében. Ha tudnám a nevét!

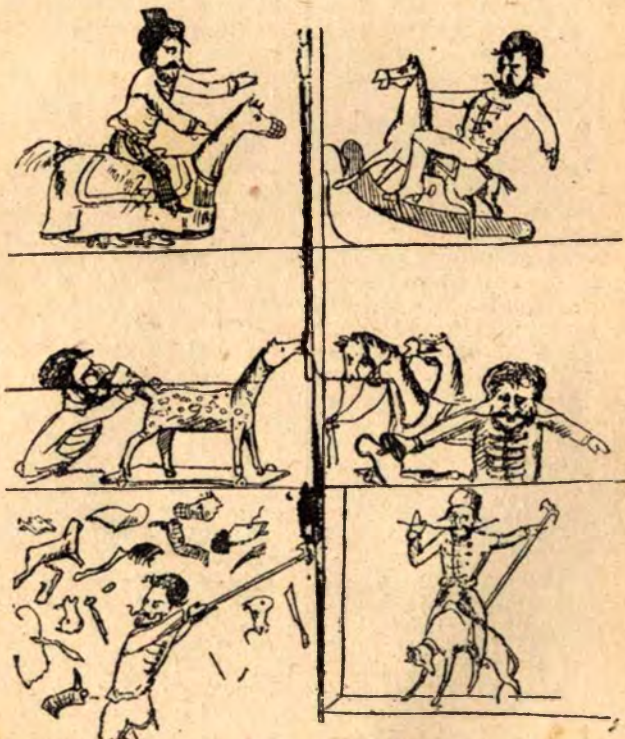
Ez a rézsodronnyal és szegekkel kivert pálca egy holtig fogságra ítelt, de kegyelmet kapott szamosújvári rab emléktárgya. — Ellenben ez a cifrára kifaragott pálca, melyen egész jelenetek vannak megörökítve, Március 15-éről, a király koronázásából hozzájuk tartozó versekkel, szépen kiszínezve, ez egy öreg honvéd pajtásomnak megtisztelő emléke. — Aztán van még itt egy törös bot, meg egy acélbelsejű bikacsök, de már eze-

ket magam vettem magamnak. — Hát mindezeknek az emlékezetes botoknak az a rendeltetésük, hogyha jön hozzám valaki azzal a szóval, hogy meg akar interjuolni, hát én mindegyik bottal egy jót húzok a hátára.

Az én tisztelt látogatóm megfordult a sarkán s futott az ajtó felé.

— Megállj csak, fiacskám! Még egy szép fokos is van itten...

De már ezt nem várta meg.

Jókai gyermekkori tréfás rajzai

Az első temetkezés s az első feltámadás

Irta: Jókai Mór

Lesz énnekem még az idén egy ötvenéves emléknapom, amit meg kell ünnepelnem. Az első foghúzás boldog emlékének napja.

Miért boldog? Azért, mert első.

Annak is éppen ötven esztendeje immár.

A pünkösdi vakációra átrándultunk Kecskemétről Kis-kunhalasra, az én kedves pajtásommal, Nagy Ferkóval, annak a szüleijéhez, az ünnepet ott töltendőik.

Az útban eső homokbuckák között egy nagy döccenéstől a szekerünk hátsó kereke öszszetörött, mi kifordultunk, én beleütöttem a pofámat egy nyírfatuskóba.

A szekeret valahogy helyreállítottuk olyanformán, hogy egy fiatal nyírfát kivágtunk s azt a törött kerék pótlékául a tengelyhez kötöttük paticsfának. (Ritka szó ez, ahogy maga az eset is ritka, amelyben használgák.) De annál kevésbé lehetett az én állkapcámat kiengesztelni, az bizony feldagadt.

Már most, ha én igazi modern réalista író volnék, milyen szépen leírhatnám első díszbevonulásumat Halas városába, háromkereű szekéren, a negyedik helyén korcsolya, magam felkötött állal; a szombati iskolából kiszabadult gyerekek hujjátak kiabálva szaladnak a szekerünk mellett: Nagy Ferkó haragszik, a kocsis káromkodik, a

lovak türik az ostornyelet, de nem erednek gyorsabb ügetésnek; utoljára leszállunk az ülésből s úgy vezetjük őket kötőféken fogva.

De miután afféle régimódi, ideálista betűvető vagyok, hát nem tudok mást visszaidézni az emlékezetembe, mint azt a végtelen nagy szeretetet, amivel engem akkor Nagy Ferkó barátom szülői fogadtak. Mintha a tulajdon édesapám, anyám elé kerültem volna. Még most is magam előtt látom alakjaikat. Még most is emlékezem rá, hogy milyen pompás jó paprikácscsirkét, túrósesuszát kaptunk vacsorára. (Ami mind igen ideális dolog.) De hát mind nem telt nekem abban kedvem, mert már akkor nagyon fájt a fogam. Az édes jó néni pedig egyre kínált, a bácsi borral és anekdótákkal traktált, de azért csak nem jött meg a kedvem.

Égész éjjel nem tudtam aludni, attól a rebellis fogtól.

Reggel már hajnalban ki nyilatkoztattam, hogy én tovább nem tűrök vele, kihúzatom: hívassanak nekem orvost, aki ért ehhez a mesterséghez.

Olyan pedig egész Halas városában csak egy volt: tekintetes Váry Szabó János uram, egyúttal járási orvos és halasi kálvinista főkurátor.

Már az is valami rendkívüli dolog, hogy valaki piros pünkösöd napján, az első és másodikkészülőre harangozás köze

alatt ne találjon egyéb áhítatos penitenciát, mint hogy egy zápfogát kihúzassa; de még szertelenebbé teszi ez eljárást, hogy ezt a műtétet az eklézsia főkurátora hajtsa a vezeklő bűnösön végre, a »kommunió« előtt.

S milyen új és még el nem koptatott téma! A parciális halál előérzete. Egy haldokló fog! Még most az enyém, teste a testemhez, lelke a lelkemhez van növe. Egy óra múlva el fogunk egymástól válni. Megkísérlem a lehetetlent. Engesztelékeny vagyok. Vízet veszek a számba. Kreosotolajba mártott vattát rakok rá. Percekre békülni látszik, de csak azért, hogy újra, még dühösebben kitörjön ellenséges indulatja. Nyiltan bevallja, hogy hűtelen hozzám, hogy mást szeret. Azt a görbeorrú pelikánt. Haha! Hogy lehet egy pelikánt szeretni, akinek görbe az orra? Fenyegetem, hogy megölöm! Nem használ. Hideg villámok cikáznak által az agyamon. Azt hiszem, hogy a mindenség egy üllővé változott s azt a pőrölylé változott semmiség kalapálja szakadatlan s a kettő együtt az én fogam. Tetőtől talpig fog vagyok. Alkudozom a sorssal: mi volna jobb esérébe? Macbeth azt danolja, hogy: »mérgeges viperákon nyugszik a fejem«! No, ha nyugszik, akkor még könnyen beszél. Próbálná meg csak a fogfájást! Legyünk filozófusok! Sztoikusok! Nem is férfi, aki még nem szenvedett. A fájdalom a legmagasabb költészet. Köszönöm! Beérem az ordináre költészettel is.

Most egyszerre nehéz lép-

tek hallatszanak a pitvarban: »a doktor bácsi jön!« — hangzik szomorú öröm hangján a háziasszonyom biztatása. Most egyszerre ijedtében kiáll a fogamból a fájás. Így tesz a gáz náción rendesen. Mikor a fogorvos ajtajának a kilincsére tesszük a kezünket, egyszerre abbahagyja a lüktetést. Eltagadja a flagrns gonosztettet.

Hasztalan minden tettetés! Nem ismerek irgalmat többé! Válsz! »Szívünk ketté szakad!«

Ő belép. Az ítéletnap bíró. Zsebében a pelikánnal.

Milyen nyájas, mosolygós arca van a halálnak!

Azt kérde tőlem, hogy én vagyok-e én? Bizony szeretném, ha valakire másra foghatnám, hogy az az!

Azután leültet a székre maga elé. Azt mondja, hogy »ejnye, ejnye, édes öcsém«.

Résztevő hangon kérde, melyik az?

Felnyitom a számat s rámutatok.

— Hát ez az? Ejnye, no!

Megtapintja az ujjahegyével gyöngéden.

De már akkor markában van az eldugott pelikán.

Az első csókja az eljegyzett szeretőknek. Az első érintése a vasfőgónak a fájó zápfogon. Kéjjé vált fájdalom; üdvbe olvadt rémület: a világ a fejemre szakad. Egy roppanás. Kurucleremtette!

Már kinn van!

Milyen szép, egészséges fog volt!

Most már nem ő fáj nekem, hanem én fájok őmiatta.

— Köszönöm, édes urambátyám!

Harmadikat harangoztak, mehetünk a templomba át-toszkodni.

Már most ha realista lettem volna, mit csináltam volna ezzel az első halálra ítélt fogammal?

Melltűt csináltattam volna belőle s viseltem volna azt, akár diadaljel gyanánt, mint tigrisvadászok a meglőtt tigris körmét, akár memento mori jeléül, mint mások a korállból faragott halálfejet.

De hát én idealista, nem azt csináltam; hanem elhatároztam, hogy drága »én«-emnek ezt a darabját eltemetem.

Nagy Ferkóéknak volt egy szép gyülmölcsös kertjük, ottan fogok sírt keresni korán elhúnyt részletemnek.

De hová? Ha almafa tövébe sírolok el: az időjárával kivész: tövét kiássák, vele együtt alvó földi maradványait a szeleknek szórják.

Ámde a kertnek kerítése is van líceumból. A líceum örök-ké eltart: azt sohasem vágják, oda temettem el. Ferkó pajtással, meg két diáktársammal búcsúdalt is énekeltünk fölötte.

Tehát ez volt az első temetkezés.

No, de azóta már ötven esztendő elmúlt. Ideje volna a föltámadásnak.

No. hát ha realiztikus költő volnál, hogyan csinálnád meg, hogy az elhalálozott fog ismét feltámadjon?

Igen egyszerűen. Elvinném a fogorvoshoz, az csinálna hozzá egy guttapercha fogantyút s megint odaillesztené a helyére.

No lám! Így is helyes megoldás volna. De miután én idealista író vagyok, aki mindig azt keresi, ami valami extra, valami hihetetlen, hát én azt tettem, hogy az ötven év előtt kihúzott fogam helyébe éppen azon a helyen egy derék jó zápfogam nőtt ki.

Tehát igazi föltámadás — elevenen!

A fogorvosok nem akarják ezt nekem elhinni.

Pedig az tény, hogy az öreg-apámnak hetvenéves korán túl négy új zápfoga termett.

Nem hisznek a kézzelfogható tényeknek sem.

Azt mondják, hogy a hátra-maradt bölcseségfogam az, ami most: »a koporsóból kiltör és enni kér.«

Nem veszem én »azt« észre magamon.

Részlet a svábhegyvi villából

Jókai Mór krónikás adomáiból

Egy magyar bűvész a XVIII. századból

Máig is emlékeznek Debrecenben és vidékén Hatvani professzorról, ki a tizennyolcadik század vége felé élvén, sok természettudományi ismerettel bírt, miket a hír könnyen természetfölöttiekké nevelt, így hitték őt utóbb varázslónak.

Beszélték róla, hogy éjszánként a temetőben halottakat idézett föl, amikor tűzokádó vadkanok nyargalták körül s hogy az ördögöket olyan jól ismerte, mint saját diákjait.

Egykor történt az az eset Debrecenben, hogy egy szegény asszony kimenvén a piacra, két kis gyermekét azalatt otthon magukra hagyta. Az egyik gyermek még csecsemő volt, a másik lehetett három éves. Az asszony férje hentes volt s a nagyobbik fiú sokszor látva, mint üldözi apja az ürüket, azt gondolta ki, hogy a kis öccsével ő is mészárosot fog játszani s fogta az öreg kést s azt a gyermek nyakába döfte. Csak akkor ijedt meg aztán, mikor látta, hogy megölte kis öccsét s féltében elbujt a kemencébe, melyet anyja telelakott szalmával, sütéshez készülve. Az asszony megjött s legelső dolga lévén a kemencét befűteni, a kis fiú, ki oda bujt, a lángok közt összeégett, ekkor az asszony ki akarta vonni a parazsat a szénvonóval, akkor látta meg, hogy gyermeke iszonyúan odaégett. Kétségbe-

esve rohan a szobába s amint ott másik gyermekét vérében fekvé találta, fog egy kötelet s a mestergerendára felakasztja magát. Néhány perc múlva érkezik maga a gazda s amint első tekintetre családjá mindhárom tagját oly irtózatosan kimulva látja, a fájdalomtól egyszerre megszakad a szíve s holtan rogyik össze.

Az eset nagy zajt csinált a városban, a részvét általános volt. A közönség sírkövet akart emeltetni a szerencsétlenül kimult családnak, mely ily rendkívüli fátum által érte végét s Hatvani jutalmat tett fel diákjai között annak, ki a leg-rövidebb és legjobban kifejező sírverset fogja készíteni ez esetre.

Volt a tógátusok között egy Bóta nevű rendkívül együgyű ember, kit az egész kollégium mintegy gúnytárgynak tartott, kinek ostobaságánál csak rest-sége volt nagyobb, ki ha leckét mondott, azt a tíz körmére írta, onnan olvasta le a verset, ha kellett írni, mindig a szomszédját kérte meg, hogy firkantson neki egyet. Most azonban jutalom és kitüntetés lévén a megoldott feladathoz kötve, senki sem akart neki verset írni; amice Bóta tehát sok tollat összerágott anélkül, hogy egy gondolatnak urává tudott volna lenni, s mikor Debrecen városában nem talált gondolatot többé, kiment a nagy erdőre, hogy majd ott keres egyet.

Hívta-e az ördögöt, vagy

sem, azt már nem mondhatom, meglehet, hogy biz ő emlegett olyanformát, hogy miért nem tud az ördög most ő neki valami kész verssel előállani; elég az hozzá, hogy amint így töprenkednék magában, íme szemközt jó rá egy különös viseletű úriember, rendkívül furcsa színű ábrázattal, kanccsal szemekkel és igen-igen görbe orral, ha jól emlékezem rá, még egy kicsit sántított is. Ez megszólítja amice Bótát, hogy mit töprenkedik? Verset kell írnom erről meg amarrul, felel bosszúsán emez, aztán nem akarózik kijönni. — Ha csak ez a baj, szól az idegen úr, majd írok én amicének egyet, hanem, hogy el ne felejtsem a nevét s majd otthon meglátogathassam, kérem, írja fel egy darab papírra három csepp vérével. Amice Bóta ráállt az ajánlatra, akár eret is kész lett volna vágatni magán egy versért s miután megkarcolt kezének három csepp vérével nevét leírta egy papírra, az idegen úri ember átadta neki a kívánt verset, mely a következő két sorból állott:

Infans ut vervex; — puerulus, —
 [nupta, — moritus
 Cutello, — flamma, — sine, —
 [dolore eadunt.

Amice Bóta beadta a verset s íme azt egyhangúlag a legjobbnak találták valamennyi között.

Mindenki elesodálkozott rajta, mind professzorai, mind tanulótársai jobban ismerték Bótát, minthogy tőle várhatták volna a legkitűnőbbet.

Hatvani négy szem közé fog-

ta amicét. »Hallja kend, azt a verset nem kend írta.«

A diák akadozott, tagadta is, nem is, Hatvani megszagolá a papírost, melyre a vers volt írva s miután megérzé rajta a nagy puskaporszagot, felkiálta: »ennek a papírnak olyan szaga van, mintha az ördög ködmene zsebében állott volna!«

A diák erre úgy megijedt, hogy mindent elbeszélte neki, ami közte és az idegen között történt, még azt is, hogy a nevét saját vérével íratta fel. Az az ördög volt, mondta Hatvani. A diák viszont elmondá, hogy még meg is akarja látogatni.

No ez már baj, mondá Hatvani, hanem tegye kend azt, hogy egy hétig ki ne menjen a szobájából s az ajtóra rajzoljon egy boszorkánylábat s

a fölé írja ezt a szót: »Cras!«

A diák úgy tett s mikor másnap eljött az ördög s meglátta az ajtóra felírt szót, szépen visszasompolygott és elment.

Másnap ismét visszajött és így eljárta egész hétig a diák ajtajára s miután még akkor sem kaphatta őt el, nagy mérgesen egyet rúgott a lábával az ajtóra s ezt a verset írta fel rá vörös krétával:

Per multum »cras! cras!« cito
 [dilibatur aetas.

Ez órától fogva nem háborgatta sem ő, sem más egyéb szellem a jámbor diákok, ki holta napjáig boldog maradt és ostoba.

Egy másik esete is volt Hatvaninak az ördöggel, ki neki egyáltalában nem látszott jó barátja lenni, ellenben annál nagyobb megátalkodottsággal incselkedett a jámbor fiatal-ság után.

Egyszer éjjel tizenkét óra-kor összecsengetik az egész fiatal-ságot s amint a diákok összegyűltek nagy ásítózva, szemeiket törülgetve; el nem bírva gondolni, hogy mi okból hívják őket össze ily szokatlan órában, megjelenik köztük Hatvani s felmenve a tanító-székre, elkezd nekik praelegálni tudtukra adva, hogy ezentúl éjjélkor fogja a leckét tartani. A diákok megnyugodtak benne s szokott áhítattal hallgatták a professzor előadását. Azonban mégis valami szokatlan különösséget vettek észre a professzoron, mintha a képe sötétebb volna s a hangja a talpai alól jönne s a szemei világitának a sötétben. Mikor ütötte az egy órát, a professzor betéve a könyvét s hóna alá csapva eltávozott, miközben a diákok csodálkozva vevék észre, hogy lépéseinek kopogása nem hallik a folyosón.

Másnap éjjel ismét fölesengették őket s összegyűjték az éjjeli előadásra a főteremben. Akkoriban még minden tanuló a pátriarkális rend szerint benn lakott a kollégiumban s kötelees volt a csengetésre egész ornátusban megjeleneni.

Ez így tartott hat éjszakán keresztül, minden éjjélkor felcsengették az ifjakat s egy óráig hallgatniok kellett a különös praelectiót. Hatodnapra

azonban már zúgolódni kezdték s kiválasztva maguk közül a két legokosabbat, elküldték Hatvanihoz, hogy instálják meg szépen, ne tartsa éjjélkor felolvasásait, mikor nappal is elég idő van rá.

Hatvani elcsudálkozott, mikor a küldöttek előadták kérelmüket. Ő egyszer sem hívatta a diákokat éjjélkor. Ki lehetett hát az, aki az ő személyében felolvasásokat tartott? Ez volt a kérdés. Tudják mit? Ha az éjjel ismét csengetni fognak, jelenjenek meg együtt mindnyájan, a küszöbre hintsenek hamut s ha a rejtélyes alak keresztülmegy rajta, nézzék meg a lába nyomát s ha látni fogják, hogy azok lúdlábnyomok, kezdjék rá ezt az éneket: »erős várunk nekünk az Isten.«

A diákok úgy tevének. Mikor jött éjjélkor az álprofesszor, behinték a küszöböt hamuval s lesték nyomait, a reverenda hosszúsága miatt lábait meg nem láthatván s midőn észrevehék, hogy azok lúdlábnyomok, egyszerre rákezdtek harsogó hangon énekelni: »erős várunk nekünk az Isten.«

Az álprofesszor erre rögtön kiejté kezéből a könyvet, melyből praelegálni szokott s szikrázó szemekkel fordult az éneklők felé.

»Köszönjétek, ordítá rendiő hangon, mert ha még egy nap hallgattátok volna beszédemet, mind az enyémekek lettetek volna!«

E szavakkal nagyot mennydörgött s iszonyú puskapor és gyantafüst közt a föld alá elsüllyedt.

Azt mondják, hogy ez alkalommal egy diák az egész tintásüveget utána vágta az ördögnek; meglehet, hogy azért fekte most az ördög.

Valának azonban barátságosabb szellemek is, kikkel Hatvani jó egyetértésben állt s szokás szerint kellett egy nagy könyvének is lenni, cifra ákombákum betűkkel és jelképekkel teleírva, melyet ha felnyitott, akkor rögtön megjelentek ama meghódított szolgalelkek és kérdezték, hogy mit parancsol?

Ezt a könyvet azonban nem volt szabad senki másnak felnyitni, amiért Hatvani mindazon legkedvesebb embereit, akik hozzá be szoktak járni, előre gondosan figyelmeztetni szokta, hogy azon bűbajos könyvhöz ne nyúljanak.

Egyszer éppen közvizsgálat alkalmával egy könyvet ott-hon feledett Hatvani s nem mehetvén maga haza, egyet diákjai közül, legkedvesebb tanítványát, az első eminenszt bízta meg, hogy menjen haza szobájába s ott az elfeledett kézikönyvet a könyvtárból keresse ki és hozza el.

Az ifjú odament s amint a kért könyvet keresné, szemébe ötlük ama bűbajos könyv, melynek felnyitásától Hatvani mindenkit el szokott tiltani. A fiú nem állhatott ellent tudni-vágyának s erőt véve tartózkodásán, kikapcsolá a nagy foliáns rézkapcsait s felnyitá a könyvet. Azon pillanatban ott termettek mindazon szellemek, akik azon könyvet szolgálták s miután a megijedt

fiú nem tudott nekik parancsolni, azt ízekre szaggatták.

Hatvani várta sokáig az elküldött fiút, s miután nem győzte várni, maga felkerekedett s hazament az examemből. Otthon látta csak, hogy a fiú szét van szaggatva. Mit csináljon? A fiú első eminense volt, disze az egész klasszisanak, akitől mindenki legtöbbit várt. Rögtön előidézé a szellemeket s megparancsolá nekik, hogy rakják össze azonnal a szétszaggatott ifjút s egy közülük helyezze el magát bele léleknek.

Igy visszatért az iskolai terembe. Az ifjú helyet foglalt s az egész vizsgálat alatt úgy felelt minden kérdésre minden tudományból, hogy szinte gyönyörűség volt hallani. Az eszperesek, a cenzorok, a szenátorok és a presbiterek nem győzték eléggé magasztalni.

Egyszer valami korhelynek, aki az ifjú háta mögött ült, eszébe jut azt a kézikönyvet kérni tőle, amelyből éppen felelték. »Nincsen nálam semmi könyv« — viszonzá az ifjú. — »Lehetetlen, hogy ne legyen, — szabódik ismét amaz — add ide, az Isten áldjon meg!«

Amint ez az Isten nevét ki-mondotta, a szellemtől megszállt tetem egyszerre összeomlott, mint ahogy a szellemek szétszedték s a benne lakó szellem elröpült belőle. Ezért jó félni minden fajától a szellemnek.

Sokkal mulatságosabban végződött az a jelenet, mikor Hatvani egy ízben összehívatta valamennyi ismerőseit, tisztelőit és pártolóit, akik Deb-

Holzer

SZÖRME ÉS DIVATÁRUHÁZA
BUDAPEST, KOSSUTH LAJOS-U.9.

HACKER ÉS BOSKOVITZ

SZŐNYEG-, FÜGGÖNY-, KÁRPITOS- ÉS
KOCSIGYÁRTÓ-KELLÉKEK RAKTÁRA

BUDAPEST, IV., SEMMELWEIS U. 19. TELEFON HÍVÓ SZ.: 175-74

CSILLÁROK

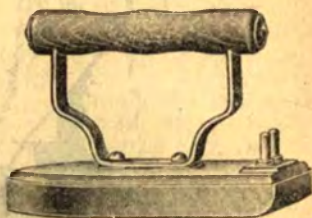
SELYEMERNYÓS ÁLLVÁNYOK, VILLAMOS
FŐZŐ- ÉS FŰTŐKÉSZÜLÉKEK, DÍSZES
FALIKAROK, IZZÓLAMPÁK. VILLAMOS
SZERELÉSI ANYAGOK GYÁRI ÁRAKON

ERDŐDI ÉS NEUMANN

BUDAPEST, VI., VILMOS CSÁSZÁR ÚT 27.

TELEFÓN
103—82

PÉNZINTÉZETEK ORSZÁGOS BIZTOSÍTÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁGA

BUDAPEST, V., SAS UCCA 1. * TELEFÓN: 105—50.

Mint kartelen kívül álló biztosító intézet a legelőnyösebb feltételek mellett elfogad tűz-, betöréses lopás-, élet-, életjáradék-, üveg-, mindennemű baleset-, szavatossági és autótörési biztosítást.

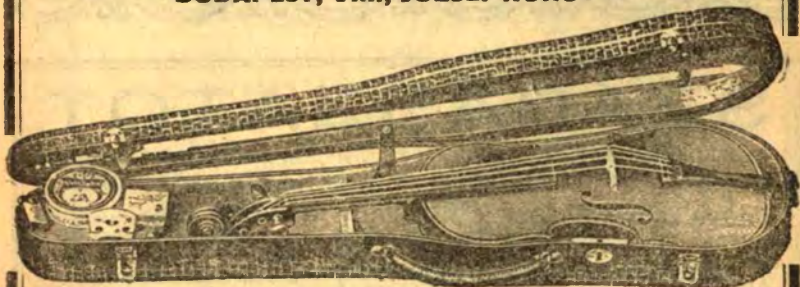
Értse meg végre

hogy a legjobb hangszereket, azok alkatrészeit, a legtökéletesebb gramofonokat, eufonokat legolcsóbb árban, a legmodernebb táncfelvételeket, operetteslágereket, a világhírű énekesek és orchesterek legsikerültebb hanglemezeit a főelárusítóhelyen szerezheti meg

HANGSZER-OTTHON FEKETE MIHÁLY

HANGSZERKÉSZÍTŐ-MESTERNÉL
BUDAPEST, VIII., JÓZSEF KÖRÚT 9.

BÚTORT

kárpitósbútort, vasbútort, jó
minőségűt olcsón vásárolhat

LÁNYINÁL

VI., Podmaniczky ucca 27. sz.
Teréz körút sarok (Nyugatinál) **VIDÉKRE SZAKSZERŰ
CSOMAGOLÁS!**

VASÚTFELSZERELÉSI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST
V., HAJNAL UCCA 6.

TELEFÓNSZÁMOK: 82—23, 93—71 ÉS 161—89.

SZABÁSZATOT

MODELKÉSZÍTÉST, RUHAVARRÁST, NŐI KALAPKÉSZÍTÉST BIZTOS
SIKERREL TANÍT ÚRHÖLGYEKNEK IPARILAG ELSŐRENDŰEN

ULLMANN BÉLÁNÉ
SZABÁSZATI, MODELKÉSZÍ-
TÉSI VARRÓTANINTÉZETE
ARADI UCCA 17. SZÁM

*Vidékieknek
gyorsított tan-
folyam. Tiszt-
viselőknék
estí kurzus*

Növendékek legújabb modellek
után sajátjukat dolgozhatják.
Ruhákat, kosztümöket, köpenye-
ket, kalapokat legújabb modellek
után jutányosan vállalok.

SATURNUS

MŰSZAKI ÉS GÉPKERESKEDELMI R.-T.

BUDAPEST, V. KERÜLET, RUDOLF TÉR 1. SZÁM

SOROONYCÍM: »IBACO« TELEFÓN: 94-50, 114-05, 161-30, 189-80

*

Műszaki cikkek
Mezőgazdasági gépek
Protos automobilok
Robbantóanyagok
Gyújtószinórok, gyutacsok
Bányászati cikkek
Vadászati kellékek, löszerek
Elektroanyagok
Friedrich Krupp-művek
összes gyártmányai
Dróthúzó-, drótszögverőgépek
Speciális tügyártógépek
„Einachsschlepper“

*

ÉRDEKKÖZÖSSÉGEI: IPARI, BÁNYÁSZATI
ÉS KOHÁSZATI KELLÉKEK VÁLLALATA ✱
GÉPIÁRMŰ ÉS MŰSZAKI RÉSZVÉNYTÁR-
SASÁG ✱ VADÁSZATI ÉS BÁNYÁSZATI
KELLÉKEK VÁLLALATA TÓTH ALADÁR
MAGNETO SEPARATOR RÉSZV.-TÁRSASÁG

BÚTOR

HÁLÓK, EBÉDLŐK, ÚRISZOBÁK, SZALÓNOK, TELJES LAKBÉRENDEZÉSEK
LEGOLCSÓBBAN KAPHATÓK

BODONSÁNDOR

MŰASZTALOS BÚTORÁRUHÁZÁBAN,
BUDAPEST, VII. KERÜLET, PÉTERFFY
SÁNDOR UCCA 42. SZÁM ALATT, A
KELETI PÁLYAUDVAR KÖZELÉBEN.

LIKŐR

DIT-GOT

DIETRICH ÉS GOTTSCHLIG R.-T.

RUM

ELSŐ MAGYAR GYAPJÚMOSÓ ÉS BIZOMÁNYI R.-T.

FINOMPOSZTÓ-GYÁRA
BUDAPEST V., KÁRPÁT U. 9-11

Gyártja a legfinomabb tiszta
gyapjúból készült női, férfi
téli kabát- és divatszöveteket

* VÉTEL, CSERE, ELADÁS *

* AMATŐRKÉPEK KIDOLGOZÁSA, NAGYÍTÁSA

STRASSMANN JENŐ

* OPTIKAI JAVÍTÁSOK AZONNAL KÉSZÜLNEK *

OPTIKAI ÉS FÉNYKÉPÉSZETI
SZAKÜZLETE * BUDAPEST.
·VI· TERÉZ-KÖRÜT * 25 *

* A MOZGÓKÉP-OTTHONNAL SZEMBEN *

Szemüvegek, csiptetők, lorgnonok, monoklik, Zeiss-punktál üvegek, színházi és prizmás látcsövek, hőmérők, barométerek, iránytűk, rajzeszközök stb., stb. nagy választékban. J. C. Ernemann, Contessa-Nettel, Mentor, Voigtländer stb. gyártmányú fényképező-készülékek, Zeiss, Goerz, Voigtländer stb., stb. objektívvel új és használt állapotban. Az összes fényképezési kellékek állandó friss raktára. Amatorképek kidolgozása, nagyítása a legjobb kivitelben.

Vidéki rendelések a beérkezés napján intézettek el.

JOSS ING,
GALLÉR,
KÉZELŐ
A LEGJOBB

recenben laktak, meghívá magához ebédre.

Akik szállását ismerték, csóválni kezdték fejüket, el nem képzelhetve, hogy hol fog anynyi embernek majd helyet adhatni? S egy héttel előbb már bő alkalmuk volt a meghítt urak asszonyságainak afölött tanakodni, vajjon ki fog főzni erre a lakomára, miután Hatvani nőtlen s még csak szakácsnéja sincsen s még akkor híre sem volt mandoletti bolt-nak, ahonnan kész pástétomokat lehessen megrendelni. Egyik azt kérdezte, hol vesz annyi tányért, amennyi kelleni fog, a másik azt hozta kétségbe, vajjon hová ülteti az embereit, ha csak a nagy kutyabőrös könyvekre nem s voltak olyanok is, kik bár nem akarták azzal megbántani a professzort, hogy el ne menjenek, odahaza megrendelték az ebédet, számolva rá, hogy éhen fognak visszatérni a vendégségből.

Eljött azonban a lakoma napja s a vendégek a város minden részeiből megindultak felkészülten a déli harangszóra Hatvani háza felé, a kíváncsiság nem engedte, hogy egy is otthon maradjon.

Már messziről látták azonban s nem sok jót sejtettek belőle, hogy a kémény nem füstölög s midőn keresztül mentek a konyhán, két nagy ordas macskán kívül semmit sem láttak a tűzhelyen.

Hatvani szokott dolgozószobájában fogadta el vendégeit, mely alig volt akkora, hogy hármat el lehessen benne lépni s melyben most ötven-hatvan embernek kellett helyet találnia.

Azonban mentül többen érkezének, a szoba csak tágult, nagyobbodott, egyre jöttek a vendégek s még sem panaszkodhatott senki, hogy szorosan vannak, senki sem tudta, hogyan, de midőn mind együtt voltak, akkor is úgy elfertek ott, mint mikor csak kettő, három érkezett meg.

Egyszerre cseppet hallatszik a mellékszobában. Kész az ebéd! szól Hatvani; ha úgy tetszik, uraim, asszonyaim, tessék előbbre kerülni. Azzal megnyílt a mellékszoba ajtaja s a belépő vendégek álmélkodva látták maguk előtt a legpompásabban felékesített termet, az ablakok tele keleti virágokkal, porcellán edényekben, a falak befuttatva a legritkább folyondár növényekkel s középen a terített asztal, mely görnyedezett a legfölségesebb ételek terhe alatt. Szakácskönyvnek kellene lennem, ha azt mind el akarnám számolni, ami oda fel volt hordva s még akkor is török szakácskönyvnek, mert olyan ételekhez sem azelőtt, sem azóta Debreczenben kanállal nem nyúltak, a legszokatlanabb kinezésű, a legismeretlenebb ízű eledelek, fűszerek és gyümölcsök voltak itten, sült madarak, miknek aranytollazatú feje meg volt hagyva, átlátszó jégből készült csemegék s zamatos gyümölcsök, mikbe az ember nem tudta, hogy az orrával harapjon-e inkább bele, vagy a fogával. S ami az egészset bekoronázta: minden vendég mellé kétféle ital volt téve, egyik forróan, a másik jégbe hűtve s az a kétféle pedig volt aztán ötvenféle, ma-

Egyik letelepedett Londonban, a másik Párizsban, a harmadik Bécsben, a negyedik Nápolyban, a legidősebb megmaradt a törzsház fejének Frankfurtban.

A négy testvér egy évben a bátyját különös ajándékkal lepte meg. Ötvös remekmű volt, tiszta szinaranyból, kincs a belértékre nézve. Egy teherhordó számár, hátán két iszákkal: mellette áll egy olasz hajcsár, ki az egyik iszákot lefelé fordítja s abból köveket önt ki a földre.

Gúnyolódás akar-e ez lenni? Ha igen, akkor ugyancsak gazdag embereknek engedhető mókázás volt.

Anzelm nem vette annak s a drága szoborművet a legfel-tűnőbb helyre, a kandallójára emelteté. Látogatói eleget csipkedték miatta.

Egyszer aztán elmondta Anzelm az ismerősöknek az aranyszámár történetét.

Akkor volt ez, amikor még a postai közlekedést Olaszország és a német fejedelemségek között egy olasz társaság tartotta fenn: annak a számarai hordták a csomagokat városról-városra, egy hajcsár kíséretében.

Egy ilyen jámbor savoyardnak az az ötlete támadt, hogy ő ezt a közlekedési alkalmat egy kis csempészeti mellékke-resetre is felhasználja. Németországban rengeteg vám volt vetve az olasz és francia selyemárakra, megérdemelte a fáradságot, hogy az ember azt a kis különbözetet magának megtakarítsa, hisz a tíz parancsolatban egy szó sincs arról, hogy »ne csempéssz!«

Tehát az egyik iszákban alul a selyemkelméket, fent postacsomagokat: ez így legokosabb; hogy aztán az egyensúly helyre legyen állítva, a másik iszákot a hajcsár megtöltötte kövekkel, ez egészen helyes volt.

Egyszer azonban kiütött a háború. Ilyenkor szimatolni szokás; a jámbor számarvezetőt egy közbeeső kis német városban feltartóztatta egy afféle minden lében kanál vámör, számonkérve tőle, hogy visz-e magával hadi dugárut? Ki kellett neki üríteni mind a két iszákját. Sírt az ember kétségbeesésében: már most hogyan zsarolja ő ezt megint vissza?

Odavetődik a város bölcse, egy hosszúszakállú agg férfiú s megszólítja:

— Ó, te a szamaraddal egy pár talián! Micsoda bolondság tőled az egyik iszákodat kövekkel tölteni meg, hogy a másikat egyensúlyban tartsd; oszdd kétfelé az egyik iszák-nak a terhét, felét ide, felét oda: akkor is egyensúlyban lesz a két iszák s a szamarad nem cipeli a köveket.

Egyszerre világosság támadt a hajcsár fejében. Hisz ez olyan egyszerű. Felét ide, felét oda.

Nagy hálálkodva kezet csó-kolt a jöltevőnek. S akkor fel-tűnt neki, hogy annak a kezén nincs kesztyű, de még az is, hogy a palástja nagyon kopott.

— Ó, te város bölcse, — mon-dá neki — hogy lehet az, hogy te, aki ilyen okos ember vagy, kesztyűtlen kézzel s kopott ka-bátban jársz?

Felelt neki a jóltevő böles:

— Igaz az, jámbor felebarátom, hogy én vagyok ebben a városban az okos ember, aki mindenkinek tud jótanácsot adni; — de nincsen szerencsém. Akármibe fogok, mindenbe beletörök a késem. Egy kis »szerencse« többet ér a világon, mint a legnagyobb bölcsesség.

Jól van. A talián nem értett ebből semmit, odább szamara-golt, most már maga is felülhetett a szamar hátára.

Jövendőben pedig a nyert felvilágosítás után azt követte, hogy mind a két iszákot kelmékkal terhelte meg, úgy vitte Weszfáliába, megduplázott nyereséggel.

Egy napon aztán szembetalálkozik egy visszafelé bandukoló kenyerespajtásával. És már messziről kiabál:

— Baj van, komám, nagy baj!

— No hát mi baj?

— Megkötötték az aacheni békét.

— Bánom is én.

— De bizony, te bánod legjobban. Megszüntették a határvámokat: most emiatt a selyemkelmék ára harminkilenc perccel alább szállt; de holnap már negyvennel fog lecsökkenni.

No megijedt erre a hajcsár. Hisz ő így egy vagyont fog elveszíteni. Addig könyörgött a pajtásának, míg rávette, hogy az egyik iszákba levő selyemárut vállalja át s útközben árusítsa el, ahol még nem tudnak az aacheni béke pön-tozatairól, maga pedig vágta-tott szamarhalálában Münster felé, hogy ott nagyhirtelen tül-adjon a másik zsák tartalmán.

Mint hogy azonban csak az egyik zsák volt megterhelve, az mindig félrevitte a szamarat.

Ekkor aztán a hajcsár viszatért régi metódusához, amint egy kapaszkodónál szép köveket talált, azokkal megtölté a másik iszákot s így szerencsésen bejutott a városba még kapuzárás előtt.

Az árutéren álltak az ismerős kereskedők csoportban. Hej, hogy kifigurázták, mikor a selyemkelméit kínálta nekik. Harmincöt, negyven, negyvenöt százalék veszteséggel fogadták.

Ekkor aztán elbúsultában a másik iszákából is kiürítette a köveket.

Amint ezeket megpillanták, egyszerre minden kalmár keze megkapta a kurta köpönyege szélét:

— Hol találtad ezeket a köveket, ha odavezetsz, adok neked öt tallért.

— Én adok tized!

— Én húszat!

— Én ötvenet!

Utoljára fellicitálták száz tallérra a talált köveket! Márvány volt az!

A szegény hajcsár egyszerre úrrá lett téve.

...Ezt az adomát mondta el egyszer az öreg Rotschild apa a fiainak: hozzátéve a tanul-ságot.

— Őrizkedjetek, fiam, az olyan emberektől, akiknek sok eszük van! A jó szerencse többet ér minden nagy észnél...

A krónikás adoma Ferdinánd báró elhunytával jutott eszembe; hanem az öreg Rotschild böles mondása anélkül is eszembe jutott volna.

*Deák Ferenc s a
tétényi menyecske*

Mikor még az »öreg urat«
uramöcsémnek nevezték s nem
egy celebritás akadtt volna az
országban, aki elhagyja a ked-
véért — nem a pártját, — ha-
nem a pártát: egyszer a fehér-
vári úton beszorította a zivatar
a Tétény melletti csárdába egy
másik fiatal útítársával együtt.
Őszi, lucskos, rövid nap volt:
ott kellett maradniok a hosszú
éjszakára.

A tétényi fogadónak két
vendégszobája van, mik a kö-
zös étteremből nyílnak. Az
egyik szobát lefoglalták az
ifjú utazók, a vacsorát pedig
az étterembe hozatták maguk-
nak.

Amint éppen hozzákendnek
az étkezéshez, nagy csengés-
bongással hajtat be az udvar-
ra egy háromlovas ekhós kocsi
s abból egy kecskemétiesen
öltözött menyecske száll le és
az is külön szobát kér magá-
nak.

Megakadhatott rajta a szem.
Mert olyan sugár, délceg ter-
metet nem egyhamar kötött
át a selyem sali kendő: ma-
gas, karsú alakja csak úgy
hajlott, mikor belépett. Bar-
napiros, hosszúdud orcája be-
vált volna pünkösdi királyné-
nak, finom, kicsiny, piros aj-
kain valami úrias dac látszott,
amit kiegészített a kevély fej-
hordozás s két fekete szem
büszke villogása.

Egy-egy villanás a ragyogó
szemekből a két utasra s az-
tán nem törődött velük többet.

A halk, nyugodt hang, me-
lyen a fogadóssal beszélt, szo-
bájába rendelve estobédjét, a

finom, tartózkodó magaviselet,
első tekintetre elárulták, hogy
ez nem közönséges paraszt nő.

A magánosan utazó nőt még
érdekesebbé tette az, hogy sem
hiú tetszelgést, sem félelmet
nem árult el s nagyon értett
a parancsoláshoz.

Azt is meg lehetett jegyezni,
hogy igen szép, piciny lábai
és finom fehér kezei voltak.

Az ifjak kíváncsiak voltak
megtudni e rejtélyes alak ki-
létét, de az minden beszédbe-
elegyedést kikerült s amint a
vacsoráját bevitték, bezárta
az ajtaját kulccsal. Nagyon
erényes nő lehet.

A két utazó kimeríté minden
leleményességét, hogyan le-
hetne az érdekes idegen nő ki-
létét megtudni? Hasztalan
volt, a vendéglős nem látta őt
soha s a kocsis, aki idehozta,
nem ismeré. Az ifjú utazók
föltették fejükben, hogy mégis
megtudják, bármi áron, ki le-
het e rejtélyes szép asszony?

A hosszú őszi estét ott töl-
ték csöndesen poharazgatva,
amit úgy kell érteni, hogy
Deák Ferenc nézte, hogy a
társa poharazgat, mert ő ma-
ga bornemissza. Az eső egy-
hangúan vágta az ablakokat
s az eresz csurgója locsogott a
sárban.

Egyszer úgy tetszik, mintha
az egyhangú morajból halkan
közeledő lovak lépteinek cup-
pogása válna ki. Azután
megint óvatosan lépkedő cso-
szogás jó a folyosón végig. Az
étterembe vezető ajtó felnyí-
lik s belép rajta egy perzekú-
tor hadnagy, kezében felvont
dupla puskával. Utána hat
pandúr.

A hadnagy int, hogy senki
se mozduljon.

Elesen szemügyre veszi a két ifjút, fejet csóvál: nem ezeket keresi. Kérdezi a vendéglőst suttogva:

— Ki van még itt?

— Egy asszonyság.

— Milyen?

A vendéglős leírta az idegen nő külsejét.

— Hol van?

Mutatták neki a szoba ajtaját. A hadnagy odament, próbálta a kilincset, az ajtó be volt zárva.

Egy szót sem szólt többet, hanem egy parancsoló mozdulatot tett pandúrjai felé.

Azok egyszerre az ajtónak rohantak s nekivette vállukat, betörték azt.

Amint az ajtó betört, a szobából egy pisztolydördülés hangzott: a golyó végigfüttyült az éttermen s a falba fúródott. Második lövésre nem maradt idő: a pandúrok berohantak a szobába.

Hanem a három első pandúr, aki bement, úgy röpült vissza, hogy egymáson keresztül-kasul bukfencezett, a rettenetes nő úgy hajigálta ki őket, mint a polyvászsákokat. Végre mind a hatan rárohantak s akkor iszonyatos küzdelem támadt az egy nő s a hat férfi között, kik nagy nehezen bírták ellenfelüket leküzdeni.

Az az ismeretlen nő volt »Liliom Peti«, az Alföld leg hírhedtebb rablója, kihat vármegye és hét város csendőrei kergették már hetek óta, folytonos üldözés közben s ki hol erőszakkal, hol csellel, majd vérontással, majd álöltözetben siklott ki a kezeik közül.

A szép delnő a legközelebbi farsangon aztán ott táncolt

Kecskeméten, — de a levegőben.

Most már vasút visz el a hírhedt tétényi fogadó mellett, mikor az »öreg úr« kinéz a vagonablakból s ha van valaki a kocsiiban, akinek kedvéért megszólaljon, elmondja neki a tétényi szép menyecske történetét.

Patkó meg a főispán

Három vármegye összegyűjtött erővel üldözte Patkó bandáját. Keresték ezt mindenfelé, ahol nem volt.

Egyszer az egyik vármegye akkori főispánja egy szép nyári délután künn volt az aratóit nézni s estefelé szép csendesen sétált végig azon a hosszú jegenyével beszegett úton, mely a kastélyáig vezet, midőn szemközt egy idegen embert lát közeledni, kinek félvállra volt vetve a szüre, szemére lenyomva süvege s az agyarába szorítva makrapipája.

Az idegen ember szó nélkül elhaladt a főúr mellett, rá sem nézett.

Mikor már néhány lépést elhaladt, a főispán rákiált:

— Megállj, te fickó! Gyere csak vissza! Hát nem tudsz te köszönni, mikor mellettem elmégy? Nem ismersz? Én vagyok a főispán!

Az idegen visszatért s azt mondá a főispánnak:

— Hát az úr is ismerjen meg engem.

Azzal vállára csapta a szüre szárnyát s kimutatta az öve mellé dugott négy pisztolynak az agyát.

— Én meg Patkó vagyok! s

minthogy már most megismerkedtünk, adjon nekem a főispán úr engedélyt öt font puskaporra.

Azonnal szolgált tintával. tollal, papirossal a főispánnak, kinek mit volt mit tenni, meg kellett írnia számára a puska-porengedélyt.

— Máskor aztán vissza ne híjja az olyan embert, aki nem köszön az úton!

A főispán, amint hazaért kastélyába, rögtön küldte utána a pandurjait; de hisz üthették annak bottal a nyomát!

A sérthetetlen lovag

1866 elején, mikor Ausztria és Poroszország között kezdett a hangulat háborússá válni, egy magyarországi fiatal főúr jelentette be magát kihallgatásra Bismarcknál. Báró X. Y., idehaza is ismeretes excentrikus ötleteiről, különösen arról, hogy az egész abszolút uralom alatt nem fizetett adót, amit úgy intézett el, hogy roppant nagy bánáti birtokát évről-évre vetetlenül hagyta.

A német külügyminiszter elé lépve, azon kezdé, hogy ő most egy páncélinget talált fel, mely amellet, hogy golyómentes, még kényelmesen viselhető s nem alkalmatlan.

Bismarck kétkedően mosolygott, mire a magyar báró azt mondá neki, hogy ő most a páncélinget a testén hordja, tessék vele próbát tenni, állni fog elébe.

A vasember nem hagyott magával tréfálni. Láttá, hogy nem örülttel van dolga, vette a revolverét s annak egymás-

után mind az öt csövét kilötte rejtélyes látogatójára.

Az meg sem ingott a lövésekre, a golyók egymásután hullottak le kabátjáról a padlóra.

Akkor aztán megmutatta Bismarcknak, hogy mi az, amit a kabátja alatt visel és ami golyómentessé teszi.

Egyszerű atlaszkészítmény volt, sok rétegbe hajtva s összeöltögetve. Ruganyossága, sokrétűsége kölcsönzé neki az ellenállást.

A magyar báró följajánlá a miniszternek az életmentő találmányt s az azt kérdező tőle, hogy mi jutalmat kér érte?

— Igen nagyot, — felelt a báró — azt, hogy verje ön meg az osztrákokat.

— Azt meg is fogjuk tenni, — ígérte neki Bismarck.

Néhány nap mulva egy békerajongó ifjú ember, Blind Frigyes, Bismarckot a nyílt uccán megtámadta s mielőtt lefegyverezhették volna, közvetlen közelről ötször lőtt rá revolverrel.

A hírlapok följegyezték azt a tényt, hogy Bismarck nevetett a lövések alatt, egy lövés sem sértette meg.

S hogy aztán egy hónap mulva hogyan váltotta be Bismarck adott ígését a kívánt nagy jutalmat illetőleg, arról elég adatot jegyzett föl a história.

Egy korbács története

A harmincas évek alatt még uzusban volt a kolozsvári tanodában egy bizonyos szimbólikus intézmény, mely egy csomó vékony szíjból kígyóformára összefonatik, a vége

csomóval határoztatik s őzláb nyéllel elláttatik, különben pedig Páriz-Pápai szerint »korbács«-nak neveztetik.

Vala pedig ezen korbács nem annyira végrehajtóhatalom, mint adminisztratív közeg. Benn a klasszisokban a korbács juriszdikciója megszűnt, helyet adván a sokkal hagyományosabb fűzfának; hanem künn az iskola udvarán regnált a korbács, avégre dekretáltatván a pedellus kezébe, hogy mikor a játékorának vége van s az alsóbb klasszisok nemzedéke számára újra csendül a leparancsoló csengetyű, annak feltétlen szófogadás legyen a következése s ha netalántán akadnának refraktárius egyéniségek, akik még csengetés után is labda és bigefa-ütés továbbnyújtása által a leopoldi diplomában garantizott municipális jogaik gyakorlatát vélnék feltalálhatni, azokat a pedellus, mint királyi biztos, azonnal és brevi manu hátaiknak a korbáccsal való érintkezésbe hozatala által alattvalói kötelezettségeik teljesítésére erélyesen kötelezze.

Hiszzen csak a kis diákok kaptak belőle. Aki már a humaniorákba átment, azt már nem volt szabad a korbáccsal ösztönözni. Aztán a gyerekek jól esik az. Még jobban nő utána. S mikor már az ember nagy diák lesz: logikus, szintén megkívánja a méltányosság érzete, hogy már most hadd lássák az utána következő infantériát: jusson annak is abból, amit elődei szenvedtek.

Volt azonban egyszer a logikai klasszisban egy komoly,

hallgatag fiú, ki nem szokott se labdázni, se fitykövezni szekszta korában, nem is kapott a korbácsból soha, mégis úgy gyűlölte azt, csak azért, hogy korbács.

Egy napon a csengetés után tódult a szintakszisták serege az ajtó felé, valakinek rendesen csakugyan hátul kellett maradni s azt természetesen utol kellett érnie a korbácsnevezésnek: miért maradt utolsónak. Ezúttal egy szegény kis sánta fiú maradt hátul, a pedellus azt meg is döngette klasszice, csak úgy csattogott a hátán.

A komor logikus nem nézhette tovább ezt a hatósági kihágást, odarohant a pedellushoz, birokra kapott vele s legyűrte a földre; a korbácsot pedig elvette tőle s dirib-darabra vagdalta a késével.

A logikus természetesen három napra a karcerbe került e tettleges lázadás, merényletért; hanem ettől a naptól fogva a kolozsvári tanodából el lett törölve a korbács.

Az a diák, aki a korbácsot összevágta, volt Csernátony Lajos.

Ezt pedig egy jelenleg politikai ellensége beszélte el nekem, hozzátéve, hogy akkor is olyan rebellis természete volt már s nem tűrhette, hogy a populus az ő szeme láttára ütessék, ámbár semmi köze sem volt hozzá.

Egy Deák Ferenc-adoma a regáléről

Nyáry Páltól hallottam ezt az adatot még 1849-ben.

Az 1848-iki utolsó rendi országgyűlés a pesti márciusi

forradalmi napok után en bloc elfogadta az úrbéresség megszüntetését: az újon alakulandó népképviselői törvényhozásra utalva át az ügynek rendezését.

Az első magyar felelős minisztérium megalakult; Deák Ferenc lett az igazságügyminiszter. Legelső feladatul jutott neki az úrbéresség megszüntetéséről szóló törvénycikk megalkotása.

Deák azt kérdezte a minisztertanácsban:

— Bele vannak-e ebbe értve a kisebb királyi haszonvételek is?

A miniszterek egymás szemébe néztek.

Kossuth azt mondta:

— Én azt hiszem, hogy azok is bele vannak értve.

Szemere azt mondta:

— Én nem képelem, hogy azok is odatartoznának.

Széchenyi drasztikus mosolylyalmondá:

— Meg kell kérdezni a pesti diákokat, azok bizonyosan tudják: ők teszik az indítványt.

Klauzál szelid rezignációval fejezte ki véleményét:

— Azt a te bölcsességed fogja legjobban megoldani.

— No, most ti éppen úgy tesztek velem, mint a mantuai főhadparancsnok tett a hadsegédével, — szólott erre Deák. — Odahívta magához, hogy napi-parancsot fog diktálni. Írja ön »Napiparancs!« — Leírta ön? Folytassa. »Mantua, február 16-án.« — Leírta ön? Olvassa fel! »Napiparancs, Mantua, február 16-án.« — »No, a többit úgyis tudja ön: nekem a wachparádéra kell men-nem.«

A kollégák nevettek az ado-

mán, de ezzel Deák Ferencen nem volt segítve.

— Már most még sem tudom, mi a minisztertanács véleménye a regálék felől?

Ekkor megszólalt a jó, becsületes Mészáros Lúzá: r:

— Ejh! Hagyjuk meg szégyen táblabíráknak legalább a veszett fejszének a nyelét.

S ez a szó döntött. A regálék kimaradt az úrbériség megszüntetését elhatározó törvény-cikkből.

Mikor az ember valami nyelvet tud és nem tud

Két fiatal patvaristának egy megyei ünnepély alkalmával az a szerencse jutott, hogy a székvárosig egy kocsiban utazhattak az alispánnéval.

A principálisné éltes és termetes asszonyság volt, egymaga betölté a hátsó ülést, a két ifjoncnak szemközt kellett vele helyet foglalni az ülésen. Annyiban mégsem egészen szemközt, amennyiben a principálisné azonnal lehúnyta a szemeit, amint a hintó megindult s aludt egyik stációtól a másikig.

Ez volt az egyik multság.

A másik pedig az, hogy dohányozni nem lehetett, a harmadik, végre, hogy a hátuk mögött egy másik hintó jött, melyen a principálisné kisaszszonyai ültek és vígan nevetgéltek, hihetőleg a mi ifjaink rovására.

Ki venné ilyenkor rossz néven, ha a két ifjú jogtudós unalmában elkezdte egymás közt diákul szólni a világot; ezen a férfiak kiváltságos nyelvén s legalább abban ke-

reste kárpótlását, hogy az irigyelt és a nem irigyelt helyzetek közti különbséget fejtegethető s holt nyelven, nem tartva veszélyes kihallgatástól.

Végre megérkeznek rendeltetésük helyére, leemelik az alispánét a hintóról, de majd a kocsni alá szédül mind a kető, amint ez a legtisztább taciturnus kifejezésekkel köszöni meg szívességüket diáknak.

A két jámbor ifjú arcát elhagyta minden emberi színezet; a halálos ítélet előtt álltak; — de az alispáné megveregetvén a vállukat, megvigasztalá őket:

— Ne búsuljatok, fiaim, az egész úton aludtam.

És nem tett nekik soha szemrehányást, de ők sem beszéltek többet előtte diáknak.

Jósika Miklós, mint barát

Jósika Miklósnak egy külföldön megjelent életírásába azon adat csúszott be, hogy a világhírű regényíró egy időben zárdába akart vonulni és szerzetessé lenni. Ennek az adatnak a történetét hallottam e napokban Deák Ferenc-től.

Tehát a negyvenes években négy középkorbeli nőtlen úr Pesten garçon ménaget tartott, otthon főzettek s együtt ebédeltek. Ezek voltak Deák Ferenc, Wesselényi Miklós, Jósika Miklós és Beniczky Lajos.

Beniczky volt rendesen a legutolsó, aki az ebédhez megjelent, ami a többi társait, kik már fokozott étvágygal vártak, — nem órá, hanem a levegre — nagyon bosszantotta.

Egyszer éppen félórát késett a hora kanonikán túl.

— Ezt az embert meg kell büntetnünk ezért, hogy bennünket így megvárakoztatott, — mondá Deák Ferenc — csináljunk vele egy tréfát; mikor belép, kezdjünk el arról beszélni, hogy Jósika barátta akar lenni.

Beleegyeztek.

Jön nagy későre Beniczky, de ezúttal senki sem támadta meg azért, hogy hol maradt. A három úr komoly ügyvel van elfoglalva.

— De gondold meg mégis, kedves druzsám — szól Wesselényi Jósikához, mintha egy folyamatban levő diskurzust folytatna. — Így szakítani egyszerre egész multaddal, a világgal: mit szólnak hozzá rokonaid, barátaid?

— Már pedig ez megmáshíthatatlan elhatározásom, — felel rá Jósika. — Az élet rám nézve már minden kiábrándulást meghozott. Politikai szerepléstől irtózom. Az írói pályára háládatlan. Rokonaimmal rég közöltem már szándékomat s azok beleegyeztek. Itt legalább nyugalmam lesz.

— De hát miről beszéltek ti itt? — szól bele Beniczky.

— Hát képzeld, — mondja neki Wesselényi — ez a Miklós szerzetessé akar lenni.

Beniczky kételkedését egészen levágta Deák azzal a komoly kérdéssel:

— Tehát csakugyan a Benediktus-rendbe akarsz lépni?

— Azokat szeretem legjobban, — mondá Jósika, — sok tudományos fő van közöttük, akikkel élvezet lesz együtt társalogni. Aztán főképp a táj szépsége határozott. A tihanyi

apátságot választottam lakhelyemül. Ó, milyen szép lesz annak az ablakából az örökké zúgó Balaton beszédét hallgatni.

— Az igen egyforma multság lesz, — jegyzé meg Weselényi.

— De jó konyhát tartanak, — mondá rá Deák. — S mit fogsz fizetni évenként az ellátásért?

— Hatszáz forintot s ezért teljes ellátást kapok.

— S az egyházi öltönyt fogod viselni?

— Nem mindig. Ha kijárok, civil öltönyt vehetek fel, csupán a gyöngyhimzetes nyakravaló jelezi a konfraternitást.

De már akkor egészen elhitte Beniczky, hogy nem tréfa a dolog. Most azután ő esett neki Jósikának, minden ékesen szólását, papok eileni anekdotát elővéve, hogy barátját lebeszélje a barátta lételtől. Mind hasztalan volt: Jósika rendíthetetlen maradt. Míg végre felhozták a levest s ez megszakítá az értekezést. Beniczkyt azonban mind a három jóbarát komolyan felkérte, hogy miután még titok, ne szóljon ám felőle.

No, az természetes. Dehogy fog szólni!

Egy hét mulva aztán jön Jósika nagy lamentálva a másik két úrhoz:

— No, hiszen szépen megittam én a levét a benediktinus-ságomnak. Ez a Beniczky az első nap elbeszélte a dolgot az egész világnak s most az egyik rokonom a másik után jön a nyakamra, ki levélben, ki becses személyében, lamentálni, könyörögni, hogy ne álljak be

barátnak! Hiába mondom, hogy eszemben sincs, tréfa volt csak! Nem hiszik el, Beniczky mondta, annak hisznek. Így került Jósika életírásába a kolostorba vágyódás.

Mikor Haynald a kálvinistáknak prédikál

Még akkor erdélyi püspök volt. Mint ilyen, főpásztori körútját téve püspöki megyéjében, a népesebb katolikus községekben egyházi szónoklatokat tartott, amelyekre, hogy a szomszédbeli népek is mindenünnen összesereglettek, azt a főpap ismeretes elragadó ékesszólása eléggé megfoghatóvá teszi.

Egyszer e körutazása közben E... helység határához érve, meglepetéssel látja, hogy nagyszerű lovasbandérium jön eléje zászlókkal, a falu bejárata előtt zöld gallyakból épített díszkapu várja, kétoldalt felállított palmaág-lobogtató, virághintő hajadonsereggel, holott ez a helység egészen hiányzott a hívei jegyzékéből, sőt a templom tornya is mutatta, hogy hova tartozandó. Csillag volt rajta, nem kereszt.

Azonban a fogadás azért nagyszerű volt. A falu földesura maga is kijött a hintáján s üdvözlé az érkező püspököt.

— Nem is hittem volna, — mondja Haynald — hogy anynyi katolikus legyen ebben a faluban.

— Nincs biz itten egy száz katolikus se, mert ezek mind keménynyakú kálvinisták, hanem hát a napokban többen hallották Főtisztelendőségedet

a szomszéd helységekben prédikálni s most azt kérik, hogy prédikáljon nekik is olyan szépen.

— Szívesen, — mondá Haynald — csak legyen arra való hely, akár a szabad ég alatt, csak legalább volna itt egy feszület!

De még ez sem volt abban a faluban.

— Van az urasági parkban egy díszes Szűz Mária-szobor. Talán az előtt, a szép pázsiton.

— Jó lesz.

A püspök odament a Mária-szoborhoz, a népség letelepedett körülötte, ő azután tartott nekik egy rögtönzött szónoklatot az Isten-anyáról, olyat, aminőt a kálvinista kebleknek is lehet, sőt tartozása befogadni a Szűz Máriáról.

Mikor aztán vége volt a prédikációnak, a népség visszakísérte a püspököt a hintájáig.

Azt mondá ekkor Haynald a földesúrnak:

— Nem tudok mit adni ezeknek a jó embereknek. A magam hívei közt a prédikáció után szoktam szétosztogatni apró képecskéket, szobrocskákat, de a protestánsoknál az ilyen ajándékot nem veszik jónéven.

Odalép ekkor hozzá a falu véne, a kurátor uram s azt mondja a püspöknek:

— Látom bizony, hogy püspök uram azon tanakodik, vajjon mit adhatna ennek a népnek, aminek az nagyon megörvendjen. Hát megmondom én, ha meg nem bántanám vele.

— Csak mondja meg, kurátor uram!

— Hát tegye azt meg, hogy

jöjjön ide hozzánk papnak. Biz úgy megbecsüljük, mint valahol csak a világon!...

Ezt a kedves adomát magától a bíbornoktól hallottuk.

A szamár becsületéért

Egyszer a boldogult Eötvös József miniszter korában odajön hozzám a büfében s mutatja a »Pecsovics« élelapot, melyben ő szamárnak van lerajzolva, valamely istentől elrugaszkodott élclakatos által.

— Hát miért érdemlettem én ezt? — szól hozzám egész érzékenyen.

— Ne vedd olyan sérelemnek — vigasztalám. — A szamár nem olyan megvetésre méltó személy, majd mingyárt elmondok én neked egy szamár-történetet, ami velem történt. — Tudva van, hogy én a Svábhegyen teheneket tartok, abból élek. Emich barátom is azzal kereskedik, azzal szerezte az Athenaeumot. Egyszer Emich barátom azt mondja nekem: »Van nekem egy szamaram, vedd meg, jó lesz az neked tejet hordani a városba.« Megvettem, egy ív novellát írtam érte. Előre képzeltem, hogy milyen nagy öröme lesz a majorosnénak, hogyha lesz *egy szamár* a háznál. Lett hát! Amint meglátta a szamarat, elkezdett lármázni, hogy hisz ez a legvénebb szamár a Svábhegyen, ezt a legöregebb emberek is úgy ismerik már, mint amelyen kis gyerek korukban nyargaltak; nem tud ez már járni sem, nemhogy terhet hordani. Jaj, de nagy szamár volt, aki megvette! Nem szóltam semmit, úgy let-

tem, mintha nem hallottam volna a megtiszteltetést s magamban azt mondtam, jól van, már most hát vagyunk két szamarak a háznál. Másnap a majorosné jön vissza a városból s mondja nagy-dér-durral, hogy ő nem képes a tejet odabenn eladni, nem talál Pesten (!) kunesaftot. — »No, jól van Rézi, te is szamár vagy; már most vagyunk hát három szamarak a háznál«. Hanem azért csak bejárt Rézi a szamárral és a tejjel s később hazahordta az exportból nyert kincseket. Hát egy hét múlva megragadta a galléromat az én Emich barátom s így fakad ki: »Huh, milyen nagy szamár

voltam én, hogy eladtam neked azt a vén szamarat; most ez a gonosztevő sorba elvezeti a majorosnédat az én tejvevő kunesaftjaimhoz, bemegy a kapukon, megáll az ajtójuk előtt s mind elhalássza az én régi vásárlóimat teneked!« Én pedig örömtelten ölelém keblemre az én barátomat: »No hála Istennek, csak hogy hát négyen vagyunk már szamarak s négyünk között legfurfangosabb a négy lábú.«

— Azóta tiszteletben tartom a szamarat s nem veszem sértésnek, ha annak neveznek.

Eötvös jót nevetett a történetnek s nem neheztelt többé a szamárképű élclapra.

Messieurs
chères collègues, ^{membres de l'}académiciens, et de l'Institut

L'Académie des Sciences hongroise a une douzaine
des plus célèbres savants français dans ses rangs,
ou membres honoraires; ce qui me donne le droit
de vous apostropher en collègues: tous membres
de l'Académie française.

Tous le monde connaît bien la glorieuse
— ~~preparatoire de l'école française on courait~~
l'histoire glorieuse, ^{ou connue} la littérature géniale des français;
— et surtout la mode dominante ^{française} — mais de la science,
et de l'Académie française ne parle personne, qu'un
jour d'une élection. (Tout, comme chez nous).
~~— pendant c'est la science qui est le soutien~~ ^(de grand)

Jókai, a műkritikus

Volt — van — és lesz

Irtá: Jókai Mór

A magyar képzőművészetről akarok egy kis vázlatot karcolni, ahogy emlékezet és képzelet segít benne.

Ötven esztendőre tudok visszaemlékezni.

Ha maradtam volna a festői pályán, ezidén már az ötvenéves jubileumon tisztozott volna a fiatal piktorok Demosthenese, az én kedves Náci öcsém. Tizenöt éves voltam, mikor nyomtatásban megjelent s a közönségnek átadatott a komáromi kálvinista püspöknek általam rajzolt könyomatú arcképe. S ugyanez évben kaptam hat ezüst forint tiszteletdíjat a szülővárosomban elhalálozott tudós Literaty Nemes Sámuelnek halotti ágyán felvett arcképeért. — Ez a két minősítés adja meg az adeptusi rangot: — a nyomdakorom és a — honorarium. Amíg az nincs, addig az ember csak dilettáns. — De még hátra van a felkenetés. — Mi kell a felkenetéshez? — »Olaj!« — Hát persze, hogy olaj. — Az olajfestésre megtanított egy Komáromban átutazó vándorfestő: Siklósi Vastag Miklós, aki városunkban etappe-ot tartott arcképfestés végett s amellet kálvinista tornyok számára csillagos gömböket aranyozott. Ő volt az egyedüli mesterem.

Aki tovább akart tanulni, annak Bécsbe kellett menni, ott volt festő-akadémia. Nekem azonban fiskálissá kellett

lennem, hogy legyen miből megélnem. Maga a portréfestés nagyon vékonyan ereszt. — Csak egy hírneves festő volt Magyarországon, Barabás Miklós. — Egy könyv jelent meg azon időkben, mely általános szenzációt keltett, Jósika Miklós történelmi regénye Mátyás király korából: a »Csehek Magyarországon«, feldiszítve Barabás Miklós tíz darab acélmetszetű rajzával. Most is előttem áll még, amint Mátyás király lóhátról udvarol balkézre esküdött ideáljának az ablakban s amint Elemér, a Sas, istenitéletben legyőzött ellenfelének vasmellére tapos. — Bennem az irigység ördöge küzdött önmagával: melyiket irigyeljem: az író-t, vagy a festőt? Melyiket lehetne utólélni? — A vidéken az a legenda volt elterjedve, hogy Barabás ezeknek a képeknek az eredetijéért tízezer forintot kapott! No, hát annak a kamatjából is úr lehet már az ember!

Volt ugyan még egy másik híres magyar festő is: Markó Károly; hanem az külföldön lakott s remekműveiről csak a világlátott utazók meséltek.

Mikor aztán Pestre felkerültem, már akkor népesebb volt a művészek berke. Barabáson kívül itt volt Kis Bálint, aki a Pesti Divatlap számára színezett rézmetszetű színpadi jeleneteket alkotott:

Bornemissza Annát, III. Richárdot; itt volt Varságh és La Castari, akiknek a művészetét az uccán tanultuk megismerni. Igenis: a boltcímerekben. Ne tessék gúnyosan fintorgatni az orrukat! Egy-egy boltcímer epochális esemény volt azon időkben. A »völegény«, a »menyasszony«, »Ypsilanti« herceg remekül végrehajtott feladványok voltak; hát »Vénus és Amor« az illatszeres bolt előtt! Maga Than Mór sem tartotta ambícióját csorbítónak, hogy egy »szép juhásznéal« díszítse fel a »Kigyótér« sarkát. Maga a Kigyó-patikának a »boa constrictora« is remekmű.

Hát akkor ez volt a mi műtárlatunk: s a boltos volt a Mecénás.

Még egy felemlítésre méltó festőre emlékezem, de ez nem volt született magyar, olasznevű: Marastoni. Ő adott oktatást fiatal kezdőknek. Viszonzásul ellenben mi is adtunk egy tehetséges festőt a külföldnek: Szathmáry Károlyt, ki szép tehetsége mellett is, nem tudván megélni hazánkban, kivándorolt Bukarestbe, ott azután méltányolták. Holtig ott maradt, mint tájképfestő.

Mikor nőmet elvettem, hozományul kaptam egy szép Barabás-festményt: Laborfalvy Róza arcképét, mely most is ott függ az ágyam felett. A festmény most is olyan szín-eleven, az arckifejezés élethű, a drapéria (fehér-atlasz) művészien kidolgozott. Ezt a képet Barabás kétszáz forintért festette.

Mikor aztán megismerked-

tem Barabással, már akkor én regényíró voltam. Vachot Imre rajzoltatta le ábrázotmat a lapja számára. Egész tárlatot képeznének azok az arcképek, melyeket Barabás Miklós crayonja köre vetett. S ez a neme a művészetnek a legháládatlanabb, a kő rideg rajzlap s a vegyészeti szénplajbász lágy, mint a faggyú. Mesterkéz kell hozzá, mely azzal dolgozni tud: hibát kiigazítani nem lehet és Barabás arcképei egytől-egyig a leghívebben talált alakok, melyekben lélek és jellem van visszaadva. Petőfi, Nyáry Pál, Lisznyay, Sárossy, Vachot, Vas Gereben; a Lendvayak, Egressy, Laborfalvy Róza, Lendvayné, Komlóssy Ida, Hollósy Kornélia és valamennyi mind majd megszólal, olyan igaz.

Es egy ilyen képet rajzolt Barabás — negyven forintért. Nagy különbség a legenda tízezer forintos honoráriumaközött.

Azalatt, amig arcunkat crayonjával lekapta a művész, ott gyönyörködött a szemünk a szemközi falon egy nagy mitológiai műben, mely művészi koncepcióval és fényes technikával volt megalkotva: Európa leányasszony bika-Jupíter hátán ül, udvarhölgyeitől környezve. Csak annyit tudok róla, hogy igen szép kép volt. Sohasem akadt vevője. Bizonyosan volt az ára ezer forint. S ezer forintért — hujjál! tíz elevelen ökröt lehetett kapni: nem pingáltat.

Majd eljött az az időszak, amidőn az irodalom is elkezdett a művészettel gyöngéden

kaczerkodni. Én magam törtem meg a jeget: »Dalma« című spektaklis darabomnak vezér-eskü jelenetét köre rajzoltattam Carnival. Ez is olasz-magyar festő volt. Ma is látható ereklyéim között. Képnek nem valami jó; de mint jelmezes arcképek gyűjteménye, nagyon érdekes. — Ennek háromszáz forint volt az ára: fizette a »Délbáb«.

Az pedig egész eseményt képezett, midőn egyszer Tomori Anasztáz az ifjú Than Mór-nál egy nagyszabású historiai képet rendelt vala meg: a mohácsi csatát, a hajdani hős Tomori vezérrel. A díja volt nyolcszáz forint. Tóth Kálmán és én csaknem a párbajig mentünk, hogy melyikünk adja a lapja mellette festmény reprodukált képét. Végre mind a ketten adtuk: a Hölgyfutár köre rajzolva, én fába metszve, a Vasárnapi Ujságban.

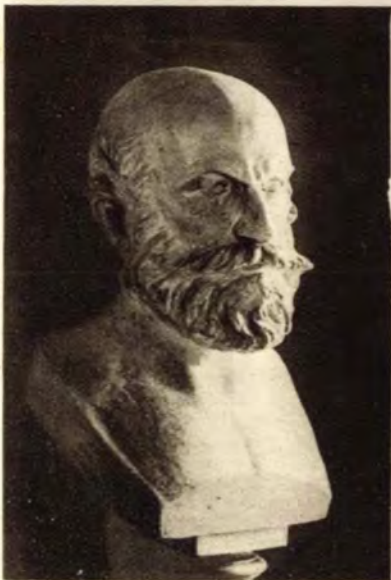
Szintén Tomori adott első lendületet a magyar szobrászatnak is. A negyvenes években ugyan nagy híre volt Ferenczy szobrászunknak, de annak zsenijét tudtommal egy szép síremléken kívül, semmi nagyobb mű nem tartogatja. Maga korán elhalt; a faraktár, melyben művei álltak, leégett: a tűzben a márvány mésszé vált s miután a tűzoltók vízzel locsolták, ojtott mésszé mállott szét a művész egész életének alkotása. Tomori készítette el előbb a »Katona«, majd a »Lendvay« éreszobrát. Mind a kettő becsületes munka. A szobrász ezer forinttal lett díjazva egy-egy szobráért.

Az ötvenes években láttuk az első műkiállítás (amenynyire én emlékszem) a Diána-fürdő helyiségeiben. Markó festményein kívül, gyönyörködve láttuk Barabás erdélyi oláh lovagló fátáját, és lakodalmas menetét, mely utóbbi a legjobban el van terjedve, sikerült körrajzban a vidéken. Az idegenek közül egy velencei festő képei tűntek ki: »Schiavoni«-é, ki a nőtestet oly naturalizmussal tudta megfesteni, hogy az ember a lúdbőrzést látta rajta. Ennek az »odaliskja« is ott van minden előkelő kocsmá vendégtermében a vidéken.

S a vidék műpártolása egyre növekedik. Nagyra kell becsülni annak a kornak a térfoglalt érzékébresztő munkásságát, mely az országot népies, hazafias jelenetek képeivel elárasztotta. Barabás művein kívül, Vízkeleti tablói is minden magyar háznál ott láthatók: Árpád fejedelemmé emeltetése, Mátyás király fogadtatása, Mátyás diadala Holubár fölött; Wagner Dugovics Titusza, Orlay Zách Feliciánja, Petőfi Debrecenben. Ezek még mind az ötvenes évek álmódosási korszakát töltik be. De szép álmok voltak. Kimagaslik közülük Madarász megdöböntő nagy képe: a lefejezett Hunyady László, Frangepán és Zrínyi s a Zách és leánya közötti jelenet, valamint Székely Bertalan Thököly búcsúja, Dobozija, Zrínyi Ilonája. Ezek évek során át voltak a szemünk előtt.

Kevesünk volt; talán nem

A HÁRMASKÖNYV JÓKAI-GALÉRIÁJA V.

A gyümölcsös ősz költője. Lenn: Jókai mellszobra és portréja.
Az utóbbit Fesztyné Jókai Róza és Jókai együtt festették.

A HÁRMASKÖNYV JÓKAI-GALÉRIÁJA VI.

Fenn: Réti István, Horovitz Lipót és Ferraris Artúr Jókai-portréja. Lenn: Jókai, leghűbb barátja, a könyvszekrénye előtt.

A HÁRMASKÖNYV JÓKAI-GALÉRIÁJA VII.

Jókai a kilencvenes években. Középen Morelli Gusztáv rajza:
Jókai a rózsák közt. Lenn: A svábhegyi szüreten.

A HÁRMASKÖNYV JÓKAI-GALÉRIÁJA VIII.

Öreg ember nem vén ember. Jókai második feleségével, Nagy Bellával. Lenn: Jókai dolgozószobájában.

is kitünő; — de azt, amink volt, meg tudtuk becsülni.

Ez, ami »volt«!

Már most tegyük a mérlegbe azt, ami »van«.

Képzőművészetünknek az álmvilágból felébredése alig telhető többre húsz-huszonöt esztendőnél.

Mi akkor kezdtük az iskola járását, — komolyan véve — amikor a nagy, művelt nemzeteknek már századok óta megállapított művészi iskoláik voltak.

És meennyit haladtunk? Csak huszonöt év alatt!

Művészetünknek saját palotája szűk már a kiállítható képek és szobrok befogadására. — Száznál több a hivatott, a kiképzett talentum.

A szám nagy, de hát a minőség?

A bírálónak kötelessége igazat mondani. Többet mondok: a bírálónak nem szabad hizelkedni, palástolni.

De a művizsgáló, amellet, hogy »igaz«, lehet igazságos.

A mi jelenünket ne hasonlítsuk az olasz, francia, német, spanyol művészet jelenéhez. Ez minálunk a jövő! Vegyük a mértékünket a saját multunkból s tekintsük végig azt a pályát, melyet a jelen nemzedék meghaladt. Akkor nem lesz semmi okunk pesszimizistáknak lenni.

De azért optimisták se legyünk.

Vannak már eddig is fényes-hírű művészeink, kiknek remekművei hódító körutat tesznek a világban, de én még azoknak sem akarok tömjenezni; még azoktól is követelek többet és nagyobbat! Követelem, hogy lángeszükkel emelkedjenek a nagy nemzetek óriásai közé, hogy teremtsenek saját iskolát maguk körül és különösen követelem tőlük azt, hogy teremtsék meg a magyar nemzeti művészetet, benső szellemében úgy, mint külsőségeiben: szerezzék meg a polgárjogot, a nemességet a magyar nemzeti felfogásnak az egyetemes művészi világban, ahogy kivívta azt a francia, a német, a spanyol.

Ez a jövő.

De, hogy a jövőt megalapítsuk: pártoljuk, buzdítsuk azt, ami már megvan, a jelent.

Tehetség, tanulmány nem hiányzik a nemzedékben; csak kitartás kell és nemes lendület.

És én látom a jövőben azt a korszakot, amikor Budapesten is jókkal fognak versenyezni a legjobbak s miként a szajnaparti világvárosban, nálunk is két »Salon« lesz, mely a pálmáért vitázni fog s a küzdelem által magát a pálmát neveli magasra.

Jókai, a vezércikkíró

Ét Kanyér.

Ét Kanyér, a mindenégi Kanyér!

Ét, a hit a Kanyeres nem ismételt misztó, mint sűrűje
jésübir isleses lehamáitmet, nem gabontak ara, hogy vannak
szessóciat, ombocásaink vol arévél, a hitmet a Kanyér
az egyptéti sépléleke, a hitmet injez nem meggy arótil,
hogy „ad meg mi néhét” „mi mindenégi Kanyérmet.”

„Pedig mennyi 'des onlt rövidit e nékor - mulból.
saját ilésüirtől!”

Ét elléjdosot fűm aró mandul. „mijd arárahok az
'des Kanyér!”

Ét elcsenacs meggy javeha aró jásolont; „let meg
völö, lág Kanyér!”

Ét jégverése aró mandul. „előss a Kanyér lotja.

Ét apánk a néve voló „Kanyérkacso!” Ét jóbárit
„Kanyeres papján!”

Ét mit az apa ijábol karahokot, ar voló a „mabár
látko Kanyér!; a mit az anya ottón lisúsott, aró hitmet
„Kakarostijel, vajjuvajjal süsöt Kanyémet!” De jó is lehens!

Ét elhás, tunc aróit elben is meg van aróitve
„Kanyér!” Ét is profésánok a holló hordja a püssáta a
Kanyeres.

Ét mamis has ópo Kanyémet! megvendéjati oróit
= halgastinét, s mitot utolsó vasorójas sarja a taritvinyarival,
a Kanyeres megóitve. igy tról: „ar ar in saróit”

Ez a nonverba Kengyel hiányzó részéről, hirtelen, anélkül, és társaságától. A beszélő, a jellemzően azonos, a hiányzó egy madarok ése. Ezen nyitólát az ma az éle, még gyorsabban jön alá a peremelő válla az éjtől, mi hirtelen, a hirtelen ezen állásait költőn adta. Nőszegő költő is beáradtára.

Hiányzó, földi részéről, még hirtelen mint nem hirtelen beáradtára az éle: de jöttével, a nyommal, talán hirtelen részéről elhárít beáradtára az övön hirtelen költő. Az a darab Kengyel az len az övön igazság módjén.

Hallgassuk meg a nőszegő elhárított inóját. „ad meg mi nekünk a mi mindennapi Kengyel és a teljesítés a mis ezen vállaival hirtelen az inóra. Költőn hirtelen.

Dr. Jókaihoz

(Eröss Egon mérnök kézirattgyűjteményéből)

Jókai, a kertész

Hol kezdtem én a kertészkedést?

Irta: Jókai Mór

Volt nekem egy kedves mentorem, kinek mindazt, mi valaha jó volt bennem, köszönhetem. (A rosszat a saját rossz fejem szerezte magának.) Első filozófiai és költészeti tanárom volt a révkomáromi gimnáziumban Vály Ferenc; édesatyja a hozzám teljes szeretettel ragaszkodó rokonaim egyikének, Pethy Vály Mária özvegy tanárné unokahugomnak, kinek arcképét akkor festettem le, amikor még ölbeli baba volt. Ha írnék valaha regényt, melynek hősnője a gyermeki, a hitvesi, a rokon szeretet mintaképe, a nemes önfeláldozás, a szigorú erkölcs, a végtelen türelem, a szenvedésekben való állhatatosság tökéletes alakja: akkor csak az ő élettörténetét kellene híven leírnom. Csak azért habozok vele, mert ő nem szereti, ha beszélnek róla.

Nagy kamasz voltam, mikor a pozsonyi líceumból hazakerültem. A régi iskolatársakat mind együtt találtam otthon. Huszan voltunk; mind el tudnám mondani a nevüket; volt olyan, akinek már bajusza is ütközött két év óta, hogy nem láttuk egymást. Az új klasszisban úgy hívtak bennünket, hogy »rhetorok«. Hallottuk, hogy új professzor jött az iskolánkba Páparól. A »Veni sancte« előtt belépett a tanterembe, ahol összegyűltünk. Szélesvállú, izmoster-

metű férfi volt, simára borotvált arccal (felszentelt lelkész volt), de gavallérmódra felbodorított gesztenyeszín hajfürtökkel; élespiros arcszíne, vékony ajka s villogó szeme volt. Ezzel a szóval üdvözölt bennünket: »domini«!

Domini? Urak? Hát nem »pueri« többé? Nem »nebulones«, ahogy eddig címeztek bennünket, hanem »urak«.

S hogy úri rangunk aktualitását megértesse velünk, mingyárt a klasszifikáláson kezdte.

Hát a megelőző tanévekben az volt a klasszis rendje, hogy a konrektor, meg a subrektor engem ültetett az első helyre, a másodikra pedig Szikra Ferkót. Ez már csak természetes volt. Egyforma eminens tanulók voltunk mind a ketten, de az én apám fiskális, a Szikra Ferkó pedig szegény özvegy fia, hát nekem kellett az első helyen ülnöm.

Az új professzor alkotmányos szokást hozott be. Maga a klasszis dörtse el titkos szavazás útján, ki érdemes az első helyre, ki a másodikra? S a l adott cédulák az első helyre egy szavazattöbbséggel Szikra Ferkót érdemesítették, a második helyre egyhangúlag engemet. S ez a kandidátúra és voksolás minden hónapban megújítatott; néha én is bekerültem elsőnek. Választó polgárok voltunk, ami önérze-

tünket nagyban emelte. Ez volt az első népképviselői választás Magyarországon.

Még abban a hónapban egy igen szomorú helyen volt soha el nem felejthető találkozásom az új tanárommal: atyám sírjánál. Ő tartotta (szép selyem tógában és palástban) kedves halottunk felett a végbúcsúztatót. És azontúl aztán énnekem nagyon sokszor ki kellett mennem a temetőbe. Nem eszményítem a dolgot. Nem a kegyelet vonzott oda, hanem a hivatás. A humaniorák tanítványai képezték a »harmóniát«. Ez pedig arravaló volt, hogy a halottakat énekszóval kísérik ki az Isten kertjébe. E kötelesség alól senki sem vonhatta ki magát. Nekem tenór hangom volt, Ferkónak nőies alt-hangja, Szücs Sándornak basszus; Goda Sándor volt a kontra. Ma is mindent tudok még, amit akkor tanultam: zsoltárokat, dicséreteket, gyászhimnuszokat, aztán népdalt, harci riadót, hazafias zsolozsmát. Egy nap, egy éjjel nem volna rá elég, hogy mindazt végig énekeljem. Erre mind Vály Ferenc mentorom tanított, gitárral a kezében. A gyászeneknek azonban jutalma volt: a közönséges halott után kaptunk fejünként két garast, előkelő halott fizetett fényes ezüstpénzzel.

És én amondó vagyok, hogy sohasem kell a gyerek kezébe ezüstpénzt adni. A rézpénz ártatlan barom, de az ezüstpénz már nagy marha, az szertelenkedésre csábít. Akinek ilyen ezüsthuzas hullott a markába, mindig a zsebében

tartja a kezét, azon tanakodva, hogy mi mindent lehetne azzal elkövetni.

A legelső természetesen a kártya.

A piacon volt egy borbélyműhely, abban lebzselt egy pákosz borbélylegény, akivel kutyapajtások voltunk. Mikor a temetésről visszatértünk, egyenesen berukkoltunk a borbélyműhelybe s ott azután egész késő estig játszottuk a »capári-cvikket«. Otthon persze azt hazudtuk, hogy nagyon sokáig tartott a búcsúztató. Ez már egészen megszokott dolog volt.

Egy szép reggel aztán, amint a csengetyűszóra helyet foglaltunk a padokban, nyílik az ajtó s belép rajta a professzorunk. A kezében hoz egy jó szívós fűzfapálcát. Szemeinek tüzeről, orrcimpái lüktetéséről láttuk, hogy itt baj lesz. Egyenesen odajött hozzám. Vesztemre, akkor éppen én voltam az első helyen. Nem mondta azt, hogy »domine«, diákul sem beszélt, hanem tegezve szólt hozzám magyarul: »voltál a borbélyműhelyben? Én mentetetni akartam magamat: »csak háromszor voltam«; de már akkor hátamon volt a három. Utánam jött a Szikra Ferkó, az is hármát kapott a fűzfából; aztán végigpüfölte az egész klasszist; egy sem maradt veretlen; oly sírskoncert volt ott, hogy soha sem hallottam szebbet. S ezzel kiüzte belőlünk heroikus kúrával a »capári-cvikket« ördögét. Az Isten áldja meg értel! Bár még egy negyediket is húzott volna a hátamra,

hogy a tarokkozás ördögét is kiverte volna belőlem.

Én azután a télen nagy beteg lettem: hagymázt, tüdőgyulladást, kanyarót kaptam; majd itt hagytam ezt a szép világot; a jó Észter néném ápolásának, meg a csodatevő mennyei hatalomnak köszönhetem, hogy itt maradtam, professzorom is mindennap meglátogatott. (Így lett aztán a családukhhoz csatolva.)

Tavasza kelve aztán egy radikális eszmét valósított meg a professzorunk, amivel bennünket, esendő fiatalokat, a léhaság útjáról eltérítsen. Kertet alakítottatott velünk. Az iskolának volt egy rengeteg nagy udvara, melyet, ahol kifejezve nem volt, ellepett a szélfű, meg a kutyakapor. Aból egy nagy darabot kisajátított a számunkra. De annak kerítés is kellett. Hát mi, diákok, nyakunkba vettük a várost, sorbajártuk a felekezettünk potiorait, a fakereskedőket s itt egypár huszast, amott deszkát, lécet rekvirálva, megcsináltuk a pompás, jó kerítést, a telket felosztottuk magunk közt egyenlően, ki-ki felásta a magáét, akinek nagyon homokos rész jutott, nem restellt talicskával kimenni a »eigánymezőre« s onnan hozni el a jó televény földet, magam is végigjártam a talyigával egynéhányszor az uccát, nem szégyenlem bevallani. Összehordtunk aztán innen-onnan virágpalántát, a kikanonyargatott virágágyakat beszegélyeztük tengeri fűvel,

aminek szép virága van; a kert végébe ástunk víztartó ciszternát, amelybe csatornán át bocsátottuk a vizet a szivattyús kútból s nyár derekára olyan pompás kert díszlett az iskola udvarán, hogy annak csodájára odajárt a templomlátogató népség. Ott töltöttük mind valamennyien az üres időnket, nekivetközve, gyomlálva, kapálva, öntözve, gyepágyainkon pihenve; később, hogy az elültetett barchmagok kikeltek, a csemeték beoltását próbálgattuk s a fűvészetbe tanultunk bele, virágszárítással. De sok gyönyört köszönhetek én az én jó mentorom virágos ötletének. Három évig tartott ez az idilli öröm.

Még most is köszönöm és sok más egyebet.

Hogy ifjú éveimet úgy tudta beosztani, hogy óráim se veszen kárba. Tanulás, munka, testedző multság váltogatta egymást s az mind élvezet volt.

Azóta sok minden elmúlt. Maga a komáromi kert is, az iskolával együtt.

Csak kettő maradt meg, amit az én kedves mentorom oltott a vérembe: a poézis, meg a kertészet.

A költészet is lehet, hogy kialszik egyszer.

Lehet, hogy el fognak felejtteni, mint költőt; de az én szép fáim minden évben ki fognak zöldülni újra s hirdetni fogják, hogy »kertész voltam«.

Jókai, a műfordító

Petőfi Sándorhoz

Pier Emilio Bosi olasz költő verse Jókai Mór fordításában

Abból az alkalomból, hogy Petőfi ezrede, a 48-ik, fennállásának százéves fordulóját ünnepelte, Csanádi ezredes Petőfinek egy katonakorából való arcképét ajándékozta az ezrednek, Jókai Mór pedig *Pier Emilio Bosi* olasz költőnek — az ötvenes évekből, Itália szétdarabolt korából — Petőfihez intézett, addig ismeretlen költeményét fordította le és juttatta el az ünneplő ezredhez. Írófejedelmünknek ez az úgy kortörténeti, mint életrajzi szempontból érdekes versfordítása itt következik:

Ó, édes szilaj magyarom!
Ki mindig szemem elé jössz,
Ó, te májusi erdei virágszál,
Letörve legszebb időben!

Te nagy szó, belevegyülve
A szent viharok fergetegébe!
Ki hinné tán, hogy néha olykor
Dalaid olvastán zokogok?

Zokogok remegve. A szerelem
Gyászindulatok közepébe ragad,
Majd a magyar honnak becsülete
Vérontó ütközetekbe riaszt.

Odamegy. Dalt zengve. A kard
Fennen emelve, a napba ragyog,
S lelkes szavaidra a nép szemiben
Kigyullad a láng és égre lobog.

Halva Petőfi! Elterjed a hír,
Rémhír, mely bosszút követel,
De a néphit mondahíre vele kél:
Nem halt meg Sándorunk! Várni lehet.

✱

Ó édesem, én magyarom, ki soká
Bujdostál a végtelen pusztán,
S minden csárdában hátrahagyod
Magyar szívednek lázálmaid.

Ki holdvilágtól ezüstös éjeken
Szórtad az élet szenvedelmét,
Szórtad a napba, a szélbe dicső dalaid
A hű szerelemről s a harci mezőkről.

Hát most, a hallgatag ősz idején,
A hunok szép hajadon leányi
Merengve és szomorún odajönnek
Emlékedet megkoszorúzni.

Csak Etelke bolyong egyedül
Véráztatta sírhalmod felett,
Téged keres és rád talál ott,
Sóhajtva ölel meg s eltűnik veled.

A durva pusztai pásztor
Vad méneit összeterelve,
Meggzűnteti az ostorpattogást,
Mert tüneményt lát közeledni.

Távolban a völgyből emelkedik
Egy lenge pár ködalakja,
S lassan elenyész az éj árnyaiban,
Csókok csattogása között.

Ki téged éltében úgy szeretett,
Még holta után is ölel,
S végtelen kéj gyönyörében
Égi öröm közepébe ragad.

Mert ez a végzete a derék hősnek,
Hogy jutalmát csak az égben leli,
A költő végzete egy édes mosoly,
S egy csók a hű szeretőtül.

✱

Édes magyarom, legalább
A te nemes honod jól megküzdött,
Nem mint a mienk, keblébe
A gyáva tespedést bezárva.

A magyarok földén legalább
Hangzott az ősi büszkeség,
Mienken a rút megalkuvás
Éljent kiált az ellenségnek.

De még legyőzve is Árpád hazája
 Megőrzé az ellenállás kincsét.
 A mienk irtózva a harcot,
 S vásálja a békét arannyon.

Menj, harcos, aludni. Ne értse szavad
 Az én feledékeny hazám,
 Hadd hajtsa fejét, görbítse nyakát,
 Várva magára a rabigát.

Menj, alugyál! Ne hallja énekedet,
 Mint nem hallja Mameli testvérét,
 Ki álmodik a temetőben,
 S nem hallja senkitől szégyenét.

Ki álmodik a hajdani Itáliáról,
 A büszke, egységes, tiszta hazáról.
 Mit versben el nem mondhatott,
 Elmondta vad tusában.

Ó, jobb elveszni a fegyveresek
 Özönében törhetlen lélekkel,
 Mint meghajtani Ensotto előtt
 Rómának felséges fejét.

Rudolf trónörökös verse – Jókai fordításában

Rudolf trónörökös 1871—72 telén utazta be először Magyarországot. A magyar föld szépségei annyira hatottak az akkor még csak 16 éves ifjúra, hogy útjának végén, 1872 február 1-én Magyarország szépségeiről verset írt a budai ki-

rályi várpalotában. E német-nyelvű költeménynek az eredetije sohasem látott napvilágot. A kézirat 1892-ben Jókai kezébe került, aki sietett lefordítani. Íme a néhai trónörökös költeménye, Jókai fordításában:

Végigjártam széles nagy Magyarországon:
 A Tisza-vidéken, dunai rónákon;
 Kalászdús földeken, árnyékos erdőkön;
 Kalangyákkal rakott zöldellő mezőkön.
 Pásztorember őrzi legelésző barmát,
 Hol egykor hős Hunyad nyerte diadalmát.
 Majd feltűn, a felhők paizsára lépve,
 Tündér délibábnak megfordított képe.

Láthatáron fényes hegykoszorú látszik:
 Kárpátok ormain az alkonyfény játszik,
 Hatalmas saskesely kering a magasban,
 Madárdal szól mezőn, ligetben, nádasban.
 Ha zene szól, puszták fia táncra toppan,
 De ha csatakürt szól, akkor ám még jobban!
 Hazáért és trónért vérét nem sajnálja,
 Éltét is odadja, ha kéri hazája.
 A Felvidék sötét rengeteg erdői,
 Az Alföldnek aranykalászos mezői,
 Duna-Tisza hallal bővelkedő medre,
 Legelők nyájakkal és gulyákkal fedve;
 Vágtató ménesek, csikós betyárokkal,
 Drága érc, mit a hegy kebelébe foglal;
 Mind ez összevéve büszkesége, kincse,
 E boldog országnak, melynek párja nincsen.
 Büszke Budavára kevélykedve néz le
 Pestre: a szépségben pompázó testvérré.
 Közöttük a Duna, mint a Tiber árja,
 Mely Rómát két elvált városrészre vágja.
 Amde ennek hátán hajók raja pezsdül,
 S összeköti Budát, nem választja Pesttül.

Hát a méltóságos fekvésű Esztergom!
 Ormán a kupolás, messzefénylő templom.
 Mintha álom volna, ábránd tüneménye,
 Pedig a valónak szétsugárzó fénye.
 Itt trónol a magyar egyháznak hatalma,
 Kinek a lelkekre terjed birodalma.

S hol a sötét Bakony-erdő végit érte
 S utunkat Balaton zúgása kísérte,
 Ott van a magyar Rheims: királyfelkenető
 S királyi halottak számára temető.
 Hideg márvány alatt eltemetve fekszik
 Szent István, akinek híre nem öregszik;
 Áldó jobbkezére ma is emlékeznek,
 Aki diadalát szerzé a keresztnek.
 Az ország legjáva hírét messze adja:
 Ő volt e nemzetnek apostola, atyja.

Jókai és a Pesti Napló

Jókai Mórt egész életében erős szálak fűzték a magyar ujságíráshoz. Nemcsak hogy állandóan írt cikkeket, novellákat, karcolatokat a legkülönbözőbb lapokba s maga is szerkesztett több ízben politikai napilapot és hetilapot, nagy regényei közül is sok előbb napilapokban jelent meg folytatásos közleményekben. Legtöbbje a *Pesti Napló*-ban, melyhez a leghosszabb időn át s a legmelegebb érzésekkel tartozott. Egész kis könyvtárat tesznek ki azok a regények és elbeszélések, melyek a *Pesti Napló*-ban láttak napvilágot.

Ímé, róluk egy kis bibliográfia:

Erdély aranykora (1851). Az utolsó tengeristen (1852). Kelet királynője (1852). A kalózkirály (1852). A varhonoriták (1852). Fortunátus Imre (1852). A kétszarvú ember (1852). Carinus (1853). Egy magyar nábob (1853). A pruthi csata (1853). Végszó a magyar nábobhoz (1853). Kárpáthy Zoltán (1854). A régi jó táblabírák (1855). Szomorú napok (1856). Az elátkozott család (1857). Az új földesúr (1862).

Egyébként hadd jellemezze Jókai viszonyát a *Pesti Napló*-hoz maga Jókai. Ő írta meg 1894-ben a *Pesti Napló*-ban, egy szentistvánnapi verseikben. Így szólt:

Az én dolgom a Pesti Naplónál

Most is édesen gondolok vissza azokra a szép, csendes időkre, amiket úgy hívunk, hogy *Bach-korszak*.

Schmerlingnek sikerült a *Bach* elődeit rehabilitálni.

Bach- és a *Schmerling*-éra a Nirvána meg a Dante pokla: amott a semmivéporlás elmálasztó lassú zsibbadása, emitt a tortúrák minden fajtájának keresztülpróbálása.

A magyar ujságírónak a *Bach* idejében az volt a jelszava: »ne szólj szám, nem fáj a fejem«. *Schmerling* uralmában meg az, hogy: »ha szólsz is, megbánod, ha nem szólsz is, megbánod«.

Az ötvenes években lélekzetet venni minden honpolgárnak, rang- és fajkülönbség nélkül, teljesen szabad volt, de már a lélekzetet vizsgálja is lehellni, úgyhogy en-

nek hangja is hallható legyen, csupán a magyar ó-konzervatíveknek. A többi mind »mundtolt« volt. (Nincs erre, — ne is legyen, magyar szó.)

Dicséretükre legyen mondva, ezt a jogukat fel is használták. Szídták a kormányt nemcsak Budapesten, de még odafent Bécsben is.

A magyar ó-konzervatívek lumene volt Ürményi József. A magyar nemzeti ellenzék egyedüli látható feje. Ahoz ragaszkodtunk, mint a *horgas atómusok*, mi többi szétzúllott magyar hazafiak: *Kemény* Zsigmond, *Csengery Antal*, *Kazinczy Gábor*, *Szilágyi Sándor*, magam is.

Egész legendakör képződött az alakja körül.

Hogy figurázta ki a Hofburg fényes udvari báljában

a mindenható Bach minisztert, fenhágon kérdezte tőle: »nun lieber Herr Doktor (!) was haben Sie neues vor, um Ungarn zu beglücken?« Hallatlan merénylet.

De hasonló merészség volt, amikor Ürményi József a budai várban a helytartó által adott udvari bálon oda-plántálta magát a legelső hivatalnokvezér elé, hátat fordítva felé, úgyhogy a két kezét a két frakkszárnyának zsebébe mélyesztve, önagyméltóságát teljesen elnapstóttette.

Fézt felsőbb rendeletre meg is kellett duellálnia a dehonesztált kegyelmes úrnak Örményivel. A szerencse, hogy a pisztolyok lojálisok voltak.

E kiváló tekintélynek auguriuma alatt, mi, fent elsorolt cidevant rebellesek egy merész váilalatot kezdtünk, a »Nemzeti Könyvtár« kiadását. Régi krónikáknak, magyar közéletnek megörökítése volt benne a főcél. Sok nagybecsű munka lett ott összehordva: többek között Cserey Mihálynak nagyérdékű erdélyi korrajza. Ennek a befolyása alatt született meg Szizligeti »Béldi Pál« drámája s nekem is több regényem (Erdély aranykora, Törökvilág Magyarországon, Kétszarvú ember).

Később ezen a féligtaposott ösvényen át megnyílt az út egy rendes napilaphoz, amelynek koncesszióját a derék idős Emich Gusztáv tudta megszerezni a maga firmájának.

Ez volt a *Pesti Napló*.

Csak két lap van még mai nap életben, amely a távol

Bach-korszakban merészkedett megszületni: mindkettőnek én voltam a keresztapja: a *Vasárnapi Ujság* és az *Üs.ökös*, napilap csupán a *Pesti Napló*. Ez képviselte egyedül a magyar nemzeti szellemet.

Szerkesztője volt Török János. Az egyedüli posszibilis szerkesztő széles e Magyarországon. Minden egyéb publicista terhelve volt a kormánykörök előtt. Hisz énnekem magamnak is csak úgy lehetett két éven át a *Vasárnapi Ujság*ot szerkesztenem, hogy Pákh Albert lett megnevezve felelős szerkesztőnek; az pedig Graefenbergben üdült nehéz betegségéből s minden héten üres lapot küldtünk fel hozzá, azt visszaküldte az aláírásával ellátva s arra nyomtattuk a cenzornak benyújtandó számot.

Tehát a *Pesti Napló* munkatársa voltam én is.

Igaz, hogy csak vonal alatt. A tárcájában jött a regényem.

Az első regényem, mely azal a vakmerő furfanggal jött létre, hogy naponként egy tárcára valót írtam meg belőle, a következő napra való még csak a fejemben volt meg. Könnyen beletörhetett volna a késem. Ez a regényem volt az *Egy magyar nábob*. Szép honoráriumot kaptam érte a *Pesti Napló*tól: ezer forintot. Rengeteg pénz volt ez akkor! Kivált nekem. Nem is tudtam volna mire elkölteni, ha a svábhegyi telket (egy elhagyott kőbányát) meg nem vettem volna rajta. Hanem ez még csak a felét adta ki a vételárnak: hogy a másik

fele is megkerüljön, nem volt mit tennem mást, mint a jó Magyar nábob örököséből egy másik regényt leszámaztatnom, ekként támadt a *Kárpáthy Zoltán*.

Ezért is megkaptam — előre — a szép ezer forintokat Emiechtől. S aztán írtam ezt is, egyik tárcát a másik után a *Pesti Napló*ba, nem aggódva a jövődek miatt.

Hanem ennél aztán csakugyan utolért a nemezis.

Az új telkemen galagonya-bozótírtás közben a jobbkezem hüvelykujjának a körme alá szúródott egy tövis, beletrött a hegye, az ujjam meggyúlt, nem tudtam tollat fogni: a tárca elmaradt a lapból.

De másnap már ott volt a szerkesztő kegyetlen fulminatóriuma az asztalomon:

»Hallja az úr! *Vagy regényt írunk, vagy paszulyt öntözünk! Ha felvette az úr*

az árát, írja meg az aequivalensét!«

Én aztán mit tehettem? Török Jánosnak igaza volt. Írni kellett. Írtam a folytatást *balkézze*l. Ha a tisztelt olvasó talált valami nevetni való furesát ebben a regényemben, gondoljon rá, hogy azt balkezemmel írtam, a jobbkezem hüvelykét azalatt székifű-főzetbe áztatva.

De hát én még most is visszagondolok erre.

S most, amikor már nevezetes ember lettem, akinek hírnevét a fillokszerák, szőlőmolyok és firkáló férgek milliói hirdetik s körüljárók viruló telkemben, gyönyörködve gyümölesterhelte fák, bokrok és szőlők ismerős világában, mindig eszembe jut, hogy én ennek az alapját a jó *Pesti Napló*nak köszönöm. Adjon az Isten neki is még sok időközön át bőséges szüretet!

Világszerte híres Rév-Komárom vára, } Magyarok Istene öröködi felette:
Minden magyar ember büszkén tekint rája. } A gonosz ellenség soha be nem vette!

A fiatal Jókai ismeretlen színművei

Két gyám — A földönfutó — A hulla férje

Aki a százkötetes Jókait végiglapozza, alig tudja elhinni, hogy egy emberi élet műve ez a tenger fény, szín, pompa, gazdagság. Azt meg éppen nehéz elképzelni, hogy ennek a rendkívüli alkotóerőnek olyan művei is vannak, amelyekről nem tud a magyar olvasó, mert nem láttak soha nyomdafestéket és régen elmerültek a felejtésben. Jókai Mór regényeinek és elbeszéléseinek ragyogó sorát húsz színpadi művének három kötete egészíti ki a jubiláris kiadásban és ezenkívül még három drámája jelent meg nyomtatásban. De az alig tudja valaki, hogy az ifjú Jókai ezenkívül még három olyan darabot írt karrierje kezdetén, amelyek soha nem jelentek meg nyomtatásban és teljesen eltűntek az időben. Három első darabja bizony megbukott a Nemzeti Színházban. Közülük az első kettőt még nem is a maga neve alatt írta, hanem a *Csallóközi* álnevet használta.

A *Két gyám* volt az első. *Szenffy* Gusztáv írta a zenéjét és 1846 április 18-án játszották először a Nemzeti Színházban. Először és egyben *utoljára is*, mint a *Honderű* alábbi soraiból kiderül:

»Mint értesülünk, szerző maga is belátá műve gyöngeségeit adatás alatt, s azt többé adatni nem is szándéka. Illy esetben fölöle hozzászabban szólani bírálati viszketegnek látszhatnak. Minden során e compilationak — mert az egész nem egyéb — meglátszik a fiatal kezdőkész tanulatlansága, amellynek még évek szorgalmas, szilárd művelésére, még egy kis élet-

tapasztalatra van mindenekelőtt szüksége, hogy éldelhető színművet nyújtani képes legyen. Addig Isten velünk.«

A színészekről egy szóval sem emlékezik meg a zord kritikus, akinek bírói talárja alatt *Lerfi-t* sejtjük. Pedig a *Két gyám* fakult színlapján nem kisebb nevek olvashatók, mint *Szentpétery*, *Lendvay*, *Fáncsy*, *Udvarhelyi*, *László*, *Egressy* Gábor és *Béni*, *Telepi*, *Szigeti* József és *Lendvayné*.

Jókai Mór másodszor is népszínművel próbálkozik és 1850 április 14-én újra *Csallóközi* pseudonimjét hirdeti a Nemzeti Színház »színi cédulá«-ja: *A földönfutó* első és utolsó előadása van ezen az estén. *Szentpétery*, *László*, *Lendvayné* és *Bartha* játsszák a főbb szerepeket Csallóközi népszínművében, melynek zenéjét *Egressy* Béni szerezte. A kritika ezúttal sem irgalmasabb: a *Pesti Napló* ugyan keményen megmondja a véleményét:

»A darab szerzője, lemondván a legutolsóig mindazon magasabb célokról, mellyeket színműíró magának feladatul tűzni tartozik, egyedül odatörekedett, hogy mulattassa a közönséget bármilyen áron. Miután ezen, a színművészetre nézve legutolsó célja sem sikerült, más semmi olly oldala nincs a darabnak, mellyről említést tenni érdemes volna.«

A harmadik színpadi kísérlet *A hulla férje*. Háromfelvonásos dráma, 7 szakaszban. 1851 november 15-én van a premiére-je és a női főszerepet — *Delmaure Olivát* — Jókai felesége, *Laborfalvi* Róza

játssza. *Lendvay*, a fiatal *Szigeti József*, *Komlóssy Ida* és *Bulyovszky Lilla* a partnerei. Három előadást ért meg *A hulla férje* a Nemzeti Színházban. A *Hölgyfutár* szüszavú bírálója csak ennyit mond róla:

»Az előadás tetszéssel fogadtott s szerző kitapsoltatott. Az előadás általában nagy szorgalommal ment véghez. Kár, hogy a dráma tárgya nem magyar! Jókainé néhányszor kissé akadozott szerepében, mire egy pajkos fiatal menyecske mosolyogva jegyzé meg: »Jól teszi, hiszen nem kívánhatja tőlünk nőktől senki, hogy mindig csak azt mondjuk, amit férjünk előnkbe ír.«

Érzelmes és borzalmat keltő romantikus párizsi történet *A hulla férje*. A kegyetlen és elvetemült *Barray marquis* álomméreggel tetszhalálba küldi tiszta, ártatlan feleségét, *Améliát*, akit ábrándjainak lovagja, a fiatal halottkémorvos életrekelt a halottasházban. Üres koporsót temetnek el a *Barray*-kriptában és a szerelmes

pár boldogan él rejtekhelyén. A férj még felesége halála napján nőül veszi a szépséges *Delmaure Olivát*, aki csak azért lesz nejevé, hogy örületbe kergesse, megölje és bosszút álljon rajta tragikus sorsú anyjáért. Soha egy percre nem lesz a valóságban férjéé. De a férfi a mánor perceiben írást ad neki róla, hogy első feleségét méreggel ölte meg. *Oliva*, az áruló irat birtokában, kínozza, gyötri az urát. Nászéjszakáján *Amélia* halotti köntösének másában fogadja, ágyára minden reggel a megöltnek vélt asszony sírjáról hoztat száraz virágot. Egyszer azután a temetőben, a kriptá előtt, ahová a félőrült *marquis* vissza-visszatér, lelke gyötrő kínjaitól úzve, találkozik a szerelmesekkel. Fölismeri *Améliát*, akiről azt hitte, hogy élve temettette el. Egyszerre kijózanul lekiismeretfurdalásaiból, fölébred benne újra a hideg gonosztévő és bíróság elé hurcolja a szerelmeseket. A dráma két utolsó képe ez. Itt adjuk át a szót magának az írónak.

VII-ik szakasz.

VÁLTOZÁS.

(Törvényszéki terem. Az esküdtbírák padjaikon ülnek. Kétoldalt két pad a vádo és vádlott számára.)

1-ső jelenet.

Esküdtbírák, *Elnök*, *Jacques Moulin*.

Moulin, *Elnök* (az előszínen beszélnek egymással, mindketten esküdtbírói hivatal öltönyben).

Moulin: Valóban különös processus. Pör egy hulla miatt.

Elnök: De aki föltámadott.

Moulin: A férj, mint holtat

adta át az orvosnak, s az felélesztette őt. Tehát övé, mert ő érdemelte meg.

Elnök: E kérdés felett mi nem ítélnünk, ez a leki törvényszék elé tartozik, minket csak azon kérdés illet, ha ugyan az-e a vádlott nő, akit *marquis Barraynőnek* hívnak? Ha a *marquis* ezt bebizonyította... De azonban nekem nem szabad a véleményeket elfoglalom.

Moulin: Im jönnek.

Elnök: Ülünk helyeinkre.
(Leülnek.)

2-ik jelenet.

Előbbiek, Huissiers, Amélia, Ardent, Barray.

Amélia, Ardent, Barray (a két ellenkező padon helyt foglalnak.)

Elnök: Asszonyom, ön felszóllítatik általam kinyilatkoztatni, hogy ismeri-e ezzel férfit?...

Amélia (szilárdul): Sohasem láttam őt.

Elnök: E férfi marquis Barray, azt állítja, hogy ön az ő neje, báró Vausard Amélia.

Amélia: Most hallom először e neveket. Én az Ardechi megyében születtem, árva vagyok, Paurmieu szegény polgár volt nevelőatyám, nevem Dorand Klára, két hó előtti mentem férjhez Floiron Ardent úrhoz; azóta az ő neje vagyok.

Barray: Uraim, mindez merő hazugság. Kössék be szememet és én vakon le fogom őt írni önök előtt. Hajfürtei színét, hosszúságát, szemeit, ajkait, a legkisebb szeplőt halántékán.

Elnök: Az nem bizonyít; azt megtudhatta ön. Tanuk kellenek.

Barray: Átkozott sors! Egykori eselédeim közül egy sem akar előkerülni, hogy melletttem bizonyítson. És én esküszöm, uraim, hogy ő az én nőm. Hiába mondják, hogy ő meghalt és eltemettetett, mert én magam előtti látom őt és megesküszöm rá, hogy ő az. Én előadtam bizonyítványaimat.

Ardent: Ez az ember őrvjög, uraim, azt állítja, hogy én ne-jét feltámasztottam a halálból. Hallottak önök valaha ily neveltséggel határos mesét? Hát emberfölötti lény vagyok én, hogy a megholtaknak életet adhatok?... Ő egy sereg szerelmeslevelet hozott elő, miket állítólag én és nőm írtunk egymásnak, de e leveleknek nincs aláírása, s azokat sem én, sem nőm magunkénak el nem fogadjuk.

Barray (félre): Ó, kárhozat! Az egyetlen tanut, ki ezt bebizonyítaná, magam tettem el az útból. (Fenn.) Ha Givois élne, ki önöknek szerelmi postájuk volt, bizonyára meghazudtolandná ez állítást.

Moulin (közbekiált): Givois! Ah! az a fickó tehát meghalt? És nem került az én kezemre. Ezt sajnálom.

Barray: Ah! hisz éppen ön az, Monsieur Moulin! Hisz ön tudhatja az esetet legjobban. Kérem, legyen ön a tanum.

Moulin (zavarodottan): Én — tanu? Mit bizonyíthatok én? Én bíró vagyok.

Elnök: Jacques Moulin — a vádlott kívánságára — vesse le ön a bírói öltönyt, s üljön a tanuk padjára.

Moulin: Mit akar ön velem bizonyítani?

Barray: Ön volt az, kinek egykori komornyikom — Givois, mint megtudám — nőmet át akarta adni.

Moulin: Nekem?... Mi végre?

Barray: Hisz nem titok, mindenki tudja, hogy ön bonctanárral, nincs miért tagadnia az esetet.

Moulin: Nem is tagadom. Amit én teszek, az emberiség

ALAPITVA :
1895. ÉVBEN

TELEFÓNSZÁM : 8—61.

HORVÁTH ÉS HALÁSZ

NŐI ÉS FÉRFI DIVATKELMÉK ÉS SELYEM-
KÜLÖNLEGESSÉGEK ÁRUHÁZA

BUDAPEST, IV., VÁCZI UCCA 26.

*Különleges
szövetek, selymek
olcsó árban*

DRÓTKERÍTÉSEK

világhírű
» HUNGÁRIA «
drótfonatok, kapuk,
ajtók, védőrácsok,
tűskédrótok, vas-,
réz- és nádszövetek,
**sziták,
rosták,
ágybetétek,
vaságyak,
vasbútorok**
a legelőnyösebb áron
és legjobb kivitelben
kaphatók

HAIDEKKER SÁNDOR

SODRONYSZÖVET-, FONAT- ÉS KERÍTÉSOYÁRÁBAN

BUDAPEST, VIII., ÖLLŐI ÚT 48/50. — ÁRJEGYZÉK INGYEN
FIÓK I BUDÁN, II., „FŐ” UCCA 59.

BENDA JÓZSEF ASZTALOSMESTER

MŰBÚTOR- ÉS ÉPÜLETASZTALOS IPARTELEPE

Portál, bolt- és irodaberendező. Hálók,
leányszobák s mindennemű felérbúto-
rok legolcsóbb bevásárlási forrása.

BUDAPEST, DAMJANICH UCCA 33. TEL.: JÓZSEF 111-18

Angol, francia férfi és női

DIVATSZÖVET-
KÜLÖNLEGESSÉGEK

nagybani eladása

FÓTI FERENC

BUDAPEST, IV., VÁCI UCCA 9.

Telefón: 12-52. Sürgőncím: „Ftoff”

RÖSER

NYILVÁNOS NÉGYÉVFOLYAMÚ

FIÚ FELSŐ KERESKEDELMI
ISKOLA ÉS INTERNÁTUS

BUDAPEST, VI.,
ARADI UCCA 10.

IGAZGATÓ:
RÖSER ALFRÉD EDVIN

LAKÁST TAKARÍT
POLOSKÁT IRT (JÓTÁLLÁSSAL)
PADLÓT GYALUL, BEERESZT

stb. legmegbízhatóbban

BELVÁROSI TAKARÍTÁSI VÁLLALAT

(Törv. bejegyzett cég)

BUDAPEST, IV., RÉGI POSTA UCCA 1. TELEFÓN: 45-51.

ROBES D'APRÈS-MIDI
ROBES DU SOIR ET DE DINER
TAILLEURS MANTEAUX
FOURRURES

MODES DÉNES

11/B. RUE VÁCI

BUDAPEST

**SEZLONOK 350.000-TŐL,
SZALÓNGARNITÚRÁK 500.000-TŐL**

MATRÁCOK, SEZLONTAKARÓK, PAPLANOK LEGOLCSÓBBAN
BUDAPEST, VIII., RÖKK SZILÁRD UCCA 37. KÁRPITOSNÁL

RÉSZLETFIZETÉSRE KAPHATÓK

SZALÓNGARNITÚRÁK, SEZLONOK, MATRÁCOK, PAPLANOK
BUDAPEST, IV., MAGYAR UCCA 8.

MAGYAR KONFEKTIOMŰVEK R.-T.

EZELŐTT UNGÁR LIPÓT
KOSSUTH LAJOS UCCA 2.

TELEFÓNSZÁM: 9-22.

SÜRGÖNYCÍM: »CONFECTA«

MAGYAR-AMERIKAI PETROLEUM R. T.

KÖZPONT: BUDAPEST, V., DOROTTYA U. 14.
SÜRGÖNYCÍM: M A G Y A R S O C O
TELEFÓNSZÁMOK: 76-80 ÉS 196-42
TELEP: CSEPEL, PETROLEUM-KIKÖTŐ

ÖSSZES ÁSVÁNYOLAJTERMÉKEK
BENZIN, PETROLEUM NAGYBANI ELADÁSA

EGYSZERŰ ÉS

DÍSZBÚTOROK, LAKBERENDEZÉSEK

ÓRIÁSI VÁLASZTÉKBAN

FÖLDES BERTALAN BÚTORÁRUHÁZÁBAN

BUDAPEST, KÁROLY KÖRÚT 11.

*Eladás nagyban
és kicsinyben*

ALAPÍTVÁ 1900. ÉVBEN

*Telefonszám:
József 115-17.*

KROLUPPER

VASÚTI JELZŐLÁMPA, FÉM- ÉS BÁDOGÁRÚGYÁR
BUDAPEST, VIII., HUNYADI U. 3. SZ.

**BÁDOG
REKLÁMTÁBLÁK**

**BÁDOG
JÁTÉKÁRÚK ::::**

GIZELLA-GŐZMALOM R.-T. BUDAPEST

TELJESÍTŐKÉPESSÉGE ÉVI 1,500.000 MÉTERMÁZSA

AFFILIÁLT VÁLLALATOK :

EXPORTMALOMIPAR R.-T., SZOMBATHELY
GYÖNGYÖSVIDÉKI GŐZMALOM R.-T., GYÖNGYÖS
GIZELLA-GŐZMALOM RÉSZVÉNYTÁRSASÁG, PECICA
PRODUCTUM ÓRLEMÉNY-ÉS TERMÉNYFORGALMI
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG, BUDAPEST

**POLOSKAIRTÁST
CIAN-GÁZOKKAL,
HATHAVI JÓTÁLLÁSSAL
VÁLLAL**

HA MEG AKAR SZABADULNI
PATKÁNYAITÓL
SÜRGŐSEN RENDELJE MEG AZ
AGRARIA HÜSKONZERVA
PATKÁNYIRTÓANYAGOT

STANDARD TÁRSASÁG

VEGYI LABORATÓRIUM

BUDAPEST, IV., KOSSUTH LAJOS UCCA 14. — TELEFÓN 82-74.

BÚTOROK

HÁLÓK, EBÉDLŐK, ÚRSZOBÁK, TELJES LAKBERENDEZÉSEK OLCSÓ BEVÁSÁRLÁSI FORRÁSA

RUBIN KÁROLYNÁL

VII. KER., WESSELÉNYI UCCA 47

(ERZSÉBET KÖRÚT MELLETT)

BUDAPEST, VIII., NAGYFUVAROS UCCA 14. SZ.

KÖZVETÍT:

HÁZAKAT,
VILLÁKAT,
TELKEKET,
OYÁRHÁZAKAT

»CSABA«

ADÁSVÉTELI IRODA

KÖZVETÍT:

ÜZLETEKET,
SZUTERÉNO-
KAT, PINCÉKET
ÉS LAKÁSOKAT

KÁVÉMÉRÉSEK
minden kerületben lakással vagy lakás nélkül.

VENDÉGLŐK
1—2—3 szobás lakásokkal, nagy választékban.

KÁVÉHÁZAK
fő útvonalakon, más célra is alkalmasak.

ÉTKEZDÉK
gyárak között, lakással olcsón eladók.

DIVATÜZLETEK
Nagykörűen portálal nagy választékban.

FÜSZER-és CSEMEGE-üzletek bármely útvonalon, berendezéssel.

DROGÉRIÁK
forgalmas helyen áruval is eladók.

CIPÉSZ-ÉS SZABÓ-üzletek minden kerületben kaphatók.

ÜZLETHELYISÉGEK
minden szakmára nagy választékban kaphatók.

SZUTERÉNOK
modern, úgyszintén pincék kaphatók.

LAKÁSOK
1-2-3-4 és többszobás nagy választékban.

Ha venni vagy eladni akar, forduljon bizalommal a fenti irodához.

KÖNIGSTEIN N. ÉS TÁRSAI

BUDAPEST, IV. KERÜLET, PETŐFI SÁNDOR UCCA 3. SZ.
(VOLT KORONAHARCEGO UCCA)

TELEFÓNSZÁM : 114—09

Magyarország legrégebbi bőrkesztyűgyára

**VALÓDI ANGOL BŐRBÚTOR,
BŐRFOTEL, BŐRSZÉK ÉS
LAKBERENDEZÉSI CIKKEK**

MAGYAR BŐRSZÉKGYÁRNÁL

BUDAPEST, V., MÉRLEG U. 4.

TELEFÓN: 30-83.

JAVÍT, FEST

ÁTALAKÍT

*

"STEYR"

**AUTOMOBILMŰVEK MAGYAR KERESKEDELMI
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG**

TELEFÓN: JÓZSEF 64-62

12-40 LÓERŐS | **7-23 LÓERŐS**

6 HENGERES SZEMÉLYAUTO
NYITOTT ÉS CSUKOTT
KAROSSZÉRIÁVAL

4 HENGERES SZEMÉLYAUTO
NYITOTT ÉS CSUKOTT
KAROSSZÉRIÁVAL

BUDAPEST, VIII., TREFORT UCCA 2. SZ.

*Az összes
fényképészeti cikkek
gyári raktára*

*Eladás
kicsinyben és
nagyban*

HOFFMANN VIKTOR **FOTÓKERESKEDÉSE**

BUDAPEST, VII., DOHÁNY UCCA 62.

TELEFÓN: JÓZSEF 105-59.

VILERSÉBET·KÖRÚT·28SZ
X. JÁSZBERÉNYI·ÚT 8.

Del-Ka

A LEGELŐKELOBB-LEGNAGYOBB
ÉS LEGOLCSÓBB
CIPO ÁRUHÁZ

javára, a tudományok előmenetelére cselekszem s hogy titkot csinálók belőle, arra csak az ostoba előítéletek kényszerítenek. Hanem mi közöm nekem e tárgyhoz!...

Barray: Szíveskedjék ön e nőt megtekinteni. Nem találja ön hasonlónak, sőt éppen ugyan azonnak ama nővel, kire önnel Givois megalkudott?

Moulin (hévvel): Éppen nem, semmi esetre sem! Semmi esetre sem!

Amélia (könnyebbülten): Ah, élni kezdek!

Barray: Az lehetetlen! Emlekezzék ön vissza.

Moulin: Sőt már most még jobban emlékezem az egész esetre. Igen is! Egy tárgyat én vettem meg azon fickótól, de én, mint minden tárgynak, úgy annak a karjába is be szoktam metszeni nevemnek első jegyeit és így e jegynek ott kellene látszani, ha e nő a kérdéses tárgy lett volna.

Amélia (összerezzen): Hah! Elvesztem!

Ardent (Moulinhoz): Ön megölt bennünket.

Barray: Kérem, uraim, azon nő karján fekete karperec van, kérem azt onnan leoldatni.

Huissier (odamegy s leoldja a karperecet): Jacques Moulin jegye itt van.

Moulin (kétségbeesve rogy le a padra):

Amélia (arcát kezeibe rejti):

Ardent (előlép): Igen, uraim, nem tagadom tovább, nyíltan beszélek. E nő azon embernek nem neje, hanem áldozatja, de enyim az Isten előtt! Az sírba üldözte őt, én a sírból

mentettem őt meg. Ő kínozta őrdöge, én szerető férje vagyok. Nem élve, holtan vettem őt át. Én adtam neki a lelket, az életet; az én imámra támasztotta fel az Isten, s ő lemondott férji jogairól, amidőn új nőt vett magának.

Elnök: Mindez nem tartozik e törvényszék elé! A bírák mondjanak lelkiismeretük szerint ítéletet.

Bírák (szavazataikat az urnába szórják):

Ardent (odalép Améliához): Ne félj, egy gondolatom támadt, meg foglak menteni, övé nem leendsz, bármit mondjon az ítélet. Légy erős. Elszánt-ságra leend szükséged.

Amélia: Mindenre, csak őt követni nem.

Elnök (kiürítve az urnát): A bírák ítélték. Floiron Ardent tartozik Barray marquis nejét, Vausard Améliát férjének visszaadni.

Ardent: Én föllebb viszem az ítéletet.

Elnök: Nincs föllebbezés.

Ardent: Az Istenhez!

VALTOZAS.

(Pompás mulatóterem.)

1-ső jelenet.

Barray, cselédek.

Cselédek (virágokkal, tányérokkal s palackokkal futnak alá s fel):

Barray: Lóduljatok! Még több vendéget nekem! Csődítsetek össze boldogot, boldogtalant. Mondjátok, hogy marquis Barray lakodalmát tartja. Fényt pompát akarok látni mindenütt. Harsogjon a

zene. Részegítsetek le mindenkit, hogy ordítson, amint tud, marquis Barray asszonyt hoz a házhoz! Hah! Te asszony! Démon, mért nem vagy itt, hogy tomboljak örömben, amidőn szemeid közé kacaghatok. Készen vagytok-e urnőkötök üdvözetére? Tanácslom, hogy oly tisztelettel fogadjátok, mint egy ünneplő királynét. Ah! Mért nem láthatja az a másik! — Mért nem láthatja, hogy tehetetlen dühében kéjelegjen lelkem. A talizmán, melynek erejével lábai alá kényszerített görnyednem — szét van törve, most már jöhet vádolni saját irattal, melyben elismerem, hogy nőmet megöltem, midőn ugyanazon nő él, váratlanul föltámadva a sírból, előhozva a túlvilágról valamely jótékony szellem által, hogy gyötrelmeimért bosszút álljak. Ó, mért nem jó most ama vérig üldöző lény? Mért nem jó, hogy láthatnám összeroskadni a csodálat és rémület miatt? Hogy láthatnám megőrülni zavarában, s felkacaghatnék rajta.

Cselédek (szétmennek).

2-ik jelenet.

Barray, Olivia.

Olivia (belép): *Barray!*

Barray (hátrafordul): Ah! Hozott a jó sors! Éppen kellett szívemnek! Ha, ha, ha! Ne szakadj meg örömedben, szívem!

Olivia: Ez ember örült. (Merően néz rá.) Ki engedé meg, hogy jókedvű légy?

Barray: Kicsoda? — És azt, hogy kacagjak? És, hogy ép-

pen tégedet kacagjalak ki — nemde? Ó, a sors igen jó! Egymásra halmozza az örömeiket. Te jókor jöttél, maradj itt. — Látni fogsz sokat. Hah!

Olivia: Ez ember zavarba hoz. Ha eszén van, úgy én nem értem őt.

Barray: Nos, miért némultál el? Egykor oly hatalmas parancsoló szóval igazgattál jobbra, balra, mint egy vak hiénát. Hol van büszkséged? (Egy karszékre dobja magát.) Próbálj parancsolni! Lássuk, nem feledtem-e még el az engedelmességet?

Olivia: Nyomorult. Meguntad életedet s most mámorba fojtva lelkedet, kényszeríteni akarsz, hogy elveszítselek! — Most nem! Várok, míg kijózanodol.

Barray: Várhatsz sokáig. Sem meghalni, sem kijózanodni nincs szándékom, elanynyira nincs, hogy új asszonyt hozok a házhoz, szebbet, jobbat, kedvesebbet, mint te.

Olivia: Csakugyan megőrült.

Barray: Téged pedig elűzlek innen, elkergetlek magamtól. Elveszem tőled nevedet, átadlak a társaságok kacájának, kétértelmű teremtesül, sem asszony, sem leány! A büszke Olivia! Kit marquis Barray megunt és megvetett! Ha, ha, ha!

Olivia: Ember! Esküszöm, hogy haláloddal játsszol!

Barray: Halálommal?... Azon iratot érted úgy-e, melyet kezembe adtam!

Olivia: Még mindig kezem között van.

Barray: Őrizd meg jól. Nemsokára eljő maga a maire, itt

lesznek bírák, esküdtek, rendőrök, képviselők, pairek, mit tudom én, ki mind az ördög, akit összehívtam, mert ma marquis Barray lakadalmát tartja; válogathatsz, hogy ki előtt vádolj be azzal: hogy nőmet megöltem; mondd el akárminek, látni fogod, mint fog-nak kikacagni. Eredj, jó asszony, most én vagyok az úr!

Olivia: Ha minden órájáért életednek tíz angyal imádkoznék, nem irgalmaznék neked. Most elhagylak, mert a pokol megengedé, hogy le-részegülj, de majd ha kialud-tad mámorodat, akkor eljövök, addig örülj, mert akkor veszve vagy.

Barray: Maradj, jó asszony; akarám mondani — »leány« — ahogy jobban tetszik. — Hal-lod, már a lépesőkön ujjon-gatnak a cselédek, nőm érke-zett meg, legalább itéld meg, hogy jó izlésem van-e, midőn helyedre ültetem.

Olivia: Ez több bántalom, mint mennyit haláloddal meg lehet bosszulni, nyomorult! Maradj magadra, kicsiny vagy arra, hogy küzdjek veled, midőn eltapodlak.

Barray: Hah! Hallgasd! Hallgasd, mit kiáltarak ott künn! Nem azt káltják-e »Él-jen Marquis Barray neje!« Ez nem te vagy!

3-ik jelenet.

Előbb vendégek, Amélia, Ardent, cselédség. Később rendőrök.

Cselédség, Vendégek: Éljen marquis Barray neje!

Olivia (felijedve): Amélia!

Barray: Igen, ő! Ki meg-

halt és feltámadott, hogy tégedet elűzhesselek tőlem ál-tala, hogy eimondhassa rólad a világ — íme egy büszke nő, ki éppen úgy járt, mint az anyja; kevély volt, válogatott s utóbb is egy férfihoz ment nőül, kinek már volt felesége, éppen mint az anyja, akinek példáján okulhatott volna. Ha, ha, ha!

Olivia: Isten! Alszol-e?

Barray (Amélia elé siet): Üdvözlöm önt, házam királynéja.

Ardent (Améliát odáig vezetve): A törvény visszaitélte önnek nejét, én átadom önnek, amit átvettem öntől. (Vissza-vonul.)

Barray: Harsogjon a zene! Ordítsatok! Nőm feltámadott!

Amélia (a szín elejéig jő, fehér burkonnyal van befedve — töredezett hangon szól): Uraim, — a törvény — megítélte önnek, amit elveszíte... Holttestemet adta át ön a sírnak... Im én visszahoztam önnek holttestemet. (Leereszti fehér burkonyát, öltözete a halotti mez, fehér ruha s amint már leíratott — össze-royg, meghal.)

Barray (kezét arcára tapasztva, felsikolt): Ah, jaj nekem!

Vendégek: Gyilkosság, gyilkosság! (Szétfutnak.)

(Rendőrtiszt s rendőrök megjelennek.)

Rendőrtiszt: Mi történik itt? Ki kiáltott?

1. *Vendég:* E nő meghalt.

2. *Vendég:* E nő megmérgeztetett.

Rendőrtiszt: Ki tette azt?

Olivia: Isten, — te élsz... Isten, te jelen vagy. (Előlép.)

Ez ember itt! (Barrayra mutat.) Itt saját elismerése. (A levelet átadja.)

Barray (szólni akar): Nő...

Olivia: Ne szólj, könyörtelen vagyok. Az irat mindenkorra szól. Akkor cselekvéd a bünt és most ért utól. Saját hálódban vagy megfogva. — Meg fogsz halni!!!

A hulla férje sohasem jelent meg nyomtatásban. Egyetlen példánya van, Jókai Mór saját kezéirésa. Kék papiroson sorakoznak egymásután a fiatal költő gyöngybetűi. Sárga-fekete zsinór fűzi

össze a lapokat és a zsinóron még teljesen ép, töretlen a K. K. Polizei-Direction zu Ofen-Pest piros pecsétje.

»Cs. kir. Rendőrigazgatói vizsgálatra küldetett. Octob. 1. 1851.

Fánczy Lajos
Igaz.-felügyelő.»

»Für die Pester ungarische National Bühne zur Aufführung anstandslos als zulässig befunden. Pest am 5. October 1851.

Für den k. k. Stadthauptmann
der k. k. Polizei Rath:
Kirchner.»

Gomán
Ádám

Jókai ismeretlen levelei

Jókai levelezése anyjával, Laborfalvi Rózával, Petőfi Sándorral, Rudolf trónörökösrel, József főherceggel, Arany Jánossal, stb.

A Petőfi-ház Jókai szobájában van egy hatalmas tulipános láda. Simára fényezett fedelén a régi Komárom látképe, tüzes tüvel bekarcolva. A hű komáromiak küldték ajándékkul Jókainak, ötven esztendőös írói jubileuma alkalmából. Bátran ki lehetne nevezni Jókai levelesládájának, ámbár most üresen áll. Bőségesen elférnének benne a nagy írónak magánosokhoz intézett manuscriptumai, mert Jókai, tekintve élete hosszú folyamát, csodálatosan kevés levelet írt. Megszokta, hogy minden betűje a nyilvánossághoz szóljon. Levelei nincsenek összegyűjtve. A Jókai-szobában alig van néhány darab s a Nemzeti Múzeum fasciculusaiban is aránytalanul több a Jókaihoz intézett, mint a tőle származó levelek száma. Ezeknek javarésze is vagy rövid, sablonos

válasz a hozzá érkezett üdvözlőtekre, vagy pedig olyan bizalmas családi természetű s időben olyan közel van még hozzánk, hogy nem alkalmas publikálásra. Ezért tehát itt csak egy-két eredeti levélét közöljük, a többit inkább a hozzá írottak nagy halmazából válogattuk össze. Van ezek között egész sereg néhai Rudolf trónörököstől, Stefánia főhercegnőtől és József főhercegtől, Arany Jánostól, — ezek sorában három olyan, amely a teljes Arany-kiadás leveles-kötetében sincsen meg, — hazai és külföldi nevezetességektől, íróktól, művészektől és politikusoktól, névtelen Jókai-rajongóktól, akik tisztelő soraikkal gyakorta fölkeresték. Ezekből az érdekesebbeket most itt mutatjuk be először a magyar közönségnek, az idei *Hármaskönyvben*.

Jókai levele anyjához

Pest 1845 nov. 6.

Kedves anyám.

Szívemből köszönöm a küldöttteket. A komáromi czipó nagy dicséretben részesül s nagy dicsérők részesülnek a komáromi czipóban.

Költségemmel még egy hónapig kijövök. Hanem ha saját alkalmatlansága nélkül megtörténhetnék kedves anyámnak, egy téli öltönyt szeretnék szerezni, hanem nem olly ekerülhetetlen.

Bátyámnak itt küldöm a parancsot, a mit főnökömnek írt Urchowszky.

Tisztelem rokonainkat, Klárikát és Szüleit. Pista bátyámat, Károly bátyámat, mindnyájokat és kedves anyám kezeit csókolom, kedves anyámnak szeretve tisztelő fia *Móricz.*

Jókai Mór nejéhez, 1849 őszén

Kedvesem!

Ha levelet akarsz nekem írni, azt Vadkertre címezd, az ottani postamester kezemhez juttatja, — e napokban valahol

találkozni szándékozom veled, egy fiatalember, kit zvégett megbíztam, el fogja mondani, hogy hol és mi úton?

Most olly ferde helyen lakom, ahoi soha sem német, sem muzska nem járt és hihetőleg nem is fog járni. Itt te is el lehetnél, ha ottan nem maradhatsz.

Ha lehet, ne mulaszd el ez alkalmat velem találkozni. Gerendy Ambrus névvel eljöhetsz.

Isten veled, csókollak.

Imádó J. Móriczod.

Jókai utolsó levele anyjához

Pest 1856 febr. 18.

Kedves Anyám.

Perünkben eddigelé semmi haladás nem történt. Zs. Pali azt mondja, hogy másként minden rendben van.

Mindnyájan csókoljuk kedves anyám kezét. Husvétra, ha Isten engedi, felmegyünk Komáromba; addig is maradok kedves anyámnak szeretve tisztelő fia

J. Mór.

Jókai levele Bartók Lajoshoz

Kedves Lajosom,

Itt küldök egy csomó levelet, melyben apotheosist kérnek. A programmukat kérlek igazítsd ki a képen, hogy én a Petőfi szobor előtt egy szöveget fogok közre bocsátani; de nem az apotheosist fogom szavalni. »Erstens bin ich keine reine Jungfrau«, ahogy Heine mondja, nem lehetek szabadság nevtője, másodsor pedig nem lehetek oly vakmerő, hogy én Petőfi jelenlétében verset declamáljak; hisz Ő kirugná a fogamat infámis rosz klapancziákért. A ki apotheosist akar hallani, menjen a színházba.

Isten áldjon meg, maradok a Svábhegyen 1899 Jul. 23.

Ölel öreged

Jókai Mór.

A holnapi gyűlésre ne várjatok, mert én is a Kutyaavillába ígérkeztem Árpáddal, Bródyval, s más (nőnemű) Bohémekkel halászlére.

J. M.

Jókainé levele fiához

Kedves fiam

ateleveledet vetem 12 dikbe én már nyughatatlanul vártam leveledet 11 dikén tetemfel apostára, azt kívánod hogy 15 re ot legyen azengedelem már én azt mikor elmentél megengedtem 3 pengőt nénédtul hogy kelrá aztisadtam deha nemelég megengedem hogy a tekintetesurtól kérj hamajd a kosztodat kül-

döm meg küldömaztis még Januárius 9 dikéig irj haza mert nagyon szeretem hatudom hogyegésésvagy isten legyenveled kívánjaszerető édes anyád

Paulay Mária

abátyádnak igen sok dolgaivanak és nemlegjobegésége.

Ugyanazon levél másik oldalán Vály Ferenc Jókaihoz :

Kedves édes Öcsém !

Színművét illetőleg azt felelhetjük önnek, hogy azt Beöthy Károly Ur, — karácsonra haza jövén — ha már kivette hozzánk hozandja, 's át-olvasás után vissza küldendjük önnek.

Azonban ha e' munkája nincsen meg más példányban uram öcsémnek : akkor írjon tüstént Beöthy Urnak, hogy ne hozza el haza, hanem küldje önhöz, — ön pedig dolgozza ki úgy, hogy remekelhessen vele.

Nagy Ignác Színműtára kiadásával jelenleg felhagyott, s e' szerint a' munka kiadásával másként kell intézkednünk, — ha készen lesz akkor szerződhetik Ön Bortayval, — vagy ha jó lesz a' tudós társaság is kiadandja.

A' jogászi táncvigalomra vegye kedves édes öcsém kedves anyánk' engedelmét, azon feltétel alatt, hogy mind testére, mind lelkére a legszorgalmasabban vigyáz.

Isten és áldása legyen önnel, kívánja szerető édes anyja s' rokoni nevében Révkomáromban Tételő 12 d. 1843

igazán szerető rokona

Vály Ferencz
református oktató.

Laborfalvi Róza Jókaihoz 1849 őszén

Kedves Egyetlenem !

Mi jól esik lelkemnek, hogy egyszer szabadon és nyíltan írhatok neked, kedves jó Móricom, — oly sok panaszom van, anyád igen méltatlan irántam, nem is akartam megírni, de gondoltam, te sokkal okosabb vagy, hogy az téged nagyon nyugtalanítana, — én egészen kiismertem, — ő most sem azon aggódik, hogy te ilyen állapotban vagy, hanem hogy miért vettél el engem. A legalábbvaló rágalomokkal illet, akárhová megy, nincs más kitétele számomra, mint »az a személy!« azt mondja, én döntélek szerencsétlenségbe, — nálam nélkül most te nyugodtan ülhetnél otthon, de minden bajodat én okoztam és több ilyeneket. Téged azt mondta eltart holtig, csak menj haza, — mily nagy kegyesség! — én osztán menjek, ahová nekem tetszik, — ugye szép, anyához illő, — osztán csak nevétségessé ne tenné magát. De Egressynél is oly bolondokat beszél, hogy ha elcsábítottalak, hát tartsalak, még pedig úri módon, mert ő téged úrfinak nevelt, — no, hát most van ennek ideje ily körülmények közt? de ami még

legborzasztóbb, olyanokról álmadozik, hogy vajjon elválasztaná-e bennünket könnyen, — kérdezősködik arról hogy hol esküdtünk meg, — nem irtóztató és égbekiáltó ez?! — most van fogalmad, mily fájdalmasan vette szerencsétlen helyzetet anyád, — ide eljött, elment Polgárhoz csak azért, hogy engem rágalmazzon — azal a húsz pengővel milyen comédiát csinált, nekem nem merete küldeni, se Egressynének nem adta, mert mint mondta, félt, hogy elköltöm, hanem Polgárnak adta oly meghagyással, hogy úgy küldje, nehogy az én kezembe jusson, — ő nekem által adta, de kért, hogy küldjél oda nyugtatványt — a hét aranyat a bátyád küldte, de azt is megtudta valahogy anyád és most fél szinte, hogy nem jut kezedbe, — és ezt mind másoktól tudom, — én erről a húsz pengőről nem tudtam semmit és meg is kértem Polgárt, megköszönve szívességét és részvétét, hogy hadjon fel tovább ostromolni, mert én nem fogadok el semmit, — ha az Isten hazasegít, majd elvégezheted magad velek, — addig míg távol vagy tőlem, az isten ad nekem annyit, hogy te nem fogsz szükségét szenvedni, azért kérlek édes jó Móricom szerelmünkre! ne búsulj és ne aggódjál semmit, — avval az öntudattal írtam meg őszintén mindent, hogy te sem búsulni, sem aggódní nem fogsz, legyen megnyugvásod határtalan! és kétszeres! szerelmem irántad, mert mint kedves jó férjemet és szerencsétlent! kétszeresen kell téged szeretnem — azt hiszem, az Isten rövid időn megadja, hogy végképpen enyimnek mondhasalak, és kariaimba lehess, — karácsonra mindenestre lemegyek, ha előbb nem lehet, ne nekem tulajdonítsd, hanem a körülményeknek. Itt mindig sok a beteg és tudod lelkem, változnak a darabok minden percben, nagyon meg kell választani az időt, azért is, hogy gyanut ne gerjeszsen, ha nem lesznek is otthon. Azért én olybá veszem, mintha otthon volnának, az isten jutalmazza meg irántadi gondoskodásukat, de hiszen nem is fog elmaradni, — itt küldök fejkötőt és kontyot, azt hiszem, jó lesz? a néninek, neked lelkem a lábravalókat, a hét aranyat nem küldöm, hiszen aranyad van, ha kell, — hanem tíz forint pengőt küldök, — és ird meg, most, hogy küldjek levelet majd, miután szegény Telepiné meghalt, kinek címezzem! — mindnyájan egészségesek vagyunk, óhajtom te is az légy és maradj, vigyázz magadra kérlek, — Isten veled édes kedves szeretett! jó Móricom, Telepítől íráj sokat! nagyon sokat, reménylem rövid időn látlak
örökre híved szerető

Rózád.

Petőfi Sándor levele Jókai anyjához

Pest, septemb. 6. 1848.

Tisztelt Asszonyonéném!

A küldött egyetmást szíves köszönettel vettük. Laborfalvi Móricról nem sokat tudok, a régi barátság tökéletesen ketté

szakadt köztünk és örök időkre. Móric olly nemtelenül, olly gyalázatosan viselte magát irányomban, hogy rá sem nézhetek többé soha. Midőn meghallottam, hogy megjött faluról már mint férj, oda mentem Emódihez, s kihivattam őt, (mint azelőtt szokásom volt, mert L. Rózához soha sem mentem be) de Móric, a helyett, hogy kijött volna, azt üzente ki nagy gombán, hogy menjek be, ha dolgom van vele, s én erre bosszankodva haza jöttem. Másnap legényemet küldtem oda, hogy jöjön hozzám, mert igen fontos végezni valóm van vele, s erre a tennapi pimasz gorombasággal ismét üzente: én is csak annyira lakom tőle, mint ő én tőlem, ha dolgom van vele, sétáljak hozzá. Láttam, hányadán vagyunk, s egy levelet írtam neki, melly utolsó levelem hozzá az életben, s mellyben keserűen szemére hánytam irántami silány magaviseletét s különösen bizalmatlanságát, hogy házassága ügyében soha egy őszinte szót sem hallottam tőle. Ő e levelemért s különösen azért, hogy akkor a városban és a hegyek között kerestem őt, hogy állott rajtam boszút? csufondárosan! hírem és tudtom nélkül egy komisz cikket írt ellenem az Életképek utolsó számában, mellyben engemet többek közt Vörösmarti iránti háladatlansággal vádol stb., pedig Móric sokkal több hálával tartozik nekem, mint én Vörösmartinak. Isten neki, már mindennek vége van, s ő bánja meg a dolgot, nem én, mert nekem, azért hogy ő elhagyott, még maradtak barátaim, de neki én voltam egyetlen igaz barátja. Én Móricot gyöngé embernek ismertem, de elnézéssel viseltettem iránta, mert ezen hibáját fiatalságának tulajdonítottam, s abban a hiszemben voltam, hogy majd megemberedik idővel; gyöngé embernek ismertem őt, mondom, de azt nem tettem föl róla, hogy alávaló, pedig íme világosan kimutatta, hogy az. Ezentúl ne kérdezősködjék felőle Asszonynénem énnálam, mert én semmit, de semmit nem tudok, nem is akarok tudni felőle. Nem érdemli meg, hogy figyelmemet csak egy pillanatig is rá fordítsam. A contractusunk december végén telik ki, addig már nem hagyhatom el az Életképek szerkesztését, de akkor tüstént el fogom hagyni. Szomorú vigasztalás, de én egyébbel nem vigasztalhatom Asszonynénemet, mint azzal, hogy elvesztette ugyan a fiát, de igen rossz fiút veszített, ki után nem méltó bánkódni. Feleségemmel együtt tisztelvén Asszonynénémeket, maradok

őszinte jóakarójuk

Petőfi Sándor.

*Rudolf trónörökös levelei Jókaihoz,
az „Osztrák-Magyar Monarchia“ című munka ügyében.*

Kedves Jókai!

Nem válaszolhattam előbb, mert hogy alkalmatlan ne legyek, tudni akartam, mikor fognak Ő Felsőégeik Budapestről, illetőleg Gödöllőről eltávozni. Mint hallom, Ő felsége December

1-én érkezik Bécsbe, de még ez sem bizonyos, minthogy azonban ügyünk sürgős, kérem Önt, legyen szíves az ülést december 3-ára előkészíteni.

Én Weilennel jövök. Kiket akar ön Magyarországi munkatársaink közül meghívni, azt egészen tapasztalt ügyismeretére bízom, de mégis felemlítendőnek vélem, hogy *kevés tag jelenléte az ülés sikerére többnyire kedvező hatást gyakorol, míg ha sokan vannak, sokat is beszélnek 's keveset végeznek.*

Legszívesb üdvözetekkel Önnek

hű Rudolfja.

Laxenburg, augusztus 8-án, 1884.

Kedves Jókai Úr!

Fogadja legszívélyesebb köszönetemet leveleért, melly igen megörvendeztetett és a program megküldéseért. Ezt érett megfontolás és beható tanulmányozás végett még egy ideig magamnál tartani és Weilennel együtt óhajtanám át-olvasni, hogy a birodalom két részét érintő dolgozatokban legalább némi egyöntetűség legyen elérhető: de sajnálatomra Weilen jelenleg nincs Bécsben s csak augusztus közepén érkezik vissza.

Különben a dolog nézetem szerint most még nem sürgős, mert a nyár folytán az irodalmi működés alig fog megkezdetni, és így azt hiszem, hogy számítását nem zavarom meg, ha a program iránti végelhatározásomat csak folyó hó második felében veendi.

Futtakyról is, ki négy nap előtt meglátogatott, hallám: hogy a pénzügyi viszonyok nem kedvezően haladnak. E részben eléggé nem ajánlhatom Önnek, hogy vállalatunk előmozdítására Budapesten is *pénzügyi bizottság alakíttassék.* A Bécsben már megalakult bizottság *Dumba* úr kitűnő vezetése mellett igen hasznos szolgálatokat tett.

Mi a kellemetlen román izgatásokat illeti, méltóságunk alattinak tartanám illynemű támadásokra válaszolni, 's csak azok teljes mellőzését tanácsolhatom Önnek. Illy túlzott chauvinismus és nemzetiségi pártgyűlölködések ellenében sem fegyver, sem pénz nem áll rendelkezésünkre.

Fogjuk azokat még gyakran úgy román, mint szláv részről tapasztalni: a legjobb óvszer egyrészt a souverain megvétel, másrészt számos ismert és jóérelmű irodalmi férfiú megnyerése az érintett nemzetiségek köréből.

Fülöp sógorom nagy örömmel fogja értünk a gömöri felvidéket leírni. Remélem, hogy a falusi élet nyugalma Önre jótékonyan hat, kímélje is magát és keresse az üdülést, mert mindnyájan számítunk Önre, 's nagy szükségünk van lankadatlan erejére.

Legszívesb üdvözlettel Önnek

Rudolfja.

Bécs 1885. Nov. 25-kén.

Kedves Jókai!

Ö Felsője december 1-jén dél előtti 11 órakor leend kegyes, irodalmi művünk első füzetének bemutatathatása végett Önt, Weilent, és engemet elfogadni.

Ugyan az nap délutáni 6 órakor nálam ebéd lesz, melyre Önt ezennel meghívom. Szíveskedjék Ön nevemben Keletit és Haynald bíbornokot is meghívni, de az utóbbit csak oly feltétel alatt, ha a Bécsbe való utazás terhére nem lenne.

E részben diplomatiailag kérem kinyomoztatni, valjon kellemes lesz-e a bíbornoknak az említett ebédre megjelenni, mert ötöt e napon mellőznöm lehetetlen ugyan, de azt sem akarnám hogy az öreg úr oly messzire fáradjon csak az én kedvemért.

Kérem Önt végre arról is gondoskodni, hogy az Ö Felsője elé járulandó küldöttségről és az ebédről előre sokat ne irjanak: jobb ha ez majd utólag történik.

Legszívélyesebb üdvözetekkel Önnek

Rudolfja.

indulást, mert mindnyájuk
számitású büre, s
nagy szükségűt van
lehetetlen erejére.

Legszívesb indírást
büre.

Rudolfja

Rudolf trónörökös Jókaihoz, Laborfalvi Róza halálakor

Bécs 1886 November 22-kén.

Kedves Jókai!

Bensőleg ösztönözve érzem magamat Önnek e gyásznapon, mellyen Önt a balsors oly keservesen sujtotta, legőszintébb részvételemet nyilvánítani.

Engedje a gondviselés, hogy a munkában, szellemi alkotásban, a közjó szolgálatában s a drága haza szeretetében találjon ön vigaszt, és üdülést a legsúlyosabb csapás után, melly a férjét a szeretett élettársának halála által érheti.

Nőm s magam legmelegebb részvételét ismételve maradok Önnek hű munkatársa

*Rudolf.**József főherceg levelei Jókaihoz*

Alcsuthon 1885 5/11.

Tisztelt Barátom!

Mivel legkevesebb kilátásom nincsen tavasz előtt Budapestre jöhetni, amellet az idén a szüreti multság is végkép elmarad és október hó 3-tól, midőn tüdőgyulladásba estem, még mostanáig nem voltam a szabad levegőn és első sétám legyen az út Fiúméba, ha Lumniczer rendeletét akarom tartani, nem látok más módot, mint cigánydolgozatomat kezeibe posta útján szolgáltatni.

Iparkodtam legszűkebb keretbe szorítani nyelvészeti tudományomat, de mégis keveset terjedelmes, azonban segíthet rajta kellő törlésekkel, ha pedig kevés, azon is könnyen segítek egy teljes rövid nyelvtannal. Meglehet, hogy a többi részekben is talál törölni valót, mert van olyan is benne, ami fiatal leányoknak nem való, de hát e nép eredetiségét mutatja. Szóval az egészből lehet kivonatot csinálni. E napokban jön hozzám Aszódról az én szabadságolt honvédaltisztem, Sztojka Ferenc cigánykolompár és költő, ki az ott dívó cigány nyelven írt szótárt és költeményeket, azok között mi ketten is szereplünk. Ezen munkát az én költségeimre kiadom. Ha itt végeztem vele, nagyságodhoz küldöm, mert ez eredeti rom. A fő, hogy oskolákat végzett és utóvégre kolompárnak jó költő is.

Ahogy erőhöz jövök, Fiúméba rándulok, ott azután bajom maradványai elmulhatnak.

Ajánlom magamat kedves emlékébe maradván váltig legőszintébb barátja

József főherceg.

Alcsuthon 1885 17/11.

Tisztelt Barátom!

Folyó hó 7-ről kelt levelében azt mondja, hogy (igen nagyon összeszorított munkámban) törülésről szó sincsen, fáj-

dalom ellent kell mondanom és szégyenemre bevallom, hogy magamnak kell törülni benne és újra írni, mentsegem csak az, hogy nem vagyok rendes író és másodsor, hogy a szansz-krit nyelvben nem vagyok oly járatos, mint a cigányban és így történt, hogy 2 helyett az időket elcseréltem a leírásban. Tehát kérem küldje vissza szívesen ezen beküldött iratomat, hogy azt a darabot újra írjam. Csak félórai munka és a kiigazítottat postafordultával ismét kézbesítendem. Úgy jöttem a leírási hibára, hogy most az én cigány nyelvtanomát tisztázom a nyomtatásra és abban találtam a helytelen vörös jeleket. Szerencse, hogy észrevettem, mert ugyan rámentek volna a nyelvészek és tudósok.

Jelentem egyszersmind, hogy 20-án este indulunk Fiú-méba, ámbár a hideg időben itt még nem mehetek a levegőre, mégis javulást reménylek az Adria partján.

Sztojka Ferenc művének első lapjait már beküldte nekem Malatin úr Kalocsáról, aki átvette a nyomtatást.

Tudtommal ez lesz az első cigány munka cigánytól írva.

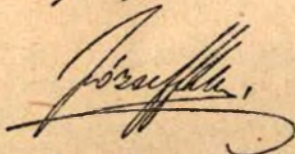
Nőm üdvözli Önt, én pedig váltig maradok szégyentelt munkatársa és legőszintébb

tisztelője

József főherceg.

*Nőm üdvözli Önt és pedig váltig
maradok szégyentelt munkatársa
és legőszintébb*

tisztelője

József főherceg levele Jókaihoz

Arany János Jókaihoz

Nagy-Kőrös, aug. 25. 1858.

Kedves barátom Mór!

Szíves megemlékezésed köszönöm, — hogy jól esett, mutatja az idezárt bolondság, melyért megerőltettem invalidus

muzsámat. Ne nézd te annak gyarlóságait, nézzed csupán a jó akaratot, s ha az Űstökös az ilyet beveszi, add oda neki, persze név nélkül, a mint van; mert nem tartok számot sem az írói dicsőségre, sem egyéb »accidentiára«, mit ilyes compositio eredményezhet.

Kedves nődet lelkemből üdvözlöm, téged pedig csókol ezerszer barátod

Arany János.

Ugy. Kőrös, aug. 25. 1858.

Kedves barátom, tőled!

Síves megemlékezésed közfűtőm, — hogy jól esett, mert talán az ideiről boldog, melyek megemlékeztem invalidus művészeim. Ne nézd te annak gyarlóságait, nézzed csupán a jó akaratot, s ha az Űstökös az ilyes bűvészi, add oda neki, persze név nélkül, a mint van; mert nem tartok számot sem az írói dicsőségre, sem egyéb »accidentiára« mit az ilyes compositio eredményezhet.

Kedves nődet lelkemből üdvözlöm, téged pedig csókol ezerszer

Arany János

Arany levele Jókaihoz

(1861. v. 1862.)

Kedves Barátom!

Nincs arcom hozzá, hogy a történetek — vagyis inkább a nem történetek — után személyesen tolakodjam nálad. A levél arcátlanabb, erre bízom kérésemet. Úgy vagyok, hogy ha ez a most folyó semmiség elfogy a Figyelőben: Végkép elakadok. Szólitottam fűt-fát, fű-fa ígérkezett is, de csak nem küld senki semmit. Február 9-én már nem lesz mit adnom a szedő kezébe. Ha tehát multkori ígéretedben volt valami komolyság, úgy igen szívesen venném, ha most kisegítenél. De kérlek, légy őszinte irántam. Ha nem lehet: mond meg. Ha díjazásom csekélysége rontotta el kedvedet: azt is mondd meg. Ahhoz képest fogok módot keresni, hogy ne maradjak háladatlan. Válaszodat egy vagy más úton elvárom. Fogadd szíves üdvözlésemet. Arany János.

Pest, január 15. 1868.

Kedves Barátom!

A Hon mai számában egy címsor jelent meg az akadémiái nagyjuttalomra pályázó művekről; mely oda csak tévedésből kerülhetett; és a megnevezetteknek rossz vért fog okozni. Az akad. nagyjuttalomra *külön pályázat nincs; pályáznak* arra jelenleg az 1861—66 megjelent *minden* nyelvtud. és szép-irodalmi munkák. E lajstrom, melyet a Hon közöl, az osztályértekezletben a végre jegyeztetett össze, hogy *aki még mit tud hozzáadja*, s te is, mint *rendes tag*, valószínűleg ily célra kaptad. Foglal ez magában részint oly műveket, melyek a szerzők által versenyre *beküldettek*, melyeket tehát kihagyni vagy tudomásul nem venni nem lehetett; de foglal, és nagyobb számmal, olyanokat, melyeket az osztályértekezlet egyik-másik tagja, amint eszébe jutott, bediktált. Ez osztályconferentiai készületlen s a fejlődés processusában lévő munkálatot — ha annak nevezni lehet — publicum elé vinni, noha nem szándékos, de nagy indiscretio vala. Nehogy e levelem is a nyilvánosság elé menjen, ime kimondom, hogy nem oda szántam, csupán a te felvilágosításodra. Cselekedd már most, amit jónak látsz, hogy időn kívüli discussiónak, s neveket és személyeket compromittáló hírlapi zajongásoknak eleje vétessék. Levén, mint mindenkoron

igaz barátod Arany János.

Brandes levele Jókaihoz

Budapest. 31. März 78

Voculatur grosser Herrschaften

Es wird mich die grösste Ehre und Freude sein,
 Ihnen am 2. März bei Ihnen zu erscheinen.
 Sie dürfen gar wohl Geduldhaft für mich
 entladen. Sie, welche Mächtig, und Ihre
 vohin Götter sind selbstbeständig für mich
 die alle Ihre Geduldhaft.

Ihr ergebener

György Szendrői

Brandes levele Jókaihoz

Magyar fordításban:

Tisztelt nagy Mester!

A legmélyebben megtisztelve érzem magam s végtelenül örülök, hogy hétfőn 2 órakor Önnél ebédelek. Társaságot is hívhat nekem. Természetes, tisztelt Mester, hogy Ön és szép felesége a legjobb társaság számomra.

Híve

*Georg Brandes.**Stefánia főhercegnő levele Jókaihoz*

Stefánia főhercegnő, Rudolf trónörökös neje és özvegye, egész esomó levelet írt Jókai Mórnak. Az *Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben*, amelynek magyar része Jókai szerkesztésében jelent meg, »illusztris illusztráló« munkatársai közé számíthatta a

belga királyleányt is. Jókai tanácsadója is volt bizonyos ügyekben, különöscn özvegysége alatt; még a magyar képeskönyveket is ő válogatta ki, amelyeket Stefánia a kisleányának olvasott föl. Leveleit Jókaihoz németül írta, de van köztük egy magyarnyelvű is.

Kedves Jókai!

Közelgő írói örömnépe alkalmával legszívesebb üdvkívánataimnak s azon forró óhajtasomnak adok kifejezést, hogy a Mindenható Önt nekünk még számos éven át teljes erőben és változatlan egészségben tartsa meg.

Kérem Önt, legyen meggyőződve e kívánataim őszinteségéről s fogadja egyúttal köszönetemet azon szívességeért, — mellyel a védnökségem alatt álló Fehér Kereszt Egylet javára tervezett ünnepély díszét a kilátásba helyezett felolvasás által mindinkább emelni hajlandó.

Őszinte tisztelettel

jóakarója.

Stefánia.

tynd kammt och mocht
finnen.
Jag har varit så lycklig
minne och förhållanden och
mit förhållanden i det
-ten, som jag så mycket
Ihre
Stefania
Wollach, 5. Sept. 1894

MEINL-KÁVÉ,
TEA, KAKAO ÉS
CSOKOLÁDÉ,
MINŐSÉGBEN
UTÓLÉRHETETLEN

NEMZETKÖZI KIVITELI
ÉS BEHOZATALI R.-T.
BUDAPEST, VILMOS CSÁSZAR ÚT 7.

ALAPTŐKE 1.200.000.000 KORONA
Távíratl cím: »INTEREXIM«

A MAGYAR ÁLTALÁNOS HITEL-
BANK ÉRDEKELTSÉGE

„ERICSSON“
MAGYAR VILAMOSSÁGI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
EZELŐTT DECKERT ÉS HOMOLKA

Gyár és iroda: I., FEHÉRVÁRI ÚT 70. Telefon: 89—64, József 40—98.
Szerelési és Röntgen-osztály: VI., VÖRÖSMARTY UCCA 67.
Telefon: 28—09, József 96—52.

GYÁRT ÉS SZEREL:

Házi telefon- és jelzőberendezéseket, csengőket, elemeket, lépcsőházi névmutatókat, szállodai fényjelző-berendezéseket. Villamos világítási berendezéseket. Villamos biztonság (pénztár-biztosító-, éjjeliőr-ellenőrző-, tűzjelző-) berendezéseket, víz-állásmutatókat, villamos óráberende-

zéseket. Csőposta-berendezéseket. Telepes, induktoros és CB-rendszerű telefonokat és telefonkapcsolókat. Automatikus telefonberendezéseket. Távirágépeket. Mindenfajta gyengeáramú berendezéseket. Röntgen- és egyéb villanygyógyászati készülékeket. Rádiótelefonokat s alkatrészeket

Költségvetéseket díjmentesen és rendelési kötelezettség nélkül adunk. Helybeli szerelési munkafelvételekhez szakközgűnket díjmentesen kiküldjük.

Győződjön meg,
hogy kizárólag
elsőrendű
minőségű

FEHÉR HÁLÓSZOBÁK,
LEÁNYSZOBÁK,
ELŐSZOBÁK,
KONYHÁK

szolid kiszolgálás mellett
állandóan raktdron

STEINER MÁRK
ASZTALOSMESTERNÉL
HEGEDŰS SÁNDOR U. 27.

PAUNCZ DEZSÓ OFB. ENG.

**BIRTOK-,
HÁZ-, MALOM-,
PÉNZKÖZVETÍTÉS**

BUDAPEST, IX., FERENC KÖRÚT 21
TELEFÓN: JÓZSEF 134-68 SZÁM

„SIDERON“

VAS-, FÉM-, MŰSZAKI ÉS VEGYIÁRU R.-T. BUDAPEST
KÖZPONTI IRODA: V., SAS UCCA 3.
Telefón: 2-40, 71-90.

◆
Szállít: luxemburgi, angol, francia,
svéd nyersvasakat, ferrosilíciumot, ferro-
mangánt, bugát, fémeket, mindennemű
műszaki cikket (tömítés, olaj, szerel-
vény, gépszíj, kocsikenőcs stb.). Keres-
kedelmi vasáru (rúdvas, lemez,
huzal, drótszeg, szeráru, lópatkó, lópatkó-
sarok, lópatkószeg, öntvények, láncok
stb.). Mindennemű ipari vegyiáru.

Vasraktár V., Váci út 18. Telefón 84-41 • Műszaki raktár V., Váci
út 18. Telefón 30-21 • Vegyiraktár Ó ucca 34. Telefón 121-60

**ÉKSZEREKET
RÉSZLETFIZETÉSRE**

ELŐNYÖS FIZETÉSI FELTÉ-
TELEK MELLETT AJÁNL A

NEMZETI ÉKSZERÁRUHÁZ

BUDAPEST, VIII., RÁKÓCZI ÚT 1.

+ IFJ. KELETI +
ORVOSI MŰSZER- ÉS KÖTSZERÜZEM

BUDAPEST,
VI., TERÉZ KÖRÚT 10.

TELEFÓN : 105—92.

Teljes orvosi berendezések, sérvkötők,
haskötők, suspensoriumok és az összes
betegápolási cikkek
orvosi rendelés szerint szakszerűen és
jutányos árban.

VÁROSI LERAKAT : BUDAPEST, VII., HERNÁD
UCCA 40. SZÁM. — TELEFÓN : JÓZSEF 134—59.

**HUNGÁRIA KALAPTOMP-
ÉS KALAPGYÁR R.-TÁRS.**

GYÁR ÉS KÖZPONTI IRODA : BUDAPEST,
VII., GIZELLA ÚT 24. SZÁM. — TELEFÓN-
SZÁMOK : JÓZSEF 72—34 ÉS JÓZSEF 134—58.

MEZŐGAZDASÁGI IPAR
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST, V. KERÜLET, JÓZSEF TÉR 8. SZÁM.

Podgyászbiztosítás

Árúbiztosítás

Utazási balesetbiztosítás

AZ EURÓPAI ÁRÚ- ÉS PODGYÁSZBIZTOSÍTÓ

TEL.: 27-89, 181-51

R-T-NÁL

BUDAPEST

A 43 ÉVE FENNÁLLÓ

FISCHER J. RÉSZV.-TÁRS.
ZSÁK- ÉS PONYVAGYÁRA
ÉS ZSINEGÁRU-NAGYKERESKEDÉSE
BUDAPEST, V., NÁDOR UCCA 31/33.

ELISMERTEN A LEGMEGBÍZHATÓBB A
SZAKMÁBAN

PONYVAKÖLCSÖNZÉS

»UNIÓ« GAZDABIZTOSÍTÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

Budapest, VI., Teréz körút 40/42. Telefón: 21-57, 21-64, 131-13. Sürgöny: »Unió« Biztosító.

Vezérügynökségek: Debrecen, Miskolc, Győr, Szeged, Kaposvár, Pécs. — Főügynökségek az ország minden városában. — Igazgatóság: Báró Waldbott Kelemen elnök, Szász Károly v. b. t. t. alelnök, Kállay Dezső ügyvezető alelnök, báró Liphay Gyula vezérigazgató, ifj. gróf Almássy Imre földbirtokos, ifj. gróf Hadik-Barkóczy Endre földbirtokos, báró Liphay Béla ny. államtitkár, dr. Petri Pál államtitkár, báró Maillot de la Treille Nándor földbirtokos, Schramm Antal kormányfőtanácsos, József főherceg uradalmi igazgatója, Kern Imre kormányfőtanácsos, Frigyes főherceg uradalmi jószágkormányzó a stb. — Üzletköre kiterjed gazdasági átalánybiztosításra, tűzkár, betöréses lopás ellen, továbbá élet-, járadék-, tanulmányi, gyermek-, baleset-, szállítmányi és szavatossági biztosítások minden módozatára a legelőnyösebb díjtételek és feltételek mellett.

RÓZSA

SZŰCS

TELEFÓN: 76—50.

BUDAPEST, IV., VÁCI UCCA 6.

Kristóf tér sarok.

AZ IZSÁK ÁRUHÁZBAN

VIII., RÁKÓCZI ÚT 57/B LUTHER-HÁZ. TELEFÓN: JÓZSEF 41—74.

A KÖVETKEZŐ CIKKEK KAPHATÓK:

ÚRIDIVAT

Ing, gallér, kézelő, nyakkendő, zokni, zsebkendő, nadrág- és zoknitartó, kézelő- és inggomb, fürdődressz, selyem- és gyapjúsál, kesztyű, bokavédő, bőr- és antilop-övek. Mindenféle textiláru, vásznak, ruhaselymek és szövetek nagy választékban.

BÉLÉSÁRU

Glott, serge, ujjabélés, szita, kanavász, zsebek, vatta, vattelin. Ruha-, kalap- és gallérbársony. Szalón-, vadír- és kabátvászon. Tüll, organitüll, organidisz, transzparent és kongrészővet.

FONÁLÁRU

Gyapjufonál, Jumper-selyem, műselyem, hínzó-, gép- és gomblyukselyem. D. M. C. hímzőpamut és cérna, harang-, Hauschild-, Írlandi-, Filé- és géphímző cérnák. Kötőpamut, fércpamut, alsószál, gyöngypamut, varró- és gépcérna. Kelim- és gobelin-selyem. Arany- és ezüst fémszál.

NŐIDIVAT

Harisnya, kesztyű, reformnadrág, fátyol, divatóvek, gyászfátyol, csipke- és hímzett zsebkendő, gyermekharisnya, kötött mel-lények és kabátok.

CSIPKEÁRU

Filé-, valancé-, klöplizett, cérna- és lég-csipkék. Hímzések, Filé- és légmotívumok. Fehérnemű-ajour, Margit-dísz, hálóingdíz.

RÖVIDÁRU

Csont-, gyöngyház-, cérna-, paszomány-, fa-, üveg- és fémgombok. Övcsatok, öv-részek. Hímző-, üveg- és fagyöngyök. Sajtás, borítás. Gyöngy- és díszszinórok. Tresszek. Bársony-, taft-, liberty-, rips-, fail- és műselyemszalagok. Retikücsatok, arcfátyol, cipőfűző. Varró-, gép-, kötő- és horgolótű. Szabókréta, centiméter. Harisnyagumi, harisnyacsatok. Gumizsinór, fűző-zsinór.

Ihre Güte und
 Güte für
 die vorzügliche
 und der Liebe mit Ihrer lieben
 Frau und ich empfehle
 Ihre Empfehlung
 Johann Strauss

J. Strauss levele Jókaihoz

Johann Strauss levele Jókaihoz

Hochverehrter Meister und Freund!

Erlauben Sie mir, Ihnen in dem Überbringer dieser Zeilen Herrn Doktor Steinbach, einen Freund meines Hauses vorzustellen, — seine Bitte persönlich Ihnen, mein hochverehrter Freund, unterbreiten zu können.

Ich hätte nicht gewagt Sie mit dieser Bitte zu lästigen, wenn nicht der Umstand, dass Doktor Steinbach als Ihr Landsmann mit seinem Wissen und Können Ihrerseits einer geneigten Beachtung seines Wunsches würdig sei, mir Hoffnung auf Ihre Entschuldigung eingeflößt hätte.

Mit vorzüglicher Hochschätzung und der Bitte mich Ihrer lieben Frau bestens zu empfehlen Ihr ergebenster

Johann Strauss.

Magyar fordításban:

Nagyrabecsült Mesterem és Barátom!

Engedje meg, hogy e sorok átadójában, Steinbach doktorban házamnak egy barátját mutassam be s engedje meg.

nagyrabecsült Barátom, hogy ő személyesen terjeszthesse elő kérését.

Nem mertem volna terhére lenni ezzel a kéréssel, ha elnézésére nem adott volna reményt nékem az a körülmény, hogy Steinbach doktornak, az Ön honfitársának, tájékozottsága és tudása méltóvá tesz kérésének tekintetbevételére.

Kérem, adja át kedves nejének hódoló üdvözlétemet s vagyok nagyrabecsülő híve

Johann Strauss.

Verescsagin, a híres orosz festő, levele Jókaihoz

le 30 Janvier
1866

Cher Maître

Encore une fois laissez
Vos amicales lettres
arriver à bon port.

Croyez moi cher Maître
Votre ami respectueux et
Sincère

W. Wenschagin

Verescsagin, a híres orosz festő, levele Jókaihoz

Nikisch Artúr levele Jókaihoz

A kiváló dirigens akkor írta ezt a levelet Jókaihoz, amikor a budapesti Operaház igazgatója volt. Mint rendkívüli tehetség ajánlja Jókai figyelmébe Poldini Ede nevű fiatal magyar honfitársát, a Farsangi lakodalom későbbi nagysikerű szerzőjét.

Budapest, december 7. 1894.

Hochverebrter Herr!

Entschuldigen Sie freundlichst, dass ich ohne bisher die Ehre gehabt zu haben, Ihnen persönlich nähertreten zu können, diese Zeilen an Sie richte. Ein ausserordentlich *begabter* junger Componist, Herr Ed. Poldini, von dem wir schon im vorigen Jahre ein sehr hübsches Ballet mit Erfolg aufgeführt haben, wendet sich mit der Bitte an mich, ihm einige empfehlende Zeilen an Sie zu geben. Es ist sein glühender Wunsch eine Oper zu schreiben, — seinen diesbezüglichen Wunsch wird er, wenn Sie ihm die Ehre erweisen wollen, sein Anliegen aus seinem Munde anzuhören, Ihnen selbst vortragen. Meine Empfehlung gebe ich ihm mit gutem Gewissen, denn ich bin überzeugt, dass er, wenn er ein gutes Buch hat, gute Musik dazu schreiben wird. Seine Begabung weist ihn, wie ich noch betonen will, speciell auf das heitere Genre hin. Herr Poldini ist unser Landsmann, — also ein Ungar und rechtfertigt in jeder Beziehung eine ihm zukommende Förderung seines Talentes.

Empfangen Sie, sehr geehrter Herr, die Versicherung meiner Verehrung und Hochachtung Ihr ergebener

Artur Nikisch.

Magyar fordításban:

Mélyen tisztelt Uram!

Bocsásson meg e sorokért, melyeket anélkül intézek Ön-höz, hogy szerencsém lett volna személyesen megismerkednem Önnel. Egy rendkívül *tehetséges* fiatal komponista, Poldini Ede úr, akinek egy csinos balletjét tavaly már sikerrel mutattuk be, azzal a kéréssel fordul hozzám, hogy adjak néki néhány ajánló sort Önhöz. Szenvedélyes vágya egy operának az írása, — ezt a vágyát személyesen fogja tolmácsolni, ha megtisztelteli azzal, hogy fogadja. Jóhiszeműen adom néki ajánlásomat, mert meggyőződésem, hogy ha van egy jó szöveggönyve, jó zenét fog hozzá írni. Hangsúlyoznom kell még, hogy tehetsége a vidám genre-ra utalja. Poldini úr honfitársunk, — tehát magyar, s minden tekintetben jogosult arra, hogy tehetségének kifejlődését elősegítsük.

Fogadja tiszteletem és nagyrabecsülésem kifejezését, híve

Artur Nikisch.

Ágai Adolf Jókaihoz

Dr. Ágai Adolf, a <i>Borsszem Jankó</i> néhai szerkesztője, gyakran küldött Jókainak gourmanderiát, finyenc falatokat, — mint a sza-	kácsművészet egyik mesteri szakértője — és küldött egy-egy kedves humorú levelet is, mint hálás tanítvány.
--	--

Andrássy út 30., I. 20.

Drága Mesterem!

Dat pira, dat poma, qui non habet alia dona — aki nem adhat gyöngytermő kagylót, karánsebesi csigával kedveskedik az annak, akit szeret.

A jubileumod napjára rendeltem ide őket, de csak most érkeztek. Persze csigák.

Nem is a gyűjteményed kompletírozására, hanem avégett küldöm, hogy váljanak kedves egészségedre, — ami a világon a legkedvesebb tudomány, talán bizony — egy bizonyos korban — speciális tudomány.

Soká, soká hirdessed!

Mély hódolattal igaz híved

Agai Adóif.

Deák Ferenc — Jókaihoz

A Jókai-hagyaték kuriózumai forintost mellékelte; visszaküldte közt van Deák alábbi levele, anélkül, hogy Jókainak egy szót amelyhez egy egykorú hamis ö-írt volna róla:

Pest Dec. 30. 1856.

Kedves barátom!

A 'vööm' marry árvák néfene
 Sebő György nevében kor
 2. új. költ. d. 212 f. 40 k.
 köfönette a nette i. J.

Josua Adóif

ism. barátja
 Deák Ferenc

Beniczky Lajos — Jókaihoz

Beniczky Lajos, akinek a bécsi titkos katonai levéltárban fölfedezett emlékiratait a Magyar Törvényelmi Társulat nemrég adta ki, ép a Josefstadti börtönből írta Jókainak ezt a levelet, mint aki gyűjtött a bajbakerült magyarok javára.

Josefvár April hó 21-n 866.

Tisztelt Honfi!

Zambelli Lajos rabtársunk az olműci sáncüregekben tönkre silányított egészsége tán még lehető helyreállítására engedelmet nyert a graefenbergi hideg fürdőket használhatni. Most kigyógyulásához alapos remény volna, ha az ottani orvos rendelkezése szerint a fürdőket még két hónapig használhatná. — Erre 100 fnyi költség szükségeltetik »there is the rub« mondja Hamlet 100 forinttal sem ő sem mink nem rendelkezhetünk. Ha hiszed ezen őszveget adakozások útján előteremthetni, beteg fogoly társam érdekében (bár az ő tudta nélkül) felkérlek a kísérlet megtételére — ha ellenben a dolog lehetetlenségéről meg lennél győződve, ez esetben légy oly szíves engem szenvedő rabtársam javára tett lépésem sikertelenségéről ha csak a két, nem lehet, szóval értesíteni, és én a lehetetlenség előtt meghajolva elnémulok. Rózás (így) hazánk javára szentelt munkálkodásodnak az eddiginél nagyobb sikert kívánván, maradok őszinte tisztelőd

Beniczky Lajos.

Beniczky az alábbi levelet, mint Jókai Mórnak, a Hon főszerkesztő-
a magyar honvédek elnöke írta jének:

Tisztelt Szerkesztő Úr!

A tisztelt Szerkesztő Úr «A Hon» 213 számában megjelent vezércikke híven tolmácsolá azon érzelmeket, melyeket a f. é. Szeptember hó 14-én kelt és az ország minden törvényhatóságaihoz menesztett belügyministeri rendelet testületünk kebelében felkölte; midőn az October 6-ára kitűzött országos Honvédgyűlésnek Aradon leendő megtartásának azzal indokolt betiltásáról értesített: »hogy bár mi legyen is az aradi gyűlésnek célja, a hely és az idő melyre az kitűzetett annak olynemű tüntetés színét kölcsönzik, mely a régi sebeket újra feltéphetné, a kölcsönös bizalmat megingathatná és könnyen ellentüntetésekre szolgáltatathatna okot«. A Honvédegyetek nyíltan bevallott célja oly tiszta és hazafiúi, hogy azt a törvény kijelölte útján kívül elérni akarni; a f. é. Június hó 10-én diadalát ünneplő szent ügynek elárulását jelentené, melynek erősb támaszát a törvényt tisztelő honvédé vált honpolgár tekintendő. E meggyőződésünknel fogva tehát nem hihettük, hogy az alkotmányunkkal együtt sírba döntött hős vezéreink emlékére is kellene »a multa vetett fátyolt borí-

tani; nemzeti életünk ép azon mozzantában melyben az eltemetettnek hitt alkotmányunk új életre kelt! — Nem hihetjük, hogy a halottak emlékét szentelő kegyeletünk nyilvánítása, a kölcsönös bizalom kötelekeit felbontó tüntetés színét viselhetné akkor, — midőn a törvény élő kezelői iránt tanúsított tiszteletünk igaz-elműségnek tekintetik. Ha tévedtünk ítéljen fölöttünk a közvélemény! Addig is fogadja a budapesti honvédegyelet bizottmányának szíves üdvözlését, és vegye e sorokat azon elismerés jeléül, melynek kijelentésére általa felhatalmaztattam. Öszinte tisztelettel maradván A tisztelt Szerkesztő Úrnak

Pesten 1867. September 24-én.

szolgája

Beniczky Lajos

a központi ig. választmány Elnöke.

Andrássy — Jókaitoz

*Mert a közelebbi ingem arra tanít, hogy
a consuetudobol nem lesz malona.*

Vimontlásiig üdvözlöt

öninte tisztelettel

Tatabánya Sept. 9^m 1865

Utolsó pite Gal-nics.

Andrássy József

Andrássy Jókaitoz

Munkácsy Mihály — Jókaitoz

Colpach 1882. october 7.

Kedves barátom.

Nagy érdekléssel olvasom a Petőfi szobor leleplezési ünnepély előkészületeit és végtelen sajnálom, hogy ez alkalommal nem lehetek köztetek. De legyen bár távol veletek érzek és teljes szívvel lélekkel osztozom a hódolatban mellyel a nemzet e korán letűnt nagy szellemnek adózik és hogy e hódolatoknak némi kifejezést adjak egy koszorút menesztettem Bpestre. Bocsáss meg, hogy e küldeményemet hozzád címeztettem és engedd meg, hogy téged kérjelek fel a koszorú átvételére. Te tudom hogy el leszel foglalva. De add valakinek oda, a ki

azt a többiek közé le tegye. Óhajtottam volna a Párisi Magyar Művészek testületének nevében küldeni a koszorút és ez által annak nagyobb morális nyomatékot adni. De én egészségi állapotom miatt csak pár nap mulva térek vissza Párisba, és így nem érintkezhetem collegáimmal. De reményem nem fog szerénytelenségnek föl tűnni, hogy csak mint privát *hű* hazafi és Petőfinek sokszor megsiratója teszem ezt. Mikor hozod kedves leányodat Párisba? Azt hiszem jobb volna minél előbb. Reményem meg fogja találni Párisban haladására szükséges tápot és pihenésére házunknál a kis darab otthont. Tudod-e még, hogy a Munkácsi felejthetetlen úton mit ígértél? hogy megírod a Magyarok bejövetelének históriáját. Nagy érdekléssel várom azt, mert senki sem képes oly eleven és *festői* fantáziával előadni a képet mint te. Sokat gondolkodom mind azon szép tervek felett melyeket a kedélyes úton megbeszélgettünk, és hiszem hogy egykor némi eredménye is lesz. Borzalommal olvasom a zsidó heccек komoly fordulatát. Mi lesz belőle?! azt hiszem egy pár igen szigorú büntetése a tetten kapottaknak nem volna rossz hatással. Én rögtön föbe lövetnék egy pár verekedőt. Mi?! — No de ezzel nem untatlak tovább. Csak még nőmnek szíves tödvözetlet akarom kijelenteni és kérlek kedves nőnek kézcsókomat átadni és ezzel maradok legőszintebben szerető és *tisztelő* barátod Munkácsi. — Én nem láthattam a küldött koszorút mert mondom nem mehettem Párisba, de reményem jól sikerült, mert olyan embert bíztam meg annak megrendelésével, a kiről fel teszem, hogy elég ízléssel fog eljárni, restelleném ha csalódnám: de még inkább ha el késnének vele.

B. Eötvös József — Jókaitoz

Báró Eötvös József félreértésből írta ezt a levelet, mert nem tudta, hogy Jókai akkor már régóta nem foglalkozott közvetlenül a *Hon* szerkesztésével és saját regényein vagy cikkein kívül nem is tudta, hogy mi fog lapjában megjelenni.

5/10.

E percben olvasom az Ost. P. cikkének kivonatát, melyet a *Hon* közöl, s a hozzá írt megjegyzést, hogy a *Hon* beszédemet csak az Ost. P. kivonataiból fordíthatta vissza. Bár mily hevesen folyjon a politikai vitatkozás, nézetem szerint joggal kívánhatjuk még legkeserűbb elleneinktől is, hogy irányunkban loyális fegyverekkel éljenek, s oly ember ki hazáját hárminc évnél tovább a közélet és irodalom mezején — talán gyengén — de tehetsége szerint szolgálta elvárhatná bár mily szerkesztőtől — hogy midőn egy külföldi lap cikkét lefordítja ügyeljen vagy az idegen lap hamis állításainak recitatioját közölje. — Azonban, morális kötelességeiről mindenki csak maga ítélhet, s nem feladásom, hogy a *Hon* szerkesztőségét erre intsem. Csak azért írom e sorokat, hogy

fájdalmamat fejezzem ki, mert azon baráti viszont, melyben hozzád áltam felbontottnak tekintem, s hogy ezutánra mind azon tekintetektől felmentselek melyekről a politikai küzdelmek mezején némelyek sohja nem feledkeznek meg, de melyeket sérteni bizonyossan Neked is kellemetlen volt oly ember irányában, kit barátodnak neveztl s kit eddig joggal annak tarthattál.

B. Eötvös.

Krisztyán Tódor — Jókai Mórhoz

Jókai regényalakjai gyakran megelevenedtek. Sok ilyen levelet is kapott Jókai, mint az alábbi, amelyet a saját arcképével és jelmondatával ellátott képesleveleztől lapra írt a küldője. A levelezőlapon feketebetűs nyomással a kö-

vetkező sorok: »A házasság az én hitvallásom szerint is szentség: már tudniillik a házasság maga, de nem a ceremóniája.« 1894 febr. 18. *Jókai Mór.*

Ezután piros tintával a következő szöveg:

Bpest, 1889 27/X.

Méltóságos Uram!

Azt tartja a mondás, senki sem próféta a maga hazájában. Méltóságod fennti mondása után pedig bizvást az lehetne! Az a ki 1894-ben ezt mondta, és 1889-ben be is váltotta, — az nem lehet közönséges halandó. — az halhatatlan! Lekötelezettje

Krisztyán Tódor.

Gárdonyi Géza Jókaihoz

Mondhatatlanul tisztelt kedves Urambátyám!

Megkaptam az arcképet és mint drága ereklvét őrzöm meg magamnak, fiaimnak és remélhetőleg unokáimnak és minden sarjadékomnak. Megköszönni pedig nem tudom, mert habár eddig a világ leggazdagabb nyelvének tartottam a magyar nyelvet, ma érzem, hogy bíz az szegény. Kezét csokolja hálás tanítványa:

Gárdonyi.

Edouard Sayous — Jókaihoz

A kiváló francia történettudós levelet Jókainak, amikor Magyarországgyól gyűjtötte az anyagot.

Pesten, Angol királynőben Sept. 9 dik reggel.

Tisztelt Úr,

Kegyedet tegnap Gyulai Pál barátommal Ferenciek terén nem találkoztam. A mult esztendőben igen szomorú voltam Önt személyesen nem ismerni. Ha valóban emlékezem, írtam

hozzá; de nem akarom a jelen évben a látogatásomat Pesten végezni a nélkül, hogy híres 's gyökeresen magyar írótláttam.

A legnagyobb dolgom, mikor az egyetemi hivatalom keveset időt hagy, egy Magyarország politikai és irodalmi történetét készíteni. Kis tehát inkább ismerni kell kívánom, mint egy embert nem csak a regényes szellemért, de is a történelmi színért kitünőt.

Hálálatos vagyok, hogy a szegény házámat kedvesebb szemmel most kegyed nézni kezdett. De nem mindent Ön tud:

Vendégkís. Kapott a házam sőt
francia emberét a szabadtér
magyar hadal kárdetekt. In Giraud,
Guyon stb. Ez még igazolható, ha
szomorú idő (nem kénnem) vissza-
jövök. Itt is, ha tulajdon házámból
kell futniuk, s híres vendégek
(az tudon) találkoztak.

A francia pillanatot való
Kegyed Elni

Abonyi Sándor
Edmond About
Doktor, Párizsban
a Páris

E. Sayous, a híres francia történelmíró levele Jókaihoz

nem tud, hogy nagy év óta szent király, pius rex jure divino a kémeikkel az Elsassi 's Lorraini minden falvat, minden fajat tanult, hogy egy »guerre de conquête«, nem »guerre défensive« csinál, hogy pusztítással 's rablósággal a szent német hadjat csak a Törökkel Magyarországon lehet hasonlítani, Elsassi családból ered a feleségem és bizonyosan tudjuk, hogy Edmond About cikke »egy szent haragja« (is Elsassi Ember Edmond About) kezdetből végzetig igaz van.

Nem a porosz talp alatt még a francia költárság, a' ki-vagy koran vagy később győzelmes sem ellenségeiket, sem barátait fog elfelejteni. A barátok közt minden francia liberalis ember első szám alatt becsül a nemes Magyar nemzetet, sokat boldogtalan magyarokat vendégeket kapott a

házam, sok francia emberek a szabadító magyar haddal küzdetnek, de Gerando, Guyon stb. Ezt még ígérhetem, ha szomorú idő (nem kívánom) visszajövend! Itt is, ha tulajdon hazánkból kell futnunk, szíves vendégséget (ezt tudom) találjunk.

A szerencsés pillanatot váró kegyedet látni

Edouard Sayous
Decan, Professeur d'Historie
à Paris.

Rákosi Viktor Jókaihoz

Budapest aug. 13.

Kedves Mórca b'lyám!

Ez a két angol Taster,
Fraser és társa Magyarországon
százezer éves történelméről
egy kötetet se tudott
de ezt tudni, hogy Gótha
kés kitérte. Okvetetlenül
látni akarták, hogy a Book
már cinni lapokat tudósítást
írjanak kedves b'lyáimról.
Bükkös föltök Londonból
idáig, külföldön utazásról.
Százezer öket figyelték.
Ez a Book az a kötet, amely
százezer Rákosi Viktor

Rákosi Viktor Jókaihoz

Mikor én még híres pisztolylovő voltam

Irta: Jókai Mór

Régen volt az! Azóta gyönyörű szép fenyőerdő nőtt fel a búbajos Balatonfüred lövöldéjének a helyén, ahol a fűrdővendégek e nemes mulatságot gyakorolták. A »lövölde« szót magát is kitörölték a szótárból, s manapság »lövöldözés céljaira szolgáló ház«-nak hívják alaposan. Délutánonként ott találkozott mágnás és lateiner, férfias sporttal töltve az időt. Én is eljártam oda.

Egy napon aztán lövészversenyt rendezének a korifeuszai, mely lövés-ünnepélynek ígérkezett.

Tizen jelentkeztek a versenyre, én is beírtam magamat s befizettem a tétet, ami tisztességes összeg volt.

Két díj volt kitűzve a nyertes számára. Az első annak, aki a legszebb lövést teszi, a második pedig annak, aki a legtöbb kört szerzi meg. A céltáblán három körvonal volt, 1., 2., 3. számot tevő, azon belül egy tallérnagyágú fekete cél: aki ebbe talált, az 4-est jelzett, a fekete cél közepén volt egy babszem nagyságú szögfej, aki ezt eltalálta, 5-öt számított.

Én történetesen elkéstem a verseny megkezdéséről. Mikor a lövöldébe léptem, már akkor a többi tíz versenyző két ízben lőtt, ki-ki kétszer egymásután.

Én vissza akartam lépni, ott hagytam a bánatpénzt.

A lövészársaság elnöke, gróf L. M. azonban azt az ajánlatot tette, hogy a következő lövés-sorrendben kétszer egymásután négy-négy lövést tegyek. Így utólréhetem a többieket.

Döntő ok jött közbe. Az özsze gyűlt hölgyközönség legszebb asszonya azt sűgá fülembe: »ejh, de szeretném, ha ön nyerné el a hölgyek díját.«

Ez volt az elsőrendű díj: arany inggomb-garnitúra. A második, az urak díja: egy utazó-bőrönd.

Beálltam a versenybe.

Harmincöt lépés volt a lőtávól. A céltábla úgy volt el látva, hogy a feketébe találó golyónál egy pisztoly sült el benne s kétoldalt két nimfa alakja ugrott elő. Ha pedig a lövés a szeget találta, akkor a két nimfán kívül, a céltábla fölött egy Viktória pattant elő, koronával a kezében s ugyanakkor egy mozsár durrant el diadalmasan.

Én négyszer lőttem egymásután. Mind a négy lövés a feketébe talált. Kezdek gratulálni. Azután jött a másik négy lövés. Az is mind elöugratta a nimfákat. Nyole lövés egymásután a feketébe. Ezzel a körökben nyert rekordom 32-öt ért el. Elötte voltam valamennyi lövésznek. Egy úri celebritás azt mondá: »no, önnel nem szeretnék párbajt vívni.«

Ezt az előnyt megtartottam

a 10-ik fordulóg, mely az utolsó volt.

Ekkor az előttem levő gróf L. M. lövésére felhangzik a mozsárdurranás. Ez szöglövés volt. Rögtön levették és behozták a céltáblát, a golyó a szögfej szélét törte át: tehát jó lövés volt.

Ezzel a verseny sorsa el látzott döntve lenni. A szöglövésre az első párbajdíj, s egyúttal a betét fele, a második párbajdíj a legtöbb kör lövése, a betét második felével; tehát az enyém.

»De még nekem is van két lövésem,« mondám én s kívántam, hogy új céltáblát helyezzenek be.

Rámámadtak az urak: »De ugyan minek, hiszen öné már további lövések nélkül is a második díj. Csak nem hiszi, hogy jobb szöglövést fog csinálni.« — »Ki tudja?«

Tehát betették a még használatlan új céltáblát s kezembe adták az új pisztolyokat. Az elsőt csak úgy taláломra sütöttem el. A jelző mutatta, hogy még táblát sem találtam, a golyó elment Arácsra. Volt nagy nevetség a társaságban.

Akkor aztán a második lövésnél jól szemügyre vettem a célpontot, meg azt a »legyet«, vigyázva húztam meg a ravaszt, lövésemre nagyot durrant a mozsár, előugrott a Viktória! Behozták a céltáblát s meggyőződtek felőle, hogy az a legtökéletesebb központi lövés volt: éppen a feje közepén érte a szöget. Az első díjat, a szép asszony arany-

inggombjait is én nyertem el. Még most is megvannak.

Már most hát, hadd beszéljek ki valamit a pisztoly-lövészet mesterségéről. Ez annyiban különbözik a puska-lövészettől, hogy míg a puskánál szilárd támolya van balkézben a csőnek és így a lövészet feladata az, hogy a jobb keze ujjával a leggyorsabban rántsa el a ravaszt abban a pillanatban, amelyben a cső legye a célpontot fedi, addig a pisztoly-lövésnél, amelyben »egy« kéztől tartott cső vége a legbiztosabb kézben is folyvást inog, a fegyver ravaszt nem szabad rögtönösen elrántani, hanem folyvást célozni és folyvást húzni a ravaszt, úgyhogy a lövész ne tudja, mikor sül el a fegyvere.

Ezt a titkát a lövészetnek nem magamtól találtam ki, hanem egy balatonfüredi barátomtól, Boronkaytól, tanultam. Amit pedig a puska-céllövészetről elmondék, arra Besse János oktatót, aki korának leghíresebb céllövésze volt s aki annyira vitte mesterkedését, hogy versenylovészeknél a jobb keze kisujját sokszorosan áttekerte cérnával, hogy az ujjhegyében megszorult vér lüktetéséből megérezze, mikor üt egyet a verőcér: akkor kell a ravaszt elrántani.

Hát biz ez rég elmúlt dicsőség!

Nincs már, amiért a pisztolyt kezembe vegyem; se szép asszony szeme, se ellenség, se politikai hitkülönbség. Csendes ember lettem.

Az én kortársaim

Irta: Jókai Mór

Látogatás a Helikonon Zichy Mihálynál

Sok szép vidékét bejártam az idén Magyarországnak, voltam a Csorbai-tónál, a Lengyel-nyeregnél, a tarpataki zuhatagnál, megmásztam hét ősi várrom dűledékeit, rengeteg erdőkön hatoltam át, mikben a medve bandszámra kóborol, de azt az egyet meg kell vallanom, hogy mind, valamennyi tájék fölött Somogy vármegye tabi járását illeti meg az elsőség — a rossz utak tekintetében. Ilyen utak még Boszniában sem lehetnek. Siófoktól Zala helységig a lehetlenségek meglepő változatosága. Gödrök, amikbe vakmerően bele kell rohanni, pocséták, amikben a ló hasig gázol, vízmosások, amiknek kigyóvonalát mesterséges tekervényben kerülgeti az ügyes kocsivezető, itt-ott megrakták a dágvány mentén fűzfakörökkel, hogy elsüllyedjen a szekér; némely helyen mutatja bedült árok, hogy ott egy előttünk haladt kocsi beledült a mélységbe s előre figyelmeztet, hogy jó lesz kiszállni és fogni a kocsi oldalát, nehogy ez is utána düljön. Rettegés fog el a gondolattól, hogy ha szemközt talál jönni egy másik szekér, hogy térünk ki egymásnak. Dehogy jön! Három óráig baktatunk előre s nemhogy szekeret, de még gyalog embert sem találunk; még a mezőn sem látható egy emberi alak; a réten ott savanyodik a lekaszált csúté, a

pocsolyában ott bűzöl a lekötözött kender; aztán a hátahoporjás hegyeken ott terül el hosszan a mély, hallgatag erdő. Ez az erdő volt a tanyája Somogy hírhedett rablóinak; itt uralkodott Patkó, Hajnal és Kutyási, meg Séta Pista. Innen látogattak be a szegénylegények a tabi plébánoshoz fényes nappal s míg a csendőrök az uccán bersáfoltak, azalatt kedvükre raboltak a fickók s a zsákmányt a plébános saját fogatán, nagy dalolva vitték odább. A dolognak még szomorúbb vége is lett. Aznap éjjel a plébános arra riad fel, hogy a kapuján egy ember átmászik, hirtelen puskát ragad, kiló a sötétbe s a kapumászó halva esik le. Az pedig nem volt zsvány, hanem a szolgáló szeretője.

Látni kell ezt a tájat, hogy az ember megértse a somogyi Abruzzók kalandorjainak viselt dolgait. Soha szolgabíró, útbiztos erre a tájékre nem vetődik; az utakat tavasszal beboronálják s azzal minden meg van téve. Így aztán az is megérthető, hogy az »expressse«-levél, amit három nappal előre küldünk, Zalába érkezésünket tudatva ott lakókkal, éppen három órával később érkezzet meg, mint mi magunk, lévén a geometriai távolság Siófok és Zala között — két magyar mérföld.

Ezt az »út«-leírást pedig

szükségképpen előre kellett bocsátanom, mert ez szolgál kulcsul a tovább leirandóknak.

Mikor az ember végre épkezláb eljutott annak a hegyi pataknak a hídjához, amelyik az egész völgyet mint egy széles mocsár elöntve tartja s a hídról a bombanagyságú görgöteg kövekkel meghordott úton szerencsésen keresztül törtet tengelyörés nélkül, akkor maga előtt látja Zala helységet s annak a túlsó végén egy szép park közepette azt az úri lakot, — ahol vágyai célját találja.

Itt lakik Zichy Mihály, a világhírű művész.

Jobb helyet bizony ki nem találhatott volna, ha az volt a célja, hogy ateliéjében háborítatlanul dolgozhassék, mert itt ugyan rá nem bukkan más, mint aki művészetének fanatikus tisztelője.

A zalai kastélyt és úri birtokot Zichy Mihály és Antal testvérek most is osztatlanul és közösen bírják. A nagy parkot még édesatyjuk ültette, hanem a kastély udvarán, mely díszkertté van átalakítva, exotikus virágcsoportokkal, már a nagyvilághoz szokott művész ízlése látszik; még inkább az úrilak terméiben, melyek tele vannak műemlékekkel, azok között Zichy Mihálynak legelső olajfestménye, egy imádkozó leány, azután finom nőarcoképek, régelelmúlt divatú öltözetekben, miket a családi kegyelet őriz.

Zichy Mihály csak néhány év óta lakik itten s azóta lett a kastély egy művész szentélyévé átalakítva. Igen kora fiatalágában került Szentpé-

tervára, aminek ez a története: Ilona orosz nagyhercegnő Ischlben mulatott s festeni tanult. A bécsi művészakadémia akkor Zichy Mihályt ajánlotta neki tanáruul, akit el is fogadtak. Egyszer csak Miklós cár parancsot ad leányának, hogy rögtön menjen haza. Zichy is vele ment. De útiköltséget nem küldött a cár. Így utaztak nagy sietve Szentpétervárig, se Zichy Mihálynak, se Ilona nagyhercegnőnek egy kopek sem volt a zsebében. Sándor koronaherceg itt aztán nagyon megszerette Zichyt s mikor később trónra lépett, a művésznak minden időben szabad bejárata volt a cárhoz s mikor magukra maradtak, nem volt közöttük se cár, se festő. De annál nagyobb ellensége volt a művésznek az egész udvari környezet, Zichy kedélye tele van szatirával. Az orosz udvar minden bűne és hibái ismeretesekek voltak előtte s azokat ő éveken keresztül találó művészi felfogással ostorozta genreképeiben; amikből három vastag foliáns van birtokában, egy egész memoár az orosz udvari élet évtizedeiről, nem írva, de rajzolva. A birtokában lévő rajzok eredetiek, a cárnak csak a másolatokat nyújtotta át. S ezek képezték a bizalom és ragaszkodás összekötő kapesát a cár és a művész között. Egy embere volt a cárnak, aki tudatta vele az igazságot — rajzban. Csak egyetlenegy képéért neheztelt meg rá Sándor cár, ez a kép egy öreg tábornokot ábrázol, ki a fél szemét elveszté. Szép, fiatal neje van, ki amint

a félvak hadastyán szemére köti a kendőt, ennek a csücskéből számarfület csinál neki s aközben dévaj kacagással kacsint egy, az ajtón át eltávozó fiatal tisztre. Ez is élet-hű kép volt, de a cár visszaküldte azt a művésznek, ezt írva alája: »avez esprit, ne soyez pas méchant!« Ezt a benső viszonyt, ezt a senkit nem kímélő gúnyort nem tűrhették az orosz udvaroncok s addig áskálódtak Zichy ellen, míg az megunta a torzsalkodást s otthagya nagyfizetéses állását s hazajött Magyarországra. A nyarat rendszeren itt tölti; a telet Párizsban vagy Nizzában. Termel és terem.

Zichy Mihály most felül van az ötvenen, de amellett egész fiatalnak látszik; dűsgazdag, szőke haja van, nem is szürkülő szakála, szelíd, melázó szemei, magas, nyílt homloka, jó szívre valló ajkmetszése mind úgy összhangzik daliás természetével, amit sajátyszerű otthoni öltözet fedez, szürke, kurta felsőzeke, bő bugyogó, térdigérő, veres harisnya, csattos cipő. Csak tiszta magyar beszéd, meg a barátságos, vendégszerető, nyílt kedély árulják el benne az ősmagyar sarjadékot.

Családja egészen orosz. Neje valódi orosz szőke szépség idomaival vonásain, a németet is idegen kiejtéssel beszéli és férjével oroszul társalog, — három szép leányával azonban, kikkel Siófokon találkoztam, már folyvást beszél magyarul. Kiegészíti a családot egy francia társalkodónő, kit Zichy mint a család régi barátneját mutat be és végül,

akit nem szükség bemutatni (mert már találkoztam vele Párizsban, sőt az arcképét is kiadtam egy lapomban). — Miss Mary, Zichy tanítványa. Finom, valódi délorosz típusú szépség, mélytűzű, ábrándos szemekkel, vékony, összeszorított, piros ajkakkal; egyszerű, fekete viganóban s hosszú ujjú, hímzett, veres orosz ingben. Mikor először láttam, akkor hosszan leeresztve, szétosztótan viselte fekete haját; most összefonva hordja már s tekintetében néma szenvedés látszik. Miss Mary az orosz cári udvar főorvosának a leánya, ki tizenkétéves kora óta növendéke a mesternek s vele együtt jár-kei a világban, anélkül, hogy azt valaki felötlőnek találná (hisz a festők egymás irányában nem nélküliek). A bécsi kiállításon a tanítvány egy festményével kitüntető érmet nyert: ez volt az »égi és földi szerelem«. (Mária és Magdolna.)

A mester ebéd után átvezetett bennünket ateliéjébe (leánnyommal együtt voltam ott). A festőműhely nagy részét elfoglalja az a terjedelmes kép, melyen Zichy most dolgozik (ha ugyan félbe nem hagyja), a lapokban már előre ismertetett »danse macabre«. A model most is ott ül a karszéken: egészen öltözetlenül: t. i. hogy még bőr és hús sem volt rajta: egy csontváz az. Az egész kép csupa csontvázakból lesz összeállítva: csontvázmenyasszonyok ölelkeznek csontvázvölégényekkel s csontváz el-lenségek nyomják le egymást a koporsófödéllel. Míg nem kész a kép, nem akarok róla

véleményt mondani, de megvallom, hogy nem bánám, ha elébb más képeket készítené el a művész. Tartok tőle, hogy ezzel nem lesz szerencséje.

Aki Zichy Mihály művészi tehetségét meg akarja ítélni, az ne a festőállványánál, hanem a rajztáblánál keresse őt fel. A rajzban Zichy Mihály fölötte áll minden előttem ismeretes művésznek, még Dorééknak is. Az eleven fantáziának engedelmes művészi kivitel, párosulva a jellem és az ismeretgazdagság sokoldalú előnyeivel, a csoportok összhangzása, az érthető allegóriai kifejezés eltalálása őt e téren a legelső művészek sorába emelik; de még ezenfelül járul hozzá valami, ami az egész alkotásnak valami bűvszerű hatást ad: a költői szellem, ami az alakokat ihletével felmagasztalja. Ilyen alkotásai Zichynek különösen, amiket Lermontoff »Démon szerelmé«
költeményéhez készített. Ezeket egy orosz kiadó rendelte meg, aki Lermontoff összes műveit illusztrálva bocsátja közre s a rajzokért Zichy Mihálynak negyvenezer frankot fizet. Évéggett Zichy ez évben újból Oroszországba utazik; de nem a nyírfás finnöbölbe, hanem a puszpángerdős Kaukázusba, ahol a Chaseti bor s a lángszemű mingreliai hölgyek teremnek s ott fog tölteni két telet: nyaranta visszatér Magyarországra. Ottlétünk idején éppen a Zichy Géza költői beszélyéhez való illusztrációkat fejezte be, amiket az Athenaeum rendelt meg. Egyenként mindegyik egy remekmű! Zichy Mihály rajzalbumát vé-

gignézni valódi tobzódás az olimpi élvezetekben.

Az ateliével szomszédos szoba maga egy kis múzeum. Ami itt ritka és nagybecsű fegyverdarabokban a világ minden részéből össze van állítva, az maga egy kincstár, külső tekintetre is; de a legbecsesebbet maga a könyvtár rejti. Itt vannak felhalmozva mindazon művészi kiállítású munkák, amiknek példányai csak a fejedelmi könyvtárakat ékesítik; miknek köteteinél nem száz, de ezer frankokról beszélnek; a díszbútorok legfényesebbikét pedig az a szép triptica képezi, melyet a párizsi magyar egyesület munkáspolgárai készítettek remekbe Zichy Mihálynak. És ezt az emléket valóban megérdemlette.

Ha van valami, amit még a művészi lángésznél is magasabbra lehet becsülni egy emberben: az a hazafiság. Zichy Mihály hazafisága nem olcsó frázisokkal van építve, az övé élő tettekben beszél. Mialatt a párizsi magyar egyesület elnökségét viselte, az egyesületnek szerzett egy negyvenezer franknyi segélytökét; és ami ennél is több: egy egészséges irányzatot, amely irányzat nyomán Párizsba kerülő magyar iparos ifjú azonnal munkához jut, ahelyett, hogy betyárkodásban, korhelykedésben vesztegetné idejét és tehetségét, a tökélet csodás versenyére lesz szorítva, tanulásra, dolgozásra ösztönözve s mindegyik becsületére válik nemzetének. Ez legnagyobb részben Zichy Mihálynak érdeme. Megörökítették ezt maguk a magyar egyesület tagjai egy Zichynek át-

A HÁRMASKÖNYV JÓKAI-GALÉRIÁJA IX.

Képek Jókai második házasságának idejéből. Fenn: a cilinderes Jókai egyetlen fotográfiája.

A HÁRMASKÖNYV JÓKAI-GALÉRIÁJA X.

A költő végső éveiből. Lenn: séta az abbáziai korzón. Ez az utolsó fotográfia, amely Jókairól életében készült.

A HALÁL UTÁN.

Jókai halotti maszkja. A svábhegyi Jókai-szobor. Strobl Alajos Jókai-szobra a Jókai téren.

AHOL JÓKAI LAKOTT.

A komáromi szülőház. Alatta az Erzsébet körút 44. sz. bérpalota. Itt halt meg Jókai. Mellette: a svábhegyi villa, felette: kedvenc íróasztala és karosszéke, lenn: Jókai sírja a Kerepesi temetőben.

adott albumban, melyben fotográfia helyett mindegyik a saját élete rövid vázlatát írta le; elsősorban Munkácsy Mihályé, mely így kezdődik: »Mikor én tizenkét évvel ezelőtt asztaloslegény voltam.« — És itt föl kell jegyeznem azt a meglepő, de annál inkább jóleső tüneményt, amely a művészi világban oly ritka, miszerint az egyik művész (Zichy) úgy kap minden alkalmon, hogy a másik művészt (Munkácsy) magasztalhassa. Egész lelkesülve beszél róla, olyan előnyeit feltárva előttünk, amiket mi még nem ismerhetünk. Ez a pályatársi elismerés még a ritkaságok műzeumában is ritkaság.

Aztán, mint minden lángésznek, neki is megvan az a sajátsága, hogy valami más egyébben találja a büszkeségét, mint amiben mester. Mikor mi a művészi remekait legjobban bámuljuk, félrehív s odavisz a lepkegyűjteményéhez s kényszerít, a lepidopterái felett szörnyülködnünk, miket mind saját kezével gyűjtött Oroszország nagy sivatagjain. Persze, az nagyobb mesterség, mint képeket festeni. Ezeket a lepkéket mind maga szurkálta gombostűre.

— Szegény lepkék! — sóhajt fel a szép Miss Mary.

— A lepkéket sajnálok, ha megölik, — dorgálja a mester — de a parasztot nem sajnálok!

— A parasztért nem kár! — felel a tanítvány durcásan.

Azután a műélvezettől ittasultán kimegyünk az udvarra; az uccára: a falu ifja, leánya (éppen vasárnap van) mind odasiet a művésznek kezetsókolni; úgy él közöttük, mint egy igazi hoszpodár. Odahívhatja az öregeket, a bíró uraimékat s tudatja velük, hogy a nagy harang, amit a falu számára öntetett, már útban van: gondoskodjanak a harangszentelési ünnepélyről, a lakomáról majd gondoskodik ő.

A földművelő polgártársak azután barátságosan kezét szorongatnak mindnyájunkkal. Miss Mary parolázik velük s magyarul mondja hozzá: »Isten áldja meg, bácsi!«

Én csodálkozva kérдем tőle: — Hát ezeket a parasztokat már el tudja szívelni?

— Hja, ezek magyar parasztok!

— S ezek jobbak a többiek-nél?

Az orosz hölgy rámnéz azokkal a titokzatos szemével, azután ismét elbűrkolja magát álcázó sárkánypikkelyeibe s hideg mosolyra vonva félre ajkát, ezt feleli:

— Nem; de igen jó bort adnak inni!

* * *

Türr tábornok otthona

Hát van Türr tábornoknak valahol otthona?

Hisz az ő otthona a széles világ. Franciaország, Olaszország éppen úgy hazája, mint Magyarország, mindenütt elnyerne a hazafiság jogát, hírneve három nemzet történetében megörökölt. Ő maga beszéli el nekünk, hogy egy időben divat volt a férfiaknál olyan melltüket viselni, amiknek lemezére az úrnak a neve és lakása volt bevésve. Ő is kapott a nejétől karácsonyi ajándékkul ilyen melltűt, aminek a lapjára ez volt vésve: »Türr István. A vasúton.« Folyton utazott s utazásának a neve »misszió« volt: diplomáciai küldetés.

De most már a téli időszakban állandóan Nizzában lakik. Ismeri őt itt minden ember: eükelőség és köznép s a világ minden részéből ideseregülő notabilitások.

Mi is úgy találkoztunk vele az angolok sétányán.

Lehetetlen az ő alakját ki nem ismerni: marciális magatartása, feje, homloka, bajusza, szakálya, arckifejezése egy bevégzett hősé, szemei egy ábrándos ifjúé.

S ezeket a szép szemeket támadta meg a mult télen egy kínzó betegség, mely megvakulással fenyegette. De erőteljes organizmusa legyőzte a bajt; orvosa azt tanácsolta, hogy viseljen fekete szemüveget.

»Soha! Inkább kalapom szememre vágom; én nem akarom feketének látni a világot; inkább rózsaszínűnek.«

Annyira jók már a szemei,

hogy ő ismert fel az idegen népek között elébb. Talán nem is az arcomról, hanem a szép asszonyomról.

Igazán örültem a találkozásnak.

Hiszen kortársak vagyunk, pár hónap a különbség közöttünk. Egész életünkön át »ugyanegy« eszméért küzdünk: a szabadságért, én tollal és szóval, Türr tollal is, szóval is, karddal is; azoney ideált törekedtünk megvalósítani: a nagy, dicső, magyar hazát; együtt építettük a fényes fellegvárat; nem is felleg volt az, igaz kövek voltak hozzá; csak-hogy mire mi összehordtuk a kockákból a palotánkat, az erősebb játszótárs, a sors, egyet taszított rajta s új várat rakott össze a kockákból.

A híres nótát sem éneklik már: »Majd hoz Kossuth tisztát, Türr Pista meg puskát!« Puskát hoz most a delegáció s a szennyesünket az ország-házban mossuk.

Hanem azért Türr lelke most is erzyedetlen. Anyi eszménykép szétfoszlása, anyyi boldogság, dicsőség elmúlása után ő még reformterveket növel életképességre. A marsalai hős, aki zseniális hadművelésével Sziciliát, Nápolyt meghódítani, Itáliához csatolni segített, akinek Olaszország egyesítésében oroszlaúrészre volt, ki a nápolyi kormányzó palotában, mint hadvezető és gubernátor, hadjáratok terveit alkotta, most a világbéke, a háború megszüntetése nagy eszméjének megvalósításán fáradozik és hisz

benne, tengereket, folyamokat csatol egymáshoz s műveinek sikerét előmozdítani törekszik. S ez a nagy történelmi alak az életben oly szeretetreméltó, oly gyöngéd, oly figyelmes, mindenki szereti, tiszteli — az idegen hazában, melynek társadalma a világ minden nemzetének kiválóságaiból van összeszöve. Mikor a francia városban az olasz lakosok inségének enyhítésére jótékony bált rendeznek az *idegenek*, Türr tábornokot választják meg elnöknek.

Mi is elmegyünk oda a nőmmel együtt, az ő meghívására s gyönyörködünk benne, hogy tudja a mi nagy hazánkfia, aki rendszalagjával és érdemkereszteivel egy a császárságkorabeli hódító jelenség, az egész előkelő társaságot kedves modorával feleleveníteni. Oly könnyen veszi be a szíveket, mint hajdan Palermót.

Egész nizzai időzésünk alatt minden nap ellátogatott hozzánk Türr s aztán elvezetett bennünket a világváros nevezetességeinek megtekintésére, aminők a társaság vezérgyűlhelye, a Cercle Mediterané, a gróf Gornoszky-féle palota és Gambard spanyol főkonzul villája. (Amiket majd ismertetni fogok.) Gornoszky gróf személyesen jött el minket palotájába meghívni.

Egy napon aztán a saját palotájában látogattuk meg Türr tábornokot. Még neje élt, egész palotát bérelt számára a tábornok, most egy régi ismerőse házában van az otthona. Dolgozószobája ideáljára a hírneves magánzólakásnak. Minden tárgy egy drága emlék benne. Szerető szív, hálá-

datos koronás fők, dicsfényes történelmi nagyságok emléktárgyai; falai csupa emlékezetes személyek arcképeivel fedve. Azok között legkedvesebbek boldogult nejének arcképei, aki iránt egész kultuszt otthonosít. Még halála előtt három évvel fölvelt arcképén is hódító szépség.

Bizalmas beszélgetés közben elmondja előttünk megházasodása történetét, ami legköztöbbit idill. A nagy olasz-francia-osztrák hadjárat után ismerkedett meg Türr, már akkor olasz dandárparancsnok s a király szárnysegéde, a bájos Bonaparte Wiese Adél hercegnővel, III. Napoleon császár unokahúgával, a gyönyörű Bellagióban, a legszegényebb körülmények között, amibe még az égi zivatar is közbejártzott, melynek eljegyzés lett a következménye. Türr siettetette az egybekelést.

Ámde útközbe állt az akadály a mantuai püspök személyében, aki nem akarta őket összeadni, amíg Türr bizonyítványt nem hoz Magyarországból arról, hogy nőtlen. Oda pedig Türr nem mehetett. Ekkor aztán azt tette, hogy a tábori ácsával felállított egy kápolnát az erdőben s berendelé a tábori lelkészt, hogy az végezze a kápolnában az esketést. Erre aztán a mantuai püspök is meggondolta a dolgot s szépen összeeskette Türr Istvánt magyarországi dimisszóriális nélkül Bonaparte hercegnővel. Harminckét évig éltek boldogul együtt.

A híven őrzött arcképek között ott találjuk Munkácsy Mihályét is. Róla is elmond Türr egy szép adomát. Mikor

a nagy művész Árpád honfoglalása képét festette, egy napon Munkácsyné Türrékhez ment s aggódva mondá el, hogy férje mily ideges; azt panaszolja, hogy nem tud képehez szép eget festeni. Elföltt egészen elbúsul s nem akarja többé a palettát, ecsetet kezébe venni. Másnap maga a művész látogatott el Türrhöz. Csúnya, zimankós idő volt. »No, lássad, — mon-

dá Türr Munkácsynak, — maga a teremtő sem tud mindennap szép eget csinálni! Erre nagyot nevetett a művész, eloszlott búskomorsága, felvette az ecsetet s palettát s tudott szép eget csinálni. Sokáig időztünk nőmmel együtt Türr tábornok édes otthonában s ma is áldó emlékezéssel gondolunk vissza reá. Sokáig alkossa benne világgalkotó nagy terveit!

Petőfi István

Egy szerény körében nevezetessé vált ember halt meg: Petőfi Sándor öccse. A névszótár annyit jegyez fel róla, hogy a forradalom alatt vitéz honvéd volt, hogy Sándor egy szép verset írt hozzá, amelyben megénekli, mint jó testvért. S ő maga is írt aztán néhány csinos népdalt, amik megjelentek. Aki aztán meg akarja tudni, hogy ki volt valóban Petőfi István, az tekintse meg a csákói pusztát, ami az ő kezelése mellett vált egyikévé a legnagyobbbbszerű mintagazdaságoknak hazánkban. Már az ötvenes években annyira közkedveltségű volt a csákói uradalom tisztartója, hogy az ottani fényes össze gyűlések alkalmával az előkelő társaságok küldöttségileg hívták őt meg magukhoz. Az uradalom későbbi birtokosa, Geist úr gyermekei valódi szeretettel ragaszkodtak hozzá, úgyhogy mikor Szeniczey képviselő megházasodott, ifjú neje addig nem akart a nászútra kelni, míg »Pista bácsi« meg nem érkezik s ő búcsút nem

vehet tőle: meg is érkezett a kicsiny, fürge, szürke emberke az utolsó órára; s azontúl aztán, hogy megismerte Szeniczey, ő is megértette, hogy miért szereti azt az egész család oly nagyon. Petőfi István valódi tekintély volt a mezőgazdasági téren, aki nem írt elméleti értekezéseket, de a gyakorlatban mutatta meg, hogy milyen a jó gazda. Egy nagy, viruló területe az országnak fogja megörökíteni az ő emlékét. Ez is fényes emlék! Egyszerű kézművesből önművelődés alapján küzdte fel magát azzá, ami lett. Művelt, minden európai nyelvet beszélő férfiú volt s a magyar irodalomnak buzgó pártfogója.

A mult hónapok egyikén írt nekem egy irodalmi érdekű ügyben, amiben tőlem utasítást kért s azt meg is küldtem neki. Kézirata most is nagyon hasonlított a Sándoréhoz. Családot nem hagyott maga után: s mint mondják, nem volt boldog. Áldás legyen emléken az utolsó Petőfinek!

Orlai Petrich Soma

Ismét egy fényes reményekkel megindult s a legsötétebb kétségbeeséssel bevégződött élet szállt alá. Gazdag tehetség, melynek választása volt a fenkölt életpályák között s végül a sors csapásai alatt összeroskadt elrémitő küzdelem után. Küzdelem az utolsó lélekzetig, a megkínzott szív, a vaksággal fenyegető szemek, a szétszakadó agy, a megbénult kezek végső erejével; küzdelem minden ellen, ami egy mártírnak kiválasztott embert s még azonfelül művészt a világból kiüldözni összeesküdött.

Több mint huszonöt éve már, hogy oly testi szenvedés lepte meg, mely csak szakadatlanul használt orvosi ellenszerekre ergedett szünetet, néha napokig, legtöbbször csak órákig tartott. Ő művészkoszorújának csak a nyomását érezte homlokán. S ez örökké lüktető aggyal, ez égő szemekkel kellett neki folytatást e koszorúért tovább küzdenie. Más ember, ha beteg, lefekszik, neki dolgoznia kellett, nagy koncepciókat tervezni, nehéz tanulmányokban fáradni, önmagával tusakodni: a dicsőségért, a családért, a kenyérért. Eleinte mind a háromért, vége felé már csak az utolsóért; mind a háromért hiába!

Mit tudja a világ, hogy mit szenved a művész, mikor beteg. Mikor azt látja, hogy bevégezt művén, melyet remeknek fogalmazott, meglátják a szolgálattelvő agy, kéz,

szemek, a lehangolt fantázis fogyatkozása s nincs megelégedve azzal, amit alkotott; mikor látja maga előtt az elérhetetlen s nem bírja saját erejét összesíteni, hogy megteremtse azt, amit lelkében megalkotott.

Nagy történelmi műveket készített mindig, amik számára elismerést, állást szereztek meg a művészvilágban; a keresztültörő hírt. Enélkül pedig a művész sorsa csak fényes tengődés. Festményeinek nagyobb része díszére válnék főúri palotáinknak. Legutolsó festménye most is ott áll a művészházban: talán a mútárlaton, vagy valahol másutt. Ajánlotta a Nemzeti Kaszinónak megvételre, választ sem kapott rá.

Mily kín egy művészre nézve izról-izre látni magát, hogy hal meg. És tudni azt, hogy e folytonos meghalásnak nevezett étellel nem vívta ki magának a halhatatlanságot.

Még annál kevesebbet sem: a megélhetést.

Először eltemette a gyermekeit, szép, nagy, felnőtt fiát és leányát; azután a szeretett nőt, ki gyermekei sírházhoz mindennap kijárt s a sírkövyöntérdepléstől oly betegséget kapott, mely miatt lábszárát el kellett vágni s ebbe belehalt; utoljára saját magát: előbb temetkezett el, mint meghalt.

Elmondom, hogyan, hadd vegyen róla példát a pályakezdő nemzedék.

Mintegy három héttel ezelőtt írt hozzám, bajait fölfelelve. (Nagy dolog volt, ha ő barátjainak panaszkodott.) Siettem őt feltalálni. Beteg volt, mint mindig; de kijárt, nem hagyta magát. Legutolsó művéről beszélt. S aztán arról, amit most *szándékozik alkotni!* II. Lajos király holttestének föltalálását akarta vászonra tenni. Mondtam neki, hogy azt már több ízben festették mások; aztán meg, hogy jó volna, ha nem választanának már hazai festők mindig ilyen gyászszesetet megörökítésül. Csupa börtön, verpad, temető, katafalk: alkossanak derült, életeleven képeket, aminőket a közönség örömet lát. »En alkossak derült tárgyú képeket?« — monda szomorúan. S ebben a szóban egész élettörténete visszhangzott. Hanem aztán mégis ráállt, hogy tehát inkább Szilágyi Erzsébet találkozását fogja lefesteni fiával, Mátyással, mikor az királlyá lesz. Hanem annak biztos vevő kell. Erre kért föl, hogy járjak utána. Kopogtathattam én végig minden ajtón. Nem kell itt senkinek Szilágyi Erzsébet és Mátyás király.

Most már neki sem kell senki segítsége. Úgy halt

meg, mint akit a legkegyetlenebb bírák, a sors, a világ halálraítéltek s nincs kihez appelláljon tőlük.

Szép pálya bíz az, ez a miénk, költőké, művészeké! Mikor lehúnyjuk a szemünket, tudjuk, hogy ez az érzés kísér ki bennünket: »megint egy emberrel kevesebb, aki a nemzetnek alkalmatlankodik«.

Intő példa.

Művészi pályára ne lépjen más, mint aki erőt érez túltörni ezen a nyomasztó légkörön: ott vagy naggyá kell lenni, vagy semmivé.

Nekem azonban Petrich Soma több is volt, mint művészársam, — ő jóbarátom volt; egy a régiekből: — a második a három közül, kik vele és Petőfivel elindultunk pályát keresni; aztán pályát cseréitünk. Ketten már elmentek előre. Petőfi tán segített valamit, mikor az »utolsó alamizsnát« megírta.

Amit most érzek, amit most gondolok, nem mondom el senkinek. De ha vannak érző, gondolkodó lelkek, kitalálhatják.

Még csak annyit sem kell mondanom, hogy »nyugodjanak porai!« Nyugosznak azok már, a mi kegyes kívánságunk nélkül is, igen jól.

A legerősebb fej

Legerősebb feje volt valamennyi kortársaim között báró Kemény Zsigmondnak. A szó minden értelmében.

1848—49-ben országgyűlési képviselő volt; — de nem igen hallatta szavát az ülésekben. 1849 április 13.-án Debrecenben, Almássy Pál, a képviselőház elnöke szállásán értekezletre gyűlt össze az úgynevezett »békepárt«. Jelen volt a kormány két tagja is: Nyáry Pál és Patay István.

Én is ott voltam, mint a párt lapjának szerkesztője. Beszéltek többen: Nyáry, Kazinczy Gábor, Kovács Lajos. Egyszer fölállt Kemény Zsigmond. És aztán tartott, rögtönözve, egy olyan remek szónoklatot, amilyenhez hasonlót én soha nem hallottam. Az ember nem tudta, hogy mit bámuljon benne inkább, az ismeretek gazdagságát, az eszmék világosságát, az erős logikát, a széles politikai látókört s az adatok és ismeretek szilárd talaja fölé zodiakálfényként emelkedő jövődöbélátást, a prófétai lelket.

Ha azt akkor egy gyorsíró megörökítette volna, ez az előadás tenné föl a koronát a legnagyobb magyar prózáiró munkálataira.

Kazinczy Gábor azt mondá Keménynek e beszéd közben: — Isten ellen való véték, hogy te ennyi bölcseséget és szónoki tehetséget a nyomrodba temetsz el.

— No hát, nem temetem el.

A pártértekezlet egy szívvel-lélekkel azt határozta,

hogy a holnapi nyilvános ülésen Kemény szólaljon föl. Ő lenetett legnévőbb előadója a párt nézeteinek. Nyáry Pált feszélyezte korábbi radikális politikája; Szemere Bertalan, Csányi László távol voltak, mint kormánypártosok, Jósika Miklós nem volt szónok; Keményre nehezedett a föladat. Ő lett volna képes annak megfelelni.

De nem tehette meg; mert a másnapi gyűlést, közkívánatra, a kollégium nagyterméből a kálvinista nagy templomba tették át s ott a képviselők úgy összekoveredtek a tisztelt közönséggel, hogy egymást nem találták; én ott hallgattam a kormányelnök beszédét egy oszlophoz szorítva, Nyáry Pállal együtt. A szónok a katedréről beszélt s a szemközti karzat minden szót kétszeresen adott vissza. Vitáról szó sem lehetett — templomban! — a katedrával szemben!

Nyáry Pál azt mondá: »Hát ha Isten úgy akarta, vesszünk el együtt!«

Igy maradt el Kemény szónoklata.

Higyjünk a »Kizmet«-ben, a predesztinációban.

Kemény erős agyáról aztán későbbi időkben alkotott költői és jellemrajzi művei eléggé tanuskodnak.

Én itt csak a testi erejéről a fejének, közlöm visszaemlékezéseimet.

Nehezen dolgozott; mert költői alkotása nem a festőéhez hasonlított, hanem a szob-

rászéhoz. Éjszaka írt s egész hajnalig itta a legerősebb fekete kávé.

Egyszer egy 48-i képviselő-társa (később, 49-ben, Görgey parancsnoksága alatt kitűnő vezéralak), Z. J. bácskai versenyre hívta föl Keményt. Hogy mi a bácskai verseny? Hát hogy kettő közül ki issza a másikat az asztal alá?

Elkezdtek erős borral, folytatták még erősebbekkel. Az egész asztaltársaság kidúlt lassanként mellőlük. Egyet, — K. G.-t — megválasztották maguk közül »bortanunak«. Annak józanon kellett maradni. Az csak ribizkeborral áldomásozott.

Meg is virradt már; de még sem a költő, sem a huszázredes nem adta meg magát.

Ekkor a bácskai azt mondá: »Eh! borral nem boldogulunk mi egymás ellenében, hozsunk rostopsint.«

S aztán hozattak muszka pálinkát s elkezdtek azzal a zöld méreggel áldomásozni, pezsgős poharakból.

— De már ezt az öngyilkosságot nem nézem végig, — mondta K. G. s átment a benyílóba, lefeküdt, elaludt. A besütő nap fölébresztette. A szomszédszobában semmi nesz. Kijött széttekinteni a csatatéren.

Hát a bácskai hős ott hevert a szőnyegen mozdulatlanul, Kemény Zsigmond pedig a pamlagon ült és olvasta a legújabb francia regényt, a

»Les misérables«-t s a belépő bortanút ezzel a szóval fogadta: »Bizony, csak zseniális ember ez a Hugo Victor!«

Máskor meg kirándulást tett a Zugligetbe, gyalog, ott a Fácánhoz érve (dél volt az idő), leült egy asztalhoz, rántott csirkét, öntött salátát hozatott, jól megebédelt. Akkor jut eszébe, hogy hiszen ő mára Emich Gusztáv kiadóhoz hivatalos ebédre. Sebaj! Kifutja az időből. Amíg az ember a Fácántól hegynek föl az Istenbégység fölkapaszkodik, elfelejti az első ebédet. Úgy is volt. Pontban a levelesbefőzésre megérkezett a vendég az akkori Emich-villához s becsülettel megfelelt a pompás ebédnek, melynek csak a késő délután vetett véget.

Akkor aztán nekiindult — ismét gyalog — a hazatérésnek, ami hegynek alá sokkal könnyebben megy. Amint a Lánchídfőhöz megérkezik, ott várja már elkeseredett szívvel Királyi Pál:

— Hol késik a báró! Elfelejtette már, hogy Danielékkal halebédre várjuk a Steinschreibernél?

— Igen bíz az! — s azzal kocsira ültek, vágattak az emlékezetes külvárosi vendéglőshöz s Kemény ott is becsületére vált a szépasszony főztének és senkinek sem árulta el, hogy már a harmadik ebédje e napon...

Száz esztendeig kellett volna neki élni ezzel az erővel.

Visszaemlékezések Vörösmartyra

I.

Az apai háznál

Messze kell kezdenem, kora gyermekéveimnél, az apai háznál. Onnan kaptam én örökül a vágyat, az ösztönt, a lendületet a költészet iránt.

Apámtól hallottam a legelső népmeséket. Mikor estenden, rendes munkáját végezve, térdére ültetett s elregélte előttem, a még írástudatlan előtt, a mondákat, a Csalóka Péterről, a Szalonnavárról, a Hüvelyk Palkóról, a kalandokat Rontó Pálról, az inzurgens kapitányról, meg a jövendőmondó cigányasszonyról, a rablóvezérről; sohasem hallottam én azoknál szebbeket. Később sok történelmi adatot is hallottam tőle, amik munkáimban mind föltalálhatók. Az »Elátkozott család«, a »Három királyok csillaga«, jó részben az »Aranyember« e visszaemlékezésekből fejlődött.

Hadd mondjam el, milyen volt az otthonunk.

Saját házunkban laktunk, melyet már az apám építtetett, szép, márványoszlopos tornáccal; annak a legbelső szobája volt a díszlakás, képekkel, fegyverekkel fölékesítve. Volt az apámnak két puskája: az egyik derék Lazarino-é. Apám jó vadász volt: mikor szabad ünnepnapokon kiment a Mátyusföldre, vagy a »Pannoniára« a Cicke kutyájával, mindig záskmánnyal tért haza. (Én le is rajzoltam egy ilyen hazajöve-

telét: írni még nem tudtam, de rajzolni igen; azt minden gyerek tud.) Magam bizony nem értek a vadászathoz. — Aztán volt az apámnak három kardja: két ezüstös, egy réztokos fringia. Azok mind harcok csorbáit viselték pengéik élén. Apám derék vitéz is volt, nem afféle messziről deklamáló poétahős, hanem kardot kardhoz verő bátor magyar. Az a díszkardja, mely most nálam van, arról nevezetes, hogy azzal az egy szál karddal tartóztatta vissza az apám a felbőszült kortescsoportot, mely a megyeház termét akarta megstromolni, odakiáltva a zendülőknek: »Ezt az ajtót csak az én holttestemen keresztül törhetik be!« S e bátor föllépés győzött az indulatok fölött.

Művészi lélek is volt az apámban. Szépen tudott hegedülni, fuvolázni. Gyönyörűen tudta azokat az édesbús régi magyar nótákat eljátszani, amiknek csak a dallama maradt meg nálam. Én már csak eldudálni tudom, kontármódon: az apám még művészi lendülettel tudta eljátszani.

Birta a magyar nyelven kívül a latint, franciát, németet és tótot: a három utóbbit magától tanulta.

Aztán a festészethez is értett. Manapság nem látok iza olyan elmés illusztrációkat, mint amilyenekkel az apám kedvenc íróinak munkáit felékesítette, amik akkor még csak kéziratban voltak találha-

tók, minők a Csokonai szín-
művei, a Travestált Aeneis.

Mert az apám házában még
olyan fényűzési cikk volt ta-
lálható, aminővel a régi ne-
mesi házak nem igen kérked-
tek: könyvtára is volt.

Ott találtam én zsenge
gyerekkoromban az íróasztala
melletti thékára sorban föl-
állítva az irodalom rejtélyes
tárházát: a diák és német fő-
liánsokat, a Corpus jurist, Or-
bis pictust, Conversations-le-
xikont; amik még akkor hét-
pecséttel lezárt misztériumok
voltak rámnézve; hanem an-
nál jobban beleedzették ma-
gukat az emlékembe az édes
magyar könyvek, amiknek
nagy részét manapság a mú-
ziumi könyvtárakban sem ta-
lálom többé, szerzőiknek a ne-
vét a történetíró sem jegyezte
föl: »Szakadár« (ősmagyar
verses történet »Mezengyem
várarul, melyhez Léta vitéz
járul«), »Rontó Pál«, »Ludas
Matyi«, »Erbia« (érzékeny re-
gény, Abelus és Agétás hő-
sökkel), »Klimius Miklós«,
»Mondoidt« gúnyköltemény,
»Ezermester«. — Egész fiókot
megtöltöttek az »Áhítatosság
órái«, a »Tudományos gyűj-
temény«, a »Honni vezér« és
azután a népszerű költők:
Csokonai, Kisfaludy Sándor
regéi, Himfy szerelmei, szép
acélmetszetekkel. Ezek mind
hozzájárulhatók voltak. De
volt aztán egy zárt fiók is,
amikben a kézzelírott munkák
voltak eltéve, amiket még a
cenzori szigor, vagy kiadó-
hiány miatt csak leírással
sokszoroztak az irodalomked-
velők. Ezek mind szép színe-
zett akvarellekkal voltak föl-
díszítve az apám által. Ez el-

zárt könyvek között volt Vö-
rösmarty első kötet munkája.
Később a Csongor és Tünde
színdarabja.

Az apám nagyon neheztelt
Vörösmartyra; olvasni sem
akarta. Miért? Azért, mert ez
első kötet munkájában »Mi-
hál«-nak írta magát, szimpla
»l« betűvel, ypszilon nélkül.

Nagy viszálykodás volt ám
ez akkoriban. Hiszen mostan-
ság is, hetven esztendővel ké-
sőbb, általános mozgásba hoz-
za az összes tudományos vilá-
got, lapszerkesztőket, írókat
az a nevezetes kérdés, hogy
egyes »c«-vel, vagy »cz«-vel
írjanak-e a magyarok? Pedig
ez most csak az ortográfia
kérdése; de a pusztán l, vagy
az ypszilonos l használata az
ortodoxia kérdése volt. — Aki
igaz katolikus volt, az így
mondta: »Mihál, királ, ho-
mál«, a kemény református
ellenben Mihályt, királyt, ho-
mályt hangoztatott. Nagy
harc folyt emiatt! Már a kis
diákok kezdték, mikor szom-
baton délután kibocsátották
mind a két iskola klasszisait
a cigánymezőre labdázni, a
kálvinisták gúnyszóval fogad-
ták a pápistákat: »góla melle
nyavalás!« Erre aztán össze-
rohant a két tábor s dereka-
san elpüfölte egymást.

A mi házuk szögletház
volt; a mellékeuca akkor ka-
pott nevet: Nagy Mihály uc-
cának keresztelték. A Mihál
ypszilon nélkül íródott a há-
zunk falára. Apám erőlyesen
protestált e visszaélés ellen s
bátor föllépésének sikerült ki-
vívni, hogy a hiányzó ypszi-
lont odafestette utólag a ma-
gisztrátus. Ez volt a vallás-

egyenlőség első diadala Rév-Komáromban.

Ebből jól megérthetővé lesz az ellenszenv a költő iránt az ortodox névalírás miatt. De még inkább azért, mert apámnak kedvenc költője volt Csokonai: a régi magyarok még a feltékenységig vitték a szeretetüket kiválasztott költőjük iránt. Apám egész kéziratgyűjteményt őrzött Csokonai munkáiból s Karnyóné színdarabjából a dalokat sokszor eldalolta nekem, míg ellenben a Csongor és Tünde humoros manótréfáit nem tudta élvezni. Csak furcsaságokat talált benne.

És mégis Vörösmarty lett az én szellemi apám, aki lelkeset átalakította.

Növendékoromban két istennőnek oltároztam, a költészet és festészet múzsájának. A költészet templomába kötelességem volt eljárni a tanterv szerint: ámbár ott is a latin prosodia és az antiquitates romanae, meg a görög-római mitológia volt a kötelezett szaktudomány; a magyar költészetel csak az új szellemtől lelkesült fiatal tanárok s a magánigyekezet foglalkozott; a festészetet azonban önként választottam. Jobban is szerettem: tehetségem is volt hozzá. Nagyszámú arcképeim tanúskodnak róla (mik közül egy kőrajzban is sokszoroztatott) s néhány rézkarc és acélmetszet-utánzatom, azok közt egy Diana és Endymion csoportozatja, amiket én mind saját magamfaragta hollóttal rajzoltam meg s sejtjen engedik, hogy lett volna belőlem valami, ha ezen a dicsőségtermő pályán maradok. —

A festőé az égen a szivárvány, a költőé csak a hullócsillagok. — A festő beszárnyalja az egész világot, a költő oda van növe a maga nemzetéhez.

Vörösmarty térített meg engemet erre az életútra.

»A nagy világon e kívül nincsen számodra hely!«

II.

Az én legelső találkozásom Vörösmartyval

Azokban a hajdani boldog időkben, amikor én poéta voltam (második klasszis a humaniorákban), mi volt a legmagasabb ideálja egy fiatal embernek rang dolgában? A magyar tudóstársasági tagság. — S ha valakinek a sors annyira kedvezett, hogy Komárom szülőtte lehetett, arra nézve nem is tartozott ez az elérhetetlen vágyak közé. — *Tóth Lőrinc* is Komáromé volt és már akkor tudóstársasági tag s a drámai százaranynas pályadíj koszorús írója; *Hetényi* pedig elsőrendű tag a filozófiai osztályban, aki munkáival minden pályadíjat elnyert, úgy hogy az ezüst billikomok sorbaállítva pompáztak az almáriomán. (Még akkor az Akadémia ezüst kehelyben nyújtotta át a kitüntetett írónak a száz aranyakat.) Ezeknél fogva mi is aspirálhattunk a magas állásra, mi, többi komáromiak.

Volt egy iskolatársam, *Csajghy Sándor*, jó tanuló, nekem közeli rokonom. Egy napon azzal az örvendetes hírrel jött fel a klassziszba, hogy az idősebb nővérét eljegyezte

Bajza József. Bajzának a hazafias verseit már akkor szel-
tében szavaltuk. Mindnyájan
örültünk az eseménynek. De
legjobban örült az én Sándor
barátom. »Most már én is tu-
dóstársasági tag fogok lenni.«

Ez is nagyon természetes.

És ha a Sándor pajtás tu-
dóstársasági tag lesz, akkor
még én rajtam is segíthet.
Nem kell ahhoz egyéb, mint
sok-sok verset, meg prózát
összeírni.

Egy szép szüreti napon az-
tán azzal a hírrel jött hozzám,
hogy itt van Komáromban
Vörösmarty Mihály, Szarka
Jánosnak a vendége; ma dél-
után odakinn lesz a Monos-
toron, szüreten, ha vele aka-
rok menni, megláthatom a
nagy költőt; még be is mu-
tathat neki.

— De hát mi jusson?

— Az ifjabb nővéremet,
Laurát szándékozik nőül venni.

No, már most bizonyos
Sándor barátomnak az akadé-
miai tagsága. Két illusztris
sógor az Akadémiában.

— Hozz el valamit a ver-
seid közül, megmutatjuk Vö-
rösmartynak.

Raálltam, amennyi eszem
volt.

Kikerestem egy epigram-
félélt, amivel nagyra voltam.
Ma is emlékszem a tartalma-
ra: »Az arany és az ember«.

— »Te úr vagy a földön, én
meg halott. A föld alatt, por,
esendes és szegény. Nincsen
különbség a porok között.
Minden sötét a sírok éjjelén.
— Te fölkeressz s földedre föl-
viszesz: A mindenben ott úrrá
leszek én. Te meg helyembe
fekszel s por leszel. A föld

alatt, por, esendes és sze-
gény.«

Ezt a zsebembe dugtam s
azzal az én nagyreményű
Sándor barátom kíséretében
átvándoroltam Ujszónyire, ahol
a monostori szőlőkhalmam el-
kedik.

A monostori hegy legma-
gasabb lankáján pompázott
Szarka Jánosnak a kolnája.
(Mi komáromi nyelven flagó-
riának hívtuk.) A gazdáját
tulajdonképpen minden em-
ber Szarka Jánoskának hitta.
Örökfiatal kedély volt: min-
dig tréfán törte a fejét. De
olyan fej is volt az! Hatal-
mas koponya, mosolygó, piros
arccal, kunkora bajusszal.
Mindig magyar ruhában járt;
híres volt a piros mellényé-
nyéről. Nagy pártfogója volt
a cigányoknak; egyenruhába
bujtatta az egész helybeli
bandát s maga tanította be
nekik az újabb népdalokat:
»Lejányok fonják a lencszöszt«,
»Nincs szebb madár a fecské-
nél«, »Kis kertedben, ligeted-
ben hogyha lehetnék«. Soha-
sem házasodott meg; egyszer
udvarolt egy szép indigená-
nak, de elütötte a kezéről egy
bánsági földesúr. (Később
képviselő s a szabadságharc-
ban kitűnő ezredes.) Akkor
aztán őrela magáról csináltak
nótát: »Elrepült a drága, ara-
nyos madárka. Hiába csörög
már utána a Szarka.«

Ennél volt Vörösmarty
leánynéző korában. A monos-
tori szüretetek híresek voltak a
környéken; ezáltal is nagy
férfitársaság volt együtt a
flagóriában. — Künn a szőlő-
ben javában folyt a szürete-
lés; a sorok között három fes-

tett szobor emelkedett ki, aki-
ben a szakértő Pilátust, Kaja-
fást és Longinus isticort ismer-
hette föl. Hogy mi módon
kerültek a faragott képek
Szarka János szülőjébe, aki
vastagnyakú kálvinista volt,
annak az a története, hogy a
fortifikáció katonai célokra
kisajátított egy hosszú terüle-
tet a város végén, melybe be-
leesett a Kálvária egyik stá-
ciójának fülkéje is. Azt lerom-
bolták s a hajléktalanul ma-
radt bibliai szoborképeket
nyilvánosan elárverezték. A
szent alakoknak csak akadt
kegyes vevője; de profán figu-
rák senkinek sem kellett.
Azokat Szarka János össze-
vásárolta potom pénzért s
fölvitette a monostori szőlőbe
madárijesztőnek.

Ott láttam én legelőször
Vörösmartyt. Egy hosszú asz-
tal mellett ült, mely palackok-
kal és poharakkal volt meg-
rakva. Minden pohárhoz volt
egy hozzátartozó vidám cim-
bora.

Vörösmarty el volt foglal-
va; verseket olvasott föl, ami-
ken a dőzsölő kompánia pipá-
szó mellett nagyokat hahotá-
zott!

— Az ott Vörösmarty! —
súgja nekem Sándor barátom,
egész a nagy költő szalma-
székéig tuszkolva előre cse-
kély személyemet.

Én szent áhitattal figyeltem
a felolvasóra.

Hej, de egyszerre leestem
az Olympusról! Hisz a nagy
költő nem saját költeményei-
ből olvas föl itten. Amiket
előad, azok a városzerte is-
mert *vad poétának*, a Mester
Mátyásnak (»Selyem gatyás-
nak») a bolondos klapanciái!

— No, csak maradj itt,
mingyárt rád kerül a sor, —
súgja az én Sándor barátom.

De elkerülöm én azt a sort.
Kisomfordáltam a filagóriá-
ból s a lonka szélére állva bá-
multam a kilátást. A kacagás
kórusa még oda is kihang-
zott.

Sándor barátom utánam
jött s felvilágosítást hozott.

Fogadás volt az eset.

Szarka Jánoska szerette
megtréfálni a vendégeit, ki-
vált ha azok híres emberek
voltak. Mikor Vörösmartyt
meghívta a monostori szüret-
jére, azt mondta neki, hogy
ő bír azzal a boszorkánymes-
terséggel, hogy mikor a gőz-
hajó Komárom felől javában
lapátol fölfelé, ő kényszeríti
azt a gőzöst a Duna közepén
megállani. Vörösmaty nem
akarta ezt elhinni s fogadást
ajánlott. Ott duzzasztották a
zsebét Mester Mátyásnak a
versei, amiket a vad poéta s
nagy költőnek röptében fel-
ajánlott. (A hajóhídnál ólál-
kodott rá, ott nyomta a mar-
kába.) Ha Szarka János el-
veszti a fogadást, akkor tar-
tozik ezeket a verseket Wein-
müller Fáni nyomdájában sa-
ját költségére kinyomatni;
ellenben ha nyertes lesz, ak-
kor Vörösmarty köteleztetik
ezeket a versezményeket a vig
kompánia előtt felolvasni.

Szarka János nyerte meg a
fogadást.

Amint délután közeledett a
gőzös Komárom felől, nagy
puskaropogás támadt a Mo-
noston, kísérve hangos küz-
delmi zajtól; a hegytető lan-
kája szélén dulakodó férfiak
csoportja jelent meg, mely
három emberalakot fogott kö-

rül, azokat ütötte, püfölte kegyetlenül s végül letaszította az oromról, hogy gurulva zuhantak alá, meg sem álltak a dunaparti töltésig. Ezt látta, hallotta a gőzös kapitánya; mint lovagias, katonai rangú férfiú, nem tűrhette el beavatkozás nélkül; horgonyt vetett s maga négy matrózával csónakba szállva, kivezett a gyilkos dulakodás színhegyéig, ahol a legurított áldozatok heverték. Azokban azután fölismerte Pilátust, Kajafást, meg a licort.

És így Szarka Jánoska csakugyan megnyerte a fogadást s Vörösmarty kénytelen volt az ellentételt beváltani.

A gőzös kapitánya azonban nem tűrte el *bajor stívvel* föltréfáltatását; följelentést tett az esetről Bécsben az udvari kancelláriánál; onnan az ügyet transferálták Budára, a Locumtenentiale Consiliumhoz, amelyetől intimáltatott Komárom vármegye sedriájához, az exmittálta a gentesi járás judliumát hivatalos inquirálásra.

Még ma is inquirálnak.

III.

A legutolsó találkozásom is ott volt Komáromban

Már akkor átestünk egy életen, aminek csak a romjai maradtak meg számunkra. Maga Komárom is egy romhalmaz volt. Az anyámat látogatni voltam siralomraméltó szülővárosomban. Kaptam én engedélyt a rendőrfőnökségtől. De csak egynapi tartózkodásra! Félni lehetett, hogy valami komplótot csinálók Komárom

vára visszafoglalására. Kiteлик az az ilyen rebellistól. Be kellett mutatnom a passzusomat a komáromi rendőrfőnök-nél, aki jóakarólag figyelmeztetett, hogy másnap délben el ne késsem a gőzhajóról, mert kellemetlenségeknek tehetném ki magamat. Ott is voltam pontban tizenegy óraker a szigetben levő fabódénál. Már akkor többen ültek ottan a hosszú lócán, útrakész pasasérok, akik a gőzhajóra vártak: azok között egy összegörnyedt alak, kerek szürke karbonári köpönyegben, akiben Vörösmartyt ismertem fel. Odamentem hozzá üdvözölve. Ő is rám ismert: pedig akkor már rajtam is körösztlgázolt a sors kereke; akkor voltam igazán »reg ember, aki vén ember«, — olyan senki, aki semmi. Saját nevemet nem volt szabad nyomtatásban használni; »Sajó« név alatt firkáltam.

Nagyon örült, amikor meglátott; »legalább lesz, akibe kapaszkodjam«.

Kísérője, egy fiatalember, aztán felvilágosított a helyzetről. Egy fiatal, lelkes irodalombarát felkérte Vörösmartyt, hogy jöjjön le Pestre, foglalja el az ő szállását, legyen állandó vendége. Ez volt Tomory Anasztáz, nekem is igen kedves barátom, aki örökség útján hirtelen meggazdagodva, nagy vagyonát irodalom és művészet pártolására fordítva — e mostoha korszakban. Vörösmarty elfogadta az ajánlatot s most Pestre utazik. Felesége azonban nem kísérheti odáig, mert a passzusába csak az ő saját

neve van beírva s hogy neje-
nek külön passzust állítsanak
ki, ahoz előbb a csepi falusi
bírónak az illetőségi bizonyít-
ványát kellene kieszközölni,
hitelesítve a Bezirkcommissär
coramisálásával; de az most
inspectionsreisén van, anélkül
pedig a gőzhajóra be nem
eresztenek senkit.

No, de a jó szerencse ideho-
zott engem; én majd elkisé-
rem Vörösmartyt a barátom
lakásáig.

A mi nagy költőnk jó ked-
vet mutatott; még tréfálkozott
is: »nem kell engemet félteni,
eligazodom én Pesten, még
sötétben is«.

A gőzhajó aztán már előke-
rült, mi beszálltunk az egy
szál deszkán, előmutatva az
útleveleinket.

Én kikerestem az öregünk-
nek egy nyugodalmas szögle-
tet, ahol a járókelők nem há-
borgathatták.

Egy tatai asszonyság mégis
csak odakerült hozzá; úgy lát-
szik, valami ismerős volt,
mert melléje ült és megszólí-
totta:

— Ejnye, ejnye, de rosszul
tetszik kinézni.

Erre a költő büszkén ki-
egyenesedett:

— Nincs én nekem semmi
bajom.

— Nono! Én azt mondom,
hogy vigyázzon magára. A ke-
zei olyan pöffedtek, veresek,
átlátszók, hogy azt lehet kö-
vetkeztetni, hogy vízi beteg-
ségben méltóztatik szenvedni.

Én hirtelen igyekeztem a
beszédes asszonyságot más
témára vezetni: »nézze csak,
itt volt Bregicum, amelynek

romjaiból annyi érdekes régi-
séget ásnak ki manapság.«

Aztán, mikor visszakerül-
tem Vörösmartyhoz, körül-
bástyáztam őt kétfelől a saját
és magam útitáskájával, hogy
senki melléje ne ülhessen. De
már a veszedelmes szöfulánk
benne volt az emlékében.

— Hogy én vízbetegségben
volnék? Ezt nekem még senki
sem mondta. Hát igazán
olyan pöffedtek az én kezeim?

És az egész utcn folyvást a
kezeit nézegette, a nap felé is
fordította, hogy vajjon átlát-
szók-e? Ej, de átkoztam ma-
gamban azt a szóbeli méreg-
keverőnt.

Jó délután érkeztünk meg a
hajóval Pestre.

A parton természetesen nem
várt az utasokra se bérkocsi,
se hordár, csak egy árva fiak-
ker lógatta a lófejét búsan a
parton; de az nem azért volt
ott, hogy vándor poétákat vi-
gyen a kvártélyukra; mert az
a policáj-commissárius-a várt,
aki a kiszállás előtt bejött a
gőzhajóra két szuronyos zsan-
dárval, passzust vizitálni. Én
mindkettőnk útlevelét átad-
tam neki. Az enyém rendben
lett volna; de a Vörösmarty
passzusa nem volt a komá-
romi rendőrfőnök által látta-
mozva. A rendőrfőnök emiatt
okvetetlenkedni kezdett, pro-
tocollum fölvételt emlegetett.
Én aztán azt mondtam neki,
hogy »ha nem tekinti ön a
nagy költőt, tekintsen a nagy
betegre. Erre a derék ember
nagylelkű lett és elbocsátott
bennünket.

Hát bizony, csak gyalog
kellett tovább bandukolnunk.

Ha te azt láttad volna, mai korbeli lelkes fiatalság, hogy lépkedett nemzedet büszkesége, legnagyobb költője, az én karomra támaszkodva a hepehupás kövezeten végig, hej, hogy emelkedet volna vállaidra az édes terhet; de hát, te még akkor más csillagban laktál. Én vittem mind a kétőnk útításkáit.

Mikor a Kalap-uca szegletéig eljutottunk, ott megállt az agg költő; ott volt a szegleten egy kurtakocsmá.

— Térjünk be ebbe a kocsmába.

Nagyot bámultam rá, mert azt veté utána:

— *Azt gondolja most az én Móric öcsém, hogy, hej, de*

meg lehet szomjazva az öreg poeta! pedig hát nem inni kívánkozom én ebbe a kocsmába: hanem leülni: nem bírnak már a lábaim tovább.

Én aztán igyekeztem megnyugtanni; itt van már a közelben Tomory lakása, alig száz lépésre. De neki az is sok volt; leült arra a szegletkére az uccán. Én aztán előre szaladtam Tomoryhoz, aki karszéket küldött le a féltett vendége elé; azon vittük fel a vendéglátó szállásra.

Amint hazáig mentem, azt hittem, hogy most is mellettem jár Vörösmarty árnyéka. Hisz akkor már maga is csak sötét árnyéka volt hajdani fényes alakjának.

Deák Ferenc a koronázás napján

Deák Ferenc nem vett részt a koronázási ünnepségekben.

Egyszerű életmódhoz szokott puritán jellege visszatartá minden külső pompától, zajos ünnepélytől. És már Deák Ferencnek meg volt adva az a kivételes előjoga, mondhatnám »fenségi joga«, hogy ő távol maradjon a külső pompa öregbítésétől.

Mikor a Deák Ferenc szobrának a tervezéséről volt szó a kérdésbe volt téve, hogy álló vagy ülő helyzetben legyen-e az alak megörökítve, én azt mondtam, hogy Deák Ferenc emléke követeli azt, hogy ő ülve fogadja az utókor tiszteletadását.

Buda »és« Pest (még akkor két város) uccái zászlódíszben pompáztak: néptömeg képezett falat a házak mentén, a

felszönyegezett állványokon. Gyönyörű, derült nap ragyogott alá az egész ünnepélyre, csak Deák Ferenc ült csendesen a maga megszokott kettős szobájában, 72-ik szám az Angol királynőnél; csak ő látott az égen egy fekete foltot.

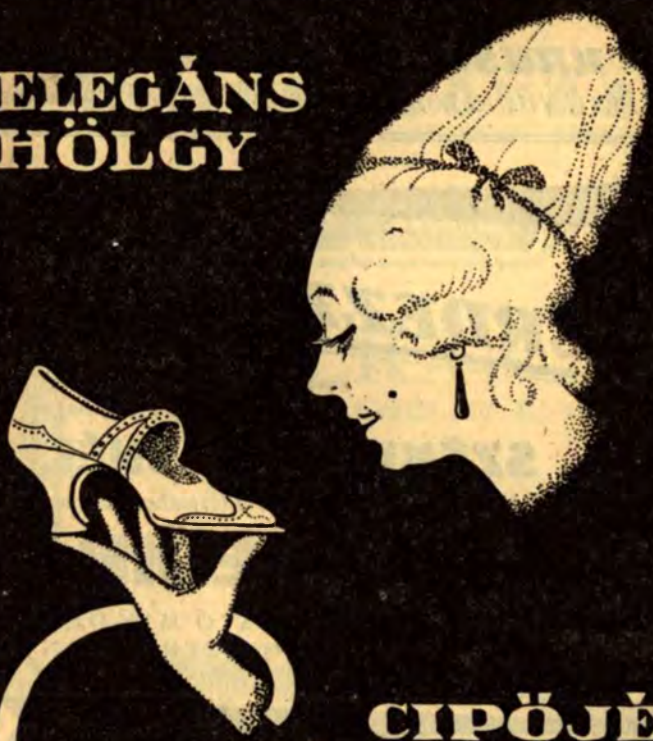
Ez a fekete folt volt egy névtelen levél, melyet a koronázási nap reggelén kapott s melyben az volt tudtára adva, hogy a múlt éjjel megérkezett Turinból Kossuth fia, Ferenc, s hogy annak a vezetése mellett a szélsőbaloldali 48-as párt, még inkább a 49-esek, egy hatásos ellentüntetéssel szándékoznak megzavarni a koronázási ünnepséget.

Ez a hír nagyon elszomorította Deák Ferencet.

Nem volt pedig benne semmi igaz. Kossuthnak az

ELEGÁNS
HÖLGY

R.K.

CIPÖJÉT
CSAKIS
hungária-nál
SZERZI BE
RÁKÓCZI UT 6.

Hátizsák 35 ezertől

VADÁSZ HÁTIZSÁK BÉLELVE 150 EZERTŐL

KAPHATÓ

HAUSCHILD ALBERT CÉGÉNél

BUDAPEST, VII., KÁROLY KÖRÚT 15. — ALAPÍTVÁ 1838.

KÉRDEZZE MEG

orvosát, aki szintén meg fogja Önt győzni arról, hogy

SZÉKREKEDÉSNEl

kipróbált és biztos hatású szer a

Kétféle csomagolásban: csecsemők és egész kis gyermekek részére a »Hedin gyermekeknek« jelzésű, — felnőttek és nagyobb gyermekek részére a »Hedin felnőtteknek« jelzésű csomagolás.

»**HEDIN**«

KAPHATÓ MINDEN
GYÓGYSZERTÁRBAN

BUDAPESTI IPARBANK RT.

IV., ESKÜ TÉR 8.

IGAZGATÓSÁG: Dörschug Antal dr., földbirtokos, elnök, Girardi Tibor, kereskedő, alelnök, Alapi Béla, a Belvárosi takarékpénztár igazgatója, Barhó István, kereskedő, Brammer Ödön, kereskedő, Bruck Sándor dr., jogtanácsos, Hesslein Ignác, vezérigazgató, Holzer Sándor, kereskedő, Kollarits József dr., miniszteri o. tan., Lukachiich Oéza báró, altábornagy, Makai Ernő dr., a Belvárosi takarékpénztár vezérigazgatója, Moser János, magánzó, Mössmer Pál dr., kereskedő, Nyiri Ernő dr., ügyvéd, Timár Lajos, a Belvárosi takarékpénztár igazgatója, Urbán Adolf, a Belvárosi takarékpénztár igazgatója.

SZŐRMEBUNDÁK ÉS BOÁK

BODNÁR JÓZSEF SZŰCSMESTERNÉL
BUDAPEST, V., NÁDOR UCCA 15. — TELEFÓN: 12—79.

SZŐRMEMEGÓVÁSOK

VULKÁN
SZÉNKERESKEDELMI R.-T.
BUDAPEST
V., SZEMÉLYNÖK UCCA 16.

SÜRGÖNYCÍM: VULKOKSZ, BUDAPEST.
TELEFÓN: 153—08.

HÁZASSÁGOKAT

ELŐKELŐ, ÚRI, VAQYONOS KÖRÖKBEN *DISZKRÉTEN*
KÖZVETÍT FARAGÓ JENŐ IRODÁJA, BUDAPEST,
VIII. KER., NÉPSZINHÁZ UCCA 16. SZÁM. — *DÍJTALAN*
FELVILÁGOSÍTÁS. — (CÉGJELZÉSTELEN LEVELEZÉS.)

SZENZÁCIÓS POLOSKAIRTÁS
MAGYAR TALÁLMÁNY, VILÁGSZABADALOM

NOVUS
GYERTYA

14 DARAB TELJESEN KIIRTJA A POLOSKÁT ÉS PETÉIT
NEM TŰZVESZÉLYES, NEM ROBBAN!

POSTAI SZÉTKÜLDÉS

ZELMANOVITS DROGÉRIA

BUDAPEST, VII., WESSELÉNYI UCCA 36. GYÁR: KISPEST

HERZ TESTVÉREK

LINOLEUM
ÉS VIASZOSVÁSZON
GYÁRI RAKTÁRAK

Főüzlet:
KIRÁLY U. 13

Telefón:
J. 129-06

Fióküzlet:
KÁLVINTÉR 4

Telefón:
J. 46-09

*Gumikabát,
hócipő, sárcipő, tornacipő
óriási választékban kapható.*

LINOLEUM BURKOLÁSI VÁLLALAT

ORLIK ÉS HEGEDÜS

ÍRÓGÉP- ÉS SZÁMOLÓGÉPKERESKEDELMI
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST, V., DOROTTYA U. 10. TELEFÓN: 103-86.

Képviselet a következő gépeket:

ELLIOT FISHER

UNITAS ÉS TIM

számológépek

SMITH & BROS

CORONA

RECORD

zajtalan írógép

(négy soros) utazó-írógép

billentyűs számológép

CARDEX

EDISON-DICK

irodaberendezési cikkek

sokszorosító gép

KÜLFÖLDI ÍRÓGÉPKELLÉKEK. MECHANIKAI MŰHELY

OLCSÓN VÁSÁROLHAT RÉSZLETFIZETÉSRE IS

SOMLÓ TESTVÉREK

BUDAPEST, VII., GARAY UCCA 44.

NAGY VÁLASZTÉK:

VÁSZON, SZÖVET, SIFON, ZEFIR, KANA-
VÁSZ, ANGIN, FRANCIA ÉS MOSÓDELIN,
KARTON, BATISZT, GRENADIN, BÉLES,
SZATÉN, GLOTT, TERÍTŐK, KENDŐK, HA-
RISNYA ÉS KÖTÖTT, SZÖVÖTT ÁRUK

RÉSZLETFIZETÉSRE IS ADUNK

HÓCIPŐ SÁRCIPŐ ESŐKÖPENY

LEGJOBB MINŐSÉGBEN KAPHATÓ
HÓ-, SÁRCIPŐ-, AUTÓKÖPENY-JAVÍTÁS,
VULKANIZÁLÁS

SPORTCIKKEK

NEUMANN GÉZA

BUDAPEST, VI., NAGYMEZŐ UCCA 50,
DESSEWFFY UCCA SAROK

GYÁR:

VI., NAGY JÁNOS U. 3.

ELSŐ MAGYAR MECHANIKAI HORDÓGYÁR
HERRMANN JÁNOS ÉS FIAI R. T.
BUDAPEST-KÖBÁNYA.
X., LIGET UCCA 6-8.
AJÁNL

BOROSHORDÓKAT

FEHÉR HASÍTOTT SZLAVÓNIAI DONGAFÁBÓL MINDEN
NAGYSÁGBAN, ELSŐRENDŰ MINŐSÉGBEN GŐZÖLVE.

MAGYARORSZÁG EGYETLEN GŐZÜZEMŰ HORDÓGYÁRA
ALAPÍTTATOTT 1873. • SÜRGÖNYCÍM: HORDORT. • TELEFÓN: J. 58-43.

Szépségre vágyók

több mint 30 év óta látogatják és dícsérik

DR. JUTASSY JÓZSEF

kozmetikaorvosnak, egészségtanárnak

kozmetikai gyógyintézetét

Budapest, IV., Kossuth Lajos u. 4

Ezen 3 évtized alatt 25 orvost és majdnem 300 nőt tanítottunk ki a kozmetikára, illetve a szépségápolásra. Jótállással gyógyítjuk a bőrnek és hajnak minden hibáját. Kisimítjük és visszafiataltítjuk az arcvondásokat; kireperáljuk a csúnya orrokat; nyomtalanul leszedjük a kinövéseket.

Kozmetikai szereink:

- Dr. Jutassy tanár receptjei után készülnek, ártalmatlanok és csallhatatlanok. Például:
- Dr. Jutassy **Kozmetikus szappan** finomítja, ápolja az érzékeny bőrt.
- Dr. Jutassy **Gyógyszappan** zsíros, fényes, tisztátalan bőrt.
- Dr. Jutassy **Kozmetikus kenőcs** finomítja, üdíti, simítja, táplálja a bőrt, tehdő a ráncosodásnak és korai vénülésnek ellenszere.
- Dr. Jutassy **Krém** rászárad az arcra és nappal szépíti.
- Dr. Jutassy **Szeplőkendőcs** elmulasztja a szeplőt, májfoltot és remekül fehériti az arcot.
- Dr. Jutassy **Házikenőcs** a legjobb háziszser sőmör, bőrdurvulás, bőrvizsketeg ellen; szárítja és fehériti a bőrt.
- Dr. Jutassy **Gyógykenőcs** pattanások és mitesszerek ellenszere; a Dr. Jutassy **Vértisztító** pedig azok keletkezését akadályozza.
- Dr. Jutassy **Hámlasztó** vegyes szépséghibák gyors és gyökeres elmulasztására és a teint újjászületésére vezet.
- Dr. Jutassy **Hajfesték** bármilyen természetes színben, önhasználatra, a bőrt nem fogja, nem piszkít s — ami a fő — nem árt.
- Dr. Jutassy **Zománc** adja az arcnak a divatos hófehérséget s mattságot; nem perog le, mint a porpúder, mert csak mosdáskor megy le; nem piszkít; kezek, karok, mell alabástromszerű lesz tőle és megsem feltűnő.
- Dr. Jutassy tanár kozmetikus szereit beszerezhetők a legtöbb szaküzletben vagy megrendelhetők fenti címünkön utánvételt.

alakiát nemcsak azok a tények domborítják ki, amelyeket megtett, hanem azok is, amelyeket nem tett meg.

Hanem a pusztá hírvé, maga a lehetőség, nagyon felzavarta Deák kedélyét.

Itt látta maga előtt nagy művének betetőzését, Magyarországnak királyával kibekülését; egy új, boldog, szabad korszaknak a bevezetését, egész élete, nagy szelleme, honfi lelkülete törekvéseinek megvalósulását.

Tetszett ez a nemzetnek, tetszett az Istennek, tetszett magának a népnek is. És mindezt megronthatja egy fekete pont, ami a napba beleesik.

Rendkívül izgatott volt.

Valamennyi jóbarátja, elvtársa mind ott volt a koronázási ünnepélyen; eggyel sem közölhette aggodalmát.

Rendőrségnek még akkor csak csirája volt Budapesten; de ha erdeje lett volna is, Deák Ferenc nem deuunciálhatja Kossuthot.

Egyetlen képviselőtársa osztotta csendes magányát: kedves unokaöccse, N. y J. Az egész koronázási ünnepség alatt az volt, akivel érintkezett. Az sem volt mindig mellette, mert időnként elküldé hírt hozni a nagy nap eseményeinek a lefolyásáról.

Így okoskodott.

Valami számbavehető ellentüntetést rendezni csupán két helyen lehet: a Plébánia téren (mostani Eskü tér), vagy a kardvágási dombnál.

Nyugtalanul járt fel s alá, egyik szobájából a másikba. A szivarok érintetlenül, a la-

pok felbontatlanul heverték az asztalán. Semmi sem érdekelte az egyen kívül. Nyugtalanul számította a lassan haladó óranegyedeket.

Amint a Gellért-hegyi ágyúk dördülése jelenté, hogy a *koronás* király megindult a templomból: Deák Ferenc izgatottsága arcszínén is észrevehető volt. Máskor is piros volt az, de most egészen ki-gyulladt.

Mi történik odakinu?

A népkialtás összhangja, az éljenriadó egyre közeledett, már végighaladt a Dunaparton: Deák Ferenc siettette unokaöccsét, hogy menjen fel a Plébánia térre, hol a képviselők emelvénye áll s hozzon hírt. N. y vizsart: minden a legünnepélyesebb rendben ment végbe, egy ellentmondó arc sem volt a tömeg között. Ekkor újra elküldé a rokonát, hogy előzze meg a díszmenetet a kardvágási halomnál.

Onnan is visszatért rövid negyedóra múlva a képviselő-rokon.

— Egy örökkévalóság, hogy odajársz! — mondá Deák. Pedig csak tizenöt perc volt. — Mi történt?

— A király lova ugyan ágaskodott, mikor a nagy éljenriadás felzendült a nagy téren, de a király erősen megülte a mént: úgy vágatott fel a halomra s biztos kézzel tette meg a négy vágást, szent fogadásul a világ négy sarka felé. A nép még most is élje-nez.

— Hála Istennek! — mondá Deák. — Amit a király fogadott, azt meg is fogja tartani.

Meg fogjátok látni, hogy igen jó uralkodó lesz s ez az ország fel fog virágozni alatta, s ez a nemzet nagyon fogja őt szeretni; de ha ezt a napot megzavarta volna valami; akkor Isten tudja, mi következett volna erre az országra.

Deák Ferenc egészen el volt érzékenyülve. Azt az árulkodó levelet a tűzbe dobta. Nem volt benne semmi igaz. Valami esetlen szajkó akarta ezzel megtréfálni a nagy hazafit s igen keserű órákat szerzett neki vele.

Aki még a királyon kívül viselte a Szent István koronáját

E napokban Wahrmann Mór barátom által egy barátságos »pártonkivüli« lakomára voltam meghíva, aminek egyébiránt senkise tulajdonítson semmiféle politikai horderőt. Először azért nem, mert Csernatony is ott volt. Másodszor pedig azért nem, mert én rólam már köztudomású dolog, hogyha hivatalos bankettre hívják, ott egy tószittal rovom le a tartozásomat; ha pedig barátságos lakomára, ott egy családi albumba írott emlékmondattal. »Wenn alle Stricke reißen«, ezzel fogom megkeresni kegyelmemet, végig ebédelem az országot s teleírok minden albumot. S még ez könnyű és háládatos feladat, ahol bájos asszony van a háznál; de hát akkor, amidőn, mint Trencsénteplicben, egyszerre tizenkét bájos honleány hozza előm az albumát s mindegyiknek valamit kell kigondolnom, ha csak úgy nem akarok tenni, mint Bauernfeld, aki készen tartott egy emlékmondatot s azt írta fel mind a tizezer emléklapra, amit hozzá küldtek. Ha jól emlékszem rá, a bájos és szeilemes Wahr-

mann kisasszony emlékkönyvébe ezeket iktattam be:

»Három van, amitszeretünk, En. Te, Ó.

Önzés, szerelem, honszeretet. Aki az elsőt teszi, az jól született, aki a másodikat, az jól élt, aki a harmadikat, az jól halt meg.«

Dehát nem ez, ami megörökítendő.

Hanem az, amit Horvát Lajos barátom és képviselőtársam az asztal fölött nekünk elregélt.

Horvát Lajos barátom »vademberek« között a legszeretetreméltóbb alak. — Vadembernek nevezik azokat, akik semmi párthoz sem tartoznak.

Most már egy »kacikát« is kaptak — Sennyeyben. Eddig csak két tagból állt a párt s mikor »en masse« ment tisztelkedni a Ház elnökéhez, egy komfortábliban elért. (Wahrmann és Horvát Lajos.)

Tehát Szent István koronájáról volt szó.

Eppen akkor írta róla az »Égyetértés«, hogy az nem a Szent István koronája, sőt nem is korona, hanem csak

egy pörkölt torta-sütő, nem is arany, hanem csak tombak.

Efölött általános volt a tisztelt ház indignációja.

Végre felszólalt az én Lajos barátom.

— Az biz ez; maga az igazi korona. En nemcsak láttam azt, nemcsak a kezemben volt, de valósággal viseltem is: a fejemen hordtam. — S erre aztán elmondta nekünk a következő történelmi rajzot, amit én jobban nem tudnék előadni, mint az ő saját szavai-
val:

— 1848 és 1849-ben folytonosan Szemere Bertalan mellett működtem, előbb mint belügyminiszteri elnöki fogalmazó, utóbb mint belügyminiszteri elnöki titkár.

Velem jöttem le Pozsonyból 1848 április havában s az elnöki osztályban dolgoztam mindaddig, míg felsőmagyarországi teljhatalmú kormánybiztossá ki nem neveztetett.

Velem, mint kormánybiztossal, mentem 1848 végén Miskolcra, velem jártam-keltem biztosi útjában, velem voltam Tokajban, a Klauka táborában, a tarcali ütközet után, velem mentem a Tiszántúlra vonuló sereggel Szöllősrre, onnan Dembinszky csapataival vissza Miskolcra, honnan a Roth és Schulzig dandárai eltakarodtak, velem mentem Egerbe, a kápolnai csatába, majd Tiszafüredre, hol akkor a kápolnai és kövesdi csaták után visszavonuló Dembinszky-féle hadsereg tanyázott; velem mentem Debrecenbe, már a függetlenségi nyilatkozat után, melynek hírére nagy megdöbbenéssel Miskolcon,

Gencsy alispán egy alkalmi nagy ebédjén vettük.

Velem mentem Budavár bevétele után, június első napjaiban Debrecenből Pestre, Pestről június utolsó, vagy július első napján Szegedre, Szegedről július utolsó, vagy augusztus első napján a Görgey táborába s onnan augusztus 9-én Aradra, Aradról augusztus 11-én Radnára, Radnáról aznap este Lippán át Lugosra, hol tőle és gróf Batthyány Kázmértól aug. 14-én eltávoztam s a Kossuth egyik titkárával — nevére nem emlékszem — és Léderer nemzetőrségi titkárral előbb Bemhez Facsetre, onnan Stein tábornokhoz Dévára, onnan — a mókok miatt Kolozsvárra nem mehetvén — vissza Facsetre, onnan Tótvárad, Butytyin, Boros-Jenő, Vásárhely, Szent-Jób, Margitta községeken át, Nyíregyházára s onnan aug. 29. én Miskolcra.

Aeneas huszadrésze se állta ki annak a teugereken, amit én és társaim kiállottunk. Még csak Didónk se akadt, pedig tűzről pattant fiatalok voltunk.

Ami a szent koronát illeti: Előállván 1849 július végén a kormány Budapestről Szegedre való átköltözésének szüksége, Szemerétől rendeletet kaptam, hogy a szent koronát Duschek pénzügyminisztertől vegyem át.

E rendelet folytán átvettem a szent koronát, térítvény mellett, — ha jól emlékszem — Gondol Dani belügyminiszteri fogalmazó társaságában.

Ha emlékezetem nem csal, a koronát még aznap Gondol

Dániel Kecskemétre vitte szekerén. Onnan, azt hiszem, együtt vittük Szegedre.

Szegeden a korona Szemere szobájában lön elhelyezve.

Szegedről, nem tudom, ki vitte Aradra. Én Szegedről július 31-én, vagy augusztus 1-én együtt távoztam el Szemerével s vele mentem a Vácra, Losoncon, Miskolcon, Tokajon, Debrecenen át visszavonuló Görgey táborába. Velünk volt-e a korona, nem tudom, de azt hiszem, hogy igen. Csak arra emlékszem tisztán, hogy a szekeren volt a fekete, vastag bőrből készült, nagy, elnöki bőrdöng, melyben az elnöki iratok helyeztetek el. E bőrdöngöt Szalontán hagytuk Lovassynál. Szalontán meglátogattam Aranyt és nejét. A bőrdöng utóbb irományostul a Nagyváradon székel Józsa nevű császári biztos kezébe került, mi módon: azt nem tudom. Az elnöki iratokból néhány becses eredeti levelet (Kossuth, Batthyány Kázmértól, Görgeytől, Damjanichtól, stb.), néhány fogalmazványt magamhoz vevén, megmentettem. Ez iratok egy részét felhasználta később Szemere és Horváth Mihály, kiknek másolatokat szolgáltattam ki. Valamennyit a Múzeumnak fogom átadni.

A Görgey táborától aug. 9-én értünk be Aradra: Szemere saját fogatán, én Debrecen városa négy szép lován.

Horváth kapitányné vendégszerető házához szálltunk meg.

A szent korona szobámban helyeztetett el.

Itt történt az, amiről Wahrmannál beszéltem, t. i., hogy az ősi, felül két vagy három erős vaspánttal lezárt, nehéz vasszekrényt a Szemere rendelkezésére felnyitottuk s a szent koronát, a királyi jelvényekkel kiszedtük s azoknak a Szeiverth János hű belügyminiszteri szolgálta által előteremtett, könnyű vasszekrénybe való áthelyezését megkíséreltük. A művelet megghiúsult.

A korona és jelvények a vasszekrénybe be nem fértek s valamennyit ősi helyére visszatettük és a vaspántokkal gondosan elzártuk. Időközben a koronát a fejemre tettem, a jelvényeket kézbe vettem s a palástot felöltöttem. Így lettem én koronás fő, még pedig olyan, minő Vilmos császár, ki mint porosz trónörökös, tudvalevőleg maga tette fejére a porosz koronát.

Aug. 11-én, déli egy óra tájban, éppen a háziasszonnyal ebédeltem, midőn Szemere a várból jövet, dült arccal a szobába lépett s tudatta velem, hogy Kossuth a legfőbb hatalmat Görgey kezébe tette le, kitől se a hazára, se a saját személyére jót nem vár; meghagyta, hogy azonnal pakoljunk, a koronát szekereimre helyezzük el s egy óra múlva indulásra készen legyünk.

Rendelete teljesített.

Aradról három óra tájban indultunk el. Szemere a saját fogatán, én a debreceni fogaton. A korona a szekereimre helyeztetett el s a kocsis ült rajta, nem is sejtve, hogy mit visz és min ül. Estefelé, a Maros partján, a Lippával szemben fekvő Radna városkába

értünk. Itt találtuk Kossuth kormányzót, Duschek pénzügy-, Batthyány Kázmér belügyminisztert, báró Ferényi Zsigmondot, a felsőház elnökét és sok más menekülő notabilitást.

A Maros álló hidját ellepte a bankóprás alkatrészeivel terhelt s Lugosról visszaigyekező temérdek szekér. Kossuth Szemere s a többiek tehát a hidast használták a Maroson való átkelésre. Mi, titkárok, emiatt hátramaradtunk s a visszatérő hidason csak sötét este vergődtünk át Lippára.

Szekeremen maradt-e a korona, vagy áthelyeztem azt Radnán a Szemere fogatára: nem tudom. Arra tisztán emlékszem, hogy a Szemere bőrdíjja a szekeremen maradt; hogy kerékkötő hiányában igen sok bajom volt a debreceni bokros és helyhez nem szokott lovakkal; hogy éjjeli tizenkét óra tájban báró Perényi Zsigmondra bukkantam, ki Cséry Lajossal egy tűznél üldögélt. Keserűen panaszkodott, hogy a kormányzó és Szemere nem közölték vele útjuk irányát és végcélját, ő tehát nem bódorog, hanem Radnára visszatér. Vissza is tért, bár figyelmeztettem, hogy Lippa tájékán az esteli órákban ulánusok mutatkoztak. Visszatért, hogy fogollyá és vértanuvá legyen.

Én hasonló helyzetben voltam. Velem se közölte Szemere, hogy merre és hová megy. De én mentem tovább még reggeli szürkületkor Ferdinánd-huszárokra bukkantam egy erdőben, kik tudatták velem, hogy a kor-

mányzó és társai néhány ölnyire egy tanyában időznek. Odamentem. Egy hosszú szobában, egy hosszú asztalnál ült a kormányzó és ceberét regge'izett.

Innen együtt mentem vele és társaival Lugosra, útközben meg-megállította a kisebb-nagyobb csapatokban szállingózó honvédeket s beszédet tartott nekik. Lugosra érve, Szemere, gróf Batthyány Kázmérral, annak nejével s velem a város végén egy esinos házban szállott meg. Enni nem volt mit. A temesvári csatában megvert, demoralizált hadsereg idevonult s mindent mihamar fölemésztt. Én hizelegtem ki egy özvegy nagy nőtől, gondolom, Paphány-nétől, egy pár kappant, melyet a padláson, az eresz alá rejtett. Nem lévén szállásonkon se gazda, se cseléd, a két kappant gróf Batthyányné készítette el.

Az estét azzal töltöttem, hogy Szemere ingeiből a betűket távolítottam el.

Aug. 13-án egy angol jött Szemeréhez néhány angol kitöltetlen útlevelemmel. Ez útlevelek Kossuthnak voltak szánva, de az angol őt már nem találta Lugoson, mert eltávozott onnan anélkül, hogy útjának irányát, vagy végcélját valakivel tudaita volna.

Aug. 14-én reggel váltam el Szemerétől. Batthyány és neje zokogva, Szemere hidegen adta meg az utasításait a teendők iránt.

A megmentett iratokat, a »Közlöny« egy teljes példányát és a Szemerénének szóló levelet a szalmaülésbe varruva,

a Szemere fogatán útrakeltem Erdély felé a Kossuth egyik titkárjával és Léderer nemzetőrségi titkárral, kik saját alkalmatosságaikat használták s kiktől Déváró' visszajövet, valahol Margitta környékén elváltam; egyik Danántúlra igyekezett, a másik Erdélybe tartott.

A »Közlöny«, melyet megmentettem, tudommal egyedüli teljes példány az országban. Nem hiányzott belőle egyetlen szám sem, még az aug. 11.-én Aradon általunk összeütött szám sem. A Nemzeti Múzeum 1876-ban egészítette ki a magáét, mely most már teljes példány, míg az enyém csonka.

Lugosról Szemere a debreceni fogaton Szeiverth János szolgálával aug. 14.-én kelt útra.

Szeiverth János állítása szerint — ki a török határszélről visszatérve engem Miskolcon egypárszor meglátogatott — Szemere a koronát Orsován egy görög-keleti orthodox lelkész éléskamrájába ásta el, de onnan ismét kivette és Fülöp kormánybiztos, 1868-ban országgy. képviselő, utóbb kúriai tanácselnök és valami Szöllősy nevű úriember, azelőtt török basa társaságában azon helyen ásta, illetőleg ásatta el Szeiverth Jánossal, ahol később, amint mondják, a Varga feljelentése folytán, kit Kossuth küldött be, hogy a koronát külföldre vigye, csakugyan megtaláltatott.

Szeiverth visszatért Pestre, hol 48 előtt a városi rendőrségnél szolgált volt.

Kihallgatták több ízben, ígérték füt-fát, ha a koronának

nyomára vezet. De ő nem valott, bár helyzete éppen nem volt kedvező. Nejét és három-négy gyermekét nagy nehezen tudta fenntartani azon házmesterség jövedelméből, melyet neki Balassa István eszközölt ki s midőn házmesteri állomását, nem tudom, mi okból, elvesztette, azon adományokból, melyet egyikünk-másikunk — nagyon szerény mérvekben koronként kiszolgáltattott. Különösen Szemeréné és Balassa István segélyezte egész haláláig. Özvegységét, ki a Kishíd uccában egy bőrdöntereskedésben nyert alkalmazást, még az utóbbi években is gyakran segélyeztem. Koronként el-eljárt hozzám, mint képviselőhöz, a Huszárházba, hol 1872. évi november-től lakom. Több, mint egy vagy két éve, hogy nem láttam. Egyik fia műpallér, szépen rajzol, de beteges s emiatt akkor, mikor pár év előtt nálam volt, állomását elvesztette s újat számára kieszközölni nem tudtam. Meghiúsult azon törekvésem is, hogy az özvegy vagy a várostól, vagy a kormánytól nyugdíjat kapjon, pedig 1867—68-ban mind Szentkirályi Móriénál, Pest városa akkori polgármesterénél, mind báró Wenckheim Bélánál többször közbenjártam.

Megtaláltatván térítvényem: a korona iránt engem is kihallgattak s nyomozást tartván nálam, irataim egy részét elvitték.

Elmondtam, amit tudtam, híven Lugosig, de vallomásomnak hasznát nem vehették s tovább nem zaklattak, bár

egy évig Miskolcra internáltak. A titkároktól lefelé minden hivatalnok amnesztiát kapván, más bántódásom nem volt.

Vallomásomból konstatáltott, amire a Szemere érdekében nagy súlyt helyeztem, hogy a velünk volt vasszekrényben nem a Beniczky által Losoncon az osztrákoktól elvett és Szemerének átadott ezüstpénz volt, mint azt sokan hitték, hanem a magyar szent korona. Szemere annyira pénz nélkül maradt, hogy én ad-

tam neki Lugoson, elválásunk előtt pár órával, néhány ezüstorintot, gondolom, 40—60 forintot, elnöki kasszánk maradványát. Ő teljesen pusztá kézzel és üres zsebbel távozott hazájából. Legyen áldás emlékezetén.

*

Úgy adtam elő, ahogy azt tisztelt barátom szájából mindnyájan hallottuk. Vajha mindenki följegyezné így a korrajzoló számára e nevezetes korszakban átélt tapasztalatait.

A komáromi Kollegium, ahol Jókai iskolába jár

Jókai Mór verse: Ünnepe előtt

Bellámhoz

Ünnepnap közelit, kibékülés napja,
 Harag, viszály harcát akkor abbahagyja.
 A hivek szíveit áthatja az érzes,
 Begyógyult a nagy seb, megszűnt minden vérzés.
 Minden szem magasba, az ég felé fordul,
 Önkénytelen könnycsepp szemekből kicsordul.
 Hát én ne érezzem, hálámat az éghez,
 Uramhoz, ki rólam annyi jókat végez?
 Hát én ne nyissam meg szívem a malasztanak,
 Kit angyali szívek a földön marasztanak?
 Én uram Istenem, legyen Neked hála,
 Hogy ily simán folyt le hosszú élted szála.
 Új életet adtál, mentes minden kintől,
 Megszabadítottál régi bajaimtól,
 Új napot teremtél: az ő edes arca,
 Mely életem ormát még megaranyozza.
 Megbocsátád benne minden régi bűnöm,
 Amiért hálámat adni meg nem szünöm.
 Hiszek a szentekben, hisz védszentem itt van,
 És a menyországban, hisz ajtaja nyitva.
 És az örök létben, hisz Ő is velem lesz,
 Akkor is, amikor egész világ elvesz.
 Egész világ ellen ő most is védelmez,
 Csak ha magam véték, nekem megkegyelmez.
 Ő uram, hogy rőjjam le szívem háláját,
 Mivel szenteljem meg fiad keresztfáját?
 Bőjtölnék e napon, zsoltárt énekelnék:
 Ez nem igazolja az ájtatos elmét.
 De élő szenteknek lábához térdelek
 És neked egy szívből jött hő imát szentelek.
 Szálljon öreá a két kezed áldása,
 És mindazt, akít szeret, hogy boldognak lássa.
 Ő én uram Isten, ki a szívembe lát,
 Óríz meg egednek legjobb angyalát.

Nizza, nagypéntekre.

Jókai-breviárium

Jókai, az író, a regényhős, — Jókai a szerelemről, költészetről, vallásról, politikáról, stb.

»Bizonyára sok mindenféle eszme megfordult a fejemben, ami regényeim meséit kíséri, — ezek az én alakjaimnak a szárnyai. Azt gondoltam, hogy ezeket a szárnyakat kitépem s aztán — ki nem látott még pillangószárnyakból összerakott képeket! — ilyen képeket csoportosítok belőlük.

Ezekkel a végső szavakkal bocsátja útjára Jókai az ő *második breviáriumát*, amely — *eddig még nem került az olvasók elé*. Az elsőt ismerik: »*Negyven év visszhangja*«, a címe. Elkészült a folytatása is, az »*Ötven év visszhangja*«, Jókai írói pályájának ötvenedik fordulóján. Elkészült, kéziratban megvan, de *mind a mai napig nem jelent meg*.

Ennek a második breviáriumnak egy része az itt következő »*pillangószárnyakból összerakott képgyűjteménye*«. Azonkívül, hogy ebben a csoportosításban teljesen ismeretlen még a magyar közönség előtt, van *egy rendkívüli érdekessége is*, amely a világirodalomnak majdnem valamennyi breviáriumától megkülönbözteti. A breviáriumokat rendszerint egy késői kor utóda készíti a nagy írók műveiből a saját ízlése és felfogása szerint. Ennek legnagyobb részét *még Jókai állította össze*; meséinek színes pillangóiból ő maga tépte ki a szárnyakat. Még önmagáról is ő fest portrét. Mi csak kiegészítettük egypár rá vonatkozó érdekes adattal.

Jókai — Jókairól, a regényhősről és az íróról

(*Ötven év visszhangja*)

Gyermekkorom emlékei visszahatolnak egész a napoleoni világharcok korszakáig: a magyar insurrekcióig. Anám maga is ott verekedett Győr alatt a franciákkal, mint nemesi hadnagy. Még én láttam azokat a nyugalmazott főstrázsamestereket, akik egy elveszthetetlen golyóval a lábukban s azokat a nagy vállalkozókat, akik egy (nagyon is elveszthető) millióval a zsebükben jöttek haza a világháborúból s hallgattam a történeteket, amikben maguk is

résztvettek, a »*kend az Alvinczy!*« adomáját (a sárkánytalan puskával), a »*retirálj Komáromig meg se állj!*« gúnydalát: a mesés korszakot, amikor Komáromban volt az udvar! Még láttam azt a csodaszép hölgyet, akiről az »*Aranyember*« legendája szól: egykor császári kegytől föl-emelve, aztán elfeledve, megvénülve. Még én találkoztam azokkal a mult századbeli szenátorokkal, akik a copfot megtartották, csakhogy nyakra-valójukba kötve viselték. Még én ismertem azokat a magyar embereket, akik az arcukat símára borotválták, de hozzá kurucöltözetben parádézta-

Hát azokat a polgárokat, kik egyenruhában jártak, hogy az öliözetükről meg lehetett őket ismerni: ez a szabó, ez a molnár, ez a esizmadia, ez a takács!

Aztán még olvastam azokat a könyveket, amiket csak leírni volt szabad, de kinyomtatni nem; néhányat még most is tartogatok.

Talán el sem hiszik már, hogy ilyen korszak is volt valaha.

Jött helyébe a másik; az ébredés, az újjáalakulás kora. Táblabíró-kornak csúfolják mai nap. Pecsoviesokról beszéltek és Kubinszkiakról. Két nagy tábor volt. Fegyvere, zászlója, vezére sok! Ütközeteik nagyok! Úgy elmúltak, mint egy álom! A történetíró feljegyezte küzdelmeiket, de hova lettek azok a tarka képek, amikben az élet nyilatkozott?

Szétfújta őket a szabadságharc, következett rohammal a forradalom, a népátalakító fordulat, a mesés harcok, a mámorító diadalmok, a kétségbeesés; azután az elnyomatás, a hősi ellenállás a néma türelemben, a világháborító reménykedés. Ezer ellentétes helyzet, indulat, fogalom; de a korszak minden eleme ugyanaz: ma hősök, holnap földönfutók; ma a rémület szörnyetegei, holnap a nevetség karikatúrái; népvezetők, aztán rabok; nagy urak, aztán földönfutó koldusok; rablókalandorok s népmesék hősei, a sorstól jobbra-balra forgatva: óriási katasztrófáktól letiporva s megint fölelevenülve, egymással szembeállítva. Egy lehetetlen korszak. Átélni is nehéz, átérezni még nehezebb.

Fátyol takarja már! — S most megint egy új »Maéls-

rom« ragad bennünket magával, ami egészen elválík attól a jeges tengertől, amit hátrahagytunk, a sziklaktól, a forgatagoktól.

Ennek a négy különböző korszaknak minden eseménye, minden alakja átvonult a szemem előtt. Kicsiny pont voltam benne, de mindenütt ott voltam.

Jártam a korszak legnagyobb hőseivel együtt diadalútjaikon s futottam futóbetyárokkal együtt, úttalan pusztákon, mocsarak, erdők sűrűjében; ott voltam Bécs város és Budapest ostrománál, a bombatűz közepett s a feldúlt Komárom romjai közt s láttam a világot a fejemen szakadni. Világosnái; ettem cigány bográcsából s királyi asztalok ezüst tálaírói; voltam szegény ördög, aki zsidógyerekeket tanít magyar nyelvre havi két forintért s voltam bankelnök, aki százezrekkel hajjigálózik; volt a nyakamon kötélhurok és érdemrend-szalag; megdobáltak koszorúval és sárral; hallottam magamat hivatni írókirálynak és Kosuth-kutyának; huszonháromesztendő s koromban egy év alatt csináltam forradalmat, — háborúba mentem és megházasodtam; — egyiket se bántam meg...

És míg ezt a földglóbust, aminek Magyarország a neve, annyiszor körülkerültem, mennyi alakjával kellett megismerkednem az egymást váltó kornak! Élők és halottak nekem modelle álltak, hívásomra most is előjönnek, változatosságban kifogyhatatlanok. Emlékkönyvveimben annyi tárgy van följegyezve, hogy még egy másik ötven év

sem volna elég azokat mind feldolgozni.

De őszintén be kell azt val-lanom, hogy segítségem is van. Maga a közönség. Ami csak jellemző adat, ötlet föl-merül a napok történetében, azt nekem mindenünnen be-küldi az ismeretlen jóbarát. Sok éven át az általam szer-kesztett humorisztikus lapot úgyszólván maga a közönség írta tele s ezeken a lapokon van a magyar népelet minden rétegeiben és fázisaiban is-mertetve. Azontúl jó barátaim közé számíthattam olyan szel-lemi kincstárnak nevezhető nagy alakjait a magyar köz-életnek, mint *Deák Ferenc* és *Nádry Pál*, akik élő króniká-sai voltak a magyar világnak, a legalantasabb rétegektől a legmagasabbig. Én bennük az én porrá lett aranybányá-mat siratom.

Azonkívül akármerre járok az országban, jóakaróim min-denütt elem hozzák azokat a hagyományokat, történeteket, amik a vidékhez vannak köt-ve, régiségbúvárok, történet-tudósok figyelmeztetnek a his-tóriai események közé beszö-vődő regényes epizódokra; nyomába igazítanak rejtélyes, titokszerű alakoknak; úgy-hogy mondhatnám, hogy az egész nemzet együtt dolgozik velem.

Igaz, hogy ez a közreműkö-dés csak olyan, mint mikor Liszt Ferenc figyelmét meg-ra-gadta ez a népdal: nem ettem én ma egyebet, fekete retket, kenyeret! s csinált belőle egy nagyszabású oratóriumot. Én is csak egy akkordot kapok meg, egy végső katasztrófát,

ahoz kell hozzá divinálnom a megelőző regényt.

Ez a mesterség pedig így megy.

Elmondom az egész titko-mat: utánam csinálhatja akárki.

Vagy egy vezéreszmém akad, vagy egy történelmi adatom, vagy egy lélektanilag megoldat-lan eseményem az életből. Ez ötlet, véletlen, ajándék lehet.

Akkor ehez meg kell talál-nom az alakokat, amik ezt a történetet keresztülviszik. Ez már tanulmány. Sok munka, búvárkodás kell hozzá. Útmu-tató a korszak, de még arra is rá kell előbb találni, mert nem minden mesét lehet akár-mely korba áthelyezni. Annak a kornak a szokásait, hangula-tát, fogalmait, uralkodó esz-méit, divatját, néha még a nyelvét is át kell tanulmá-nyozni; gyakran a történet színhelyét beutazni, tájak, vi-seletek rajzait fölvenni, mű-helyek titkait tanulmányozni, szaktudósoktól leckét venni, stb., stb.

Mikor azután ez megvan, akkor maguknak az előterem-tett alakoknak kell kidolgoz-niok a regénymese egész szö-vevényét. Itt már nem segít senki: egyedül a fantázia. Ak-kor belehelyezem magam az egyes alakoknak a kedélyhan-gulatába: iparkodom bennük élni. A gyilkosnak, az áruló-nak a kéijének, a zsugorúnak a lelkiállapotját éppen úgy a magamévá teszem, mint a szenvedőt, a kétségbeesettét, a haragos bosszúállóét. Ilven-kor ha a családom tagja, vagy a legkedvesebb barátom há-borgat is, rosszul esik: lehet, hogy akkor éppen zsarnoki kedvemben talál, indulatos va-

gyok, vagy elérzékenyülök, a könnyekre fakadásig; vagy az egekben járok és gyönyörködöm. Egy ajtónyitás, s az egész hangulatnak vége van. Újra kell kezdeni. — Bele kell melegednem a tárgyba: anélkül is lehet ugyan írni, hidegen, kiszámítva; hanem olyan munka is az aztán. Lehet, hogy szabályszerűbb, de én azt akarom, hogy az olvasó érezze azt a meleget, ami engem hevített.

Úlve sohasem gondolkozom, hanem járkálva. Előbb az egész hosszú regényt apróra kidolgozom a fejemben, a leg részletesebb dialógokig (kivéve a leíró részeket). Ilyenkor a fantázia átveszi a memória szerepét s az egész munka úgy készen van a fejemben, hogy le tudnám diktálni. Hanem diktálni nem szeretek; mikor dolgozom, nem akarok emberi arcot látni. Mikor aztán leülök, akkor egyszerre megírok egy nap egy nyomtatott ívet, de megesik, hogy kettőt is, egy szó, egy kitörlés, igazítás nélkül. S hogy valósággal a képzelet pótolta az emlékezetet, bizonyítja az, hogy egy év múlva már olvashatom a regényemet, mint valami idegen munkát, nem tudom mi van benne s nagyon kíváncsi vagyok rá, hogy a regényhősöm hogy fog kigázolni abból a hínárból, amibe belelovagolt.

Ha hibásak a regényalakjaim, az a hibájuk, hogy nem látom őket, mert bennük vagyok. Ha kívülről mintáznám őket, lehet, hogy jobb lábon állnának; — de mi lenne a szárnyaikból?

Mert ezt a hibámat meg nem javíthatom. Vénebb leszek, de okosabb nem. Így kell azt a közönségnek elfogadni, ahogy megvan ötven esztendő óta.

Ez ötven év alatt bizonyára sok mindenféle eszme megfordult a fejemben, ami regényeim meséit kíséri, ezek az én alakjaimnak a szárnyai.

Most azt gondoltam, hogy ezeket a szárnyakat kitépem s aztán (ki nem látott még pillangószárnyakból összerakott képet?) ilyen képeket csoportosítok belőlük.

Szerelem

Az én nevem Asmodái, a szerelemnek démona, a szívek édes fájdalmának, az álmok nyugtalanságának, a gyönyörök keserűségének, az örökké égő tűznek démona, aki ura a királyoknak és a szenteknek és mindennek, ami él: voltam vagyok és maradok.

A fiatal szív még fél az örömtől. Nem akar hinni a boldogságban, nem ismeri az erejét. Félt, hogy pillangószárnyait elégeti abban a lángörvényben. És mégis vágyik utána. Úgy látja közelíteni maga felé az asszony szerelmét, mint a szél-arát, mint a forgatagot, mely magával akarja sodorni s felemeli az égbe. Nem akarja elhinni, hogy a paradicsom kapuja meg van nyitva előtte, tele ismeretlen üdvösséggel, megölő gyönyörrel. Szégyenkezik... Gyermekek érzi magát...

A csók az a csodaszörny, ami önmagát teremti: egyből születik száz.

~
 Ön a szerelemben sem hisz. A szó megvan s azt nehéz helyettesíteni: éppen azért, mert százféle variánsa akad. A legtöbbször kutyaöszton, érzelmi gerjedés, máskor szug-gesztió, sűrű esetben konven-ció-s megszokás, egy egész osztálynál alkútárgy és spekulá-ció. Mindannyiszor egészen jogosult téma egy modern el-beszéléshez. De olyan ideális szerelmesek, aminőket Ön ír le, csak a kereszties hadak korszakában lehettek, no meg Kisfaludy Sándor hősei ide-jében: »Szigligetben fogunk élni: Szerelmünkben boldo-gok.« Ma az úgynevezett sze-relemnek reális motívumai vannak.

~
 Én vagyok az élet, én a sze-relem nemtője. És nálam nél-kül nincs élet a földön. Adja-tok nekem egy üres planétát s én azt egy nap alatt meg-népesítem. Üzzetek el engem a földről s lesz belőle kopár, hideg, üres jégtenger, miként a hold. Mikor Jehova a virá-gokat teremté, én világítot-tam neki, a szerelem szelleme.

~
 Az ébrenlét egész való vi-lága nem ér annyit, mint az álom tündérhonában egy pil-lanat.

~
 Az imádónak a magyar hölgytől nem kell egyebet kérni, csak egy boldogító »l« betűcskét.

Nem a kánonok, nem a pa-rancsolatok állják útját a megosztott szerelemnek, ha-nem az asszonyi büszkeség. Ez egy oroszlán, akit nem győzhet le más, csak egy ga-lamb.

~
 Ez a szó: »szeretek«, csak annyit tesz, hogy »ich liebe«; de ha már az az »l« betű is közbe szűrődik, akkor azt teszi, hogy »ich liebe dich«.

~
 Nem az a bátor ember, aki az oroszlánt megtámadja, ha-nem aki egy gyűlölő asszony-nak meg meri vallani szerel-mét.

~
 A kutya úton-útfélen ját-szik társával: az elefánt az erdők sűrűjébe rejtőzik vele.

~
 A hála nem azonos a szere-lemmel. A hála adósság, a szerelem adomány. Érzés, mely alkotót nem ismer, szü-letik magától.

Költészet

A tengerszemnél, mely sem-mi élőt nem táplál, többet ér egy harmatepp, melytől egy fűszál föléled.

~
 Mit értenek az okos embe-rek a poézishoz? Akik alkohol-méterrel mérik az indulatot s boncolókéssel az érzést.

Nők ereje

Igazi őstípusa a magyar asszonynak, amilyenek voltak a magyar férjhez ment nők, szabadszájú, tréfát megértő:

aki előtt minden bohóságot, ami megtörtént, el lehet mondani, semmin meg nem botránkozik, nagyot nevet rajta; hanem aztán amin elbeszélve nevet, azt titokban meg nem teszi. Nem bíraskodik az a mások erkölese fölött, csak a saját magáét tartja rendben. Nem kell azt félteni: saját magát félti, tudja jól, mi a rossz s megtartja a jót.

~

Szót, sírást, mind be lehet tanulni. Zokogás, jajgatás, ön-átkozó beszéd mind kitellik egy nagy színésznőtől, ki valaki számára játszani akar, de a reszketést nem lehet akarva csinálni. Erre csak egy ismeretlen hatalom kényszerítheti az embert, aki hivatlanul jó és láthatatlan jelenlétével kiforgat minden lényünkől.

~

Ki ismerne rá a »madonnára«, ha egyszer csak felkapná magasra a fejét, amit eddig kebléhez símuló gyermekére hajtott le szelíden. S azt kiáltaná fel az égre: »nem adom oda, nem hagyom keresztrefeszíteni«.

~

Angyal vagy asszony, — az mindegy. Gyakran az angyalok nem segítenek annyit az emberen, mint az asszonyok s a gorosz angyalok nem tesznek vele annyi rosszat, mint az asszonyok.

~

A fitymálást egy asszony sem bocsátaná meg, hát még akit a féltékenység gyötör. A féltékenység és hűtlenség pedig nem más, mint egy fának a gyümölcse, éretlen és érett

korában. Amíg éretlen, addig fanyar, mikor megérett, akkor édes.

Férfiak ereje

Ez a legveszedelmesebb fajtája a jelemeknek: a »meg nem haragítható«, aki elteszi jégre a kapott bántalmat, együtt nevet azokkal, akik az ő rovására nevetnek, tovább is jó cimborá marad; csak az alkalomra vár, vagy nem is vár, csak előidézi azt, hogy a kölesönkapottat visszafizethesse; a sértést nagylelkűen eltűri, maga meg nem verekszik érte, továbbra is jó cimborá marad, hanem azután igyekszik a jó pajtást egy harmadikkal összeveszíteni s azzal szurkáltatja meg.

~

Ez a csodálatos emberi alkattal, aminél nem tudni, hol végződik a test, hol kezdődik a lélek? Mi benne az állati ösztön, mi a szellem akaratereje?

~

Azt tartják, hogy akkor a legveszedelmesebb a férfi az asszonyokra nézve, amikor ittas. — Valószínű. — A mámorban varázslat van, az indulatok lángra gyulladnak, a szenvedély elfoglalja az ész helyét és ez mind megigéz.

~

Mi férfiak, természetünknel fogva is (ez már el van ismerve), az erényességre hajlandók vagyunk; de főleg, amidőn a szép asszony jellemzébe öltözött gonoszlélek elénk teszi a »kontót«, hogy ennyi kell köntösre, ennyi bútorra,

kocsira, szánkázásra, fürdőre, ékszerre: summa summarum: »kétszázezer arany«. Ez sok embert egyszerre anakorétává tesz. Eliszonyodunk a bűntől, mikor megtudjuk, milyen drága.

Egy nemes embernek minden törvényt meg lehet szegni, csak a lovagiasság parancsait nem.

A megcsalt férj olyan, mint akinek a köntöse meggyuladt: fut vele s mentül jobban rohan, annál jobban körülfogják a lángok.

A homlok mindig elárulja a férfit. Az viseli magán az igazi nemkülönbséget.

Bizonyára azt mondhatom, hogyha a lengyel szavát adja a jó barátjának, hát tűzbe, vízbe megy érte; ha szavát adja az ellenségének, hát visszatér hozzá a fogságba, ha szavát adja a zsarnokának, hát túri a nyakára tett jármot; hanem ha szép leányvak adta a szavát, akkor elfelejti azt, amint a sarkán megfordult.

Akinek a fején koszorú vagy korona van: annak kell vigyázni a lépteire, nehogy lehulljon.

Hit és vallás

»Erős várunk nekünk az Isten«. Benne van e dalban minden, ami az embert a föld sárából fölemeli: a szabadságvágy, a hazaszeretet, a testvérvonzalom, az önfeláldozás,

a jellemerő, egész fel az Istenimádásig. Kihívás a haragos bálványok ellen, akár e földön laknak, akár a túlvilágon.

Ő sohasem kérdezte: ki magyar, ki német, ki a tót? Ki a lutheránus, pópista, kálvinista, zsidó? Elég volt azt tudnia, hogy szerencsétlen, a boldogok hadd veszekedjenek a szentek palástjai fölött, a boldogtalanoknak csak egy istenük van: a mostoha Isten...

A nyomor vallása a türelem vallása.

Az ember rábizza imáját a védszentjére és nem jut eszébe az a kételkedés, hogy hát-ha az valakinek másnak is védszentje s annak az ellenkező imáját fogja közvetíteni?

Egy valódi igaz van a világtörténelemben: az a mitológia.

S aki ezt egyszer fölfedezte, mind azt hiszi, hogy ő az első, aki erre rátalált.

Pedig már az első emberpár is rátalált.

Ki vezette rá? A kígyó! Azóta kétezermillióra fölszáporodtunk. De átkozott sok kígyónak kell már lennie a világon.

Mindnyájan rátalálunk egyszer a paradicsomra, — s mindnyájunkat kikérgetnek egyszer belőle. — Kit később, kit hamarabb.

Bolond az, aki ezt meg nem gondolja.

De még nagyobb bolond az, aki meggondolja.

Vallás? Ez az a kihült plá-néta, aminek a fénye elmúlt: csak az árnyéka maradt meg. Van zelozitás, van fanatizmus, más felekezet elleni gyű-lölködés, de ami hitelv volna, hogy »szerezd a felebarátodat«, meg az, hogy »az én országom nem e világból való«, ezeket nem tartja senki.

Tündérekben, szentekben még sokan hisznek, de már becsületes emberekben, jó szívekben, szerető lelkekben nem hisz senki.

Szív kts világa

Jó szív? Hát mi köze a szívnek az emberi indulatok és érzelmek szabályozásához? A szív egy monoton munkára alkotott gép, ami abszolúte nem érez semmit. Igenis van befolyása az emberi érzelmekre és kedélyhangulatokra a májnak, az epének és más változó gerjedelmű életműszereknek, amik a két nemet megkülönböztetik; de főképpen a gyomornak. Az éhes és túlterhelt gyomor csinálhat regényt, csinálhat világtörténetet: de mit csináljon az a szegény, ártatlan izmokból, erekből és idegszálakból összegubancolt tömeg, ami a mézeskalácsosok mintáját képezi, mikor annak egy pillanatnyi ideje sincs a külső benyomásokot felfogni s azok ellen reagálni.

Család

Ugyan hány házasság maradna érvényben, ha azt kérdeznék: vajjon a nő, midőn férjét megöleli, a behúnyt sze-

mével nem lát-e egy harmadik alakot? S azért az ilyen lelki-házasságtörés mellett csak lombosodnak a családfák.

A férjnek nem szabad a maga könyvét a felesége hímzőasztalára letenni.

A férjnek soha sincs igaza: az mindig a nőé. Ő az okosabb (legalább azt állítja) s az »okosabb enged«. Ergo: nem szabad igazságának lennie. Ha nem enged, akkor meglehet, hogy tartja az igazságot, de mit nyer vele? És mit veszít? Hisz az igazságievek minden függő pecsétjei nem nyomnak annyit, mint egy virághímpor lehullott szemcséje, amiben szerelem lakik.

Nagy emberek

Vannak pedig mai napság hazafiak, akik csak azért eresztenek szakállt, mert félnek a szappantól.

Ha valaki főbenjáró bűnt követ el, még amnesztiát kaphat, még rehabilitálhatja magát; de egy nevetségessé lett emberen nem segíthet sem a király, sem a pápa. Az meg van ölje és elkárhozva.

Hiába akarjuk a főúri, köznemesi osztályt egy kalap alá hozni, elvlaszt bennünket a vadaskert. A dzsenti ott csak vendég lehet. Szívesen látott: de mindig vendég. Revanst ő nem adhat.

Ha tudná a világ, mi az ára az úgynevezett dicsőségnek? Mennyi megalázkodás, meny-

*Kérjen
Imperial-fügekávét
a koronával*

*Kizárólag első-
rendű fügeből készítve.
Minősége felülmulhatatlan.*

DIKK FIDÉL ÉS TÁRSA
BUDAPEST, VIII. Vig-utca 25.
TELEFON: JÓZSEF 75-47.

MAGYAR PAMUTIPAR R.-T. ÚJPEST

FONÓ-, CÉRNÁZÓ-, SZÖVŐ-, FEHÉRÍTŐ-, FESTŐ-,
APPRETÚRA- ÉS KONFEKCIÓ-INTÉZET ÚJPESTEN

KÖZPONTI IRODA ÉS GYÁRI RAKTÁR:

BUDAPEST, V., ARANY JÁNOS UCCA 31.

Gyárt: szövőfonalat csomagokban (Bündelgarne) nyers, fehérített és festett állapotban, mindennemű a szövéshez alkalmas pamutfonalat (cops 42. számig), 2, 3, 4-szeres cérnát, bányamécsbelet és kötszervattát.

Gyárt továbbá: Mollinót, kalikót, pamutvásznat, sífónt, inledet, kanavászt, oxfordot, zefírt, ponyvavásznat, higiénikus pelenkát, asztalterítőt, szalvétát, zsebkendőt és tarcán szövött cikkeket.

Konfekciósztályában készül a katonai fehérmű, sátorlapok és egyéb hadfelszerelési cikkek, **továbbá a legartósbabb munkásöltönyök.**

A Magyar Nemzeti Hadseregnek, a Magyar Államvasutaknak, valamint számtalan állami üzemnek és intézetnek állandó szállító.

TELEFÓN:
JÓZSEF 82—77.

SURGÖNYCIM: »DETUFA«

DEUTSCH PÁL

**GYUFA, GYERTYA, SZAPPAN ÉS VEGYI-
TERMÉKEK KÖZVETLEN BEHOZATALA**

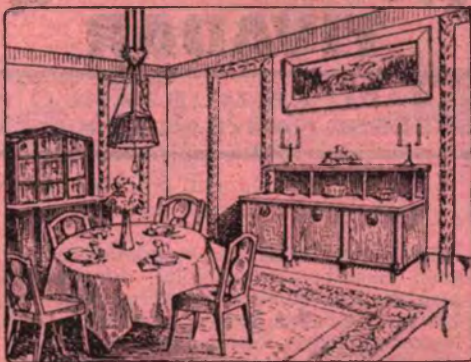
BUDAPEST

VII., AKÁCFA UCCA

10.

MODERN BÚTORSZALÓN

Á
L
L
A
N
D
Ó

K
I
Á
L
L
Í
T
Á
S
A

ÜLLŐI ÚT 14. SZ. ÉS BAROSS UCCA 11.
TULAJDONOS: GÁSPÁR NÁNDOR

STEINER JÓZSEF ÉS FIA

KEKSZ- ÉS TÁPSZERGYÁR

BUDAPEST, IX., VÁMHÁZ KÖRÚT 9. SZÁM

*

ÁLTALÁNOSAN ISMERT, ELSŐMINŐSÉGŰ ÉS OLCSÓ
GYÁRTMÁNYAI:

KONZUM KEKSZ ÉS FINOM (ANGOL)
KEKSZ, TÖLTÖTT ÉS MÁRTOTT KEKSZ-
KÜLÖNLEGESSÉGEK, KARLSBADI
ÉS GYERMEK-KÉTSZERSŰLTEK, KÜ-
LÖNLEGES ÉDES ÉS SÓPERECKÉK,
ERŐ- ÉS GYÓGYHATÁSÚ TÁPSZEREK

TELEFÓN :
134—25.

TELEFÓN :
134—25.

RAFAEL OSZKÁR ÉS TIVADAR

VAS, VASÁRU ÉS MŰSZAKI CIKKEK
KERESKEDÉSE NAGYBAN ÉS KICSINYBEN

BUDAPEST, V. KER., BERLINI TÉR 4. SZ.
(A NYUGATI P.-U. SZEMBEN) — SÜRGÖNYCÍM : ERZRAFAEL BUDAPEST.

Állandó nagy raktár mezőgazdasági és műszaki cikkekben, alumínium-, zománcédenyekben, konyhafelszerelésekben, épület- és bútortvasalásokban, kovács-, lakatos- és asztaloszszerelmekben. Rúdvas. Lemezek. Huzalok stb. Sínszeg keskenyvágányú vasutakhoz.

MINDENFÉLE KÁTRÁNYPAPÍRLEMEZ

MAGYAR ÉLELMISZERSZÁLLÍTÓ ÉS ÁRUKERESKEDELMI R.-T.

ALAPTŐKE: 50,000.000 K.

Hűtő-
ház 6000 m²
raktérrel. Jéggyár
naponta 1000 q termeléssel. Export-
import. Áruszállító. — Belföldi fiókok :
Cegléd, Debrecen, Győr, Hatvan, Kaposvár, Makó,
Miskolc, Nagykanizsa, Szarvas, Szolnok,
Szombathely, Szeged. Külföldi
fiókok : Wien, Ber-
lin, London,
Sofia.

KÖZPONTI IGAZGATÓSÁG: V., FÜRDŐ UCCÁ 2. — TELEFÓN :
73-67, 73-68, 73-69, 73-70, 73-71, 73-72, 73-73 ÉS 73-74.

HŰTŐHÁZ: IX., TÓTH KÁLMÁN UCCÁ 8-10. SZÁM. — TELEFON :
JÓZSEF 25-02, JÓZSEF 25-03, JÓZSEF 25-04, JÓZSEF 25-05.

FISCHER SIMON

ÉS TÁRSAI R.-T.

**ENGROS
DETAIL**

SELYEM- ÉS
NŐIDIVATÁRUHÁZ

BUDAPEST
V., BÉCSI UCCA 10.

LÓRÁND LAJOS

LAKBERENDEZÉSI VÁLLALATA

ATELIER POUR TAPISSERIE & DECORATION

ALAPÍTTATOTT 1880

ÖSSZES KÁRPITOSMUNKÁK, JAVÍTÁ-
SOK, FÜGGÖNYÖK FEL- ÉS LETÉTELE

BUDAPEST, VI., LÁZÁR UCCA 20

A MAGYAR KIR. OPERAHÁZ MÖGÖTT;

A MAGYAR KIRÁLYI OPERAHÁZ, NEMZETI
SZÍNHÁZ ÉS A VÁROSI SZÍNHÁZ SZALLÍTÓJA

DÉLIGYÜMÖLCS,
GYARMATÁRUK

FRISS GYÜMÖLCS,
KORAI FŐZELÉK

TERMÉNYEK,
KONSZERVÁRUK

LENZ TESTVÉREK

FŐÜZLET ÉS IRODA:

BUDAPEST, IV., FERENC JÓZSEF RAKPART 2

TELEFÓN: J. 59-27. SÜRGÖNYCÍM: LENZIUS BUDAPEST

ALAPÍTVÁ 1864. ÉVBEN

FIÓKÜZLET: IV., PETŐFI TÉR 5. — TELEFÓN 11-44

BEHOZATAL
KIVITEL

ELSŐ DUNAGŐZHAJÓZÁSI TÁRSASÁG

Alapítlatott
1892-ben.

Részvénytőke
229,162.500.

I. *Személyszállítóforgalom*: Menetrendszerű naponkénti gyorshajóforgalom Linz és Wien, expresszjáratok Wien-Russe között, postahajójáratok Wien-Budapest között fényűzéssel berendezett hajókon, rendszeres személyszállítójáratok termes gőzösökkel Passau-Linz és Budapest-Mohács között. A hajókon külön fülkék, kitűnő vendéglők. Csatlakozás az S. H. S. szindikátus személyhajójárataival. Menetjegyek a menetjegyirodákban és a társaság ügynökségein kaphatók. — II. *Teheráruforgalom*: a Dunán Regensburg-Sulina között, a Tiszán, a Dráván és a Béga-csatornában. Raktárházak Regensburgban, Linzben, Wienben. Felvilágosítással szolgál az igazgatóság Wienben (III., Hintere Zollamtstrasse 1.) és a forgalmi igazgatóság Budapesten (V., Rudolf rakpart 3. Telefón: 158 06, 158-07 és 158-08).

PAPLANT, MATRACOT

KIZÁRÓLAG ELSŐRENDŰ KIVITELBEN KÉSZÍT
SMARZ KÁROLY PAPANOSMESTER
BUDAPEST, VIII., ÓR UCCA 3. A BAROSS UCCAI TEMPLOM MELLETT

*Pehely-és vattás paplanok,
matracok, glottok és virá-
gos szaténok dús választék-
ban raktáron tartatnak.*

SZENT GELLÉRT GYÓGYFÜRDŐ ÉS SZÁLLÓ

Budapest székes-
főváros tulajdona
(házi kezelésben)

KÉRJEN
PROSPEKTUST

180 szobás első-
rendű szálló.
Mérsékelt árak.

A RÉGI HÍRES SÁROSFÜRDŐ RÁDIOAKTÍV HÉVFORRÁSAI

Nagy társas fürdők, külön fürdők, iszapgöngyölések, hőlégkezelések, vízgyógyintézet, szénsavas fürdők, gyögmasszázsok, elektro- és fényterápia, legmodernebb gyógytornaterem (Zander), inhalatórium, tökéletes pneumatikus kamra (reichenhalli szisztéma), laboratórium, röntgen. — Gyógyulást nyújt: reuma, ízületi bántalmak, neuralgia (ischias stb.), szívhaj, asztma, emphysema, anyagcserebetegségek, köszvény, cukorbetegségek, neuraszténia, női bántalmak stb. esetén.

A SZ. GELLÉRT KOLOPI RÁDIUMOS GYÓGYISZAP SZÉTKÜLDÉSE

izombetegségek, ízületi bántalmak, környéki idegbetegségek, izzadmányok és női bántalmak házi kezelésére.

A gyógyszálló vendégel a fürdők és gyógytényezők használatánál 25% engedményben részesülnek.

TELEFÓN:
JÓZSEF 116-30, JÓZSEF 103-83.

BIZTOSÍTÁSAIT

A LEGELŐNYÖSEBBEN AZ

IVRIA
BIZTOSÍTÓ R.-T.-NÁL

V., KÁROLY KÖRÚT 3.

HELYEZHETI EL

KÉPVISELETEK AZ EGÉSZ
ORSZÁGBAN

nyi megtagadása a jobbérzéseknek, mennyi embergyűlölet jár azzal együtt. Sokszor eszembe jut Napoleon mondása Szent Ilona-szigetén: »Oh, mint szeretnék még egyszer visszatérni a nagyvilágba, hogy ott krumplit kapálhassak s jóllakhassam lenesével és szalonnával, mint egy paraszt«.

Politika

Aldott egy jószág az a pipa. Nem hiába mondják, béke-pipa. Ez igazán kibékíti a haragos embereket. Milyen okos dolog volna, ha a parlamenti prakszisba betöznék a pipázást. Az elnöknek ahelyett a nyavalyás csengetyű helyett volna egy öblös tajtékpipája s mikor már nagy a hadd el hadd a tisztelt Házban, elővenné a pipáját, meg az acélkova-taplót, kicsiholna, rágyujtana, egyszerre kívánt csend lenne a Házban. Minden szónok követné a jó példát. Ez volna a klotúr.

Hja. Furcsa az a magyar politika. Olyan, mint a magyar kard: az egyik oldala éles, a másik tompa és síma és mégis ugyanaz a kard.

Szent Istvánnak nemesak a koronája ereklje, hanem a jobbkeze is az.

A bíbor és a paszománt pacifikálva van már, de még a darócszűr nincs megfordítva, a sarkantyús csizma leszállt már a kengyelből, de még a boeskor talpon van. — Az urak és uraságok, a főméltó-

ságok hadd alkudozzanak; a nép »vétó«-ja még hátra van.

A becsületes embernek úgy kellett lopni a pénzt a király számára — a tolvajok hátamögött.

A tudomány, az ész közibe lépett a csatára felállított hadseregnek s elintézte a százados perpatvart egy cirka-lommal.

Bölcsesség

Milyen nagy lett volna az öröme Jónás prófétának, ha Ninivét csakugyan elsüllyesztette volna az Úr, ahogy ő megjövendölte.

Két tökéletes alkotása van a természetnek. Az egyik a kis macska, mikor még nem tud egeret fogni; a másik a fiatal leány, mikor még nem tudja, mit beszél.

Az undorgásnak legjobb orvossága a bor. Az émelygés antitokszikona az alkohol. Aki megutálta az ételt, igyék.

Szenvedés

Hát ki az a világ?
Ad az valakinek valamit?
Könyörül valakin a világ?
Szánakozik valakin a világ?
Főlemel valakit a világ?
Védelmes valakit a világ?
Nem. A világ csak elítél, elgázol, eltemet.

Szenvedély

...Nevetik ezt a bölcsek. Hogy ölhetne meg valakit olyan fájdalom, melynek nincs

a zsigerekben fészke. Ami nem méreg, nem ragály, nem miazma. Aminek nincsenek bacillusai, sporái. Ami nem más, csak egy gondolat, egy semmi; része egy másik semminek: a léleknek. És mégis meg tudja emészteti ezt a mindentudó testet, úgy, mint ha maró mirigy volna. Egy seben keresztül, melynek sehol sincs sebajka, elhull csep-penként a vér. Látják haldokolni és senki sem tudja, mi-ben hál meg?

Becsület

Erősebb ligamen-e a becsület-szó, mint az eskü?

A gyönyör káprázata köze-pett is, a mámor előlalmában is ébren maradt nála egy csoda-érzés. A gyémánt, az érzések között. — A becsület? — Nem. Az keményebb, mint a gyémánt, mert a gyémánt megég az összetett napfény hőkörében; de a becsület még a szerelem tüzében sem ég el.

A vallást úgy oltják a lélek-be, de a becsületérzés együtt születik a lélekkel.

Pénz

»Sok« pénze csak úrnak van; de »elég« pénze csak a szegény embernek szokott lenni.

Szabadság, rabság

A rabszolgaság egészen relatív dolog; attól függ, hogy érzi-e a terhét az, akire rá van mérve, vagy nem érzi?

Jellem

Olyan az igazmondás, mint a töltött fegyver. Az ember használja védelemre, támaszra: az férfias dolog; de ok nélkül, tréfából játszani vele, bolondság, gyerekeskedés.

Magyar ember

Oh, te édes, szép magyar nyelvem. Te hangzatos, erőteljes dallama az érzéseknek. De sok kárt tettél te már ennek a nemzetünknek, hogy olyan szép vagy. Szeretünk hangoztatni, gyönyörködünk benned, beszélünk hosszan, szépen — s aztán azt hisszük, hogy tettünk valamit. Sehol annyi kész szónok nem támad, mint a magyarok között. Lám, a törököknek nincsenek nagy szónokai, ott egy ember szól, a többi hallgat és tesz.

Kóbor eszmék

A tokaji bort nem teszik le az asztalra, hanem kézben tartják, míg a pohárban van s a világosság felé tartva, vizsgálják a csillagokat, nem rajta keresztül, hanem benne.

A természeti ösztön parancsolja, hogyha valakit vízbe akarnak fojtani, minden erejével küzdjön a megszabadulásáért; s nem hasonló, de még nagyobb érzés-e, ha egy szellem küzd az ellen, hogy megfojtsák?

Hogy lehet valakinek levelet írni, aki beteg, s aki nem képes levelet írni, hogy nem képes az kocsira ülni és idejönni? Hisz a kocsit négy ló húz-

za, a tollat meg magának kell az embernek tolni, mint a talyigát.

~

No, de jól adta a sors, hogy nincsen olyan rossz a világon, aminél még rosszabb is ne jöhessen: így aztán a kisebb rosszból is jó lesz.

~

A szerencsétlenség nem marad vénlánynak: mindig akad párja.

~

Senki sem olyan erős sovinszta, mint maguk a tudósok. Minden háború a kalamárisban készült.

~

Csak három dolgot fogadj meg, amit tanácsolok. — Könyvből ne gazdálkodj; — nagy úrral jót ne tégy; — asszonyra meg ne haragudj.

~

A szempillákat azért adta a Teremtő, hogy tetszése szerint lásson az ember keveset, sokat, vagy semmit.

Urah, úrfiak

Te kunkorabajúszos, dali legény, azt ne hidd valahogy, hogy csak a te kedvéért csalják meg a deresszakállút. Éppen annyiszor csalják meg a te kunkora bajuszodat a deres szakállért. Gazdag az asszonyszív. Kétfelé osztva is elég kitelik belőle. Ma nekem, holnap neked. Egyszer a majmon van a sor, másszor a medvén.

Váltó

A mostani magyarok akként tartják fenn azt a hajdani daltól jó szokást, miszerint a

fegyvertársak a csatában egymáshoz kötötték magukat láncsal s ha egyikük elesett, a másik is kötelezve volt vele magát elietetni. Ezt pótolja most a váltó. Minden igaz levante megkívánja, hogyha már öneki meg kell halni, hát egy-két jó pajtását is temessék el vele együtt.

Festészet

Ostoba piktor az idő. Mentől tovább dolgozik az arcképünkön, annál jobban elrontja azt.

Korteshedés

Ha Dante Magyarországon járt volna, okvetlenül belekerült volna a csepegői képviselőválasztás a pokol leírásába.

~

Ha valaki özderekat, megpezszt ad a választóinak, az »disztrakoma«, azt a hírlapba is kiírják; de ha csapra üttet egy hordó »karcost« s egy tányér birgetokányt ad a választóinak: az etetés-ítatás, vesztegetés.

Régi Istenek

Vajjon, ha a régi görög Istenek fölébrednének, kidugnák fejüket ledült templomaik pilaszterei alól, mit szólnának a mai világhoz? Ha Pallas—Minervának beszélne Amerika, amiről neki sejtelle sem volt? Ha Helios—Apolló meghallaná Wagner zenéjét? Ha Zeus—Jupiter belenézne a londoni csillagda távcsövébe s meglátná, mi lett abból a tejútból, mely Amalthea kicsordult tejéből származott? Ha megtudná, hogy

mi az ő villámaint hámba fogjuk s szekeret huzatunk velük s járunk keresztül-kasul az ő hegyeinek sziklaormán, tűzszemű, mennydörgő leviathanjainkkal? És aztán mibe kerülne neki még most is felséges orrának egy prüszszentésével reánk dönteni ezeket a sziklákat s olyan fergeteget támasztani, ami végigsepri a földet és tengert és összezúz mindent, amit ember teremtetett. Vajjon nem ébred-e fel néha-néha?

Ördög

Aki az Istent tagadja meg, annak az Isten megbocsát, mert az Isten irgalmas, kegyelmes, jóságos, de aki az ördögöt tagadja, azon az ördög bosszút áll.

Klopstock és Milton ördögei eszményi szép férfialakok, halvány, melankólikus arccal, mélytűzű szemekkel. S az a valódi, eredeti démontípus, ahogy azt a klasszikus őskor megalkotta, amikor az ördög még nem is volt rossz szellem, csak nagyravágyó, kevély lélek: az Isten riválisa, csak aztán lett a rossz elv képviselője, a mindent tagadás szelleme, midőn az Isten a szabadakarató lényt, az embert megalkotá.

Aki az ördöggel kezét szorít, ne restelje, hogy kormos lesz a tenyere.

Vasút

A vasút az, ami igazán kipróbálja a férfikedélyt. Aki-ben egy csepp nehéz indulat van, az felszínre kerül ilyen-

kor. Láttunk jámbor család-apákat, akik otthon szelíd papucshősök, a vasúti Perronn egyzszerre kegyetlen tirannusokká válnak. Aki sohasem káromkodik: ott tud. De aztán aki még itt is megtartja a jó kedélyét, aki az első csengetésnél nem ráncigálja magával társnőjét, aki nem pöröl a helyek miatt, aki nem kiabálja a hordárja számát kétségbeesetten, aki nem zakolat, aki nem ijeszget elkésséssel, aki a skatulyákat nem felejtí a kupéban, aki a rost-beefet nem nevezi vulkanizált kaucsuknak, aki nem lamentál a hidegről, a melegről, nemszivarozhatásról, aki nem szörnyed el a hotelszámlák láttára, aki egy szóval minden nyomorúságnak el tudja nyerni a humorisztikus oldalát, arra már igazán rá lehet ütni a tizenhárom próbát. Azért igen praktikus szokás az új házasságokat az esküvő után nászutatásra küldeni, mert ott negyvennyolc óra alatt jobban kiismerik egymás kedélyét, mint otthon egy év alatt.

Országház

Még nem ismerjük volta-képpen a Sándor ucca ország-házát. Majd az utódaink fogják annak a szépségeit igazában felfedezni, amikor már romokban fog heverni. Budapest fővárosának patres conscriptíjei bizonyára kegyelet-teljesen fenn fogják tartani a históriai nevezetességű romokat, s a ciceronék fogják majd magyarázni a messzeföldről idecsődült idegen túristák-nak:

Ime, ez az ókori magyar amfiteátrum. Ez a négyszög a szegletben volt a halálraítélt mártírok, miniszterek zárkája; a mellette való négyszög szolgált a kínzásukra rendeltetett deputációk és instancia-hozó liktorok leshelyéül. Emez oldalnégyszögben voltak elhelyezve a kaneforák, akik az ország minden részéből felhozott gladiátoroknak a libációt kiszolgáltatták. Ez a közép-terem, melynek küszöbe nines elkoptatva, volt az úgynevezett bibliotéka. Ebben a másik szegletben szolgáltatták ki a gladiátoroknak havonként a talentumokat, melyek a hajdankorban papirosból készültek s meztelen angyal-képek lévén rájuk nyomtatva: »flores«-eknek, azaz virágoknak neveztettek. Ezen a szűk lyukon bujtak be azok a funerátorok, akiknek hivataluk volt a hullákat kivonszolni az arénából s akiket ezért repertereknek neveztek. Ezeket az ajtókon bocsátották be a quaestorok a különféle fegyverzetű gladiátorokat, akik e jelkiáltással: »biafora«, rohantak egymásra, hálóval és háromágú vasvillával. S ez a nagy, gömbölyű terem volt az aréna, melyen egész ütközetek produkáltattak, tengeren, szárazföldön és a levegőben. Azon időben még volt Pannóniának egy benső tengere, melyet a régi mappákon e néven találunk följegyezve: »Szóözön«. Hajóhaditalkiáltnál ezt bocsátották be a cirkuszba. A három gömbölyű lyuk, ott a középben, azon kúrtókba vezetett, melyeken keresztül a széttépett áldozatok vérének ki-bocsáták. Emitt állt a pro-

konzul tribünje, akinek volt egy nagy harangja, melyet az előadás hevében egyre kongatott s ha a fenevadak ordítása túlharsogta a harangszót, akkor az amfiteátrum közönsége meg volt elégedve. Ez a négyszögben körülfutó szűk folyosó pedig arra való volt, hogy a tigrisek és oroszlanok, bölények és orrszarvúak magukat a marakodásban és öklelésben gyakorolják.

Így fogja a jövőszázadbéli kalaúz a mostani országház tisztuletreméltó ruináit a bámuló idegenekkel megismer-tetni.

~

A méregcsinálás a római császárok korában egész tudomány volt s innen származott át Dalmáciába, Diocletian alatt. A hírhedt Locusta volt ennek a nagymestere. Volt olyan méreg, mely lassan, fokozatosan ölte meg az embert, ezt használták türelmetlen örökösök gazdag rokonoknál, azért volt »kleronome« a neve. Egy másik méreg, »gelotine«, ellenben folytonos kacagással kínozza halálra az áldozatát; a »parafera« vérengző dühhel tölté el vérének embernek: ezzel vesztették el Massaniellot is, az »achämenielion« ellenben a legbátrabb férfi szívébe olyan gyávaságot öntött, hogy reszketett, mint a gyermek; a viadorokat szokták vele megrontani versenytársaik. Tudták, mikor kell használni a »tonforeszt«, ami az askéta remetéből is szatírt s a félénk apácából bachansnőt képes varázsolni. Csalfa nők, akik a szabadságot akarták élvezni, megittatták férjeikkel az »oneirosz«-t,

ami olyan álmod hoz a szemre, hogy azt semmi zaj el nem űzi. De valamennyi méreg között a legrejtélyesebb volt a »hypnopoie«, mert annak a hatása alatt ébren maradt az ember; nézett karikára felnyitott szemmel, hunyorítás nélkül, de nem azt látta, ami előtte áll, hanem azt, ami nincs: valami képzelt látványt; beszélt egyre, de nem érthető szavakat, hallott hangoikat, amik a túlvilágról jönnek, angyali zenét, ami elandalítá, oroslánordítást, ami elremíté, megitta a forró vizet s azt hitte, hogy nektárt iszik, az édes falcommit pedig undorodva prűszkölte ki orrán. száján, azt ordítva, hogy bürök; majd mozdulatlanul elmeredt s azt hitte, hogy most repül, küzd, óriásokat ver le, majd meg a szunyognak könyörgött, ne ölje meg azzal a hosszú, gyilkos dárdájával, marokkal tépte a haját s azt állította, hogy üdvösséget érez. csókokat osztott a semminek s istennőnek nevezte, ki csókját visszaadja. Ezzel a méreggel voltak megváiakolva a bogumilok számára elkészített borok.

A regényíró

Bevett fogalom, az elmethetséget három tehetségre szétválasztani: judicium, memória, fantázia. Sőt ezek még ellentétbe is hozatnak; akinek erős a fantáziája, annak gyönge a memóriája, vagy megfordítva. Az én tapasztalatom szerint a regényírónál együtt kell dolgozni mind a háromnak, különben tündérmeséket termelünk. Ebből a fajtából is talán több is a kelleténél. Ha-

nem ennek is megvan a közönsége, amelynek számára érdemes írni. Nálunk különösen még a naív kedélyek nem fogyatkoznak el és a magyar gyermekvilág egy nagy olvasókönyvet képez.

A l'art pour l'art-ról

Nem tehetek róla, de már én azokkal tartok, akik azt állítják, hogy a művészetnek iránnyal kell bírni; s azok ellen, akik elvül állították fel, hogy »a művészet maga-magának célja«, példa rá az egész »klasszikus litteratura«, nem hozhatnék fel meggyőzőbb elleneket, mintha sorba venném a kitünőbb klasszikus példákat s bemutatnám, hogy hisz azok »mind tendenciával bírnak«; egyiknek az ó-mythosz és a fátumok befolyása az emberi sorsra, másiknak a nemzeti dicsőség, harmadiknak a keresztény vallás, negyediknek a világfájdalom, ötödiknek a közszabadság, legtöbbnek az emberi szenvedélyek képezik irányát; s akinek semmi iránya sincsen, még annak is van valami iránya: egy mentség az emberi könynyelműség számára.

Én azt mondom, hogy irány nélkül csak a lovag-regényeket írták, miknek mainap hű epigonjai a Vorstadt-Romanok és a párizsi frivól regények; ezeknél azután nem törődött a költő azzal, hogy valami irányt adjon eszméinek, sőt valószínűleg az elején nem is tudta, hogy mi lesz a vége. Célja nem is volt más, mint azoknak, kik a cirkuszok, ba-

lettek, vadászatok és operák hű látogatói, egy fogyasztási cikket többet szolgáltatni, időmülni a divat ízléséhez s nem fárasztani el az olvasót. Itt azután főfeladat, rendkívüli eseményeket, szokatlan alakokat, hihetetlen mesét, érdekesítő bonyolulatot, idegrázkódtató meglepetéseket alkotni hidegvérrrel, gondolat, fáradság, érzelem nélkül; de biztos sikerrel és csalhatatlan hatással.

Az ilyen írók azután a divat fille entretenue-i, akik találnak úri kényelmet és kitartást, míg divatban tudják kecséiket tartani, vagy egy újabb, kacérrabb múzsa-kegyenc nem detronizálja őket, de nem sok becsületet aratnak; sőt azt nem is igen pretendálják.

Sajtó és cenzúra

Azt már minden ember tudja, hogy a sajtó a hatodik nagyhatalom Európában.

És ennek a hatodik európai nagyhatalomnak igen jó dolga volna, ha még egy hetedik európai hatalom is nem volna: a cenzúra.

Az összes európai pentarchia valamennyi háborújában nem pusztított el annyi halandó embert ágyú, kard és gyútús puská, mint amennyi halandó elmeszülöttet leölt a hatodik nagyhatalomnak a hetedik nagyhatalom vörös plajbásza: ő lévén természetesen az erősebb.

Az idő azonban nagy ellensége az erőnek s talál ki megrontására valamit. A cenzúrának is kezd nehéz helyzete lenni a sajtó ellenében s igen

természetesen egymásból folyó okoknál fogva.

Mi célra találták fel az állambölcsek a cenzúrát? Arra a célra, hogy egyik ember ne tudja meg, miről gondolkodik a másik, hogy az államok sor-sait intéző kezeknek hibái, nyilvánosságra ne hozathassanak, hogy az uralkodók fenkölt kedélyét ne háborgassák nyughatatlan panaszkodók, kiknek egyéb dolga nincs, mint azt jegyezgetni fel, ami bajnak látszik.

Azt tartják, hogy egy hölgyre az a legnagyobb dicséret, ha nem lehet felőle semmit mondani. Ilyen hölgy a cenzúra is. Az a legdicséretesebb korszak élettörténetében, amikor legkevesebb van felőle feljegyezve.

Mentől hatalmasabb faktorra kezdett válni a sajtó nemzeti közéletünkben, annál kevesebb jelentőségre szállt alá a cenzúra s ha gyakorolta is még korlátlan hatalmát, azt csak harmadrendű kapacitásokkal szemben érezteté, minő volt Tánacsics Mihály, az irodalom legtöbbször sujtott mártírja, akit még a negyvenes években elítéltek fogságra oly eszmék közrebocsátásaért, amiknek Magyarországon soha nem volt közönsége.

Tánacsics egyénisége egyetlen a magyar litteraturában. Polgári származása az alsó néposztályhoz köti, melynek érdekeit a túlzásig szíven és tollán hordani tartá feladatának; olvasni húszéves korában tanult és életmódját azontúl is diogenesi stoicizmus jel-

lemzé. Gyakran lehetett őt látni, irodalmi pályája idején is puttonnyal a hátán, amint kertészkedése eredményét a zöldségpiacra vinni sietett.

Háromszor találkoztam vele az életben. Először, mint börtönéből megszabadítóinak egyike, március 15-én; másodsor, mint ellenfele Debrecenben, hol két ellentétes irányú lapot szerkesztettünk és harmadszor, mint fogolytársa 1863-ban a budai József-kaszárnyában, hova irodalmi működéseink miatt mind a ketten összekerültünk.

Ő mind a három esetben ugyanaz a rajongó, csak azzal a különbséggel, hogy a legutóbbinál már vak volt. Szürkehályog ereszkedett szemére a börtöni lakástól. De ő vakon is azt látta, amit ép szemmel s én azóta gyakran gondolkodom felőle, hogy ez a vak ember nem látott-e tisztábban, mint én, ki azt voltam hajlandó hinni, hogy egy osztrák kormány az én szabadelvű nézeteimben possibilisebb variánsát fogja találni a Magyarország állami létét fogalmazó politikai programoknak, — mint Táncsics confessióiban.

Ebből az esetből pedig az a tanulság a magyar emberre nézve, hogy amidőn olyan jól tudja a nemzet, hogy a sajtó mily nevezetes tényező alkotmányos küzdelmében, ő is segítse a sajtót e küzdelmében. Ha a sajtó elnyomatása idejében, a haza kitűnő fiai tettek volna hasonló fellépéseket, mint Deák és Eötvös, mik lojalitási mérték szerint is egész korrektnek mondhatók,

akkor a sajtó nem jött volna abba a helyzetbe, hogy az első riasztó szóra rögtön megneveljen. Azután, a nemzet ne hagyná oda alkotmányáért küzdő sajtóját olyankor, mikor az legnagyobb veszedelemben forog, éppen a kötelesség teljesítése miatt, mint tette 63-ban, 64-ben, midőn az üldözött lapokat a közönség sem pártolta érdemeik szerint, holott a nemzetnek lett volna kötelessége azoknak küzdelmét legalább anyagilag lehetőségesíteni; cautio veszteségüket helyrehozni; a szubvencionált lapok irodalmi kiállításának bősége mellett ezeket is a versenyzésre képesekké tenni. Mind ennek, — meg kell az igazat mondanom, — szüntelen az ellenkezője történt. Amint egy lapnak a szerkesztőjét elítélték, a közönség szétfutott tőle, mintha attól rezzenet volna meg, hogy most mingyárt az olvasókra kerül a sor, s a kormány rendszabályai azáltal értek leginkább célt, hogy a szerkesztő bebörtönözésével egyúttal az irodalmi vállalatát is megbuktatták.

A tudomány szabadsága

A tudományosság mustármagjának szabad intézmények termőtalajára van szüksége, hogy bibliai cédrussá nőjjön fel: ahol ez hiányzik, ott tövis lesz belőle.

Jókai az olvasmányairól

Legelső regény, melyet olvastam, Scott Walter Yvanhoeja volt magyar fordításban. Németül már akkor tud-

tam jól. Pozsonyban tanultam meg, mint cseregyerek. (Az a szép szokás volt akkor, hogy a pozsonyi német családok komáromi magyar családokkal kicserélték a gyerekeket, fiút fiúért, leányt leányért, egypár esztendőre: ez volt a legjobb tanrendszer a nyelvtanulásra.) Én azonban előszeretettel viseltem az angol és francia költők iránt. Tizenöt-tizenhat éves koromban megtanultam angolul és franciául, grammatikából, nyelvmester nélkül, — hogy Boz Dickenst és Coopert olvashassam eredetiben. A franciák közül első volt Hugo Victor, akit megkedveltem. Boznak még akkor csak egy regénye volt nálunk kapható: a »Pickwick-klub«. Coopertól az »Utolsó Mohikán«, »Bug Jargal« és »Han D'izland«.

Ezekhez jött később Sue Eugen, kinek egzotikus regényei (többek közt a »Női kékszakáll«) végzetes szuggesztíóval voltak a fantáziámra.

Dumast legkésőbb ismertem meg a »Trois musquetaires«-ből. Amint azonban Shakespeare több művét megszerezhettem: Lear királyt, III. Richardot, ez az olvasmány végképpen holdkórosává tett a nagy irodalmi planétának. Jogász voltam a kecskeméti kolégiumban, Petőfi pedig színész, egy ott letelepült vándortársulatnál. Neki is jelent már meg két verse a lapokban. Együtt álmodoztunk elérhetetlen dicsőségről s mellette tanulunk angolul, franciául. Megtettük azt, hogy lefordítottuk Lear királyt s aztán rábírtuk a kecskeméti közönséget, hogy Shakespeare da-

rabjára a színházat megtöltse és tapsoljon Lear királynak! — Az a túlvilági mámor, amit a fölséges szellemóriás ihlete támasztott agyamban, mentheti azt a vakmerőséget, hogy én, a tizenhétéves gyerek, egy dráma írására vállalkozzam (mingyárt a legmagasabban kezdve); megírtam a »Zsidó fiú« című szomorújátékot, melynek hőse »Emericus Fortunatus«, II. Lajos király kincstárnoka s azt beküldtem a magyar tudós Akadémia drámai pályázatára. Ez a tudós Akadémia ezt az én első művemet dícsérettel tüntette ki, sőt a pályabírák kisebbsége (Vörösmarty, Bajza), a száz aranyos jutalomra ajánlotta.

Az én könyvtáram egyike a (magánkézben lévő) legbecsebb gyűjteményeknek, amelyben minden nevezetes útleírás, néprajzi, természettudományi mű a legdíszesebb, illusztrált kiadásokban felfedezhető s legbecsebb közte azok az egérrágta, régi krónikák. Ezek az én kalauzaim a multak történetében s a széles, nagyvilágban. Nincs olyan elrejtett völgye a földnek, olyan tájék, olyan vegetáció, amit könyveimből ne ismernék. De hát ehhez tanulni is kell sokat. Először is a saját anyanyelvemen kívül teljesen el kellett sajátítanom a latin, angol, francia, német nyelvet: azután az olasz, szláv, görög nyelvben annyira vinnem, hogy szótár segítségével eligazodjam benne, a saját nemzetem történetét és a világhistóriát keresztül tanulmányoznom, a természetrajzot erősen kultí-

válnom (a növényeket név szerint mind ismerem, csigák dolgában egyikét a legszebb gyűjteményeknek bírom), mellett a modern társadalom irányeszméivel, a technika vívmányaival, a csodatermő kor-szellemek hódításaival, a politikai eseményekkel folyvást ismeretségben maradnom. Mint ahogy az akrobatának mindennap kell gyakorolni az izmait, úgy kell nekem folyton fejlesztenem az ismereteimet könyvekből és lapokból. A napi sajtó maga egy nagy iskola, melyből a regényírónak egy leckét sem szabad elmulasztani.

Mennyit írt Jókai?

Egy teljes Jókai-példányban — értve ez alatt a százkötetes jubiláris kiadást — körülbelül 70 000 000 vagyis *hetvenmillió* gömbölyű betűcske van, úgy-hogy, ha egy ilyen teljes példányt egy betűszedő szedne ki: *hetvenmilliószor kellene neki kezét a szedőszekrény különböző betűket tartalmazó rekeszei felé kinyújtani. Harmincöt esztendőbe*, vagyis ép egy emberöltőbe kerülne ez a munka, ha egy szedő végezné, alapul véve nyolc órai munkaidőt és az év háromszázhatvanöt napjából csak kétszáznyolcvan munkanapot számítva. Természetesen most csak a nyers szedésre gondolunk, amelynek átkorrigálása csaknem annyi idejébe kerül a nyomdásznak, mint maga a szedés. Ahoz, hogy teljesen hibátlanul nyomda alá adja, legalább egy félszázad szűk-ségeltetik. Bizonyos tehát,

hogy egy ember nem győzi ezt a kolosszális munkát, — csak Jókai győzte megírni — de amint egy szedő, úgy a nyomást egy gép szintén nem bírná ki, még ha éjjel-nappal szünetlenül dolgoznék is.

Egy gépen a nyomás nyolc évig tartana s ha ilyen primitív technikával készült volna a jubiláris munka, akkor a kiadás igazán a jövő század regénye lett volna. Azonban ismeretes dolog, hogy a modern kor lázas munkáját hihetetlen módon megkönnyíti az erő és a munka felosztása és ami más körülmények között egy egész emberéletet lefoglalt, azt ma ugyanazok az emberek, idejük és munkájuk kényelmesebb, egymáshoz alkalmazkodó berendezésével néhány év leforgása alatt elvégzik. Így van ez a jubiláris Jókai-kötetekkel is, amelyek gyors egymásutánba kerültek ki a gép alól s bizony a hetvenmillió betűcske száz, meg száz munkás kezén fordult meg, amíg végre a hófehér velin-papírosra kristálytisztán lenyomódik. A betűk, amelyeket a Franklin-Társulat kizárólag Jókai-kötetek számára öntött, nem valami hosszúlé-tűek. Mert amint a sok nyomástól veszíteni kezdtek régi formájukból csak egy árnyalatot is és keveset megkoptak, rögtön az öntő-műhelyekbe kerültek, ahol új betűkké formálódtak. Egy ilyen betűcske sorsa tehát valóságos lélekvándorlás volt és nem egy, a hetvenmillióból, végezte be pályafutását mint gömbölyű »a«, hogy újjá szülessen a karesőbb »z« formájában.

A jubiláris kiadás papírja, amelyre Jókai gyöngysorai lenyomódtak, szintén rengeteg masszát képviselt. Ha egy teljes Jókai-példány forgópapírra nyomódnék, vagyis olyanra, amelyen rotációs gépek az újságot nyomják, be lehetne teríteni négyzetkilométernyi térségeket és egy modern Didó, a saját külön metódusa szerint, nem egy Kartagót, hanem egy Párizst alapíthatna még belőle. De így, szélességben kitergetve is, pompás Jókai-szönyeget kapna belőle a fél Andrássy út.

A hazáról

Mikor az üreslelkű emberek telefűjják dagályos orgonaszóval az egész világot, akkor az érzelmes szégyell e szent hangszerhez nyúlni; mikor a piacok fanfaronjai melleiket verik s hajigálóznak a »haza« és »nemzet« nevével, az igazi hazafi azt mondja: »akkor én nem tudom, hogy mi vagyok« s inkább hallgat és nem lelkesül, mintsem azt az érzést kimutassa, amit mások hazudnak.

A magyar Niebelungen-ének — Jókai utolsó nagy terve

— Most még egy munka áll előttem, — írta élete alkonyán Jókai — amivel szeretném aztán írói pályámat befejezni. Egy magyar »Niebelungen-ének« dolgozom már évek óta és soká fog tartani, míg elkészülök vele, ha testi, lelki-

erőm kitart. Árpád honalapításának történetét akarom költői tollal megírni, melyben egybeolvad a történelem a mondakörrel. Elenyészett fogalmak, amiket érthetővé kell tenni; tündérek meséje, melyben a tündérek igazi alakokul jelennek meg s a mese valóssággá válik. Formája a költeménynek regény, drámai alakzattal, lírai lendülettel; a regényben a modern irodalom nyelve, verselésben, prózodiában; a drámában az a nyelv, az az észjárás, az a fogalom, amely ezer év előtt az ősök sajátja lehetett. Természetesen nem a búcsúztató »Laatiatuc feleim zumtukhel mic wogmuc« mintájára, ami nem az ő nyelv, csak az ő ortografiát jelzi; a magyar kiejtés ezer év előtt is csak az lehetett, ami most, a népdalokból elsajátított vesformák, a tájszólásokból összegyűjtött kifejezésekkel, százakra menő szavakkal, miket szótáraink nem jegyeztek föl, de amelyek ismerősek, a néptől használtak; egy új szónak, egy mostani eszmének nem lehet azok közé vegyülni és mégis teljesen kifejezni a legegyszerűbb szavakkal a gondolatokat, úgyhogy az olvasó ne találjon bennük keresettséget, eredetiség-hajhászatot. És aztán az egésznek, mikor basreliefjében ki lesz faragva, egy nagy etikai és állami eszmének a megtestesülését kell felmutatni. Ha elkészülhetek vele úgy, ahogy a képzeletemben látom, akkor aztán Isten kezébe hajtom le a fejemet.

Az igazi Jókai

Írta: Dr. Szabó László

Magyar író nem írt még anynyit önmagáról, mint Jókai. De amint lehetetlenség megismerni Rousseau igazi egyéniségét a különben igen terjedemes »Vallo-másokból«, úgy az igazi Jókait sem ismerhetjük meg memoár-szerű feljegyzéseiből.

Mért Jókai költő volt egész lényében: a saját világában élt s bennünket, körülötte élő embereket, soha nem vett tudomásul.

Rá nézve az egész Mindenség csak úgy létezett, amint elképzelte, azaz amint géniusza megalkotta s rá nézve minden úgy történt, amint a történésnek folyamatát az ő fantáziájának talán nem is egészen kifürkészhetetlen törvényei megszabták. Az ő külön világában a végtelenül böles Gondviselés és a végtelenül ostoba Véletlen remek sakkpartikat játszik, a figurák gyanánt használt embereket a boldogság és boldogtalanság fehér és fekete mezőről ide-oda tologatva, oly szabályok szerint, melyeket csak ő, a költő ismer (mert hiszen tudatlanul ő alkotta azokat), s mi több: ő maga is csak egy figura a nagy játszma hősei és hősnői között. Végtelen öröme telik a költőnek e játék szemléletében (s tudattalan rendezésében), s amit lát, leírja, hogy gyönyörködtessen vele minket, igazi embereket.

Neveltséges és gyerekes minden kísérlet, mely az igazi ember lélekének életszabályait veszi mértékül Jókai regény-alakjainak, s ezek között magának Jókainak az analízisében.

Jókaitól megtudhatjuk, hogy ki

volt Jókai, a hallatlanul érdekes és szimpátikus regényhős, — de, hogy ki volt Jókai, az ember, azt ne tőle kérdezzük.

De a világ, mely megismerte Jókait, a regényhóst, tudni akarja, hogy ki volt Jókai, az ember.

Az alább következő apró tanulmányoknak ez a mentsége.

Jókai és Petőfi meghasonlása

Jókai többször megírta Petőfivel való meghasonlásának történetét, de mindig másképpen írta meg s kétségben hagyott bennünket még az iránt is, hogy ő haragudott-e meg Petőfire, vagy Petőfi őreá?

A két géniusz egymással való meghasonlásának oka a köztudat szerint Jókai házassága volt: mikor Petőfi megtudta, hogy Jókai el akarja venni Laborfalvi Rózát, annyira megdöbbsent, hogy Jókai anyjának levelet írt, melyben figyelmeztette őt a fiát fenyegető veszedelemre. Az öreg Jókainé nyomban Pestre utazott, de a szerelmes pár elszökött előle és a pilisi-hegyekben, Csabán, házasságot kötött. A fővárosba visszatérte után Jókainak legelső dolga volt Petőfivel mindörökre szakítani.

Ez mind igaz, de mindez még nem az igazság.

Jókai és Petőfi meghasonlása már három hónappal előbb kezdődött, — lényegtelen, gyerekes dolog miatt. — 1848 pünkösd hétfőjén este a Károly-kaszárnyában a helyőrség olasz katonái

összeveszték a horvát katonákkal. A rettentő lövöldözés megriaszította a népet; senki sem tudta, hogy voltaképpen mi történt és Jókai a Pilvax-kávéházból, minden eshetőségre számítva, hazaszaladt a kardjáért. Jókai és Petőfi akkoriban együtt lakott a Dohány uccában, a Sip ucca sarkán. Este tíz óra volt, Petőfiék már lefeküdtek, de Petőfi kikiáltott Jókainak, hogy mi történt, hol és miért lövöldöznek? Jókai határozatlan feleletet adott s izgatottan említette, hogy csak a kardjáért jött haza.

— Veled megyek én is! — kiáltott ki a szobájából Petőfi.

Petőfiné azonban megelőzte, — kisetett a konyhába és kérve kérte Jókait, hogy Petőfit hagyja otthon. Jókai ezt a kívánságot teljesítette is: a kapukulesot magához véve lerohant az uccára, s maga után kívülről bezárta a kaput. Így Petőfi nem mehetett el a »ribillió« színhelyére. Másnap reggel Petőfi e miatt oly gorombán támadt rá Jókaira, hogy az egyébként végtelen türelmű Jókai megsokalta a dolgot és elköltözött Petőfiéktől.

Persze, nem pusztá véletlen, hogy Jókai a Hatvani ucca és Magyar ucca sarkán bérelt egy hónapos szobát: ugyanabban a házban lakott Laborfalvi Róza.

És ha már egy házban laktak, természetes, hogy Jókai látogatásai a művésznőnél egyre gyakoribbakká váltak.

Valami bizonytalan érzelem már akkor ébredhetett Jókaiában, mikor március 15-én este a Nemzeti Színház színpadán Laborfalvi Róza nemzetiszín kokárdát tűzött fel Jókai mellére. Izgalommal teljes, forró este volt az, — és ebben az atmoszférában

Róza gyúlékony szíve lángra lobbant.

Jókai éppen 23 éves volt. Vézna, beteges flú, hófehér arca piros a tuberkulózis lázától. Gyönyörű szőke haja volt, s szinte gyermekes arcát már selymes szakáll és jól gondozott bajusz tette még érdekesebbé. Az orra csunya volt, lefelé egyre szélesedő, de két szemeit és szempilláit bármely leány megirigyelhette volna. S igen gondosan öltözött, — sokkal többet költött selyem nyakendőire, mint élelmére. Mély barietónja ellenére határozottan feminin típus, habozó, félénk és passzív a végletekig. Neveltetése erkölcsi szempontból példás volt, az ő szemében minden nő földönjáró angyal, s az ő pszichológiájában a szerelem egy oly szent érzelem, melyet a Végzet a törvényes eljegyzés pillanatában olt az ember szívébe. Ezzel szemben Róza 31 éves nő volt. (Egyik életrajza szerint 1848-ban már 36 éves, de ez valószínűleg tévedés.) Színésznő volt, a vándor színhézek között született és nőtt fel, s így érthető és menthető az, amit a nagy művésznőnek kijáró minden tisztelet mellett is kifejezhetünk ezzel a pár szóval, hogy ő nem Jókaitól tanulta, hogy mi a szerelem. Tökéletes ellentéte volt Jókainak: nagy, fejlett, tüzes temperamentumú nő; feketehajú, csupa erő és csupa energia. Szerepe nem a vámpíré, hanem a fiatal, nagyon félénk, s tapasztalatlanságában oly bájos flúval szemben az anyáskodó barátnőé. Jókai még csak pályájának kezdetén volt, még távolról sem oly híres, mint Kuthy Lajos vagy Pálffy Albert, s lehetségesnek, sőt valószínűnek látszott, hogy legföllebb fiskális lesz belőle Komáromban. Sze-

gény fiú is volt, Róza nem várhatott tőle semmit; ellenben segíteni akart neki attól a pillanattól fogva, hogy megismerkedett vele. Az első nő, akivel a konvencionális dolgokon túli témákról is beszélgetett Jókai, — Róza volt. S a fiú lassan fölmelegedett. Júliusban fölfedezte, hogy az összes nők között, kiket eddig látott, Rózának van legszebb termete, s anélkül, hogy Róza ezt kívánta volna, már a felfedezés boldog pillanatainak mámorában kijelentette, hogy a becsület legeredményesebb követelményének eleget téve, nőül fogja venni Rózát. A művésznő ezt nem tartotta sürgősnek; őt egyrészt nem nevelték szigorú kalvinista elvek szerint, másrészt pedig sok volt az adóssága és Móricnak csak száz forint volt az igen bizonytalan fizetése. Róza egyáltalán nem is gondolt házasságra, noha már az egész város beszélt róluk. Július végén elkövezték azt a megfontolatlan ságot, hogy kimentek a Svábhegyre, egy kis vincellérházba nyaralni. A »botrány« most már teljes volt, s tekintettel a szerelmesek korkülönbségére, mindenki »sajnálta« Jókait, még Petőfi is.

Petőfi erre Komáromból leírta az öreg Jókainét, aki meglepésszerűen érkezett Pestre és Petőfi útmutatása nyomán rátalált a szerelmes párra a Svábhegyen. Róza és Móric éppen a lugásban volt. Mikor Jókai az anyja hangját meghallotta, anynyira megijedt, hogy Rózát kézenfogva futni kezdett:

— Meneküljünk! A nyomunkban vannak! Üldözik!

Kalap nélkül, lélekszakadva futottak és már jó messze voltak, amikor Róza megtudta, hogy —

Jókainak az anyja elől menekülnek. Visszamenni nevetségesség színezete nélkül már nem lehetett. Elgyalogoltak tehát Pilis-csabáig s ott a fogadóban megszálltak. Jókai rögtön írt Szigligetinek, hogy szerezze be a szükséges okiratokat s amikor ez megtörtént, annak rendje és módja szerint nőülvette Rózát.

Jókainé már visszament Komáromba, s az új házaspár is vizsztatért Pestre, egyelőre a Hatvani uccai lakásba.

Jókai kereste az ürügyet, hogy Petőffel szakítson. Az ürügy csakhamar megvolt, — Jókai mint az Életképek szerkesztője nem akarta kiadni Petőfinek Vörösmarty ellen írott versét, s amikor Petőfi mégis beletette a lapba a verset, nyilatkozatot tett közzé, melyben Petőfit Vörösmartyval szemben hálátlannak nyilvánította. Petőfi erre a lap következő számában gorombán válaszolt: az egész dolgot »igen piszkos ügynek« s Jókait imperitinsnek nevezte, majd a következőket írta: »Ha én Jókai nyilatkozatának indokát nyilvánosságra hoznám, a közönség azonnal tudni fogná, mit tartson Jókai felől, mert annak indoka minden inkább a világon, mint Vörösmarty iránti tisztelete. De én nem hozom napfényre azon indokot, mert nem elvem magánügyeket közrebocsátani. Amennyi halálával tartozom én Vörösmartynak, tízannyival tartozik Jókai nekem; ő az én tanítványom, az én kisöcsém volt, — az én szárnyaim alatt nőtt fel,« — eljárása tehát »a legudarabb hálátlanság.« Jókai második nyilatkozatában igen röviden, de szintén nagyon bántóan ír: »Petőfi kíméletlen, de erről nem tehet, mert ő úgy született.«

JÓKAI CSALÁDJA.

Jókainé Laborfalvi Róza (Barabás rajza). Lenn: Jókai nevelt-lánya, Feszty Árpádné sz. Jókai Róza. Jobboldalt: Feszty Mása festőművésznő, Jókai unokája.

JÓKAI, A MŰVÉSZ I.

Két festménye s fent, jobboldalt, egy fafaragású szobra.

JÓKAI, A MŰVÉS Z II.

Jókai festményei fiatal éveiből. Középen: első ideálja, Asztalos Etelka, mellette Asztalos Mária, jobboldalt: Jókai édesanyja.

JÓKAI-EREKLYÉK.

Kakas Márton (porcellán), Jókai botgyűjteménye, egy színes fajansz-kép, amelyről Jókai egyik novelláját írta, Jókai bronzba öntött jobbkeze, íróasztala, tulipános ládája s két szobájának részlete a Petőfi-házban.

Az emberek akkor a legőszintebbek, amikor haragszanak, amikor az indulat szavakba önti a rég kialakult nézeteket.

Jókai és Petőfi csak képzelte, hogy szeretik egymást.

Kossuth és Petőfi lenézte és gyűlölte egymást.

Petőfi nem nézte le Jókait, de önmagánál nagyon sokkal kisebb tehetségnek tartotta, s Jókai, aki ezt jól tudta, a maga nagy szerénységében is fájdalmasan érezte ezt a kicsinylést. Az Életképek-nél társzerkesztő volt ugyan Petőfi, de csak névleg; a valóságban Jókai volt a szerkesztő, s tőle függött a honorárium, — Petőfiék családi létének alapja. Ezt viszont Petőfi fájlalta nagyon, de még inkább Petőfiné. Megvolt tehát a konfliktus magva s megvolt a kifejlődéshez szükséges atmoszféra is: úgy Jókai, mint Petőfi végtelenül elkeseredett a miatt, hogy ők, akik hitük szerint elsősorban csinálták a forradalmat, semmi szerephez nem jutottak, s ugyanekkor, miként ez a forradalmakban történni szokott, kalandorok és tehetségtelen emberek szép számban jutottak hatalomhoz és jövedelemhez, sőt hírnévre is tettek szert egészen hitvány emberek. A legnagyobb mértékben irritált s szinte a mizantropiáig gyanakvó volt már mind a kettő, — most már egymással szemben is. És végezetül Jókai, a komáromi kurtanemes úrifü, odavágja a nyilvánosság előtt a paraszti sorban felnőtt s e miatt parasztszármarzásúnak vélt Petőfinék: »Kíméletlen, de nem tehet róla, mert ő úgy született.«

Természetes, hogy többé nem beszélhettek egymással. De ez a konfliktus kitört volna akkor

is, ha Petőfi soha nem avatkozott volna is bele Jókai házassági ügyébe.

A forradalmár Jókai

A világ nem tud semmit Jókainak olyan forradalmi tetteiről, amelyek miatt neki a nagy összeomlás után el kellett volna bujdosnia. Az írónak tardonai visszavonultsága úgy tűnik fel előttünk, mintha csupán túlzott övatosságból menekült volna Jókai akkor, amikor senki sem üldözte. Valóság, hogy Jókai nem tartozott a legbátrabb emberek közé, de a bátorság 99%-ban az idegektől függ és Jókai idegei 1849-ben nagyon rossz állapotban voltak. Előre bocsájtjuk, hogy Jókainak valóban nagy óka volt menekülni; ő azonban, érthetően, soha nem emlékezett meg erről az okról.

Félszázaddal az események után Jókai szinte mentegetőzve írt arról, hogy neki a szabadságharcban semminő katonai szerep nem jutott. Már Debrecenben volt az országgyűlés, mikor Vasváry Pál a csapatában századosi rangot kínált fel Jókainak, s az író habozott is, hogy ne fogadja-e el, de a barátai lebeszélték, a felesége meg kinevette. Nem volt katonának való egyéniség, maradt tehát otthon ujságírónak. Politikai missziója sem volt egyéb, mint hogy a nemzeti hadsereg toborzása alkalmával, Kossuth megbízásából, Rózsa Sándorral, a híres rablóval tárgyalt egy »szabad csapat« alakítása ügyében, egy másik alkalommal pedig Bécsben járt egy kissé körülnézni, hogy mit lehet várni az osztrák forradalomtól. Ezek még nem olyan nagy vétségek, hogy miattuk el kellett volna

bujdosni. Egyedül Jókai irodalmi működése lehetett tehát ürügy arra, hogy üldözöbe fogják. Jókai azt írja, hogy »mikor már le volt aratva a véres mezőn minden«, akkor egy Hegyesi nevű közbíró »harminckét magyar író t ajánlt a vértörvényszéknek kivégzetetésre«, s közöttük volt Jókai is; egy másik közbíró, Kossalko János azonban »egy elleniratban bebizonyítá, hogy a felsorolt írók csak a napok uralkodó hangulatának voltak tolmácsai és ezért nem üldözendők«. Ez a vád-história csak novemberben történhetett meg, Jókai azonban már augusztus végén Tardonán »bujdosott« s decemberben már Budapesten volt. A vádiratban felsorolt többi író, Sárossy Gyula kivételével, nem is menekült, mert nem tartott tőle, hogy bántódása lesz. Miért bujdosott tehát éppen Jókai? S ha oka volt reá, miért nem írta meg ezt az okot?

A felelet nagyon egyszerű.

Jókainak 1848—49-ben a Habsburgokkal volt ügye; 1849-ben a Habsburgok bosszújától félt. S amikor emlékezéseit leírta, akkoriban Magyarországon már körülbelül 6 volt a legbuzgóbb híve a Habsburgoknak. Jókai, a politikus és Jókai, az író egyaránt sajnálta a szabadságharc alatt közzétett egyik-másik irodalmi munkáját s nem volt benne semmi hajlandóság arra, hogy ezeket a kényes dolgokat valaha szóba hozza.

1848 tavaszán Petőfi már kétségtelenül republikánus volt. Jókai még nem. De az események úgy fejlődtek, s Petőfinak a hatása Jókaira oly nagy volt, hogy a horvátok harcbalépése után már Jókai is azt fejtegette, hogy

»a köztársaság Istennek országa a földön«. 1848 október 22.-én már megírta a »Szegény királyt«, ki-nek »tigris körmein a nép önvérének szagát érzik«. Mikor Ferenc József trónra lépett, Jókai »Hallja maga, fiatal barátom!« tónusban kegyetlen dolgokat írt róla, — s a Habsburgokkal soha nem lehetett ilyen tréfákat elkövetni. De mindezekben a köz-kézen forgó irodalmi műveken kívül megírta Jókai 1848-ban Jelasicsról szóló »hőskölteményét« négy énekben, s ha valaki ezt a hőskölteményt 1849 őszén szóvátette volna, ez Jókaira nézve tragikus következményekkel járhatott volna. Jókai a »Forradalom alatt írt művekbe« 1875-ben természetesen nem vette fel ezt a munkáját. A »Forradalom alatt írt műveket« a jubiláris »nemzeti kiadásból« egészen kihagyta Jókai, — e sorok írója azonban a nemzeti kiadás 106. kötete gyanánt újra a nyilvánosság elé bocsátotta 1912-ben, revidéálva és kibővítve. Ám a »Jelasics« az újabb kiadásban sem jelent meg, mert a szerző ugyan már elköltözött az élők sorából, de még élt Ferenc József, akire tekintettel kellett lenni. Ma azonban már semmi ok sincs arra, hogy hallgassunk a dolgról, mert senkinek az érzelmeit nem sértheti a két emberöltővel ezelőtt történt dolgoknak elbeszélése.

A »Pán Jelasics, hősköltemény négy énekben« az Életképekben jelent meg folytatásokban. Irodalmi értéke e munkának nagyon csekély; újabb közlése nem hogy emelné, de rontaná azt a csodálatot és tiszteletet, melyet Jókai géniusza iránt érzünk, s annyi benne az ízléstelenség, hogy keresnünk kell azokat az

okokat, melyek Jókait e ponyva-termék megírására bírták. Vissza kell emlékeznünk arra, hogy 1848 második felében Jelasics volt a leggyűlöltebb név Magyarországon; ő indította meg a harcot, s a harc eredményében nem igen bízhattunk. A másik gyűlölt alak Zsófia főhercegnő volt, I. Ferenc József anyja. Zsófia volt a tulajdonképpeni uralkodó már V. Ferdinánd idejében is. Érthető, hogy a nép fantáziája Jelasicsot és a főhercegnőt kapcsolatba hozta, s politikai szükségesség volt, hogy az élethalálharc küszöbén fokozzák a nép gyűlöletét a két legnagyobb elenség: Jelasics és a főhercegnő iránt. Ezt a célt szolgálta Jókai a Pan Jelasics megírásával.

A »hősköltemény« igen terjedős, — szinte látszik rajta a fáradtság, mellyel Jókai összerótt a rigmusokat, — de nem is az irodalmi forma volt fontos, hanem a vaskos, durva tartalom. A cél az volt, hogy a nép vegye a fejébe a verses formában gyártott politikai pamfletet és tanulja meg az ilyen klapanciákat:

*Altalános nyavalya az
A Habsburgi családban,
Hogy víz terem a fejekben,
Hol másoknál agyvelő van.
Bizony Isten: öfelsége
Dicső császári fejébe
Elfér egy kis halastó!*

Ez akkor, a schwechati és a moóri csata között »politika« volt; ma »ízléstelenség«. De az ily ízléstelenségek ismerete nélkül soha nem tudók meg, hogy miért bujdosott 1849-ben Jókai?

A hősköltemény legveszedelmesebb része az a fantasztikus mese, hogy a főhercegnőnek viszonya volt Jelasics bánnal. Jókai maga is nagyon érezte, hogy »az ischli

pásztoróra« emlegetésével túlságosan messze megy, s igyekezett vaskos paraszt-humorba burkolni a koholt szerelmi történetet: hőskölteményében Jelasicsot az ágy alá bujtaita diszruhájában, s oly poltron alakot csinált belőle, hogy még a főhercegnő sem ismert rá.

*Én vagyok az, szívem Sófi,
Szeretod, Jelasics Jozsi!*

mondja a hős, mikor kibújik az ágy alól.

Érthető, hogy a szerző igyekezett minél előbb elfelejteni ezt a forradalmi napok hevében történt irodalmi ballépést, — de érthető az is, hogy Haynau idejében egy ilyen »költemény« szerzője nem várhatott semmi kiméletet, s valóban igen célszerű volt elbujdosnia. Laborfalvy Róza, mint tudjuk, szerzett egy hamisított igazolványt Jókai részére, ki az igazolvány szerint Komáromban volt Klapkával a kapitulációig és így amnesztiában részesült az író, — de a »Jelasics« emléke nem hagyta nyugodni, s a fővárosba való visszatérése után még egy esztendeig nem mutatkozott az emberek előtt, nehogy valakinek eszébe jusson az ízléstelen »hősköltemény«, melynek következményeitől nem védhette volna meg az író semmiféle hamisított igazolvány.

A hetvenes évek közepétől kezdve az uralkodócsalád és az udvar Jókait nagyon kitüntette, s az író igen nagybecsülte ezt az elismerést, különösen azután, hogy az »Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben« révén szinte barátinak mondható viszonyba került Rudolf trónörökösével és Stefánia főhercegnővel. Azt a nagy eltévelyedését tehát,

hogy a harcok hevében piaci rágalmakat is tollára vett, hogy határozottabban szolgálja a nemzeti ügyet, nagyon keserűen megbánta s e megtévelyedésének felidézését semmiképpen sem akarta. A nagy írók igazi megismeréséhez azonban hozzátartozik nagy eltévelyedéseiknek a megismerése is.

A békepárt szolgálatában

Mikor az »Osztrák-Magyar Monarchia Irásban és Képben« című nagy munka utolsó füzetét megjelent, 1901-ben a képviselőházban indítványozták, hogy a mű magyar részének szerkesztője, Jókai Mór évi 8000 korona tiszteletdíját továbbra is kapja meg. Az indítvánnyal kapcsolatban az öreg Madarász József szólásra jelentkezett, s ami emberemlékezet óta nem történt, felment a Ház szószékére, hogy onnan mondja el beszédét, mely így kezdődött:

— Az indítványt ellenzem, mert én a nevezett Jókai Mórt hazám ellen vétkes egyének ismerem...

Tovább nem folytathatta, mert elnémitotta őt a Ház felháborodásának zaja. Az indítványt a Ház megszavazta, s ez az évi 8000 korona az írónak háztartását a későbbi években nagyon megkönnyítette.

Madarász a Házban nem fejtette ki, de a folyosón pattogva elmondotta, hogy Jókai vétett a haza ellen, mikor 1849-ben Debrecenben a békepárt szolgálatába állott.

A békepárttól már könyveket írtak, (Kemény Zsigmond báró, Irányi Dániel, Beksics Gusztáv, Kovács Lajos,) maga Jókai is sokat írt róla, — sokféleképpen. Jókai szerepét a béke-politikában nagyjában már rekonstruálhatjuk, — bár e kritikus korszaknak

ma még csak legendái vannak, de története nincsen.

Úgy volt, hogy 1849 január 1-én Jókai veszi át a Pesti Hír lap szerkesztését s már előre megírt néhány cikket arról, hogy amint alkalom kínálkozik a tiszteletes békekötésre, a békét meg kell teremteni. Szerkesztő helyett azonban menekülő lett belőle.

Debrecenben már a második ülésen keserves támadások érték a forradalmi pártot, mely »enyhyire jutatta az országot«, s Jókai ekkor már semmiesetre sem volt forradalmár, s a többség határozottan békepárti volt. A parlamenti helyzet nagyjában ez volt: a békére hajló többséghez mintegy száznyolcvan képviselő tartozott; a forradalmi ellenzék tagjainak száma 36. Valóban, »törpe minoritás«. A képviselőház minden kiváló tagja a többséghez tartozott, — a kisebbségnek, Irányi Dánielen kívül, egyetlen kiváló embere sem volt. De a kisebbségnek volt két demagóg vezére: Madarász László és József. László belekeveredett a híres gyémántlopási ügybe és Amerikába szökött; József itthon maradt, s 1867 után a függetlenségi iránynak egyik vezére lett. Kétségtelen, hogy a nép, mely úgyszólván az ellenzék felé hajlik s azt a programot vallja, mely legtöbbet követel, a forradalmi párt mögött állott. Ezért Kossuth nem a többségre, hanem a kisebbségre támaszkodott. Amióta a kormány és az országgyűlés Debrecenben volt, valójában az ellenzék kormányozta az országot. A többség ezt tűrte, mert háború volt, s a nemzet és a parlament egységét nem volt szabad kockára tenni, — de a két tábor gyűlölte egymást. Kemény Zsigmond báró emlékiratában így jellemezte a

forradalmi pártot: »Ezek az emberek, ha a nemzet nyugalma visszaadatik, lehetetlenekké válnak; nekik tehát oly veszélyes a rend, mint ellenfeleiknek a rémuralom.« A kisebbség a parlamentben a többségnek nem egyszer kötetet és vérpádot ígért; a rendőrség főnöke Madarász László volt, s a képviselőknek csak az ő engedélyével volt szabad távozni Debrecenből. Nem lehet tagadni, hogy a többség teljesen terrorizálva volt, s Széchényi, Deák, Eötvös, Batthyány, Pázmándy, stb. távolléte féltékné tette.

Benn a parlamentben a többség méltatlanul viselkedett, s a parlamenten kívül semmi komoly akcióra vállalkozni nem mert. A párt vezetői a sajtóra gondoltak, — de lapjuk nem volt. *A legjobb tollú embert akarták felhasználni*, betolták tehát január végén a Hivatalos Közlöny szerkesztőségébe Jókai Mórt, aki még nem igen sejtette, milyen szerep vár rá. A Közlöny akkor Jósika Miklós báró felügyelete alatt állott, aki kitűnő regényíró volt, de az újságíráshoz nem értett, féltéje se nézett a lapnak s szíve mélyéből utálta a politikát. Jókai igen örült, hogy végre keresethez jutott, de még ennél is fontosabb volt rá nézve, hogy hozzáillő munkához jutott: eddig ugyanis azzal töltötte Debrecenben az időt, hogy a piacra járt bevásárolni, s otthon takarított, fát vágott, tüzet rakott, s általában a konyhán segített a feleségének.

Legelőször is azokat a cikkeket közölte a Közlönyben, amelyeket a Pesti Hírlap számára írt még december utolsó napjaiban.

Február 5-én jelent meg az a nevezetes cikke, melynek az volt a végső konkluziója, hogy »ha

alkotmányunk és törvényeink biztosítva lesznek, megszününk áldozni a nemzet vérével«. A forradalmi párt e miatt lármát ütött; Kossuthot a Házba hívták, s nyilatkozatot kértek tőle, hogy a kormány osztja-e a cikkben kifejezésre jutott felfogást? Kossuth úgy nyilatkozott, hogy a kormány a békés kiegyenlítés útját nem vágja el.

Ettől kezdve a forradalmi párt a leghesebb támadásokat intézte a békepárt ellen, s a támadásokat Jókainak kellett felfognia, mert a nyilvánosság előtt ő képviselte a békepártot.

A két fél helyzete egyenlőtlen volt, mert a forradalmi párt mögött állott a hatalom, s a forradalmi párt nem válogatott eszközeiben.

Ha Jókai cikket írt arról, hogy a forradalmi párt szolgálatában álló 66 rendőrtisztviselő »az állam ingyen kosztosa«, és hogy miután esztelenül pocékolják a közpénzeket, »vigyázni kellene a bankóra«, válaszul a forradalmi párt azt írta a lapjában, hogy »Jókai bizalmatlanságot akar kelteni a népben a bankó iránt«. Tudniillik a hamis hírek terjesztéseért akkoriban halálbüntetés járt. Jókait nemcsak a perfidia bántotta, de nyugtalanította a veszély is, melynek ki volt téve az ellenfelei részéről.

Március elején Kossuth azzal tért vissza a táborból, hogy »Klapka fel van háborodva a miatt, hogy a békepárt lapja elárulja a hadsereget«. Tudniillik a hadseregben azt a hírt terjesztették, hogy a békepárt a dinasztától békét kért s ennek fejében *negyven ezer katonát ajánlott fel az olasz harctérre*. Természetes, hogy az ilyen hírnek nem örülnek a katonák. Jókai azonban

lapja összes számait elküldte Klapkának, s Klapka elég lojális volt írásbeli nyilatkozatot adni arról, hogy Jókai lapjának minden közleménye korrekt volt.

Kossuthal azt hitették el, hogy a békepárt *Görgeyvel konspirál*. Akkoriban nagyon súlyos vád volt ez, mert az országgyűlés és a kormány valóban tartotta a hadseregtől. Perczel tábornok nyíltan megirta, hogy *ha Debrecenbe megy, szétveri a parlamentet*. Görgey proklamálta, hogy a 48-as törvények védelméért harcol, de *nem az uralkodó ellen*. A »katonai diktatúra« természetesen véget vetett volna a kormánynak.

A békepárt energikusan tagadta a konspiráció vádját, — de sohasem tagadhatja le a történelem előtt, hogy a *konspiráció nem rajta múlt*. Keresték az érintkezést Görgeyvel, s hajszálon múlt, hogy március 9.-én, Görgey debreceni látogatása alkalmával, ez az érintkezés létre nem jött. Görgey pályája rohamosan emelkedett, benne volt a békepártnak és Jókainak minden reménye.

Április 14.-én megtörtént a dezonizálás és a köztársaság kiáltása. A békepárt negyven vezető embere nem vett részt ebben az aktusban.

Utólag magyarázgatta a békepárt, hogy azért nem tiltakozott az »államesíny« ellen, mert ezzel megbontották volna a hadsereg és a parlament egységét; de a meghunyászkodás fontosabb oka az volt, hogy már úton volt az orosz sereg, és már úgylis »mindegy« volt.

Jókai örült a köztársaság kiáltásának, mert Kossuth most már *nem a kormánynak*, hanem az államnak feje volt, s míg ed-

dig kizárólag Madarászék vették körül, most már a *kormány tanácsaira kellett hallgatnia*. A hadi események azonban nem engedtek már időt a kormánynak ilyen átalakulására: nemcsak a kormánynak, hanem az egész szabadságharcnak napjai meg voltak már számlálva.

Jókai, sajnos, csak eszköz volt a békepárt kezében. Vállalta a legnehezebb és legveszélyesebb feladatot is; a terroristák vezérért nyíltan lopással vádolta s oly makacsul üldözte, hogy a megtámadottnak el kellett szöknie. Ki volt téve mindeunap Kossuth haragjának, ellene izgatták úgy a katonaságot, mint a népet, s Jókai, noha természeténél fogva nem volt agresszív, mindent túrt s egyre hevesebben harcolt tovább. S mindezért, havi száz forintot kívül, nem járt neki semmi: a békepárt hírneves politikusai közül egy sem részesítette őt soha semminő támogatásban, — akkor sem, amikor szüksége lett volna rá; nem segítették még menekülésében sem.

A végzet úgy akarta, hogy Jókai publicisztikai működése ne állítsa meg az események fejlődését. De ez történhetett volna másként is. A világozi gyásznap után Kovács Lajos képviselő Nagyváradon találkozott Zichy Ferenc gróf, fő kormánybiztossal s elmondotta neki, hogy tulajdonképpen mit művelt és mit akart Debrecenben a békepárt. Zichy mindezt álmélkodva hallgatta s a kezét összecsapva, így szólt.

— Jó Isten! Ha ezt Bécsben csak gyanítják is, a dinasztia rááll a perszonál unióra, csak hogy az orosz közbelépést elkerülhesse!

1849 márciusban jobb klegye-

zést lehetett volna csinálni, mint 1867-ben, s a sajtóban Jókai által képviselt béketendencia egészen más irányt adott volna a magyar történelemnek, ha érvényesülhetett volna.

A politika nagy iskoláját Debrecenben tanulta ki Jókai; itt ismerkedett meg a demagógiával, a terrorral s az orvtámadások módszereivel, itt tanulta meg, hogy a vezér ritkán számíthat pártjára s a párt még ritkábban vezérére, s itt tapasztalta, hogy a nagyemberek mások a szöszéken és megint mások az életben.

Az az átkozott pénz!

Sokan megírták már, hogy Jókai nem értett a pénzhez; ehhez had tegyük hozzá még azt, hogy — szerelmes volt a pénzbe.

Mint gyermek és ifjú, túlságos gondozásban részesült; Pózsonyban, Pápán és Kecskeméten fizették kosztját, kvártélyát, s még Pestről is haza kellett küldenie mosásba a fehérneműjét. Nem volt gondja, de pénze sem volt. Ruházatát is beleértve, havonként negyven-ötven pengőforint körül költött Pesten, egészen 1848-ig. Ennek a pénznek jórészt maga kereste, — egy-egy novelláért 5—10 forintot kapott. A Hétköznapiok-ért 360 forintot fizetett a kiadója. Egyideig a Jelenkor segédszerkesztője volt, havi 35 forint fizetéssel. Családja részéről havi 5—10 forint támogatásban részesült, míg az Életképek szerkesztője nem lett, 1847 őszén. Ettől kezdve havi 100 forint fizetése volt, — el se bírta költeni. Jókai akkor Petőfiéknél lakott s havi 22 forintot fizetett a lakásért, s 15 forintot az ebéd- és vacsoráért, melyet az Arany Sasból vitetett haza. Ami pénze

megmaradt, azon divatcikkekkel vásárolt. Házassága után sem voltak pénzzavarai az első időben. Anyja halála után testvéreivel megosztott az apai örökségen, a fehérmegyei birtokot eladták, s a péúzen Jókai megvette a Magyar ucca 21. számú házat. Rövid idő múlva el kellett adnia a házat, részben Laborfalvi Róza leánykori adósságai, részben pedig váltókezességek miatt. 1850 és 1851-ben Jókainak alig volt jövedelme, — kölcsönöket vett fel, s viszonzásul neki is jótállást kellett vállalnia.

1853-ban ezer forintot kapott Jókai a Magyar nábobért; megvette rajta a svábhegyi telkét, melyen később villát épített; meg ezer forint teher maradt a telken, — ezt is leterlesztette Kárpáthy Zoltán honoráriumából. 1854-től 1856-ig hihetetlenül sokat dolgozott, és sokat is keresett. A Vasárnapi Ujságtól havi száz forintot kapott; ebből, s a felesége fizetéséből megélték, az irodalmi honoráriumokat félretehették. De 1858-ban megint váltóbonyodalmaik támadtak, s minden pénz oda volt. A regények, novellák, ujságcikkek nem mérítették ki Jókai erejét; egymásután indította meg irodalmi vállalatait: az Országos Nagy Naptárat, mely hamar megbukott, a Nagy Tükör című lapot, mely jól indult, de végül megbukott, s végül 1858 őszén, az Üstököst, melyből havi 100—150 forint jövedelme volt Jókainak vagy tíz éven át, — s azután semmi. Politikai napilapokkal is próbálkozott: a Hon s később a Nemzet havi 200 forintnál sohasem jövedelmezett neki többet. Az Üstökös első nyolcévi sikere megszerezte számára a balatonfüredi villát 1866-ban.

A színműveknek pénzkeresés volt a főcélja. A nagy siker azonban elmaradt, s így a drámákra Jókai voltaképpen ráfűzetett: elvesztegette velük a munkaidejét. Háztartását, a képviselői tiszteletdíjak nélkül (ülésként 10 forint a régi világban), nem lehetett volna fentartania a hetvenes években.

Jókai óriási irodalmi tevékenységének nagyon sokszor a pénz volt a rúgója. Írni kellett már csak a kereset miatt is. Laborfalvi Róza nagyszerűen adminisztrálta a férjét: este korán lefektette, reggel korán felkeltette, vigyázott az idejére. Ha Jókainak dolgoznia kellett, senki emberfia hozzá nem férközhetett. Emiatt azok, akik érdekeikben sértve voltak, Jókai és Laborfalvi Róza egymáshoz való viszonyáról sok csunya pletykát koholtak és kolportáltak.

Ha a képviselőházban volt Jókai, ott is dolgozott; a fiókjában ott volt a tintásüveg, lilatintával, s a papiros, — azt a kétháromszáz sort, ami egy-egy regényfolytatás volt, tiztől tizenkettőig megírta s az illető lap országgyűlési tudósítójának nyomban át is adta.

Jókai regényei, amikor könyvalakban először megjelentek, rendszeren *négy-öt igen apró kötetre* voltak osztva, — a honorárium miatt, melyet az író sohasem utólag vett fel. De szépen élt, sokat utazott, s így pénze, bármennyit keresett is, sohasem volt, különösen Laborfalvi Róza halála után.

Persze, igen szeretett volna, s akart is anyagilag független, sőt gazdag lenni. Számos regényében fejtegeti pénzügyi nézeteit, a bank, részvénytársaság és a

tőzsde rejtelmait szerette volna megismerni, de mindezt inkább képzelte, mint ismerte. Roppanástól bámulta azokat, akiknek anyagi sikerei voltak, s maga is szőtt pénzügyi terveket. Mikor egy Frettwell nevű angol megcsinálta az első jó vitorlás esőnakokat a Balatonon, az járt a fejében, hogy hajógyárat alapít Fiumében. Errevonatkozó szándékát közölte is a Vasárnapi Ujság egyik kis hírében, abban a hitben, hogy »jelentkezni fognak a kapitalisták«, — e helyett azonban olyan jól mulattak barátai a terven, hogy Jókai jónak látta megcáfolni. Végtelenül fájt neki ez a kudarc, annyira, hogy azzal a tervvel is foglalkozott, hogy Budapestet itt hagyva, Fiuméba költözik. Megfordult a fejében az a gondolat is, hogy miniszteri tanácsos lesz a flumei kormányzóságnál; erről Szilágyi Dezső hamar lebeszélte. Egy jó eredménye azonban volt a tengerparti terveknek: Jókait a barátai beválasztották az Adria tengerhajós társaság igazgatóságába; ebből a nagy írónak szép jövedelme volt haláláig.

A nyolcvanas években, a lapszerkesztést, az Osztrák Magyar Monarchia szerkesztését, a regényeket, a képviselőséget s az igazgatósági díjakat egybeszámitva, körülbelül tizenöt-tizenhatezer forint jövedelme volt Jókainak. S a kiadása — körülbelül ugyanannyi. 1886 után, amikor Jókai özvegyé lett, pénzügyi viszonyai egyre bizonytalanabbakká váltak, úgyhogy mikor az ötvenévi írói jubileum ideje elérkezett — Jókainak nem volt semmije.

Sohasem tudta, hogy a kiadótól mi a járandósága s náluk mi a tartozása; ezért igen elő-

nyös fordulat volt rá nézve, hogy minden új munkájának kiadása egy cég (Révai Testvérek) kezébe került. Legelsősorban rendet kellett csinálni a honoráriumai körül. Jókai ugyanis nem egyszer két kiadónak is eladta ugyanazt a munkát csupa feledékenységből, s e miatt olyan jogi bonyodalmak támadtak, melyeket csak újabb előlegekkel lehetett rendezni. A Révai Testvérek a legmesszebbmenő előzeneséggel kezelték a nagy író pénzügyeit, bár ez igen nehéz feladat volt. Jókainak ugyanis szokása volt, hogy elment a kiadójához, bejelentette, hogy új regényt ír, a regény címét felírta egy névjegyre, s átadva a névjegyet, melyet egyúttal nyugtának is tekintett, mingyárt felvette a honoráriumot. A cím mindig nagyon ötletes volt, s idővel többnyire elkészült a regény is a címhez, — de sajnos, nem mindig. (Az irodalom persze többet veszített ezen a réven, mint a kiadó.)

A Jókai-jubileumnak (1894) legnagyszerűbb momentuma volt a százötvenes Nemzeti Kiadás. Ennek fejében Jókai kapott 100.000 forint honoráriumot, — előre. Gondoljuk csak el: a 100.000 forint akkoriban testvérek között is megért 40.000 dollárt. Jókai hallgatott barátainak tanácsára, s a pénzt betette a Belvárosi Takarékbába. Persze, az évek múltával ez a pénzecske is fogyott, egyre rohamosabban fogyott...

A jubileum után rövid idő múlva hanyatlani kezdett Jókai csillaga. Az 1896-i választáson megbukott; a szabadelvűpárt, nem ismerve fel azt a tényt, hogy mily nagy tisztesség rá nézve,

ha Jókai soraiba tartozik, nem juttatott neki mandátumot. Pár év múlva attól a napilaptól, melybe már másfél évtized óta írta regényeit, egyszerűen elbocsátották, mint kivénült munkatársat. Jókai jövedelme tehát egyszerűen megcsappant s az anyagi gondok annyira fenyegették, miut életében még soha. Jókai második feleségére bízta ügyeinek rendbehozatalát, Jókainé pedig az író kiadóját, Révai Mórt hívta segítségül. Sikert is a tanácskozásokon oly megoldást találni, mely az anyagi gondtól élete utolsó éveire mentesítette Jókait, — noha a párizsi és velencei útnak, a balatoni nyaralásnak, majd a rivierai kirándulásnak költségeit a folyó bevételek távolról sem fedezték.

Jókai szegényen halt meg, azaz számbavehető vagyont nem hagyott hátra. Ha Hegedüs Sándor tovább élt volna, és ha Jókai reá bízta volna anyagi ügyeinek intézését, meggazdagodhatott volna. De Jókai valójában soha nem tudta felismerni a pénz értékét.

Csodálatosan naív volt pénzdolgokban, — mint mindenki, aki egész életén át gyámság alatt volt. Erről sok anekdóta forog közszájon, — de jellemzésül elég ez az egy. Mikor Jókai Róza férjhez ment Feszty Árpádhoz, az esküvő után Jókai így szólt hozzájuk:

— Gyerekek, gondoskodtam róla, hogy jól mulathassatok a nászúton. Itt van egy kis útiköltség! S átadott nekik egy bársony-zacsokban — négy darab tizkoronás aranyat.

Mit tudta ő, hogy mit ér a pénz! Hanem amikor élete végefelé igazán nagy gondokat okozott

neki az az átkozott pénz, amely nincs, — elkéseredésében megírta utolsó fantazmagóriáinak egyikét: »Ahol a pénz nem Isten.« Itt még fel-fellobban a génusza, a leírásokban még a nagy mester, de a mese megszövésehez már kevés volt az utolsót lobbanó mécesben az életerő olaja.

A költő lelke

Az élet minden körülménye közrejátszott abban, hogy Jókai-ból nagy költő legyen.

A származás predestináló ereje legalább is vitás, de a környezeté kétségbevonhatatlan.

Jókai a szó erkölcsi értelmében: igen jó családból származott. Becsület, Isten-félelem, műveltségre és általában tökéletesedésre való törekvés uralkodott a Jókai-házban. Jókai mindig úgy emlékezett vissza a szülői házra, hogy ott »angyali élet« volt, mindenki szerette a családot többi tagjait, soha nem hangzott el közöttük egy haragos szó. Anyagi gondjai se voltak a családnak.

Így a kis Jókai Móric szükségképpen üvegházi palánta volt, melyet még a szél is óvott. Az ilyen ember szükségképpen rendkívül fogékony minden iránt; érdeklődését felkelti, ami mellett más közömbösen elmegy, s fullánként bántja, amit más fel se vesz. Az élet apró és nagy kellemetlenségeivel szemben ellenálló ereje a lehető legkisebb.

Jókai neveltetése egyoldalú volt; puritán szigorúságú szülein kívül a nem kevésbé puritán Vály Ferenc (később sógora a költőnek) »reggeltől estig foglalkozott a lélek-műveléssel«. Nagyon sokat tanult a fiú, naponta már reggel öt

órától kezdve, — nem esoda tehát, hogy »tartózkodó, félénk, halványzínű diák« volt, mikor a serdülőkorba lépett.

Műveltsége sokkal nagyobb volt, mint azé a környezeté, amelybe a család köréből kilépve jutott; s ez a műveltség valódi volt, mert tudása önfegyelemmel, illedőséggel és szerénységgel párosult.

Lelkének alapvonásai között igen nagy szerep jutott a félénkségnek, annyira, hogy ezen sohasem tudott úrrá lenni. A tartózkodó magatartást később leköszörlötte róla az élet, de a félénkség végig kísérte őt hosszú pályáján. Erdemes volna tanulmányozni, hogy hogyan függ össze félénksége a politikai peszsimizmusával. A félénksége az ok, vagy a politikai peszsimizmus is hozzájárult félénkségének fokozódásához? A természetes félénkség mentette meg Jókait 1848—49-ben a nemzetszármára, s a természetes félénkség hajtotta a legnagyobb fantáziával megáldott költőt a politika terén a legrealisabb irányba.

A félénkség többnyire a tudásból származik; az igen bátor emberek hőstetteik elkövetésekor többnyire nincsenek tudatában a veszélynek. Jókai nemcsak az élet jelenségeit látta, hanem bekövetkezhető fejleményeiket is; elméje messze túljárt az eseményeken s ő már aggódott, amikor mindenki más még csak a lelkesedés stádiumában volt. Egészen nyilvánvaló, hogy 1848 következményeit jóelőre nagyon sokal tisztábban látta, mint Kosuth. Az ilyen ember azonban nem játszhatik nagy szerepet a politikában; csak az lehet vezér, aki egy tempóban fut a néppel

s nem veszíti el, messze előre-futásával, a néppel való szoros kapcsolatot. Kétségtelen, hogy Jókainak éppen úgy fájt, mint Petőfinek, hogy nem lehetett a nép vezére, s hogy az általuk idejekorán felismert veszélybe látta rohanni az országot. Ez a fájdalom, ha nem is megteremtője, de éppen úgy oka volt az 1849—53-ban írott hazafias novelláknak és regényeknek, mint ahogyan a kagyló testébe fúródó tövis oka a gyöngy létrejövetelének.

Sokan találgatták már, hogy Jókai divinációjának mi a magyarázata? Ő maga is megpróbálta fantáziájának szárnyrakelését leírni, de a pszichológus számára nem mondott semmit. Jókai sohasem tanulmányozta s nem is ismerte önmagát. Általában nem volt pszichologizáló egyéniség, s ezt Gyulai Páltól Péterfi Jenőig minden kritikusa észrevette. Költészete ezért nem oly »valószerű«, mint ahogyan a nyárspolgári kritikus tapló szíve és szikkadt elméje kívánná s a hősei nagyon ritkán logikusak.

Azt mondják, hogy Jókai világéletében könnyen hívő, naív ember volt; azt is halljuk, hogy »a felhőkben járt«. Közlebb járunk az igazsághoz, ha azt mondjuk, hogy minden ízében költő volt. Ez pedig így értendő: Ha hallott vagy látott valamit, soha nem gondolt arra, hogy az életnek ez a jelensége igaz-e, valóság-e, hanem csak arra, hogy művészi anyag-e? Ez volt az ő egyéni logikája: nem az okszerűség dominált benne, hanem összes következtetéseiének és gondolatfűzéséinek az okszerűség helyett az érdekesség volt a tengelye. Természetes tehát, hogy az életet szemlélve más eredményekre ju-

tott, mint mi, akik a józan, hidedeg logika pórázán járunk, s amikor az életnek általunk is látott elemeiből, (apró kis történéseiből és lényegében hétköznapi figuráiból) megszótte a maga történetét, mi erre álmélkodva mondtuk, hogy »ez nem a valóság, ez a fantázia-szótte mese.« Ami pedig a divináció kérdését illeti, annak is ugyanez a magyarázata. Mi, akik logikusan, »polgáriasan« gondolkodunk, görcsösen kapaszkodunk a tényekbe s csak egyikről a másikra lépve tudunk előbbre haladni; amint következtéseink láncolatában egy szem hiányzik, megáll az eszünk. A költő fantáziája azonban egyszerűen átugorja a hiányzó tények helyén tátongó űrt s tovább szövi a maga csodálatos gondolatait. Ezer és millió esetben mese marad, amit a költő leírt, (s nem is vártunk tőle más, mint mesét,) azon néhány esetben azonban, amikor »ráhíbaz« a később csakugyan bekövetkező fejleményekre, — mi, e »divináció« egyszerű szemlélői megdöbbenve beszélünk »ihletről« és megfoghatatlan »jóstehetségről«. Pedig a költő alkotása mindig divináció, s a költő egyáltalán nem törődik azzal, hogy az ő lelkének szárnyalását a renyhe élet egykor valósággal utólérve fogja-e a költői lélek teremtményeit utólag valóságokká törvényesíteni?

Persze, mások is voltak költők, sőt nagy költők, nemcsak Jókai; miért van az, hogy Jókai többet teremtett? Bőségesebb volt az úgynevezett »venája«? Talán nem. De Jókai egy oly heroikus kor-szakban élt, melyhez fogható Attila óta nem látott a faj, melyből származott. S a heroikus kor-szakban a költőket igazában nem

a hőstettek ihletik meg, (bár az ily korszak azokban is bővelkedik) hanem a sokkal bőségesebb, a lélekre még jobban ható mondák, vagy mondjuk ki bátran: mendemondák. Amikor Jókai talentuma éppen nyiladozott, a nemzet ropantul bővelkedett mendemondákban, melyek sokkal, nagyon sokkal szebbek és érdekesebbek voltak, mint maguk a valóságos hőstettek, amelyek körül keletkeztek. Ezeket Jókai, a »könnyenhívő«, a »naiv« lélek nem méregette a logika rőfjével és fontjával, hanem lelkébe szívta, mint a növény a hajnali harmatot, s megtermette belőlük költészetének virágait.

Nem is olyan megfoghatatlan tehát, hogy a nagy író körül, lelkének ezernyi impressziójából, egy külön mese-világ alakult ki, amelyben ő éppen úgy otthon érezte magát, mint mi a lakásunkban, vagy hivatalunkban. S hogy a kritikusok majd »lélektani lehetetlenségeket« fognak a művelben fölfedezni, azzal tördött legkevesebbet a világon.

De hagyjuk a költészetet, — milyen volt a lelke mint eleven, húsból és vérből való emberé?

A »húsból és vérből való ember« elsősorban fiziológiai lény, s a »lelki tulajdonai« fizikai tulajdonságainak szabatosan felismerhető és kiszámítható következményei. Ilyenek: a szerelmi ügyek. (melyek itt külön fejezetet érdemlenek) s a minden emberben meglevő, köznapi tulajdonságok. Ez utóbbiak közt legáltalánosabb a hiúság, a becsvágy, a családi, rokoni és baráti érzések, általában a szociális érzelmek (közéjük érte a politikát), s az ethikai és vallási érzések, változó nézetek, előfóletek és meggyőződések.

A hiúság a lélek nagyságával

fordított arányban van; minél kisebb az ember, annál jogosulatlanabb a hiúsága. Jókai pedig olyan nagy ember volt, hogy lelke semmi megnyilatkozását nem nevezhetjük hiúságnak. Neki mindahhoz, amit kívánt, joga volt, s a jogosult hiúság voltaképpen nem hiúság, hanem büszkeség, vagy becsvágy. És ha a valóság nem koronázza be a költőnek vágyát, — a valóságban a hiba és nem a költőben. Például íme itt van Jókainak a dinasztiahoz való viszonya. Jókai azt hitte, hogy ő olyan nagy író, hogy őt minden főhercegnek ismernie kell, s az ő műveit minden főhercegnek élvezetnek nyújtanak. Nem világos-e, hogy ennek voltaképpen valóságnak kellene lennie? Mi, a nyárspolgárok, tudjuk, hogy nem minden főherceg tudta, hogy Jókai kicsoda és nem minden főherceg szalasztotta a lakájt egy Jókai regényért, ha egy kellemes negyedórát akart szerezni magának. De Jókai nem tudta. S ha megjelent egy új regénye, elment Révalékhoz, — előkérte a tisztí címtárat, s a kis főhercegeknek és főhercegnőknek egy-egy példányt küldetett kaligrafikusan beírt dedikációval. S ha hónapok mulva a főhercegecske kamarai előljárója egy háromsoros levélben megköszönte a könyvet, a költő boldog volt, hogy »ily élénk őfensége kontaktusa a magyar irodalommal, s a magas körökben ennyire megbecsülik Jókait«. Melyik a szebbik: az igazi valóság-e, vagy az, amit Jókai valóságnak képzelt? És hiú volt Jókai? Nem volt, — mert neki joga volt kívánni, hogy valóság legyen az, amit elképzelt a főherceg irodalom-becsüléséről, s ha az összes főhercegek valósággal falták volna is

Jókai műveit, ez voltaképpen Jókaira nézve nem is lett volna valami kitüntetés.

Néha-néha (különösen a politikában) észrevette Jókai, hogy ambíciói nem teljeseznek. Ez kétségtelenül fáj neki, de sohasem keseredett el: a lélekóriás fölényével tért napirendre a dolog felett. Mikor 71 éves korában kibukott a politikából, csak ennyi szava volt a dolgról: »Hála nemzetem gyengéd figyelmének, felszabadultam a dicsőségörlő malomból.« S mikor 1902-ben egyszerűen elbocsátották egy napilaptól, akkor is csak humorizálva írt erről az esetről, bár akkor már súlyos anyagi gondok kopogtattak az ajtaján.

Hogy családját és barátait szíve mélyébből szerette, hogy szociális mértékkel mérve tökéletes demokrata, a politikában őszintén liberális volt, — ez mind köztudomású. Hogy nem volt irigy, ezt azzal bizonyította be a legszebben, hogy minden ifjú tehetséget akkor portált, amikor ő maga is még csak emelkedni kezdett pályáján.

A »hét főbűn« egyike, a *harag*, voltaképpen nem lelki, hanem egyszerűen élettani termék, — de mert a konvencionális felfogás ezt is a pszichológiába sorozza, hadd emlékezzünk meg róla itt.

Jókai úgynevezett »galambszívű« ember volt; neki nem volt »epéje«. Tehát ha haragudott is, — másként haragudott, mint a községes halandók.

Élete vége felé nagyon bántotta unokahúga, aki egy pillanatig sem titkolta, hogy Jókai második házasságát végzetes eltévelyedésnek tartja. Ezért a költő roppantul »haragudott« és bosszút forralt. Egy reggelen beállított a kiadójához.

— Mór, a Nagypénteki Református Társaság ma délelőtt tizenegy órakor közgyűlést tart. Tudod, hogy a húgom elnököl. Légy szíves, küldj neki tízezer koronát és egy levelet, amelyben közöld, hogy ezt a pénzt Jókainé Nagy Bella megbízásából küldöd a Nagypénteki Református Társaság céljaira. Az lesz a legrettentőbb bosszú, ha Jókainé Nagy Bella adományát a húgomnak kell a közgyűlés elé terjesztenie!

Révai megnyugtatta Jókait, hogy »rendben lesz minden«, de mivel a költő számlája már e nélkül is tetemes deficitet tüntetett fel, a tízezer koronát nem volt miből elküldeni a Nagypénteki Református Társaságnak. Jókai pedig, miután »bosszúvágyát« teljesen kielégítette, még abban az órában elfelejtette az egész dolgot, sőt többé már nem is haragudott a húgára.

A hőlős porhüvelyé

Hetvenkilenc évet élni csak ép testtel lehet, gondolja az ember, — s ebben nincs igaza. Mert az ép, erős szervezetű embert könnyen elviheti a hirtelen jött betegség, s a gyenge, beteges test nagyon sokáig élél, ha okosan gondozzák.

Jókai a születésétől fogva sápanya volt; ezért jobban is gondozták, mint testvéreit. A pápai kollégiumból azért vitték Kecskemétre, hogy ott megerősödjék. Emlékezéseiben heroikus dolgokat ír arról, hogy mennyit tornázott, mennyit vívott és csupa sportból micsoda mázsásköveket emelgetett ő Kecskeméten. Mindezt »cum grano salis« fogadhatjuk, — azt is, hogy »a puszta padlón aludt és egy lepedővel takarózott s a rajz-

tabla volt a vánkosa«. Földrajzi képtelenség, amit a kecskeméti diákévekről ír: »Olyanok lettünk, mint a vas-csövek, s kinek máskor a szellő is megártott, télviharban, hófuvatban elszánkáztam pajtásaimmal Szentesre a kaszinó-bálba s reggelig tartó csárdás után megint vissza Kecskemétre, hogy leckét ne mulasszunk. Meg se látszott rajtunk a korhelykedés«. Amikor egyenként leírja iskolatársait, szerény dicsekvéssel hozzá teszi: »En sem voltam valami bagolyrúgta vakarcs«. »Vakarcs« az utolsó, a későn jött gyermek; a költő valóban az utolsó gyermek volt a családban, s hogy az életképessége csekély lehetett, azt valószínűvé teszi az a körülmény, hogy az előtte született gyermek születése után hamar meghalt.

Ifjúkori betegségeiről keveset tudunk. Az 1839—40.-iki télen, mint feljegyezte, »hagymázt, tüdőgyulladás és kanyarót« kapott. Ez sok; lehet, hogy hibás volt a diagnózis, lehet, hogy a költő rosszul emlékezett, de lehet az is, hogy valóban kiállotta mind a három betegséget.

A következő iskolai évben Pápán tanult, ahonnan hazatérve valósággal megrémítette a családját százalmas külsejével. Jókai ezt annak tulajdonította, hogy Pápán sokat tanultak és sokat filozofáltak; Hegel azonban valószínűleg ártatlan volt a dologban. Állapotának szubjektív tüneteit így írta le: »Szúrás a mellben, folytonos égés a gégecsőben, sebes szívdobogás, a síránközsig fajult érzékenység, kifárasztó álom, a fej nehézsége.« Azt mondja Jókai, hogy mindez csak »beteges képzelődés volt«, — nem volt neki semmi baja, de ismert egy Szilágyi

nevű hektikás fiút s annak a tüneteit tanulmányozta annyira, hogy végül az összes szímtomákat érezte önmagán. Lehetséges; az ellenben bizonyos, hogy ha ekkor még nem is volt tuberkulótikus, a hajlam már megvolt benne reá.

Bármily csodás dolgokat ír is arról, hogy Kecskeméten mennyire megizmosodott, mikor 1845 tavaszán Jókai Pestre költözött, Petőfi így mutatta be a társaságának:

— No, fiúk, ide nézzetek! Ez a kisasszonyos gyerek nem más, mint Jókai Mór.

Húsz éves és egy hónapos korban még »kisasszonyos« volt a külseje, félnék és tartózkodó volt a viselkedése. 1847-ben megint volt valami baja a tüdejével, de csak 1861-ben tört ki rajta a tuberkulózis oly erővel, hogy csak-nem elragadta a halál, amely elől Balatonfüröden keresett és talált menedéket. Sokkal később, a kilencvenes években többször kínoztatta a bronchitis, de a kodeines kezelés megmentette. Halálát végezetül egy tüdőgyulladás után beállott szívbenulás okozta.

Tegyük a költő porhüvelyét elének a boncoló asztalra, s szubjektív elbeszéléseit vessük egybe az objektív leletekkel.

Középtermetű, jó esontozatú, de gyengén fejlett izmokkal bíró ember fekszik előttünk. A mellkast feltárva, a boncoló orvos diktálja leleteit: »Jobboldali, lefolyt tüdőgyulladás nyomai; friss, savós, rostonyás izzadmányos eltolt mellhártyagyulladás, heveny hörgőhurut, a lép heveny duzzadása, a szívizomzat jelentékeny parenchymás elfajulása, a szív kezdődő kitágulásával. Nagyfokú tüdővízényő és vérbőség. Hegesen gyó-

gyult régi tuberkulózis nyomai mindkét tüdőben, következményes hörgőtágulatokkal. A mellhártyán kiterjedt heges összenövések. Középfokú ütőérelmeszesedés, mindkét szívfél mérsékelt túltengése. A máj és a vesék öregkori sörvadásza. A gyomor mérsékelt tágulata és idült hurutja. «Az előttünk a boncoló asztalon heverő ember abban az állapotban, melyet a boncolókés elénk tárt, meghalhatott; de ugyanezekkel a tünetekkel elvégre élhetett volna is még egy ideig, mert a halált közvetlenül megelőző betegség, a tüdőgyulladás már leviharzott, s az utána jelentkező metapneumonikus mellhártya-izzadmányt a szív esetleg még elbirhatta volna. Úgy látszik, hogy az az anatómiai adatokból ki nem kalkulálható valami, amit életerőnek hívnak, már fogyatékán volt, talán más, nem fiziológiai hatások folytán, — azért halt meg a költő 79 éves és 2 és fél hónapos korában.

A boncolás igazolta, hogy az 1861.-i tuberkulotikus betegség valóban nagyon veszedelmes volt. Igazolta azt is, hogy Jókainak életében többször volt tüdő- és mellhártyagyulladás. Egyébként azonban a szervezete, korához képest, tűrhető volt; 79 éves korban az érlemeszesedés rendszeren már nagyfokú az olyan embernél, aki erős dohányos és rendszeresen él szeszitalokkal; ez utóbbiak sokkal több nyomot hagynak a májon és a vesén, mint amennyit Jókainál láttunk, s a gyomor mérsékelt tágulata is igen kielégítő lelet oly embernél, aki reggelire legszívesebben paprikaszalonnát evett papramorgóval, s 79 éves korában a disznókörmös-bablevest tartotta a legkívánatosabb eledelnek.

Jókai általában szerencsésen

konzerválta magát egész a haláláig.

Minek boncolták fel?

Jókai szerelmei

Jókai sohasem volt szerelmes.

Ma, ha élne, a legelőnkebben tiltakoznék ez ellen, mert úgy első, mint második házassága alkalmával véghetetlen, földöntúli szerelmet szuggerált magába.

Jókai, aki tizenhét éves koráig »az úrvacsorán kívül egyéb bort nem ivelt«, a szerelmet csak az irodalomból ismerte még ifjúkorában is. Pápai diákkorában a házigazdája leánya csinos volt ugyan, de vele csak arról szokott beszélni, hogy mi lesz ebédre? Kecskeméten, tizenhét-tizennyolc éves korában már jobban megérezte a szállásadónőjét és megállapította róla, hogy »magas, karesú termet, hosszúkás arc, barnapiros színnel, kicsiny, esigametszésű ajkak, finom, egyenes orr, vékony és meghajlott szemöldök, s kicsoda szemek!« Ez az elismerés persze, még nem szerelem. De nem vall szerelemre a kecskeméti években a következő feljegyzés sem: »Szívem mágnese a szép kékszemű, szőkehajú Frankó Julcsa volt«, — mert nyomban utána elsorolja azokat a kecskeméti leányokat, akik sokkal szebbek voltak, mint Frankó Julcsa. Aki szerelmes, még ha diák is, nem hajlandó más hölgyekről azt hirdetni, hogy azok sokkal szebbek, mint az ő szívének mágnese.

Pest abban az időben, amikor Jókai idekerült (1845), még nem volt az a laza erkölcsű város, ami ma, és Jókai nemesak tanulta a mai fogalmak szerint igen szigorú erkölcsi elveket, hanem vallotta és követte is. Az »olcsó sze

relem» abban az időben megvetett volt, a szerelem »kiérdemlésére« pedig nem volt Jókainak se ideje, se bátorsága. Olyan erkölcsös és olyan szemérmes volt, mint egy jólnevelt leány.

Ez az előzménye annak, hogy Laborfalvi Rózába »beleszerelt«.

A nagy szerelmek régi formuláját, amely szerint »meglátni és megszeretni őt egy pillanatnak műve«, Jókai a maga ideális naivitásában hitte, annál is inkább, mert egyedül csak ez illett az élet romantikus felfogásához. A valóság azonban nem volt olyan romantikus, mint aminőnek az író lefestette.

Jókai, mint többször megírta, 1848 március 15.-én találkozott először Laborfalvi Rózával, a színpadon, ahonnan a néphez beszédet intézett. Róza a közönség tapsai között egy nemzetiszín kokárdát tűzött fel Jókai mellére. »Ez volt az eljegyzésünk, írja Jókai. Ha egyszer elfogadtam a kokárdát, azt nem lehet többé letagadni.«

Egy kokárda elfogadása persze még a legnagyobb romantikust sem kötelezi eljegyzésre és házasságra. A kokárda elfogadása után Jókainak eszébe se jutott, hogy a dolognak folytatása is lehet, mert igen meg volt lepelve, amikor egy héttel később, március 22.-én Róza egy selyem sapkát küldött neki ajándékol. Illett, hogy az ajándékot megköszönje a fiatal író; felöltötte tehát nagy sebészen csináltatott nemzetőri atil-láját, kardot kötött, puskát vett a vállára, jól megtöltötte a táskáját ólomgolyókkal és elment látogatába Laborfalvi Rózához.

Róza részéről március 15.-én kezdődött a szerelmi regény, Jókai részéről csak 22.-én. A fekete-hajú, dústermetű, csupa vér és

szenvedély-művésznő még szépsége teljességében volt; a fiatal író tekintélyes bajusza és szakála ellenére még piruló gyermek volt hozzáképest. Ha igaz az, hogy az ellentétek vonzzák egymást, akkor itt minden ok megvolt a vonzalom felébredésére. Jókainak roppantul hízelgett, hogy a leg-híresebb művésznő ennyire kitüntette. Művésznők és írók életében szinte a mindennapi epizódok egyike maradt volna az ily találkozó. De Jókaira, aki az anyján kívül nőt még soha nem csókolt meg, más hatása volt az első félénk, de »igazi« csóknak, melyet bizonyára könnyen követett a második. S ha Jókai megtanulta, hogy mi a szerelem, — ennek minden konzekvenciáját feltétlenül levonta, mert erkölcsi egyéniségének csak ez az eljárás felelhetett meg. Nem a március 15.-i kokárda, hanem az első csók után filozofált az író: »ha elfogadok egy szívet, azért a magamét adom oda, s ahol a fizetés »becsület«, ott nem fizetek gyalázzattal.« El is vette Rózát, abban a hitben, hogy ezzel tartozik neki, sőt abban a hitben, hogy szereti őt.

A következő két év alatt még nagy szerepe van Rózának az író életében; apró feljegyzések kiemelik Róza hitvesi és házi-asszonyi magasztos erényeit s ez az elismerés még csak növekedik a »Politikai divatok« és a »Tengerszemű hölgy« írása közben feléledő reminiscenciákban. De az a Róza, aki a házasság kalandos megkötése után szerepel Jókai írásaiban, már nem a szerelmes nő, hanem inkább az anya helyettese, a hű barátnő és a derék gondozó, 1851 után már ninesen más kimutatható szerepe Rózának Jókai regényes életében. Barátság, tisztelet, hódolat, — minden

Saxlehner András

Hunyadi János

természetes keserűvize

több mint 60 éve van a világ minden részében használatban és világhírét felülmúlhatatlan kiváló gyógyhatásának köszönheti.

*

A Hunyadi János természetes keserűvíz nemcsak elsőrangú hasajtó, hanem kiváló gyógyszer is. Orvosok ajánlják székrekedésnél, emésztési zavaroknál, elhízásnál, aranyeres bántalmaknál, vérkeringési zavaroknál, a gyomor, vese és máj táplálási rendellenességeinél, női bajoknál stb.

*

Rendes adag felnőtteknek este lefekvéskor, vagy reggel felkelés előtt egy pohárral éhgyomorra. Gyermekek megfelelőleg kevesebbet tejjel keverve.

»Ezen keserűvíz mindig ugyanazon kitűnő hatályossággal bírónak bizonyult.»

Dr. Korányi Frigyes Budapest

*Kir. tan., a Kir. Magy. Tud. Egyletnek belgyógyászati tanára,
az Országos Közegészségügyi Tanács másodelnöke stb.*

NAPILAPOK, FOLYOIRATOK, HETI-
LAPOK, ÁRJEGYZÉKEK, KÖNY-
VEK, KERESKEDELMI ÉS
PÉNZINTÉZETI NYOM-
TATVÁNYOK, ÉRTÉK-
PAPÍROK ÉS FAL-
RAGASZOK

UJSÁGÜZEM

KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDAI R.-T.

BUDAPEST
VIII. KERÜLET,
RÖKK SZILÁRD
UCCA 9. SZ. ✱ TELE-
FÓN KÖZPONTI IRODA :
JÓZSEF 18—52. TELEFÓN
IGAZGATÓSÁG : JÓZSEF 5—93.

NAPPAL FOTEL-ÉJJEL ÁGY

32 aranyéremmel és a legfelsőbb elismeréssel kitüntetve

SCHÖBERL RÓBERT

magyar királyi udvari bútorgyárosnál, Budapest, IV., Haris-köz 4.

ELSŐ MAGYAR KÁBELGYÁR R.-T.

Saját dróthuzódájából szállít vékony vörösrézdrótokat, ónozottat is, dinamódrótokat, csupasz kábeleket és mindenfajta szigetelt vezetéket.

GYÁRTELEP:

BUDAPEST, I., FEHÉRVÁRI ÚT 124. SZ.

VÁROSI IRODA:

BUDAPEST, V. KER., RUDOLF TÉR 5. SZ.

PÜSPÖKI URADALMI BÉRPINCE R.-T.
V A C

BUDAPEST * BUDAFOK

KÖZPONTI IRODA: BUDAPEST,
IV. KER., VÁROSHÁZ UCCA 4.

TELEFÓN: 19—40, 134—90

PALACKOS ÉS HORDÓS BORKÜLÖNLEGESSÉGEK

A MAGYAR KIR. ÁLLAMVASUTAK
HIVATALOS MENETJEGYIRODÁJA

Sürgőny cím :
Menetjegyiroda.

*

Vezérigazgatóság:
* IV., Mária Valéria ucca 7. *
Telefón: 10 - 62.

Főiroda:
Vigadó-épület.

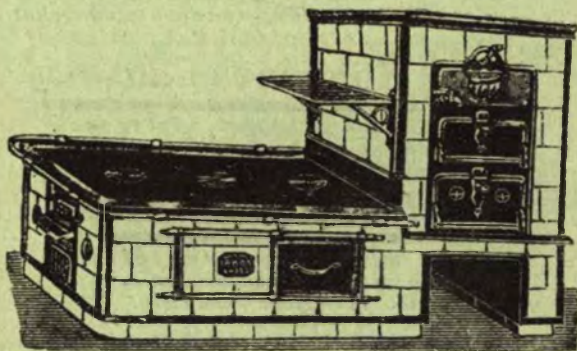
Telefonszámok : Utazási ügyek : 75—15, Hálókocsiosztály : 10—57, Fűrdőosztály :
József 135-98, Banksztály : 133—61, Útlevel-vízum : 10—47, Utipoggyász : 32—06.

**Vasútjegyek, hajójegyek és hálókocsi-
jegyek kiadása belföldre és külföldre.**

Budapesti fiókirodák : I., Szt. Gellért tér 1. (Gellért szálló) Telefón : J. 88-13. Margit körút 31/33. Telefón: 102-44, VIII., Fiumei út 3. (Baross tér) Telefón: J. 135-30, Erzsébet körút 45/47. (Royal szálló) Telefón : J. 119-34, Rákóczi út 9. Telefón : J. 120-71. — *Magyarországi fiókirodák :* Békéscsaba, Debrecen, Eger, Győr, Gyöngyös, Hódmezővásárhely, Kaposvár, Kecskemét, Keszthely, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Komárom, Mezőtúr, Makó, Mátészalka, Miskolc, Mezőkövesd, Nagykanizsa, Nyíregyháza, Oroszáza, Pápa, Pécs, Sátoraljaújhely, Sopron, Szeged, Szekesfehérvár, Szolnok, Szentes, Szombathely, Tapolca, Törökszentmiklós, Veszprém, Zalaegerszeg. — *Külföldi fiókirodák és képviselők :* Amsterdam, Leidchestraat 5. (Liszone & Zone), Berlin, Unter den Linden 57/58. (M. E. R. Bureau), Potsdamer Bahnhof (M. E. R. Bureau), Bahnhof Friedrichstrasse (M. E. R. Bureau), Bucarest, Strada Academiei 21. (S. A. R. D. E. V.), Fiume, Via XXX. Ottobre 3, Frankfurt a/M. Kaiserstrasse 17. (M. E. R. Bureau), Hauptbahnhof (M. E. R. Bureau), Köln, Domkloster 3. (M. E. R. Bureau), Newyork, 133. Second Avenue, Kiss Emil Bankháza, Wien, I., Schottenring 18/a. (Schenker), I., Friedrichstrasse 1. (O. V. B.), Prága, Míkulandska 7. (Cedok).

HÁZTARTÁSI, URASÁGI,
VENDÉGLŐI, INTÉZETI

TŰZHELYEK

LAKOS LAJOS
TAKARÉKTŰZHELYGYÁR R.-T. BUDAPEST

KÖZPONTI IRODA ÉS GYÁR :
VIII., BEZERÉDY UCCA 8.

TELEFÓN : JÓZSEF 21—34.

VÁROSI ÜZLET ÉS RAKTÁR :
IV., VÁCI UCCA 40. (IRÁNYI U. SAROK)

TELEFÓN : JÓZSEF : 153—52.

RIGLER JÓZSEF EDE

PAPÍRNEMÜGYÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
BUDAPEST

Könyomda

*Készít megrendelésre részvényeket,
betétkönyveket, utalványokat,
levélpapírosokat, váltókat.*

Könyvnyomda

*Készít megrendelésre mérlegeket,
alapszabályokat és minden-
nemű nyomtatványokat.*

Üzletikönyvgyártás

*Készít megrendelésre rovatolt
papírosokat, bankkönyveket a
legtartósabb és legjobb kivitelben.*

Boritékgyártás

*Készít megrendelésre és szállít
raktárról levélboritékokat bármely
kivitelben és levélpapírosokat.*

*Elvállalja minden e szakmába
vágó összes munkák elkészítését.*

Központ:

VI., RÓZSA UCCA 55.

*Fiókraktár:

V., FÜRDŐ UCCA 10. — IV., VÁCI UCCA 33.

Fióktelep:

NAGYVÁRAD, RUSTSUK (Bulgária).

GRAFIKAI INTÉZET

ALAPÍTTATOTT:
1865

R.-T.

SÜRGÖNYCÍM:
GIRT

BUDAPEST, VII., ERZSÉBET KÖRÚT 5
TELEFÓN: JÓZSEF 122—42 ÉS JÓZSEF 122—43

KÖNYVNYOMDA,
K Ö N Y O M D A,
KÖNYVKÖTÉS ZET,
VONALÓZÓINTÉZET,
MÉLYNYOMÁS ÉS
OFFSET-NYOMÁS

KÜLÖNLEGESSÉGE:
ÉRTÉKPAPIROK ELŐÁLLÍTÁSA

DR. PAJOR SZANATÓRIUM

BUDAPEST,
VIII., VAS UCCY 17.
A főúró központjában

Felvételnek: bel-, ideg-, sebészi és nő-
beteg; külön osztályokkal szülönök,
urologiai (vese, hólyag, prostata) és orto-
pédiai (hátgerincelferdülések, benu-
lások, gyermekkori hűdés, végtagdiffer-
mitások stb.) betegek részére. Gyógy-
tényezők: diétás konyha, vízgyógy-
intézet, Zander- és ortopédiai gyógy-
termek, modern műtőtermek, szülő-
szoba. Röntgen- és vegyi laboratórium.
Szakszerű, gondos gyógykezelés és ápo-
lás, mérsékelt árak, bejárók részére is.

EZÜST EVŐKÉSZLETEK

SPECIÁLIS

ÜZLETE

Szigeti
és

**BUDAPEST, IV.,
MÚZEUM KÖRÚT, 17.**

Nándor
Fia

ÉKSZERÉSZEK

ALAPÍTTATOTT: 1867. ÉVBEN
TELEFÓN: JÓZSEF 103-16.

kimutatható az irodalmi és pszichológiai adatokból, de szerelem nem.

A kitűnően nevelt fiúból kitűnően nevelt férj lett. Csak tíz, tizenöt évvel Róza halála után jön ki az író tollából, félig tréfásan, félig komolyan az első vallomás: »nagy zsarnok volt!«

Sokat köszönhet Jókai az ő Rózájának: írói sikereinek nagy részét, sőt az életét is; de szerelmi boldogságról nem beszélhetünk. Abban a kis regényben, mely házasságukat megelézte, nem Róza, hanem »a nő« volt az igazi hősnő, s mindazt, ami történt, az író dús fantáziája növelte szerelemmé.

A költészet annyira betöltötte Jókai egész lelkét, hogy az igazi, mélységes szerelem számára nem maradt benne hely. Neki nem voltak kalandjai; nem is lehetek, hiszen hét lakat alatt őrizték. De amikor, a kalitkából kiszabadult (csak egyszer), mégis majdnem megégette szárnyait. 1874-ben Berlinbe utazott, — Róza nélkül. Kertbeny bírta rá erre az útra, melynek főcélja az volt, hogy műveinek német fordításából egy gyűjteményes kiadást rendezzenek. A 49 éves íróra igen nagy hatást gyakorolt egy berlini asszony, — másnak a felesége, két gyermeknek az anyja. Ezt a bonyodalmat nem lehetett oly egyszerűen, az erkölcsi elvek egyszerű alkalmazásával megoldani, mint az 1848.-it; egy kirándulás az Északi tengerre, egy tragikus jelenet, egy néma búcsúzás — és a költő lelkében már csak az emléke maradt meg ennek a fellobbanásnak is, mely lehet, hogy csak egyoldalú szerelem volt, de kétségtelenül ideálisan tiszta volt. De nem volt igazi szerelem ez se, mert a költő csak

egy évig frogatott és küldött apró ajándékokat a német hölgynek, s aztán tökéletesen elfelejtette.

Róza halála után nagy, mélységes fájdalmat érzett a költő, s jól esett neki, hogy ezt a fájdalmat egy nagy, nagy szerelem következményének érezze és tűntesse fel. Olaszországba utazott »feledni«. Hazatérve a »kialudt vulkán« szerepében érezte magát, s bár most már szabad volt, a nők nem érdekelték. (61 éves volt.) Tíz évvel később rezignációval írja: »Szép asszonyok, tündéralakok álomképei már nem kísértenek, — alusznak már tengeralatti kristálygrottáikban.«

Pár év múlva azonban, 74 éves korában, (1899 szeptember 16.-án) újra megnősült Jókai. Egy 20 éves színésznőt vett el, Nagy Bellát. Akkoriban igen nagy szenzáció volt ez, s ma már feljegyezhetjük, hogy ezt a házasságot nemcsak a családnak, de a közönségnek egy része is rossz néven vette a nagy írótól. A közönség a legnagyobb zsarnok, s azt képzei, hogy joga van kedvenceinek még a magánéletébe is beleszólni. A halhatatlannak már életében sem szabad egyszerűen embernek lennie.

Jókai második neje egy Grosz nevű szabolcsmegyei gazdasági gépésznek a leánya. Az apa halála után a népes Grosz-család Pestre került, s a legnagyobb leány, Bella, színi pályára vágyakozott. 18 éves korában elment Jókaihoz és támogatást kért tőle, hogy színésznő lehessen. Írók, színészek és művészek százai kértek már támogatást Jókaitól. Nagy Bella kapott tíz forintot, s ami ránézve fontosabb volt: ajánló levelet Rákosi Szidi színiiskolájába. Jókai érdeklődött a

fiatal leány tanulmányai és haladása iránt s amikor az iskolát elvégezte, annyira pártját fogta, hogy vendégként fel is léptették Budán a Krisztinavárosi Színkörben, s Nagyváradon és Pozsonyban. Jókai mindenüvé elkísérte s gondja volt rá, hogy a lapokban lehetőleg jó kritikát kapjon. Az újságírók készséggel álltak Jókai szolgálatára. Minél nyiltabb volt azonban a pártfogás, annál többet beszéltek róluk, s ősi hazai szokás szerint, a pletykák és rágalmak végeláthatatlan sorozata indult meg körülöttük. Jókai, aki nem csupán a társadalmi életben, de szívben-lélekleben gavallér volt, egy pillanatig sem habozott »levonni a konzekvenciákat«, úgy, mint 1848-ban, s nőül vette Nagy Bellát.

Legközelebbi rokonai megdöbbenek. Nemesak attól féltek, hogy ez az ügy ártani fog az író nimbuzásának, hanem attól is, hogy ártani fog az egészségének is. Mindenesetre joguk volt a család új tagját szeretni vagy nem szeretni, — s az utóbbit választották. Sajnos, ezt néha kifejezésre is juttatták, s ezt nem tehetnék anélkül, hogy Jókainak igen nagy fájdalmat ne okoztak volna. Jókaiiban roppant erős volt a családi érzés, — végrendeletében még igen távoli rokonairól is megemlékezett. S eddigi közvetlen környezetéből most már nem érintkezett vele többé senki. Nagy családi perpatvar támadt ebből, amit ma már bizonyára azok is igen sajnálnak, akik az ügy szereplői közül még élnek. Feljegyezhetjük azonban, hogy Jókaival csak a család egyik része szakított, fivére Jókai Károly és annak családja élete végéig jó rokoni viszonyt tartott a nagy íróval és ifjú nejé-

vel. A Jókai utolsó éveit megkeserítő ügyek napfényre fognak egykor kerülni, de nem hogy árnyat borítsanak reá, hanem, hogy növeljék vele szemben a világ tiszteletét és bámulatát s a mártírság fényét derítsék halhatatlan alakja fölé.

Jókai második házasságának ügyelben is korrekt volt és gavallér tetőtől talpig.

Családjával legelőször is az anyagi ügyeket rendezte. Fesztyéktől elköltözött, és bár jogi kötelezettség erre nézve nem állott fenn, az anyagiakra nézve egyezkedett. A svábhegyi telek és villa értékének felét kiíratte azon a címen, hogy a telek »közszeremény« volt Laborfalvi Rózával, megváltotta Laborfalvi Róza ékszerreit is, és egyéb címeken összesen 44000 forintot fizetett. Az »osztály« után Jókai most már egyedüli tulajdonosa maradt a svábhegyi villának, s a nevére akarta iratni. Az egyességi jegyzőkönyvből azonban kifejezték a telekkönyvi bejegyzésre való felhatalmazást, s amikor ezt Jókai már nagyon sürgette, végül azt a választ kapta, hogy csak az esetben engedik meg a bejegyzést, ha Jókai egész vagyonát még életében az elhagyott gyermekek azilumának ajándékozza.

»Hallottál már ehhez fogható bolondot? írja Jókai. (Megjegyzem zárójelben, hogy én már befizettem kétezer forint alapítványt az országos lelencház intézményének, pedig ez intézmény okait nem én szaporítottam.) Hát nem örült egy ajánlat ez? Hiszen ha én azt elfogadom, hát megérdemlem, hogy az a nő, aki most úgy szeret, tisztel, boldogít, e megalázás, kitagadás után meggyűlöljön, megutáljon, meggyalázzon.

Hát azt akarják, hogy az én mostani édes otthonom egyszerre átváltozzék Paradicsomból pokollá! Szerencsére közbelépett Dárday Sándor államtitkár, s rábírta Fesztyt, hogy a pillanatnyi vesztélyből és elkeseredésből előadott kívánságát vonja vissza. Így Jókai végül mégis saját nevére irathatta az egész svábhegyi »dominiumot«.

Jókai az öregember és a becsületes ember makacsságával annál jobban ragaszkodott második feleségéhez, minél több jelét látta annak, hogy ez a házasság a családjának nem tetszik, s végtelenül hálás volt azok iránt, akik vele a rokoni érintkezést tovább is fentartották. Egyik rokonának így írt a feleségéről:

»En Bellát 18 éves kora óta ismerem, amidőn drámai művészi tehetségét megismertem; azóta folytonosan én voltam a pártolója. Életének minden mozzanatát jól ismerem; szegény leány volt, munkája után élt, otthon a becsületes családnál a konyhamunkát végezte, főzött, dagasztott, mikor a tanodából hazatért s amíg mesterszerepeit tanulta, az alatt ruháit, jelmezeit varrta maga. A szegénység nem vitte kísértetbe, sem semmi fényes csáb.«

Ez a pár sor nem Jókainét jellemzi, hanem Jókait; a szeretett nő alakjából így formálta meg fantáziája a nagy művésznő alakját. A beteges, elhagyatott öregembernek azt a természetes vágyát, hogy legyen körülötte valaki, aki gondozza s gyöngédséget és szeretetet tanúsít iránta, a fantáziája ugyanígy növelte meg szerelemmé. Neki sejtelve sem volt róla, hogy ez a szerelem nem valóság, — ő valónak képzelte ezt is, mint fantáziájának egyéb termékeit, — s elvégre rá-

nézve az volt a fontos, hogy megtalálta benne ugyanazt a ki-elégülést, melyre az igazi szerelmes szomjazik.

Jókai igen tetszett magának új szerepében s egyre-másra írta feleségéhez a gyengénél gyengébb verseket; a szerkesztők ugyan vakták a fejüket, de Jókai mégis csak Jókai volt, s a verseket közzölték. Persze, nem a nagy hév diktálta a verseket, hanem inkább a hála felesége iránt s az a vágy, hogy a megénekelte nagy boldogság láttára szünjék meg végre az a sajnálkozás és szájalom, melyet a költő iránt sokan igen tapintatlan formában tanusítottak. Jókai késői »szerelmében« ezek szerint nincs semmi természetfölötti, nincs semmi megfoghatatlan vonás, — emberi érzés volt az minden ízében, ha nem is volt szerelem, s Jókainak minden vítan felül joga volt hozzá.

„És most aludni fogok...“

Jókai a halála előtt tíz napig volt beteg, de ebből a tíz nappól csak a két utolsó keltett komoly aggodalmakat környezetében és orvosaiiban, s a betegség kezdete megfoghatatlan.

1904 április 25.-én reggel Jókai Nizzából Budapestre érkezett a feleségével, anyósával és a felesége két nővérével. Otthon ebédelték az Erzsébet körút 44. számú házban; Jókai jóízűen evett s ebéd után a feleségével kocsizott a városban. Három óraker érték haza; az író jókedvű volt, élénken beszélgetett, s azzal vonult vissza a szobájába, hogy egy kicsit pihenni akar. Negyedóra múlva a szobájából kétségbeesett kiáltozást hallottak. A leányok berohantak a szobába és látták, hogy az öreg

úr a földön ül, kezeit a hasára szoritja. »félrebeszél« és jajgat. Lefektették s telefonáltak dr. Stricker háziornosnak és Korányi tanárnak. A leányok azt hitték, hogy Jókait szélütés érte. Dr. Stricker, aki egy negyedóra mulva látta a beteget, megállapította, hogy szélütésről szó sem lehet. Jókai egészen nyugodt volt, még csak nem is panaszkodott; kijelentette, hogy semmi fájdalmat nem érez, s az előzményekről csak annyit mondott, hogy hirtelen nagy fájdalmat érzett a hasában és hirtelen összerogyott. A vizsgálatnál az orvos semmit nem talált, ami akár a fájdalmat, akár az összeesést megmagyarázhatta volna: a hasfal puha volt és nem érzékeny, a beteg eszmélete teljesen tiszta, feleletei teljesen logikusak voltak. Mivel azonban hőmérséklete 39·6 volt, az orvos elrendelte, hogy maradjon ágyban. Jókainak csak egy kívánsága volt: egy pohárka bort kért. Miután az orvos tudta, hogy a beteg rendszeresen iszik naponta többször bort és konyakot, hozzájárult ahhoz, hogy szamorodnit és konyakot napjában többször is adjanak neki; a beteg állapotát különben sem tartotta súlyosnak. Csak a negyedik napon látta ismét a beteget az orvos. Jókai egyáltalán nem tartotta magát betegnek s közölte az orvossal, hogy másnap jelen akar lenni az Adria közgyűlésén. Tekintettel arra, hogy még mindig volt egy kis láza, az orvos rábeszélte, hogy maradjon otthon.

Május 1-én az orvos Jókait már házmentesnek találta, s jelezte, hogy a beteg másnap alkalmasint fölkelhet.

Május 2-án óvatosságból megvizsgálta az orvos a beteget, s azt

látta, hogy a has puffadt. Tejet ajánlott a betegnek, aki azonban ezt visszautasította, s helyette tojásos levest, bort és konyakot kívánt. Mindezt megkapta. Az orvos a gyomorbántalmat annak tulajdonította, hogy a beteg sohasem szokott köpni, még köhögéskor sem, hanem a hörgők váladékait mindig lenyelte. Az orvos figyelmeztette, hogy ez most ártalmas lehet: a váladékot ki kell ürítenie. A beteg megígérte, hogy »majd megpróbálja«, — csak tejet ne adjanak neki, mert azt nem tűri a gyomra. A felkelésről szó sem lehetett.

Másnap, május 3.-án délután 5 óra tájban kezdett a beteg állapota rohamosan súlyossá válni.

Jókai felült az ágyban s kijelentette, hogy »elég volt a betegségből«, most már fel fog kelni. Lárait le is bocsátotta az ágyról, de nem tett kísérletet a felkelésre, hanem merően maga elé bámult, majd nagyon elsápadt, s ha felesége el nem kapja, a falnak esett volna. Mivel a lélekzete el-elakadt, sürgősen elhívták az orvost. Mire dr. Stricker megérkezett, a beteg már nem lélekzett. Az orvos rögtön mesterséges légzést alkalmazott s magához térítette a beteget, aki mihelyt feketekávé-t kapott konyakkal, annyira eszméleténél volt, mintha semmi baja sem volna s nyugodtan beszélgetett mély, »szonorikus hangján« a környezetével. Az orvos még hideg borogatást rendelt a mellére, de ez ellen a beteg élénken tiltakozott; azt azonban megengedte, hogy a mellkas felső részét a felesége borszeszes vízzel lemossa.

Május 4.-én reggel az álmaidról beszélt a környezetének, nagyon élénken és jókedvvel; gyermek-

koráról álmodott és az anyjáról. Az orvos a szív működéssel nem volt egészen megelégedve, — ajánlotta a betegnek, hogy bátran igyék egy kis konyakot, s inkább óvatosságból, mint szükségből kámfor-injekciót adott neki. A beteg szová tette, hogy állapotáról az ujságok útján bulletint kellene kiadni, s miután a doktorral ezt a kérdést megvitatta, ő maga diktálta le az orvosi jelentés szövegét. A beteg egyáltalán nem gondolt arra, hogy állapota már válságos lehet, — elég élénken kérdezősködött minden felől s rendelkezett a házi dolgokban.

A következő éjjel nyugtalanul aludt, kellemetlen dolgokról álmodott s gyakran fölébredt. (Általában mindig álmodott, ha aludt, s órák mulva is jól emlékezett az álmaira.) Május 5.-én reggel fel akart kelni. »De most már ideje, hogy dolgozzunk!« mondotta. Mivel nem volt annyi ereje, hogy felkeljen, nyugodtan az ágyban maradt s reggelije után egyik regényét olvasgatta azzal a szándékkal, hogy ha majd meggyógyul, drámát ír belőle. Talán egy óráig olvashatott s azután beszélgetett a környezetével. Áltá-

lán egész délig jó volt a hangulata és nagyon beszédes volt. A délután első felét átaludta; három óra tájon felébredt, de most már nem beszélgetett, hanem maga elé nézve gondolkozott. Ha kérdést intéztek hozzá, azonnal felelt, de neki már nem volt közlendője. Öt óra után ismét elaludt; nagyon nyugtalan volt az álma s folyton beszélt, de halkan és összefüggéstelen szavait nem lehetett megéretni. Hat óra után felébredt, s halkan, szaggatottan panaszkodott, hogy időnkint nincs magánál, gondolkozó képességén erőt vesz a láz. Hét óra után a doktor észlelte, hogy a beteg szívverése veszedelmesen gyengül. Erős bort itattak a beteggel, majd konyakot. Újabb kámfor-injekció következett, — de mindez már nem használt semmit. Este kilenc óra tájon a beteg megszólalt

— És most aludni fogok...

Fejével a fal felé fordult s elvesztette eszméletét. Lassú, nehéz hörgés jelezte az agónia megkezdődését; az egyes hörgéseket egyre nagyobb időköz válaszította el egymástól, s 9 óra 20 perckor a költő kilehelte lelkét.

Jókai első szobra a Beőthy-kertben Komáromban. Ma már nem áll a helyén; elvitték.

Jókai szobái a Petőfi-házban

Irta: Ferenczy Zoltán

A Petőfi-ház gondolatát először *Theurewk* Árpád pendfítette meg 1882-ben, de akkor, bár a Petőfi-Társaság már 1876 óta működött, visszhangot alig keltett. A társaság megelégedett a költő kéziratának gyűjtésével. Mikor aztán *Bartók* Lajos lett a társaság alelnöke, ő kivált 1899-ben, a költő hősi halálának 50 éves évfordulója alkalmával, egy kisebb terv megvalósítására gyűjtést rendezett, mely kb. 50.000 koronát eredményezett. Azután a kérdés pihent s *Bartók* is meghalt 1902 elején. Mikor *Herczeg* Ferenc lett a társaság elnöke 1904-ben és alelnökei *Endrődi* Sándor, megkövessal utóbb e sorok írója, egy Petőfi-ház emelésére és berendezésére határozott indítványt tettem, melyet egyhangú lelkesedés fogadott. Ekkor *Herczeg* működésével elsősorban egy nagy hölgybizottság alakult gr. *Apponyi* Albertné úrnő elnökle alatt, melyben feledhetetlen működést fejtett ki *Benczúr* Gyuláné úrnő. Országos gyűjtés útján ez a bizottság mintegy 170.000 koronát hozott össze. Ekkor merült föl az a gondolat, hogy a Petőfi-ház céljaira legjobb lenne megvenni a *Fesztly* Árpád és neje, *Jókai* Róza villáját, Bajza uca 25. szám alatt, mint-hogy sok évig ebben lakott Petőfi legszeretetebb barátja, a halhatatlan író, *Jókai* Mór. Ez tette vált, a társaság ezt a villát megvette 100.000 koronán és teljesen kijavíttatta már akkor oly tervvel, hogy a földszinti műteremben és négy szobában Petőfi összegyűjthető ereklyéit és emlékeit,

az emeleti két szobában, melyekben *Jókai* lakott, az ő ereklyéit fogja elhelyezni.

Mindez a hölgybizottság segítségével, a megszabott terv szerint történt meg. A Petőfi-rész belső bútorzatának, kiállítási szekrényeinek elkészíttetése is a legszébb módon valósult meg. Ugyanis alulírtnak módjában volt 1884-ben megalapítani az első magyar szakipari gyakorlati iskolát Kolozsvárt s most erre hivatkozva, oly kéréssel fordult *Kossuth* Ferenc akkori miniszterhez és b. *Szterényi* József államtitkárhoz, hogy e kiállítási szekrényeket, melyeket aztán egy londoni magyar kiállításon is bemutatattak, készíttessék el a már akkor nagyszámú ipariskolák növendékeivel; kik ezt a tervet elfogadták. Így készült el a páratlanul szép berendezés *Faragó* Ödön tanár tervei alapján tíz ipariskola növendékeinek lelkes munkájával.

Ugyanekkor az emeleti szobákban elhelyezést nyert az a *Jókai-gyűjtemény*, melynek alapját a *Hegedüs-család* gazdag letéte tette, *Hegedüs* Sándorné, *Jókai* Jolán és fia, *Loránt* és *Sándor*, adományából. Ennek főbb tárgyai: *Jókai* anyjának szekrénye, három szekrény *Jókainé* Laborfalvi Róza emlékeivel, köztük pártájával, öltönyével, kávéservice-ével, továbbá *Jókai* ágya, ifjúkori rajzai, botja, pár festménye, fényképek róla és első nejeről, számos kézírata, köztük az *Egy magyar nábob* eredeti kézírata, levelei, Petőfi egy levele *Jókai* any-

jához. Ezekhez utóbb vásárlás útján járult Jókai két regényének (*A régi jó táblabírák*, *Szomorú napok*) eredeti kézírata.

Igy nyílt meg a Petőfi-ház, mely tehát így *Petőfi-Jókai-ház lett*, 1908 március 15-én gr. *Apponyi Albertné* úrnő s a hölgybizottság jelenlétében.

Nagyszabású gyarapodást nyert a Jókai-gyűjtemény 1913-ban, midőn az állam megvette Jókai második nejétől, *Nagy Bella* úrnőtől, az *egész Jókai-hagyatéket*. Ekkor Jókai szobáját be lehetett úgy rendezni, mint a költő életében volt. Ez a gyűjtemény az államé, de örök időkre a ház birtokában marad, mint örök letét. Ebben a két szekrényben vannak elhelyezve Jókai összes műveinek díszpéldánya jubileuma alkalmából kiadva, továbbá könyvtára, ebben egy könyv, *Czakó Zsigmond* egy drámája, mely Petőfié volt, két más szekrényben a jubileumkor neki ajándékozott díszalbumok, díszruhája, kardja, egy másik szekrényben az ő teljes kagylógyűjteménye, itt van a Komárom városa által ajándékozott tulipános ládája, Horowitztól festett remek arcképe, az iparművészekről ajándékba kapott va-

salt szekrény, benne a legelső magyar festők 72 rajzlapja, két asztala, ezek egyike ugyanazon tárgyakkal együtt, mint életében voltak elhelyezve, revolvere, tőrrei, botja, csákánya, *Verescsagin* egy festménye, Petőfi olajfestményű arcképe, mely szobájában függött, halotti maszkja gipszből és több más rajz, festmény úgy, amint maga függesztette ki őket.

Igy tisztelte meg a Petőfi-Társaság a két nagy költő emlékét, kik közül az egyiknek, a halhatatlan költőnek és szabadsághősnek nevét viseli, a másik pedig kezdettől fogva 1904-ig, haláláig, elnöke volt. Bizonyára, amint Petőfi 100 éves jubileuma alkalmából még számos eredeti kézírattal és emlékkal gyarapította a közönség a Petőfi-ereklyék számát, hasonlóképpen az 1925-ik, Jókai jubiláris évben is a közönség sietni fog a költő eredeti kézírataival s más emlékeivel gazdagítani ezt a gyűjteményt, melynek mindketteje a maga nemében oly gazdag, hogy méltán vonja magára külföldi látogatóknak nemcsak figyelmét, hanem csodálatát és meleg elismerését egyaránt.

Részlet a svábhegyi villából

Jókai és Komárom

Irtá: Sikabonyi Antal

»Többé nem megyek haza Komáromba, félek, hogy a szívem megszakadna.« Mikor ezer év minden hite, álma látszott elmerülni, akkor szakadtak fel e keserű szavak Beöthy Zsolt lelkéből. S elárvult a szülői sír, s a szigeti árnyas fák alatt többé nem találkoztak minden évben a magyar irodalom jelesei Jókai első szobra alatt. Azóta a leghűbb barát, a legkitünőbb méltató is megtért Jókai mellé. S még jobban elárvult egy másik sír: az árvák atyjáé s jóságos hitveséé, Pulay Máriáé. De legjobban elárvultunk mi magunk.

Ne járj itt emlékeket keresni: ez a lombsátor Petőfit hozza eléd, itt Vitéz Mihály vallott szerelmet az ő Lillájának, itt tanított a »Riadj magyar, riadj költője, itt állott a családi ház, amelyben Péczeli az idősebb lakott, az ifjabb s Tóth Lőrinc pedig született, amott az ősi kúria helye, ahonnan a kemény magyart, Ghyezy Kálmánt, küldte elnökönek az ország házába Komárom városa, ez a ház a Beöthyeké, amaz a Szinnyeieké, — s mindenütt Jókai. Ne járj itt emlékeket keresni: saruidat megoldhatod, de szívedet, lett légyen az bármily edzett az utolsó évektől, nem hagyhatod el. S a szív megszakad. Elsüllyedt világ... Azóta csak úgy félve kérdezte a költő nagy kritikusa: mi ujság otthon? A szigeti kertből eltűnt a Jókai-szobor. Ne kutasd: hová lett. A szülői házzal szemben a gimnáziumon nézd a feliratot: Benediktinske Madarské katolické gymnásium, — és csak siess tovább. A családi ház előtt egyenruhás

férfi: ne kérdezd, miféle s hogy került a városba...

Az inzurgensek már rég hazatértek. S meséltek hősi kalandokat a világháborúról. Egyébként hangzott a gúnydal: retirálj, retirálj, Komáromig meg se állj! Itt azonban érdemes volt megállni, annak is, akinek nem itt volt az otthona. Vidám, gazdag város Komárom. Spanyol, mexikói háborús hírek, bosnyák lázadások nem zavarják az emésztést; az ilyen híreket olvasni jó, különösen ha az ezüst pénzeket garmadába lehet rakni, s taligán betologatni a várba, hogy azokat ott csak úgy kilószámra mérve papírpénzre váltsák be, mivelhogy az kevesebb helyet foglal el. Még a mentéken is, nem is az ünneplőkön, fényes, hatalmas ezüst gombok. Nyugodt életű, vidám, ezüstös város. Mulatozásra mindig van, ha nem is alkalom, legalább valami jogeim.

Szarka János uram monostori szőlőjében van látogatóban egy legszebb férfikorát élő költő, akinek nevét még csak a Zalán futása tette híressé, de nemsokára mint édesatyjukra fognak felnézni reá a fiatal írók, köztük a legnagyobb magyar regényíró; ott kocint vele a pompás monostori borból a komoly kritikus, Bajza, akihez nemsokára egy Petrovics Sándor nevezetű szegény diáktű be-küldi első versét; ott van a gáláns, de szerencsétlen sorsú Vachott Sándor; s kedves mosollyal hallgatják a gazda csíntevéseit.

Bent a városban tobzol a pom-

pás, buja élet. Nincs felekezeti különbség. A társadalmi tagozódottságot talán csak a salva guardia jelzi.

Szép havas téli délutánokon száz és száz fényes, csilingelő szán suhan végig az uccákon. Ilyen korzó sincs minden városban. Egymást érik a színes, festői látványt nyújtó mulatozások! Mikor Nádasdy grófot iktatják a főispáni székbe, Cse-reyné háza előtt magas fenyőfa állványon állnak a boroshordók, csapok kiütve, csurog a bor, íhat belőle boldog, boldogtalan. A Rozália téren lobogó máglya, rajta ökör, a megsült részek röpülnek a nép közé. Diadalkapuk, kilágítás, tündöklő fényben hódoló feliratok... Farsangi időben egész nizzai, velencei karneválok szórakoztatják a lakosságot. Egymásután fogott hetvenöt ló húzza a hatalmas dereglyét, rajta ünneplőben hajósnép hajósjeleneteket ad elő, tréfás dalok közben. Utánok álarcos menetek. Hangos az egész város.

Hát csak mulass, Komárom, dözsölj. Hisz jönnek majd rád szomorú napok. Rettenetesen fogsz te szenvedni egykori boldog idődért! S jönnek rád még a szomorú napoknál is szomorúbbak. Azokról dalok szólnak, ezekről csak könnyek. Azokról hallottunk mesélni tűzben égő szemekkel, ezekről szólni is szégyenlünk. Csak feledkezz önmagadba, buja gazdagságodba, szépasszonyaidba, csengő szánaidba, nem kell tudnod arról, hogy egy ilyen mulatós, téli este a Vármegye uccában hajdani templomból átalakított egyszerű házikóban, abban a szobában, ahol egykor buzgó protestánsok kérték az Isten segedelmét szorongattatásukban, nagy esemény történt az istenfélő derék

családban. A magyar géniesz lehajolt egy kis bölcső fölé. S az örök mesék műzsája már örvend, hogy egy kis szöske gyermek szívére bízhatja egy szegény ország minden álmát. Ráérsz erről az eseményről tudomást venni, s még jobban ráérsz örömtüzeket gyujtani akkor, amikor ez a szöske kis gyermek visszaszerzi majd neked mindazt, amit elvesztettél.

Jókai gyermekkorával eltűnt a régi Komárom, Jókai halálával eltűnőben a régi Magyarország, ami közbül van, úgy hangzik, mint valami szép mese.

Kevés zsenije van a világnak, aki oly szerencsés körülmények között született volna, mint Jókai, akinek szülővárosa annyit jelentett volna az életében, mint Jókainak Komárom. Amit egy gyermeknek a szülői kör, amit egy serdülő férfinak a szülőváros nyújthat, azt Jókai mind megtalálta Komáromban. Itt megkaphatta mindazt a benyomást, amiből később dúsan áradhatott az isteni fuvallat.

A fantáziát izgató, mulatós, színes, pompás életet élő Komárom mellett azonban ott van a komoly irodalmi Komárom is.

Döbrentey Gábor a városban gyűjti ezidőben az adatokat a Régi Magyar Nyelvemlékek számára. 1827-ben Kultsár István, a Hazai és Külföldi Tudósítások szerkesztője közel négyezer kötetes könyvtárát adományozza a városnak. Szép könyvtára volt a kollégiumnak, amelyen még meglátszik a fáradhatatlan munkásságú Péczely József keznyoma. Széchenyi pesti kezdeményezése után nem sokkal megalakul a kaszinó. Ghyczy Kálmánt hallgatják itt legszívesebben. Gyakran tér

haza az ifjú Tóth Lőrinc, első sikereitől mámorosan, s hoz magával mindig valami kis irodalmi pletykát. Színei József boldog, ha messziről láthatja a szöke csodafiút, de még boldogabb, ha Beöthy Zsigmond vele küldi a versét a Pesti Divatlap szerkesztőjéhez, Vahot Imréhez. Jókai csak — csodafiú, de Vahot — szerkesztő! S Beöthy Zsigmond verseinek küldönce lenni szinte több, mint rokoni tisztesség; a versekért ugyan nem érkezik honorárium, de kijár a tiszteletpéldány, s az sem utolsó dolog. Itt nyomják a szép, híres Weinmüller Franciska könyvnyomdájában azt a könyvet, amelynél nagyobb példányszám-ban nemhogy akkor, de azóta sem jelent meg magyar munka. De a százhúszezer példányban nyomott Komáromi Kalendárium akkor lesz igazán kelendő, amikor Czuczor Gergely, a bencés gimnázium tanára, ide írja paprikás verseit. Egész kis irodalmi társaság alakul Czuczor körül, olyasféle, mint a Mindenes Gyűjtemény szerkesztője körül, akinek írói köre »Komáromi Tudós Társaság« neve alatt volt ismeretes. Alig van író az országban, aki ne látogatott volna elide, ha nem irodalmi disputáért, legalább is mulatozás kedvéért. Itt van a szomszéd városból Kovács Pál; Szarka urammal, a nagy kópéval, kötekedik a tréfás Vas Gereben. De legjobban megbámulják azt a kis furesa púpos embert, akinek szerencséje, hogy Petőfit annyiszor lekritizálta lapjában, mert így legalább tudjuk, hogy ő a Honderű szerkesztője, Petrichevich Horváth Lázár.

Igazi nagyvilági kultúrelét: gyakorta itt vannak, szinte hazajárnak ide Pestről a nagy színé-

szek, színésznők: Dériné, Egressy Gábor, Megyeri, Szentpéteri, Lendvai.

Mintha a Mindenható úgy rendezte volna ennek a kis városnak egész életét, véletlenségeit, szín-dús vidámságaival, társadalmi, irodalmi életével, királylátogatásaival, természeti csapásaival, hogy minden-minden csak azt a szöke gyermeket készítse elő a világra.

Azonban a vidám és színes Komárom mellett van egy harmadik is. Erről legkevesebbet tudunk, de ez az, ami a legtöbbet jelent. A családi élet hasonlíthatatlan meghittsége, ami voltaképp a legdöntőbb befolyású az életre. Ilyen volt a Timár-házé, a Beöthy-és Jókai-kúriáké, vallásos hittel, csöndes derűvel, komoly könyvek között.

És most lépünk be a megyeházuccai házba. Magas deszkakerítés veszi köröskörül. Mutatja: lakói nem hivalkodó emberek, innen a világot csak elképzelni lehet: kilátni nem. Az egyszerű szobában kis asztalkán erdélyi kecskefagygyúból öntött pirosbélű gyertya, mellette ezüst tálcán ezüst kop-pantó. Az édesanya most jön haza a szigeti kertből, — mindig talál ott munkát — fáradt, de előveszi kerekés pergő rokkáját, már csak azért is, mert jól lehet mellette énekelni Szent Dávid zoltárait. Az apa vastag könyveibe kedves költőinek verseit másolgatja. Boldogan nézik, amint a kis, váratlanul jövevénygel dédelgetőn játszanak testvérei, a már kilenc éves Eszter és a tizenegy éves Károly. A csendet ritkán zavarja a kerti ajtó zörgetője. Utoljára talán akkor jelentett vendégeket, február 20-án, amikor két nappal a

születés után a keresztatyák, keresztanyák egész seregétől volt zajos a kis ház. A régi házból ma már semmi sincs. Ki gondolt volna rá, hogy annak minden köve drága lenne egykor!

Maguk a szülők is már a következő évben, takarékos élet gyarapodásával, új ház után néznek. A Szombati és a Nagymihály ueca sarkán találunk is egy megfelelő átalakításra alkalmas ócska házat. Ezt már a lebontás után Móricka is segít felépíteni, nemcsak a derék szekeres gazdák. Ő is út egyet az alapzat első kövére, bárha a súlyos kalapácsot még úgy fogják a kezében. Ez már úribb otthon, méltóbb az árvák atyjának tisztes hivatásához. A piacon táruul csak színes kép a gyermek élénk fantáziája elé. Nemcsak a céhbéliek, hanem a kisebb árusok is mind különböző színes tarka öltözetükben ülnek portékáik mellett. Az asszonyok fején messziről fehérlik a »tutyi«: arra tart, aki fehér cipót keres. Amott vannak mézeskalácsosok, fazekasok. Emitt vannak kirakva a tulipános ládák, — ilyen kap majd később a komáromiaktól, benne szépen lemásolt komáromi bizonyítványival. Messziről felismerhetők már ruházatukról a szekeres gazdák, szakácsok, molnárok, szabók, csizmadiák. Külön tisztelet járt ki a szuperoknak, nekik köszöni a város a gazdagságát: az ő hajóik úsznak le végig a Dunán gabonával, fával megrakottan.

Egy-két év s a kis diák a komáromi társaságok ketvence. Társasjátékok kitalálásában kifogyhatatlan, szépen szaval, a »takart verseket« ő olvassa fel legtréfásabban, ha pedig táncra kerül a sor, mindenki őt bámulja, nincs senki, aki a körmagyar szólóját

oly szépen táncolná. Esténként Vály gitároz s Móric énekel hozzá szép meleg hangján.

Most jönnek azok az évek, amelyek úgy tűnnek fel, mint valami tündéralom. Ragyogó májusi táj. A reggeli párákból csak lassan bontakoznak ki a távoli körvonalak. Fölöttünk gyengéd kék ég. Szinte átlátni rajta. A nap rózsás sugarai alig küzdenek az égből ködfátyolával, enyhén melengetők. Hallani az erdők, mezők buja pompájú zsendülését. Mily üdőség! Mily verőfény! Közelünkben megszólalnak a tavasz dalosai. Ó, daloljatok soká. Ne zavarjon az áhítatos emlékezet sem. Meleg otthon, igaz barátság, első szerelem, hír, dicsőség! Csak úgy hallok muzsikál minden. Beethoven kell ide, ki hangokba öntse.

A Szombati uecai házban hangzik a kis vas zörgető. Gyors modulattal belép egy égőszemű, dús-hajú fiú. Sötétzöld, színes virágokkal átszőtt, apró pitykével ékített, brokát dolmányka rajta. Barna bársony magyar nadrág, magasszárú topánka, felső szélén keskeny díszes rojttal. Rohan elébe Móric. Megölelik egymást. Boldogan mutatja be édesanyjának: Sándor ő, Petőfi Sándor, akivel rövid pápai diákoskodása alatt barátkozott össze, akiről már annyit mesélt, bár alighogy maga is megérkezett.

Elesendesült már a kis lakóház, csak a két jóbarát lépteinek a zaja hangzik. Virrasztanak hajnalig. Volt miről beszélniök. A pápai első sikerek: versek, novellák. Nagyszerű vidám-komoly pajtasok. Légvárak, álmok. Másnap séták a szigeti kertben; itt rejtőzködött már egyedül is annyit a dús gyümölcsfák alatt, Vály professzor leckéi után. Séták a vá-

rosban: Pápa után egész új világ. Volt mit mutogatnia Móricnak, volt miről beszélniök. Szerelmük pirkadásán, kedves poétájuknak, Vitéz Mihálynak fájdalmát hozza eléjük a Vajda-ház.

De ők még tele vannak hittel, szívükben ünnep, mennek, nézelődnek tovább: mennyi emlék, irodalmi, történelmi, társadalmi, családi, előttük, de talán azt is tudják már: mennyi lesz utánuk.

Otthon Asztalos István ügyvédhez áll be joggyakorlatra. A peres ügyek azonban nem sok gondot szereznek neki. Itt szövődik az első szerelem! Most írja első regényét! A hajnal szigeti kedves fái alatt találja, nagyszerű jegegyék közt vezet az út oda: a *Hétköznapokon* dolgozik, elvonulva a családi és városi zajtól. Csak későn délután mutatkozik, — az édesanyja még az ebédet is kiküldi neki — akkor is csak azért, hogy »véletlenül« megjelenvén Vály sógoréknál, hazakisérhesse a professzor szépséges tanítványát, a kedves, szelíd Asztalos Etelkát. Megkezdődnek a névnap, születésnap családi esték. Legfényesebb az István-napi, Asztalos Istvánéknál. S a kis szőke csodagyermek immár ünnepelelt hős. Szép fiú, karcsú, választékosan öltözködő, a hátrasímuló, dús szőke haj kellemesen domborítja ki magas homlokát, a hegyes kis bajusz és sűrű kórscakáll, maga is komolyságot ad arcának, kék szemeiben valami ábrándos tűz, gazdag, iskoláiban eminens, egészben hódító jelenség, hogy regényeket is ír, az nem baj: az ilyen zsentri fiú még sokra viheti a megyénél. Vály sógor is megnyugodhat: egykor hiába küldte pajtások közé, nem kellett neki a pige, kampa, bente-bóló, sem a

pecézés a Dunán: a kis emberkerülő most szívesen szórakozik. De szívesen csak egy családdal jár s egy leánykával foglalkozik: Etelkával.

Azonban csodálatos: még sem boldog. Az ifjú kor melankóliája-e vagy benső életének, hajlott korának sejtelve borul-e reá életének e csupa verőfény idején: nem tudni. Ő, aki témérdek leveleiben benső világát alig-alig érinti, későbbi emlékezéseiben is valahogy magasról nézi magát, egyik barátjához írt, akkori leveleiben, tréfásan bár, bepillantást enged érzelmi világába. „Ilyen magamforma, az előkészületek éveiben csüggő-lógó bikfic, — írja, — nem olyan boldog ám, mint az ember gondolná. Orra előtt egy nagy menkü sivatag, benne ő egy vándorló porszem... Adja Isten, hogy Te több örömmel találkozz az igazi világban, mint én, nem anyagi örömeket értek, azokból elegendem van...”

Hát hiszen a »menkü sivatagot« benépesítette ő ezernyi alakjával, a porszemből hegyóriás lett, amit nem rabolhatnak el tőlünk: hanem a boldogsághoz még valami kell, külön tehetség kell.

A következő év tavaszán, a *Hétköznapokkal* zsebében Pestre megy. Világot hódítani. Előbb azonban itt lesz egy kis baj még a hódítással. Pestről le-lerándul, hogy Etelkát lássa, sőt legjobb barátját, Petőfit is egyszer magával hozza. Könnyű kitalálni, miért. Károly-napra jönnek, Új-szönyön át a »gyorsparaszt«-tal. S most az egyszer meg lehetett elégedve a választással a hű barát!

A sors azonban másképp határozott. Rövidesen egy kis ártatlan családi pletyka megzavarja a fla-

talok boldogságát. S Petőfi második látogatásának egy meghitt családi este őrzi csak az emlékét. Hívják mindkettőjüket, Petőfit külön meghívóval is, fényes vacsorákra. De nem fogadják el. A fiatalság mámoros, zajos napjai után vannak, előttük még mámorosabb, zajosabb napok. Kellett nekik a magány.

Petőfi másnap, téli időben, a Dunán át kompon, aztán Újszönyből megint gyorsparasztal visszautazik Pestre.

Jókai még marad. Hogy aztán történelmet mozgató időkön, küzdelmeken át, dicsőségen, fájdalomakon keresztül mindjobban eltűnjön Komárom elől. De a szülőváros megvigasztalódhat. A várost ért szenvedések, természeti csapások, a város nagyszerű alakjai, társadalmi élete, s a drága emlékek mind már rajzanak a költő lelkében, hogy nemskóra sűrűn egymásután életre keljenek szebbnél szebb leírásokban.

Elsőnek is viszontlátjuk Etelka bájos alakját, ki röviddel a családi pletyka után, szívében nagy csalódással, keserűséggel, egyre jobban hervad, mígnem sírba viszi magával bánatát. MegjeleNIK mint Kőcserepy Vilma a *Kárpáthy Zoltánban*...

Látjuk Komáromot gabonás hajóival, templomaival, szigeti kertjével, irodalmi életével, első alispánjával Bajtsy András urammal az *Elátkozott család*-ban. Elénkbe jönnek a családi, gyermekkori, Petőfi-emlékek: a *Politikai divatok*-ban, *A három királyok csillagá*-ban. *A jó öreg asszony*-ban, *A látható Isten*-ben. A komáromi híres nemeseK pompáznaK a *Kis királyok*-ban. És hát itt vannak a Domonkosok, a legszebb regényben, *Az aranyember*-

ben. S egész élete: a *Tengerszemű hölgy*-ben.

Dűsan kamatoznak az otthoni csendes, emberkerülő évek. A magába szívott benyomások kivirágzanak. Alig van regénye, amelyben legalább egy-egy alakon, egy-egy képen komáromi szín, komáromi íz, komáromi hangulat ne borongna.

Ez volt Jókainak Komárom. Életét is a komáromi »Geleitschein« menti meg, mikor Tardonán rejtőzködik, a Habsburg-rémuralom idején. S hogy mi volt neki igazán Komárom: talán csak akkor látjuk tisztán, ha valahogy visszafelé nézve kivesszük Jókai-ból mindazt, ami komáromi benne.

Most már csak ritkán jön haza, inkább akkor, ha valami nagy esemény hívja. Ilyen volt a legfájdalmasabb hír, 1854-ben, hogy édesanyja váratlanul meghalt. Ezzel elszakadt a legdrágább kötelék, ami Komáromhoz fűzte. Közben ugyan némi meghasonlás támadt közöttük Laborfalvi Róza miatt, de a hirtelenkedő flú már rég megbánta heveskedését. S az édesanya is megbocsátott már rég a fiának. Csak pár héttel halála előtt írja neki: »én tsak azt óhajtom, hogy mindeniteket boldognak lássalak és mindjárt írj, mert ha nem, hát valamit eladok...« (Pénzzavarban voltak a fiatalok. De hol volt már akkor Komáromnak s a komáromi családoknak régi gazdagsága! Károly bátyja írja ugyane levélben: »Komárom úgy el van szegényedve, hogy itt nem 800 pfrtot, de tizedrészét sem lehet találni.«) Édesanyjáról írja később legforróbb komáromi megemlékezését.

1881-ben leplezik le szülőházán s a családi házon az emléktáblát.

Szeretettel hívják haza. Nem megy, kitér az ünneplés elől. A következő évben jön, de akkor megint nem ünnepelhetik. Újból családi gyász szólítja haza.

S itthon van 1895-ben, amikor Beöthy László szülőházát jelölik meg emléktáblával. Ő tartja az ünnepi beszédet. »Mindig ünnep volt rám nézve — szólt — az alkalom, amely szülővárosomba hívott, néha gyászünnep, néha örömmünnep...«

Most már csak inkább Komárom megy Jókaihoz. Egy évvel a Beöthy-emléktábla leleplezése előtt ott van a családtagokkal együtt az ötvenéves nagy ünnepségen, boldogan, büszkén. És ott lesz tíz év múlva egy marék komáromi földdel a kerepesi temetőben, amikor felejthetetlen alakja örökre eltűnik szemünk elől.

Jókai nekünk egy új hatalmas bibliánk: amely összeköti az elmúlt dicső világot mai szomorú helyzetünkkel.

Mi még kőboroltunk Erdély hegyei között, elmerengtünk a Felvidék váromladékain, hallgatuk a Senkiszigetén a Duna mormolását, olvastuk Trajánus feliratát a Vaskapu szikláin: amit létrehozott országunkban nagy elme és nagy akarat, amit költő dicsőített, amit a nép dalainak, mondáinak varázsával befönt: mi láttuk. De mily nehéz lesz mindent a jövő nemzedéknek látni, hallani, élvezni. Most lesz Jókai igazán a mi Nagy-Magyarországnunk.

Szép élete volt, de tragikus. A természet a legnagyobb, de egyben talán legveszedelmesebb ajándékkal áldotta meg: örök ifjúság-

gal. Sokat szeretett, de sokat is szenvedett. Talán e szenvedések tették, hogy legbensejét alig tártá fel őszintén valakinek is. Látta hazáját elnyomva. Látta vad hordáktól szétdúlva. Legjobb barátja véres fergetegben tűnik el előle, s eltűnik vele hazája szabadsága is. Látja szülővárosát összebombázva. Lassan elmaradnak tőle, akiket szeretett. S végül elmarad tőle a szeretet is. A bájjos, szőke csodagyermekre, mindenki becézettjére, a világhírtől körülragyogott hősré, mindenkivel elhagyatva, nagyon szomorúan száll le az éjszaka. Talán tragikumának folytatása, de azt nem érte meg, hogy szülővárosában, ahol életében német kommandó hallatszott kétfejű-sasos lobogók alatt, most cseh oroszán díszeljen a hármás halom oldalán, fülünknek még fájdalmasabb emlékü hanggal verve fel az egykor kisváros csendjét.

És végül még egyszer megjelenik Komárom Jókai előtt. A szülőváros küldi koszorúját Jókai pesti szobrához. S hozzák néhányan, akik átjöhettek a drótakadályokon keresztül, a szülőföld köszöntését. Vajjon mit izent egymásnak az ellenségverő hős szobra ott túlról, s innen a márciusi napok hőisé, a Memnon-szobrok hajnali zengő hangján?

Szívük nehéz poggyászát csak áthozhatták ama néhányan, — a szalag már itt készült, rajta a felirat:

Lelki egységünk halhatatlan fejedelmének — bízó büszkeséggel.

S meg van írva *Az elátkozott család*-ban:

»Ez a város nem fog elsüllyedni.«

Jókai, a politikus

Irta: Dr. Lengyel Ernő

Együtt politizált *Petőfi* Sándorral és együtt politizált *Tisza* Kálmánnal, szerkesztőtársai: a debreceni republikánus ujságírók és bíborban született szerkesztőtársa: *Rudolf* trónörökös, akivel együtt szerkeszti »Az osztrák-magyar monarchiát írásban és képben.« Politikai pályája a végtelenség küszöbén kezdődik: a Nemzeti Múzeum lépesőjén, 1848 március 15.-én és talán a nagy tarokpartiban végződik, a dorottyaencei klub elnöki szobájában, ahol a ferencjózsefi béke *fata morgánájában* csendesen játszik egy elfáradt nemzedék... A Nemzeti Múzeum lépesőitől Debrecen, a *Neugebäude* börtönén, a *Schwartzenberg*, *Bach*, *Geringer* és *Schmerling*-korszak nemzeti mozgalmain, majd a balközépen, fúzió, és a szabadelvű párton keresztül pályája nagyjában párhuzamos a magyar politikai élet általános főutvonallával. Ott van mindenütt ahol »a dolgokat csinálják« anélkül azonban, hogy nyoma, hatása magukban az eseményekben agnoszkálható volna... talán a *debreceni békepárt* akcióinak kivételével, amelyet parlamentileg a »*Közlöny*«-ben megjelent cikkei robbantottak ki. Báró *Kemény* Zsigmond dramaturgja a kor nagy politikai színjátékainak, báró *Eötvös* József: sugója, — Jókai inkább csak díszletfestője. Díszszónok volt már fiatal képviselő korában és díszszónok maradt mindvégig... akkor is, amikor vezérszónoknak, sőt akkor is, amikor kortesszónoknak küldték ki. »*Minek a költőket elpazarolni?* mondja valahol — ki rakná gyé-

mántjait a puszába lövöldözni, mikor oda az ólom is jó, sőt még jobb«... de ellentmondás nélkül használtatta föl magát, ha pártérdek azt kívánta, hogy az a esodálatos gyémánt egy deficites költségvetésre, egy népszerűtlen véderőjavaslatra, vagy egy bizonytalan főrendiházi reformra vesse ezeregyéji fényét. A politika általában nem rajong a művészért. »*Szonettet nem tudok csinálni, de Olaszországot igen*«, mondta gögösen *Cavour*. Azt a szelíd, megenniivaló uriembert mindenki szerette a pártklubban, beszéli *Mikszáth Szinyey-Merse* Pálról, de hogy fest, azt csak kevesen tudták s azok is azt mondták, hogy »többet érné, hogyha kártyázni tudna«. Legyünk igazságosak: Jókai előtt mindig mély tisztelettel hajolt meg a politikai világ — félistennek elismerték, csak politikusnak nem ismerték el. Talán nem is volt az; túlságosan is hiányzott belőle a közepszerű embereknek az ügyeskedése, amit *Lamoraïne* »qualité secondeaire«-nek nevez — enélkül pedig államférfi: elképzelhető, de napipolitikus nem. *Hegedüs* Sándor azt írja róla valahol, hogy szenvedélye volt a politika; pedig férfikora delén túl inkább csak olyanformán politizált, ahogy egy görög isten elvegyül a kisemberek mindennapi harcainak és játékaik közé. Jókai ifjúságában és férfikorában mintegy köteleyszerű nehezedett az illusztris emberre a politika; *Vörösmarty*, *Petőfi*, *Jókai*, *Kemény*, *Eötvös*, *Jósika*, *Teleki* — minden életrajznak megvan a maga történelmi drámája, amely

javarészt 1848-cal kezdődik. Nem az emberek sodródna akkor a politikába, hanem a politika sodródik az emberek leglelkéig, mert a politika már nem is politika, hanem: magánügy és közügy, irodalom és művészet, kenyér, család, jelen és jövő, dicsőség és bukás, élet és halál, jog és kötelesség egyszerre. Itt még Jókainak is szívügye a politika — később, a kiegyezés, de főleg a fúzió után már alacsonyabb régiókban játszódik le az egész politika, megjelenik nálunk is a *professzionátus politikus*, megszületik a szállóige: a húsofazékról és a pecsovicseről, aki minden kormányt támogat, jön az első vasuti panama és megy az első kiváudorlóhajó — ami az országban történik, kezd független lenni attól, ami a politikában történik, megkezdődik a nagy másrólbeszélés és a politikai élet közdi fölvenni a politizálgatásoknak azt a nemzetközi stílusát, amelyről *Werner Sombart* azt mondja, hogy: *geistig öde, ethisch roh, aestetisch verlogen. Ez a politika* még nagyon érdekelte Jókait, a regényírót, — de már úntatta Jókait, a politikust; félig még kötelesség, de félig már szórakozás számára a politika... az óriás játékdélutánja. Eljár a klubba, eljár a Házba is — nem akar semmit, de csodálatos kedvességgel s egyszerűséggel alkalmazkodik a *generálisnak*, sőt minden vitarendező káplárnak a kívánságához: beszél, ha kell, szavaz, ha kell... nem lehet fegyelmezettebb közkatonát elképzelni, mint ez a félisten, akivel nem *szemben ülnek*, hanem a lábai előtt ülnek az ellenfelei is. Igent kiált, mikor a párt igent kiált, feláll az erdővel és leül az erdővel, — pedig a párt Mikszáth

Kálmán szerint igent kiáltott volna akkor is, ha arra kellett volna szavazni, hogy Tóth Kálmán-e a legszebb férfi Magyarországon. Alapjában mélyen lenézte már a politikust és semmire sem becsülte a politikai sikert, amelyről ugyanaz volt a véleménye, amit a színpadi sikerről mondott: »*jóralavó ember* pirulni kezd a taps és koszorú miatt, mert ismeri annak eredetét.«

Mi az igazi boldogság a világon? — írja ezekben az időkben. »Megszabadulni a politika tohuvabohujától; nincs boldogabb ember a világon, mint az a falusi földesúr, aki a politikai eseményeket csak a lapból tudja meg.«

✱

Jókai, a tizenkilencedik század romantikájának neveltje, haláláig a reformkorszak magyar nemességének ragyogó gondolatvilágában él. Azt mondhatnók, hogy szabadelvű — a szónak mai értelmében és demokrata — a szónak mult századbeli értelmében. Hogy ezt egy példán megvilágítsuk: az általános, titkos szavazati jognak nem híve és a főrendiházi reform vitájában kijelenti, hogy »a suffrage universel és a titkos szavazás nem egyértelmű a szabadelvűséggel, — ne felejtjük el, hogy III. Napoleon a suffrage universel által szavaztatta meg Franciaországot a császárságra, hogy Nizza és Savoya census és nyílt szavazás mellett sohasem szakadt volna el az anyaországtól«. Legmélyebb meggyőződéssel vallja magát demokratának és egy polémiájában, — talán az egyetlen, amelyben éles tövis is volt az illatos virágban, amelyet ellenfelére szórt — így nyilatkozik a Házban:

A szivacs mint gyógyszer

Írta: Györpál Péter

Az édesvízi szivacs (*Spongilla lacustris fluvialis*), melyről az utóbbi évek folyamán szakkörökben gyakran esett szó, a szivacsok osztályába tartozó állatfaj. Közeli rokona a tengeri spongyának, de attól alakjára, színére, állományára és főképen kémiai konstrukciójára nézve különbözik. Az édesvízi szivacsok számos válfaja ismert és elterjedt a földkerekségen, azonban a tapasztalati úton leghatásosabbnak ismert válfaj, a *Spongilla lacustris fluvialis* kitermelhető nagyobb mennyiségben csakis egyes oroszországi (a Volga vízrajzi vidékéhez tartozó) kisebb folyókban, meg a Nevában, továbbá Délamerika egyes vizeiben és végül — amely bennünket legközelebből érint — a székelyföld vizeiben (így az Olt, Feketeúgy, továbbá a rétyi-Nyírbán) fordul elő.

A köznép maga nemcsak e fontos válfaját az édesvízi szivacsoknak, de egyéb válfajait is régóta ismerte, gyűjtötte, használta. Hazánk északkeleti részein az édesvízi szivacsot »vizigyöngy«, a székelyek »gyászpirító«, továbbá »halálszéggyentő«, az oláhok »vesz gye ápe« (vízi-zab), a ruthének »vogyendja omela« (vízgyöngy) név alatt ismerik. Oroszországban »badjaga« a neve és különösen Jekaterinoszláv környékén van elterjedve a használata.

A víziszivacsot a nép századok óta a reumatikus fájdalmak gyógyszereként használja belső és külső adagolásban. Elkészítési módja kétféle: pálinkába áztatva, a megsűrt lével bedörzsölik a fájdalmas testrészt, esetleg abból cseppenként bevesznek, vagy (ami elterjedtebb) zsírral elkeverve bekenésre használják.

Az édesvízi szivacsból készített népies gyógyszerek hatása annyira drasztikus, hogy amint dr. Szász István a Természet-tudományi Közöny 171. füzetében leírja, »gyengébb idegzetű egyének a bedörzsölés után ájulásba estek«. A bedörzsölt részen

előbb zsibongás, majd a csalán csipéséhez hasonló fájdalomérzet keletkezik. Több-szöri bedörzsölése a bőr súlyosabb természetű lobosodásával jár, ezzel szemben rheumás jellegű fájdalmakat úgyszólván órák alatt megszüntet.

Ezen egyébként drasztikus szerből cél-szerű adagolással és a készítés módjának megválasztásával olyan hatásában megmaradó gyógyszert kellett készíteni, amelynek a fentemlített kellemetlen sajátosságai érvényre ne jussanak. Magyarországon a *Spongilla lacustris fluvialis* a modern gyógyszerek közé két gyógyszerkülönlegességgel vonult be. Ezek a »*Lacustrol*« nevű kenőcs és a közismert »*Indaszesz*«.

A *Lacustrol* egy valóban modern lacustris készítmény, mely az édesvízi szivacs minden hatását bírja a káros mellékhatások nélkül. Teljes eredménnyel használható rheuma, köszvény, ischias, oldalszúrás, hátfájás, gerinctáji fájdalmak és idegességen alapuló mindennemű fájdalmak eseteiben masszírozó kenés alakjában.

Az *Indaszesz* ugyancsak az édesvízi szivacs 30 éve forgalomban levő 70%-os párlata. Igen erős, hatása gyors, egy-kétszeri bedörzsölése után észlelhető. Használják ugyancsak reumatikus és minden hűlésből eredő fájdalomérzettel járó bántaloni ellen bedörzsölés alakjában. Prompt fájdalomcsillapító, edzi, erősíti az idegeket ezért széles körben használják a sportolók is.

A *Lacustrol* kis és nagy tubusban, az *Indaszesz* próba-, közép- és nagy üvegben (négyszögletes üveg, zöld karton csomagolás) kapható minden gyógyszertárban. Ahol nincs, forduljunk egyenesen a főraktárhoz: *Inda Művek, Balázsovich Sándor R.-T.* vegyészeti gyár, Budapest, X., Szapáry ucca 31/d. (Széktüldés naponta utánvétellel a világ minden részébe. Használati utasítás és árjegyzék díjmentes.)

PRINTATOR

Naptár helyett
a legújabb és leghatásosabb
reklámcikk
a szab.

PRINTATOR örökös ÍRÓTÁBLA

Szöveggel, képpel, naptárral, különféle
nagyságban és kivitelben

Legalkalmasabb reklámajándék
karácsonyra és újévre!

100 drb.-ként cégnyomással szállítható

Kérjen megmintázott ajánlatot!
PRINTATOR MŰVEK R.-T.
Budapest, VIII., József körút 41.
Telefón: József 25-74.

Kicsinyben minden papírkereskedésben kapható!

A LEGSZEBB SZÉPIRODALMI KÖNYVUJDONSÁGOK:

	Alapár		Alapár
<i>Áprily Lajos</i> : Versek	4'50	<i>Karinthy</i> : Harun al Rasid ...	—'—
<i>Babits Mihály</i> : Herceg, hátha megjön a tél. 3. kiadás	5'50	<i>Lakatos László</i> : Nehéz idők	6'—
<i>Berde Mária</i> : Haláltánc	8'—	<i>J. London</i> : Eden Martin. 2 köt.	16'—
<i>Bölsche</i> : Szerelem az élők vilá- gában. Két kötet	30'—	<i>Maupassant</i> versei és első el- beszélése	6'—
Élet és tudomány:		— Napsütésben	7'—
1. <i>Schmidt J.</i> : A nyelv és a nyelvek	7'—	<i>Móricz</i> : Tündérbkert. 2. kiadás	20'—
2. <i>Sebestyén K.</i> : A római iro- dalom története	5'—	— U. a. félbörköt. amatőr-kiad.	60'—
3. <i>Schmidt J.</i> : A szanszkrit irodalom története	65'—	— A vadkan	6'—
4. <i>Cherbuliez</i> : Művészet és természet	8'—	— Búzakalász	5'50
<i>Erdélyi József</i> : Világ végén. Költemények	6'—	<i>R. Rolland</i> : Jean Christophe. 10 kötet	76'—
Gondolat és írás:		<i>Szép Ernő</i> : Bűneim	5'—
1. <i>Babits</i> : Gondolat és írás	10'—	— U. a. félbörköt. amatőr-kiad.	66'—
2. <i>Fülep</i> : Magyar Művészet	7'—	<i>G. da Verona</i> : Mimi Bluette	14'—
3. <i>Földi Mihály</i> : Hamlet királykisasszony	10'—	— Akit nem szabad szeretni. 2. kiadás	—'—
4. <i>Babits</i> : Irodalmi problémák	12'—	<i>Zilahy</i> : Ezüstsárnyú szélmalom	6'50
5. <i>Hobson</i> : Egy új világ problémái	9'—	Az ifjúság számára:	
<i>Harsányi Zsolt</i> : Az arany holló	7'—	<i>Benedek Elek</i> : Magyar mese-és mondavilág. 4 kötet. Díszköt.	
Híres Könyvek:		Egy-egy kötet alapára	10'—
6. <i>Mereskovszky</i> : Örök úti- társaink. 2. kiadás	13'—	— Arany mesekönyv. Díszköt.	15'—
14. Hauff meséi	14'—	— Csodavilág. Díszkötésben ...	7'50
<i>Ibsen</i> : Fiatalok szövetsége ...	12'—	<i>Burnett</i> : A titkos kert. Díszköt.	11'50
Kalandos Regények:		<i>D.-né Lengyel Laura</i> : Rolandné. Díszkötésben	10'—
4. <i>Heltai</i> : A 111-es. 2. kiad.	5'—	<i>Gaal Mózes</i> : Nótás Katica. Díszkötésben	7'—
5. <i>Level</i> : A névtelen sziget	5'50	<i>May K.</i> : Az olajkirály. Díszköt.	12'—
<i>Kosztolányi Dezső</i> : Pacsirta	7'—	— A Fekete Táltos. Díszköt.	12'—
<i>Kodolányi J.</i> : Szép Zsuzska	5'—	— Az Ezüsttő kincse. Díszköt.	13'—
		<i>Roboz Andor</i> : A babatündér. Díszkötésben	8'50
		<i>Tutsek Anna</i> : Az élet iskolája. Díszkötésben	11'—
		<i>Treller</i> : Az indiánok réme. Díszkötésben	11'—

AZ ATHENAEUM KIADÁSA

MERESKOVSZKIJ

az orosz irodalom egyetlen élő
klasszikusának alant felsorolt
világhírű művei kiváló magyar
fordításban mindenütt kaphatók:

NAGY PÉTER REGÉNY

ELSŐ SÁNDOR REGÉNY

VELE VAGY ELLENE REGÉNY

ISTENEK SZÜLETÉSE REGÉNY

A HATTYÚÖLŐ ESSAY-K

TÉLI SZIVÁRVÁNY ESSAY-K

ITÁLIA ESSAY-K

KELET TITKAI

Megjelentek a „HALHATAT-
LAN KÖNYVEK” sorozatában

DANTE KÖNYVKIADÓ KIADÁSA
BUDAPESTEN

DICK MANÓ KÖNYVKIADÓ- HIVATALÁBAN BUDAPESTEN

MEGJELENTEK:

	Alapár		Alapár
<i>Arrhenius Swante</i> : A világok keletkezése	5'—	<i>Bölsche Vilmos</i> : Az ősvilág	5'—
<i>Bettauer Hugó</i> : Bánatos ucca	10'—	<i>Bryce</i> : Az Egyesült Államok demokráciája	5'—
<i>Bölsche Vilmos</i> : Az ősemberek	5'—	<i>Czukor Károly</i> : A relativitás elve	2'50

<i>Erdős Renée</i> : A nagy sikoly. 14. ezer...	12'—	<i>Erdős Renée</i> : Berekesztett utak. 6. ezer	18'—
— Santerra bíboros. 13. ezer.....	12'—	— Assisibeli zsoldos. Misztérium.....	2'50
— Az új sarj. 10. ezer.....	14'—		

Fabre J. H.: A skorpió öngyilkossága 5'—

GÁRDONYI GÉZA KÖNYVEI:

A bor	3'—	Durbints sógor	3'—
Falusi verebek.....	3'—	Tapasztalatok	3'—
Fehér Anna	3'—	Bojgás az világba	3'—
Pöhlönyék	3'—	A Kátsa	3'—
Ötör Ötör bíró úr könyve	3'—	Vesződelmők	3'—
Ötör Marisa lakodalma	3'—	A pesti úr.....	3'—

Haackel Ernő: A természet és az ember 5'— | *Haggard Rider*: Cleopatra..... 7'—

<i>Karinthy Frigyes</i> : Jelbeszéd	6'—	<i>Karinthy Frigyes</i> : Oh nyájas olvasó ...	11'—
— Tanár úr kérem.....	5'50	— Kötéltánc.....	9'—
— Gyilkosok.....	6'—		

Lampert Kurt: Származástan..... 5'— | *Mann Thomas*: A Buddenbrookház.
Le Bon Gustave: Az igazságok élete... 5'— Két kötet 15'—

<i>Marguerite Viktor</i> : Vásárolt szerelem	12'—	<i>Marguerite Viktor</i> : Lerbier kisasszony legényélete	12'—
— Az élettárs	16'—		

Mende Jenő: Elektron és Atom 8'— | *Ostwald Vilmos*: Bevezetés a természet-
— A drótnélküli telegráfia..... 6'— filozófiába..... 5'—
— Rádióaktív anyagok..... 5'—

STRINDBERG ÁGOST: EGY LÉLEK FEJLŐDÉSE

I. kötet. A cseléd fia.....	20'—	VI. kötet. El egymástól	7'—
II. > A forrongás évei	20'—	VII. > Inferno	8'—
III. > A vörös szobában	15'—	VIII. > Legendák	8'—
IV. > A szerző.....	12'—	IX. > Egyedül	7'—
V. > Vallomások	25'—		

DRÁMAI MUNKÁI:

Mámor. — Hattyúvér 5'— | Haláltánc I—II. 7'—

Szekfű Gyula: A magyar állam élet-
rajza 10'— | *Weininger Ottó*: Nem és jellem 12'—
Wells H. G.: A civilizáció megmentése 5'—

JELENLEGI SZORZÓSZÁM 7000.

Fenti könyvek megrendelhetők minden könyvkereskedésben vagy a kiadónál.

A HAT VILÁGRÉSZ

UTAZÁSOK ÉS FELFEDEZÉSEK

című könyvsorozatban eddig megjelent kötetek :

Amundsen északi útja.

Amundsen : A Déli sark meghódítása.

Biró Lajos : Hét év Új-Guineában.

Candler : Tibet leleplezése.

Cook : Világtengereken át.

Drake : Angol lobogó alatt a Föld körül.

Haardt Dubreuil : A Szaharán keresztül.

Kuhárszky : Egyptom.

Lambrecht : A Mount-Everest ostroma.

Leidenfrost : Az Adria.

Madarász : A levegő meghódítása.

Magalhaes : A Föld első körülhajózása.

Nansen : Az eszkimók között.

Nielsen : A trópusokon át a Déli Jegestengerre.

Nordenskiöld : Indiánok között.

— Indiánok és fehérek.

Pásztor : Kanadától-Panamáig.

Shackleton : Dél.

— Az Antarktisz szívében.

Torday : Afrikai emlékek.

— Bolyongások Afrikában.

Zboray : Az örök nyár hazájában.

A kötetek páratlanul érdekes új utazások leírását tartalmazzák.

A KÖNYVEK MINDENÜTT KAPHATÓK.

VILÁGIRODALOM KIADÁSA.

BUDAPEST, IV., MAGYAR UCCA 40. SZÁM.

A GENIUS-KÖNYVEK VEZETNEK

KLASSZIKUSOK
MODERN REGÉNYEK
TUDOMÁNYOS MŰVEK
RÉSZLETFIZETÉSRE IS
NEM DRÁGÁBBAN, MINT
KÉSZPÉNZÉRT

KERJE FELTÉTELEINKET: VII., ILKA UCCA 31

GENIUS KÖNYVKIADÓ R.-I.

A FŐVÁROSI KÖNYVKIADÓ R.-I.

(BUDAPEST, LOVAG UCCA 18.) KIADÁSÁBAN MEGJELENT
ÉS MINDEN KÖNYVKERESKEDÉSBN KAPHATÓ

ÚJ SZÉPIRODALMI SOROZATA: ÉSZAKI ÍRÁSOK

két kiváló és kedvelt skandináv poéta, Knut Hamsun
és Andreas Haukland reprezentatív regényeivel indul.

MÁR MEGJELENT:

1. **Knut Hamsun**: Halk húrokat penget a vándor.
Fordította: G. Beke Margit.
2. **Knut Hamsun**: Az utolsó fejezet. Két kötet.
Fordította: Ritoók Emma.
Beteg nemzedékünk revelláló rajza, melynek első fordítása
a magyar kiadás.
3. **Andreas Haukland**: A végzet fonala.
Fordította: Ács Géza.
Regény a pogány germánok vérbosszús világából.

SAJTÓ ALATT:

4. **Knut Hamsun**: Korunk gyermekei. Fordította: Ács Géza.

*illatszer- és
piperecikk-különlegességek
az előkelő hölgyközönség
toalett-asztaláról nem
hiányozhatnak.*

— »A képviselő úr megcsókolja, megöleli a demokratákat, de ehébre nem hívja. (*Derűltég a jobboldalon.* Egy hang a baloldalon: *Udvari poeta! Zaj a jobboldalon, felkiáltások: Rendre, rendre!*) Még van néhány szavam a képviselő úrhoz, aki kegyeskedett olyan élesen támadni a kormányt s pártomat.

Én az ő fényes dialektikájával előadott s külső és belső szónoki eszközökkel kiemelt derék szofizmáinak, petitio principii-re felépített nagyszerű okoskodásainak lerombolásához sem kedvvel, de talán tehetséggel sem bírok. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Igaz!) De nekem — megvallom — zokon esik, midőn a képviselő úr által hallok magamnak leckét tartani a demokráciáról. Demokrata előttem mindenki, aki a nép közt hasznos ismereteket terjeszt, legyen akár iskolamester, tanár, művész vagy miniszter. De nem demokrata előttem, aki a piacon nagy szavakat árul és azokért szavazatokat vásárol...«

Ez a képviselő... meghatottan írjuk le a nevét, mert ez a képviselő, akinek e szavak szóltak, aki gyöngéd tisztelettel mérte vele össze Cicerón és Bossuet-n köszöriült pengéjét, »a t. képviselő úr«, aki különben még aznap válaszolt a királyi mesemondónak, kijelentve, hogy »mindig öröm a képviselő urat hallgatni... mindig bámultam a t. képviselő úr nagyszerű képzelőtehetségét, de akkor bámultam leginkább, midőn a miniszterelnök úr politikai tevékenységét egyetlen eszmekörnek nevezte, holott az az eszmekörnek egymásra következő sokasága... A t. képviselő urat irodalmi tevékenysége oly közkedveltté tette, hogy népszerűségét nem képes po-

litikai tevékenysége által megrontani« — ez a képviselő: gróf Apponyi Albert.

✱

Hosszantartó, zajos derűltég... Az Országgyűlési Napló-ban ez a jelzés ékelődik legsűrűbben Jókai mondatai mögé... Nem véletlen hogy legigazibb és legigazabb politizálása nem parlamenti beszédeiben vagy háromezer vezércikkében folyt, hanem: élelapokban, a *Kakas Márton* esörgősipkája alatt, vagy *Tallérossy Zebulon* halhatatlan figurájában. Humora az a fajta ironia, amelyről *Taine* azt mondja, hogy »a jóízlés és mérséklet fegyverneme«; mintha nem is az ellen irányulna, aki körül suhog, mintha az a t. képviselő úr, vagy párt, vagy vármegye vagy ujság, vagy világnézet csak végtelenül lekicsinyített árnyéka volna egy egész világnak, vagy országrendnek, amely groteszk képekben rajzolódik le a teremtés legragyogóbb szivárványhártyáján. Röpiratai sem a *Victor Hugo* öldöklő, herkulési pamfletjei; tolla nem embereket cipelt vágóhídra s nem embereknek, hanem helyzeteknek törpe-ségét, haszontalanságát, fölöslegességét és hiábavalóságát élezte ki. Általában: sokkal mélyebben nézett le az életnek és a politikai életnek is tengerfenekére, mint politikai szereplése láttatná. Neki is megvan a *Scènes de la vie politique*-ja, mint *Balzac*-nak: csak nem külön regényekbe gyűjtve, hanem szétszórva százezernyi oldalon; végtelenül sokat látott meg a dolgok belső összefüggéséből s egyik-másik lapján, fantasztikus mesebirodalmak térkép felvételei közt szinte szociológiai pontosságú

megjegyzésekre bukkanunk az embereknek a közülethez, a társadalomhoz, a történelemhez és önmagukhoz való viszonyáról.

Oh, lehet, hogy a *Germinal* mélyebb szociális bányarétegeket ás föl, mint a *Fekete Gyémántok*, a *Fehér Kővön*, ha talán a fantáziának hidegebb rétegeiben is, de konkrétbb képekben álmódja meg a jövő század regényét, mint — a *Jövő Század Regénye*, *Swift Gulliverjének* szatirája gyilkolobb, mint a *Szabadság a hó alatt*: de bizonyos, hogy Jókai regényei ép azáltal, hogy a mese sugártörésében megtisztulnak minden aktualitástól, végtelenebb politikai pályát futnak be. Ez Jókainak, a politikusnak, igazi arca — az, amely regényeiben bontakozik ki. Fantáziáját nem húzza le a földre a pártfegyelem és amikor a felhők közt jár: messzi-szárnyalóbb politikai igazságokat lát, vall, hirtet és jósol, mint amikor Tisza Kálmán háta mögött szavaz. Általában figyelemreméltó, hogy a magyar regényíróknak egész nemzedéke követi egyaránt a Tiszák hódolatában — ép a Tiszákéban, akiknek politikai udvartartása igazán nem mondható egy *Medici-udvarnak* — Jókai, Mikszáth, Herczeg. Túlságosan egyszerű magyarázat volna az, hogy a Tiszákban a nemesi középosztály »*Signalperson*«-jait ünnepezték ezek az írók... hisz például Jókai nem érzett és nem is fejezett ki szimbolikus kapcsolatokat ezzel, vagy azzal a társadalmi osztállyal; ő annak az időnek neveltje, amelyben polgári kötelesség lesz, ami azelőtt nemesi jog volt s benne meg végbe legharmónikusabban 1848 nagy lélekvandorlása: hogy egy rendi társadalom önmagában, ön-

maga által alakul át modern polgársággá.

Föllekesül a mult hagyományain, de nem sírja vissza a »régi jó idöket«.

— »*Eötvös* Károly t. képviselő-társamnak azt mondom: én is olyan nagyon kívánnám Önöknek, akik úgy szeretik visszaemlegetni azokat a régi idöket, hogy a Mindenható hozná vissza legalább még egyszer, hogy a szájukig érjen az az idö — ezt kívánnám, ha hazámat jobban nem szeretném.«

✱

... És ott ül a kormánypartban Tisza mögött 1896-ig, amíg tagja a Háznak, a szabadelvűpárt többi miniszterelnökei mögött, és míg ennek a korszaknak nem éppén utópisztikus törvényjavaslatait tárgyalják, regénykorrektúrákat csinál — s talán ép ezeket a mondatokat olvassa: »A diplomáciában az önzés kötelesség. Csinálunk háborút másnak azért, hogy nekünk békénk legyen. Tüzet gyújtunk a szomszédban azért, hogy melegedhesünk nála. Nem drágáljuk a világháborút, a világkereskedelem miatt. Szabadságot importálunk más országba, azért, hogy itthon ne kívánják. És elvégre is a megbukott politika talál a maga számára száz mentséget, de a győztes politikának csak egy mentsége van: a siker.«

✱

»És ha egy nagy katasztrófa talál kiütni a világban, az a Magyarország, amelyet eddig flainak hősi erélye tartott fenn államul, amidőn majd a vitézség nem tartozik az erények közé, meg nem menekülhet attól a sorstól, hogy mindenütt leszavazva, szétoszoljon kantonokra s legyen egy névte-

len ország belőle, annyifelé irányult céllal, ahány nyelvet beszélnek benne.»

✱

A háborús politikát elítéli és érdekes, hogy *Tisza Kálmánt* és *Andrássy Gyulát* is legfőképp a háborús politika ellenségeiképp becsüli.

Van egy kis röpirata: »*Mondjuk ki az igazat!*« — ebben a következőket írja:

»Voltak nagy embereink, akiknek a lefolyó három évtized alatt kezükbe volt adva a mód és alkalom, hogy a história könyvében nevük mellé egy új, fényes fejezetet írjanak be. Nemzetük vérével kellett volna írni és megíratlanul hagyták. Így tett most *Andrássy és Tisza*. Az egyiknek olyan szép alkalmá volna egy nagyon népszerű külháborúba belevenni a monarchiát, mint a másoknak egy erős nemzetgazdasági harcba Ausztria ellen Magyarországot. Ha nem *Andrássy* volna a külügyminiszter, hanem valaki más, az már rég a kardjára csapott volna: hanem hogy aztán az a kirántott kard olyan útra vitt volna bennünket, amelyet nemzetünk óhajtl aziránt nincs szerződésünk.«

✱

Sokszor vetették szemére inkonkvenciáját.

A szabadságharc alatt nagy átalakulásokon ment keresztül; kezdetben *Kossuth Lajos* híve és az *Életképek*-ben ragyogó cikkekben lelkesedik a forradalomért — *Gyulai Pál* szerint »szerelmes levelet írt a Szabadsághoz« — később azonban jobbra sodródik s az ügynevezett *békepárttal* megalkotja az *Estilapok*-at, amely élet-halálharcot kezd *Madarász*

Lászlóék ellen. A hivatalos *Közlöny*-ben is megjelenik néhány cikke, amelyek valósággal felkorbácsolják a debreceni parlament indulatait. Akkor mutatkozik az első mély repedés azon, amit a szabadságharc *belső frontjának* nevezünk. *Jókainak* a *Közlöny*-ben megjelent első cikke ugyanis feltűnően hasonlít *Görgey* váci kiáltványához:

»Mi nem akarjuk a királyt trónjától megfosztani, hanem azt akarjuk, hogy teljesítse kötelességét. Ezt mondjuk mi az eldöntő eszták előtt. Még nem dőlt el a harci kocka, még nem jött el a minden napok vége, még van idő megállni. Mi a harcot nem kezdtük, mi megtámadott jogainkat védeni fogtunk fegyvert. És mihelyt azok biztosítva leendenek, megszűntünk áldozni a nemzet véréért.«

Jókai politikája nem csinált forradalmat — a forradalom csinálta *Jókai* politikáját. Rendkívül érzékenyen reagált minden hatásra — előbb *Kossuth Lajoséra*, később *Nyáry Páléra*. »Békében a forradalommal kacérkodott, a forradalomban pedig mérsékelni akart.« *Jókai*, írja valahol *Gyulai Pál*, mindenképp el akarja hitetni, hogy a *Közlöny* cikksorozata eredetileg az ő gondolata volt és *Nyáry* csak helyeselte, de mi azt hisszük, hogy a gondolat *Nyáryé* volt és *Jókai* volt az, aki csak helyeselte és megírta. Amint *Nyáry Páltól* elszakadt, megszünt *Nyáry* hatása is, bár azután is ideáljának vallotta. Mindenesetre súlyosan csalódtak, akik azt hitték, hogy *Jókai* a száműzött *Kossuth* ellen fordul. *Görgey Artúr* is ezt hitte és 1867-ben cikket küldött *Jókainak* a Honba, amelyet *Jókai* egyszerűen nem közölt. 1849-ben *Kossuth* hívei mondták következetlen-

nek, 1867-ben — Kossuth ellenségei. *Görgey* István rendkívül élesen támadja Jókait, aki »a megismerés terjesztése helyett még segített föntartani romantikus korrajzában azt a homályt a nagyközönség felfogásában, amelyet Kossuth Lajos szőtt és borított a történetekre...«

Ezek a támadások már hidegen hagyták Jókait, aki különben a szabadságharc alatt a legsúlyosabb vádakra is hozzászólt; ő volt az első ujságíró, akit azzal vádoltak meg, hogy bomlaszt és megrendíti a katonák harcképességét; a súlyosan megvádolt író erre lapja összes példányait beküldte *Klapka* tábornoknak, aki fényes elégtételt szolgáltatott neki egy levélben.

Gyönyörű élete alkonyán legsűrűbben amiatt éri az inkonzekvencia vádja, hogy a kiegyezés, a dualizmus védelmében csatázik. Erre az 1889-es költségvetési vitában válaszol:

»Ha be nem vallanám is, köztudomású, hogy a kiegyezéssel szemben én is, maga a miniszterelnök is ellenzéki állást foglalunk el. (Derűtség balfelől.) És most mi vagyunk a kiegyezési törvény legőszintébb pártfogói. (Nagy derűtség balról.) Ezért bennünket elvtagadóknak gúnyolni népszerű vállalat. Pedig nem a mi helyzetünk változott meg, de megváltozott a világ rendje. (Gróf *Károlyi* Gábor: *Eppur si muove!*) Rettentés figyelemmel fogom hallgatni *Károlyi* Gábor grótot, mint szónokot... *A szélvitorla fordul a szél fúvásával, a napraforgó fordul a nap járása után; de a gondolkodó hazafi fordul hazája érdekében.* (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Egy másik beszédében kijelenti, hogy ifjú korának ábrándjait sohasem fogja kitépni szívéből. Nem is tépte ki soha — a 48-as szabadelvűség mindvégig vezérlő csillaga maradt s erről tanuságot tesz 1883 január 26.-iki nagy beszéde a Házban, mikor többek közt a következőket mondja:

»Amíg az úgynevezett zsidókérdés a társadalmi téren forgott, nem tartottam magamat hivattottnak arra, hogy beleavatkozzam. Ha a támadások a kriminalitás terére mennek, vannak bíráink, ezeknek feladata azokat megvizsgálni, azok fölött ítélezni. De midőn a tárgyalat kérvényalakjában egy törvénynek megszüntetése hozatik indítványba, mely a jogegyenlőséget támadja meg, itt többé már nem a zsidók vannak megtámadva, de meg van támadva a magyar alkotmány alapja: a jogegyenlőség. Én, ki egyike vagyok azoknak a keveseknek, akik még élnek abból a korszakból, mikor Magyarország átalakulását megkezdette, nagyon jól emlékszem arra, hogy mikor e szót felírtuk zászlónkon: *Szabadság*, a másik két szót is melléje írtuk: *egyenlőség, testvériség*. E hármat csak együtt lehet elfogadni, uraim! Mert a szabadság egyenlőség nélkül nem szabadság, hanem szabadalmi kiváltság... T. Uraim, cáfolják meg Önök, amiket mondtam, hozzanak fel ellenkező adatokat, rakják serpenyőbe a zsidók bűneit oly mértékben, hogy azoknak érdemeit lenyomják: ez azért ránk, képviselőkre nézve különbséget nem tehet azon kérdésnél, hogy vajjon a magyar alkotmánynak a szabadelvűség, jogegyenlőség legyen-e az alapja, vagy nem. Amely nemzet magát, életét biztosítani másképp nem tudja, mint

azáltal, hogy egy közötté élő osztálynak, vagy vallásfelekezetnek politikai, polgári jogait konfigálja: az a nemzet meghúzza maga fölött a halálharangot!»

✱

Nem volt mindig népszerű; a hálátlanság törvényes fizetési eszköz a politikában s politikai világunk nem mindig tudta meghálálni Jókai Mórnak, hogy egyáltalában leszállt hozzá. Az »*abstention des capacités*«, amiről Zola panaszkodik, nemcsak a francia parlament sajátsága; Jókaiiban a magyarság búbájós költői géniusza lebegett a törvényhozás felett — s a törvényhozás ezt nem értékelte eléggé.

A kormánypárt egy kicsit visszaélt vele, hogy nem akar semmit, az ellenzék pedig, bár a legszenvedélyesebb harcok tűzvészében sem feledkezett meg róla, hogy kicsoda Jókai Mór, egy kicsit visszaélt azzal, hogy — nem bánt senkit. Így születik meg a szállóige az »udvari poétáról«, aminek néhány cikkén kívül csak néhány pletyka az alapja; hogy például Wekerlének egy tréfás megjegyzésére, hogy »odafönn haragszanak a regényedért« beszün-teti az *Egetvivő Asszonyiszív* e. regénye folytatását, vagy hogy a trónörökös érzékenységét kímélje, a Kossuth-nótát a Kossuth neve nélkül adta le egy díszalbumban. De népszerűségét tartósan a politikai életben sem ingatta meg semmi — »*én a népszerűség Polycrates-gyűrűjét sokszor dobtam a tengerbe, mondta egyszer, de mindig akadt egy hal, amely azt visszahozta*«. Bizonyos pártpolitikai exterritorialitást föltétlenül

élvezett volna — ha igénybe vette volna, ha lett volna nála objektívebb, udvariasabb, nagyúrabb és előzékenyebb tagja a Háznak. Nagyon is objektív volt — amilyen költő csak a politikai világban lehet, nagyon is objektív volt: s ezért sohasem is volt igazi pártpolitikus. »Én minden, az enyém-mel bármennyire ellenkező elvet nagyon tiszteltek, mondja egyik beszédében, egynek: a vallási türelmetlenségnek kivételével«. Minden ellenvéleményt tisztel — már pályája legkezdetén is, hisz ezért bomlott föl társszerkesztői viszonya Petőffel, mikor a »Talpra magyar« költője szenvedélyesen megtámadta Vörösmartyt ellenvéleményeért...

...Hova tartozna Jókai, ha ma élne? Nincs haszontalanabb spiritalista asztaltáncoltatás, mint az ilyen politikai szellemidézés. Igazán nem választási atrocitás, ha a Jókai-szobor nincs benn a választási névjegyzékben — s óriások sem építhetnek olyan szavazóurnát, amelybe Jókai Mór összes művei beleférnek. Jókai összes művei élő tényei a magyar életnek és hatásuk *perpetuum mobileként* él mindaddig, amíg a mesében gyönyörködnek az emberek. A mesének egész nagy világbirodalmában, amelyen Jókai végigvezet, nincs egyetlen út, amelyen nem a jóság, a haladás és az emberiség virágai virítanak. S ez Jókainak, a politikusnak is dicsősége, akinek szép szavai a mai reakciónak is szólnak:

»*Én még halva is tábort fogok vezetni magam után a temetőben, míg ti élve sem találtok senkit, aki utánatok kérdezősködjék, ha nem lát.*

Jókai és a kritika

Irta: Laczkó Géza

»A betyár csupa léhasággal kacagtatja az embert!«
(Gyulai Pál — Jókairól)

Irodalompolitikai divat a kritikát a szabad képzelet csendőrének tartani. Ennek a divatnak életrehívásában nagy része van Petőfi-nek és Jókainak.

Petőfi — hogy Endrődi Sándor szép mondását idézzem — betörte azt a kirakatablakot, amely mögött üvegházi fülledt melegben ült a kicicomázott költő; friss pusztaszél süvitette át a pállott hőséget. Az a költői irány, amelyet pusztulásra ítéltek Petőfi pajzsaemeltetése, hírt, pénzt, pozíciót, létjogosultságot vesztvén, minden erejével ellene feszült a »betolakodó«-nak. Petőfi tudta, hogy ez a kritika csak méregfog a szobaköltészet haldokló sárkányának. Tagadta, mint ahogy tagadta magát a sárkányt.

S mily kapóra jött ez az utána következő »bagodal«-szerzőknek, akik külső és belső Petőfi-kosztümben Petőfit megillető bánásmódot követeltek maguknak, s akiket máig sem tudott vagy mert, vagy nem akart lebrudalni egészen a magyar Olimpusról a jelentőségében csakugyan megsorvadt magyar kritika.

Nos, a petőflieskedés legkelkáposztásabb idején kezd kiteljesedni Jókai híre. Jókaiért a nagyközönség egyszerűen megőrült. Ahogy Pest entellektüelljeinek agya, szája 1910 táján Anatole France-szal volt tele, ugyanúgy 1854, a Magyar nábobnak a *Pesti Napló*-ban megindulása után az egész ország Jókait emlegette szóban és áradozó írásban.

Ez ellen lép fel az egyetlen osztó magyar igazság: Gyulai Pál és vele Salamon Ferenc. Eötvöst és Keményt, néha még a régebbi Jósikát emlegetik vele szemben s megállapítják mindazokat az igazságokat Jókai szerzetelenségeiről, lélektantalan lelkeségéről, felelőtlen meseszövéseiről, léhaságáról, amelyeket Péterfy Jenő klasszikus tanulmánya óta közhelyekké forgattak, ráztak, apróztak az irodalmi szecs kavágó gépek.

Gyulai óta irodalompolitikai divat Jókait lebecsülni és szorgalmasan olvasni; Keményt »méltatni« és ki sem nyitni. Ambar az okosabbak rájöttek, hogy egy s ugyanazon ember élvezettel olvashatja a Trois mousquetaires-t és a Salammbô-t. Jókai olyat ad, amit Kemény soha, és ez fordítva is így igaz.

Ma már nem kell Jókait megvédeni a kritika ellen, de Gyulait még igen a Jókai-rajongók ellen. Ha Gyulait sem bántjuk már majd Jókai miatt, csak akkor mondhatjuk: rendben vagyunk.

Mert mégis, bizonyosan megvált a maga oka Gyulai Pál hirhedtté vált szigorúságának Jókai iránt.

S az ok bontogatásánál mingyárt az első szál — Jókaihoz vezet. Hát, elég kíméletlen volt Gyulai Jókaival szemben, ez igaz, de az ütés még sem volt soha akkora, mint amekkorát a megvert kiáltott, mert a gyöngéd női lelkek káprázatos sorával zsonglőröző Jókaiiban az érzékenység és hiúság egészen női, sőt színésznői, sőt vidéki naivai fokban volt meg.

A második szál lefutásának végén Kemény Zsigmondot találjuk,

nem az embert, nem az irodalom-politikust, még csak a politikust sem, nem a lapszerkesztőt, nem a barátot és regényíró — hanem azt az irodalmi ideált, amelyhez legközelebb még Keménynek sikerült regényeiben közelférkőznie s amelynek képviselői Zrinyi Miklós, Mikes Kelemen, Katona József, Arany János — akikkel szemben a könnyedségek oldalán Gyöngyösi, Faludi Ferenc, Szigligeti, félig-meddig Petőfi s letagadhatatlanul Jókai sorakoznak.

Bizonyos, hogy a rakottkáposztás, valaha külön fejedelemség Erdély nehézségű lélegzetű levegőjét kedvelő Gyulai Pál irodalmunknak súlyos veretű násfáit kedvelte s nem gyöngyfüzereit, nem a női dísz, de a díszmagyar nehézségű férfiékszeri érdekelték atavisztikusan előbb, aztán meggyőződésből, végül harci célul s a magyar irodalom kívánt végeredményéül.

Jókai persze minden, csak nem pszichológus; minden, csak nem nehéz. S amikor Gyulai Pál és később Péterfy Jenő lélektani fogytékosságát hányták szemére a nagy mesélőnek, kicsit úgy tettek, mint aki azt mondaná: a páva nem fütyül — micsoda rigó is hát voltaképpen?

Ok-bogozásunk harmadik szála már messzebb vezet.

Gyulai mindig — s különösen a szabadságharc után — nagyon komolyan vette az életet, de egy kicsit mindig multnak vette. A jelenhez ekkor már nem sok érzéke volt, ezért kevesebb ügyet vetett reá — s azt is gyakran elég ügyetlenül. Nem volt érzéke hozzá, mert az ő jelenje, az, amelyik Kazinczyékkel szemben Vörösmartyt igazolta, mégpedig történelmi talapatul Petőfi alá, már akkor mult volt. A segesvári csatamező súlyos göröngyei nehezed-

tek rá. Gyulai jelenje a politikára építette a költészetet: a költő a régi hadi dicsőséges időköt esodálta, a ma osztrák dolgait gyűlölte, kerülte s legjobb esetben kárhóztatta, a magyar mát szép szóval, korbáccsal, stimuláló szerrekkal hajszolta az önállóság jövőjének előkészítésére. Mindez még a leglenyebb dalnak is valamely szónoki dísz adott, a regényt meg egyenesen a legkomolyabb, legünnepiesebb történelemnél is komolyabbá, zordonná tette.

S íme, 1849 egyszerre elvonta ennek a költészetnek levegőjét: a politikát. Egy pillanatig úgy látszott, hogy a költészet meg fog fulladni. A versíróknak követendő például így Petőfiből csak a népdal maradt s egyszerre szörnyű dudák nyögnek, éles tilinkók visítognak, bamba juhászok búsulnak, őszirózsák hervadnak, bazsalikomok bűzölögnek azon a petőfieskedő mezőn, amelyet végül is Gyulainak magának kell soha nem termővé gázolnia, mint egy kritikai tanknak. A regény vagy visszacsuklott a hadi multba, vagy a kicsinyke Pest pletykáit csikorgatta fogai közt, mint a rágógumit.

Ekkor jött valaki, aki művészi öntudatlansággal vagy inkább ösztönnel megtalálta a módját, hogyan kell lélegzeni ebben a levegőtlenységben, sőt többet tett: új levegőt árasztott a költészet köré, új levegőt, amelynek oxigénje mindazok a magyarság közzelmultjából és jelenéből kivont úri és paraszti alakok, vágyak, helyzetek, történetek voltak, amelyek nem voltak a császári házzal vagy az osztrákokkal való viszonyuknak semmiféleképpen függvényei — új levegőt, amelynek nitrogénje népmeséink féktelen fantáziája volt.

Ezt a jövevényt, Jókai Mórt, aki épúgy folytatása s egyben tagadása volt az előző időknek, mint Napoleon a francia forradalomnak. természetesen, hogy Gyulai Pál nem ismerte el, mert nem akart kacagni, főképp léhaságokon (minden humor létalappján!) nem, nem akart elrövidülni, ő, aki töprengéshez, meggondolt lelkesedéshez volt szokva. Gyulai egy Osszián föllépését várta s ezért nem nyerte meg tetszését Jókai, ez a mesemondó mosolygó Herodotos.

Jókai költészete színes, mozgalmas, tarka falusi vásár lacikonyhával, gyékényen halmozódó pirosbabos sárga kendőkkel, kék kötényekkel, rúdon lógó komoly csizmákkal, a kohó tűzétől még fekete ekevassal, fehér ökrökkel, barna borjúkkal, tempós kocsis-sal, ravaszul hallgatag eladóval, ravaszon beszédes vevővel, parolacsattanásokkal, úri csézával, pókos bús gebékkal, ficánkoló veresbarna csikóval, nevetéssel és káromkodással, méreggel és szomorúsággal, komolysággal és bajsztbillentő tréfával. Csak akkor érted meg, ha elvegyülsz forgatagában.

Gyulai, persze, aki a nemzeti meghasonlás repülőgépjén suhant pár száz méterre e vásár fölé,

csak ökröt, lovat, szekeret, kendővel vagy kalappal borított tőkfejeket látott, értelmetlen hangzavart hallott.

Pedig, hogy milyen kitűnő elme volt a maga zárt magyar világában, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy minden elfogultsága mellett is rátapintott Jókai költészetének lényegére egy mellesleg megjegyzésben Jókai korrajzáról, amely *igen hasonlít a népmesék világához, mely a mindennapit a csudálatossal szokta egyesíteni, nem sokat gondol a földirati és történelmi adatokkal: s inkább képzelettel a dolgokat, mint ismeri.*

Igen, Jókait nem lehet helyesen megítélni sem úgy, ha magyar előzőiből akarjuk megmagyarázni, sem úgy, hogy a külföldiek közt keressük példáját, kútfejét.

Jókainak irodalmi gyökere Petőfi János vitéze-e s egész regényköltészete nem más, mint a magyar népmesének modernizálása, meg-nemeseítése, irodalmi, sőt világ-irodalmi szintre emelése.

Ezt a tételt kell kifejtene és igazolnia az irodalomtörténetnek, hogy ezzel aztán lezárja a Gyulai—Jókai-pert s kijelölje Jókai helyét az elmúlhatatlan magyar értékek között.

Jókaiék szigeti kertje Komáromban, ahol a költő sokat sétált Petőfivel.

Jókai, a festő

Irta: Petrovics Elek

Jókaíróról feljegyezte az irodalomtörténet, hogy gyermekfővel festőnek készült, de hamar lemondott szándékáról. Nem haladt a hamis nyomon olyan sokáig és olyan komolyan, mint Keller Gottfried, a nagy svájci író, akinek a festészet tartós lelki ügye volt, forrása sok örömmek és gyötrelmeknek, egész életre szóló élmény, mint az első nagy szerelem. Jókai már serdülő korában szakított a piktorság ábrándjával.

A festői hivatásra való vágyakozás nála, úgy látszik, nem igen volt egyéb, mint a gyermekifjú romantikus hajlamának kitörése. Menekvés a mindennapiságtól, — a közönséges kenyérpálya, a polgári közönszer félelme. Vonzódás a színesebb, kalandosabb élethez, az édes bizonytalansághoz. Olyasvalami, mint Petőfi színészkedése. Miután lemondott erről az ábrándjáról, a festészettel nemcsak mint életpályával szakított, hanem mint kifejezési eszközt sem igen vette többé segítségül a festészetet. Ezt mondanivalója volt, azt az irodalom nyelvén mondta el, ecsetre vagy ceruzára még kedvtelésből, mellékesen sem bízta képzeletének és érzésvilágának kincseit. Nem mintha sohasem nyúlt volna a festő számszámához, hiszen maradt néhány képe, maradtak jegyzőkönyveiben vázlatok, rajzok, de ezek nem szerves és homogén alkatrészei az ő szellemi világának, nem alternatív kifejezései annak, ami Jókai, a költőben és művészen jellemző és lényeges. Nem halljuk ki belőlük Jókai sajátos hangját.

Goethe rajzai számot adnak a

költő konvencióktól mentes, elfogulatlan szemléleti módjáról, a természetnek néha meglepően modern és friss felfogásáról. Victor Hugo költői zsenije szinte teljes fényben villan meg fantasztikus tollrajzaiban és Thackeray szatirikus vénája is kiüti magát reánk maradt illusztrációiban. A mi Kisfaludy Károlyunk, az Eppur si muove Jency-je, az ő romantikus tájképeiben, grafikus munkáiban jellemző okmányokat állít ki magáráról, olyanokat, amelyeket benső kapcsolatba tudunk hozni a költő szellemi alkatával. Jókai szellemi irányát igazában csak írásai mutatják.

Különösen az ötlik fel, hogy fantáziájának csapongásából, ami a költőnek annyira jellemző tulajdonsága, semmit sem árulnak el Jókai képei és rajzai. Az ő képei rendezen józan, realizisztikus ábrázolások, szeretteinek és barátainak képmásai, kies és szelíd magyar tájak, — megannyian fiatalabb éveiből. Minél jobban felragyog az író dicsősége, annál jobban elcsöndesedik a piktor, és végül már csak olyankor jut szóhoz, mikor támogatnia kell az író adatgyűjtő munkájában. Későbbi éveiben Jókai akvarelljeit és rajzait jegyzőkönyveiben szokta papírra vetni, ugyanazokban, amelyekben feljegyezte mindazt, amit megjegyeznie és amire emlékeznie kellett, főként azonban feldolgozásra szánt ötleteit, adatait és terveit. Ilyen feljegyzésszámba mennek itt-ott elszórt ábrázolásai is. Feljegyzések emlékeztető helyekről, feljegyzések érdekes fejű képviselőtársairól, aztán vázlatok

olyan történeti alakok arcképein, akiknek szerepet szánt regényeiben, végül felvételek azokról a vidékekről és épületekről, ahova készülő regényeinek színhelyét volt helyezendő. A Lőcsei fehér asszonyhoz egész sor vázlatot készített a helyszínén nagy lelkiismeretességgel. A művészi készség nem nagy bennük, de Jókai nem is szánta őket öncélú művészi alkotásoknak, — a maga számára akarta feljegyezni, amiben különösen gyönyörködött, főként pedig amire szüksége volt. Egy-egy akvarelljén átérzik a természet szépsége, amely a költőt gyönyörködtette, egy-egy por-

tré-fejében a kézírás félénksége mellett is szembetűnik a jellemzeteles vonások megérzése, — azonban igazi érdekességüket ezeknek sem önálló jelentőségük adja meg, hanem az, hogy drága ereklyék, Jókai figyelő és gyűjtő szellemének kedves tanúságai.

Igazi festővé akkor válik Jókai, midőn író tollat vesz a kezébe. Nagy festői erényei, megfigyelésének ereje és színezésének gazdagsága nem a festett, hanem az írott ábrázolásokban bontakoznak ki. Legszebb képeit azokban a leírásokban hagyta reánk, amelyeket a magyar föld szépségeiről regényeiben festett.

Nagy Bella arcképe

Rajzolta Jókai Mór

Jókai a színpadon

Irta: Hevesi Sándor

Jókai regényeinek dramatizálása Beöthy Lászlónak Magyar Színházi igazgatóságához fűződik. 1907-ben vette át a Magyar Színháznak, mint drámai színháznak igazgatását és ebbeli működését azzal kezdte meg, hogy három regény dramatizálására pályázatot hirdetett. A dramatizálandó regények a következők voltak: Herczeg Ferenc Szíriusza, Mikszáth Kálmán Szent Péter esernyője és Jókai Mór *Az új földesúr* című regénye. Ezekkel akarta a Magyar Színházat megnyitni. Az új földesúrnak dramatizálására én is pályáztam, és ha pontosan emlékszem, huszonhét pályamű között ezt a dramatizálást tartották a legmegfelelőbbnek. A Magyar Színház meg is nyílt a dramatizált Mikszáth és a dramatizált Herczeg regénnyel, de a két dramatizálás sikere nem volt elég biztató s *Az új földesúrnak* teljes öt esztendeig kellett a premierjére várakozni. 1912 szeptemberében került először színre s minyárt az első szezonban ötvennél több előadást ért el. A dramatizálás sikerét főképpen annak tulajdonítottam, hogy majdnem betűszerint ragaszkodtam Jókai szövegéhez és csakis a kompozícióban engedtem meg magamnak azt az elkerülhetetlen szabadságot, amelyet éppen a dráma és a színpad szigorú törvényei írnak elő a legjobb regénnyel szemben is.

Beöthy annyira fellelkesült *Az új földesúr* sikerén, hogy már 1915-ben egy másik Jókai-regényt dramatizáltatott velem, az *Egy magyar nábob*-ot, amelyet már a rákövetkező évben a *Kárpáti Zol-*

tán követett. Ez a két darab összesen 150 előadást ért meg a Magyar Színházban és sikerüket nem érte utól *A kőszívű ember fiai*, amelynek talán az ártott, hogy csak két részben volt dramatizálható és két estén került színre. Jókai regényeinek nagy színpadi sikere Jókai stílusának ellenállhatatlan varázsán kívül főképpen annak tudható be, hogy regényei tele vannak nagyszerűen megfigyelt és nagy elevenséggel megalkotott erősebb magyar típusokkal, amelyek elevenen élnek a köztudatban s amelyeket a közönség örömmel üdvözöl a színpadon, mihelelyest arra való színész ábrázolja őket. Ezek a regények egyúttal minden szabadságuk és csapongó fantáziájuk mellett annyit adnak abból a régi Magyarországból, amely után ma mindnyájan sírunk, hogy nem lehet őket meghatottság nélkül színpadon látni.

E regények színpadi sorsára nézve mi sem jellemzőbb, mint hogy magának Jókainak is egyetlen darabja állott meg a színpadon, az, amelyet egyik legszebb regényéből írt, az *Aranyember*-ből. Az Aranyember sikerével vetekszenek *Az új földesúr*, *Egy magyar nábob*, *Kárpáti Zoltán* és a *Fekete gyémántok* sikere, ellenben az a sok-sok drámai mű, amelyeket Jókai egyenesen a színpad számára írt, igen hamar leiszorult a színpadról és a Szigetvári vértanukat is már csak néhány szép tiráda és a hazafias kegyelet tudja fentartani. Ez a körülmény egyúttal ékesszóló felelet arra az állandóan vitatott kérdésre, hogy lehet-e és szabad-e

regényeket színpadra vinni? A gyakorlat mindig azt felelte, hogy igen, az elmélet pedig legjobban szeretett nemmel felelni. Pedig a kérdés igazi magva abban van, hogy a színpadon nemcsak drámák arathatnak sikert, hanem mindazok az érdekes, egységes és eleven alkotások, amelyek három órán keresztül le tudják kötni a közönség érdeklődését, ami nem is oly könnyű feladat és amire sokszor a legszigorúbban komponált, de érdektelen és lélektelen drámák egyáltalán nem képesek. Kár tehát azon vitatkozni, hogy Jókai dramatizálható-e vagy nem, mert erre megfelelt a színpadra vitt regényeinek nagy és hangos sikere. Valószínű, hogy Jókai re-

gényének dramatizálása tölem függetlenül is tovább fog folyni, mert lehetetlenségnek tartom, hogy a témáknak, szituációknak, alakoknak az a megdöbbentően gazdag sokasága, amely Jókaiiban található, ne iparkodjék ezután is színpadra kerülni. A színpad az ilyen esetben közvetít és ez a közvetítő szerep olyankor, ha Jókairól van szó, azt lehet mondani, hogy kultúrfeladat és kultúr-sze-replés. Bebizonyulása annak, hogy ami értékes, az nem börtönözhető be a könyvbe, hogy ami a múltban igazi érték volt, arról a jelen se mondhat le és hogy a jövőt legjobban azok készítik elő, akik a jelen útján szállítják át az el nem évülő értékeket.

le neri
 cu neri gny
 un dora
 lha la nene
 sardene
 la in scie vlti
 in oo
 un cranart
 un un
 u v
 1 pison
 unlierez liver tleb.
 le neri
 rilla
 le neri
 dorote
 a anlic

Blaha Lujza Jókairól és Laborfalvi Rózáról

— Jókaival valahogy úgy voltam, hogy fájdalom, jóformán nem is ismertem. De ezt ne tessék ám úgy venni, mintha csakugyan nem ismertem volna. Csak nem úgy ismertem, ahogyan szerettem volna. És ennek megvan ám a maga oka és magyarázata.

Akkortájt, hej istenem, akkor, régesrégen, nem is tudom mikor, hány évtizeddel ezelőtt, ugyan-csak *be voltunk fogva mind a ketten. Jókai is, meg én is.* Ő — amint az köztudomású — rengeteget dolgozott fiatal korában és ugyanakkor én is, mint fiatal primadonna, jóformán le sem kerültem a színpadról és bizony az én időmben a sok tanulástól, próbától, előadástól alig maradt annyi időm, hogy a szórakozásnak, a társasági életnek áldozhatnám, a társasági életnek áldozhatnám volna valamit. Jómagam naponta reggeltől délig próbáltam, délután tanultam és egy parányi pihenés után siettem a színházhoz, öltözködtem, játszottam, előadás után pedig azidőtájt híre sem volt az afféle muriknak, mint amilyenekkel ma szórakoznak a fiatalok. Én legalább, amint vége volt az előadásnak, siettem haza pihenni, hiszen másnap előlről kellett kezdenem az egészet, vigyáznom kellett a hangomra, mert hiszen csak nem állhattam ki a színpadra rekedten.

Így aztán vajmi kevés alkalmam volt ahhoz, hogy összekerüljek Jókaival, de meg mondom, — nem szólva a mindkettőnk nagy-nagy elfoglaltságáról — olyan irtozatos nagy tisztelettel és bamu-

lattal voltam eltelve iránta, hogy ha láttam, sőt akárhányszor találkoztam is vele, szinte kerültem és alig mertem megszólítani. Hogy is énekeltem valamikor a Szultánban?

— *Csak ámulok, csak bámulok, de szólni nem tudok...*

Egyszer aztán, hogy-hogy nem, találkoztam vele a régi Nemzeti Színház udvarán. Akkortájt volt ez, amikor feljöttem Pestre mint egészen fiatal primadonna. A feleségét, Laborfalvi Rózát, látásból és hírből ismertem, hát illendőnek tartottam, hogy fölmenjek hozzá mint új pesti színésznő bemutatkozni és egyúttal kérjem is a pártfogását. Nagyfélénken odamerészkedtem hát Jókaihoz, aztán — csak hogy legyen mit mondanom neki — bátran kivágtam:

— Kérem szépen, kedves Jókai, mondja meg nekem, mikor fogad a felesége, mert szeretném nála tiszteletemet tenni.

— Édes flam, — válaszolt Jókai, mintha valahogyan ennek a látogatásnak a felelősségét el akarná magáról háritani — azt biz én nem tudom neked megmondani. De erigy föl hozzá, amikor jónak lárod és ha el leszel fogadva, akkor nagyon jó lesz...

Nem tagadom, Jókai felelete meglehetősen lehűtött, de aztán hallottam, hogy Jókainé nem nagyon szereti a hölgy-látogatókat a házánál, mert nem is igen érezte már akkortájt jól magát és különösen sokat szenvedett főfájásban.

De én ezzel nem sokat törődtem és egy szép napon felkerestem

Jókaínét. Ott laktak akkor a Ke-repesi úton a Fehér Kakas fogadó házában, ahová később én mentem lakni.

És úgylátszik, Jókai jól tud-ta, mit mondott, mert amikor szív-szorongva, félve, remegve bejelent-tettem magamat, kisvártatva ki-üzent *Laborfalvi Róza*, hogy *saj-nálja, de nem fogadhat, mert — fáj a feje . . .*

Hát bizony, nem tagadom, na-gyon rosszul esett ez a fogadtatás, mert ha beteges is volt *Laborfalvi Róza*, én meg bizony érzékeny vol-tam, mert úgy éreztem, hogy még-is csak vagyok valaki, ha fiatal is vagyok. De ebből megértettem, hogy miért mondta Jókai olyan hangsúlyozva, olyan aláhúzottan, hogy *»ha el leszel fogadva . . .«*

Annál jobban esett aztán, hogy *Prielle Cornélia* és a többi nagy művésznő igazán meleg sze-retettel fogadott, amire meg na-gyon számítottam, — *Jókainé párt-fogására*, — az bizony elmaradt, de úgy látszik, anélkül is sikerült vinnem valamire . . .

Viszont a *Jókai* iránti nagy tiszteletemen és elragadtatásomon ez mitsem változtatott.

És ezt a tiszteletemet ki is fe-jeztem előtte, amikor jóval később ott jártam nála a mostani Petőfi-házban, ahol akkor *Jókai Fesz-tyéknél* lakott.

Élénken emlékszem arra a csodálatos szentélyre, amelyben fölkerestem. A falak mentén kö-röskörül mindenütt könyvespol-cok, színültig megrakva könyvek-vel. Néhány szalagra, koszorúra is emlékszem, sőt ezüstkoszorúkra is, amik ott ragyogtak az üvegfedeles, nappelkel telirakott kis asztalkái-ban. Ezek ott voltak a költőkirály dolgozószobájában; alig lehetett a szobában mozogni.

Jókai a szobája balsarkában álló hatalmas íróasztala mellől kelt föl és jött elém és végtelen szeretetreméltósággal köszöntött.

Ahogy megláttam, hogy még akkor is ír, — jól emlékszem fá-radtt mosolyára, amely akkor az arcán tükröződött — mondom neki:

— Jaj, az Isten áldja meg, ked-ves költőfejedelem úr, hogy tud ennyit dolgozni! Az igaz, hogy az egész világ gyönyörúsége és mind-nyájunk örök büszkesége minden sor írása, de az mégis csak bor-zasztó, hogy egy cöppet se kíméli magát. Hiszen ideges lesz ettől a temérdek munkától, hát hagyja abba egy kicsit és pihenjen.

Úgy emlékszem, mintha ma lett volna; ezt felelte Jókai:

— Édes fiám, ne erőlködj, hogy engem lebeszélj a munkáról. Attól pedig ne félt, hogy ideges leszek tőle, mert hiszen nem is tudnék dolgozni, ha nem volnék ideges . . .

Sűrűn találkoztam még Jó-kaival *Balatonfüreden* is, ahol *szomszédok* voltunk. Az egyik sa-rok az enyém, a másik az övé volt. Gyönyörű szép, emeletes, üvegtetős villája volt neki mű-teremmel, sőt a nagy villa mellett, amelyben nem keve-sebb, mint tizenkét szoba volt, volt még egy kisebb mellékvillája is, amelyre nagyon fáj a fogam.

A nagy Jókai-villában több-ször is ott voltam és úgy emlék-szem, legnagyobbbrészt *Laborfalvi Róza* relikviáival volt tele. Gondolom, ott írta Jókai a remekművei nagy részét, közöttük az *Arany-embert*, amit tőle magától hallot-tam.

Füreden is elég gyakran ta-lálkoztam vele és ott kerestem föl Jókait azért is, hogy megkö-szönjem egy kedves figyelmét.

Jó ideje annak is, hogy egy-

szer, amikor vissza akartam lépni a színpadtól, arról volt szó, hogy tisztelődöm százezer forintot (rettegetes nagy summa volt ez akkor!) gyűjtenek számomra.

Búcsúzkodásom során néhány jó emberemnek, közöttük természetesen Jókainak is, elküldtem aláírással ellátott arcképemet, mire Jókaitól másnap egy — *takarékpénztári könyvecskét kaptam, amely száz forintról szólt.*

A takarékkönyvecske mellett írás is volt; gondolom, ez állt rajta:

»Küldöm neked, édes fiam, ahoz a sokhoz, amit még kapni fogsz.«

Mondom, emiatt jártam nála, hogy megköszönjem, ámbar nem akartam elfogadni, de ő váltig ragaszkodott hozzá, hogy megtartsam. Én meg a könyvecskét eltettem, ma is megvan; odaadtam a Blaha-muzeumnak.

Emlékszem még arra, hogy Jókai házában, Fesztyéknél, a régi boldog időkben egymást érték a fényes estélyek, amelyek közül azonban egyetlenegy sem vettem részt. Pedig nagyon szerettem volna, hívtak is sűrűn, de én sohasem mertem elmenni, mert féltettem a hangomat és másnap egy ütöt taplót sem értem volna.

Később azután éppenséggel nem találkoztam Jókaival, csak egyszer, újra *Balatonfüreden*, amikor másodszer is megnősült és *Nagy Bella* volt a fiatal felesége.

Egy kicsit mintha fáradt és lehangolt lett volna. Ott találkoztam vele a Balaton partján. Persze, akkor már nem féltem tőle mint süldő primadonna koromban. Ott beszélgettünk sokat és amikor megkérdeztem:

— Hát csak egyedül sétálgat?

— Jól esik az egyedüllét, — mondotta, — a feleségem csónakázik...

Ez körülbelül minden, amit Jókai-val való találkozásaimról elmondhatok.

— Fiatalkoromban is, de főként amióta nem igen játszom, rengeteget olvastam Jókait. Azelőtt ugyanis mindig úgy gondolkoztam, hogy amíg fiatal vagyok, dolgoznom kell, hiszen mulatni, szórakozni ráérek öreg koromban is. És most, hogy megöregedtem, eszembe jutnak *Madách* szavai. Hogy is mondja a *Tragédiában*?

»Kívántam kort; megjött a kor s mi haszna?!...«

Jókai és a zene

Irta: Lavotta Rezső

Egy sok szabadidővel rendelkező német tudós pontos statisztikát vezetett az ember zenelajlamáról és kisütötte, hogy majdnem mindenki többé-kevésbé muzikáns, csak alig két-három százalék esik az analfabétákra. Jókait is bátran lehetne besorozni ez utóbbiak közé. Ő maga mondja egyik színházi kritikájában, melyet »Hunyadi László«-ról írt a *Vasárnapi Ujság* számára: »... a zenéről nem szólok, mert azt először is igen szépnek találom, másodsor pedig, mert nem értek hozzá...« (Kakas Márton levelei 1859.) Hasonló őszinteségre vall ugyanezen időből származó másik kijelentése, mikor egy székesímpolyást Liszt Ferencnek ajánl meghallgatásra.

Jókainak a magasabb műzene iránti érzéketlensége nem von le semmit értékéből, mert csodálatos rajongása minden iránt, ami szép s a magyar népléleknek mindenemű megnyilatkozása nála különösen nagy megértésre talált. Ismeretes, hogy halála előtt néhány évvel sok oly elfeledett népdalt jegyeztetett le, melyeket kitűnő tehetsége őrzött meg számunkra. Ő volt az első, aki már az ötvenes években felhívta a zeneszerzők figyelmét az ősmagyar és paraszti dalra. Mint mondja: »... ezekre az ősmagyar dalokra elfacsarodik az ember szíve. A magyarhoz és az idők jelleméhez olyan méltók azok s a mi hallásuk után legjobban fáj, csak az, hogy a mostani időkét mért nem érzik úgy a mostani zeneszerzők? Hej, csak én is tudnék hegedülni! Sohasem látná nekem a t. közön-

ség egy betűmet sem többet: mert én mindig hegedülnék!« (Kakas M. levelei, Vas. Ujs., 584. l., 1859. évfolyam.)

Jókai különben Liszt Ferencsel is igen szoros szellemi érintkezést tartott fenn. Lisztről nagyon jól tudta, hogy Petőfi költészetéért mennyire rajong. Számára írta meg »A holt költő szerelme« c. költeményt, melyet Neugebauerrel, a kitűnő Petőfi-fordítóval ültetett át németre.

Liszt hamarosan elkészült a melodrárával és Jókainé Laborfalvi Rózát kérte fel annak elszavalására. Az 1882. év elején a »Hungária«-szálló dísztermében Liszt elite-hangversenyén saját kísérete mellett mutatta be a művet. Erről a nevezetes hangversenyről Ábrányi Kornél számol be (»Életemből és emlékeimből«), aki a próbákon mint lapfordító szerepelt. Ábrányi gyöngéd karnyomással irányította Lisztet a szöveg-bekezdésekre nézve, mert bizony Liszt Jókainé magyar szavalatából nem sokat értett.

Jókai egyébként nem kereste a zeneszerzőkkel való együttműködést, inkább a zenészek kérték fel szövegíráásra. Így született meg a színpadi művek közül a *Cigánybáró*, *Bolondok grófja* és néhány megzenésítésre alkalmas vers (Régi dal, Csónakos dal, Milióra, Királyhimnus stb.) E dalok közül úgyszólván egyik sem vált népszerűvé, sőt Jókai sem vetett rá nagy súlyt, hogy zenés szövegeit szelvében énekeljék. Annyira meg volt győződve az igazi népdalok hódító erejéről, hogy nem szívesen

DIANA
ARCKRÉM
P*U*DÉR
SZAPPAN

TORONYÓRAGYÁR
BUDAPEST
VI. SZIV. U. 32. TEL. 154-34

KÖLTSÉGVETÉST DÍJTALANUL KÜLDÜNK
KEDVEZŐ FIZETÉSI FELTÉTELEK

»**PAX**«

TAKARÍTÁSI VÁLLALAT

*Klientúrája
a legelőkelőbb!*

BUDAPEST

VILMOS CSÁSZÁR ÚT 15.

TELEFÓNSZÁM

61-06.

*Az Est
Háromskönyve
papirosait*

SAS ÉS BAUER

PAPÍRKERESKEDELMI RESZV.-TÁRSASÁG

BUDAPEST

V., SZEMELYNÖK UCCA 21-23.

szállította.

ADY ENDRE

KÖLTEMÉNYES KÖTETEI:

A HALOTTAK ÉLÉN K
Alapára füzve 7.—
Félvászonkötésben . 10:50

VÉR ÉS ARANY
Alapára füzve 7.—
Félvászonkötésben . 10:50

ÚJ VERSEK
Alapára füzve 5.—
Félvászonkötésben . 10.—

AZ ILLÉS SZEKERÉN
Alapára füzve 7.—
Félvászonkötésben . 10:50

SZERETNÉM,
HA SZERETNÉNEK
Alapára füzve 7:50
Félvászonkötésben . 11.—

AZ UTOLSÓ HAJOK K
Alapára füzve 7.—
Félvászonkötésben . 10:50

A MINDENTITKOK VERSEI
Alapára füzve 7.—
Félvászonkötésben . 10:50

A MAGUNK SZERELME
Alapára füzve 7.—
Félvászonkötésben . 10:50

KI LÁTOTT ENGEM?
Alapára füzve 7:50
Félvászonkötésben . 10:50

MENEKÜLŐ ÉLET
Alapára füzve 7:50
Félvászonkötésben . 10:50

*A fent felsorolt kötetek finom papirosra nyomott, félbőr-
kötésbe kötött, számozott **amatőr-kiadásban** is kaphatók.*

Egy-egy kötet alapára 46.— korona.

MOST JELENT MEG!

ADY-MÚZEUM

SZERKESZTETTÉK: DÓCZY JENŐ és FÖLDESSY GYULA

A szerkesztők összehordottak minden adalékot, mely Ady életére és korára, világnézeti és művészi fejlődésére világot vet. Összegyűjtötték a kisebb nagyobb tényeket, a kortársak, barátok és ellenfelek benyomásait, megjegyzéseit, ítéleteit, kritikáit és leveleket, melyeket Ady kortársaival váltott.

A páratlanul érdekes kötet alapára 12.— korona.

AZ ATHENAEUM KIADÁSA

A JÓKAI-CENTENÁRIUMI ÜNNEPÉLYEK RENDEZŐ-
BIZOTTSÁGAI ÉRDEKLŐDÉSSSEL FOGJÁK OLVASNI

JÓKAI ÖNMAGÁRÓL

CÍMŰ KÖNYVET

ARANY JÁNOS

ÖSSZES MUNKÁI

*4° alakban finom papíron készült kiadás félvászonkötésben 4 kötetbe
kötve. Könyvkedvelők részére számozott félbőrökötésű példányok.*

EGYSÉGES NYELVKÖNYVEK

ANGOL-MAGYAR- ÉS MA-
GYAR-ANGOL SZÓTÁR, szer-
kesztette dr. Schmidt Márton.
Ily szótárak régebben hiányoz-
tak a magyar könyvpiacról. Kis-
alakú kötetekben, egy-egy kötet-
ben 10.000 szó van, a legköny-
nyebben kezelhető alakban.

ANGOL OLVASÓKÖNYV, dr.
Schmidt Márton, valamint

ANGOL NYELVTAN, dr. Balassa
József szerkesztésében legköze-
lebb fog megjelenni a gyűjte-
ményben.

Sajtó alatt állanak :

MAGYAR-LATIN ÉS LATIN-
MAGYAR SZÓTÁR,
Szigeti Gyulától.

ROMÁN-MAGYAR ÉS MAGYAR-
ROMÁN SZÓTÁR, Barabás
Ábeltől.

NÉMET-MAGYAR ÉS MA-
GYAR-NÉMET SZÓTÁR
dr. Balassa Józseftől, továbbá

TÓT SZÓTÁR, SZERB SZÓTÁR

ÚJ IFJÚSÁGI IRATOK

KRÚDY: Mesemondások Jókai
Mórról.

BENEDEK: Mesemondó esték.

HANKÓ: Universum. X.

PAULINI: Dugasz Matyi birodalma.

BEECHER: Tamás bátya kunyhója.

BROZIK: Kolumbusz Kristóf.

DICKENS: Kis Dorrit.

CERVANTES: Don Quijote.

SEBŐK: Legszebb mesék.

KIPLING: Gyermekmesék.

MAUKSCH: Fehér rózsza.

VERNE: Senki fia.

— Rejtelmes sziget.

— Várkastély a Kárpátokban.

— Robinsonok iskolája.

— Utazás a holdba.

— Utazás a tenger alatt.

FRANKLIN TÁRSULAT KIADÁSAI

KÜLFÖLDI REGÉNYÍRÓK

A FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

Balzac: A házaseset fiziológiája. Ford. Benedek Marcell.

— A vidéki orvos. Ford. Bartos Zoltán,
— Egy homályos eset. Fordította Moly Tamás.

— Nőtlen ember otthona. Ford. Moly Tamás.

Barrès: Kitépelt sarjak. Ford. Benedek Marcell.

Bonds: Eros és az evangéliumok. Ford. Schöpfung Aladár.

Lilly Braun: A marquisnő szerelmes levelei. Ford. Schöpfung Aladár.

Couperus: Psyche. Ford. Balogh Barna.
Csehov: A semmirekellő. — A halál árnyai. Ford. Goda Géza.

Flaubert: Bouvard és Pécuchet. Ford. Benedek Marcell.

Hauptmann: Thiel pályado. — A sonnai eretnek. Ford. Schöpfung Aladár.

Hemon: Maria Chapdelaine. Fordította Csetényi Erzsébet.

Jerome: Minden út a kálváriára vezet. Ford. Bartos Zoltán.

Lagerlöf: Gösta Berling. I/II. Fordította Benedek Marcell.

— Helga-Marianna. Fordította Benedek Marcell.

Mereszkovszky: Az Istenek halála. — Julian Apostata. Ford. Kiss Dezső.

Nansen: Menthe testvérek. — Mária. Ford. Varságh János.

Pierre Loti: Az ébredők. Fordította König György.

— Izlandi halász. Fordította Kovács S. Sándor.

Löns: A második arc. Ford. Farkas Zoltán.

Prévost: Moloch úr és neje. Fordította Benedek Marcell.

Schnitzler: Garland Berta asszony. Ford. Vajthó László.

Unamuno: Kőd. Ford. Garády Viktor.

Zola: Termékenység (Fécondité). Két kötet.

Oscar Wilde összes művei 10 kötetben:

I. Versek. Fordította és Wilderőli szülő tanulmányal ellátta Radó Antal.

II. Dorian Gray arcképe. Fordította Schöpfung Aladár.

III. Gránátalmaház. Fordította Mikes Lajos.

IV. Mesék, történetek és költemények prózában. Ford. Mikes Lajos.

V. A szent kurtizán. — A jelentéktelen asszony. Fordította Benedek Marcell.

VI. Salome. Ford. Szini Gyula. — A páduai hercegnő. Fordította Kosztolányi Dezső. — Flórenci tragédia. Ford. Benedek Marcell.

VII. Lady Windermere legyezője. Ford. Moly Tamás. — Bunbury. Ford. Mikes Lajos.

VIII. Vera. Ford. Benedek Marcell. — Eszményi férj. Fordította Mihály József.

IX. A kritikus mint művész. Tanulmányok. Ford. Benedek Marcell.

X. De Profundis. Fordította Mikes Lajos. — Az emberi lélek a szocializmusban. Ford. Benedek Marcell.

H. G. Wells művei:

A szerelem és Levisham úr. Ford. Tonelli Sándor.

A szív titkos kamrái. Ford. Kiss Dezső.

Az időgép. Ford. Mikes Lajos.

Az új Macchiavelli I—II. Fordította Tonelli Sándor.

Emberistenek. Fordította Karinthy Emilia.

Házasság I/II—III. Ford. Tonelli Sándor.

Dr. Moreau szigete. Fordította Mikes Lajos.

Szenvedélyes barátok. Ford. Mikes Lajos.

Új világ a régi helyén. Ford. Mikes Lajos.

Világok harca. Ford. Mikes Lajos.

PFEIFER FERDINÁND (ZEIDLER TESTVÉREK)

NEMZETI KÖNYVKERESKEDÉSE, BUDAPEST, IV., KOSSUTH LAJOS-UTCA 7.
 Alapítási év 1841 KIADVÁNYAINAK JEGYZÉKKIVONATA Telefon: J. 59-33
 KIADVÁNYAINK MINDEN NAGYBÓL KÖNYVKERESKEDÉSBEN IS BESZEREZHETŐK

	Alapár kor.*		Alapár kor.
Aristoteles: Politika	8—	Meunmann E.: Az esztétika rendszere. Ford. Várkonyi Hildebrand. Sajtó alatt.....	—
Baranyai Z.: A francia nyelv és műveltség Magyarországon	3:50	Moór Gyula: Bevezetés a jog-filozófiába	7:50
Besant: A mesterek	2—	Moravcsik Ernő: Neurasthenia N. Göllner Mária—Szirmal Lili: Karácsonytól karácsonyig. Verses képeskönyv.....	2—
Braun Ottó: Bevezetés a történetfilozófiába. Fordította Pukánszky Béla	3:40	Nagy József: Világnézet. Sajtó alatt	—
Bucsanýl Gyula dr.: Természetes testápolás, függelékben Gyermekápolás	4:50	Pauler Ákos: Aristoteles	4—
Collins M.: Világosság az ösvényen	2—	Pauler Ákos: Liszt Ferenc gondolatvilága	2—
Czakó Ambró dr.: A vallás lelektana	5—	Pecz Gyula: Hogyan készítem házikertem	3—
Czakó Ambró dr.: A protestantizmus szelleme	5—	Pigler Andor: A győri sztl. Ignác-templom és mennyezetképei.....	7—
Czakó Ambró dr.: Az értékelés filozófiája	4—	Pigler Andor: A pápai lebania-templom mennyezetképei.....	6—
Eckhardt Ferenc: A bécsi udvar gazdasági politikája Magyarországon	6—	Pigler Andor: Olasz freskó-ciklus	1:50
Gopcsa László: Gardonyi Géza élete és legelső írásai	—:60	Plotinos: A szépről és a jóról. Fordította Techert M. Sajtó alatt	—
Hacker Ervin dr.: Bevezetés a büntetőjogba	15—	Poincaré H.: A tudomány értéke. Ford. dr. Kiss Kázmér. Sajtó alatt	—
Hackl N. Lajos: Gaudeamus igitur. Férőkar-gyűjtemény	4—	Rácz Vilmos dr.: Párbaj-codex Sugár Viktor: Az orgona.....	8— 5—
Irk A.: Új nemzetközi jog. (A háború joga.) Sajtó alatt	—	Szabó György Piusz dr.: Ferenc-rendiek a magyar történelemben.....	3—
Irk Albert: Az új nemzetközi jog (A béke joga)	5:50	Székfi Gyula: Történetpolitikai tanulmányok	3—
Immeriten evangelium (dr. György Janos)	4—	Társadalmi megújulás bölcsészete (dr. György Janos)...	6—
Isoz Kálmán: Latin zenei paleografia	3—	Tormay Cécile: Megállt az óra. Novellák	3—
Jlnajaradasa C.: Az ő nevében	1—	Várkonyi Hildebrand: Aquinói Szt. Tamás filozófiája	2:40
Kádár Jolán: A pesti és budai színház története 1812-1847	8—	Petőfi összes költeményei, felárral és forgalmi adóval, fűzve.....	Bolti ár kor. 40.250—
Kapossy János: A szombathelyi székesegyház és mennyezetképei	7—	Ugyanaz felvázsonba kötve U. a. egész vázsonba kötve U. a. félbörbe kötve, számozott kiadás, autogrammal, fényüzési adóval és felárral	57.500— 74.750—
Komáromi János: Zúg a fenyves. Regény	3—	U. a. egész bőrbő kötve, fényüzési adóval és felárral	169.400— 302.500—
Koszó János dr.—Feszler Aurél Ignác: A regény és történetíró. A felvilágosodástól a romantikáig	8—	Petőfi válogatott költeményei (Székesfehérvári jubileárius kiadás)	23.000—
Kuzsinszky Bálint dr.: Aquinicum	1:20	Prónay Dezső báró: Emlékei és válogatott beszédei, felárral és forgalmi adóval...	23.000—
Kuzsinszky Bálint dr.: Budapest régiségei. X. rész	5—		
Lendvai Rezső: A megismerés egyetemes vallása	4—		
Madách: Az ember tragédiája. Centennáriumi kiadás	3—		
Mályas Elemér: Turóc megye kialakulása	3:50		
Marcus Aurélius elmelkedései. Ford. Huszti József	4:80		
Ugyanaz famentes papíron	5:50		

* Az alapár a mindenkori szorzószámmal megszorozva adja a könyv bolti árát.
 Esetleges árváltozások joga fenntartva.

AKARÁCSONY SZENZÁCIÓJA

A SZABÁS-VARRÁS KÖNYVTÁRA

nélkülözhetetlen segédeszköz mindenki számára, aki kis kezűgyességgel és ízléssel rendelkezik, mert pontos leírása után könnyen készíthetünk igazán szép, divatos, izléses toletteket, praktikus ruhákat, alakíthatjuk divatjamúlt szoknyáinkat, blúzainkat és mindemellett megtakarítjuk a ma igen nagy pénzkidrást jelentő divatlapot, mert a Szabás-Varrás Könyvtárának minden egyes kötete egész sorát közli a legdivatosabb modelleknek.

A SZABÁS-VARRÁS KÖNYVTÁRÁ- NAK ELSŐ HÁROM KÖTETE:

HOGYAN TANULUNK SZABNI-VARRNI?

Tanácsadó a helyes bevásárláshoz. Alapos útmutató a házi varrás minden munkájához. 150 képpel és a szabás és varrás minden kérdésének részletes magyarázatával.

HOGYAN VARRUNK BLÚZT ÉS SZOKNYÁT?

Útmutató egyszerű és elegáns blúzok és szoknyák készítéséhez. 100 képpel és négyoldalas divatmelléklettel.

HOGYAN VARRUNK GYERMEKRUHÁT?

Kisebb-nagyobb fiúknak és leányoknak való ruhák és kabátok készítésének alapos magyarázata szóban és képekkel. 131 képpel.

MEGRENDELHETŐ:

SINGER ÉS WOLFNER

KÖNYVKERESKEDÉSÉNÉL, BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-ÚT 16. SZ.

NEUMANN M.

RUHAÁRUHÁZA

BUDAPEST, IV., MÚZEUM KÖRÚT 1.

Férfiöltöny

Férfi felsőkabátok

*Városi bundák és
bekecsek*

Fiúöltöny

Fiú felsőkabátok

Női ruhák

Női kosztúm

Női kabát

Férfi-,

*női és gyermek-
cipők*

Elsőrangú mértékosztály.

NEUMANN M.

RUHAÁRUHÁZA

BUDAPEST, IV., MÚZEUM KÖRÚT 1.

írt megzenésítésre alkalmas verseket.

Ezzel aztán lezárhatjuk Jókai viszonyát a zenéhez. Mit is keresne a legmagyarabb regényíró azon a területen, amelyen sokáig az ú. n. nemzetközi stílus uralkodott? A zenei műformák hosszú ideig bizonyos konvenciók szerint fejlődtek, melyek mindenütt ugyanazon törvényeknek voltak alávetve. A műzene akkor kezdett nemzetivé válni, mikor a népies motívumok-

ból kezdték a nagy zenei formákat megalkotni.

Az ilyen kutatás és keresés Jókait nem érdekelte. Az ő világa a népi zene, az a bizonyos őscsira volt, amely évtizedek óta készen állt a dalosnép ajkán és a maga egyszerűségében hatott. Jókai is magyar úr, olyan, mint amilyenekről lelkesedve írt, — fogalma nem volt a kottáról, de őgett a szépért, ábrándvilágban élt és ez őt kielégítette.

BELVÁROSI TAKARÉKPÉNZTÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

Budapest, IV. koronaherceg-utca 3. szám.

Készlet		Részvény		Jókai Mór V. Budapest		Eredet	
1	1000	1	1000	1	1000	1	1000
2	1000	2	2000	2	2000	2	2000
3	1000	3	3000	3	3000	3	3000
4	1000	4	4000	4	4000	4	4000
5	1000	5	5000	5	5000	5	5000
6	1000	6	6000	6	6000	6	6000
7	1000	7	7000	7	7000	7	7000
8	1000	8	8000	8	8000	8	8000
9	1000	9	9000	9	9000	9	9000
10	1000	10	10000	10	10000	10	10000

Ennek a felirattal ellátott, valamint a kasszába
beiktatott részvényt a ki kijelöl fogja adni -

Budapest, 1894. évi március hó 6-án
ELNÖK: ...
KASSZAI: ...

A százezer forintos nemzeti ajándékról szóló folyószámla-kiadvány

Jókai otthona

Irta: Fesztyné Jókai Róza

Elöttem fekszik Jókai stáció-uccai dolgozó szobájának fotográfája. Elnézem s megtalálom a keresett témát.

Még sohse beszéltem lakásáról, bútorairól, emléktárgyairól, a miliőről, amiben oly hosszú éveken át láttam, ismertem.

Mi áll legközelebb az íróhoz? Nemesak a lakásban, de a kerek világon!

Mi más, — mint az íróasztala! És néha az ahhoz tartozó karszék.

Nem is karszék, — jóbarát!

Átkísérte egész életén.

Egymáshoz idomultak, átvették egymás formáit.

Annyi bensőséggel nyújtotta felé aszott bőrkarjait. Lapos melle, sovány lábai mind csak a kis gazda kényelméhez idomultak.

A használattól kopott bőrvánkoson nem ült soha más emberfia.

Tán le is dobta volna!

Azt hiszem, *összes* regényeit abban a karszékben, azon az íróasztalon írta.

És abban ült, arra támasztotta kezét életének minden nehéz órájában, betegségében.

A szék társa az asztal.

Az író oltára, áldozati köve.

Az íróasztal!

Hatalmas, óriási, de nagyon egyszerű öreg épület, — tele titkos fiókokkal.

Dehát, — »senki se próféta a saját hazájában« — ezt neki is kellett tapasztalni. Akármilyen nagy volt, akadt, aki kicsinynek találja.

Egy másik író. Egy vetélytárs!

Beniczkyné Bajza Lenke. Az ő

irodalmi munkásságának. — mondta hangsúllyal, — az ő munkájának a lebonyolítására túlkicsiny volna. Neki nagyobb van!

Felső lapja egy egész kis ország volt.

Város tintákból, tusokból; erdő, vörös, kék, lila, zöld plajbászokból; hegyszakadékok apróbb, nagyobb jegyzőkönyvecskékből.

Aztán, — a tintásüveg-városban elszórva, — mint óriás monumentek, négy, öt bronz, vagy rés antique-gyertyatartó empire-és biedermaier-alakokkal díszítve.

És órák! Minden uccasarkon 1—2 ketyegő óra!

Az óra-kultusz a Jókai-pár közös szenvedélye volt. De, míg Mamát csak a régiek érdekelték, addig Papa mohón kereste a modern technika legújabb vívmányait is.

Amerikai, svájci különlegességek, törhetetlen, zenélő, havonta csak egyszer felhúzendő stb. technikai csodák egész külön, vidám életet adtak a kis birodalomnak.

A levélnyomók pedig műzéális komolysággal trónoltak a rendetlen, bohémtermészetű papírvágók, ollók, kések, spanyolviaszok között.

Aztán ott széleskedett még két nagy, ó-kínai faragott fa-váza vagy bödön; (nem tudom, minek nevezzem) még Xantus János hozta magával.

És végre, — a külvárosban, — az íróasztal szélén, egy tálcán valóságos munkatelep tajték-faragáshoz való anyagok, szerszámokból, köztük pár elkezdett női alakkal.

A kilószámra felhalmozott, de az

anya-asztalról kis asztalkákra, székekre leszorult miniszterpapiros-csomók pedig védbástyákat képeztek a jól rendezett, féltett városka körül.

(A miniszterpapirost már a boltban külön vágták az ő méretére és féloldalt behajtották. Mindig azt mondta, csak lila tintával és csak miniszterpapirosra tud írni. Különben megakad a gondolat a fejében.)

Az igazi, — valóságos védbástyát azonban, ami őt, a székét és a »várost« körülvette, — a készülő regényeihez éppen szükséges könyvek képezték.

Néha 20, 30 vaskos, történelmi, tudományos munka, útleírás terpeszkedett körülötte.

Azoknak legnagyobb része már a földre jutott.

Végül, — mint magas tornyok a bástya falán, — ágaskodtak hatalmas papirkosarak. (Nagyobb részt gyerekkori kézimunkáim.) Mindig tele voltak.

És mindez össze-vissza az idegen, de a legnagyobb rendben, a maga helyén, Papa számára.

Tán még a por is!

Micsoda por volt az!

Homokszivatag, — ami a kis rádírumi, ceruzavég, acéltoll, stb. gúlákat ha nem is ezredév, — de hosszú hetek alatt elássa.

Mert, persze, takarítani ott csak nagy rimánkodások árán lehetett.

És csak nekem. Ez volt a privilégiumom. De volt is ez törülgetés! Puha ruhával, óvatosan, inkább tapogatni, fújni a tárgyakat, nehogy valami elcsússzon a helyéről.

No, velem nem is volt baj. Soha, még csak egy plajbászt se mozdítottam el. Valóságos jongleur-produkciókat végeztem azon az asztallapon, — úgy, hogy dacára,

nem vagyok nagyon rendes (vagy tán éppen azért?), nehéz tisztemet közmegelegedéssel végeztem mindig. (Azt persze, — hogy közben ezüsttel kivert kardjával vívni próbáltam a tükör előtt, senki se látta.)

Még az öreg karszék is, mintha elégedetten bocsátott volna el. (Pedig azt hiszem, szigorú volt. Vele jár a tekintéllyel!)

Ők ketten, — a sokflókos asztal és az öreg bórszék, részesnek érezték magukat Jókai dicsőségében, — egész bizonyos vagyok.

Szinte hallani képzeltem sokszor, amint bőr- és politúrnyelven mondogatják egymásnak: »csak mi ketten vagyunk itt az arisztokraták, őslakók, családtagok. A többi ideszedelődött, vásárolt, parvenü holmi.«

Hja, — beszélhettek, — mert ők már Jókai Sámuelnél szolgáltak.

Tán még Napoleon nevével ébredt és aludt el az asztalos, aki valamikor Komárom városában gyártotta őket és a ragasztóval beléjük oltotta a nagy emberek iránti tiszteletet.

Látták a kis Móricot bölcsőben; aztán iskolába menni; talán már az ő közreműködésükkel írt a szép Asztalos Etelkához is verseket?

Talán hallották lelkes vitáit Fetőffel!

Mi mindent mesélhetnének, ha beszélni tudnának!

Míg a töbi jött-ment pesti holmi csak pénzért vett bútor, akármi-lyen szép is.

Az az értéke, ami látható, — de nem mond a multból semmit.

Nincs lelke!

Tudta ezt Jókai is és megkülönböztette őket.

Ha beteg volt, az ágyból kikelve

csak egyenesen hozzájuk sietett és sose a pompás karosszékre ült pi-henni, se nem a gyönyörű Louis XV. asztalra támasztotta fáradt kezét, — nem bizony.

Mindig csak őket kereste fel, tőlük várt jó munkát vagy gyógyulást. A többi csak dísz volt, — ők ketten az élet.

Mint pozitív érték, a két óriási könyvtár vezetett. (A kisebb lát-szik az előttem fekvő fotográfián.) A másik, a nagyobb, Thék munkája volt.

Az egyikben a saját munkái és más magyar könyvek, a másikban pedig csupa díszmű, remek kiadása Európa piacán megjelent illusztrált utazásoknak. Pld. megvolt neki az egész »Au tour du monde« (ma megfizethetetlen) s egy hal-maz hasonló mű. Aztán a leghíresebb illusztrált bibliák a XVII. század óta. (Ha nem is mind, de a legnépszerűbbek.) Az összes nagy Dorée-k. Illusztrált történelmi munkák. Neuville és Detail Franciaország története. Régi francia, angol illusztrált könyvek, folyóiratok acélmetszetekkel. Hoggart, Gavarni első kiadásai. Természet-tudományi munkák, gyönyörű színes képekkel.

Egyszóval, mindaz, ami a fantáziát a végtelen, az ismeretlen felé viszi.

Elfelelteti a valót, a *van-t*.

A falon lógó nagy szemzőgű tájképek is az 50-es évek romantikájáról beszéltek. Várak, tengerek, lemenő napok, vagy feltűnő holdak.

Az asztalokon, szekrényeken szép, nagyszabású bronz állat-csoportok, romantikus felfogású, nagyvonalú alakok.

Lehetett volna Victor Hugo lakása is, — de mégis volt az egészen valami feminin báj és béke.

Allandó finom rezedaillat a férfias dohány helyett.

Később, a Bajza utcában, Árpád építtetett neki nagy, kedélyes kandallót. Abba lett behelyezve a Teleky Sándor ajándékozta XVI. századbéli majolika kandalló-dísz: sphinx lángok között.

Enz volt egyik büszkesége.

Képei között legszebbek a Horovitz-féle portréja és a Baditz »Jókainé mint Volumnia« voltak. (Később Réthi is festett róla egy nagyon jó portrét.)

Ez dolgozószobájának a képe egészen a jubileumig.

Akkor jött az arany- és ezüstöső, de nem gyűrűk és melltűkben, hanem könyvborítékok, albumok és főleg koszorúk, babérágak, tollszárak megszámlálhatatlan mennyiségben. Aranyhímes vánsok, terítők; arany asztal, arany székek.

Mindez csillogott, villogott és valami hideg múzeálítás foglalta el a régi béke helyét.

Papa kedvencei: fikusa, pálmái, kezdték magukat szégyelni. Szegények, nem tudtak úgy ragyogni.

De hogy lenézhatték a villogó, protz-jövevényeket ők, ketten, a régi jóbarátok!

Hálószobája ezután is a régi maradt.

Egyszerű, kényelmes, régi családí bútorok s egy kisebb íróasztal.

Itt sosem tartózkodott, csak ha aludt, vagy fekvő beteg volt.

Ennek a szobának két nevezetessége: feleségének leánykori arcképe Barabástól s pálinka-gyűjteménye.

Illuzórius érték. Csak a vendégek isszák. (Az utolsó években kezdett maga is rászokni.)

A Bajza uccai ebédlő közös volt. Faragott velencei bútorok voltak benne s ott állt híres csigásvitrínje is.

Van-e komoly tudományos értéke? Igazán nem tudom. De Papa hitte és ez a hit boldoggá tette.

Mi csak azt bámultuk rajta, hogy mennyi csodája van a természetnek.

Vak állatok a sötétben, kezek nélkül, micsoda csodaszép műtárgyakat alkotnak önmagukból.

Szépséget, időtlen-időkre való tartóssággal.

Istent, életcélt láttunk. A szépséget önmagáért.

Ezt szuggerálta belénk Jókai.

Mennyi öröme volt a csigáiban!

Ha grippe, nátha vagy arcszagatás végett téli, őszi ködös, szomorú napokon néha hetekig tartó szobafogságban volt, eljátszott, álmodozott velük. Szortírozta, pucolta őket, olvasott róluk; egész kis külön irodalma volt a csigákról.

Ép olyan végtelenség, mint akár a csillagos ég; annak a titkaiba nyáron vesztette el a lelkét a távcsöve előtt, amabba télen, ősszel, nyugalmas délutánokon.

A bűgö csigák meséltek, jó tanácsokat adtak, izgalmakat segítettek leküzdeni, otthon tartották.

Az ebédlőasztal mellett külön nagy széke, aztán öblös, régi poharai és régi evőeszközei voltak. (A kanalát gyerekkora óta használta, egész különösen be volt már horpadva. Jaj volt a szobaleánynak, ha nem azt adta egyszer oda.)

Hogy illett mögéje a faragott velencei kredenc, háttérnek!

A renesszansz nagyurak nem ülhetek finomabb vonalakban.

Istenem! Miért, hogy Strobl mester sokszor, nagyon sokszor nem láthatta így, miért hogy nem

nézhetette órákig, nyugodtan a bizalmas obszerváló szemével!

Ha tudtam volna, hogy ő fogja a szobrát csinálni! Hogy megkértem volna!

Akár ott, az asztal mellett, akár öreg komáromi karszékében.

A szobor, mint szobor, nem lehetne jobb. Hisz briliáns!

De Jókai lenne. Jókai Mór lénye, teste, mozgása, földi alakja.

Ez a hatalmas bronz-szobor egy par-excellence energikus, egészséges, jókedélyű magyar alispán vagy ezredes, aki jó lovas, jó táncos volt valaha.

Pedig ő nem volt se délceg, se magyaros, se állandóan kedélyes, sem izmos és főleg: nem energikus, — nem energikus!

Nyúlánk, lágyvonalú, előkelő. A mozgásában muzsika, és nem erő meg férfiaság.

Sose ült felemelt fővel, egyenes derékkal. Sőt, kissé hajlottan, egyvonalba símulva a székével.

Karja, könyöke is mindig síma, hajlékony vonalakban lefelé irányítva, mint a Leonardo alakjainak.

Bocsásson meg a kedves, jó Strobl mester, hogy ezt megjegyzem. De oly büszke voltam csodás külső charmejára, azt hiszem, kötelességem azt mindenütt és minden módon hirdetni, magyarázni, leírni próbálni.

Mentsen az is, hogy félbemaradt piktorina vagyok, hogy szinte öszszefut a számban a víz a vágtyól — lefesteni! Vonalakban, finom, ezüstös, rózsaszínes, szürkés tónusokban megörökíteni a lényét úgy, ahogy én láttam, ahogy annyit láttam...

Dehát nem tudom, mert nem tudok úgy festeni. (Tervezem Masával együtt, dirigálva, de Isten tudja, sikerül-e?)

Hogy látom, hogy látom magam előtt.

Milyen bűbajos volt!

Valami csodálatos északi, ködös álmodás, szívet megfogó melankólia áradt a lényéből.

Akárhová utaztunk, mindig oroszoknak, svédnek, vagy dánoknak nézték. Mindig északinak és mindig nagyúrnak!

A legdrágább szobákba vezették, az inasok, a portások arcára rá volt írva, hogy örült borraivalót néznek ki belőle. (Talán azért is lett olyan splendid.) Pedig mindig egyszerűen öltözött s nagyszerű útitáskái se voltak, de a lényéből csak úgy sugárzott az a nagyúri valami, amit megnevezni nem lehet. Pedig milyen szerény volt!

Különös volt az evése is. Nem evett magyarosan, se úgy, mint egy külföldi, nem divatosan — úgy evett, mint egy »ember«, aki bensőleg szép.

Mi okozta ezt a hatást, nem tudom.

En csak ismétlem azt a felkiáltást, amire minden idegen fakadt, ki őt először látta asztalnál: »Még soha az életben nem láttam ilyen gusztyusosan enni!«

Szép keze másnak is volt, még szebb is tán. A szabályokat más is tudta, — még jobban tán. Nem tudom, mi volt az. Talán az a méltóságteljes, fölényes lassúság, ami a táplálék nagy élvezése mellett annak teljesen másodrendű voltát jelezte. (Könnyű volt neki különben, *soha nem volt éhes*. Evett, mert jó, esztétikus dolog, finom, ízletes ételeket enni, mert tudta, hogy elgyengül, ha nem eszik a rendes, megszokott órákban, de *éhes* sose volt. Azt a fogalmat nem ismerte.)

Soha életében a gyomrát el nem

rontotta. De az is »könnyű volt neki!«

Volt egy olyan csodálatos szokása, amit embernél még nem láttam, hallottam soha.

Ha csak egy falattal többet evett, elkezdett trüszkölni. És trüszkölt egy, egész 20, 30-ig, aszerint, mekkora volt a felesleges falat.

Akkor aztán rendben volt megint gyomrának a lelki-egyensúlya.

Ugyanígy volt az ivással is. Már nem a prüszkölést értem. Ez a »jeladó készülék« csak az evésnél működött. A bort is nagyon szerette, élvezte, de soha életemben beesípve nem láttam. Azt mondják, még fiatal fiúkorában se.

Ilyen furesán állott még a testi fájdalommal szemben is.

Azt mondhatnám — érzéketlen volt iránta.

Ha beteg volt s doktor erre vagy arra ezt kérdezte: fáj-e? Mindig azt felelte: »Nem érti, de ő csak gyengeséget érez. Fájdalmat nem.«

Tán a jó idegek eredménye?

Azt hiszem, az a nagy törekvés harmóniára, szépre lehetett belső rúgója, erőforrása, úgy, mint ideáljánál, a csigánál.

Az adta neki azt a megtisztult nyugalmat, békét, mindenben való önuralmat, fegyelmezettséget.

Mindezt persze nem az aggastyánról mondom, de a férfiról, azaz a hetvenéves korig való lényéről.

Azontúl már lassan-lassan a kor jelentkezett. Még nála is! A kegyetlen természet még legdédelgettebb kedvencével se csinál kivételt.

Az agybeli képességei még teljes frissességükben megmaradtak ezután is. Eppen úgy írt, beszélt, szónokolt, nem felejtette el tudományos ismereteit.

Csak a fizikai ösztönök, gyengeségek, betegségekkel szemben gyengült meg az ellenálló képessége.

Kifáradt a fizikum. És ez oly természetes.

Hiszen bámulatós volt valóságos szerzetesi pontossága, megtartóztatása mindenben!

Nem tudom, láttam-e még embernél az életnek ezt a magas esztétikáját. Az életnek és az élet legkisebb, legprózaiabb momentumainak.

Ő még az orrát is szépen fújta. És milyen volt az ágyban, ha beteg volt!

Sose volt gyűrött, izzadt az arca, soha nem volt ideges, zsémbes, mint más öreg ember, úgy feküdt a párnáin, mint egy szép, tisztá, rózsaszín kis gyerek. Egy Lafrance-rózsa.

Mennyiszer gyönyörködtünk benne ilyenkor Árpáddal!

Édes, szép Pápi!

Ha én le tudnám festeni!

Hogy az előbb a szónoklást említettem, még a színész-tehetségéről szeretnék pár szót szólni.

Az Istenért, félre ne értsenek!

Nem azt mondom én, hogy színészkedett, de neki is, mint Kosuthnak, mint minden tömegekre hatni tudó embernek, öntudatosan kellett fejlesztenie varázsa, hatalma eszközeit, hogy a tömegre olyan igézetesen hathasson.

Az ő gyöngé, kissé fátyolozott, melankólikus hangjával ugyanazokat a hatásokat tudta elérni, mint a legmodernebb, legrafináltabb színészek. Soha egy üres deklamáló hang, minden kimondott szó mögött az egész ember állt.

Minden mondat belülről kifelé, a lélekből a fülhöz jött. Nem a torokból, nem a tüdőből, még kevésbé a hasból, de a szívből, a hallgató idegrendszeréhez.

Ez megmaradt öröke, mert ez öntudatos, ősz volt.

Európa utazott emberek, kik a világ legnagyobb művészeit hallották és összehasonlították, ezt a fátyolozott hangot nem tudták feladni soha.

Ez a hatalom vitte és tartotta őt ott, ahová nem kellett volna mennie soha! A politikai pártéletbe!

Vitték, hitták, csábították, megvédeni megvédhetetlen álláspontokat, — az udvar tévedéseit, — és ő ment, mert jól esett neki az ünneplés, a mámorító siker!

Öreg lett, barátai nagyon is fölzigatták.

Elvetette a sulykot.

A fiatalság, a magyar fiatalság bálványát, Jókait, kifütyülte!

Ott voltam, láttam, hallottam! Természetellenes, irtóztató volt! Akkor megtörött benne valami láthatatlan rúgó!

Ami azután jött, az már csak az öregember sorsa — pathológia.

De ha még egyszer megörökítik az alakját, hasonlítsen inkább egy grál-lovaghoz, mint egy főispánhoz, akármilyen szép is ez a főispán.

Ha pedig olyan dolgokba ütöm az orrom, mikhez nincs közöm, bosszúsanak meg, asszony vagyok — festő szerettem volna lenni — szeretném megörökíteni a legbájosabb öreg embert.

Kiabálva, gágogva; ahogy tudom.

Jókai Mór – kiadója tükrében

Irta: Révay Mór János

Voltaképpen Jókainak kellett volna megírnia azt, mikép vélekedik kiadójáról és a könyvkereskedői mesterségről. Az lett volna érdekes és tanulságos. Mert sehol a világon nincsen annyira homályban a kiadói mesterségnek különösen az a része, mely az író és kiadó közötti viszonyra vonatkozik, mint minálunk.

Lehet-e csodálkozni ezen oly országban, melyben a magasabbrendű szellemi műveltség még nem vert gyökert, csak aránylag igen kis részében a közönségnek és melyben maguk a legfőbb politikai és társadalmi vezetők alig bírnak érzékkel egyes jelentős kulturális tényezők fontossága iránt!

Lehet-e bármin csodálkozni oly országban, amelyben a kulturális javak terén évek óta a legvadabb pusztítás folyik; amelyben hiányzik az a vezérelme, mely összefogná az arra hivatottakat a romboló munka megakadályozására; amelyben még azok is, akik hivatásuknál fogva hivatva és kötelezve volnának legfőbb kulturális kincseink megóvására és szellemi életünk fejlesztésére — kapkodó, szeszélyes, sokszor meg gondolatlan és dilettáns intézkedésekkel — bizonyára öntudatlanul és a dolgok sejtelme nélkül — előljárnak a rombolásban!

Mindaz, ami nálunk ezen a téren történik — az a Jókai idejében nem történhetett volna meg. Nemcsak azért, mert más milyenek voltak a szellemi vezérek, más milyenként szellem uralkodott az irányítóhelyeken, hanem azért

is, mert itt volt Jókai, aki az ő idealisztikus magyar gondolkodásával, az ő nemzetébresztő lelkesületével és mindenható tekintélyével erőteljes vétót mondott volna mindaz ellen, ami a mai magyar szellemi életet jellemzi és megbélyegzi.

Az ő idejében is fordultak elő kilengések mindenféle irányban, akkor is merültek fel az erőket szétbomlasztásra irányuló pártos kísérletek, akkor is jelentkezett az irigység és a rosszindulat a nagyobb tehetségekkel, a magasabbrendű ingeniumokkal szemben; de Jókai — ki egész hosszú életén át megállás nélkül egy egészséges nemzeti öntudat, egy hazafias magyar közszellem kifejlesztése szolgálatában állott — azonnal szembeszállott az általa vezényelt egész egységes magyar írói gárdával együtt minden olyan kísérlettel szemben, melyet a szellemi élet fokozatos fejlesztése, a nemzeti előhaladás biztossága szempontjából károsnak vagy veszedelmesnek ítélt. Ugyanaz a Jókai, aki szelíd és hajlékony, a mindennapi élet kicsinyességei között gyöngye és ingadozó volt — bámulatos erőt és szellemi mozgékonyt tudott ilyenkor kifejteni.

Ha ma látjuk, hogy máról holnapra felbukkanó szellemi áramlatok, szinte kézzelfogható hóbortok és nyilvánosságos téveszmék — a nemzet széles rétegeit miként képesek hatalmukba keríteni, mert akad egy a tekintély látszatával fellépő férfiú, ujságorgánum, katedra, mely az új

hitet hirdeti — minő csodálat-
tal kell eltelnünk Jókai iránt,
ki egy félszázadnál tovább tartó
időn át, az emberi szellem törté-
nete szempontjából leggazdagabb
korszakon keresztül annyi szel-
lemi áramlat, politikai változás,
kulturai evolúció hatásának volt
kitéve és mégis késő aggkoráig
ugyanazokat a nemes eszméket
hirdette, melyekkel ifjúkorában
elindult fenséges pályájára.

Az alatt a hosszú korszak alatt,
melyben az ő élete lefolyt, több-
szörösen is megváltozott körü-
lőtte minden; fölnevelkedve a
szabadságharc előtti korszak esz-
mekörében, — fontos tényezője
volt a szabadságharci mozgalmak-
nak, átélte az elnyomás
legsomorúbb korszakát, tanuja
volt a gazdasági átalakulás, az
indusztrializálódás folyamatának,
— minden, minden sokszorosán
is átalakult és megváltozott kör-
rűlőtte és ő mégis az maradt,
aminek elindult ifjúkorában —
nemzetének ihletett vezére, pró-
fétája, mert sohasem engedett
azokból az eszmékből, amiktől
egyedül remélhette nemzete bol-
dogulását, amikből táplálkozott a
nemzet hivatásába vetett hite.

Megmaradt annak, amivé láng-
esze predestinálta, akkor is,
amikor látszólag változás ment
benne végbe a politikai el-
vek és eszmék tekintetében.
Mert, amikor államiságunk for-
dulópontján úgy látta, hogy a
nagyhatalmi állásban van a ma-
gyarság jövője és ehez csak a
szomszédos hatalommal való meg-
egyezés útján juthat — még-
sem szűnt meg ugyanazoknak a
nemzettel tartó eszméknek hirdető-
je lenni, amelyeket eddig is val-
lott. És amikor a közvélemény
egy része elfordult tőle, mert kö-

vetkezetlennek, megalkuvónak ítél-
te — bátran szembeszállott ezzel
az ő eddigi közönségével, felál-
dozta népszerűségét, de nem ál-
dozta fel hitét, meggyőződését.
Ugyanaz a Jókai, aki, mint talán
senki más, átérezte azt a mámort,
melyet a közlelkesedés okoz, aki
uralkodott a tömegben, aki művei-
vel rabjává tette azt — soha egy
pillanatig sem hódolt meg a tö-
meg előtt, nem tándorodott meg
a tömegszuggeráló hatása alatt
és nem fogadta el a népszerűség
látszatával jelentkező tömegesz-
méket és jelszavakat, amiknek szíve
és esze, érzése és meggyőződése
ellentmondott.

✱

Ilyennek láttam én Jókait az ő
nyilvános életében, közszereplésé-
ben, a nemzetre való hatásában.

Ilyennek kellett lennie, hogy a
saját maga személyében való-
színűvé tegye az ő regényalak-
jait, azokat a legendás hősoke-
t, azokat a csodás férfialakokat,
akiket munkáiban elibénk tárt,
hogy megfeleljen annak a pá-
ratlan pozíciónak, melyet mint
költőkirály a magyar közéletben
elfoglalt, hogy alakja összhang-
ban legyen azzal a magában álló,
példátlan nimbuszal, mely körül-
vette.

De milyenek láttam, milyen
volt mint a mindennapi élet em-
bere, mint halandó ember, kinek
éppúgy megvannak a maga ügye-
bajos dolgai és gondjai, mint
bármelyikünknek, milyen volt az
ő hivatásának gyakorlása köz-
ben, mint szerkesztő a munka-
társaival, mint szerző kiadóival
szemben?

A sors különös kedvezése foly-
tán közel álltam hozzá elég hosszú
időn át, hogy erre a kérdésre is

megfelelhessek. Gyakori, időnként szinte mindennapi érintkezésben majdnem egy negyedszázadon át, mint bizalmának letéteményese bizalmi viszonyban sok éven át és jóformán egyedül oldala mellett nehéz körülmények között azokban a válságos napokban, melyeket élete utolsó szakában átélt.

Mindarról, amit erről a hosszú időről feljegyzésre méltónak láttam, lehetőleg teljes képet igyekeztem adni »Írók-Könyvek-Kiadók« című munkámban. E rövid cikk keretében csak azt állapíthatom meg újra, hogy ami Jókaival, mint könyvek szerzőjével való kiadói érintkezést illeti, azt — a vele való állandó kapcsolatot és szerző és kiadó között kialakuló tartós viszonyt — tartom kiadói pályám fénypontjának.

Szerző és kiadó között az érdekek azonossága mellett is felmerülhet sok ellentét; a felfogások különböző volta, a temperamentumok ellentétei néha konfliktusokra is vezetnek, anyagi érdekek és ellentétek sokszor nagy szerepet játszanak ezekben az összeköttetésekben.

A Jókaival való érintkezésben ilyen ellentét sohasem keletkezhetett, holott az ő bárminemű kapcsolata a külső világgal jóformán csak a kiadón keresztül történt. Szerény és szeretetreméltó modora, lebilincselő beszéde, nobiles úri viselkedése, elbájoló allürejei mindenkit varázsa alatt tartottak, aki csak közel férközött hozzá. Egyénisége az igazi superman benyomását tette még azokra is, akik talán írói pozíciója előtt nem hódoltak meg feltétlenül, azokra is, akik munkáit és azok hatását alig

ismerték, így különösen nagyszámú külföldi látogatóira, európai hírvíró társaira, akik vele találkozhattak. Hát még azokra, akik benne nemcsak a világirodalom legproduktívabb erejű és legcsodásabb fantáziájú íróját bámulták, hanem azt a férfit is, kinek élete, mint még soha más magyar íróé, annyira bele volt kapcsolva a nemzet újabbkori történetének eseményeibe, hogy szinte inkorporálva látták meg benne az egymást követő nemzedékek azokat a mozgalmakat, eseményeket, tüneteket, eszméket, elveket és ideálokat, amelyekből az újabbkori Magyarország kialakult.

Szinte leírhatatlan érzés az, ily kivételes emberrel mindennapi, anyagi természetű, gyakorlatias jellegű ügyeket megbeszélni és elintézni. En sohasem tudtam megszabadulni bizonyos elfogódottság érzésétől vele szemben, bárminő intim, bizalmas és meghitt érintkezés alkalmával nem tudtam közeledni feléje másképp, mint azzal a bizonyos félnéktszussal, mely első találkozásunk alkalmával szívemet megdobogtatta.

Ezért nem volt nekem soha legkisebb kontroverziám sem Jókaival, sem az ő könyvei körül, mint kiadójának, sem az ő egyéb ügyei körül, mint bizalmasának.

Arról sincs tudomásom, hogy egész hosszú írói pályáján bár melyik más kiadójával is a legkisebb összekoecanása lett volna. Egy ízben volt úgy, hogy fájdalmat okozott neki egy kiadói intézkedés, illetve állásfoglalás, — de akkor is nobiles fölényvel intézte el a felmerült ügyet.

Az eset a Pfeiffer Ferdinánd oéggel történt; Jókai ugyanis

egy ízben a 70-es években megszorulván pénzben — a népies kiadás száz további füzetét elakarta adni egyszerre és előre. Pfeiffer hajlandónak mutatkozott ezért tizenötezer forintot fizetni azonnal. Nagy pénz lehetett ez akkor, mert Jókai előnyösebbnek találta belemenni ebbe az ajánlatba, mintsem folytatólag megjelentetni ezeket a munkákat a Franklin-Társulat népszerű kiadásában, melyről a kelendőséghez képest éventenként számolt el a kiadó. Ebben a Pfeiffer-féle népies és jutányos gyűjteményben Jókainak majdnem legjava munkái jelentek meg (Szerelem bolondjai, Fekete gyémántok, Az aranyember, A jövő század regénye, Az élet komédiásai, Eppur si muove, Rab Ráby, stb.), Pfeiffer mégis az 50-ik füzet kiadása után úgy nyilatkozott egy ízben, hogy a vállalkozás nem ütött be és ő szívesen lemondana a további füzetek kiadásáról. Ez Jókainak felette fájt, mert a türelmetlen kiadó talán túlkorai kijelentéséből Jókai azt gondolta kimagyarázhatónak, hogy az ő munkáinak kelendősége immár hanyatlóban és népszerűsége lealkonyodóban van. Aggodalma túlzott volt, mert igazi könyvkereskedői sikerei még csak ezután következtek el — ő mégis, nem akarva Pfeifferék kárát, elvitte nekik a második 50 füzetes sorozatért felvett 7500 forintot és feloldotta a továbbiak kiadásának kötelezettsége alól.

Jókainak ez az úri természete, kiadóinak a felsőbbrendű emberrel szemben érzett mélyeséges tisztelete határozta meg és irányította a viszonyt közte és kiadói között.

És még valami. Egy nagy és

fontos dolog. Az a különös megbecsülés, amiben Jókai a kiadói mesterséget részesítette. Amiért e sorok elején kívánatosnak jeleztem, hogy bárha ő írta volna le a kiadóval való viszonyt, a könyvkiadóságról való nézeteit. Ő együtt nőtt a magyar könyvvel, a magyar kiadósággal, együtt fejlődtek, párhuzamosan nagyobb és műveltebb olvasóközönség igényeit szolgálták, miután azt együttesen növelték, fejlesztették, jóformán megteremtették.

Amikor ő kezdő író korában első könyvét kiadta Hartleben K. A.-nál, a magyar könyvkiadás még gyermekkorát élte. Amikor ő az ötvenes és hatvanas évek során nagyszerű írói tevékenységével a maga részére hódította az egész akkori magyar olvasóközönséget — ugyanakkor kezdte meg az akkori néhány kiadó a nemzet szellemi ébrentartása terén azt a működést, amelynek ő egyik legerősebb oszlopa volt; amikor a hetvenes és nyolcvanas években ő maga világirodalmi jelentőségre emelkedett, akkor a mindinkább szaporodó és fejlődő könyvkiadó-vállalatok már egy európaizálódott közönség igényeit szolgálták, míg végül a század utolsó évtizedeiben maga Jókai állhatott élén oly nagyszabásúvá fejlett irodalmi vállalatoknak, melyek kiállták a versenyt a legműveltebb európai nagy nemzetek hasonló természetű intézményeivel.

Nekem már volt alkalmam bőven kifejtteni azt, hogy a szellemi és gazdasági kultúra minden ága között a könyvkiadás magyarországi fejlettsége az, mely számbavevé a nyelvhatárokat és a magyarság számát — a legteljesebben töltötte be hivatását és

abszolúte és relatíve is oly eredményeket értelt az utolsó évtizedekben, amelyekre mindenképpen büszkék lehetünk.

Jókai büszke is volt ezekre — joggal és méltán, mert a nélkül a szellem nélkül, melyet ő árasztott szét egész életén át a magyar szellemi élet egész területén, nem jutottunk volna arra a kulturai magaslatra, amelyre feljutottunk. Szükséges ezt ma különösen kiemelni Jókairól és az ő kiadói-ról szóló megemlékezésben okulással a jelennek és a jövőnek. Mert bizony a jelenben mindez másképp van. Minél küzdelmesebb az irodalom sorsa, minél nagyobb akadályokba ütközik a könyvtermelés az ország mai politikai és gazdasági helyzetében, minél kétsége-sebbé válik az irodalmi intézetek fennmaradásának lehetősége — annál kevesebb jóindulattal és lojalitással találkozunk ott, ahol annak meg kellene nyilatkoznia. Elismerés, bátorítás és biztatás helyett — egyenes kártevással, egzisztenciális érdekeinek nyilvánvaló sérelmével és igazán döbbenetes megítéléssel találkozik a mai kiadáság — ott, ahol a legtöbb megértésre kellene számíthatni.

Pedig éppen Jókaiival kapcsolatban igen-igen nagy feladatok előtt állanak magyar irodalmi intézeteink a jelen pillanatban is. Ez a kötet, Az Est Jókai-Hármaskönyve, mintegy bejelentője ama nevezetes nap századik fordulójának, mely Jókait adta a magyar nemzetnek, mintegy beharangozója oly ünneplésnek, mellyel tartozik Jókainak, de tartozik legfőképpen saját magának ez a mai nemzedék.

Mert soha Jókaira annyira szükségünk nem volt, mint ma.

Csonka-Magyarország mai elesett állapotában igen sok tekintetben hasonlít az ötvenes évek letiport, leigázott Magyarországhoz. Az akkori magyarságnak ugyanaz a rendeltetése volt, mint a mainak: szenvedni, várni, remélni, de legfőként dolgozni egy új, azaz a régi Magyarországért. Csakhogy a mai magyar szépirodalomban nincs senki, aki azt a szerepet betöltené, melyet Jókai a nemzet vitalitása fentartásának érdekében oly páratlan módon és oly nagyszerű sikerrel és oly nagy dicsőséggel betöltött. Lehetnek ennek esztétikai, lehetnek világnézetilei okai — bizonyos az, hogy jelentékeny mai íróink között a szépirodalomban egyik sem törekszik arra, amit a Jókai kiváló biográfusa, Zsigmond Ferenc »hazaifüi célzatosság» elnevezéssel jellemzett; talán a kor szellemének felel meg, hogy mai irodalmi nagyságaink némelyei a publicisztika terén teljesítik e nemű hivatásukat; ezek között a Jókaiéhoz fogható termékenységgel és kitartással Rákosi Jenő a legelső sorban.

De bármilyen legyen is e tünet oka — bizonyos, hogy a mai Magyarországnak nem lehet egyéb célja és hivatása, mint az, hogy a nemzetet újra fel kell támasztani halottaiból, az országot újra helyre kell állítani régi nagyságában és bizonyos az, hogy az új nemzedék új életrehívásának feladata az irodalomra hárul. És első sorban Jókaira hárul, mert csak ő képes mai gyászos helyzetében megvigasztalni a nemzetet és új hitet önteni bele. Ha valaha, most van itt a nagy mesemondó, az álmok, az ábrándok, a romantika nagy költőjének ideje. Amint őbenne élt a nemzet a

mult századi elnyomatás napjaiban — úgy most is őbenne kell hogy éljen a még súlyosabb megpróbáltatás idejében. Az ő elbeszéléseiben, az ő szavaiban, az ő ígéiben, az ő burkolt mondataiban, az ő tréfáiban, az ő szatirikus leveleiben és humoros episztoláiban, az ő romantikus kompozícióiban benne találta minden magyar ember a magyarság egész életét, egész gondolatvilágát, *összes reményeit és jövőjének összes lehetőségeit*. Az ő munkáiból indult ki minden lüktetése a nemzeti gondolatnak, minden érverése a nemzeti organizmusnak, minden dobogása a magyar nemzet szívének. Az ő munkáiban élt a nemzet másfél évtizeden át, olyan másfél évtizeden át, melyben az ő munkái nélkül, az ő nagy termékenysége nélkül talán még a magyar nyelvről, a magyar gondolkodásról és érzésről is lemondott volna.

A Jókai költészetéhez, az ő romantikájához, az ő ábrándjaihoz kell folyamodnia a mai és a holnap magyarságnak, hogy megóvhassa eszményeit, hogy meg ne dermedjen, hogy el ne fásuljon a sívár jelenben, megerősítse munkabírástát, kitartását, türelmét és megacélozza tetterejét, önbizalmát — hogy talpraállíthassa valamikor a romokban heverő országot.

A Jókai munkáinak a »hazafiúi célzatosság« szempontjából való nemzeti fontossága ma nagyobb, mint valaha, nagyobb mint volt keletkezésük idején. Mintha a Gondviselés egyenesen a mai kor részére rendelte volna meg ezeket az ábrándos és vigasztaló, de egyszersmind lelkes és tüzesítő mesterműveket. De minél nagyobb ez a politikai jelentőségük ezeknek a

munkáknak — annál nehezebb feladat ezeket a mai viszonyok között a közönség kezére adni. Jókai java munkái évek óta nem kaphatók; mindenféle gazdasági nehézség lehetetlenné tette, hogy rendre, sorra újra megjelenjenek; az összes művek újrakiadásáról a mai viszonyok között nem is lehet szó; valami egészen különleges nagy elhatározásra lesz szükség, valami nagyszabású összefogásra a Jókai-művek kiadói között, valami lelkes felbuzdulására az öntudatra ébredt közönségnek, hogy legalább azokat a műveit lehessen megjelentetni és normális módon hozzáférhetővé tenni, amelyek nemzeti fontossága a ma feladata tekintetében kétségen kívüli.

Valahogy úgy képzelem a dolgot, hogy életre kellene hívni és jól megszervezni a Jókai neve alatt egy társaságot, mely egyfelől minden rendelkezésre álló eszközzel propagálná, mozgatná, népszerűsíténé azokat az eszméket, melyeknek Jókai szószólója volt műveiben, mintegy a nemzet részére gyümölcsözően adminisztrálná azt a páratlanul dús örökséget, melyet Jókai ránhagyott, másfelől bizonyos fokig gondoskodnék arról az anyagi alapról, mely lehetővé tegye a Jókai-művek minél szélesebb mederben való elterjesztését. Nem egy új irodalmi társaság lebeg szemem előtt, mely felesleges módon szaporítaná a meglévőket, hanem olyan egyesület vagy szövetség, melynek tagjai lennének mindazok a művelt elemek a magyar társadalomnak, akik a Jókai eszményies világnézetét vallják és ezt a Jókai-kultuszban kifejezésre öhajtják juttatni.

A Jókai világirodalmi jelentő-

ségénél és hírnevénél fogva ez a társaság nagy eredménnyel szolgálhatná a ma egyedül lehetséges jó külpolitikánkat is: a magyarság rokonszenves és igazságos beállítását a világ közvéleményébe.

A magyar állam története tanúsítja, hogy a nemzeti politika sokszor igénybe vette a szépirodalom segítségét és mindig sikerrel; soha erre nagyobb szükség nem volt, mint ma és nincs ma okosabb nemzeti politika, mint a Jókai segítségével felépíteni az új Magyarországot.

Jókai tudta, hogy őrá ez a feladat vár, el is készült rá, mert érezte és tudta, hogy mi fog elkövetkezni. Meg is jósolta. Egyik alig ismert regényében (Ahol a pénz nem Isten), az utolsó előtti munkában, mely ránk maradt, 1902-ben írja ezeket a sorokat:

»En már most látom ezt a képet magam előtt. Európa ott van már a tenger színe alatt. Hatalma, gazdagsága már csak mesemon-

dás. Alul kezdődik a süppedés a néptömegeknél. Azok már szájig vannak a vízben. Mindenkinek fáj valami, soknak fáj minden. Akik felül vannak, azok az egész nemzet fájdalmát viselik.« — »Itt állunk kicsiny nemzetünkkel, melynek a kerek világon nincs rokona, testvére, barátja. Sziget az ország a népek tengerében. S akik körülvesznek bennünket, azok mind maorik, akik éheznek a testünkre, vérünkre, azért, mert a magunk nyelvét beszéljük, azt műveljük, irodalmat, művészetet alkotunk nemzeti alapon, mert hazát tartunk fenn, azt boldoggá, hatalmasá, örökkévalóvá törekszünk tenni, mert a szabadságért lelkesedünk.«

Aki 12 évvel a világháború előtt ezt a csodálatos jóslatot mondotta, az beigazolta, hogy ő a mostani időknek igazi, hivatott és méltó költője. Mutassuk meg, hogy mi is méltók vagyunk hozzá. 1924 szeptember havában.

Évről-évre szebb lesz Rév-Komárom város! (Legyen is a népe gazdag, Istenáldott, Nyáron már nem poros, télen meg nem sáros.) Ne érezzen soha bűt, szomorúságot.

Emlékeim Nagypapáról

Irtá: Feszty Masa

Istenem! Igaz, hogy négyéves voltam, mikor Nagypapát utoljára láttam, mégis sokszor kétségbe esem, ha Mama mesélni kezd az ő gyerekkori emlékeiről.

Neki sincsenek abból a korból pozitív impressziói, csak foltok, hangok, rezgések, fátyolosan, ködösen. De azok mégis oly szépek, mélyek, örökemléküek.

Hát annyival ostobább, üresebb, hidegebb gyerek voltam én?

Miért, — hogy nekem pár kis, apró, jelentéktelen eseményen, hangulaton kívül, semmi, semmi mélyebb impresszióm?

Ilyenkor azzal vigasztalom magam, hogy ez nem rajtam múlt.

Ennek a természet rendje szerint így kellett lenni.

Mama tragikus sorsú gyerek, — akire a szomorú, rideg házban nap csak Nagypapa szeméből ragyogott.

Nagymama, — tragédia, — komor, szigorú asszony, aki gyengeségnek tartotta szeretetét kimutatni. Akkor esókolta meg, amikor aludt, — hogy ne is tudjon róla.

Mint a napraforgó — szegény, anyátlan kis leány — csak a felé a szép szőke, kékszemű fej felé fordulhatott, ha szelidségre, melegségre, mosolygásra vágyott.

Neki Nagypapa volt az egyetlen, a minden, az élet.

De én elkényeztetett kis princesszin voltam, aki az általános becézés, szeretet, gyengédség valóságos melegágyában nőttem fel.

Azok közé a gyerekek közé tartoztam, akik azt hiszik, hogy a

világon minden: Nagypapa, Papa, Mama, nénik, bácsik, még a csillagok, fák, virágok is mind, mind az ő kedvükért, az ő szórakoztatásukra vannak a világon. Akár a babáik vagy a játékaik.

Az ilyen gyereknél megoszlik a szeretet és akárhogy szeret is egyet, az az egy sose lehet a minden.

De amekkora darab szivemből Papa, Mama, bácsik, nénik mellett, egy darabban üresen maradhatott, ezt aztán teljesen megtöltötte a Nagypapa iránti rajongás, — ez bizonyos.

Talán a szuggesztió is hozzájárult, mert Mama igen fanatikusán akarta, hogy Nagypapát szeressem a világon legjobban, — talán csak az ő bűbájos lényének a hatása, — de ez tény, hogy ő mindenkinél kedvesebb volt nekem. Pedig ez nagy szó, annál, akinek olyan jó édesanyja van!

Volt egy kedves kis gyerekkori imám, aminek a végén Jézuska jóságába ajánlottam mindazokat, akiket nagyon szerettem.

Legelőször persze Nagypapát mondtam mindig.

De jaj volt, ha egyszer eltévesztettem véletlenül. Újra kellett kezdeni az imádkozást. Pedig ez nagy büntetés a kis gyerekeknek!

És így volt mindenben.

Nagypapa, csak Nagypapa, Nagypapa mindenben, mindig; — ha kérdezték tőlem, kit szeretek legjobban? Nagypapát, — aztán sok sok semmi, — aztán a Papát meg a Mamát.

Hogy tényleg így éreztem-e? Vagy csak Mama fanatizált? Vaj-

jon mégis nem őt, Mamát szerettem-e legjobban? A természetes ez lett volna.

De azt hiszem — tényleg Nagypapa volt az első.

Papával csak később, mikor már emberem lettem, fejlődött ki közöttünk az a gyönyörű viszony. Pici koromban únt. Pedig azt mondják, nagyon aranyos gyerek voltam. De ő túlenergikus, túldeges, túlnyughatatlan, mozgékony volt ahhoz, hogy egy kis totyogó, selypítő jószággal bibelődni tudott volna. Meg azután ritkán is láttam. Sose ebédelt, vacsora alatt pedig már az ágyaeskámban feküdtem.

Nagypapa, az más! Lappapát (így neveztem), nagyon szereti Camika. Ő minden reggel, kávézás után, szép meséket mesél neki. Aztán nem únja ezer csacska kérdésére felelni. Ebéd után, ahány új francia szót tud, annyi szép, fényes új krajcárt kap tőle. Aztán olyan jó vele sétálni. Nem siet úgy, nem lép olyan nagyokat, mint a többi nagy ember. Olyan szépen eltipeggetünk mi ketten. S hogy szeretünk együtt sétálni! Aztán tengeri malacimait is szereti. Minden reggel együtt etetjük őket a Svábhegyen.

Svábhegyen! Milyen jó, ott, a Svábhegyen!

Reggel, kávézás után, először a virágos kertet barangoljuk be. Minden rózsafát, minden külön szál rózsát megvizsgálunk, megtárgyalunk: mennyit fejlődött tegnap óta? Kinyílt-e már ez, vagy az a szép bimbó? Nem hullott-e le az a gyönyörű, nagy Lafrance rózsakirályné, amelyik tegnap már teljes pompájában virított?

Aztán megyünk a szőlőbe, szil-

váshoz, körtésbe..., mindent megmustrálunk, mindent együtt megdiskurálunk.

Milyen jól is értjük mi egymást!

És milyen jól tudunk mi vipingatni együtt!

Bizony! Mert egyszer azzal is találkoztunk ám!

Amint mentünk, mendegéltünk a szőlőben, a serpentin úton, egyszerre csak jött felénk ágaskodva, sziszegve egy csúnya, szürke kígyó.

En cseppet se féltem, meg akartam fogni, de Nagypapa elrántott s úgy odasuhintott hozzá a vasvégű botjával, hogy menten szörnyetdöglött.

Akkor magyarázta meg aztán, hogyha megcsípett volna minket, meghaltunk volna.

Bizony! Ilyen hős az én Lappapám! Nem is félek én a világon semmitől, ha Nagypapa meg a botja velem vannak.

Az a bot! Az egy csodabot. Attól még a Néró kutya is fél.

Nem üt meg vele senkit, semmit Nagypapa, mert mindent sajnál, de ha akarná, hát ezzel a bottal az egész világot meg tudná verni.

En azt biztosan tudom, a Majorosék Gyulája is mondta.

Ó, a Nagypapa! Az mindent tud, amit akar! Az a világon a legokosabb ember. És mindent meg tud magyarázni, amit látunk és nem értek!

Hogy szereti az ő Camikáját! Kívágatta a fák gyökereit, hogy el ne essem bennük, mikor karikázom.

Csak karikázni nem tud. Kár. Milyen jó volna, együtt karikázni! De más mindent együtt csinálunk.

Együtt frunk is. Bizony, ő mondta! Azt mondta: gyerünk

BRANDY
DREHER

Ércsokoládé
Dreher

**CSAK EREDETI
L'ORÉAL HENNÉVEL
FESTESSE A HAJÁT!**

**ÁRTALMATLAN! TARTÓS!
TERMÉSZETES SZÍNEK!**

Értéktelen vagy ártalmas utánpótlásokkal való kísérletezésektől óvakodjunk!

L'ORÉAL

HAJFESTÉK:

**L'ORÉAL
HENNÉ!**

VILÁGCIKK

EREDETI FRANCIA
MAIGROLAX

SOVÁNYÍTÓ TEA, VAGY
SOVÁNYÍTÓ GYÖNGYÖK

**KÉNYELMES!
ÁRTALMATLAN! BIZTOS!**

Kapható minden gyógyszerertárban.

ÓVAKODJUNK AZ UTÁNZATOKTÓL!

**SZEPLŐK
ELLEN, TOVÁBBÁ
MÁJFOLTOK, PÖRSENÉSEK
ELLEN**

CRÈME EVA

BIZTOS! GYORS! KELLEMES!

**KAPHATÓ
MINDEN GYÓGYSZERTÁRBAN.**

**Magyarországi főraktár: TÖRÖK JÓZSEF R.-T.
gyógyszertára, Budapest, VI., Király ucca 12.**

SZÉNSAVAS FÜRDŐ OTTHON!

*A „Rupertus“ szénsavas fürdőtabletta
használata által a legjobb, legolcsóbb és
legkényelmesebb szénsavas fürdő készíthető.*

KAPHATÓ MINDENÜTT!

Főraktár: TÖRÖK JÓZSEF R.-T. Gyógyszertára
BUDAPEST, VI., KIRÁLY UCCA 12.

AMERIKAI ASTHMA-POR, ASTHMA-CIGARETTA

(TÖRV. VÉDVE) **ASTHMALIN** (TÖRV. VÉDVE)

KAPHATÓ MINDENÜTT!

Főraktár:

TÖRÖK JÓZSEF R.-T. GYÓGYSZERTÁRA
BUDAPEST, VI., KIRÁLY UCCA 12.

HIBÁS PAPLANOK

OLCSÓ ÁRUSÍTÁSÁT ÚJBÓL MEGKEZDÜK

OLCSÓ PAPLAN 200.000 KORONÁÉRT

MINTÁS PAPLAN 350.000 KORONÁÉRT

SÁNDOR PAPLANGYÁR

BUDAPEST, IV., KAMMERMAYER KÁROLY UCCA 1. SZÁM.

RENAULT

SZEMÉLY- ÉS TEHERAUTÓK

TRAKTOROK

REIMAN

BUDAPEST, V., VÖRÖSMARTY TÉR 3

INTER-CONTINENTALE

SZÁLLÍTMÁNYOZÁSI ÉS KÖZLEKEDÉSI R.-T. EZELŐTT HOFFMANN S. ÉS V.

BUDAPEST, V., NÁDOR UCCA 30.

FIOKOK, KIRENDELTSÉGEK ÉS KÉPVISELETEK:

MAGYARORSZÁG, OLASZORSZÁG, AUSZTRIA,
BULGÁRIA, CSEHSZLOVÁKIA, NÉMETORSZÁG, TÖRÖK-
ORSZÁG, ROMÁNIA, JUGOSZLÁVIA, GÖRÖGORSZÁG, SVÁJC.

VÁSZON-, SIFÓN- ÉS DAMASZTÁRUKAT

KICSINYBEN IS NAGYBANI ÁRAKON
VÁSÁROLHAT A

BELVÁROSI VÁSZONÁRU' R.-T.-NÁL
IV., KAMMERMAYER KÁROLY UCCA 10. SZ.
(EVANGÉLIKUS ISKOLAÉPÜLET.)

A VASÚTNÁL OLCSÓBB A TEHERAUTÓÜZEM!

KÉRJEN AJÁNLATOT A RÁBA TEHER-
AUTÓK VEZÉRKÉPVISELŐJÉTŐL

**AUTOMOBIL KERESKEDELMI
RÉSZVÉNYTÁRSASÁGTÓL**

BUDAPEST, V., VÖRÖSMARTY TÉR 3.

ELŐKELŐ HÁZASSÁGKÖZVETÍTÉSI
ÜGYBEN MÉLTÓZTASSÉK BIZALOMMAL

DAVIDOVICS

LEGRÉGIBB, LEGJOBBAN BEVEZETETT
IRODÁJÁHOZ FORDULNI

BUDAPEST, ERZSÉBET KÖRÚT 17.

AJÁNL MINDEN INFORMÁCIÓT KIBÍRÓ
PARTÍKAT

„SZENT PÉTER“

GYÓGYSZERÉSZETI LABORATÓRIUM

BUDAPEST, VI., FELSOÉRDŐSOR 48.

KÉSZÍTMÉNYEII:

DARMOL

az ideális csokoádés hashajtó.
Ize kellemes, hatása biztos.

DIGESTOL

legtökéletesebb emésztő- és étpor.
Az emésztést elősegíti és a bél-
működést szabályozza.

CADOL

a hajl-gbiztosabb gyógyszere.
megerősíti a fejbőrt és megakadá-
lyozza a korpaképződést.

MENFOR

sikeres gyógyszere a rheumatikus
és neuralgikus megbetegedéseknek.

WALDHEIM SOVÁNYÍTÓ-TEA

a legközkedveltebb szer, melynek
használata kellemes és teljesen
ártalmatlan.

SYNGULIN

a gyermekek kedvenc gyógyszere
köhögés és rekedtség eseteiben,
mely hatásában az összes eddigi
szereket felülmúlja.

SPECIALIS GÉP-TURBINA,- COMPRESSOR-OLAJOK
GÉPKENŐ-MEREVSÍROK
DYNAMO-TRANSFORMATOR; ÉS HENGER-OLAJOK
«VOLTOL» OLAJ
EGYEDÁRUSITÁS

GESZTI GYÖRGY OLAJ ÉS MŰSZAKI KERESKEDELMI R.-T.
BUDAPEST, V., MARKÓ UCCA 3. — ALAPÍTTATOTT 1899-BEN

Telefón József 116—98 és József 108—40

LEGSZEBB

PAP lan

LEGJOBB

PAP lan

LEGOCSÓBB

PAP lan

KÁRPITOSÁRU-, VAS- ÉS RÉZBÚTORGYÁR

GICHNER JÁNOS

BUDAPEST, VII., ERZSÉBET KÖRUT 20. SZ.

ALAPÍTTATOTT 1854 — FONDÉE 1854

Nagy raktár szőnyeg, függöny, pokróc, ágy- és asztalterítőkől, vászon és fehérneműek, gyermekkocsik, nyugszékek, kerti bútor, kerti ernyők, konyha- és előszobaberendezés stb. Terv és rajz szerint is megrendelhetők.

2000 ábrával ellátott nagy katalógusomat 5000 korona beküldése ellenében postán bérmentve megküldöm.

MODERN FÜRDŐBERENDEZÉSEK

Fürdőkályhák

Fürdőkádak

Mosdófelszerelések

Bidet

Csövek

Gázfűzők

Gázsütők

Gáztűzhelyek

Gázfűtőkályhák

Gázvasalók

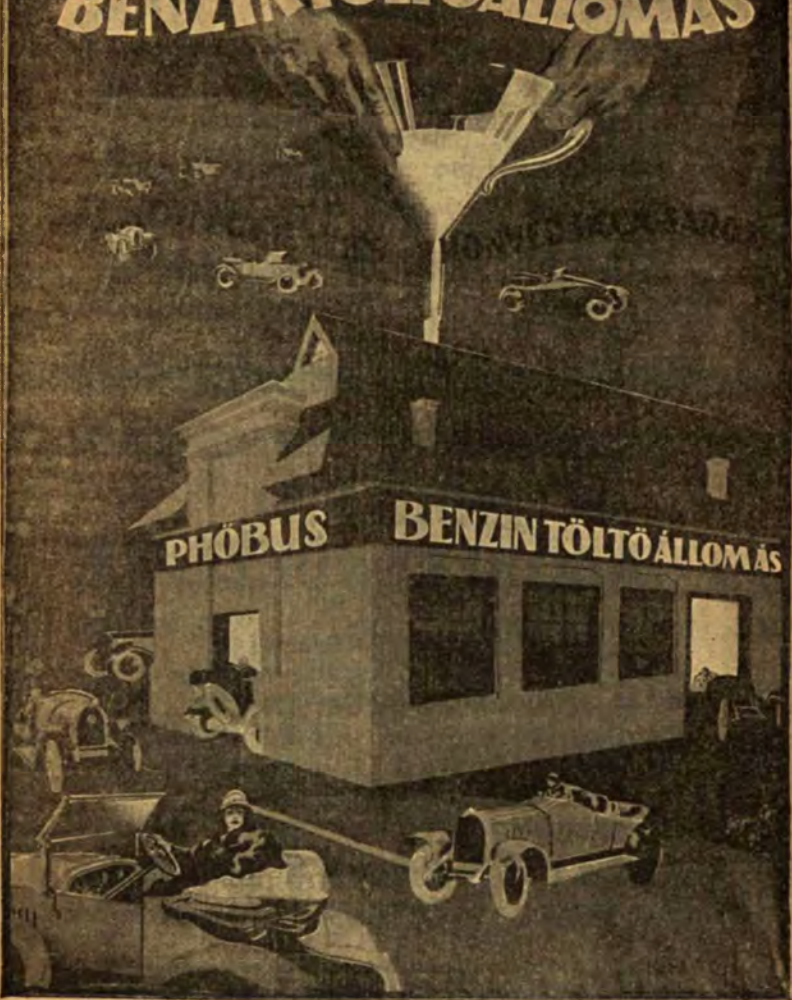
Vízvezetéki szerelvények

BÁLINT ÉS FRANK CÉGNÉL

BUDAPEST, VI. KERÜLET, KIRÁLY UCCA 82. SZ.

TELEFÓN: 130—71 ÉS 59—14.

PHÖBUS BENZINTÖLTŐÁLLOMÁS

írni, Camikám. És azt is mondta, hogy ha ott ülök a lábánál, mikor ír, hát akkor jobban megy neki. (Mert ő mindig leírja azokat a meséket, amiket reggel mond nekem, hogy a nagyok, akik már tudnak olvasni, azok is meghallják.)

Ó, a Lappapa! Olyan nincs a világon egy gyereknek se, olyan nagypapája.

Milyen szobája van!

Mi minden van abban!

Azok a csigák, nagyobbak mint a fejem, ott, az üvegszekrényben. Meg azok a könyvek!

Gyémántal, rubinnal, arannyal vannak kirakva, mint a mesékben a tündérkirályok palotái, meg ruhái.

Hogy csillognak, ragyognak!

Meg azok a furcsa hosszú, gömbölyűk, olyanok kicsiben mint az oszlopok, amiken a hirdetések vannak. Csak ezek szebbek, mert bársonyból vannak. Nem tudom, miért vannak, de szépek, nagyon szépek...

Ó, de jó ott lenni a Lappapa szobájában!

Milyen jó is a Jézuska! Hogy nekem annyi mindent ad.

Szegény Gyula... annak semije, semije nincs. A papája mindig megveri, a mamája mindig részeg, nagypapája meg nincs is, nem is volt soha, és játéka sincs... hogy sajnálom szegény Gyulát. És Mama azt mondja, hogy olyan sok ilyen gyerek van, akire nem gondol a Jézuska Karácsonykor. Azért kell nekem mindig öreg játékokat adnom a Gyulának meg más gyerekeknek, akiket nem is ismerek.

Drága, jó Jézuska, köszönöm neked, hogy adtál nekem annyi játékot, fehér kis ágyacskát, ten-

geri malacokat, meg ilyen jó Nagypapát... meg Papát, Mamát, Katkát, Margit nénit...

Aranyos, jó Jézuska!

Mert ilyen önelégült, boldog kis gyerek voltam én.

Hittem a Nagypapa és a csodabot erejében, meg még a Néró kutyáiban is, akik minden bajt elhessegetnek felettem.

De hisz különben a világon nincs is baj.

Mi volna! Egészséges, mosolygó körülöttem minden és mindenki. (Katka még a halottaskocsikra is azt mondta nekem, hogy azok »menyasszonyi kocsik« s valamelyik mesekirálykisasszonyomat viszi most a királyfija esküdni.)

Az egyetlen szomorúság, hogy néha egy csirke, egy macska, kutya megdöglik.

Milyen jó, hogy az emberek nem döglenek meg!

(Csodálatos, hogy bizonyos őszöntőket nem lehet megölni. Egyszer Papa sokáig nem jött ki nyáron a Svábhegyre. Egyszerre, mint akinek valami ijesztő tudás van át az agyán, — rémülten kérdeztem: Csak nem döglött meg a Papa is, mint a kanári madár?)

Igen, milyen jó ez, — hogy mi örökké élünk.

És örökké, örökké ilyen jó dolgom lesz és így fognak szeretni.

De azért mégis, hogy van az, hogy olyan hosszú ideig olyan jó egyik embernek és olyan rossz a másinak!

Miért, hogy engem úgy szeret a Jézuska!

Nagypapától kérdeztem, hogy őtet melyik Karácsonykor kaptam?

De azt mondta, már nem emlékszik.

Milyen jó ő, Istenem!

Egyszer kaptam ki csak tőle életemben. Mindig elfelejtem felöltöztetni a babáimat és úgy hagyom őket szanaszéjjel. (Úgy lát-szik, a későbbi aktfestő tört már ki akkor belőlem.) Hát egyszer meglátta Nagypapa s olyan haragosan nézett rám, hogy szinte félt-em tőle s azt mondta, hogy mily-en mama leszek én, ha felnövök? Meg hogy nem szégyenlem ma-gam a babák helyett? Meg hogy megfáznak.

Azóta még nyáron, mikor nagy meleg van is, magas ruhát adok rájuk!

Máskor mindig, mindig moso-lyog rám, a legjobb falatját oda-adja, — mikor valahonnan haza-jön, rögtön azt kérdezi: hol a Camika?

Edes, jó Lappapa...

Négyesztendős koromban ingott meg az én örök boldogságban, Lappapa csodabotjában, Néro kutya hatalmában való hitem.

Egy reggel, nagy jövés, menés, hangos beszéd, sírásra ébredtem. Az én drága Katkám is vörös szemekkel jött mosdatni és öltöz-tetni.

Valami olyan furcsát éreztem, amit ma se tudok elfelejteni. De nem is mertem kérdezősködni, csak szepegettem belülről. »Öltözzön fel, Marikám, szép ruhát vegyen fel, mert elutazik a Nagypapa, el kell búcsúzni tőle...«

Megnyugodtam. Elutazik Nagy-papa. Majd visszajön! Sokszor el-utazott már!

Kivezetett a Katka.

Sok, sok bácsi volt a kékszobá-ban, meg a vörösszobában.

A doktor bácsi, meg a Dárday bácsi, meg Bródy bácsi, meg He-

gedüs Sándor bácsi, Loránt bácsi, Sanyi bácsi, sokan, sokan még...

És mind hadonáztak és mindnek ijedt volt az arca és mind jaj-veszékelt, — fogalmam se volt, mi történik?

Hogy is lehetett volna!

De mint az állat a viharban, tűzveszélyben, nem tudja miért, csak fél, szűkül, vonít... én is keserves zokogásba kezdtem.

Vígasztaltak.

»Ne sírjon, Marikám, — csókol-gatott Katka, akinek a szoknyá-jába kapaszkodtam görcsösen, — ne sírjon, visszajön a Nagypapa...«

Akkor már nem hittem. Ab-ban az órában feketéllett be boldog kis lelkembe először a megsejtése annak: hogy vannak mégis bajok a világon, — bajok, miken nem tud segíteni a csodabot, amiket nem tud elugatni a Néro kutya, bajok, furcsa, fekete felhők, amiknek a nevét még csak sokkal később tanultam meg: tragédia, fájdalom, örökbúcsú, halál...

Fura, fura dolgok...

És fura, fura nap volt az na-gyon...

Látom, amint Nagypapa végig-ment utoljára az udvaron... látom, amint beleült a kocsiba s a Loránt bácsi letérdelpt az uccán, előtte... látom, amint visszajöt-tek a nagyok a kocsitól... de ak-kor nem ugyanazok voltak, akik tegnap, vagy tegnapelőtt voltak...

Jaj, de furcsa, furcsa nap volt.

Azontúl egész másképpen néz-tem a felnőttekre.

Nem azzal a vak-bizalommal, de valami gyanakvó félelemmel...

Jaj, mikor fognak megint úgy sírni! Mikor lesz megint olyan furcsa nap!

És jaj, mikor jön már vissza a Nagypapa!

Mert azt mondják, hogy visszajön.

De én már nem hiszek nekik.

Mindig azt mondják. Holnap, megint holnap, — és azóta már hány holnap telt el!

Hová ment? Miért nem vitt el engem is?

Kezdttem haragudni a Jézuskára... hát hiába imádkozom én minden este!

Hiába!

Hát a Jézuska is csak olyan, mint a bot meg a Néró!

Neki sincs abszolút hatalma!

A Jézuskának! Akiben én úgy hittem!

Pedig úgy imádkozom. Kis szívem egész melegével.

Hiába. Hiába.

Aztán egyszer nagy kofferokat hoztak le a padlásról.

Utazunk, messze, Olaszországba, mondták.

És Nagypapa? Nem várjuk meg?

Majd ő utánunk jön... mondták.

Reménykedtem.

Aztán elutaztunk.

Új világ... új emberek, — Katka férjhez ment, új francia kisasszony, új játszótársak... valahogy lassan-lassan a várás, az epekedés intenzivitása megfogyott.

Minden este épúgy imádkoztam érte, és épúgy jaj volt, ha nem először mondtam, épúgy azt feleltem: »Nagypapát szeretem legjobban«, de valahogy mindez kezdett teorétikussá válni.

Végre már magam se hittem, hogy visszajön, de már nem is okozott különösebb fájdalmat.

A gyerek olyan, mint a kis állat. Mindent megszokik.

Azután ott, Flórenceben nagyon összebarátkoztunk a Papával is.

Már én is tudtam gyorsan járni, már nem voltam olyan csepp, törékeny, nem félt hozzámnyúlni.

Egy új testvért is kaptam, Papa Margit hűgában, aki az apja halála után hozzánk jött lakni... egyszóval, a picinykor emlékei kezdtek mindjobban halványodni.

Igy múltak az évek.

Hanem aztán, mikor már megint Pesten voltunk s egy reggel odajött az ágyacskámhoz sírva Anyukám s azt mondta: »Kicsi lányom, — a Nagypapa most már soha nem jön vissza hozzánk...« s beültettek egy kocsiba, Mama Margitka s elmentünk fekete ruhát venni... akkor aztán mindent, mindent újra éreztem.

Maga a fekete ruha — bevallom, — titokban örömet okozott. (De ez nagyon bántott és következő évben, mikor először mentem gyónni, első felsőben, — töredelmesen meg is gyóntam.) Valahogy nagy lánynak, érdekesnek, tudja az ördög, minek képzeltem magam. (Egyik magyar-lányos hősnőm volt olyan szépen leírva gyászruhában, azt hittem, az vagyok.)

Hanem mikor Mama is felvette az ő fekete ruháját, meg a hosszú fátyolt hozzá, akkor tört ki aztán tulajdonképp nagyon meleg, jó kis szívből teljes, vad erejével a fájdalom.

Akkor jöttem igazán tudatára annak, hogy vége, mindennek vége...

Meghalt.

Nines többé Nagypapa.

A két nap a temetésig megint tetszett nekem, emlékszem.

Allandó jövés, menés, rengeteg ember, rólam elfelejtkeztek, bennmaradhattam sokszor a nagyok között s a fekete ruhámban azt hittem, legalább is bakfis vagyok már. (Elérhetetlennek hitt álom!)

Még arra is emlékszem, — hogy, becsületesemre legyen mondva: ijedten gondoltam párszor: jaj, hát én nem is sajnálom a Nagypapát?

És mikor harmadnap, a temetés alatt ennek az ellenkezőjéről meggyőződtem, nagyon, nagyon boldog voltam.

Engem persze nem vittek el, — de hogy mégis lássam messziről legalább, — Margittal elmentünk Hampelékhoz, azoknak a Múzeum körüli balkónjáról néztük végig a szomorú menetet.

Oda meg azzal a bántó érzéssel mentem: nem is vagyok igazán szomorú. (Mindig Mamával mértem össze magam.)

Hanem, — amikor a sok-sok idegen ember, elegánsan, felpuccolva, mert tele volt vendéggel a balkón, (mint mindenütt végig, amerre a menet végighaladt) akik, mialatt ott vitték Nagypapát, a Nagypapát, az én édes, egyetlen, jó Nagypapámat, aki utamban még a fagyókereket is kivágta és mi-

kor láttam, hogy ebben a kocsi-ban most a Papa meg a Mama mennek és azok az emberek azt mosolyogva, tréfálva, beszélgetve nézik és tárgyilagosan beszélnek »szegény Jókairól« — és eszükbe se jut, hogy »szegény öreg Jókainak« a Camikája ül itt közöttük és ha még gyerek is, de azért tud érezni, tudja már, mi a halál — akkor valami olyan határtalan fájdalom, elkeseredés, gyűlölet a közöny iránt fokozódott fel a lel-kemben, — de olyan nagy, hogy egy irtózatoss, szívszaggató és mégis boldogító zokogásba törtem ki.

Margitka rémülten kivezetett.

Valaki arra futott be a másik szobából és emlékszem, nagyon meg volt ijedve. (Thaly néni, Hampelné a menettel ment, azt hiszem.)

Elvittek.

Aztán Margitka kocsiba ültetett s egy óráig levegőztette szegény kis agyongyötört fejem.

Még most is érzem ezt a kocsi-zást minden idegszálamban...

Margit vállára borultam és mindig csendesebben, csendesebben sírtam s olyan boldog, olyan boldog voltam, mert

akkor megéreztem, hogy igen, igen, én nagyon, nagyon szeretem a drága Nagypapát.

Kulcs — Jókai regényeihez

Irta:
Kárpáti Aurél

Ki volt Timár Mihály, Noémi, az „Új földesúr“, Fatia Negra, a „Köszívű ember“ három fia és Tallérosy Zebulon?

Különös módon szövődik össze élet és álom Jókai regényeiben. Költészet és valóság szinte egymástól elválaszthatatlanul bogozódik egybe mesélő kedvének csodálatos vetélője alatt.

Sokan azt hiszik, hogy az »ibolyaszemű ember« történetei és hősei csupán egy dús fantázia szülöttei, semmi közük a való éléhez. Ez azonban meglehetősen felületes, sőt hamis vélemény. Igaz: Jókai regényalakjainak nagy többsége a romantika képzelt világában kap életre s válik szuggesztív erejűvé. De azért családfájuk gyökerei a valóság talajába nyúlnak vissza. Az angyalok és ördögök, akikkel írásaiban találkozunk, majdnem kivétel nélkül élő modellek után teremtődtek, ha az élet színeit és formáit olykor a valószínűtlenségig túlozzák is. S ez nemcsak történelmi regényeire áll.

Persze, valamennyi regényhősenek élő mását nem ismerjük s kikutatásuk ma már nagyon nehéz, bár nem hálátlan feladat lenne. Néhányat azonban nyomon tudunk követni közülük, sokszor az író gyermekéveitől, amelyekben a halott és átélt dolgok, mint színes emlékek raktározódtak fel. Hősei nagy részével ő csalugyan találkozott. Beszélt velük, ismerte, látta őket s maga volt legjobban meggyőződve arról, hogy valóban hű képet festett róluk. Noteszei tele vannak »emberi dokumentumokkal«. Ezeket utazásai közben jegyezte fel. Az a huszonhat jegyző-

könyv, amelynek anyagát a *Hármas-könyv* más helyén ismertetjük, valóságos tárháza a reális megfigyeléseknek, — jóval *Daudet* előtt. Az *Arany* által emlegetett »epikai hitelt« Jókai ugyancsak megbecsülte, legalább mint kiindulási alapot. Könyvtára tudományos anyagát pedig épúgy segítségül hívta munka közben, akár *Flaubert*. Csak éppen nem tudott megmaradni a valóság »szürke« ábrázolásánál. Fantáziájának aranya beporozta a hétköznapi leggyorsabb eseményeit is.

A *Bálványosvár* utószavában ő maga jellemzően írja: »Nem akarom magamat abba a gyanúba keverni, mintha neki szabadítottam volna képzeletem hyppogriphejét, hogy kalandozzon be ismeretlen álmországokat s azután szaporítsam én is a meséket; hanem azt tettem, hogy összegyűjtöttem mindenünnen, ami csak e korszakra visszavezető mesét, adomát, hagyományt mások felfedeztek s ezeknek a halmazába *beleélve* magamat, igyekeztem azokból egy *hangulatot kitalálni*, ami egy mesés korszakot *redlissá*, felfoghatóvá teszi.« De még inkább karakterizálja egyéni művészetét az a mód, amellyel például az »*Eppur si muove*«-ban Kisfaludy Károly és Katona József alakját egybegyúrja. Viszont a Hétköznapiok cantu praesenesnek figurája vagy pünkösdi király bikaviadal jelenete, saját ifjú korának kecskeméti impresszióit meglehetősen közvetlenül őrzl.

Am nézzük néhány hősének közelebről is ismert való mását.

A komáromi múzeumban régideje őriznek egy férfi-portrét. Feketehajú, sűrű szemöldökű, keménynézésű, akaratos állú, ráctípust ábrázol a kép. Vastag bajusza alatt éles metszésű száj piroslík. Kiberetvált álla nagyindulatú emberre vall. Sötét ruháját rendjel díszíti. Valamikor nevezetes férfú volt Komáromban ennek az arcképnek eredetije: Domonkos János. A leggazdagabb gabonakereskedő s több vármegye táblabírája, kinek hamvai már kilencvenkét esztendő óta porladoznak a komáromi szerb temetőben. De bármilyen híres személyiség volt is Domonkos János, igazi nevezetességét mégis csak halála után kapta, amikor Jókai *Aranyemberének* romantikus történetében új életre támadt — Levetincei Timár Mihály néven. Mert ő ennek a hajnali álomhoz hasonló mámoros regénynek valóságos hőse. A gyermek Jókai még látta Komáromban a hatvanhárom esztendő, keménykötésű öreg rácot, akinek búzával megrakott tölgyfa hajóit igásvonatok vontatták a Dunán fölfelé s akinek mesés gazdagságáról különös legendák szövődtek vármegyészerte.

Domonkos János ősei nyilván ama szerb naszádosok közül kerültek ki, akik a mohácsi vész idején telepedtek meg Komáromban. Életrevaló, ügyes emberek voltak ezek a rácok. Kezük alatt hamarosan felvirágozott a dunai kereskedelem s vele együtt a telepések családi jóléte is.

Főkép Mária Terézia uralkodása alatt szereztek nagy vagyont hadiszállításokkal, majd a későbbi évtizedek során, a francia forradalmat követő háborús időkben.

Emléküket ma is hirdeti Komáromban a Rác ucca. Maga Domonkos János szintén gabonakereskedő volt s az inszurrekció élelmezésével vetette meg alapját óriási vagyonának. Zabot és búzát szállított a fölkelt nemességnek. Kiterjedt összeköttetéssel behálózta a fél országot, ügynöksége volt Magyaróvárt épügy, mint Baján, vagy Tiszaváriban. A Domonkos nevet és a magyar nemességet még valamelyik naszádos őse szerezte, aki vitézségével kitűnt a vár védelmében. Íme az Aranyember — a valóságban. Rideg, zárkózott, magányos agglégény. Egyetlen öccsén kívül három nőtestvére volt: Éva, Anna és Julianna. Mind a három nemes emberhez ment feleségül s Domonkos János 1833-ban harmincharminezer forintot testált rájuk. Általános örökösévé Sándor öccsét tette, aki kiterjedt üzletének tiszamenti ügynökségét vezette.

Az Aranyember háza különben a mai Jókai uccában állott, boltjai és raktárai pedig a Dunaparton, a mai városmajor helyén sorakoztak. Életében félelemmel vegyes tisztelet övezte a komáromi nábob alakját, bár nagy vagyonának eredetéről gyanús híreket suttogtak titokban. Szájáról-szájra adták a pletykát, hogy Domonkos János fiatal korában megölt egy gazdag törököt s teméntelen kincsét elrabolta. Persze, a mende-mondának aligha volt alapja, de azért akadtak sokan, akik komolyan elhitték. S így indult el útjára a mese, amelynek kiegészített szálaiból Jókai fantáziája az *Aranyember* történetének csudálatos gobelinjét szötte. Domonkos János halála után öccse költözött a komáromi kúriába, hol azontúl víg élet folyt. A pincében sok

zser palack várta a szerencsés örökös, akinek leányai, a szép Domonkos-kisasszonyok, sűrű mulatságra vonzották az úri vendégeket. Egyiküket később Pázmándy Dénes vezette oltárhoz. Fiúörökös azonban nem maradt utána s ma már befelé fordítva áll a Domonkosok címere. Körülbelül ennyi az, amit a komáromi szájhagyomány megőrzött az igazi Aranyember történetéből. Nem sok. Jókainak mégis elég volt egy egész regényre.

De hát Noémi, Timea és a Senki szigetének idillje mind csak a költő kifogyhatatlan képzeletének varázslatos játéka lenne? A komáromi Aranyember szerelmeiről semmit sem tud a fenmaradt legenda. De Mikszáth határozottan állítja, hogy Jókainak ez a regénye közvetlen élő érzésekből táplálkozik s hogy Noémi valóban élt. Egy honvédezredes özvegyének leánya volt a szép szőke, tizenhétéves L. Ottilia, akinek Jókai — az özvegy kérésére — gyámtyja lett. A költő és gyámleánya között egyre bizalmasabb, melegebb színt öltött a viszony, míg végre kölesönös szerelemmé mélyült. Ottilia tüdővészese volt s Jókai egy balatonfüredi villában helyezte el, egyik nénjének felügyelete alatt s napjainak nagy részét álmodozva töltötte oldala mellett. Amiről nappal beszéltek, — írja Mikszáth — amit éreztek, amit elgondoltak, azt este a költő beleöntötte az *Aranyemberbe*. Így készült egyszerre két regény, egyik a világ számára, a másik nagy titokban. A sorvadó leány később Meránba került s ott hamarosan meg is halt. Háziasszonya, a haldokló Noémi akarataához híven visszaküldte Jókainak a tőle származó szerelmes leveleket.

Jókai nem lévén otthon, a csomagtól Laborfalvi Róza bontotta fel s bár a levelek arra vallanak, hogy a költőnek ez a viszonya inkább plátói volt, a féltékeny feleség sokáig nehéz, keserű szívvel viseltetett az ő »eltévelyedett Mórica« irányában. A pár hónap múlva megjelent Aranyember regényén tehát a valóságnak ez az aranyos szála is végigvonul.

Az *Új földesúr*-ról maga Jókai jelentette ki, hogy sohase igyekezett a kort, amelyben történetének meséje kifejlik, annyira híven ecsetelni, mint ebben a regényében. S valóban, mellékfiguráinak legnagyobb része Maxenpftschtól Bräuhäuselig, mind a Bach-korszak jellegzetes, élő alakjai után modellálódott. De ki volt az új földesúr Ankerschmidt lovag való képmása? Jókai erre vonatkozóan regényes utószavában a következőket jegyzi meg: »Én láttam egy este Haynau tábornokot (a nyugalmazottat) magyar ruhában, széles szalagú, darutollas túri süveggel a fején, a legkizárólagosabb magyar urak társaságában megjelenni. Még élnek többen, akik hallották tőle ezen erős mondat: *Wir Ungarn lassen unsere Rechte nicht confisciren*. Már akkor a nyugalmazott tábornagy — magyarországi földbirtokos volt.« A továbbiakban aztán elmondja, hogy a regény eszméjéhez ez a találkozás adta az ötletet, bár Ankerschmidt lovag nem egészen Haynau személyének képmása, hanem több hasonló alakból van összetéve. Azonban egy-egy jellemző vonást, — amilyen például a tromfából való jóvátéves az üldözötttel — így is meglehetősen híven domborított ki. Viszont a fiatal Garánvölgyi Aladárban könnyű ráismerni Beniczky Lajosra, a

szabadságharc merész bajnokára, akinek nevéhez számos hőstett emléke fűződik. Beniczkyt a forradalom bukása után börtönre ítélték, ahonnan titokban leveleket küldött Jókainak. Amikor kiszabadult, résztvett a magyar politikai mozgalmakban s végül is rejtélyes módon tűnt el. Holttestét a Duna hullámai vetették partra, keze, lába össze volt kötözve. Tragikus halálának körülményeit ma is homály fedi. A költő tőle magától hallotta mindazt, ami vele fogsága idején történt.

Csoda-e, ha ilyen körülmények között, nemcsak a fővárosi, hanem a vidéki társaságokban is, mindenfelé a Jókai regények élő mintáiról beszélgettek, ami ellen különben Jókai sokszor tiltakozott. Valóságos divat volt ez akkor. Hiszen szinte mindenki tudta már korábbról, hogy a *Politikai divatokban* szereplő Pusztay tulajdonképpen Petőfi, míg az öreg Lávayné Jókai édesanyja. A költő majd minden érdekesebb kortársát lerajzolta regényeiben, kivéve talán Görgeyt. A szabadságharc nagy hadvezérének tisztára belső, komplikált lélektani problémája nem esett írói érdeklődésének vonalába. A nagyerejű Wesselényi, az exaltált Széchenyi romantikus figurája sokkal inkább izgatta túlzásokat kedvelő képzeletét. Meg is írta őket a *Kárpáthy Zoltánban*.

A *Szegény gazdagok* híres álarcos rablója, a *Fatia Negra*, minyárt a regény megjelenése után sok szóbeszédre adott okot. Ez az oláh Sobri Jóska, aki a valóságban gazdag magnás s csupán műkedvelésből folytat rablókalendákat, az egyik báró Nopcsa körül támadt legendából született. Maga Jókai ugyan Nopcsa halálakor,

amikor a lapok célzást tettek erre, erélyesen tiltakozott minden efféle föltevés ellen. A cáfolat azonban semmit sem használt: a »beavattottak« mindent jobban tudtak. Pedig ma már nyilvánvaló, hogy a Nopcsa-legenda nem több legendánál, még ha ez is adta Jókainak az impulzust *Fatia Negra* alakjának kifermálásához. Ellenben annál több a valóság azokban a betyártörténetekben, amelyekkel a *Lélekidomárban* és a *Sárga rózsában* találkozunk. Gróf Ráday Gedeon, a rettegett királyi biztos, mondotta el ezeknek legnagyobb részét Jókainak, ha feljött Szegedről s benézett az Országház folyosójára. Már pedig a betyárok valóságát, kiirtását és virtusait illetően Ráday eléggé autentikus, megbízható forrás volt.

Még érdekesebb a *Köszívű ember fia* című regényének eredete. A »köszívű ember« nem más, mint gróf Tisza István nagyapja: Tisza Lajos. Hajthatatlan, rideg, keménykezű férfi volt az öreg Tisza, akinek három gyermeke: Kálmán, Lajos és László lett modelje a *Köszívű ember fiainak*. Közülük László tudvalevően a szabadságharc alatt esett el. Persze, akik a Tisza-család történetét közelebbről is ismerik, tudhatják legjobban, mennyire tért el Jókai ebben a regényében az adott valóságtól. Főoka ennek nem csupán romantikusan színező hajlandóságában rejlik, hanem erősen lírikus alaptermészetében is: majd minden regényhősében ott él ő maga. Erre vonatkozóan írja valahol: »Ha hibásak a regény-alakjaim, az a hibájuk, hogy nem látom őket, mert bennük vagyok.« S ez nemcsak a *Tengerszemű hölgyre* áll, amelyben tardonai bujdosásának élményeit örökölte meg, hanem egyéb írásaira is.

Mindenki tudja, hogy Kakas Márton, az elmés versíró, maga Jókai volt. De hát az *Üstökös* fővonzóerejének, a lipcsei megyei nemes urak zamatos tót dialektusában levelező Tallérosy Zebulon-nak vajjon ki volt az eredetije? A hosszúképű, nagyszakállú, egészséges humorú, furfangos Zebulont, aki később még a *Köszívű ember fia*-nak történetébe is belekerült mint epizód-figura, a valóságban Prileszky Tádénak hívták. A Tisza-rezsim alatt Nagyszombat képviselője volt, típusa azoknak az örökké intrikáló, ravasz, öreg politikusoknak, akik naiváknak teszik magukat. Mikszáth legalább úgy véli, hogy Jókai Tallérosy

Zebulon-ja alighanem Tádé után készült, hacsak nem Tádé idomult át csudálatosan Jókai derüs alakjához. Eredeti tótos beszédmódjával sokszor szerzett jókedvet a Háznak ez az öreg képviselő, aki a múlt század végén halt meg. De mint Tallérosy Zebulon még sokáig élni fog.

Am legyen elég a példákból, amelyeknek nem lenne se hossza, se vége, ha komolyabban belemélyednénk. Csupán ízfűtőt kívántunk itt adni belőlük, felhíva figyelmét a hivatásos forráskutatóknak arra, milyen érdekes anyag kínálkozik még Jókai regényeivel kapcsolatban feldolgozásra.

Laborfalvi Róza egyik szerepében

Emlékezés Jókai Móra

Irtá: Heltai Jenő

Jókai Mórral mindössze kétszer találkoztam, alig beszéltem vele, szavaira nem is emlékszem, csak nézésére, kék szemének meleg és szerető nézésére, amely mint valami apai simogatás siklott végig fiatal fejemen. Kezdő ujságíró voltam akkor, ő pedig, Erzsébet királyné és Rudolf trónörökös barátja, milliók bálványa, öreg ember már, dicsőségének csúcán, már életében is halhatatlan. Mit mondhattam volna neki, mit mondhatott ő nekem? Csak néztem, meghatottan és elfogódva, boldogan, hogy megadatott nekem ülnöm az ő asztalánál, gyönyörködnöm egyszerűségében és fejedelmi szerénységében, amelylyel minket, köréje tódult kis ismeretleneket magához emelt. A régi Otthon-körben volt ez a Newyork palotában. Bródy Sándor hozta föl, nem tudom már miféle jótékony cél ügyében. Kis fekete selyemsapka volt Jókai Mór fején, erre emlékszem és emlékszem kezére is, erős és finom kezére, hosszú ujjaira. Tudom, gyerekes áhítattal bámultam erre a kézre, amelyről eszembe jutott az írása, sokszor látott felejthetetlen írása, a nagy árkus papirosra vetett gömbölyű betűk kelve-kék légioja. Milyen varázsa volt ezeknek a betűknek! Amikor az első ibolyakék-tintás üvegbe mártottam tollamat, először az ő nevét írtam le: Jókai Mór. Mi volt ebben a névben egy fiatal író számára! Minden! És ma, amikor — még mindig ibolyakék-tintával — ezeket a sorokat írom, egy élet alkonyán, egy

pálya végén szomorúan látom, hogy nem voltam méltó erre a tintára.

Még valamire emlékszem. Egy lapos kis üvegre — konyak volt benne vagy szilvórium — amelyet Jókai Mór ferenc-józsef-kabátjának a belső zsebéből vett elő. Ezüst kupakja volt az üvegnek. Jókai lassan, gondosan lesrőfolta a kupakot, megtörölte az üveg száját és ivott. Hüléről panaszzkodott, a sapka is ezért volt a fején. Fázott. Figyelmesen néztem, hogyan iszik, kedves, mentetetető mosolygással. Az üveg nagyon tetszett nekem, először láttam ilyesmit. És gyorsan számat vetettem magammal: mennyit kell még dolgoznom, mely halhatatlan remekműveket kell alkotnom, hogy jogom legyen egy ilyen lapos üvegre! Dicsőség, gazdagság, halhatatlanság, nagy urak barátsága, nagyszerű élet, szép asszonyok csókja — és ennél is többet és szebbet ábrázolt ez az egyszerű, lapos üveg. Az őszi napsütésben csillogott a sárga ital és az ezüst kupak és ezt a csillogást látom ma is, mint valami soha meg nem kóstolt márnak az ígérését. Azóta volt ital, volt üveg, volt márn böven, az élet hamar és olcsón adta, munkát és halhatatlan remekműveket sem kért érte, csak azzal az ígézetes csillogással maradt adósom.

Sok év múlva, 1900-ban Párizsban találkoztam másodszor Jókaiival. A nagy kiállítás és az Eiffel-torony éve volt ez, nagy vásári komédiák és zsvajjos

ünnepségek éve, amely Párizsba csődítette az egész világot. Az öreg Jókai is elment Párizsba fiatal feleségével és párizsi élményeiről már szürke és fáradt leveleket írt a Magyar Hírlapnak, amelynek akkor párizsi levelezője voltam. A magyar kiállítás kormánybiztosa Jókai tiszteletére vacsorát adott, meghívta a párizsi magyarok és a francia írók és művészek színe-javát. Rossz memóriám ezuttal is cserbehagy, egypár névre emlékszem csak: az asztalfőn Jókai Mór, mellette Paul Hervieu és Mounet-Sully, azután Rodin; halottak ezek is már, mint ő. És eljárt az idő a Hôtel Palva fölött is. A második császárság híres szépaeszonjának a palotájában volt a vacsora, Cubat mester vendéglőjében, az isteni freskók tövében, finom és halk vacsora, hatalmas kandaláberek és nemes ezüstök között. Karesú poharakban tokaji és valahol messze a lépcsőházban cigány: magyar voltunk dokumentumai a franciák számára. Mit tudtak ezek a kedves, műveletlen franciák Magyarországról, mit Jókai Mór-ról? Ha ismerték is a nevét, ha olvasták is valamelyik munkáját, ezen a réven semmiesetre sem tudták nagyságát csak megközelítően is elképzelni. Ott ültek, eleinte udvarias megilletődött-séggel, látván a csendesen maga-

elé mélázó öreg óriás hatalmas alakját, ezüstös fejének szomorú szépségét, kék szemének álmokba való révedezését. De lassan-lassan megérezték, hogy a hódolatnak az a tömjénfüstje, amely egy maroknyi barbár nép lelkéből a nagy fehér bálvány felé száll, halhatatlant felhöz körül. Letompult minden hang, suttogássá szerényedett a beszéd, ájtatossággá a vacsora. Az az elfogódás markolt meg mindenkit, amelyet kezdő ujságíró koromban egyszer éreztem már Jókai Mór asztalánál. A zseni varázsát érezte mindenki, ha tudta, ha nem: ki Jókai Mór? Még látom Paul Hervieu szépen fésült fejét, hallom keceses mondatait, amelyekkel Jókait ünnepelte és amelyek miatt utóbb alkalmasint halálosan szégyelte magát, ha törpe szavait hozzámérte a költő-óriáshoz; még hallom a nemzetiszinü kokárdás Mounet-Sully harsogását, ahogyan a Talpra-magyart szavalta, az éljenzésbe és tapsba fült beszédek hosszú sorát, de mindezeket túl hallom és látom azt a felséges csendet, azt a Jókaihoz méltó csendet, amelybe belemervedett minden, amikor ő elgondolkozott. Frakkos, fehér nyakkendős urak, írók, művészek, világ hírességei alázatosan sorfalat állottak a költő gondolatainak.

A Jókai-etikett

Irta: Molnár Ferenc

Titus Livius szerint az a helyes szolgálat, ha az ember egyszerűen és szenvtelenül följegyzí az utókor számára azt, ami fontosat vagy érdekeset a saját korában a maga szemével látott. Hogy ezt a picinyke személyes tapasztalatot az utókor írója vagy bölcse hova teszi, az az ő dolga.

*

A Révai-féle könyvkiadócégnak van az Úllői-úton egy hatalmas könyvsarnoka. A pincétől az égig nyúlik ez a könyvbazilika, a boldog Magyarország egyik legszebb emléke. Ezt a könyvsarnokot Révai Mórícék nagy estéllyel szentelték fel. Meghívtak erre az estélyre mindenkit, aki valamit jelentett az irodalom vagy a művészet világában. A csarnok egyik sarkában színpadot építettek. A színpadon műkedvelők játszották el az ez alkalomra írt revűt. A színművet boldogult Makai Emil és boldogult Bálint Dezső írta. A főszerepeket boldogult Márkus Géza és boldogult Zoltán Jenő játszotta, ebből a vídám és nótázó társaságból ketten bolyongunk még e földi téren, akik velünk játszottunk színházat: Góthné Kertész Ella, akinek a gyerekfejében akkor tán még meg se fordult az, hogy valaha színésznő lesz, és csekély magam, aki akkor kezdtem nyomtatásban olvasni azt, amit írtam. Az előadás kitűnően sikerült. Jó játékunkért jutalmul mindnyájunkat bemutatnak Jókainak, aki az első sor

díszhelyén ült és onnan nézte a műkedvelő-előadást. Elfelejtettem, hogy kicsoda, — egy íróember, aki Jókai környezetéhez tartozott — jött hátra a kulisszák mögé azzal, hogy készülünk, Jókai elé fogunk járulni. Én a darabban Dreyfus kapitány szerepét játszottam: lángvörös paróka és vörös bajusz volt rámragasztva, az orromon viaszból készült hatalmas, görbe pót-orr, az igazi orr-részleten cvikkerrel. Annyi időm se volt, hogy orromat letéphessem, már ott álltunk Jókai előtt, aki nevetve nézte a bolond társaságot. Ekkor hozzánk lépett az, aki Jókait odahozta, és gyorsan ezt suttogetta nekünk:

— Sorban elibe járulni, mást nem mondani, mint felelni arra, amit kérdez. »Jókai úrnak« vagy »mesternek« vagy »méltóságos úrnak« nem szabad szólítani; ha szükség van rá: »Móric bátyámat« mondani. *Ha kezet nyújt, kezet csókolni.*

És mentünk elébe, sorban, jól belenézünk felejthetetlen búsédes kék szemébe, dobogó szívvel, teljesen felolvadva ebben a pillanatban. Mindnyájunknak mondott valamit, (hogy mit, azt má' akkor se igen hallottuk az izgalomban), — remegve vigyáztunk az etiketre, — nekem ma is élesen, világosan él az emlékemben a kép, amikor a fekete szalonkabátos magas, karcsú öreg úr a görbe viasz-orromra mosolygott, kezet nyujtott, és én ráhajoltam a kezére, hozzányomtam a viasz-orrot és a kőcbajuszt, amely két műtárgytól

az ajkam nem is érhetette a kezét, aztán mentem tovább, helyet adva a következőnek.

Ez volt egyetlen találkozásom és ismeretségem Jókai Mórral. Azt hiszem, jobban teszem, ha valami nagyképű tanul-

mány helyett ezt írom meg róla, mert ebből legalább megtudja az olvasó, hogy Jókai király volt a bálban is, és hogy kezet kellett neki csókolni, és hogy boldog volt az, aki kezet csókolhatott neki.

Jókainé Laborfalvi Róza a Bánk bán Gertrudts-ában

KÖZGAZDASÁG

Nevezetesebb vállalataink fejlődésére vonatkozó fontosabb adatokat közlünk a következő oldalakon. Kortörténelmi adatok rejlenek e számokban, mérőföldjelzői annak az útnak, amelyen közgazdaságunk nagyra fejlődött és elérte mai konszolidált állapotát. Egy-egy vállalat rövidrefogott adattörténete, kivonatos ismertetése úgyszólván az egész ország gazdasági fejlődésének és sok tanulságot meríthet belőle az, aki figyelemmel olvasgatja.

Kik alapították, kik vezetik ezeket a vállalatokat, milyen célra alakultak, mit dolgoznak, mit alkotnak, mit exportálnak és mit importálnak és milyen tőkét képviselnek abban a munkában, amely nemzetünk gazdasági erejét adja és az ország jólétének a forrása. Nem egyszerű számok, nem szürke tények egymásmellé sorakoztatása ez, hanem egy ország történetének érdekes fejezetét megvilágító adatok, amelyek általános érdeklődésre tarthatnak igényt.

Pénzintézetek

Angol-Magyar Bank. *Baross* Gábor-nak, a magyar kereskedelem nagy úttörőjének kezdeményezésére 1890-ben alakult meg a *Magyar Kereskedelmi r.-t.* Működésének első idejében az ország külkereskedelmének fejlesztését tekintette legfőbb céljának, és a nagy miniszter gazdaságpolitikai irányelveit szem előtt tartva, legfőképpen a fiumei kikötő forgalmának emelésére törekedett. A kormány csakhamar megbízta a társaságot a kincstári só forgalombahozatalával, majd az Államvasuti Gépgyár mezőgazdasági gépeinek egyedárúsításával is. A Magyar Kereskedelmi r.-t. 24 millió korona alaptőkével alakult meg s alig néhány év alatt kiépíti kereskedelmi organizációját, s a *Balkán* államok, valamint a közeli Kelet minden fontosabb piacára kiterjedő hálózatot létesít. Közben banküzlettel is kezd foglalkozni, és ezt az üzletágat olyan mértékben fejleszti, hogy az intézet fennállásának huszadik évében már a

budapesti pénzüzetek első sorába tartozik. Hogy bankjellegének külsőleg is kifejezést adjon, cégét *Magyar Bank és Kereskedelmi Részvénytársasággá* változtatja meg. Ebben az időpontban már 60 millió koronára rúg alaptőkéje. Egyik iparvállalat a másik után kerül a bank érdekkörébe és 1917-ben, amikor a bank saját tőkéi elérik a 100 millió koronát, iparvállalatainak száma meghaladja a nyolcvanat és vidéki fiókjainak és affiliációinak hálózata az ország minden részére kiterjed. A háború, a kommunizmus és a román megszállás pusztításai után a Magyar Bank úgyszólván az első, amely felismeri annak szükségét, hogy gazdaságunk helyreállításához *külföldi* tőke segítséget vegyünk igénybe. Az 1920. év tavaszán alaptőkéjét *Marconi's Wireless Telegraph Co. Ltd.* közreműködésével 220 millió koronára emeli fel. Hogy az angol tőkével való szoros kapcsolat a bank cégzövegében is kifejezésre jusson, az intézet cégét *Angol-Magyar Bank* részvénytársaságra változtatja át. Az intézet magyaránú fejlőd-

dése elkerülhetetlenné teszi saját tőkéjének arányos növelését, ezért további újabb alaptőkeemelést hajt végre, amelynek folytán jelenlegi tőkéje ma már mintegy 50 milliárd koronára rúg. Az 1924. esztendő végefele magába olvasztotta a *Lloyd Bankot*. Az intézet élén *Krausz Simon* áll, aki az elnök-vezérigazgatói tiszteletet tölti be. Elnökhelyettes: *Kónyi Hugó*, ügyvezető igazgatók: dr. *Salusinszky Gyula*, *Kálmán Henrik*, *Magyar Pál*, *Kóródi Sándor*, *Rudas Gyula*, *Heltai Béla*.

Anglo-Austrian Bank Limited (Budapest Representation V., Fürdő ucca 6). Eredetileg 1863-ban Bécsben alakult Anglo-Österreichische Bank címmel, Pesten 1880-ban létesített fióktelepet. 1921-ben Anglo-Austrian Bank Limited cég alatt a Bank of England részvételével angol részvénytársasággá alakult át és főintézetét Londonba helyezte.

Alaptőke alapításkor 6,000.000 ezüst forint, 1920-ban 200,000.160 osztrák korona, mely az angol részvénytársasággá való átalakulás kereszttulvitelével 1921-ben 2,000.000 fontra emelkedik.

Osztalék: 1914: 15 K, 1915: 21 K, 1916: 24 K, 1917: 26 K, 1918: 15 K, 1919: 24 K, 1920: 24 K, 1922: 9 pence, 1923: (nem volt).

Igazgatótanács: Sir H. A. Lawrence (elnök), M. Spencer-Smith (alelnök), Peter Bark, E. W. H. Barry, Paul Engel, Hajdu Zoltán, Sir Ernest Harvey, Gustav Korner, Sir Gordon Nairne, dr. Hermann Schwarzwald, dr. Kuno Sonntag, dr. Hans Simon, Baron Sigismund de Springer, Sir Henry Strakosch, Ludwig Urban, G. M. Young.

Budapesti ügyvezetőség: Hajdu Zoltán, Engel Ármin, Bülint Géza, dr. Földiák Frigyes, Friedmann Ernő, Roseth Andor.

Testvérintézetek: Cseh-Szlovákiában, Jugoszláviában, Romániában és Olaszországban.

Számos ipari érdekeltég a volt monarchia területén.

Belvárosi Takarékpénztár Rt. Alakult 1892-ben 2,000.000 korona alaptőkével. Jelenlegi alaptőkéje 1200 millió korona, míg az intézet saját tőkéi eléri a 10 milliárdot. Részvényei a budapesti és bécsi tőzsdén jegyezettek. Az intézet érdekkörébe tartozik a *Budapesti Iparbank*, *Cyklop Építő és Ingatlanfor-*

galmi Rt., *Cyklop Garázs, Disconto Bank, Phöbus Villamosvállalat*. Továbbá érdekeltéssel bír a *Bajai Bank és Kereskedelmi Rt.*, *Dunaföldvári Népbank Rt.*, *Dunavidéki Ipari és Kereskedelmi Rt.* *Dunapentele, Kisvárdai Ipar- és Kereskedelmi Banknál*. Az intézet igazgatóságának tagjai: *Székely Ferenc* udvari tanácsos (elnök), *Bachruch Károly* udvari tanácsos (alelnök), *Alapy Béla* (ügyvezető igazgató); *Drukker Géza*, *Egger Gyula*, dr. *Eisler Zsigmond*, *Förster Nándor*, *Fleissig Sándor*, *Halápy Oszkár*, dr. *Heder Lajos*, *Herzfeld Dezső*, *Kozma Andor*, dr. *Makay Ernő* (vezérigazgató), dr. *Rainer Béla*, *Révai Ödön* és *Rosen Lajos*.

A Budapest-Lipótvárosi Takarékpénztár Rt. 1896-ban alakult, 1 millió forint alaptőkével. Az alapítók az ipar és kereskedelem fejlesztését és főképpen a takarékoság előmozdítását tüzték ki célul. Évtizedek nehéz munkájával sikerült a Lipótvárosi Takarékpénztárt a középintézetek első vonalába juttatni s évről-évre mind nagyobb arányokban bővült üzletköre és tevékenysége. Főleg ipari vállalatokat vont érdekkörébe, amelyek egytől-egyig gazdaságszan prosperálnak. Jelenleg már 300 millió korona az alaptőkéje és tartalék-alapjai 3.450,574.242 koronára emelkedtek. A Budapest-Lipótvárosi Takarékpénztár vezérigazgatója *Kovács I. Kálmán*, akivel együtt *Beer Béla* és *Rusz Imre* ügyvezető igazgatók intézik a takarékpénztár ügyeit.

Az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár alakult 1846-ban Budai Takarékpénztár Részvényegylet céggel, 1869-ben magábaolvasztotta a Pest-Budai Takarékpénztárt és 1981-ben a Pest-Külvárosi Takarékpénztárt, ebben az esztendőben pedig a *Debreceni Ipar- és Kereskedelmi Bank Részvénytársaságot* oly módon, hogy 50 darab debreceni kereskedelmi bank részvényért 1 darab saját részvényt, vagy 1 darab részvényért 5000 koronát kapott. Az intézet kölcsönös érdekközösségben áll a *Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bankkal*.

Az idei évben is számos tranzakciót bonyolított le; az általa alapított *Fővárosi Bank és Váltóüzlet Rt.* részvényeit, valamint ennek érdekeltégéhez tartozó *Első Gyulai Gőzmalom* részvé-

nyeit az év vége felé bevezették a tőzsdére.

Betétüzlete különösen jól fejlődött, amit mutat az a körülmény is, hogy *takarékbetét-állománya 14 milliárdról az elsős háromnegyedében 46 milliárd koronáig növekedett.* A mult évben érdek-kapcsolatba került a müncheni Bayerische Hypotheken- u. Wechselbankkal, a berlini Hardy & Comp. céggel és a bécsi Bankkomandit-Gesellschaft Ullmann & Co. céggel. Az intézet által kibocsátott záloglevelekre a Magyar Nemzeti Bank és az Első Osztrák Takarékpénztár kölcsönöket ad. *Affiliációi, alapításai és érdekeltségei* közül kiemeljük a következőket:

Budapest-Lipótvárosi Takarékpénztár, Ajax gróf Csáky László Prádkalvi Vasgyár Rt., Első Gyulai Gőzmalom Eisner Ede Rt., Goldberger Sám. F. és Fiai Rt., Király Autó Rt., Kelet-európai Forgalmi Bank Rt., Müller Testvérek Vegyészeti Gyár Rt., Schuller József Rt., végül a vidékiek közül a Szabolcsmegyei és Sóstótelepi Bortermelő Szövetkezet Rt.-ot.

Az igazgatóság elnöke dr. *Berzeviczy Albert* v. b. t. t., az intézet vezérigazgatója *Széczy Lajos* udv. tanácsos, ügyvezető igazgatók: *Walder Béla, Gerlóczy Béla és Péteri János.*

A Fabank Rt. 1913-ban alakult a 1920-ig Budapesti Bank Részvénytársaság néven szerepelt. 1920-ban lett az intézet címe: Fabank, mert tulajdonképpen ez fejezte ki alapításának célját. Az intézet főleg a faipari érdekeltségek és faüzletek finanszírozásával foglalkozik és különösen a kereskedelem körébe vágó tranzakciókat végzi. De emellett tevékenysége kiterjed a banküzlet minden ágára is. 1920-ban az Angol Magyar Bank vállalt érdekeltséget az intézetnél, és ekkor emelte fel a Fabank 500 millió koronára alapítókét. Elnöke a Fabanknak *Lukács László* v. b. t. t., nyugalmazott miniszterelnök, érdi *Krausz Simon*, az Angol-Magyar Bank elnöke, a Fabank társelnöke, dr. *Hilb Jenő* elnökhelyettes. Ügyvezető igazgatók: *Kálmán Sándor, Ehrenfeld Mór* és *Schönfeld Nándor.*

Hazai Bank Rt. Alapította a Pesti Hazai Takarékpénztár 1894-ben. *Alapítókéje* 1894-ben 10 millió korona volt, 50.000 darab 200 K n. é. részvényvel.

Alapítókéje 1924-ben 1600 millió korona, mely 800.000 darab 2000 K n. é. részvényre oszlik. Osztaléka 1923-ra 4000 K (200%). *Alapításai:* Borsod-Miskolci és Debreceni István Gőzmalom Rt., Első Békéscsabai Gőzmalom Rosenthal Márton Rt. Békéscsaba, Fővárosi Sörfőző Rt. Kőbányán, Kühne Mezőgazdasági Gépgyár Rt. Moson, Neuschloss-féle Nasici Tanningyár és Gőzfűrészt Rt. Budapest, Pannónia Sörfőző Rt. Pécs, Union des Usines et des Exploitations Forestières de Nasic, Genève. Első vezérigazgatója *Szitányi Ödön.* Mai vezérigazgatója *Szécsi Pál*, aki egyúttal az igazgatóság alelnöke is.

A *Hermes Magyar Általános Váltóüzlet Rt.-ot* 1893-ban a Magyar Általános Hitelbank alapította a Magyar Földhitelintézet közreműködésével. Ezidő szerinti alapítókéje és tartalékalapjai körülbelül négysszáz millió koronában vannak kimutatva. A banküzlet minden ágával foglalkozó pénzügyintézetnek, mely a Devizaközpontnak is tagja, központja Budapesten, IV., Petőfi Sándor uca 5. sz. alatt működik; budapesti fiók-pénztárai: V., Nádor-ucca 25. (Tőzsdepalota), VII., Baross-tér 16., VII. Rákóczi út 20. 1924 október havában kezdte meg működését az intézet újpesti fiók-pénztára (Árpád út 77). Nagy forgalmat bonyolít a társaság bécsi fiókja is (I. Stock im Eisenplatz 3). Érdekkörébe tartoznak a következő vállalatok: Gyórfy Wolf Fémárúgyár Rt. Budapest és Bécs, Magyar-Amerikai Faipar Rt. Budapest, Musica Zongora és Hangszerkereskedelmi Rt. Budapest és Bécs, Magyar Autogén Gázaccumulator Rt. Budapest, Thermosol Művek Rt. Budapest, Martin és Sigray Elektromos Mérőműszerek Gyára Rt. Budapest, Első Déryzláv Fémárúgyár és Készülékek Gyára Rt. Brod, Velox Autokereskedelmi Rt. Budapest. Az igazgatóság elnöke báró *Ullmann Adolf*, a Magyar Általános Hitelbank alelnök-vezérigazgatója, alelnökök: gróf *Hoyos Wenckheim Fülöp* és *Epslein Egon* (Bécs). Ügyvezető igazgatóság: *Szűcs Géza* vezérigazgató, dr. *Perényi István, Sárközi Ernő* (Bécs) és *Szemere Jenő* ügyvezető igazgatók.

A Magyar Általános Hitelbankot a kiegészítés esztendőjében alapította a Rothschild-ház és az Osztrák Hitel-

intézet több magyar főúr részvételével. Az Oaztrák Hitelintézet az alapítást követő esztendőben föloszlatta a magyarországi fiókjintézetét és azt a Hitelbank érdek körébe utalta. Nagy nemzetközi összeköttetése segítségével az intézet már az első esztendőben európai hírnévre tett szert és üzletkörtét folyton bővítette. 1884-ben a Magyar Földhitelintézettel szerződést kötött az intézet által kibocsátandó összes záloglevelek átvételére és értékesítésére. Ez a szerződés még ma is fennáll. Egymásután alapította a nagy iparvállalatokat és vállalt érdekeltiséget külföldi és belföldi nagy intézeteknél. Éveken keresztül ő volt úgyszólván kizárólagos intézője az állami hitelüzleteknek és különösen, mikor Kornfeld Zsigmond ült az igazgatói székben, egymásután alapította az új vállalatokat, gyarapította a meglévő tőkekezletét. Tevékenységét ugyanekkor a legfőbb kereskedelmi cikkekre is kiterjesztette, megszervezte a gyapjuaukciókat, föllállította a cukorosztályát, majd szénosztályt létesített és intenzív tevékenységet fejtett ki a gabona- és terményüzlet terén is. Eredetileg 30 millió forintban megállapított alaptőkéjét a legutóbbi esztendőig 550 millió koronára emelte, részvényeinek egy részét egy francia tőkecsoporthoz engedte át. Nemzetközi helyzetének megfelelően részvényeit nemcsak a budapesti, hanem a bécsi, berlini és frankfurti tőzsdén is jegyzik. Legutolsó mérlege szerint az összforgalom megközelítette a 20 billiót. Az igazgatóság élén gróf Oziráky Antal áll mint elnök, báró Ullmann Adolf mint alelnök-vezérigazgató és báró Harkányi János alelnök. Ügyvezető igazgatók: Klein Gyula Kovács Géza, báró Kornfeld Pál.

A Magyar Általános Ingatlan Bankot a Magyar Általános Takarékpénztár 1908-ban alapította. Az alapításnak az volt a célja, hogy telekkomplexumokat szerezzen, azokat parcellázza, bérházakat építsen, üzemben tartsa, bérházakat finanszírozzon. Szállodát, szanatóriumot szerzett és üzleti tevékenysége kiterjed minden olyan tranzakcióra, amely ingatlanokkal kapcsolatos. Kiterjesztette vidéki hálózatát és az ország forgalmasabb gócpontjain az építési ipart szolgáló kereskedelmi és termelő vállalkozásokat tart üzemben. Az intézet

érdekkörébe tartozik két téglagyár, cementárugyár, asztalosárugyár, takaréktűzhelygyár, ezenfelül néhány az építési szakmához közel álló kereskedelmi vállalkozás. Az intézet jelenlegi alaptőkéje 200 millió korona. A Magyar Általános Ingatlanbank élén áll dr. Halom Dezső vezérigazgató, s az ügyvezetésben osztoznak vele Dénes Odón, Szikra Károly igazgatók és Leopold Rudolf, a téglagyárak vezérigazgatója.

A Magyar Általános Takarékpénztár Rt. 1881-ben alakult a Triestzi Általános Biztosító Társaság közreműködésével. Az intézet 1 millió forint alaptőkével kezdte meg működését és a takarékpénztári üzlet minden ágát kultiválja. Betétek könyvekre, pénztárjegyekre, csekk és folyószámlákra, voltak a takarékpénztár működésének jelentősebb tényezői és a váltólétszámitolás, de a banküzlet minden ága is. Később jelzálogos bekebelezésekre törléses kölcsönöket adott. 4—4½%-es zálogleveleket bocsátott ki, amelyeket nagy sikerrel helyezett el külföldön. Az intézet külföldi összeköttetése révén mind nagyobb arányokban fejleszti jelzálogkötvény-kibocsátási üzletét. A zálogleveleket a budapesti, bécsi, triestzi és amsterdami tőzsdéken is jegyzik. Emellett évről-évre nagyobb arányokban fejleszti banküzletét, mezőgazdasági és ipari alapításaival olyan intézeteket hív életre, amelyek az ország közgazdasági életében jelentékeny tényezőkké dolgozzák fel magukat. Alapításai, affiliált intézetei és az érdek körébe tartozó vállalatok teszik szükségessé, hogy alaptőkéjét egyre szaporítsa, s ma már 700 milliárd koronára emelkedett a Magyar Általános Takarékpénztár részvénytőkéje. A fővárosban és a vidéken fiókokat létesít és ez a kiterjedt fiókhálózat is jelentékenyen emeli az intézet nagyszabású üzleti tevékenységét. Elnöke a Magyar Általános Takarékpénztárnak dr. Horváth Lipót, ki egyzersmind vezérigazgatója az intézetnek. Alelnöke Gr. Uff. Morpurgo Edgardo, az Assicurazioni Generali elnöke.

A Magyar-Cseh Iparbank 1911-ben alakult két millió korona alaptőkével. A prágai Böhmische Industrial und Landwirtschaftliche Bank vett részt az intézet alakításában és még ma is szoros

kapcsolatban áll vele. Ez az összeköttetés hozta közelebb a Magyar-Cseh Iparbankot már alapítása első idejében a csehországi piacokhoz és ez megmaradt maig is, sőt azóta, amióta a prágai tőzsde jelentőségében emelkedett, a Magyar-Cseh Iparbank üzleti összeköttetése a prágai tőzsdével és a prágai piaccal megerősödött. Az intézet jelenlegi alapítókéje 5 milliárd, tartalékai 32 milliárdot tesznek ki. Elnöke az intézetnek *Novotny János*, alelnöke dr. *Forbát Frigyes*, vezérigazgató *Engel János*, ügyvezető igazgató *Zimmerle Ottó*.

A Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank a *Malvieux Kristóf* által 1830-ban alapított *C. J. Malvieux* bankcégből alakult és az előzőket is számitásba véve, már csaknem 100 éves multra tekinthet vissza. A Leszámitoló Bank mint részvénytársaság 1869-ben alapítottott 525.000 forint alapítókével. Csakhamar az ország legelső bankjai sorában foglalt helyet, résztvesz állam-pénzügyi műveletekben, fokozatos fejlődése során megalakította áruosztályát, átvette a budapesti közraktárakat, raktárházakat létesített *Barcson* és *Fiumében*. Megalapította a Magyar Főgalmi Bankot, majd annak triezszi, fiumei és hamburgi kirendeltségeit külföldi forgalmának emelésére. Felvette üzletkörébe a jelzálog- és községi kölcsön-üzletet, kifejlesztette budapesti és vidéki fiókhálózatát. Pénzügyi érdekeltségei kiterjednek úgy a budapesti, mint a vidéki affiliált intézetek egész sorára. Az iparvállalatok terén is nagy tevékenységet fejtett ki és ma alig van iparág, amelyben jelentékenyen képviselve nem volna. Erős érdekeltsége van a cukoriparban, szesz-, vas- és fémiparban, fa- és malomiparban. A bank jelenlegi alapítókéje 800 millió K, tartalékai pedig 15 milliárdra rúgnak. 1923. évre osztalék fejében 2000 K-át fizetett. A bank elnöke és vezérigazgatója báró dr. *Madarassy-Beck Marcel*, helyettes vezérigazgatója *Bun József*.

Magyar-Német Bank Rt. Alakult 1909-ben. Jelenlegi alapítókéje 1.2 milliárd, tartaléktőkéje pedig 7.2 milliárd. Érdekeltségei és vállalatai:

• *Ökonómiai Mezőgazdasági és Kereskedelmi Rt.*, amely mezőgazdasági pro-

duktumok exportja terén fejt ki nagyobb arányú tevékenységet.

• *Fővárosi Fásor Szanatórium Rt.*, amely programszerű fejlesztését saját jövedelméből valósíthatja meg.

• *Balatonbényei Fürdővállalat.*

• *Chemias Magyar Vegyipari Rt.*, amely vállalat a gyógyszergyártás és export terén igen jelentős eredményeket ért el.

• *Árpád Gözmalom, Mezőgazdasági és Ipari Rt.* Ráckeve.

• *Titánia Fém- és Készárugyár Rt.*, amely vállalat az ország legnagyobb készárugyára és több mint 200 munkást foglalkoztat.

• *Demecseri Ipartelepek Rt.*, amelynek Demecseren 26 kat. holdon felépített modern mezőgazdasági ipartelepe van. *Burgonyacukor, szirup és keményítőgyára*, valamint *káposztaszárazító* üzembe működésben és ugyancsak üzembe helyezettett a *telep sertés- és marhahizlaldója* is. A *Demecseri Ipartelepek Rt.* hitelüzleteinek és pénzforgalmának lebonyolítására *Nyiregyháza* n bank megalapította a *Mezőgazdasági Iparbank Rt.-ot*, amely intézet rövid fennállása alatt is megfelelő fejlődést ért el.

Igazgatóság: báró *Feilitzsch Berthold* cs. kir. kamarás (elnök), csicserei *Orosz György* cs. kir. kamarás, földbirtokos (alelnök), dr. *Csécsei Miklós* udvari tanácsos uradalmi jószágigazgató, *Czeke Gusztáv* földbirtokos (Köszeg), *Alfred Daetwyler* bankár (Zürich), *Franz Eberle* nagyiparos (Aarau), *Fodor Zsigmond* mérnök, *Leo Frey* bankigazgató (Zürich), dr. *Fronius* Oszkár, a *Futura* ügyvezető igazgatója, *Jasztrabszky-Lónyay Sándor* nagybirtokos, *Pazár Andor* (vezérigazgató-helyettes), dr. *Péteri Ferenc* ügyvéd, herceg *Rohan Antal* Károly nagybirtokos, *Schieszl Henrik* földbirtokos (Üröm), *Szász Dezső* kormányfőtanácsos (vezérigazgató), dr. *Szudinka Béla* ügyvéd.

Felügyelőbizottság: *Csécsei-Nagy Imre* ny. altábornagy, *Csécsei-Nagy József* min. tanácsos, dr. *Delhaes Rigaud* ügyvéd, *Faith Jakab* mezőgazda, *Kappéter Géza* építész, dr. *Magyar László* ügyvéd, *Witzing Ádám* mezőgazda.

A Magyar-Olasz Bank Rt. 1920-ban alakult, a Magyar Országos Bank és a Magyar Fekereskedők Hitelintézete fúziója révén, és a Banca Commerciale Italiana (Milano) részvételével. Az új

intézmény átvette a Magyar Agrár- és Járulékbank minden banküzletét és összes ipari érdekeltségeit, majd magába olvasztotta a nyiregyházi Szabolcsi Agrártakarékpénztárt, a Sátoraljaújhelyi líftelbankot és a Makói Közgazdasági Bankot. A bank részesedik az állami konzorciális üzemekben, továbbá a Hazai Fatermelő, a Schlick-Nicholson, a Neuschloss-Lichtig-gyár, a Magyar Motor és Gépipar Rt., a Kender és Lenipar, a Juta és Kenderipar, Magyar Belhajózási Rt., a Klotild Vegyipari Rt. és más nagyobb magyar ipari és kereskedelmi vállalatokban. Utolsó mérlege szerint közel 25 milliárd saját tőkével és közel 40 milliárd idegen tőkével rendelkezik. Az intézetet dr. Éber Antal vezérigazgató és dr. Halmi Miklós vezérigazgatóhelyettes vezeti.

A Magyar Országos Központi Takarékpénztár 1872-ben alapított. Ezen év nagyszámú alapításai közül a Magyar Országos Központi Takarékpénztár egyike a keveseknek, melyek dacoltak az idők viszontagságaival. A viharok, melyek mihamar a takarékpénztár alapítása után gazdasági életünket mélyben megrázkódtatták, éppoly kevésbé tudták az intézetet növekedésében megátolni, mint ahogy az 1873. évet követő lapangó válság nem vetett gátat felvirágoztatásának.

Lépésről-lépésre tágul az intézet üzletköre. A termelés és forgalom igényeit követve, illeszti az egyik üzletágot a másik után a már kipróbált szervezethez. A takarékpénztárt 2 millió forintnyi részvénytőkével alapították, mely azóta fokozatosan emelkedett mai 300 millió koronát kitevő összegére. Az intézet nyílt tartalékai kb. 20 milliárd koronára rúgnak.

1898-ban kezdte meg a takarékpénztár fiókjai felállítását a főváros területén. Ma 9 ily fiók van működésben. Affiliációi: Központi Váltóüzlet Rt, Budapest, IV., Apponyi tér 1., V., Szabadság tér 3. és Bécs, I. Bauernmarkt 10., és a Külsőszolnokmegyei Takarékpénztár, Szolnok.

A takarékpénztár tőkeit, pénzügyi tapasztalatait, összeköttetéseit készséggel bocsátotta a hazai iparnak is rendelkezésére és több előkelő iparvállalat tartozik az intézet szűkebb érdekkörébe,

úgy mint: a Bajai Posztó és Takarékgyár Rt., Első Magyar Részvény Serfőződe egyesítve a Dreher és Hagenmacher sörgyárakkal, mely konzernhez még a Liebig budapesti textilművek és a Maul csokoládé és kakaógyár sorakozik, Első Szepesi Gőz-, Sör- és Malátagyár, Első Törökzentmiklósi Gőzmalom, Gácsi Gyapjűszövet és finomposztógyár, Labor Gyógyyszer és Vegyjézi Gyár, Mátra-szelei Kőszénbánya, Magyar Borértékesítő Rt., stb.

A Magyar Takarékpénztárak Központi Jelzálogbankja mint Részvénytársaság 1892-ben az ország legjelentékenyebb vidéki pénzügyintézeteinek közreműködésével alakult. Működési köre 1919-ig kizárólag a vidéki pénzügyintézetek jelzálogos követeléseinek engedmény útján való megszerzésére és ezzel kapcsolatban záloglevelek és községi kötvényeknek bel- és külföldön való plaszirozására szorítkozott. A háború után, 1919-ben az intézet alapszabályszerű üzletkörébe is, melyekben elsősorban szintén erős vidéki kapcsolataira támaszkodik, de igen jelentős és rohamosan emelkedő fővárosi összeköttetéseiben alapuló forgalma is. Ezen nagymérvű emelkedéssel arányban növekedtek az intézet saját tőkéi is, amennyiben az eredeti 4,000.000 koronás alaptőkéjét 1914-ig 30,000.000 koronára, majd 1923-ban fokozatosan 70, 225, majd 402 millió koronára és 1924-ben 900,000.000 koronára emelte, mihez képest a kimutatott tartalékok összege 1923 december hó 31-én 3.536,000.000 K-t, 1924 augusztus végén pedig 14.214,000.000 K-t tettek ki. A rendelkezésére álló betétek összege 1923 december 31-én 3.653,000.000 K-t, 1924. évi augusztus hó végén pedig 10.275,000.000 K-t tettek ki. 1923 december havában az intézet megábrólvasztotta az 1911 óta fennálló Központi Parcellázó Bank Részvénytársaságból keletkezett Egyesült Országos Agrár Bank Részvénytársaságot és az 1924-ben végrehajtott nagyszabású alapítókezelése szoros kapcsolatba hozta az ország egyik legnagyobb mezőgazdasági képviselőivel, a Pyramis Magyar Földbirtokosok és Földbérlok Kereskedelmi Részvénytársaságával, amennyiben ezen alapítókezelését egy, az ország nagybirtokosai és nagybérloinek tekin-

télyes reprezentánsait alkotó oly csoport segítette elő, mely a nevezett intézet részvénytöbbségét is bírja. Az intézet élén áll *Mándy Lajos* ny. min. tanácsos, elnök *Szász Ernő*, a »Pyramis« Rt. elnöke, a Juta és Kenderipar Rt. vezérigazgatója, *Leitner Zsigmond* alelnök-vezérigazgató és *Pósa Ernő* h. vezérigazgató.

A Magyar Városi Bank Rt. 1912-ben Magyar Város- és közsgfejlesztési Részvénytársaság név alatt a Magyar Jelzálog-Hitelbank és néhány más bank és biztosító-társaság által alapítottatt. A közvetlenül a háború előtt beállott stagnáció és maga a világháború megakadályozták a részvénytársaságot eredeti céljainak elérésében; ez okból a háború utolsó éveiben áruüzletekkel kezdett foglalkozni és több iparvállalat alapításában vett részt. Az intézet 1921-ben fentemlített cégét megváltoztatta és működését a banküzletekre is kiterjesztette. A bank jelenlegi alaptőkéje 1.5 milliárd korona, kimutatott tartalékai pedig 5.6 milliárd koronát tesznek. A bank érdekkörébe számos iparvállalat tartozik. Legutóbb pedig az Államvasutakkal kötött szerződés értelmében megkapta a fuvardíjhitelezés monopóliumát, mely üzlet igen tekintélyes hasznót és azonfelül a klientéla gyarapodását igéri. A Városi Bank részvények majoritása jelenleg a Magyar Jelzálog-Hitelbank és egy belga nagyiparos-csoport kezében van. A bank elnöke báró dr. *Madarassy-Beck Gyula*, alelnöke pedig dr. *Nagy Imre* v. b. t. t. és *Vermeylen József* bruxellesi nagyiparos.

Mercur Váltóüzleti Rt. A bécsi *Mercur Bank*, a *Darmstädter Bank* és a *Nationalbank Kommanditgesellschaft auf Actien* (Berlin) alapították 1896-ban a Mercur Váltóüzleti Részvénytársaságot. A külföldi tőkével megalakult intézet csakhamar előkelő pozíciót vívott ki magának a budapesti piacon, egyre nagyobb arányokban fejlesztette érdektségét, ebbe vidéki pénzintézeteket, továbbá kereskedelmi és iparvállalatokat kapcsolat bele. A legkülönbözőbb iparvállalatok mindannyian erősen fejlődnek a Mercur égisze alatt. Emellett azonban maga a Mercur is évről-évre bővíti és fejleszti banküzletét, amelynek klientéla is egyre jobban kiszélesedik. Az intézet vezérigazgatója *Ber-*

ger Mór, ügyvezető igazgatók: *Schwarcz Gyula* és *Groszmann Sándor*. Jelenlegi alaptőkéje 500 millió korona, tartalék-alapjai pedig 4½ milliárd koronát tesznek ki.

A Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesület Budapest, IV., Deák Ferenc uca 5. (Távirati cím: »Tresora.«) 1839-ben az akkori legtekintélyesebb honpolgárok, köztük *Deák Ferenc*, gróf *Széchenyi István*, *Kossuth Lajos*, *Fáy András* stb., közreműködésével, eredetileg 60.700 forint alapítvány jellegű alaptőkével alakult. Eleinte csupán a takaré- és kölcsönüzletágot kultiválta és működési körét idővel a modern banküzlet összes ágaira kiterjesztette. Az 1873. év óta zálogleveleket, 1882 óta pedig községi kötvényeket bocsátott ki. Üzleti tevékenysége évről-évre jelentékenyen fejlődött és a mai Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesület 2½ milliárd K alaptőkéjével és 30½ milliárd K tartalékaival, 11 budapesti fiókjával, 17 vidéki affiliációjával, külföldi érdekeltsegeivel az ország nemcsak legrégebb, de egyben legtekintélyesebb takarékpénztára, mely a világ valamennyi fontosabb piacán összeköttetéssel rendelkezik. Az intézet az 1894. évben a *Hazai Bank Rt*-ot alapította a résztvesz az ezen intézet által létesített nagyszámú és kereskedelmi vállalat irányításában. Az intézet vezetése a régi, hagyományos konzervatív szellemben, de a modern igények minden kívánalmának megfelelően történik. A betétek és folyószámla-hitelezők jelenlegi összege 280 milliárd, a váltótárca álladéka 100 milliárd és az adóssok és értékpapírelőlegek összege 222 milliárd K.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 1841-ben alakult és így az ország történelmileg legrégebb pénzintézete. Arra a célra alakult, hogy a nemzeti tőke hasznathozó formában a honi kereskedelem és ipar támogatására legyen kihasználható. Az eredeti alaptőke 2 millió pengőforint volt, amelyből azonban 1842-ben mégcsak 532.875 pengőforint volt befizetve és még 1847-ben is csak egymillió pengőforint volt a tényleges alaptőke. A szabadságharc alatt *Kossuth Lajos* a bankra ruházta a jegy kibocsátó szabadalmat és erre a célra nála helyezte el a biztosítéki ezüstalapot.

Az alkotmányosság helyreállításával fokozatosan emelkedett a részvénytőke. A háború előtt, 1912-ben 65 millió korona, 1916-ban 80, 1917-ben 100, 1921-ben 140, 1922-ben 150 millió korona, majd ugyanabban az évben 200 millió, 1923-ban 600, ugyanabban az évben 800 millió koronára emelkedett az alap-tőke. A tartalékok ugyanilyen arányban meghaladták a húszmilliárdot. Az intézet 1886-ban megkezdte a záloglevelek és községi kötvények kibocsátását és üzletkörtét folyton bővítve, a modern banküzlet minden területén tevékenykedett. Egész sereg iparvállalatot létesített, vagy azok alapításában részesedett. Legutolsó mérlegének adatai szerint váltótárcaja 14 milliárd, lombard-előlege 13 milliárd, kihelyezett tőkéjének összege 22 milliárd, a rábízott betétek és idegen tőkék összege 70 milliárd, az összforgalom pedig közel 5 billió koronára emelkedett. Jelenlegi elnöke Weisz Fülöp, ügyvezető igazgatói pedig Fehér Miksa, Büchler Lajos, Hollós Ödön, dr. Stein Emil és Wertheimer Adolf.

A Wiener Bankverein magyarországi fióktelepe 1869-ben létesült a célból, hogy a Wiener Bankverein magyarországi iparvállalatainak financiaiális ügyeit intézze és a bank itteni üzletkörtét ellássa. A fiók résztvesz a Magyar Pulygyantaárnyógyár, a Magyar Vasúti Forgalmi Rt., a Magyar Vagón- és Gépgyár Rt., a Kohn Adolf és Társa Olajművek Rt., a Rimamurányi Vasmű és a Salgótarjáni Kőszénbánya, valamint a Telefongyár részvénytársaság üzemében. A magyar igazgatóság élén Schwarz Alfréd és Fischl Ignác áll.

Vas-, gép- és bányaművek

Első Délszláv Vagón, Gép- és Hídépítési Rt. Bród. A vállalat részvényeinek igen jelentős tétele a Kistarcsai Gép- és Vasút Felszerelési Gyár Rt. tárcájában fekszik és legutóbb a tőkeemeléseinél a Nova Rt. is érdekeltséget vállalt a Bródi Vagóngyárnál. A vállalat Jugoszláviának első nagy iparvállalata és a jugoszláv kormányval kötött évekre szóló szerződése folytán a jugoszláv államvasutak kocsiszükségletét látja el.

Minden alap megvan hozzá, hogy a Bródi Vagóngyár rövidesen egy nagy ipari konzern kialakulásának központjává legyen. Nagykiterjedésű telkének és hatalmas erőtelének igénybevétele mellett nemrég új gyárak létesültek; megalakította az Első Jugoszláv Armatura és Fémárnyógyár Részvénytársaságot, továbbá a Jugoszláv Hőntsch-Műveket, amely alapításban a drezdai Hőntsch-gyár vett részt. Ez a vállalat a Balkánon nagy keresletnek örvendő faházak, kertészeti és megleházi berendezések előállításával foglalkozik. A Kistarcsai Gép és Vasút Felszerelési Gyár Rt. a Bródi Vagóngyár részére nagymennyiségű kocsialkatrészeket szállít, úgyhogy a bródi vállalkozás a kistarcsai gyárra és a Nova Rt.-ra is igen előnyösnek bizonyult, ami a Bródi Vagóngyár tavalyi magas osztalékából is kitűnik. A bródi gyár a kistarcsai gyárnak osztalékban egymilliárd koronánál nagyobb összeget jövedelmezett, ami azonban a kistarcsai gyárnak még csak az 1924. évi mérlegében fog szerepelni.

☞ Ganz és Társa Danubius Gép-, Vagón- és Hajógyár Rt. A Ganz törzsgyára 1844-ben keletkezett, a svájci származású Ganz Ábrahám alapította, aki hét munkással kezdte meg az üzemet. 1869-ben a vállalat részvénytársasággá alakult át. Ujabb fellendülést biztosítottak számára a következő években Mechwart András hengerszékei és a találmány révén igen kedvező fejlődést hozott a magyar malomiparnak. 1879-ben megvásárolta az Első Magyar Vagóngyár Rt.-ot és majdnem egyidejűleg megkezdte a villamosági gépek előállítását. A villamosági gyárat 1906-ban önállósították és Ganz-féle Villamosági Rt. céggel önálló vállalatná alakították át.

1911-ben a Danubius Hajógyár Rt.-gal fuzionált és ugyanakkor a vállalat elnevezését is megváltoztatták a mai cégzövegre. 1919-ben bérbevette a kőbányai gyárral határos Első Magyar Varrógép- és Kerékpárgyár Rt. telepét és együttal opoít szerzett a társaság részvénytöbbségére. Őv é a mederuoai hajógyár, ahol nemcsak gőzöskéket, motorhajókat, uszályokat, motorcsónakokat és remorköröket készítenek, hanem ez a gyártelep hídserkezetek előállításával is foglalkozik. A Ganz összes telepei-

nek munkaslétszáma ezidő szerinti hatezer főnyi.

Az összeomlás után a Ganz fiumei hajógyárát, amely a Danubius beolvasztása folytán került erdekkörébe, külön részvénytársasággá változtatták át.

Külföldi érdekeltségeihez tartozik még a Petrovagaróban levő vasmű, továbbá a Ratiborban levő fiókgár, amelynek helyzetét a német-lengyel viszony alakulása semmiben sem érintette. Magyar érdekeltségei közül még meg kell említenünk a Ganz-Fiat Magyar Repülőgép Motorgyár Rt.-ot és érdekeltsége van a vállalatnak a Gyoszház Rt.-nál is. Végül alapításai közé tartozik Ausztriában a Leobersdorfer Maschinenfabriks A.-G.

Az igazgatóság elnöke báró Ullmann Adolf főrend, alelnökök Baumgarten Henrik és Asbóth Emil; vezérigazgató Práger Pál.

A Gép és Vasút Felszerelési Gyar Rt. Kistarcsa. A vállalatot 1907-ben a Közüti-Vaspálya Társaság alapította és ezen az alapon a NOVA érdekköréhez tartozik. A gyártelep a Budapesti Helyiérdekű Vasutak gödöllői vonaia mentén fekszik, 50.000 négyszögmeter területen épült, amelyből 25.000 négyszögmeter be van építve. További bővítés céljából megszerezte a gyár mögött elhúzódó 22 hold területet, ezenkívül rendelkezésre áll még a gyárterület folytatását alkotó és a NOVA Rt. tulajdonában levő 27 hold kiterjedésű terület. A kistarcsai gyár ezidő szerint több mint ezer munkást foglalkoztat, akiknek egyrésze a gyár tulajdonát alkotó és tőzsomzódásában elterülő gyárkolóniában van elhelyezve. A kistarcsai gyár a Máv-nak szerződéses vagonszállítója, újabban nagy személykocsikat is épít és nemrég nagyobb megrendelést kapott a Máv-tól I. és II. osztályú személykocsik építésére. Ellátja a Budapesti Helyiérdekű Vasutak kocsai- és kocsialkatrész szükségletét, nemkülönben állandó szállítója a BSz KRT-nak is. Vagonépítési osztálya Cseh-Szlovákiának, Lengyelországnak és Bulgáriának jelentékeny számú vasuti kocsit szállított. A legmodernebb gépberendezéssel ellátott acél- és vasöntődéje igen nagyméretű öntvényeket állít elő. A békebeli mennyiséget meghaladó anyagi üzletein felül vagyonának jelentékeny részét alkotja a tárcájá-

ban levő Bródi Vagógyár részvényállománya, amely a Kistarcsai mérlegében az eredeti kibocsátási értékben van beállítva.

Magyar Vasúti Forgalmi Rt. A társaság, amely a Wiener Bank-Verein alapítása, 1895. évben 1,000.000 forint (2,000.000 korona) alaptőkével alakult. Ez az alaptőke az évek során a társaság fejlődéséhez mérten, fokozatosan emelkedett és 1914-ben a háború kitörése előtt 10,000.000 K részvénytőkéből és 7,500.000 K vasuti elsőbbségi kötvényből állott. Jelenlegi részvénytőke 50,000.000 K. A társaság főzetága vasuti teherkocsiknak és egyéb vasuti közlekedési járműveknek bérbeadása és hasonló jellegű külföldi vállalatokban való részvétel. E téren számottevő külföldi részesedései vannak. Ezenkívül üzletkörébe tartozik közúti és helyiérdekű vasutaknak, valamint villamosvilágítási vállalatoknak építése, finanszírozása és üzemeltetése. Ez utóbbi üzletágak keretében érdekköréhez tartoznak Magyarországon: a Debreceni Helyi (Villamos-közúti) vasut, a Debrecen-nyirbátori H. É. V. és a Debrecen-Hajdunánási Vasút, továbbá a Budapestvidéki Villamossági Rt., a Békésmegyei Villamossági Rt. és a Magyar Közúthelyi Vasút Rt. A társaság elnöke Mándy Lajos ny. miniszteri tanácsos, alelnöke Stögermayer Károly a Wiener Bank-Verein elnöke, vezérigazgatója Urbán Adolf.

A Magyar Általános Kőszénbánya részvénytársaságot külföldi tőke részvételével 1891-ben alapították a tatabányavidék kihasználására. A vállalat Tatabánya mellett megszerezte a tokodi, dorogi és ebszónyi terpek kihasználási jogát, kőbányát és mézszégetőt létesített Felsőgállán és Miskolcon, briktgyárat Tatabányán, karbid- és cementgyárat Felsőgállán, faüzemet Szentgotthárdon és Síkvölgyön, továbbá zsákgyárat, hordógyárat és négy nagy gazdaságot létesített. Össztermelése 1921—22. évben közel 20 millió, 1923-ban 24 millió métermáza volt. Saját telepein kívül értékeltséget vállalt az Uríkány-Zsilvölgyi szénbányánál, a Borsodi szénbánya r.-t.nál, a Sopronvidéki Kőszénbányánál, a Handlovai Kőszénbányánál, a Tatabányai és Téglagyárnál és más nagyobb

vállalatoknál. A vállalat a Magyar Általános Hitelbank érdekkörébe tartozik, elnöke dr. Berzeviczy Albert, alelnökei Bisteghy Rudolf és báró Ullmann Adolf, vezérigazgató Vida Jenő.

A NOVA Közlekedési és Ipari Rt.
 a Közuti Vaspálya Társaság igen értékes vagyónrészeit foglalja magában, a Közuti vonalai kivételével, amelyeket valorizált évjáradékért a BSzKRT-nak adott át. A NOVA vagyonához tartozik jelenleg 40 budapesti és 15 budapest-környéki ház, 125.000 négyzetögl budapesti és 86.000 négyzetögl budapest-környéki telek. A bérházak legnagyobbbrészt a főváros legfrekvenciáltabb útvonalain, a villamosvasuti hálózat mentén fekszenek és azok jövedelme az emelkedő házbérekkel párhuzamosan egyre jelentősebb összegeket tesz ki még aranykoronában is. Ugyancsak a Nova tulajdonában van 37.000 darab Közuti vasuti részvény és 13.000 darab élvezeti jegy, amelyeket a BSzKRT kötvényekre fog kicserélni. A kötvények évi hozama valorizálva kerül kifizetésre. A NOVA a fővárosnak átengedett BUR és Földalatti vasuti címletek vételáráért 26 éven át évente 1.060.000 koronát kap, amely azonban valorizálva kerül kifizetésre, úgyhogy ez a járadék évente 150 millió koronával egyenlő. A NOVA tulajdonához tartozik a Budapestről négy irányban (Budapest—Haraszi, Budapest—Gödöllő, Budapest—Szentendre és Budapest—Budafok—Nagytétény—Törökbálint) kiinduló Budapesti Helyiérdekű Vasutak egész hálózata; e részvénytársaságnak összesen 360.000 darab részvénye mind a NOVA tárcájában fekszik. A Helyiérdekű-részvények nincsenek ugyan a tőzsdén jegyezve, azonban az értékükről fogalmat alkothatunk abból, hogy ezekbe a vasutakba már béke idején 78 millió aranykorona volt beéptve és a beruházás azóta teteniesen növekedett. A NOVA Rt. tárcájában van még a *Kistarcsai Gép- és Vasut Felszerelési Gyár Rt.* részvényeinek a majoritása. Egyik számottevő vagyónalkatrészt teszi még a NOVA-nak a Lipót körút 22. számú házban elhelyezett nagy nyomda, amelyet a BSzKRT vetjt bérebe és amely nyomda ezen vállalatnak összes jegyszerűsítet és nyomtatványait ellátja. Végül a NOVA tárcájában van még a *Haraszi—Ráckevei*

Helyiérdekű Vasút és a Kunszentmiklós—Dunapataji Helyiérdekű Vasút összes részvényei.

A Rimamurányi-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaságot a bécsi Länderbank és a Wiener Bankverein alapította a Rimamurányi Vasmű Társaság és a Salgótarjáni Vasfinomító Társaság fúziójából. A vállalat nagy gyártelepeket létesített Salgótarjában, Ózdon, Nádasdon és Likéren. Érdekeltséget vállalt a Salgótarjáni Kőszénbányánál, a Hernád völgyi vasutaknál, az Unió Bádoggyárnál és a Kaláni Bánya és Kohó Részvénytársaságnál. 1923-ban megszerezte a Borsodi Bányatársulat 50 százalékat és érdekközösséget létesített a Berg- und Hüttenwerks-Gesellschafttal. Alaptőkéje 372 millió korona. A vállalat elnöke dr. Chorin Ferenc, vezérigazgatója dr. Biró Pál nemzetgyűlési képviselő.

A Roessemann és Kühnemann magáncég mintegy 40 évvel ezelőtt alapított és a Magyar Leszámloló és Pénzváltó-Bank közreműködésével 1918. évben alakult át részvénytársasággá 4.000.000 K alaptőkével. A vállalat nemcsak Magyarországon, hanem az egész kontinensen igen jó hírnévvel bír. Fiókokat tart fenn külföldön. Prágai gyárát 1921. évben külön részvénytársasággá alakította át, azonban ezen új alapításnál nagyobb érdekeltséget tartott fenn magának. A vállalat főbb üzemei: rendes és keskeny nyomtávú személy- és tehervonatok, drótkötélpályák, vasutbiztosító-berendezések, betongépek és jéggyártó, valamint a szakmába vágó egyéb gépek előállítására. A vállalat jelenlegi alaptőkéje 30.000.000 K. Vezetői báró Madarassy-Beck Marcel mint elnök, Kühnemann Pál mint alelnök és vezérigazgató és Kelemen Ármin és Mann Miksa ügyvezető igazgatók.

A Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. 1868-ban alapította egy hazai érdekeltség a tarjáni szénelőfordulások kihasználására. A vállalat egymásután szerezte meg a zagyvarónai, az étesi, decseklői, kazári, somlyói, vizslási, pálfalvai, máranoválki és kisterényi kőszéntelepeket, a visontai lignitbányát, majd nagyobb érdekeltséget vállalt a zsilvölgyi szénvidéken, ezt az érdekeltséget azonban a háború után kénytelen volt nacionalizálni és önálló vállalattá átalakítani.

Megalapította az Esztergom Szászvári Kőszénbányát és érdekeltséget vállalt az Északmagyarországi Kőszénbányavállalatnál, a Rimamurányi-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaságnál és egyéb számottevő magyar vállalatnál is. Alaptőkéje eredetileg három millió forint volt, amelyet visszafizetés útján 512.000 forintra szállított le, majd újabb részvények kibocsátásával 750 millió koronára emelte föl. A vállalat élén dr. *Chorin Ferenc* elnök, *Reimann Lázár* alelnök és ifj. dr. *Chorin Ferenc* vezérigazgató áll.

Az Unió Bányászati és Ipari Rt. 1920-ban alakult, illetve ekkor egyesült a Várpalotai Ipartelepek Rt.-gal. Telepe Várpalotán van és rendszerint 700 munkás van foglalkoztatva az üzemnél. Üzletköre három irányu, elsősorban *lignitermeléssel*, azután *téglagyártással* foglalkozik, végül *mészégetője* is van. 1922-ben a konstanzi *Strohmeyer Lagerhaus Gesellschaft* és a *Kohner Adolf Fiai* cég érdekeltségébe ment át. A következő évben a vállalatnál a *Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.* is érdekeltséget vállal, miáltal az Unió Bányászati és Ipari Rt. összeköttetésbe került az egyik legnagyobb hazai szénérdekeltségünkkel.

Az igazgatóság tagjai: dr. *Nagy Ferenc* v. b. t. t. (elnök), *Jakubovits Dániel*, dr. *Neumann Miksa*, *Temesváry Imre*, *Pfeiffer Ignác*, gróf *Witzleben-Altdöbern Henrik*, dr. *Weithoffer Antal* Károly, ifj. dr. *Chorin Ferenc*, dr. *Reimann Ernő*, *Schmidt Sándor*, dr. *Petry Emil*, dr. *Siegele Vilmos*.

Iparvállalatok

Boschán Henrik Flal Cipőgyár Rt. (Újpest, Tavasz u. 77-79.) A vállalatot 1894-ben alapította Boschán Henrik. Az 1924. évben részvénytársasággá alakult át 500 millió K alaptőkével. A gyártelep saját telkén épült fel s áll egy 50 méter hosszú és 12 méter széles földszintes teremből s erre egy L-alakban mellé épített emeletes, 25 méter hosszú és 6 méter széles épületből. A gyár a legmodernebb cipőgyári gépekkel (250 darab) van felszerelve s napi termelése teljes üzem esetén 1000 pár. A gyár eddig főleg szandál és flexible-cipők

gyártásával foglalkozott, míg most az eddig Magyarországon még senki által nem gyártott rámanvarrott fiú és leányka cipők gyártására tért át, ezzel az eddig külföldről importált árut teljesen ki fogja Magyarországról szorítani. A gyár 120 munkást foglalkoztat a gyártmányai minden jobb üzletben kaphatók. Vezérképviselő *Altman Ottó* (Budapest, VI., Hajós u. 20.). Az igazgatóság tagjai: *Augenfeld Lajos* ker. tanácsos, mint elnök, dr. *Acél Rezső* a Matu Cipőgyár igazgatója, *Benedict Róbert* a temesvári Turul Cipőgyár Rt. vezérigazgatója, *Boschán Henrik*, *Boschán Miksa*, *Boschán Ferenc*, *Boschán János*, *Boschán László*, báró *Lévay József* nyug. igazságügyi államtitkár és *Mauthner Márton* a magyar Turul Cipőgyár Rt. igazgatója.

Az Első Magyar Gyapjúmosó Bizománny Rt. egyike az ország legrégebb ipartelepeinek, 1867-ben alakult. Eredetileg a gyáriparoszerű gyapjúmosás céljára alakult, továbbá gyapjúreszkedelem és gyapjúfeldolgozás céljára. 1922-ben az üzemet egy újonnan létesített *finomposztógyárral* bővítették ki, az építkezés finanszírozása céljából a vállalat alaptőkéjét 1922/23. évben ismételten felemelték. Az építkezés befejeztével a gyárat 1923-ban üzembe helyezték.

Érdekeltségei közül a legnagyobb jelentőségű a *Hazai Fésűsönő és Szövőgyár Rt.*, amely az eddig nálunk nem gyártott finom kamgariszövetek előállítására rendezkedett be. Alapításában több előkelő külföldi tőkecsoport is résztvett és a gyárat már ebben az évben üzembe is helyezték. További érdekeltsége a *Magyar Ágytollgyár Rt.*

Az igazgatóság tagjai a következők: báró dr. *Kohner Adolf* (elnök), *Förray József* (társelnök), *Bujanovics Gyula*, *Kalmár Gusztáv*, *Bächer Oszkár*, dr. *Nádosy Gergely*, *Scheiber Endre*, *Steinberger Jakab* (vezérigazgató), *Fáy Géza* (vezérigazgató), dr. *Goldberger Andor*, *Grünfeld Miksa*, *Verzár Kálmán*, dr. *Neumann Miksa*, *Kurt Frowein*, dr. *Kurt Kunze*, *Szurday Róbert*, *Krolopp Hugó*, *Georg Carle*.

A Goldberger Sám. F. és Fiai Rt. 1905-ben alakult át az 1789-ben keletkezett *Goldberger Sám. F. és Fiai* cégből részvénytársasággá. Gyártelepe Óbudán van

és gyártmányait az ország határán túl is jól ismerik. A Goldberger-gyár kivételes pozícióját a textiliparban éppen az adja meg, hogy évi termelésének igen nagy hányadát a külföldön is tudja értékesíteni. Az óbudai gyár több mint 600 munkást foglalkoztat és az üzeme állandóan nagyobbodik. Nemcsak az utódállamokba exportál a vállalat, hanem a nyugati piacokon is tekintélyes vevőkörrel rendelkezik. Időrendben alapításai közül a legrégebb a bécsi fiók, amelyből 1920-ban Goldberger Textil-Ges. mbH. céggel önálló vállalatot létesített. De ezt jelentőségben messze túlszárnyalja az 1922-ben alapított *Wespaq*, a Weberei und Spinerei A.-G., amely ezidőszereint 720 szövőszékkel dolgozik. Ez a gyártelep a Lágymányos vidékén van és mintegy kiegészítő része az óbudai gyárnak, amellyel együttműködve a hazai fogyasztás számára nagyobb mennyiségű külföldi áruk behozatalát teszi fölöslegessé.

Hungária Jaquard Szövőgyár Rt. Alakult 1911-ben, gyártelepe Kispesten van. Igen kiterjedt üzemi selyemszövőgyárral rendelkezik. A gyártelep állandóan 250 munkást foglalkoztat. Fontosabb érdekltsége a *Continental Szalagszövőgyár Rt.*, amelynek alapításában a *Kohner Adolf Fiai* céggel, valamint az *Elberfelder Textilwerke A. G.*-tal vett részt. Érdekltségehez tartozik még a *Mohácsi Selyemipar Rt.*, amely selyemszövőszékkel foglalkozik. Az igazgatóság tagjai: báró dr. *Kohner Adolf* (elnök), *Drucker Géza* (alelnök), dr. *Berczely Harry* (alelnök), *Fürst Bertalan*, dr. *Brüglér Bertalan*, *Herzmann Jenő Tivadar*, dr. *Berczely Harryné*, *Szurday Róbert*, dr. *Gajary István*, *Hajdu Dezső* (ügyv. igazgató), *Hvesi Béla* (műszaki igazgató), *Szász Ödön*.

Juta- és Kender-Ipar Részvénytársaság (központi iroda: V., Falk Miksa u. 26—28.). Alaptőke 15 millió K. A tőzsdén 1921. óta jegyzik a vállalat részvényeit. Gyára *Pesterzsébeten* (Erzsébetfalván) van, teljes üzemmel dolgozik és főbb gyártmányai a következők: *jutaszálak*: gabona, liszt, korpa, cukor, só, cement, burgonya, gyümölcs, gyapjú, hagyma, szalma, toll stb. töltéséhez; *jutaszövet* szűrőkendőkhoz, csomagolási célokra stb.; *jutaszál* kötélgyártáshoz, szigeteléshez, csomagoláshoz, szőnyeg-

készítéshez, kéveköthöz, szőlőkötéshez stb. Igazgatóság: *Fuchs Leó* (elnök), dr. *Eber Antal*, báró *Radvánszky Albert*, *Barkóczy Izsó*, dr. *Fuchs Frigyes*, *Kien Gyula*, *Révész Alfréd*, *Szász Ernő* (vezérigazgató).

A Kőbányai szövőgyár Rt., melyet *Bárány Oszkár* textilárunagykereskedő 1923. év nyarán alapított 200 millió korona alaptőkével, ezidőszereint 2 millió korona alaptőkével bír. A részvénytársaság elnöke dr. *Gratz Gusztáv* v. b. t. t., alelnöke *Bárány Oszkár* nagyiparos, az igazgatóság tagjai dr. *Nánay Aladár* v. államtitkár, dr. *Vass Oszkár* ügyvéd, *Bárány Károly* takarékpénztári vezérigazgató, *Pollák Ernő* a Guntramsdorfi kartonnyomó-gyár vezérigazgatója. A vállalat Budapest, X., Szállás u. 8. szám alatti gyártelepén 120 mechanikai szövőszékkel oly cikkek állít elő, melyeket eddig hazánkban nagyrészt egyáltalán nem készítettek. A vállalat az elért eredmények alapján a gyár üzemének lényeges kibővítését határozta el és jelenleg olymértű építkezések vannak folyamatban, melyeknek elkészülte után a gyár nemcsak további 300 szövőszékkel fog rendelkezni, hanem a feldolgozandó fonal festését, cernázását és fényesítését, nemkülönbén az előállított szövetek kikészítését és nemesítését is saját üzemében fogja végezhetni. A gyár készítményeit Budapest, V., Erzsébet-tér 13. szám alatt levő lerakata hozza közvetlen forgalomba.

Kunossy Grafikai Műintézet Rt. részvénytársasággá alakult 1921. évi június hó 27-én az 1874 óta fennálló Kunossy Vilmos és Fia Grafikai Műintézetből. Külföldi és hazai kiállításokon számtalan elismerő oklevéllel tüntettetett ki. Gyártmányai: művészi kiviteli plakátok, értékpapírok, címkék, prospectusok, mindenfajta kereskedelmi és üzleti nyomtatványok, hetilapok, könyvek, díszművek, folyóiratok, szóval a grafikai szakmához tartozó összes termékek. Saját ingatlana van. Alaptőkéje 40,000.000 korona, tartalékok 1.140,000.000 korona. 1923. évre részvényenként 200 korona osztalékot fizetett. 1922-ben érdekkörébe vonta az 50 év óta fennálló Kellner és Mohrlüder litografiai műintézetet. A részvénytársaság a Magyar Városi Bank Rt. érdekköréhez tartozik.

Magyar Kender és Lenipar Rt., előbb Szalmann és Társa. (Központi iroda: V., Falk Miksa ucca 26.) A vállalat alaptőkéje 30 millió K. Részvényei 1921 óta a tőzsdén jegyezve. *Szegedi gyárának* főbb gyártmánya a következők: Vízmentes és nyers ponyvaszövetek és kész ponyvák, kendertömlők, jutaszőnyegek, kender-, len- és jutazsákok, szűrőanyagok jutából és pamutból, Bourette vászon, lepedő-, törülköző- és vatirvásznak, matracvászon stb. *Dunaföldvári gyára* nyerskenderkóróából állott, tiltott kender és kenderkócot állít-elő, ez utóbbi cikkek készítésével különben a szegedi gyár is foglalkozik. Igazgatóság: *Fuchs Leó* (elnök), *Neumann Gábor* (alelnök), *Bar-kóczy Izsó*, *Frankl Gyula*, dr. *Halmi Miklós*, *Révész Alfréd*, *Rosenberg Mátyás*, báró *Schossberger Rezső*, *Szász Ernő* (vezérigazgató).

A Malomsoky József Asztalosárugyár Rt. 1865-ben alapította Malomsoky József. A gyár eredetileg épület- és portál-berendezések gyártásával foglalkozott, mely iparágban nemcsak bel-, hanem külföldön is ismertté tette a nevét. A vállalat a Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank égisze alatt 1917-ben részvénytársasággá alakult 1,500.000 K alaptőkével. Üzemét megnagyobbítva, a tömörbutor-gyártást is felvette üzemkörébe. Típusajtó és ablakgyártmányai, valamint típus-hálószobái a külföldön, különösen Hollandiában, Belgiumban és Olaszországban igen nagy keresletnek örvendenek. A vállalat jelenlegi alaptőkéje 60,000.000 K. Vezetője *Pálinkás György* vezérigazgató.

A Phóbus villamos vállalatok részvénytársaság 1905-ben alakult. Előbbi cége *Villamos vállalatok r. t.* volt és a Belvárosi Takarékpénztár alapította oly céllal, hogy Budapest környékét villamfejlesztő telepek létesítése által villamos energiával lássa el. Ujpesti áramfejlesztőtelepe látja el a Budapest—Vác, Budapest—Gödöllő villamosvasutat, az államvasutak pályaudvarait, Ujpest és környékét villamos árammal. Érdekkörébe tartozik a *Tátrai helyi érdekű villamos vasút* és a *Vác—Budapest—Gödöllő helyi érdekű vasút*. Alaptőkéje jelenleg 80 millió korona, tartalékai azonban többszörösen meghaladják az alaptőkét. A vállalat élén *Székely Ferenc*,

a Belvárosi Takarékpénztár elnöke áll, mint elnök és *Herzfeld Dezső*, mint vezérigazgató.

OFA Holzindustrie Aktiengesellschaft (Székhely: Zürich.) Alakult 1922-ben az OFA összes részvényeinek átvétele útján. Jelenlegi alaptőkéje 8 millió svájci frank, mely áll 160.000 darab á 50 svájci frank részvényből. Osztalék 1922—23. évre 3 svájci frank, 1923—24. évre 3 svájci frank. A részvények a budapesti, wieni és genfi tőzsdén jegyeztetnek. Az OFA (Zürich) érdekkörébe a következő vállalatok tartoznak: Országos Fatermelő Rt. Bratislava, Zempléni Erdőgazdasági Rt. Bratislava, Országos Fatermelő Rt. Brasov, Marosvölgyi Fatermelő Rt. Brasov, Székpataki Erdőipar Rt. Brasov, Országos Fatermelő Rt. Budapest, Sylvánia Fakereskedelmi Rt. Budapest, Faforgalmi Rt. Budapest, «Ofa» Société Française pour l'Importation du bois, Paris. *Gőzfűrészei és raktárai* vannak a következő helyeken: Csehszlovákiában: Várna, Podbiel, Szucsany, Gasparovo, Malaczky Sinna. Romániában: Csikszentsimon, Csikszentdomokos, Nagyszeben, Vasláb, Maroshévíz, Székpatak, Várhegy, Galatz, Braila, Piski, Székelyudvarhely, Csikszereda, Nagytalmács. *Évi összermelése* cca 18—20.000 vagon épületfa és 4—5000 vagon tűzifa. A vállalat igazgatósága: *Jacques Keller* (Genf), dr. *Arthur Reitler* (Zürich), igazgatósági tanács: dr. *Guttman Arthur* (Berlin), *Jossua Albert* (Genf), *Juillard Robert* (Genf), *Krausz Simon* (Budapest), *Metzler Jenő* (Budapest), *Schrecker Károly* (Wien), *Sonnenfeld Lajos* (Budapest), dr. *Wittmann Ernő* (Budapest).

A Schuler József Rt. Első magyar acélírótoll-, tollszár- és indigo másoló-papírgyárat néhai sajházai Schuler József alapította. A magánégből 1918-ban egy eredetileg családi jellegű részvénytársasággá alakult át 5,000.000 K alaktőkével, míg 1920-ban belépven a Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank érdekkörébe, alaptőkéjét 10,000.000 K-ra emelte fel. A vállalat jelenlegi alaptőkéje 25,000.000 K. A budapesti gyár a legmodernebb gépekkel van felszerelve és gyárt acélírótollakat, tollszárat, indigo-másoló, fényérzékeny-, rajz-másoló- és írógéppapírost, rajzszegeket, iratkapcsot és mindenféle, az írószer-

ipar körébe tartozó fémárut. Legújabbban a tûárak és írógéptárasra is berendezkedett. A bécsi üzem is ugyanezen cikkek gyártásával foglalkozik és a budapesti főüzemhez hasonlóan, nagyarányú forgalmat ér el úgy belföldi, mint exportüzleténél. A vállalat jelenlegi vezetője báró dr. *Madarassy-Beck* Marcel elnök és *Schuler* Gusztáv vezérigazgató.

Zentai és Roskányi Egyesült Iparvállalatok Rt. A vállalat telepei Maroshevízen vannak, fenyőfaerdeje, mely cca 3000 hold kiterjedésű, egy 28 kilométer hosszú saját vasúttal van összekötve a legmodernebbül felszerelt négykeretes fűrészteleppel. Ugy az erdő, mint az összes beruházások még háborúelőtti beruházások és teljesen le vannak irva. A vállalat exportját az összes számottevő piacokra budapesti központi irodája irányítja. A nacionalizással kapcsolatban a székhely Aradra tétetett át, hol a vállalat már intézett székházat is vásárolt. A vállalat jelenlegi alaptőkéje 12,000.000 K. Igazgatósága: *Forró* Róbert elnök, *Braun* Vilmos, ifj. *Kolb* Ignác, dr. *Flesch* Miksa.

Gazdasági vállalatok

Back Bernát fial szegedi gőzmalma és vízvezetéke Rt. A szegedi malmot a Back-cég a Szegedi Exportmalom Rt-től 1876-ban vette meg és azt azóta Back Bernát fiai szegedi gőzmalma és vízvezetéke cég alatt folytatja. A vállalatot, mely eredetileg 600 q napi őrlő képességgel bírt, annyira fejlesztette, hogy annak mai napi őrlőképessége 2800 q búza, 350 q rozs és 40 q paprika. A cég 1910-ben részvénytársasággá alakult át. Részvénytőkéjét folytatólagoosan 200 millió koronára, tartaléktőkéjét 1135 millióra gyarapította. Mérlegszerű tartalékjai azonban ennél sokkal többet tesznek, miután mérlegében 2 gőzmalma csak mintegy 2 millió papírkoronával, számos házái és telkei, melyek szinte rendkívül értékesek, csak 200.000 papírkoronával szerepelnek. Miután kizárólag a legsikérdúsabb déltiszaszavidéki búzát őrli, ezenfelül egy különleges eljárással lisztjeinek vízfelvévőképességét és kiadóságát tetézi, gyártmányai úgy a belföldön, mint az összes külföldi relá-

ciókban különösen a pékeknél, közkedveltségnek örvendenek.

Baróti Szeszfinomító, Likőr- és Rumgyár Rt. (Budapest, Dohány u. 98.). A társaság alaptőkéje 3,000.000 darab á 200 K n. é., a budapesti tőzsdén jegyzett részvényből álló 600,000.000 korona. Tartalékalapja cca 8,500,000.000 korona. A részvénytársaság ezidőszertig Budapesten, Dohány u. 98. földm alatt a legmodernebb berendezéssel ellátott nagyszabású likörgyárat tart üzemben és kizárólag leparlás útján készíti áruát, amelyek Magyarországon a közkedvelt »Baronet» márkával kerülnek forgalomba. A vállalat érdekéhez tartozik a *Gottschlig Agoston Rt.*, valamint a brassói székhellyel működő »Imperiál» Baraolti Szeszfinomító, Nagylikőrleparoló és Szeszárugyár Rt.

A Bónl Gyártelep és Mezőgazdasági Rt. (Nyirbátor). több mint 50 éves multra tekinthet vissza. 1,200.000 K alaptőkével alakult. A gyártelep maga mintegy 60 hold kiterjedésű ingatlanon fekszik, termékeny és mezőgazdasági vidéken és nemcsak a saját, hanem a környék legfőbb termékeit is a gyár maga dolgozza fel. A vállalatnak főbb üzemei: ipari szeszgyár, mezőgazdasági szeszgyár a gyártelepen és a gazdaságban, szeszfinomító. Ezen üzemekbe kapcsolódik az engedélyezett központi szeszégető, a gyümölcsleparóló-telep és a szesz-szabadraktár, olajextrációs-telep, kereskedelmi és vámolajütő és olajfinomító. Ezen üzemek kiegészítő részét képezik a magszárító berendezés, a maghajolómalom, szappangyár, vám- és kereskedelmi malom, téglagyár és városi villamosvilágítás. A vállalat jelenlegi vezetője dr. *Ujjalussy* Dező mint elnök és *Pártos Ottó* vezérigazgató. A vállalat jelenlegi alaptőkéje 52,000.000 K.

Cukorgyár Rt. (Nagybecskerek). A vállalat igen kedvező üzleti eredményel dolgozik. Az utóbbi években megszerezte a nagybecskereki olajgyár részvénytöbbségét és azonkívül oukorfinomítót rendezett be, úgyhogy a kristályoukron kívül a cukrok minden fajtáját gyártja. A vállalat jelenlegi alaptőkéje 48,000.000 SHS korona. A vállalat vezetője gróf *Csekonics* Sándor elnök, báró dr. *Madarassy-Beck* Marcel és *Elbogen* Hugó alelnökök.

A Dunántúli Sertéshizlalo-, Húspari és Mezőgazdasági Rt. 1920. évben a már akkor évtizedek óta fennálló Pfeiffer-féle malom és sertéshizlalo-telepből alakult. A sertésszállások Győr város belterületén közvetlenül a Máv. fővonalával mellett, cca 30.000 négyszögöl területen fekszenek el a hozzátartozó rakodókkal, magtárakkal, továbbá irodahelyiségekkel és egyéb épületekkel. A szállások cca 12.000 sertés befogadására alkalmasak és állategészségügyi szempontból a legmodernebbnek vannak berendezve. A m. kir. kormány győri telepét sertés-exportvásárok megtartási helyül jelölte ki és ezen monopolisztikus jog a nagytényi hizlaldá mellett, egyedül a Dunántúli győri telepének biztosított. A vállalat saját sertéshizlallással és ezenkívül bérhizlallással is foglalkozik. Állandó hizlaldója a hazai nagyobb bányáknak és az államnak. Malma napi 34 vagon lisztörloképeségű, állandóan foglalkoztatva van, ezenkívül a sertéstelep részére szükséges darálást is végzi napi 6 vagon darálási képességgel. A vállalat jelenlegi alaptőkéje 30,000,000 korona.

Gschwindt-féle Szesz-, Élesztő-, Likőr- és Rumgyár Rt., alakult 1868-ban. Szesz- és élesztőgyára Budafokon van, míg budapesti rum- és likőrgyára a IX. kerület, Ipar uca 15—21. szám alatt lévő hatalmas területen fekszik. A Gschwindt-féle szesz- és élesztőgyár kiterjedt exportüzlettel rendelkezik. Nagykörösön most indult meg a legmodernebben berendezett konzervgyára, amely különböző gyümölcszéken, jaméken kívül, valamennyi zöldségkonzervet is gyártja. Nagykiterjedésű likőrgyári üzeme a legmodernebb gépberendezéssel gyártja a legfinomabb likőröket, amelyekhez szükséges párlatokat nagykörösi főzöteplepen állítja elő. Ugyanitt teljesen modern gyümölcsaszaló és borköszelvelő üzemmel is rendelkezik. A Gschwindt-féle szeszgyár 700.000 forint alaptőkével alakult és ez ma 2.7 milliárdra emelkedett. Részvényei a budapesti tőzsdén jegyzés tárgyát képezik. A vállalat igazgatóságának tagjai: Gschwindt Ernő (elnök-vezérigazgató), dr. Eisele Tibor, Rein Sándor (h. vezérigazgató) és Wambra Henrik. Felügyelőbizottság: dr. Fauser Géza, dr. Hódossy Sándor és dr. Baján Ferenc. Főtiszt-

viselők, aligazgatók: Schlingloff Károly, Rosenberg Sándor, Demele Károly és Kertes Tódor; cégvezetők: Szilárd Zsigmond, Polák Artur és Grimm Vilmos.

A Magyar Élelmiszerszállító és Árukereskedelmi Részvénytársaságot a millenáris esztendőben alapította a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank azzal a céllal, hogy a tenyésztőktől a termelők-től közvetlenül átvegye az árut, azt esetleg hűtőházakban konzerválja a belföldön vagy külföldön értékesítse. Erre a célra a legmodernebb tervek alapján nagy hűtőházat épített Budapesten, a nagyobb vidéki városokban fióktelepet, a külföldön pedig fiókokat létesített. Eredetileg 500.000 korona volt az alaptőkéje, amelyet fokozatosan 500 millió koronára emeltek föl. Később a vállalat kiterjesztette üzletkörét az élelmiszerre, nagyobb érdekeltiséget vállalt a tejcsarnokoknál, a húsnagyvágóknál, a jéggyárainál, a tojáskereskedelmi részvénytársaságnál, a Keglevich-féle konyakgyárnál, a rimaszombati konzervgyárnál stb. és vidéki fiókjait is gyarapította. Alaptőkéjén kívül jelentékeny tartalékokkal rendelkezik. Jelenleg Heinrich Ferenc volt kereskedelmi miniszter, mint elnök és Stern Satnu, mint alelnök állnak az intézmény élén.

A Magyar Östermelő Rt.-ot a Magyar Általános Takarékpénztár alapította 1918-ban 10 millió korona alaptőkével. Üzleti céljaul a mezőgazdasági többtermelés gyakorlati kereszttulvitelét tűzte ki. Ezt a célt fennállásának aránylag rövid ideje alatt el is érte, mert körülbelül 28.000 holdon folytat intenzív gazdálkodást. Több mint 10 mezőgazdasági ipartelepe működik állandóan és a mezőgazdasági terményekkel folytatott kereskedelmének évi forgalma megközelíti az 500 milliárdot. Modern halgazdaságok létesítésében úttörő tevékenységet fejt ki és Közép-Európa halellátásában irányító szerepe van. Magyarország speciális mezőgazdasági terményeinek, jelesül hagyma, paprika, cirok, stb. a vámkülföldön — szervezetei révén — új piacokat nyitott. Nagyszabású szőlőtelepei, pincészetei folytán a magyar borkereskedelem egyik jelentős tényezője. A vállalatnak ma 250 millió korona az alaptőkéje, tartalékai pedig 14 milliárdra rúgnak. Ügyvezető elnök

Elek Gyula gazdasági főtanácsos, ügyvezető igazgatói : dr. *Eisler Ede*, *Havas Artur*, dr. *Salamon Zsigmond*, igazgatói : *Fleischl S. Dezső*, dr. *Kepes József* és *Szende Samu*.

A »Pyramis« Magyar Földbirtokosok és Földbérleti Kereskedelmi Részvénytársasága 1921 augusztus havában alakult abból a célból, hogy a földbérletnek, valamint általában a gazdáknak kereskedelmi természetű ügyleteit lebonyolítsa, mindazt, amit a gazda termel, értékesítse és mindazt, amire a gazdáknak szüksége van, beszeresse. Jelenleg a »Pyramis«-nak jelentékeny gabonakereskedelme, gabona- és liszt-exportja, műtrágya, gyapju, vetőmagtisztító, biztosító és bankosztálya van. A »Pyramis« a Weiss Manfréd gyár mezőgazdasági gépgyártmányainak kizárólagos képviselője. A vállalatnak jelentékeny fiókhálózata van, melynek segítségével az ország minden részében gyökereket vert és mindenfelé számos üzletfele van. Fiókjai vannak Győrben, Kaposvárott, Debrecenben, Szarvason, valamint bizományi kirendeltségei vannak Bácsalmáson, Kisújszálláson, Karcagon, Jászládányban, Tatán, Egerben és Füzesgyarmaton. Bécsben, ahova a Pyramis nagymennyiségű búzát, rozsoot és tengerit exportál, szintén fiókja van. Ez a fiók bonyolítja le a Csehszlovákiába irányuló exportot is. Ezenkívül exportál a Pyramis Olaszországba és Németországba is, még pedig főként hüvelyeseket és magvakat. A Pyramis részvénytőkéje alapításkor 20,000,000 K volt, jelenleg pedig 1,600,000,000 K és nyílt tartalékai majdnem 4,000,000,000 koronára rugnak. A »Pyramis« megszerezte a Dunaföldváron levő »Pyramis« Gőzmalom és Ipari Rt., a Debreceni Közraktár és Kereskedelmi Rt., a Szegeden levő Délvidéki Központi Bank Rt. és végül a Tőzégkitermelő Rt. részvénytöbbségét. Az intézet élén *Szász Ernő* elnök és *Strausz Árpád* vezérigazgató áll.

Püspöki Uradalmi Bérpince Rt. Vác. (Központi iroda : Budapest, IV. Városház ucca 4.) Alaptőke 800,000,000 K, mely 320,000 darab egyenként 2500 K n. ó. részvényre oszlik, tartalékalapjai

pedig 2,300,000,000 K-t tesznek ki. *Telepei : Vácott* bérelt pince cca 8000 hl bor befogadóképességgel, palackozó üzemmel, napi 2000 palack teljesítőképességgel. *Budafokon* saját pince cca 12,000 hl bor befogadóképességgel és 4000 palack napi teljesítőképességű palackozó üzemmel. Mindkét pince a legmodernebb pincegazdasági szempontok figyelembevételével van berendezve úgy a palackos borok iskolázására, mint hordós borok kezelésére. *Budapesten* egy kisebb raktár, ahonnan a budapesti vendéglősök és kávécsok ellátása is történik. A vállalat által bevezetett és szakszerűen kezelt palackos- és hordósborok úgy a helyi, mint a külföldi piacon igen nagy hírnévnek és állandó keresletnek örvendenek.

Vármegei Mezőgazdasági és Iparfejlesztő Részvénytársaság (Szolnok). Alaptőke 400,000,000 K, mely 1,000,000 darab, egyenként 400 K névértékű részvényre oszlik, tartalékalapjai pedig 2,800,000,000 K-t tesznek ki. A szolnoki telep üzemágai : 4-keretes villamos meghajtású modern fűrésztelep, mely területei részben Magyarországon, részben külföldön — elsősorban Svájcban és Németországban — helyezi el. A fűrészüzem kiegészítő részét képezi a fa- és építési anyag-telep, továbbá a famegmunkáló, a fagyapot- és az ecetforgács-gyár. A malom három vagon napi teljesítményű, lisztjének egy részét újonnan berendezett tésztagyárában makaronivá, tarhonyává és egyéb tésztaárúvá dolgozza fel. A telep kiegészítő részét képezi még a kenyér- és cementárúgyár. Erőtelepe három darab fűrészpör tüzelésű gőzkazánból, 460 lóerő teljesítőképességű gőzgépekből és ezekkel közvetlenül kapcsolt magas feszültségű, forgó áramú villamos generátorokból áll. *Budapesten*, IX. Vámházkörút 9. szám alatt kekszgyára van a vállalatnak. Csemege és gyógykekszei (cukorbetegek részére) úgy a bel-, mint külföldön nagy keresletnek örvendenek. A részvénytársaság, melynek elnöke gróf *Almásy Imre* nagybirtokos, a Magyar Városi Bank érdekkörébe tartozik.

TARTALOM

	Lap
Előszó	3
Naptár és életrajz	6
Apponyi Albert gróf: Jókai	33
Rákosi Jenő: Halhatatlan Jókai	35
Móricz Zsigmond: Az ember, az író, a közönség	37
Krúdy Gyula: Jókai és Petőfi	41
Babits Mihály: Jókai	43
Mikszáth Kálmán dedikációja Jókai életrajzához	44
Jókai titkos noteszei	45
Jókai Mór: A pruthi csata	73
Jókai Mór: Hogyan lettem én filoszemitává?	83
Jókai Mór: Az én botgyűjteményem	88
Jókai Mór: Az első temetkezés s az első feltámadás	90
Jókai Mór krónikás adomáiból	93
Jókai, a műkritikus	110
Jókai, a vezércikkíró	114
Jókai, a kertész	116
Jókai, a műfordító	119
Jókai és a Pesti Napló	123
A fiatal Jókai ismeretlen színművei	126
Jókai ismeretlen levelei	133
Jókai Mór: Mikor én még híres pisztolylövő voltam	155
Jókai Mór: Az én kortársaim	157
Jókai Mór verse: Ünnepe előtt	184
Jókai Mór: Jókai-breviárium	185
Jókai Mór: Történet a szomorú meg a víg disznóról	204
Szabó László dr.: Az igazi Jókai	206
Ferenczy Zoltán: Jókai szobái a Petőfi-házban	230
Sikabonyi Antal: Jókai és Komárom	232
Lengyel Ernő dr.: Jókai, a politikus	239
Laczkó Géza: Jókai és a kritika	246
Petrovics Elek: Jókai, a festő	249
Hevesi Sándor: Jókai a színpadon	251
Blaha Lujza Jókairól és Laborfalvi Rózáról	253
Lavotta Rezső: Jókai és a zene	256
Fesztyné Jókai Róza: Jókai otthona	258
Révay János Mór: Jókai Mór — kiadója tükrében	264
Fesztly Masa: Emlékeim Nagypapáról	271
Kárpáti Aurél: Kulcs — Jókai regényeihez	277
Heltai Jenő: Emlékezés Jókai Móra	282
Molnár Ferenc: A Jókai-etikett	284
Közgazdaság	286

AZ EST HÁRMASKÖNYVE 1925. ÉVRE

Szerkesztette : SALUSINSZKY IMRE.

A szerkesztőbizottság tagjai : FÖLDI MIHÁLY, KÁRPÁTI AURÉL és MIKES LAJOS.

*

A Jókai-írások egy részét a FRANKLIN TÁRSULAT és a RÉVAI TESTVÉREK szíves áldozatkészséggel engedték át, míg a »titkos noteszek« anyagát a NEMZETI MÚZEUM Jókai-hagyatékából Tábori Kornél állította össze. A képeket és fotografiákat a PETŐFI-HÁZ vezetősége és Jókainé Nagy Bella úrnő bocsátotta rendelkezésünkre. A közölt Jókai színdarab-részletet a NEMZETI SZÍNHÁZ kéziratárában kutattuk fel.

A címlapot tervezte és rajzolta : OARA ARNOLD

*

AZ EST HÁRMASKÖNYVÉT, külön e célra gyártott papíron, az ATHENAEUM irodalmi és nyomdai r.-t. betűivel, WÓZNER IGNÁC nyomdaigazgató, WANDRA LAJOS üzemigazgató és UITZ KORNÉL művezető vezetésével állították elő.

*

A mélynyomású műmellékletek DIVALD ALFRÉD vezetésével az ATHENAEUM mélynyomó-osztályában készültek. A többi illusztráció kliséit a FRANKLIN nyomda r. t. cinkográfija készítette SZIKRA KÁROLY művezető vezetésével.

*

A könyvkötői munkát RÉVÉSZ ZSIOMOND igazgató irányítása mellett az ATHENAEUM könyvkötészete végezte.

LYONI SELYEMÁRUHÁZ

Goldberger Gusztáv

BUDAPEST, IV., PÁRISI UCCA 6.
(KORONAHERCEG UCCA SAROK)

*Szövet, selyem, bársony,
szalag, férfi és női bélés,
mosóárúk, női kalapkel-
lékek állandó nagy raktára*

EN GROS EN DETAIL

KERESKEDŐKNEK,
SZALÓNOKNAK ÁRENGEDMÉNY

DREHER

GARA